NUMISMATICKÝ SBORNÍK • 21 • 2006

Filosofický ústav AVČR, v.v.i./Centrum medievistických studií
Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Vydáno v rámci řešení grantového projektu
„Přemyslovci – budování českého státu", č. 1QS900090502,
podporovaného GAČR

Tento svazek finančně podpořila
stavební společnost Chládek & Tintěra, Pardubice a. s.

Praha 2006

VÝZNAM MINCÍ Z MORAVSKÉHO LATÉNSKEHO CENTRA NĚMČICE NAD HANOU PRE KELTSKÚ NUMIZMATIKU

Eva KOLNÍKOVÁ

Medzi najvýznamnejšie náleziská mincí v stredodunajskom priestore, v posledných storočiach pred zmenou letopočtu osídlenom Keltmi, bezpochyby patrí výrobné a obchodné centrum Němčice nad Hanou na strednej Morave. V laténskom období sa rozprestieralo v katastroch dnešných obcí Němčice nad Hanou (poloha „*Zadní dlátko*“) a Víceměřice (poloha „*Kratiny*“), v okrese Prostějov. Aj keď je už dlho v evidencii moravských archeologických inštitúcií a zaznamenávajú ho príslušné katalógy laténskych nálezísk (*Meduna 1980*, 215), aj iné publikácie (*Čižmářová 2004*, 257–258), jeho veľký územný rozsah (35 ha) dosiaľ nedovolil realizáciu systematických archeologických vykopávok, ako jedinej zodpovedajúcej formy záchrany takýchto pamiatok. Už koncom 19. a na začiatku 20. storočia tu boli zaznamenané prvé nálezy mincí – v katastri Němčíc nad Hanou (v neznámej polohe) bola roku 1904 objavená imitácia statéra Alexandra Veľkého (obr. 1:1), na území Víceměříc boli v rokoch 1875 („*na poli za panskou stodolou*“) a 1892 („*na poli Na kopci*“ – obr. 1: 2) nájdené dve keltské mince panónskeho typu Kapos (*Radoměrský 1955*, č. 175, 202–203; *Kolníková 1966*, 24, tab. 2: 21; *Kolníková 1998*, 25, 28), ako aj iné archeologické predmety. Na prelome 20. a 21. storočia nálezisko objavili majitelia súkromných detektorov. A tak sa veľká časť mincí, ale aj iných archeologických nálezov z tejto laténskej osady, dostala do súkromných rúk. Niektorí nálezcovia ochotne poskytli mince zo svojich zbierok na spracovanie, zverejnenie a uloženie vo verejnoprávnej inštitúcii. Takýto osud má aj súbor 424 mincí, ktorý bol z tohto náleziska spracovaný ako prvý. Informácie o ňom už boli zverejnené alebo sú pripravené na zverejnenie v domácej a zahraničnej odbornej tlači (*Čižmář – Kolníková 2006*, 261–283; *Kolníková 2006*; *Kolníková, v tlači a*; *Kolníková, v tlači b*). V tomto príspevku ide o načrtnutie jeho významu pre keltskú numizmatiku a o konfrontáciu s doterajšími poznatkami o jednotlivých druhoch mincí zastúpených v tomto súbore.

Obr. 1. Prvé nálezy mincí z Němčíc nad Hanou (statér Athena/Nike) a z Víceměříc (tetradrachma typu Kapos; 1:1).

V posledných rokoch je nálezisko Němčice v sústavnej pozornosti Ústavu archeologické památkové péče (ďalej ÚAPP) v Brne, ktorý tu uskutočňuje výskumné práce

všetkými dostupnými klasickými i modernými metódami.[1] Na základe doterajších výsledkov bolo možné nálezisko charakterizovať ako významné laténske výrobné a obchodné centrum, ktoré túto funkciu plnilo približne od 2. polovice 3. do polovice 2. stor. pred Kr., resp. ešte aj krátko potom (*Čižmář v tlači; Čižmář – Kolníková 2006,* 267).

Dosiaľ zverejnený nálezový súbor z Němčíc tvorí 424 zlatých, strieborných a bronzových mincí. V tomto počte je 374 domácich (A) a 10 cudzích keltských mincí (B), ako aj 40 gréckych a iných antických platidiel (C). Okrem tohto súboru je v súčasnosti spracovaných ďalších 112 mincí, z toho 93 získal Ústav archeologické památkové péče v Brne počas svojich výskumných aktivít, 14 je zo súkromnej zbierky, 5 bolo kúpených na numizmatickom trhu (prostredníctvom J. Militkého) – tieto sú prvýkrát zverejnené na tomto mieste. V rámci uvedeného počtu je 74 domácich keltských mincí (A), 1 cudzí keltský exemplár (B) a 37 položiek nekeltského pôvodu (B). K tomuto počtu je treba pripočítať 3 staršie nálezy mincí. Dosiaľ je teda z Němčíc spracovaných 538 mincí, ktoré sú predmetom tohto príspevku. Potom, čo príspevok bol už pripravený do tlače, ďalší zberateľ poskytol na spracovanie 349 mincí z Němčíc,[2] preto sú tu zohľadnené len v štatistickej tabuľke 1. Ku koncu roku 2006 sa teda z Němčíc dostalo do evidencie 887 mincí. Sú z rôznych zdrojov, aj napriek tomu je ich obsahová štruktúra rovnaká, čo napomáha k odstráneniu prípadných pochybností o tom, že pochádzajú z tohto náleziska.

Tab. 1. Prehľad nálezov mincí z Němčíc podľa zdrojov získania.
Staré nálezy (*Radoměrský 1955,* č. 175 a 202, 203) sú okrem jednej mince (*Radoměrský 1955,* č. 202) uložené v numizmatickej zbierke Moravského zemského múzea (MZM) v Brne; nálezy z výskumov ÚAPP, zo zbierok A–D budú uložené v MZM.

Druh mincí		Staré nálezy	ÚAPP	A	B	C	D	Spolu
1.	Athena/Nike	1	3	9	–	1	–	14
2.	Athena Alkidemos	–	9	32	7	71	–	119
3.	Vedľajšie rady	–	2	1	–	1	–	x4
4.	Roseldorf/Němčice	–	57	295	25	264	5	646
5.	Cudzie keltské	2	1	9	–	6	–	18
6.	Ostatné antické	–	21	45	9	6	1	82
7.	Nerazené kotúčiky	–	–	4	–	–	–	4
	Spolu	3	93	395	41	349	6	887

Komentár k minciam z Němčíc:

A. Domáce keltské mince

Súbor domácich keltských mincí z Němčíc nie je jednotný, pozostáva z viacerých druhov zlatých a strieborných razieb, takých, o ktorých sa predpokladá, že boli razené na dnešnom moravskom území v čase jeho osídlenia keltskými kmeňmi (*Čižmář 1993*, 380–423). Zlaté mince sú zastúpené typmi Athena/Nike (a), Minerva/Athena Alkidemos (b) a tzv. vedľajším radom keltskej mincovej razby (c). Striebro reprezentujú drobné mince zo skupiny Roseldorf/Němčice (d). O existencii dielne na výrobu mincí

[1] Riaditeľovi ÚAPP doc. dr. M. Čižmářovi, CSc. vďačím za zverenie nálezov mincí z tohto náleziska na spracovanie a zverejnenie.

[2] Ďakujem všetkým majiteľom súkromných zbierok, ktorí poskytli mince z Němčíc na spracovanie a publikáciu.

priamo na nálezisku svedčí niekoľko dôkazov (e). Jednotlivé zastúpené druhy mincí reprezentujú staršiu fázu moravského keltského mincovníctva, z obdobia približne medzi polovicou 3. a polovicou 2. stor. pred Kr. Predstavujú chronologickú vzorku, ktorá bude oporou pri datovaní razby mincí v celom severnom stredodunajskom priestore. Význam mincového súboru z Němčíc spočíva aj v tom, že umožňuje konfrontáciu s doterajšími názormi na keltskú mincovú razbu, potvrdzuje ich, spresňuje alebo koriguje.

a) Typ Athena/Nike[3] je pomenovanie pre napodobeniny statérov makedónskeho kráľa Alexandra Veľkého (336–323), najstaršie keltské mince zastúpené v tomto súbore, ale aj prvé keltské razby na moravskom území i v strednej Európe (obr. 2). Tak ako originály aj ich napodobeniny majú na averze vpravo orientovanú hlavu Pallas Atheny v korintskej prilbe. Na reverze je vľavo obrátená postava okrídlenej bohyne víťazstva Nike v dlhom rúchu. V pravej natiahnutej ruke drží veniec, v ľavej žezlo. Na pravom okraji mincovej plochy je väčšinou skomolený grécky nápis ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ – Alexandrova (minca), na niektorých je legenda aj na pravej strane – ΒΑΣΙΛΕΩΣ – kráľ (v závislosti na mincovni, v ktorej bol vyrazený originál). Na imitáciách sú symboly zjednodušené, nápisy často vynechané. Na reverznej strane sú napodobené značky mincovní – najčastejšie zväzok bleskov alebo trojzubec, ktorý na originálach reprezentoval makedónske mincovne v Amphipolise a Pelle, resp. aj mincovňu Tarsus v Kylikii (pozri *Price 1991*; *Ziegaus 1997*, 214). Alexandrove statéry vážili 8,6 g, napodobeniny túto hmotnosť dosahujú zriedkavo.

Obr. 2. Statér typu Athena/Nike (Kurima, Slovensko).

Nálezy imitácií Alexandrových statérov typu Athena/Nike sa vyskytujú v celom stredoeurópskom priestore, i keď nie sú početné (prehľad nálezových exemplárov – tab. 2). Prvýkrát ich zosumarizoval R. Paulsen v diele o bójskom mincovníctve, no zároveň upozornil, že do súvisu s Bójmi ich uviedol len na základe početných nálezov na českom a moravskom území a že môžu predstavovať predbójsku razbu (*Paulsen 1933,* 6n). K napodobovaniu Alexandrových statérov sa však vyjadrovali už aj bádatelia pred ním (napr. *Gohl 1911,* 4–5; *Forrer 1908/1968*, 187) a najmä po ňom (*Pink 1936,* 12; *Castelin 1965,* 4–10, aj ďalší autori). Všetci jednotne konštatovali, že miesto razby prvých napodobenín nie je známe. Nikde v strednej Európe nebola zaznamenaná taká koncentrácia

[3] V odbornej literatúre je označený rôzne, napr. ako typ Niké (*Paulsen 1933*, 6), napodobeniny statérov s Niké (*Castelin 1965*, 11), napodobeniny Athena-Nike (*Ziegaus 1997*, 213).

nálezov, ktorá by ho naznačovala. Najväčšia je síce na Morave, no označenie tohto územia za miesto ich pôvodu zoslabuje fakt, že ním popri toku rieky Moravy prechádzala významná obchodná cesta (neskôr nazvaná jantárovou), spojnica medzi Podunajskom a Baltom, s východiskom v Aquilei, ktorá sem mohla prvé napodobeniny sprostredkovať z Balkánu (*Castelin 1965,* 6). Alexandrove statéry sa veľkej obľube tešili aj u Trákov, Skýtov, Sarmatov i Dákov (*Forrer II, 1968,* 72, č. 262). Svedčia o tom početné nálezy v Bulharsku (*Youroukova 1980,* 64; *Paunov 2005,* 555n.), či v Rumunsku (*Winkler 1966,* 38; k tomu aj *Torbágyi 1991*). Predpokladá sa teda, že ich tunajšie kmene napodobovali. Zatiaľ sa však nepodarilo zistiť, ktoré napodobeniny s týmito kmeňmi súvisia. Totiž len malý počet prvých napodobenín je razený tým istým razidlom. Okrem toho v balkánskych nálezoch sa vyskytujú prevažne originálne Alexandrove statéry.

Tieto sa dostávali aj do stredodunajského priestoru – sprostredkoval ich sem obchod, ale aj keltskí žoldnieri, ktorí sa vracali z vojenských služieb u makedónskych panovníkov. O žolde vyplácanom Keltom v statéroch sa zmieňujú antickí kronikári (prehľad *Castelin 1965,* 5, pozn. 10–12). Nízky počet týchto mincí v keltskom nálezovom prostredí niektorí autori vysvetľujú tým, že Kelti ich využívali najmä v obchode s gréckymi oblasťami a tak ich vlastne vracali do obehu na materskej pôde (*Röblitz 1986,* 235). Kvôli tomu, ale aj pre domáce potreby ich napodobovali. Keďže v keltskom prostredí spočiatku neexistoval peňažný obchod, mince slúžili kmeňovým náčelníkom ako platidlo za rôzne, najmä vojenské služby bojovníkov, na kultové účely a na tvorbu kmeňového pokladu.

Kvalita napodobenín závisí od miesta vzniku a od zručnosti ich realizátorov. Podľa týchto kritérií ich možno rozdeliť do viacerých skupín. R. Paulsen ich členil na dve skupiny: do prvej zaradil kvalitné napodobeniny (*Paulsen 1933*, tab. 1: 3–20; tab. 2: 21–25), do druhej tie so zhoršeným obrazom a nezrozumiteľnou legendou (*Paulsen 1933*, tab. 2: 27–34). Ukazuje sa však, že mince typu Athena/Nike treba rozdeliť na tri skupiny (obr. 3). Do tretej patria statéry už len so stopami pôvodného obrazu. Súvisí to s používaním silne opotrebovaného razidla. R. Paulsen a po ňom aj ďalší bádatelia však tieto mince považujú za statéry typu Athena Alkis/Alkidemos (*Paulsen 1933*, 10, tab. 3: 48–58; *Castelin 1965*, 11; *Ziegaus 1997*, 214). Iný názor na tento problém vyslovil jednak K. Pink, keď prízvukoval, že tieto statéry predstavujú celkom iný druh ako drobné mince s Athenou Alkidemos[4] (*Pink 1936*, 19). Aj Ö. Gohl ich považoval za „*mimoriadne úpadkové napodobeniny statérov alexandrovského typu*" (*Gohl 1911*, 4–5). S názorom týchto dvoch bádateľov sa možno stotožniť (*Kolníková 1998*, 22n.). Jednak preto, že nezreteľnú postavu na reverze týchto mincí nemožno jednoznačne prirovnať k postave Atheny Alkidemos, ale aj kvôli tomu, že mince s týmto ikonografickým motívom predstavujú v moravskom keltskom mincovníctve úplne inú, samostatnú skupinu, v ktorej nebol razený statér (k tomuto problému pozri kapitolu o minciach typu Minerva/Athena Alkidemos).

Z hľadiska uvedených názorov nemožno vylúčiť, že už prvé napodobeniny Alexandrových statérov boli razené v stredoeurópskom priestore. K riešeniu tohto problému môže napomôcť prehľad doterajších stredoeurópskych nálezov (tab. 2).

[4] Nemožno však súhlasiť s jeho názorom, že boli ovplyvnené mincovníctvom severoslovenských Kotinov, ktorý zakladal na ich výskyte v slovenských nálezoch (*Pink 1936*, 20).

Obr. 3. 1–3 tri varianty statéra typu Athena/Nike (I–III).

Pri štúdiu mincí typu Athena/Niké vystupuje do popredia problém ich datovania. V odbornej literatúre prevládajú dva názory. Prvý, ktorý má v súčasnosti prevahu, predpokladá napodobovanie Alexandrových statérov od konca 4. a najmä v 3. storočí pred Kr. (*Polenz 1982*, 12; *Röblitz 1986*, 236; *Ziegaus 1997*, 214; *Kolníková 1998*, 21). Ide o obdobie, v ktorom boli originály v obehu, pričom sa počíta s ich razbou aj po Alexandrovej smrti, za jeho nástupcov, najmä za Filipa III. (323–314). Druhý názor napodobovanie datuje do 2. polovice, resp. 3. tretiny 2. stor. pred Kr. (*Pink 1936*, 13; *Filip 1956*, 226–227). Reprezentantom tohto názoru bol najmä K. Castelin, ktorý síce uznal razbu včasných balkánskych napodobenín v 3. storočí, aj ich prvý výskyt na českom a moravskom území predpokladal na prelome 3. a 2. stor., no ich napodobovanie v stredodunajskom prostredí pripustil až v dobe krátko pred polovicou 2. stor. pred Kr. (*Castelin 1962*, 204; *Castelin 1965*, 122), neskôr uvažoval o jeho 3. tretine (*Castelin 1981*, 620–621). Castelinova chronológia keltského mincovníctva, ktorej oporou boli výlučne metrologické kritériá (*„čím sú mince ťažšie, tým sú staršie, čím sú ľahšie, tým neskôr boli razené“ – Castelin 1962*, 200) a s nimi súvisiace zhoršovanie kvality kovu i obrazu mincí, dnes už nenachádza uplatnenie (kritike ju podrobili napr. *Polenz 1962*, 41–42, pozn. 40, 43; *Ziegaus 1997*, 213 a ďalší). K. Castelin nebral v svojej chronologickej schéme do úvahy archeologické súvislosti nálezov mincí, neoprel sa ani o analýzu hromadných nálezov, v ktorých boli zastúpené viaceré mincové typy. Jeho chronologická schéma však navonok pôsobila vierohodne, stala sa mnohým bádateľom oporou aj pri datovaní archeologických objektov.

Nový pohľad na chronológiu keltského mincovníctva priniesol roku 1982 H. Polenz na základe analýzy laténskych hrobov s mincami. Tento autor prvýkrát konfrontoval mince objavené v hroboch s ostatnými milodarmi, najmä s predmetmi s vysokou chronologickou vypovedacou hodnotou. Pre datovanie statérov typu Athena/Nike využil dôležitý objav dvoch exemplárov v mohylovom hrobe na lokalite Dobian, v južnom Durínsku. Autor tento hrob s pozostatkami viacerých osôb datoval do laténskeho stupňa B2, cca do 2. pol. 3. stor. pred Kr., a to na základe fľašovitej nádoby s kolkovanou výzdobou, v ktorej sa nachádzali obidve mince a ktorá bola uložená pri nohách

Tab. 2. Nálezy statérov typu Athena/Nike (skupina I–III) v strednej Európe. Statéry typu Athena/Niké sú usporiadané podľa krajín výskytu, vzhľadom na tému príspevku počínajúc Moravou. Zoradené sú podľa variantov I–III, náleziská sú v abecednom poradí. Tabuľka má samostatné číslovanie poznámok.

Krajina	Nálezisko	Hmotnosť (g)	∅ (mm)	Skupina	Publikácia
Morava	Brtnice	8,037[1*]	18,8	I	*Paulsen 1933*, č. 22
	Holešov	?	?	I	*Paulsen 1933*, s. 8
	Kostelany n/Moravou	8,51	18,7	I	*Paulsen 1933*, č. 10
	Němčice prehľad na tab. 2				
	Plumlov	?	?	I?	*Ziegaus 1997*[2*]
	Velké Pavlovice	?	?	I	*Paulsen 1933*, s. 8
	Neznáme nálezisko	8,40	18,8	I	*Paulsen 1933*, č. 7
	Neznáme nálezisko	8,19	19,5	I	*Paulsen 1933*, č. 12
	Neznáme nálezisko	8,50	19,6	II	*Paulsen 1933*, č. 30
	Náklo	8,12[3*]	16,5	III	*Paulsen 1933*, č.51
	Plumlov	8,19[4*]	17,4	III	*Paulsen 1933*, č. 48
Česko	Čejetice	8,13	19,0	I	*Pochitonov 1966*
	Nechanice[5*]	8,585	18,4	I	*Paulsen 1933*, č. 17
	Nechanice	8,44	19,2	II	*Paulsen 1933*, č. 31
	Nechanice	8,496	21,4	II	*Paulsen 1933*, č. 34
	Starý Bydžov	7,736	19,6	II	*Paulsen 1933*, č. 18
	Nechanice	8,245	16,1	III	*Paulsen 1933*, č. 54
	Nechanice	8,04	16,5	III	*Paulsen 1933*, č. 175
	Nechanice	8,116	14,3	III	*Paulsen 1933*, 57
	Nechanice	8,105	14,6	III	*Paulsen 1933*, č. 58
	Podmokly	8,14	17,5	III	*Paulsen 1933*, č. 49
	Neznáme nálezisko	8,41	16,8	III	*Paulsen 1933*, č. 50
Poľsko	Litowież	8,40	18,0	I	*Castelin 1976*, 1
	Inowrocław	8,425	18,9	II	*Paulsen 1933*, č. 23[6*]
	Trepcza	8,45	19,0	II	*Castelin 1976*, 2
	Wrocław-Psie Pole	?	?	?	*Castelin 1976*, 3
	Nowa Cerekwia	8,0497	17	III	*Castelin 1976*, 7
Rakúsko	Enns-Kristein[7*]	8,37	20,6	I	*Paulsen 1933*, č. 147
	Linz?	8,3	?	I	*Prokisch1993*, č. B12
	Munderfing[8*]	8,29	19,2	I	*Prokisch 1993*, č. B13
	Roseldorf, 5 ex.?[9*]	?	?	I?	*Dembski 1972*, 57
	St. Peter in Holz	?	?	?	*Dembski 1972*, 57
Maďarsko	Buj	?	?	I?	*Paulsen 1933*, s. 25
	Nagyhörcsökpuszta	8,52	17,7	I	*Paulsen 1933*, č. 13
	Neznáme nálezisko	8,02	19,5	I	*Paulsen 1933*, č. 3
Sedmohradsko	Neznáme nálezisko	8,29	18,3	I	*Paulsen 1933*, č. 11
Slovensko	Kurima	8,54	18,5	I	*Ondrouch 1964*, č. 9
	Púchov-okolie	8,489	17,1	I	*Kamhalová 1998*
	Zbehy	8,02	16,1	III	*Paulsen 1933*, č. 55
	Malacky	8,105	16,0	III	*Kamhalová 1996*
Nemecko	Dobian	7,919	19,3	II	*Polenz 1982*, s. 59[10*]
	Dobian	?	20	II	*Polenz 1982*, s. 59[11*]
	Markgröningen	?	?	?	*Ziegaus 1999*, p. 10
	Merseburg	8,34	19,9	II	*Paulsen 1933*, č. 16
	Westerhofen	5,732	20,5	II	*Paulsen 1933*, č. 37

[1*] Subaerat, podľa *Paulsen 1933*, 22.

[2*] *Ziegaus 1997,* 214 na základe zmienky v časopise *Monatsblatt der Num. Ges. in Wien* z roku 1886 a pod-

ľa jej nejasnej interpretácie v Paulsenovej monografii (1933, 8) nevylučuje, že v hromadnom náleze z Plumlova boli aj „barbarské napodobeniny mincí Alexandra Veľkého" a že ide o exempláre zverejnené v katalógu *De la Tour 1892,* č. 9474–9477 – táto domnienka sa však nedá overiť.

3* *Dembski 1998*, č. 480, uvádza hmotnosť mince z Nákla 8,21 g, na rozdiel od *Paulsena* 1933, č. 51, kde je 8,12 g (uložená je vo viedenskej zbierke pod č. 38962).

4* *Dembski 1998,* č. 481 – tu hmotnosť mince z Plumlova 8,13 g (viedenská zbierka č. 28560 – súčasť hromadného nálezu cca 50–60 mincí, *Paulsen 1933*, č. 48 – 8,19).

5* Na českom území je väčšina mincí typu Nike zastúpená v hromadnom náleze z Nechaníc.

6* Minca z Inowrocławi má pritavené uško, hlava Pallas Atheny je nezvykle obrátená vľavo.

7* Pozri aj *Prokisch 1993*, 34, č. B11 hrubý zásek; *Pink 1960*, 50 a *Dembski 1972, 57* uvádzajú tieto náleziská samostatne.

8* *Paulsen 1933,* č. 15 mincu zverejňuje ako nález z Mattighofenu, k tomu *Prokisch 1933*, 35, č. B13, na minci je zásek.

9* *Ziegaus 1999*, 110, pozn. 10 – odvolávka na informáciu G. Dembského, polovica statéra Athena/Nike, nepublikovaný nález; *Dembski 1972*, 57 uvádza z Roseldorfu 4 statéry typu Niké, s odvolaním na *Pink 1960*, 51 – bez presnejších informácií.

10* *Polenz 1982, 57* uvádza hmotnosť 9,95 g, čo je zrejme chyba tlače; posledné presné váženie *Ziegaus 1999,* 109.

11* Hmotnosť druhej mince z Dobianu nie je známa, zachovala sa len kresba averzu.

jedného z pochovaných, ako aj na základe spolu objaveného bronzového náramku[5] (*Polenz 1982*, 57–58, 101–102). Zároveň vyslovil predpoklad, že napodobeniny statéra Athena/Nike boli razené od 1. polovice, resp. od polovice 3. stor. pred Kr. (*Polenz 1982*, 129). Jeho datovanie mincí z Dobianu potvrdili aj ďalší autori (*Röblitz 1986*, 236; *Ziegaus 1997*, 112), pričom B. Ziegaus sa oprel aj o hromadné nálezy z maďarských lokalít Nagyhörcsökpuszta (okrem tetradrachiem typov audoleonského a s jazdcom s vrkočom obsahoval aj statér Athena/Nike), resp. aj o hromadný nález audoleonských tetradrachiem z Egyházasdengelegu, uložený v kolkovanej nádobe z pol. 3 stor. pred Kr. (pozri k tomu *Torbágyi 1997*, 7, 9, tu ďalšia literatúra*).* Uvedení autori zároveň odmietli Castelinovo datovanie mincí z Dobianu k roku 125 pred Kr. (*Castelin 1981*, 621). K včasnému datovaniu statérov typu Athena/Nike, t.j. cca do 2. pol. 3. stor. pred Kr., prispievajú aj exempláre zastúpené v nálezovom súbore z Němčíc.

Statéry typu Athena/Nike z Němčíc

Z tohto náleziska je dosiaľ evidovaných 14 statérov typu Athena/Nike (tab. 3, obr. 4). Je to dosiaľ najväčší počet mincí tohto druhu zistený na nálezisku sídliskového charakteru. Zastúpené sú tu všetky tri varianty – I (2 ex.), II (2 ex.), III (7 ex.), zlomky a neurčený variant (3 ex.)

Statéry typu Athena/Nike z Němčíc zaradené k variantu I sú stvárnením obrazu blízke originálom. Neboli však razené rovnakým razidlom, v detailoch sa navzájom líšia. Rozdiel spočíva najmä v tom, že na reverze mince č. 2 je na ľavej strane skomolený nápis ΒΑΣΙΛΕΟΣ (ako *Forrer 1968*, 188, č. 262), zatiaľ čo na prvej minci chýba. Na tejto sú na pravej strane pozostatky Alexandrovho mena. Ani pri väčšine ostatných známych statéroch variantu I (tab. 2) nemožno konštatovať použitie rovnakého razidla. Pochádzajú teda buď z viacerých dielní alebo boli razené v jednej mincovni s často upravovaným razidlom.

5 Polenzovo datovanie podporil neskôr B. Ziegaus (*1999*, 111, pozn. 16) poukázaním na zastúpenie podobných náramkov v hroboch na lokalite Maňa na Slovensku (nie na Morave, ako uvádza autor), s odvolaním na katalóg B. Benadíka (*1983*).

Obr. 4. Němčice nad Hanou, 1–11 statéry typu Athena/Nike (1:1).

Tab. 3. Prehľad mincí typu Athena/Nike z Němčíc.
Mince sú v tabuľke usporiadané podľa variantov I–III. Každá položka je označená poradovým a prírastkovým číslom náleziska. V ďalších kolonkách sú zaznamenané metrologické údaje, druh kovu, zaradenie k variantu a odvolávka na príslušný obrázok v tomto príspevku. Položka označená * = polovica mince, ** = subaeráty, *** = zlomky. V tabuľke sa neuvádza exemplár zo zbierky C.

Por. č.	Hm. g	Ø mm	Kov	Variant	Obr.
1/223	8,233	17,6	Au	I	4:1
2/224*	4,096	18,6	Au	I	4:2
3/48	8,303	19,0	Au	II	4:3
4/1904	8,360	19,5	Au	II	4:4
5/221	8,033	15,4	Au	III	4:5
6/227**	3,643	16,2	?	III	4:6
7/380	8,105	15,9	Au	III	4:7
8/381	8,046	15,0	Au	III	4:8
9/226**	3,341	15,8	?	III	4:9
10/335	8,269	15,2	Au	III	4:10
11/222	8,024	15,2	Au	III	4:11
12/53***	3,058	14,1	?	?	–
13/101/4**	2,791	14,6	?	?	–
14/20***	1,765	15,6	?	?	–

Mince variantu I okrem dobrého obrazu charakterizuje aj vysoká hmotnosť. Němčické exempláre dosahujú 8,233 a 8,192 g (druhý údaj vznikol znásobením hmotnosti prepolenej mince č. 2 – 4,096 g). Aj hmotnosť ostatných známych statérov variantu I je nad 8 g (pozri tab. 2). Len niektoré exempláre sa približujú k hmotnosti originálov

(8,6 g). Ak sa vyskytne nižšia hmotnosť statérov variantu I ide o subaeráty – jadro z obecného kovu je pozlátené (Němčice č. 6, 9, 12, 13, posledné dve mince uvádzané ako subaeráty navyše nie sú celé, ide o zlomky).

Subaerátne keltské mince nie sú v keltskom mincovníctve na Morave a v Česku zvláštnosťou (*Castelin 1978,* 7–11). Vyskytujú sa aj inde v keltskom prostredí.[6] Bežne sa zisťujú aj v ostatnom antickom mincovníctve (pozri k tomu *Castelin 1978*, 7–11; *Zwicker 1973*, 115 n). Za dôvod k razbe takýchto mincí sa považuje kríza politického alebo hospodárskeho charakteru, z toho vyplývajúci nedostatok drahého kovu, snaha pokračovať v razbe aj napriek takémuto problému.

Nižšiu hmotnosť niektorých statérov typu Athena/Nike ako 8 g spôsobujú aj hrubé záseky do mincovej plochy, aké sú na obidvoch němčických statéroch variantu I (obr. 4: 1–2) a na jednom exemplári variantu II (obr. 4:3). Na minci č. 1 je zásek na averznej strane od okraja až po stred, prechádza cez kresbu prilby Pallas Atheny. Nezasahuje do druhej strany mince, na reverze sa prejavuje len trhlinou. Podobný zásek bol zrejme aj na minci č. 2 (zreteľný je na reverznej strane), pravdepodobne uľahčil jej preseknutie na polovicu. Na minci č. 3 variantu II je trojuholníkový výsek, ktorý značne znížil jej pôvodnú hmotnosť. Podobné exempláre so zásekmi sú aj z hornorakúskych nálezísk Enns a Mattighofen/Munderfing (*Paulsen 1933*, tab. 1:14, 15; pozri aj *Prokisch 1993*, č. B 11 a B 13), resp. aj z nemeckého náleziska Merseburg (*Paulsen 1933*, č. 16). Výrazný zásek je aj na jednom zo statérov z Dobianu (obr. 5). Dodatočné záseky do mincí ostrým predmetom (dlátom) sa zdôvodňujú potrebou overiť, či bola vyrazená z kvalitného zlata, či teda nebola len pozlátená – subaerátna (*Castelin 1981*, 617). Určite nejde o recentné zásahy, ako sa v súvise so statérom z Dobianu domnieva H. Polenz (*Polenz 1982*, 57; tento názor vyvracia *Ziegaus 1999*, 109). Záseky na strieborných keltských tetradrachmách (napr. audoleonský typ Levice z južného Slovenska – *Ondrouch 1937*, tab. 1–3; *Pink 1939*, tab. 30, 7–12 alebo typ Huşi-Vovrieşti z Moldavska – *Preda 1973*, 111–131, tab. 21–27) svedčia o potrebe takto preverovať aj razbu zo striebra (*Pink 1939*, 39–40). Zatiaľ čo na strieborných minciach sú záseky väčšinou iba na reverznej strane,[7] zlaté mince typu Niké majú záseky na averze. V niektorých prípadoch sú tak hlboké, že zasahujú obidve strany mince. Tento spôsob overovania kvality kovu mincí typu Athena/Nike sa vyskytuje len na variantoch I a II, čo môže znamenať, že v domácom prostredí boli cudzie, preto ich bolo treba preveriť. Najmä ak pripustíme predpoklad, že tu boli roztavované, aby sa získalo zlato na novú razbu (*Hartmann 1985*, 665). Pri úvahách o príčinách znehodnocovania mince zásekmi nemožno celkom vylúčiť ani kultové praktiky, aké napr. dokumentujú nálezy mincí z územia osídleného Trevermi (*Wigg-Wolf 2005*, 376–379).

V prípade hmotnosti jedného z dvoch statérov Athena/Nike z Dobianu – 7,919 g sa predpokladá, že ju zásek znížil o 0,6 g (*Polenz 1982*, 57). B. Ziegaus však štúdiom mince pod mikroskopom zistil, že stratu hmotnosti spôsobilo opílenie jej obvodu (*Ziegaus 1999*, 109). Takéto praktiky používané kvôli získavaniu zlata sú známe aj z iných historických období (*Suchodolski 1980*, 95n). Preto aj tento fakt bude potrebné brať do úvahy pri hodnotení hmotnosti zlatých keltských mincí.

[6] Napr. v nálezovom súbore z oppida Manching v Bavorsku tvorili pozlátené mince cca 8,5 % a subaerátne strieborné exempláre až 40 % – *Kellner 1990*, 23–26).

[7] K. Pink (*1939*, 39) tento fakt spája so strachom realizátorov zásekov pred božstvami zobrazenými na averze mincí.

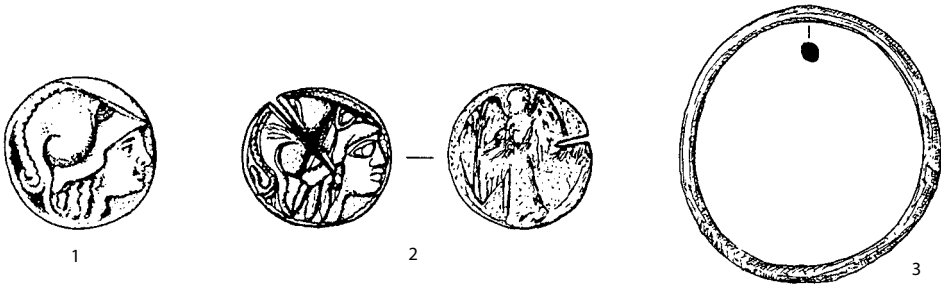

Obr. 5. Statéry typu Athena/Nike a bronzový kruh z hrobu v Dobiane (podle: *Polenz 1982*, 55).

Jeden z němčických statérov variantu I je preseknutý na polovicu (č. 2). Keďže nejde o ojedinelý prípad rozpolenej mince, taký je napr. aj statér typu Athena/Nike z dolnorakúskeho náleziska Roseldorf (*Ziegaus 1999*, 109), hľadajú sa príčiny tohto javu. Uvažuje sa, že rozpolenie statérov spôsobila potreba platiť nižšou hodnotou alebo išlo o ich využívanie na novú razbu.

V súvise s prvým variantom statérov typu Athena/Nike (bezprostredné napodobeniny) vystupuje do popredia najmä problém ich pôvodu. Doterajšia prevaha nálezov na území Moravy nastoľuje otázku, či sa sem dostali obchodom, či v majetku keltských žoldnierov – prisťahovalcov z dolného Podunajska alebo boli razené v moravskom keltskom prostredí. Odpoveď stále nie je jednoznačná. Časť bádateľov sa prikláňa k názoru o ich cudzom pôvode (*Castelin 1965*, 6–7; *Čižmář 1997*, 228), iní považujú tento problém zatiaľ za neriešiteľný kvôli nepočetným nálezovým exemplárom (*Ziegaus 1997*, 218). Doterajšie nálezy z Moravy a nové statéry tohto typu z Němčíc predsa len vnášajú o niečo viac svetla do riešenia tejto problematiky.

Z prehľadu nálezísk statérov typu Niké zaradených do skupiny I (verné napodobeniny) vyplýva, že sa síce vyskytujú v celom stredoeurópskom priestore, ale väčšina nálezov je z Moravy (pozri prehľad na tab. 2). Nie je vylúčené, že tu majú pôvod aj nelokalizované exempláre zverejnené v katalógoch verejných alebo súkromných numizmatických zbierok (napr. *Castelin 1985*; *De la Tour 1994*; *Dembski 1998*; *Dessewffy 1903*; *Forrer 1908/1968*; *Kostial 1997*; *Paulsen 1933*; *Prokisch 1993*). Výskyt statérov Athena/Nike na pôde laténskeho výrobného a obchodného centra Němčice nenecháva na pochybách, že v tunajších hospodársko-spoločenských vzťahoch zohrávali dôležitú úlohu ako prvé razené mince. Nemožno vylúčiť, že práve na tomto mieste sa nachádzala dielňa, ktorá zhotovovala prvé napodobeniny Alexandrových statérov a že práve odtiaľto sa prostredníctvom obchodu alebo iných kontaktov rozšírili do susedných oblastí. V tejto súvislosti treba upozorniť na nápadnú obrazovú podobu statérov z Němčíc (obr. 4:4) a z Dobianu (obr. 5:2). Nie je tiež vylúčené, že sa v Němčiciach začalo raziť za účasti cudzieho majstra, ktorý alexandrovské statéry verne napodoboval (obr. 4:1–2). Keď sa práce potom ujali domáci majstri, obrazy na minciach realizovali svojsky. Naznačujú to exempláre variantu II (obr. 4:3–4). Keď sa im po čase razidlo opotrebovalo a nedalo sa obnoviť, pôvodný obraz je na statéroch zachovaný už len v obrysoch – vyplýva to zo statérov variantu III (obr. 4:5–11). Nimi sa razba statérov typu Athena/Nike končí. Svedčí o tom výrazne zhoršený obraz a nižšia hmotnosť mincí.

Názor, že napodobeniny alexandrovských statérov boli razené na Morave, možno priamo v Němčiciach, okrem početných nálezov podporuje niekoľko ďalších faktorov. V prvom rade sama táto lokalita, bohatá aj na iné archeologické nálezy potvrdzujúce,

že predstavovala dôležité výrobné a obchodné centrum. Je to aj jej poloha na významnej obchodnej trase popri rieke Morave, zabezpečujúcej kontakty juh-sever. Bola však aj dôležitou obchodnou stanicou, cez ktorú sa realizovali východo-západné kontakty, svedčia o tom nálezy mincí. Jej vlastnú mincovú dielňu naznačujú niektoré, i keď len sporadické nálezy (pozri kapitolu e). V tejto oblasti boli okrem toho objavené dva hromadné nálezy, ktoré tiež môžu byť oporou názoru o moravskom pôvode statérov Athena/Nike. Súbor cca desiatich zlatých mincí objavený roku 1893 v dnešnej východočeskej obci Nechanice (*Radoměrský 1955*, č. 71) pozostával zo všetkých troch variantov tohto typu (pozri tab. 2) a zo statéra tzv. vedľajšieho radu (*Paulsen 1933*, č. 227; hodnotenie súboru *Ziegaus 1997*, 215). Štruktúra tohto hromadného nálezu je rovnaká ako súboru mincí z Němčíc. Aj hromadný nález 50–60 zlatých mincí z Plumlova z roku 1886 (*Radoměrský 1955*, č. 180, tu je nálezisko spochybnené!) údajne obsahoval statéry typu Athena/Nike, azda variantu I (*Ziegaus 1997*, 214 – ide však o neoverený údaj), ale zastúpený bol aj variant III (zachoval sa len jeden exemplár – *Paulsen 1933*, č. 48). Na rozdiel od Moravy, v susedných oblastiach (Česko, Slovensko, Poľsko, Rakúsko) sa poväčšine vyskytujú len nepočetné jednotlivo objavené mince typu Athena/Nike. Len výnimočne sa zaznamenávajú aj na ďalších územiach (Nemecko, Maďarsko, Sedmohradsko). V dolnodunajskom priestore, kde sa hľadá pôvod prvých napodobenín, sa v nálezových prehľadoch mince tohto druhu neuvádzajú vôbec (napr. v rumunských nálezoch ide len o originálne statéry Filipa II., Alexandra Veľkého a Lysimacha – *Winkler 1966*, 35n; pozri aj *Preda 1973*, 440–441). Aj tento fakt dovoľuje prikloniť sa k názoru, že napodobeniny Alexandrových statérov boli od začiatku razené na Morave.

b) Typ Minerva/Athena Alkidemos, označovaný aj ako typ Athena Alkis, je pomenovanie pre zlaté mince na averze s hlavou v helme obrátenou vpravo, prirovnávanou k hlave antickej Minervy, ale tiež Bellony. Na reverze je postava bojovníka podobná bohyni Athene Alkidemos, ktorá kráča vľavo, v pravej ruke drží štít, v ľavej kopiju, z obidvoch ramien jej splýva štóla, má zvýraznený pás. Na ľavej strane mincovej plochy sú písmená E a retrográdne Z, po pravom okraji je legenda čítaná ako CIECIN alebo jej variácie. Zmena názvu typu z Atheny Alkis na Athenu Alkidemos súvisí s názorom, že postava na týchto minciach reprezentuje práve túto bohyňu, ochrankyňu mesta Pella, sídla makedónskych kráľov (*Castelin 1965*, 18, pozn. 2, tu príslušná literatúra).

Vo výskume tohto mincového typu sa vystriedali mnohí bádatelia (prehľad staršieho bádania *Paulsen 1933*, 28). Aj keď prevládal názor, že ide o mince Bójov, niektorí ich spočiatku pripisovali napr. Raetom (*Forrer 1903/1968*, 49, 195n). Za zmienku stojí aj snaha moravských vlastenecky orientovaných historikov, ako bol v 1. pol. 19. stor. napr. F. Boček, ktorý ich považoval za slovanské – veľkomoravské a V. Hanka, ktorý v tomto duchu sám podľa nich zhotovil falzá – zlaté „Rastislavove mince" (*Šimeček 1986*, 402–413, tu ďalšia litertúra). V 30-tych rokoch 20. stor. R. Paulsen realizoval súpis dovtedajších nálezových a zbierkových exemplárov. Mince s Athenou Alkidemos troch veľkostí považoval za nižšie nominály statéra Athena/Nike. Tento názor prevzali aj ďalší bádatelia, najmä K. Castelin, a to aj napriek tomu, že si uvedomovali rozdiely v ikonografii týchto dvoch druhov mincí (*Castelin 1956*, 130; *Castelin 1965*, 18n, tab. 6). Čoskoro po zverejnení Paulsenovej monografie sa ozvali hlasy odborníkov, že typy Athena/Nike a Minerva/Athena Alkidemos spolu nesúvisia (*Pink 1936*, 16). Navzájom sa totiž líšia nielen pôvodom prototypov, obrazovou symbolikou, ale aj chronologicky.

Zlaté mince typu Minerva/Athena Alkidemos sú takmer presnými kópiami strieborných drachiem s priemernou hmotnosťou 3,12 g, ktoré sa prisudzujú hornoitalským

Bójom (obr. 6). Ide o tie bójske skupiny, ktoré sa v čase keltskej expanzie na Apeninský polostrov v 4. stor. pred Kr. pod tlakom Etruskov usadili v úrodnej oblasti južne od povodia Pádu, na území dnešnej Bologne a Modeny. Hornoitalské bójske drachmy s Athenou Alkidemos na averze kopírujú hlavu Minervy z rímsko-kampanskej didrachmy z rokov 269–242 pred Kr., na reverze postavu bojovníka v podobe Atheny Alkidemos (Alkis). Takáto sa vyskytovala najmä na makedónskych minciach, napr. Antigona Gonata (277–239) alebo Filipa V. z rokov 221–211. K. Pink považoval za vzor strieborných bójskych drachiem Filipove tetradrachmy a zdôrazňoval, že jedine na tých je na štíte Atheny znak x a po stranách monogram EP, či EF, ako je to na hornoitalských bójskych drachmách (*Pink 1936*, 17). Dobu razby makedónskych tetradrachiem s Athenou Alkis považoval za *terminus a quo* vzniku honoitalských drachiem. Zdôvodnil to aj historickou situáciou, v ktorej sa ocitli hornoitalskí Bójovia. Bol to ich dlhoročný konflikt s Rimanmi, ktorí sa ich snažili z hornoitalského územia vytlačiť. Bójovia využili každú možnosť postaviť sa proti Rímu. Žoldnierske služby ponúkali Karthagu a v 2. púnskej vojne podporili Hanibala. Účinkovali aj v protirímskom ťažení Filipa V. Práve tento fakt K. Pink využil na zdôvodnenie tvrdenia, že práve Filipove tetradrachmy boli hornoitalským Bójom vzorom pri razbe ich mincí. Roku 191 Bójovia utrpeli od Rimanov konečnú porážku, po nej hornú Itáliu opustili. K. Pink sa oprel o Strabónovu informáciu (*Strabo V*, 13), že po tejto udalosti tiahli k strednému Dunaju, a domnieval sa, že niektorí sa dostali až k súkmeňovcom na českom území (*Pink 1936*, 18). Priniesli tam so sebou aj svoje mince – strieborné drachmy s Athenou Alkidemos (Alkis), prípadne aj odborníkov – razičov, a dali podnet k razbe podobných mincí zo zlata (*Pink 1936*, 18). Toto vysvetlenie však už od začiatku narážalo na výhrady o nedostatku archeologických dôkazov o presune hornoitalských Bójov za severnú dunajskú hranicu (napr. *Menghin 1935*, 49). Odmietol ho aj G. Dobesch analýzou Strabonovej informácie. Tento autor konštatuje, že Strabo si pomýlil hornoitalských Bójov s hercynskými, ktorí prišli k Dunaju po zrážke s Kimbrami v roku 114 pred Kr. (*Dobesch 1993*, 9). Hornoitalský pôvod drachiem s Athenou Alkidemos nepotvrdzujú ani nálezy tohto druhu mincí v severnej Itálii. Z dosiaľ známych 8 exemplárov (tab. 4) sú iba dva lokalizované, no nie do severnej Itálie, ale pochádzajú zo severodunajského priestoru. Starší náhodný nález je z českého náleziska Nižbor – Stradonice (*Paulsen 1933*, č. 190), z roku 1977 je ďalší nálezový exemplár zo severoslovenského hradiska Veľký Slavkov (*Hlinka 1980*, 257–259). Zatiaľ čo minca z Nižboru – Stradoníc je náhodným nálezom a jej súvis so stradonickým oppidom je nejasný, drachma z Veľkého Slavkova má výrazný archeo-

Obr. 6. Strieborná (hornoitalská?) drachma s Athenou Alkidemos (Veľký Slavkov, Slovensko).

logický kontext. Objavená bola pri vykopávkach na hradisku Burich (*Roth 2003*, príloha 1, 223), čo z časového hľadiska konvenuje s datovaním mincí tohto druhu do 2. pol. 3. stor. pred Kr. (Na tomto nálezisku bola objavená aj pieskovcová forma s jamkou, pravdepodobne na odlievanie mincových kotúčikov – dosiaľ nebola podrobená spektrálnej analýze kvôli zisteniu, či bola použitá na zlaté alebo strieborné kotúčiky).

Tab. 4. Strieborné drachmy s Athenou Alkidemos – prehľad dosiaľ známych exemplárov (v tabuľke sú usporiadané od najvyššej hmotnosti po najnižšiu).

Č.	Nálezisko	Hmotnosť (g)	∅ (mm)	Publikácia
1.	?	3,291	15,7	*Forrer 1908/1968*, č. 360; *Paulsen 1933*, č.188; *Castelin 1985*, č. 1135
2.	?	3,270	15,1	*Paulsen 1933*, č. 193
3.	Veľký Slavkov	3,265	14,0	*Hlinka 1980*
4.	?	3,140	15,3	*Paulsen 1933*, č. 189
5.	?	3,080	14,0	*Paulsen 1933*, č. 191
6.	?	3,000	14,3	*Paulsen 1933*, č. 194
7.	Nižbor – Stradonice	2,978	15,1	*Paulsen 1933*, č. 190
8.	?	2,350	15,7	*Paulsen 1933*, č. 192

Napriek uvedeným výhradám sa v odbornej literatúre presadila Pinkova teória o hornoitalskom pôvode drachiem s Athenou Alkidemos. Na jej základe boli počiatky razby zlatých mincí typu Minerva/Athena Alkidemos datované do prvej polovice 2. stor. pred Kr., vzhľadom na odchod Bójov z hornej Itálie po konečnej porážke Rimanmi roku 191 pred Kr. (*Castelin 1965*, 113–114; *Kolníková 1998*, 22).

Iné datovanie strieborných mincí s Athenou Alkidemos presadzuje B. Ziegaus. Vzhľadom na rímsko-kampanskú predlohu z rokov 269–242, podľa ktorej bola na ich averze stvárnená hlava, razbu týchto strieborných drachiem datuje do polovice 3. stor. pred Kr. (*Ziegaus 1997*, 216). Vychádzajúc z tohto datovania predpokladá razbu zlatých mincí typu Minerva/Athena Alkidemos od posledných dvoch desaťročí 3. stor. pred Kr. Opiera sa aj o nález „peňaženky" (bronzovej schránky na mince) z oppida Manching objavenej roku 1972 (*Kellner 1990*, č, 56–61, tab. 4). Obsahovala 5 drobných zlatých mincí a juhonemeckú tzv. hladkú dúhovku – štvrťstatér. Štyri drobné mince patria typu s androkefálnym koňom, podľa B. Ziegausa piata je typ Minerva/Athena Alkidemos (*Ziegaus 1997*, 216). Keďže mince s androkefálnym koňom (1/24 statéra) sú v archeologických súvislostiach (výskyt na pohrebisku v Butere z konca 2. púnskej vojny, okolo roku 201) datované do konca 3. stor., razba sa predpokladá o niečo skôr, v priebehu jeho druhej polovice (*Steffgen – Ziegaus 1995*, 26–27). Datovanie mincového typu Minerva/Athena Alkidemos na tomto základe však naráža na problém, či bol tento druh mince skutočne zastúpený v peňaženke z Manchingu. Či totiž aj v tomto prípade nejde o typ s androkefálnym koňom, tak ako to pôvodne predpokladal H.-J. Kellner (*1990*, č. 61). Minca je totiž vyrazená opotrebovaným razidlom, nie je jasné, či je na reverze postava alebo kôň.

Za včaššie datovanie mincí s Athenou Alkidemos sa zasadzuje aj H. J. Hildebrandt. Tento autor prichádza s názormi, že Bójovia opustili územie hornej Itálie už po 2. púnskej vojne (po roku 201) a smerovali nielen na dnešné české, ale aj na juhonemecké územie. Opiera sa o svoju „historicko-metrologicko-chronologickú metódu", v rámci ktorej uplatňuje základnú poučku: „*Dejiny mincovníctva sú dejinami zhoršovania mincí, čo*

vedie k relatívnej chronológii mincových druhov. Ich začlenením do devalvačného reťazca sa dosiahnu absolútne dáta". V Hildebrandtovom reťazci mincí vydávaných v bójskom prostredí hornej Itálie podľa etruského systému (naznačuje to zrejme aj znak hodnoty x umiestnený na štíte bojovníka) v čase punských vojen, teda v 3. stor. pred Kr., je na šiestej pozícii strieborná drachma s Athenou Alkidemos stvárnenou, ako uvádza autor, podľa tetradrachmy Antigona Gonata. Datovaná je tu pred rok 225 pred Kr. Štandardná hmotnosť drachmy s Athenou Alkidemos sa tu uvádza 3,127 g. Ikonografia tejto mince autora presvedčuje, že je keltská, no razená v Itálii, ešte nie v Česku – o razbe na českom území uvažoval K. Castelin (*Castelin 1985*, 154). Predpokladá súvis týchto mincí s keltskými žoldniermi v armáde Antigona Gonata vo vojne s Pyrrhom (*Hildebrandt 2001*, 14–17, pozn. 29).

J. H. Hildebrandt však prisudzuje hornoitalský bójsky pôvod aj zlatým tretinovým statérom s Athenou Alkidemos so štandardnou hmotnosťou 2,767 g (typ *Paulsen 1933*, č. 59–81) a s výraznými obrazovými motívmi. Datuje ich k roku 202 pred Kr. (*Hildebrandt 2001*, 18). Je to novum vo výskume týchto mincí, doterajšie bádanie ich pripisovalo českému a moravskému bójskemu osídleniu (*Castelin 1965*, 18 n.). J. H. Hildebrandt však do tohto prostredia kladie až razbu zlatých mincí so zhoršeným obrazom Atheny Alkidemos a pripisuje ich tým Bójom, ktorí sa z hornoitalského územia po 2. púnskej vojne pod rímskym tlakom presídlili za Dunaj, na dnešné územie Moravy a Česka. V nových sídlach napodobovali tretinové hornoitalské statéry. Autor zdôrazňuje, že k tretinovým statérom s Athenou Alkidemos nebol razený statér. Český bójsky tretinový statér s priemernou hmotnosťou 2,729 g (*Paulsen 1933*, č. 83–87) datuje približne k roku 197 pred Kr., osminový statér (*Paulsen 1933*, č.112–128) a 1/24 statéra (*Paulsen 1933*, č. 143–150) k roku 191 pred Kr. Nižšie strieborné nominály s Athenou Alkidemos (prehľad na tab. 5), ako je typ Paulsen (1933. č. 195 – K. Castelinom v liste autorke tohto príspevku označený za novodobé falzum), považuje za 1/3 drachmy s Athenou Alkidemos – diobol (*Hildebrandt 2001*, 19; pozri k tomu aj *Kolníková 1963*, 129–133).

Tab. 5. Drobné strieborné nominály typu Athena Alkidemos.
V tabuľke sú náleziská usporiadané podľa hmotnosti mincí, od najvyššej po najnižšiu. V zátvorke za náleziskom je skratka krajiny, v ktorej bola minca objavená: Č – Česko, M – Morava, S – Slovensko.

Nálezisko	Hmotnosť (g)	∅ (mm)	Publikácia
Podmokly (Č)	1,491	10–12	*Hildebrandt 2001*, č. 13
Holešov (M)	1,44	11–12	*Dessewffy 1903*, č. 711
Stradonice (Č)	1,60	11,9	*Paulsen 1933*, č. 195
Nitra (S)	0,967	8,0	*Kolníková 1963*

Nekonvenčné názory H. J. Hildebrandta, vyplývajúce z uplatnenia jeho „historicko-metrologicko-chronologickej metódy", narážajú však na viacero problémov. Prvý súvisí s pôvodom striebornej drachmy a zlatého tretinového statéra s Athenou Alkidemos v hornej Itálii, keďže nie je tu potvrdený väčším počtom nálezov. Nie sú odtiaľ známe ani nálezy striebornej drachmy s Athenou Alkidemos (ako už bolo uvedené vyššie 2 lokalizované exempláre sú zo severodunajského priestoru, z Nižbora-Stradoníc a z Veľkého Slavkova), ani väčší počet tretinových statérov. Iba jediný tretinový statér je z nemenovaného hornoitalského náleziska (uložený je v zbierke Švajčiarskeho zemského múzea v Zürichu – *Castelin 1985*, č. 1136). Jednoznačná koncentrácia nálezov zlatých mincí s Athenou Alkidemos v priestore severne od dunajského toku, kde sa

predpokladá bójske osídlenie (Morava, Česko, západné Slovensko, Horné a Dolné Rakúsko), resp. na s nimi susediacich územiach (severné Maďarsko, Horné Sliezsko) predsa len naznačuje, že jedine tu treba hľadať ich pôvod (prehľad nálezísk na tab. 6).

Tab. 6. Náleziská zlatých mincí typu Minerva/Athena Alkidemos.
Náleziská sú usporiadané podľa krajín výskytu v abecednom poradí. Uvádza sa počet micí z tej-ktorej lokality, v zátvorke hmotnosť (pokiaľ je k dispozícii). V rubrike „publikácia" skratka N = *Radoměrský 1955*; N/I = *Ondrouch 1964*; N/IV = *Kolníková 1994*; Cast = *Castelin 1976*; Dem/a = *Dembski 1972*; Dem/b = *Dembski 1998*; *Dess* = Dessewffy 1903; F = *Forrer 1908/1968*; *Kell* = *Kellner 1990*; Kol/a = *Kolníková, v tlači a*; Kol/b = *Kolníková, v tlači b*; Kost = *Kostial 1997*; Prok = *Prokisch 1993*; Zürich – *Castelin 1985*. Nezistený počet a nominál označuje otáznik. Exemplár *Kell* č. 61 *za typ Athena Alkis považuje Ziegaus 1997,* 216; do tohto prehľadu som nezaradila mince *Kell* č. 791 a 792 z Manchingu, pretože ich nepovažujem za typ Athena Alkidemos, ale za neskorší typ s abstraktnou symbolikou.

Nálezisko		1/3 statéra	1/8 statéra	1/24 statéra	Publikácia
Česko	Brod	1			N 2
	Čáslav	1 (2,80)			N 8
	Jičíněves	1 (2,69)			N 44
	Kolín	1			N 48
	Kopidlno	2			N 50
	Kozolupy	1 (2,612)			N 51
	Nechanice	?	?	?	N 71
	Podmokly	?	?	?	N 92
	Praha-okolie		2		N 105
	Stradonice	?	?	?	N 27
	Trutnov	1? (2,54)			Dess 129; F 365
Morava	Dolní Věstonice	2			N 148, 149
	Hrubčice		1 (1,016)		Kol/ b
	Hustopeče	?	?	?	N 159
	Klenovice	1 (2,793)		1 (0,353)	Kol/b III/2–3
	Lipník nad Bečvou	1 (2,618)			N 168
	Myslejovice	1			N 173
	Němčice – tab. 7	11	17	20	Kol/a
	Olomouc			2 (0,32; 0,26)	Dess 978–979
	Polkovice	1 (2,782)			Kol/b, VIII/2
	Staré Hradisko	?	?	?	N 192
	Velké Pavlovice	?	?	?	N 201
Poľsko	Brzezinka Śr.	1 (,2,52)	1 (1,0)	1 (0,36)	Cast. 13–15
	Gorzów	20	4	1	Cast 17–21
	Gorzów-Oswieczyn	4 (2,80)	1 (1,1)	1 (0,34)	Dess 710, 714
	Nowa Cerekwia	1 (1,0)			Cast 8
	Światniki			1 (0,34)	Cast 5
	Wojszyce	1 (2,747)			Cast 4
	Wrocław-okolie		1 (1,082)		Cast 6
Rakúsko	Bisamberg	1			Dem/a 57
	Eggenburg	1 (0,702)		7 (0,35–0,30)	Dem/a 57; Dem/b
	Hallstatt-Dammw.			1 (0,26)	Dem/a 58
	Harlungenfeld		1 (1,03)		Dem/a 57
	Hollabrunn	1 (2,56)	1 (0,53sub)		Dem/a 57
	Kahlenbergerdorf			1 (0,30)	Dem/a 58
	Ladendorf-Mistelb.		1 (0,96)		Dess 133; F 363
	Neubau	1 (2,80)	4 (0,90–0,86)		Prok A31, 32–35
	Oberleis		2 (0,85)		Dem/a 57
	Roseldorf	1 (2,80)	4 (0,7–0,5)	1 (0,333)	Dem/a 57; Kost 34; *Holzer 2003*, 41

Tab. 6. Pokračovanie – náleziská zlatých mincí typu Minerva/Athena Alkidemos.

Nálezisko		1/3 statéra	1/8 statéra	1/24 statéra	Publikácia
Rakúsko	Roseldorf		3 (1,01–0,52)		Dem/b 483, 496
	Wien	1 (2,56)			Dem/a 57
	?			1	Dem/a 57
Slovensko	Devínská Nová Ves	1			N/I 14
	Spišská Nová Ves			2 (0,31; 0,33)	N/I 16
	Stupava	1 (2,62)			N/I 13
	Trenčín	1			N/IV 33
	Veľký Biel		12–13 (1,02)		Dess 713; F 363
Maďarsko	Közép Hidvég		1 (2,78)		Dess 1001
	Szegszárd	1 (2,79)			Dess 472
	Velem St-Vid		?		?
južné Nemecko	Manching			1 (0,354)	Kell 61
horná Itália	?	1 (2,762)			Zürich 1136

Druhý problém v Hildebrandtovom výklade mincí typu Minerva/Athena Alkidemos sa týka odchodu Bójov z hornej Itálie severným smerom po 2. púnskej vojne, keďže ho nezaznamenáva žiadna z historických písomných správ. Môže to však vyplývať z interpretácie súboru mincí Rímskej republiky a iných platidiel z mediteránnych oblastí objavených v laténskom centre na území Němčíc. Práve veľký počet týchto mincí môže naznačovať, že tu súvisia s príchodom nového obyvateľstva, keltských žoldnierov, ktorí sa do tejto oblasti pravdepodobne vracali po ukončení vojenskej služby v armádach tamojších vojvodcov (k tomuto problému *Noeske, v tlači).* Nedá sa ale vylúčiť, že hornoitalské strieborné drachmy s Athenou Alkidemos sa za severnú dunajskú hranicu dostali aj prostredníctvom obchodu. Stali sa tu vzorom pre miestnu razbu zo zlata, a to už koncom 3. alebo na začiatku 2. stor. pred Kr.

Na základe dosiaľ zverejnených nálezov možno konštatovať, že najväčší počet zlatých mincí s Athenou Alkidemos je z Němčíc. Po statéroch typu Athena/Nike tu reprezentujú druhú najstaršiu skupinu domácej razby. V súčasnosti je z rôznych zdrojov dovedna k dispozícii 119 exemplárov (najviac, 71, je z dosiaľ nespracovanej zbierky C – pozri tab. 1). Zo zverejneného počtu 48 mincí je 11 tretiniek, 17 osminiek a 20 najnižších nominálov – 1/24 statéra. V každej nominálnej skupine sú zastúpené mince rôznej kvality, čo súvisí s opotrebovanosťou razidla a jeho opravami (tab. 7). V nálezovom súbore z Němčíc je väčšina mincí z razidla 3/2 a 3/3. Medzi tretinami statéra sú dve mince kvality 1/1, na ostatných sa zreteľne prejavuje postupné opotrebovanie razidla (pozri obr. 7:1–7; 41–43). Zároveň je to dôkaz, že tretinové hodnoty boli razené v domácom bójskom, nie v hornoitalskom prostredí. Medzi osminkami statéra nie je ani jeden exemplár, ktorého averz by mal kvalitu 1, teda zobrazenie hlavy. No reverzná strana týchto mincí s postavou Atheny Alkidemos je razená so zachovalým razidlom (obr. 7:23, 44). Naproti tomu medzi drobnými 1/24 statéra je na jednej minci (obr. 7:24) na averze hlava kvality 1, avšak iná ako na tretinách (taká istá je aj na exemplári z poľského náleziska Świątniki – *Castelin 1976*, 232, obr. 5 a na nelokalizovanom exemplári v zürišskej zbierke – *Castelin 1985*, č. 1139). Dôvod zobrazenia iného typu hlavy na drobných minciach ako na tretinách je nejasný. Ostatné najnižšie nominály z Němčíc

sú na averze bez vyobrazenia. Reverzná strana väčšiny je razená ostrým razidlom (obr. 7:24–34), niektoré exempláre majú obraz nejasný (obr. 7:35–40, 45–47).

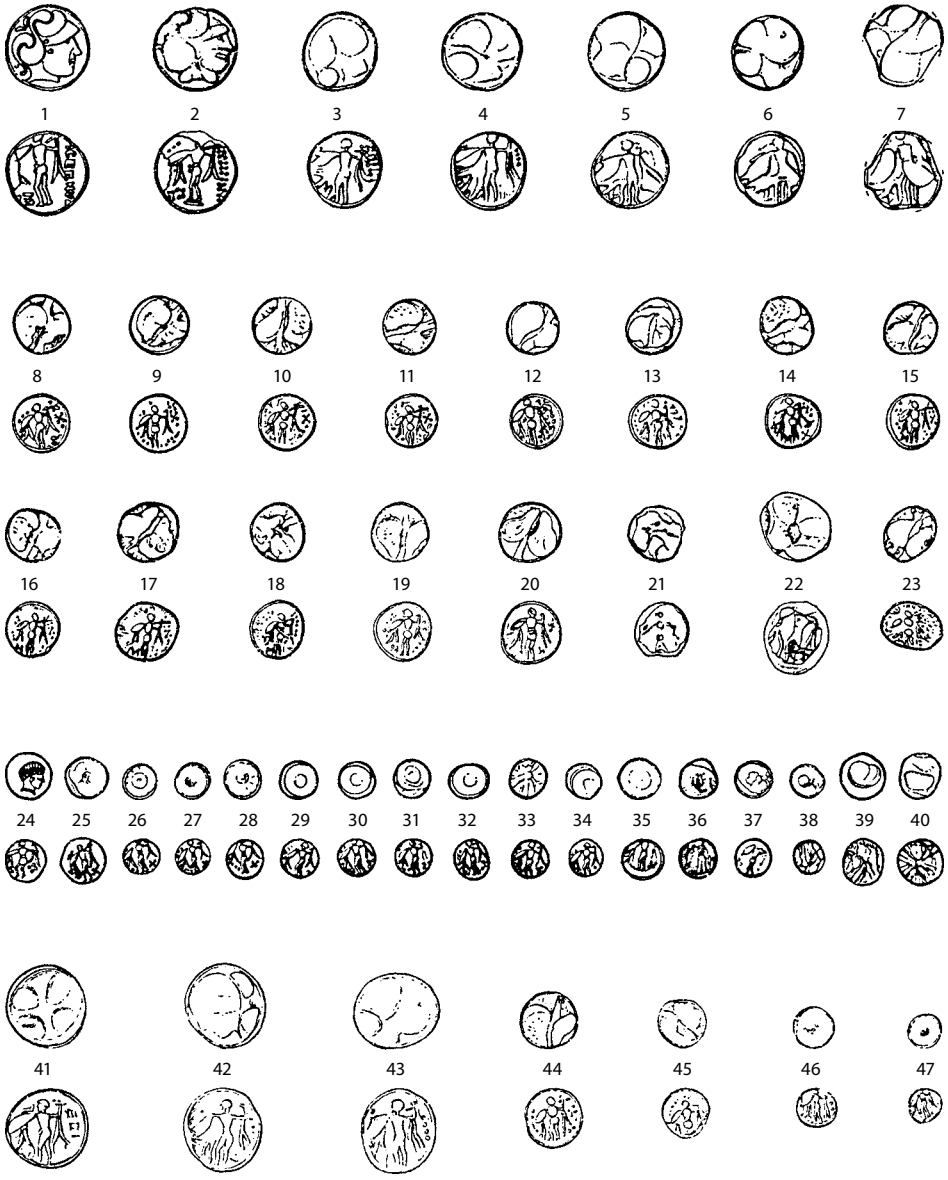

Obr. 7. Němčice nad Hanou, 1–47 zlaté mince typu Minerva/Athena Alkidemos (1/3-, 1/8- a 1/24statéra; 1:1).

Na základe vysokého počtu mincí typu Minerva/Athena Alkidemos v Němčiciach možno ich razbu predpokladať na tejto lokalite. Svedčí o tom aj zlomok hlinenej odlievacej formy na odlievanie drobných mincových kotúčikov (obr. 15:1), s mikroskopic-

Tab. 7. Prehľad mincí typu Athena Alkidemos z Němčíc zo zdrojov ÚAPP, A, B.
Popri poradových číslach sa v prvej rubrike uvádzajú aj prírastkové čísla mincí z jednotlivých zdrojov, ďalej údaje o hmotnosti a veľkosti mincí, druh kovu, nominál, kvalita razidla averzu (prvé číslo) a reverzu (druhé číslo) a odvolanie na obrázok.

Číslo	Hmotnosť (g)	∅ (mm)	Kov	Nominál	Razidlo	Obr.
01/217	2,769	11,6	Au	1/3 statéra	3/2	7:4
02/219	2,747	11,6	Au	1/3	1/1	7:1
03/100/04	2,744	11,0	Au	1/3	3/2	7:43
04/218	2,732	11,8	Au	1/3	3/2	7:3
05/49/04	2,668	11,1	Au	1/3	3/2	7:42
06/230	2,609	10,6	Au	1/3	3/3	7:6
07/216	2,558	11,7	Au	1/3	3/2	7:5
08/24/03	1,186	10,9	subaerat	1/3	3/2	7:41
09/220	1,162	11,7	subaerat	1/3	1/1	7:2
10/228	0,916	10,7	subaerat	1/3	3/3	7:7
11/Č35	0,999	7,5	Au	1/8 statéra	3/1	7:8
12/Č34	1,020	7,5	Au	1/8	3/1	7:9
13/50/04	1,008	7,6	Au	1/8	3/2	7:44
14/293	0,979	7,8	Au	1/8	3/1	7:10
15/294	0,985	8,8	Au	1/8	3/2	7:11
16/Č32	0,979	7,4	Au	1/8	3/2	7:12
17/Č33	0,979	8,0	Au	1/8	3/2	7:13
18/211	0,989	7,8	Au	1/8	3/2	7:14
19/212	0,903	7,6	Au	1/8	3/2	7:15
20/213	0,985	7,6	Au	1/8	3/2	7:16
21/214	1,022	8,6	Au	1/8	3/2	7:17
22/215	1,015	7,9	Au	1/8	3/2	7:18
23/311	0,988	8,1	Au	1/8	3/1	7:19
24/299	0,577	8,8	Au?	1/8	3/2	7:20
25/148	0,286	7,0	subaerat	1/8	3/3	7:21
26/298	0,960	9,4	Au	1/8	3/3	7:22
27/083	0,484	8,0	Au?	1/8	3/2	7:23
28/208	0,362	6,3	Au	1/24 statéra	1/1	7:24
29/201	0,354	5,0	Au	1/24	3/1	7:29
30/Č37	0,352	5,0	Au	1/24	3/2	7:28
31/206	0,351	5,0	Au	1/24	3/1	7:33
32/Č36	0,346	5,0	Au	1/24	3/2	7:27
33/Č38	0,344	4,5	Au	1/24	3/2	7:26
34/205	0,341	5,5	Au	1/24	3/2	7:35
35/202	0,340	5,7	Au	1/24	3/2	7:30
36/297	0,339	6,2	Au	1/24	3/3	7:40
37/204	0,338	5,5	Au	1/24	3/2	7:32
38/296	0,338	5,2	Au	1/24	3/1	7:34
39/203	0,331	5,0	Au	1/24	3/1	7:31
40/209	0,330	6,2	Au	1/24	3/3	7:39
41/295	0,328	5,6	Au	1/24	3/1	7:25
42/207	0,327	5,1	Au	1/24	3/3	7:36
43/99/04	0,318	6,8	Au	1/24	3/2	7:45
44/51/04	0,317	5,5	Au	1/24	3/2	7:46
45/52/04	0,315	4,9	Au	1/24	3/2	7:47
46/210	0,304	4,8	Au	1/24	3/3	7:38
47/225	0,181	5,4	Au?	1/24	3/3	7:37

kými stopami zlata.[8] O miestnej razbe svedčia aj iné dôkazy (pozri kapitolu e). Nie je však vylúčené, že razbu mincí tohto typu realizovali aj ďalšie stredodunajské latenské centrá, napr. Roseldorf v Dolnom Rakúsku. Aj na tomto nálezisku bol objavený zlomok odlievacej formy (*Holzer 2003*, 688).

c) Tzv. vedľajšie rady reprezentujú zlaté mince, ktoré sa nevšednými obrazovými motívmi výrazne líšia od ostatných keltských razieb z českého a moravského územia (obr. 8). Najmä tu sa zaznamenáva ich výskyt. Z typologického hľadiska nejde o jednotný súbor, ale o viaceré mincové typy. Zatiaľ čo mince tzv. hlavných radov sú napodobeninami gréckych a rímskych prototypov, vedľajšie rady reprezentujú keltský výtvarný prejav nezávislý na antických predlohách. R. Paulsen ich označil ako „príbuzné mincové rady", keďže tak ako hlavné rady aj tieto tvoria statéry a tri druhy drobných mincí (1/3-, 1/8-, 1/24-statéra), čo je jav typický pre bójske mincovníctvo (*Paulsen 1933*, 32–43). K. Pink ich uvádza ako „*zvláštne rady, ktoré vznikli pod galským vplyvom*", predpokladá najmä vplyv kmeňa Volkov-Tektoságov a rozdeľuje ich na severnú, západnú a východnú skupinu (*Pink 1936*, 20–23). Na „vedľajšie rady" ich premenoval K. Castelin, no obrazové bohatstvo týchto mincí naznačuje, že v keltskom mincovníctve na českom a moravskom území mali skôr výnimočné, než vedľajšie postavenie. Vychádzal však zo skutočnosti, že ich reprezentuje len malý počet exemplárov, na rozdiel od početných mincí tzv. hlavných radov. Mince vedľajších radov usporiadal najprv do deviatich (*Castelin 1959*, 3–14), neskôr do desiatich (*Castelin 1965*, 40–52) typologických sérií. Tieto rozdelil na staršiu (série I–V) a mladšiu (VI–X) chronologickú skupinu. Uplatnil pritom aj tu metrologické kritériá, ktoré sú podľa neho „*spoľahlivým vodítkom pre zistenie celkového vývoja keltských razieb a pre ich časové členenie*". Zároveň konštatoval, že „*je až prekvapujúce, čo niekoľko zdanlivo suchých a bezvýznamných metrologických údajov môže prezradiť, ak sa pokúsime o ich správne vysvetlenie a hodnotenie*" (*Castelin 1959*, 4). A tak na základe metrologických porovnaní zistil „*úplný súlad medzi hlavnými a vedľajšími sériami mincí*", čo využil ako dôkaz, že obidve „*vznikli v tej istej sídelnej oblasti, v rovnakom čase a u etnicky príbuzného obyvateľstva*" (*Castelin 1959*, 4). Opieral sa pri tom aj o fakt, že aj vo „vedľajších radoch" boli okrem statérov razené aj tri druhy nižších nominálov (*Castelin 1965*, 125). Castelinova porovnávacia tabuľka mincí hlavných a vedľajších radov (obr. 9) poskytuje síce prehľad zastúpených typov a metrologických parametrov a poukazuje na ich časovú prepojenosť, no ide o umelo vytvorený chronologický obraz, s pochybnou platnosťou. Hmotnostné rozdiely pri niektorých mincových typoch predstavujú len stotiny gramu, čo sotva môže predstavovať chronologické kritérium. Takto naznačenú postupnosť razby však autor nemohol konfrontovať s archeologickou chronologickou schémou, keďže išlo v celom rozsahu o mince bez archeologického kontextu.

K. Castelin aj pri pomenovaní mincových typov použil Paulsenovu nomenklatúru, nezamýšľal sa nad jej inováciou. Ukazuje sa však, že napr. na type I nie je býk, ale pravdepodobne jeleň, na type X nie je na averze sekera, ale hlava en face, typ II nepatrí medzi „vedľajšie rady", ale je to nevydarené zobrazenie postavy v rámci typu Athena/Nike. Tým, že jednotlivé série očísloval rímskymi číslami a tak zároveň naznačil ich chronologickú postupnosť, skomplikoval si zaradenie novoobjavených typov do tejto stupnice. Tieto sa do nej nedajú zaradiť (napr. nové nálezy z Němčíc a Polkovíc). Aj niektoré známe typy musel po objave ďalších exemplárov rozšíriť o varianty (napr.

[8] Výsledky roentgenfluorescenčnej analýzy budú zverejnené na inom mieste. Pozri k tomu *Hartmann 1985.*

Obr. 8. Zlaté mince tzv. vedľajšieho radu, typy – 1. hlava/býk (jeleň); 2. hrboľ/Athena Alkis; 3. hrboľ/kľačiaci bojovník; 4. kanec/stojací bojovník; 5. hlava/bojovník Athena Alkis; 6. symetrický ornament/kôň; 7. kľačiaci bojovník/kôň; 8–9. hlava s diadémom/kôň; 10. hrboľ/cválajúci kôň; 11. trojdielny ornament/kôň; 12. sekera (hlava en face !)/stočený drak (podľa: *Castelin 1976*).

IIIa–b, VIIa). Neskôr sám konštatoval, že „*raz bude treba typy definitívne prečíslovať*" (*Castelin 1976a*, 8). Počítal zrejme aj s tým, že nové nálezy môžu do „vedľajších radov" priniesť aj nové typy mincí.

Dielne na mince „vedľajších radov" K. Castelin predpokladal na severočeskom území. Podľa jeho názoru staršia skupina mincí „vedľajších radov" nevznikla pod cudzím vplyvom, vzhľadom na prevahu domácej symboliky (napr. postava Atheny Alkis, kanec) a niektorých miestnych technických prvkov (na averze hrboľ). Pri mladšej skupine zvažoval súvis s príchodom Volkov-Tektoságov, prípadne iných galských kmeňov do severočeskej oblasti. Do staršej skupiny autor zaradil typy I až V s hmotnosťou statérov od 8,095 do 7,897 g, do mladšej typy VI až X s hmotnosťou statérov od 7,787 do 7,250 g. Toto členenie sa snažil zdôvodniť aj ikonograficky, zdôrazňoval, že v mladšej skupine je prevládajúcim ikonografickým prvkom kôň (*Castelin 1976a*, 8).

K. Castelin predpokladal začiatok razby „vedľajších radov" okolo roku 140 pred Kr (*Castelin 1965*, 135), mladšiu skupinu datoval najprv do prelomu 2. a 1. stor. pred Kr., neskôr až do 2. štvrtiny, resp. do konca 1. pol. 1. stor. pred Kr. (*Castelin 1976a*, 9).

Závery K. Castelina o minciach „vedľajších radov" sú v odbornej spisbe dodnes akceptované (*Nemeškalová-Jiroudková 1974*, 477–480), resp. obohatené o nové poznatky (*Nemeškalová-Jiroudková 1979*, 103–127). Ich platnosť overujú nové exempláre z Němčíc a ďalších moravských nálezísk (tab. 8).

K riešeniu problematiky Castelinových „vedľajších radov" prispievajú dva nové typy,

Období ražby	Hlavní řady								Vedlejší řady							
	série	Státéry			Dílčí jednotky „AA"				série	Státéry			Dílčí jednotky			
		Líc-Rub	Ø váha	série	1/3	1/6	1/24			Líc-Rub	Ø váha	1/3	1/6	1/24		
„A"	1	Hlava/Niké	8,460	I.	2,779	1,026	0,332									
	2a	Hlava/Alkis	8,170	II.	2,723	0,964	0,326									
	2b	Hlava/Alkis	8,130													
„A.i"	3	Hlava/Torgues	8,107						I.	Hlava/Býk	8,095	?	0,980	0,37		
									II.	Hrbol/Athéna Alkis	8,040	2,667	1,020	?		
									III.a	Hrbol/Klečící bojovník	7,986	2,580	0,980	?		
									IV.	Kanec/Stojící bojovník	7,897	2,668	0,855	0,30?		
									V.	Hlava/Bojovník„AA"	7,787	2,596	0,962	?		
				III.	2,581	0,897	0,299		III.b	Hrbol/Klečící bojovník	7,766	2,485	0,887	?		
									VI.	Sym. ornament/Kůň	7,930	?	?	?		
„B"	4a	Hlava/Torgues	7,667	IV.	2,538	0,885	0,285		VII.	Klečící bojovník/Kůň	7,720	2,390	?	?		
	4b	Hlava/Torgues	7,552	V.	2,517	0,938	0,251		VII.a	Hlava vl./Kůň vl.	7,698	2,535	?	?		
	4c	Hlava/Torgues	7,495						VIII.	Hrbol/Cválající kůň	7,583	?	0,920	–		
	5	Hrbol/?	7,457						IX.	Třídílný ornament/Kůň	7,475	2,530	?	–		
	6	Hrbol/Hrbol	7,408						X.	Sekera/Stočený drak	7,250	?	?	–		
	7	Hrbol/kresba podobná „mušli"	7,350													
	8	Napodobenina sekery/Hrbol	7,312													
	9	Hrbol/„Mušle"	7,286													
	10	Hrbol s křížkem/Torgues	7,261													
	11	Hrbol/„Mušle" s tečkou	7,253													
	12	Hrbol/?	7,196													
„C"	13a	Hrbol s hvězdou/„Mušle"	7,176	VI.	2,378	0,848	–									
	13b	Hrbol s hvězdou/„Mušle"	6,992													
	14	Hrbol s prohlub./„Mušle"	6,762	VII.	2,236	0,797	–									
	15	Hrbol s hvězdou/„Mušle" s teč.	6,535													

Obr. 9. Prehľad mincí „hlavného" a „vedľajšieho radu" (podľa: *Castelin 1976*).

a to hlava en face/torques (Němčice) a Pallas Athena/kôň (Polkovice). Z typologického hľadiska ide o výnimočné exempláre, dosiaľ nezaznamenané v nálezoch, ani vo zverejnených numizmatických zbierkach (obr. 10:4–5). Výnimočnosť týchto exemplárov spočíva aj v tom, že obidva sú lokalizované, pochádzajú z laténskych sídlisk.

Tab. 8. Nálezy mincí „vedľajších radov" na Morave.
a) z Němčíc, b) z ostatných moravských nálezísk (usporiadané sú abecedne, nové nálezy sú zobrazené na obr. 10, zverejnené sú aj v príspevkoch *Černý – Kolníková, 2006; Kolníková, v tlači* b), pri starých nálezoch je citovaný katalóg *Paulsen 1933*, v poznámkach sa uvádza aj ďalšia príslušná publikácia: (1) – *Nemeškalová-Jiroudková 1979,* 117; *Radoměrský 1955,* č. 155*;* (2) – *Radoměrský 1955,* č. 168; (3) – *Dembski 1998,* č. 577).

Nálezisko	Typ	Nominál	Hmotnosť (g)	∅ (mm)	Obr./Publikácia
Němčice	hlava en face/torques	statér	8,124	14,6	10:4
	hrboľ/kľačiaci bojovník	statér, subaerat	3,775	17,9	10:2
	ten istý typ?	statér, subaerat, zlomok	1,765	15,6	10:3
Holešov?	kanec/bojovník	1/3-statéra	2,60	?	*Paulsen 1933*, s. 42 (1)
Klenovice n. H.	symetr. ornament/kôň	statér, subaerat, zlomok	1,101	14	10:1
Lipník n. B.	hlava s diadémom/AA	1/3-statéra	2,618	?	*Paulsen 1933*, č. 1255 (2)
Polkovice	Pallas Athena/kôň	1/3-statéra	2,799	13,2	10:5
?, Morava	hlava s diadémom/AA	statér	7,85	19,3	*Paulsen 1933*, č. 197
?, Morava	symetr.ornament/kôň	statér	7,94	18,9	*Paulsen 1933*, č. 234 (3)

Prvý z nových typov má na averze hlavu en face. Pravdepodobne ide o štylizovanú zvieraciu hlavu, najskôr jeleňa (obr. 11:2). Naznačujú to dlhé uši a parohy, výrazné oči, dlhý nos znázorňujúci jeleniu papuľu. Jediný prvok, ktorý sa k obrazu jeleňa nehodí je azda hrebeňovitá brada. Ide však o štylizovaný obraz, nevyjadruje realitu, ale kultové predstavy realizátora. Jedno oko zvieraťa má pretiahnutý tvar, akoby z neho stekala slza. Kresba môže predstavovať zvieraciu masku s kultovým významom, znázorňuje jeleňa ako keltské božstvo. Môže symbolizovať boha Cernunnosa (*Frey 1993*, 166). V tejto podobe sa objavuje aj na iných minciach (*Kolníková 2004a*, 16). Hlava jeleňa en face (obr. 11:7–8) je napr. na galskej potinovej minci (*De la Tour 1994*, č. 8351) a na juhonemeckej dúhovke (*Kellner 1990*, typ VI). Hlava en face (zvieracia či ľudská?) je na bójskom statéri (obr. 11:9) so stočeným drakom (*De la Tour 1994*, č. 9419). Rôzne štylizované hlavy sú súčasťou keltského výtvarného prejavu.

Na druhej strane mince z Němčíc je torques, v ňom je umiestnený oválny štít, okolo ktorého sa vinie vlnovka – pravdepodobne predstavuje hada. Všetky symboly umiestnené na tejto strane mince majú kultový a mocenský charakter.

Hmotnosť tejto mince 8,124 g je vysoká, najvyššia z dosiaľ evidovaných statérov Castelinovej stupnice „vedľajších radov" (pozri obr. 9). Na prvom mieste sa tu uvádza typ hlava/býk (jeleň?) s priemernou hmotnosťou statérov 8,095 g. Podľa logiky

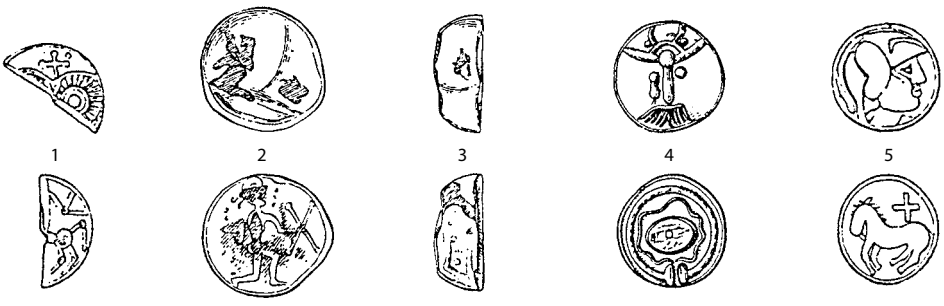

Obr. 10. Nové nálezy zlatých mincí „vedľajšieho radu" na Morave. 1. Klenovice; 2–4. Němčice nad Hanou; 5. Polkovice (1:1).

Castelinovho chronologického systému by statér typu hlava en face/torques patril na samý začiatok razby mincí „vedľajších radov“.

Obr. 11. 1–5 nové typy zlatých mincí „vedľajšieho radu“ a analógie: 6. statér Athena/Nike; 7. juhonemecká dúhovka (*Kellner 1990,* typ VI); 8. *De la Tour 1994,* č. 8351; 9. bójsky statér s hlavou en face a stočeným drakom (*Castelin 1976,* A); 10–14 juhonemecké dúhovky, typ vtáčia hlava/torques (podľa: *De la Tour 1994*).

Typ s torquesom sa objavuje aj v Castelinových „hlavných radoch" ako séria 3 (statér hlava/torques) jeho časového úseku A (*Castelin 1965*, tab. 1:13), s priemernou hmotnosťou statérov 8,107 g (obr. 9). Symbolika na týchto minciach je však natoľko nezreteľná, že hlavu na averze si možno len domýšľať a torques na reverze je vykreslený len v náznakoch – konštatuje to aj sám K. Castelin (*Castelin 1965*, 11, č. 3). Nezreteľný obraz na tejto minci, podľa môjho názoru, nepredstavuje totiž torques, ale štylizovanú hlavu (ako *Lengyel 1976*, obr. 16, tu odvolávka na príslušný katalóg). Je tiež nepochopiteľné, prečo sú tieto mince označené ako napodobeniny statérov s Athenou Alkidemos (*Castelin 1965*, 11), keď na nich nie je ani stopa po tejto symbolike. Nedá sa konštatovať ani žiadny súvis medzi Castelinovým typom hlava/torques a naším novým exemplárom, ktorý zreteľnou symbolikou a kvalitnou výtvarnou realizáciou patrí do skupiny označenej ako „vedľajšie rady".

V keltskom mincovom výtvarnom prejave torques nie je výnimočným javom. Vyskytuje sa napr. aj na juhonemeckých statéroch a nižších nomináloch (obr. 11:10–14) s vtáčou hlavou (*Kellner 1990*, typ IA, IIA–D), častý je v galskom mincovníctve. Odtiaľto bola zrejme táto symbolika prenesená do mincovníctva českých a moravských Keltov, ako to predpokladal K. Castelin, resp. aj bádatelia pred ním (*Castelin 1965*, 132).

Podobná symbolika ako na statéri z Němčíc (hlava en face/torques) je aj na nižších nomináloch (obr. 11:4). Obraz na nich je však oproti statéru zjednodušený (kvôli menšej mincovej ploche) – na averze hlava pripomína ľudskú, nie zvieraciu, na reverze je torques bez štítu (naznačený je len pukličkou), na niektorých exemplároch je vlnovka – had. Drobné mince tohto druhu zaznamenávajú viaceré katalógy (napr. *Paulsen 1933*, č. 222–225: 2,103–1,93, tu je obraz hlavy en face považovaný za sekeru; *De la Tour 1994*, č. V, 25; *Kostial 1997*, č. 43: 1,02 g – tu je hlava prirovnávaná ku kozorožcovej; *Dembski 1998*, č. 586: 2,11 g, tu je obraz prevrátený naopak a považovaný za kotvu = *Paulsen 1933*, č. 222). Aj napriek určitým obrazovým rozdielom tieto drobné mince pravdepodobne patria k statéru typu hlava en face/torques ako jeho nižšie nominály. Zo známych exemplárov náleziská uvádza iba R. Paulsen (*1933*, č. 222: Linz, Horné Rakúsko, pozri aj *Prokisch 1993*, B 19; *Paulsen 1933* č. 223: Kopidlno, Česko), ostatné nie sú lokalizované. Aj uvedené dve náleziská však naznačujú, že tento typ mincí súvisí s keltským osídlením severodunajského priestoru.

Výskyt statéra typu hlava en face/torques v laténskej osade Němčice, datovanej do obdobia medzi 2. polovicou 3. až polovicou 2. stor. pred Kr., naznačuje časový rámec jeho razby. Možno ju predpokladať približne v 1. polovici 2. stor. pred Kr., určite skôr, ako staršiu skupinu „vedľajších radov" datoval K. Castelin, a to do obdobia krátko po polovici 2. stor., približne do rokov 140–120 pred Kr. (*Castelin 1965*, 135). Naše datovanie do 1. polovice 2. stor. možno oprieť aj o vysokú hmotnosť tejto mince. V konečnom dôsledku musela byť razená v dobe rozmachu němčického centra, ktorý sa predpokladá práve v tomto období (*Čižmář – Kolníková 2006*, 267).

V posledných rokoch sa zaznamenáva výskyt nového typu zlatých mincí, ktoré tak isto ako náš exemplár majú na konkávnej strane torques, v ktorom je umiestnený tento symbol menšieho rozmeru v strede s pukličkou. Na konvexnej strane je ornament v podobe kríža s pukličkami v strede a medzi ramenami (obr. 11:3). Ide o statéry s hmotnosťou cca 7,128 g a tretiny statéra (obr. 11:5), ktoré vážia 2,075–2,011 g. Sú z detektorových nálezov, uložené v súkromných zbierkach.[9]

[9] V Němčiciach bolo údajne detektorom objavených 13 takýchto tretinových statérov, zo slovenského hradiska Horná Maríková má pochádzať statér a tretinové exempláre (informácia je zo zberateľských kruhov, jej pravdivosť sa nedá overiť).

K novým, dosiaľ nezaznamenaným typom „vedľajších radov" patrí aj typ Pallas Athena/kôň (obr. 10:5; 11:1). Reprezentuje ho dosiaľ iba jediný exemplár – tretinový statér (nález z Polkovíc). Na minci tohto typu je hlava Pallas Atheny zobrazená presne podľa statéra Alexandra Veľkého alebo jeho keltskej napodobeniny (obr. 11:6). Tento obrazový motív je rozhodujúci pre časové zaradenie mince, a to do obdobia blízkeho typu Athena/Nike, teda prvých napodobenín Alexandrových statérov. Tieto sú podľa najnovších výsledkov výskumu datované do 2. polovice 3. stor. pred Kr. (pozri kapitolu o minciach typu Athena/Nike). Aj podľa vysokej hmotnosti tretinového statéra z Polkovíc – 2,799 g, podľa ktorej by statér vážil 8,397 g, možno tento typ datovať do 1. polovice 2. stor. pred Kr., resp. na jej začiatok (*Černý – Kolníková 2006).* Tak ako nový typ hlava en face/torques aj tento typ postavil Castelinov systém „vedľajších radov" do úplne nového svetla.

Obrazový motív na druhej strane mince z Polkovíc – kôň, nad ktorým je symbol v podobe kríža, sa v podobnej výtvarnej realizácii nevyskytol dosiaľ na žiadnom zo známych mincových typov. Určite však neindikuje zaradenie tohto mincového typu do mladšej skupiny „vedľajších radov", ako to zdôrazňoval K. Castelin, ktorý práve koňa považoval za jej typický výtvarný prejav (*Castelin 1976a,* 8*).* Význam symboliky v podobe kríža, umiestnenej nad zadnou časťou koňa, sa dosiaľ nepodarilo zodpovedne objasniť. Nie je však vylúčené, že tak ako na iných minciach (napr. na averze typu „hlava en face/ stočený drak" – obr. 11:9; na reverze typu Minerva (Athena Alkidemos – obr. 6) aj tu naznačuje súvis s etruským mincovým systémom (*Hildebrandt 2001,* 17).

Minca typu Athena/kôň bola objavená na laténskom sídlisku v obci Polkovice, okr. Prostějov, spolu s ďalšími jedenástimi nálezovými exemplármi. Zastúpená je tu tretina statéra typu Minerva/Athena Alkidemos (1), strieborné mince typov Roseldorf/Němčice (6), Staré Hradisko/Stradonice (1), s esovitým účesom (1) a bronzová syrakúzska minca razená za Hiketasa v rokoch 287–279 pred Kr. (1). Všetky mince z tohto náleziska, až na 1 exemplár typu Staré Hradisko/Stradonice, tu naznačujú trvanie laténskeho osídlenia od 1. polovice 2. stor. pred Kr., čo vyplýva aj z časového zaradenia ostatných archeologických nálezov. Tretinový statér Athena/kôň patrí do tohto časového rámca. Na lokalite sa však evidujú tri polohy s laténskym osídlením, vzhľadom na detektorové nálezy sa zatiaľ nedá určiť ich súvis s niektorým z nich (*Kolníková, v tlači b*).

Obidva nové typy mincí možno datovať do 1. pol. 2. stor., resp. už na prelom 3. a 2. stor. pred Kr. Nové nálezy nepotvrdili staršie datovanie do 2. pol. 2. stor., resp. aj neskôr, ale ani názor, že ich razba sa realizovala výlučne v severočeskej oblasti. Ukazuje sa, že ich razili aj iné české a moravské laténske centrá, súčasne s mincami tzv. hlavných radov. Mince „vedľajších radov" však vzhľadom na expresívne obrazové motívy a pozoruhodný výtvarný prejav, ako aj na obmedzený počet exemplárov, pravdepodobne plnili len reprezentatívnu funkciu, zvýrazňovali prestíž kmeňových náčelníkov. Začiatok ich razby možno predpokladať už v čase existencie typu Athena/Nike. Naznačuje to aj zloženie hromadného nálezu zo severočeských Nechaníc, v ktorom boli zastúpené statéry typu Athena/Nike (od kvalitných, štylizovaných po razené opotrebovaným razidlom) a typu hlava/býk, resp. jeleň „vedľajšieho radu" (*Ziegaus 1997*, 215). Silný galský i vindelický vplyv na razbu mincí „vedľajších radov" naznačuje prevládajúcu hospodársku a politickú orientáciu českých a moravských laténskych osád západným smerom, čo v konečnom dôsledku potvrdzujú aj nálezy týchto mincí na západ od dnešných českých hraníc (územie dnešného Nemecka). Nie je tiež vylúčené, že súvisia s príchodom nových západných skupín keltského obyvateľstva do českých a moravských oblastí.

Vzhľadom na nízky počet lokalizovaných exemplárov zostávajú tieto otázky otvorené ďalšiemu výskumu.

d) Skupina Roseldorf/Němčice je názov navrhnutý (*Kolníková, v tlači a)* pre drobné strieborné mince veľkosti do 10,5 mm, s hmotnosťou od 0,5 do cca 1 g, s rôznou symbolikou, ktorá túto skupinu člení na celý rad typov a tieto ďalej rozčleňuje na varianty. Názov skupiny je odvodený od dvoch nálezísk, na ktorých sa mince tohto druhu vyskytli vo veľkom počte a ktoré reprezentujú sídelné pomery v regióne na sever od stredného Dunaja v laténskom období, cca od polovice 3. do polovice 2. stor. pred Kr., resp. aj krátko potom. Ide o lokalitu Roseldorf v Dolnom Rakúsku, charakterizovanú ako „knieżacie sídlo a keltské mesto" (*Holzer 2003*, 38–45) a Němčice nad Hanou na Morave – „keltské výrobné a obchodné centrum" (*Čižmář, v tlači*; *Čižmářová 2004*, 256–258; *Čižmář – Kolníková 2006*, 261–283).

Donedávna bol tento druh mincí zastúpený v nálezoch a v zbierkach len minimálne. Z tohto dôvodu boli poväčšine zaraďované do skupiny označenej ako „drobné strieborné mince s koníčkom" (*Castelin 1985*, 10). Ocitli sa v nej spolu s typmi Staré Hradisko, Stradonice, Karlstein, ktoré sú však evidentne mladšie. Od týchto sa mince skupiny Roseldorf/Němčice líšia jednak hmotnosťou (typy Staré Hradisko/Stradonice/Karlstein dosahujú hmotnosť do 0,5 g), jednak pestrou symbolikou (na drobných minciach mladšej skupiny je výlučne štylizovaný kôň). V dosiaľ známom nálezovom súbore z Němčíc nebol zastúpený ani jeden exemplár drobných mincí mladšej skupiny. Skupina Roseldorf/Němčice tak reprezentuje starší horizont stredoeurópskej keltskej mincovej razby.

Mince skupiny Roseldorf/Němčice prvýkrát zaznamenal H. Koblitz na českom území ako nálezy z Horoměřic a Třebívlic (*Koblitz 1918*, 106, tab. 36:25, 28–29). Pod týmito náleziskami sú evidované aj v súpise českých nálezov keltských mincí (*Radoměrský 1955*, č. 20 a 126). Neskôr K. Castelin a J. Waldhauser zistili, že nejde o nálezisko Třebívlice, ale Dřemčice (okr. Litoměřice) a konštatovali, že sa tu našli nie dve, ale tri strieborné mince s koníčkom (*Castelin – Waldhauser 1985*, 3–4, obr. 2:2–4; obr. 5:1–3).[10] Nie je vylúčené, že okrem týchto nálezových exemplárov sú v českom fonde zastúpené aj ďalšie mince skupiny Roseldorf/Němčice (*Dessewffy 1910*, č. 1158 eviduje jeden exemplár s hmotnosťou 0,68 g, no bez náleziska). Pokiaľ však nie sú zverejnené ich fotografie a metrologické údaje, nie sú identifikovateľné. Na Morave sú Němčice prvým zverejneným náleziskom tohto druhu mincí (pozri prehľad nálezov *Kolníková 1998*, 25–28). Medzitým sa však vyskytli už aj na ďalších moravských lokalitách (Hrubčice, Klenovice, Lešany, Medlovice, Polkovice – *Kolníková, v tlači b).*

Výskyt mincí skupiny Roseldorf/Němčice sa eviduje aj inde v stredoeurópskom priestore. Dva exempláre sa našli v laténskej osade Nowa Cerekwia na území Horného Sliezska (*Castelin 1971*; *Castelin 1976b*, 259, č. 33–34). Početnejšie sa vyskytli vo výšinných polohách západného a stredného Slovenska (Smolenice, Hubina, Podhradie, Selce, Nitrianske Rudno i ďalšie nové nálezy: *Kolníková 2003a*, č. 3, 9, 10, 11, 14; obr. 2:II), ale aj v areáloch laténskych nížinných sídlisk (Mojmírovce – *Ruttkayová 2002*, 171; Zohor: *Elschek – Kolníková 1996*, 213–214; Lozorno: *Elschek – Kolníková – Vrablec 2006*, 71–72). Zastúpené sú aj v nálezoch v Hornom Rakúsku (Neubau: *Prokisch 1993*, č. A.39–A.43). Ako už bolo uvedené vyššie, bohatý výskyt, a to aj v archeologických

[10] Podľa zverejneného opisu, nezreteľnej fotografie i hmotnosti však tretia minca pravdepodobne nepatrí do skupiny Roseldorf/Němčice, ale je mladšia.

súvislostiach, sa konštatuje na dolnorakúskom laténskom nálezisku Roseldorf (*Holzer 2003*, 38, 41; *Holzer 2004*, 871). Roseldorfské nálezové exempláre sú zatiaľ zverejnené len ukázkovo, pričom niektoré pochádzajú z náleziska St. Pölten alebo z jeho okolia (*Dembski 1991*). Aj podľa zastúpenia v numizmatických zbierkach (napr. *Dembski 1998*, 86 n.; *Kostial 1997*, 38–40) sú v Roseldorfe mimoriadne početné (doterajší nešpecifikovaný nálezový fond tu predstavuje cca 800 mincí – *Holzer 2003*, 38).

Výskyt mincí skupiny Roseldorf/Němčice v areáloch dobre datovateľných laténskych sídliskových objektov umožnil vyčleniť ich zo skupiny „drobných strieborných keltských mincí s koníčkom" a zaradiť do staršieho obdobia keltskej mincovej razby v stredodunajskom priestore. Na základe iných spoluobjavených mincí a najmä archeologických nálezov z laténskej osady Němčice možno ich razbu a obeh datovať do obdobia 1. polovice 2. stor. pred Kr. V 2. polovici 2. stor. ich razba končí, výskyt je sporadický. Na ich miesto nastupuje skupina mincí Staré Hradisko/Stradonice/Karlstein. Mince tejto mladšej skupiny sa v Němčiciach zatiaľ nenašli.

Existenciu sídelného areálu v Roseldorfe v uvedenom období potvrdzujú výsledky meraní rádiokarbónovou metódou C14, pomocou ktorej tu bol napr. sklad pozostatkov kultúrnych rastlín datovaný už do rokov 300–230 pred Kr. (*Holzer 2003*, 38). Výskyt mincí zo skupiny Roseldorf/Němčice v roseldorfskom areáli je pomocou tejto metódy spájaný však až s jeho neskorolaténskym vývojom (*Holzer 2003*, 688).[11] Pri prvom zverejnení nálezov mincí z Roseldorfu G. Dembski určil časový rámec ich výskytu do obdobia *„tesne po roku 100 pred Kr. až po polovicu 1. stor., resp. ešte aj po nej" (Dembski 1991*, 9). V tom čase však nepoznal zloženie súboru mincí z Němčíc a opieral sa zrejme o Castelinovu chronologickú schému. Táto však dnes už nemá opodstatnenie. Prvýkrát sa to ukázalo pri zverejnení archeologických nálezov a mincí z Dřemčíc (*Castelin – Waldhauser 1985).* Zatiaľ čo archeológ (J. Waldhauser) datoval niektoré predmety z tohto náleziska už do laténskeho obdobia LTC1–C2, numizmatik (K. Castelin) obhajoval svoju teóriu o razbe drobných strieborných mincí až v 2. pol., resp. 3. tretine 1. stor. pred Kr. (*Castelin – Waldhauser 1985*, 15, 19). Táto diskrepancia bola spôsobená tým, že K. Castelin nerozoznal (v dôsledku nedostatku nálezov mincí skupiny Roseldorf/Němčice) v razbe drobných strieborných mincí dva horizonty. Dve mince skupiny Roseldorf/Němčice z Dřemčíc patria totiž do staršieho obdobia razby (cca 1. pol. 2. stor. pred Kr.), súvisia tu teda s osídlením v období LTC1–C2, ako to naznačujú aj iné archeologické nálezy.

Aj laténska osada v Nowej Cerekwii v Hornom Sliezsku bola datovaná *„do staršej fázy neskorolaténskeho obdobia"* (*Czerska 1964*, 130–131), keďže dve tu objavené mince skupiny Roseldorf/Němčice boli určené ako *„drobné strieborné mince neskorého typu"* (*Castelin 1976b*, 259). Na základe nových výskumov sa však táto osada datuje do LTB1-C1 (*Bednarek 2005*, 182).

K datovaniu skupiny Roseldorf/Němčice prispieva minca typu hlava vpr./triskeles/lýra objavená v jednom z hrobov na laténskom pohrebisku v Palárikove na Slovensku (*Benadik 1984*, 97–104). Na základe ostatných milodarov je hrob datovaný do 1. pol. 2. stor. pred Kr. (*Polenz 1982*, 127). Do tohto obdobia možno datovať aj výskyt podobnej mince (obr. 14:9) v areáli laténskej osady v Nitre na Martinskom vrchu (*Kolníková*

[11] Datovanie mince typu Roseldorf/Němčice pomocou metódy C14 do neskorého laténu, kvalifikované ako *„prvé archeologické datovanie mince"* (*Holzer 2003*, 688) je však ovplyvnené jej výskytom v odpadovej jame, kde sa mohla dostať so značným časovým odstupom od doby, v ktorej prebiehala razba a používanie tohto druhu mincí.

1964a, 399).

Výskyt mincí skupiny Roseldorf/Němčice v datovateľnom laténskom nálezovom prostredí pomohol vytvoriť chronologický rámec ich razby a obehu približne v rokoch 200–150 pred Kr. Časovú postupnosť v razbe jednotlivých typov zaradených do tejto skupiny naznačujú typologické a metrologické súvislosti (tab. 11). Na základe dnešného stavu výskumu nie je možné určiť miesto razby jednotlivých typov. Pravdepodobne ju realizovali viaceré mocenské centrá, možno za účasti mobilných minciarov. Vzhľadom na štýl realizácie mincových obrazov a na výskyt určitých symbolov blízkych galskému mincovníctvu nie je vylúčené, že niektorí majstri-minciari boli galského pôvodu.

Pri spracovaní veľkého počtu týchto mincí z Němčíc (dosiaľ 382 exemplárov) som sa po dlhom uvažovaní rozhodla označiť ich ako skupinu a túto rozdeliť na typy a ich varianty. Typy som pomenovala podľa hlavných typologických znakov. Preto nepoužívam označenie Roseldorf I–III, aké pri zverejnení prvých roseldorfských nálezov použil G. Dembski.[12] Aj tento autor však ďalšie mincové typy tejto skupiny nečísloval, ale ich pomenoval podľa prevažujúcej symboliky (D*embski 1991*, 6–9).

Keltská numizmatika používa kvôli prehľadnosti pomenovanie jednotlivých mincových typov buď podľa prvých, či významných nálezísk alebo podľa výrazných typologických znakov. Zjednotenie týchto kritérií nie je jednoduché, pokúšali sa o to viaceré generácie bádateľov. Prax ukázala, že v niektorých prípadoch je využiteľné nálezové, v iných typologické hľadisko. Každé z nich má prednosti, ale aj zápory. Tento problém vystupuje do popredia aj pri minciach skupiny Roseldorf/Němčice. Termín „skupina Roseldorf/Němčice" znamená vlastne časový horizont výskytu početných mincových typov v stredodunajskej oblasti, s hmotnosťou približne od 0,5 do 1 g. Treba priznať, že pomenovanie mincových typov v skupine Roseldorf/Němčice bolo obťažné, často sa nedalo vyjadriť stručne. Mnohé mince sa navyše nedali k jednotlivým typom zaradiť kvôli nezreteľnej symbolike – razené boli opotrebovaným razidlom. Počítať treba aj s novými nálezmi, ktoré môžu rozšíriť doteraz známy počet typov a variantov skupiny Roseldorf/Němčice. Preto nasledovné členenie skupiny mincí Roseldorf/Němčice určite nie je definitívne. V nasledujúcom prehľade sú zosumarizované dosiaľ známe typy z nálezov v Němčiciach, v Roseldorfe, ako aj na iných náleziskách.Typy sú označené veľkými, varianty malými písmenami abecedy. Do tejto skupiny boli zaradené aj typy, ktoré sa síce v Němčiciach i v Roseldorfe nevyskytli, ale hlásia sa k nej hmotnosťou a typologickou príbuznosťou, resp. aj výskytom v stredodunajskom regióne.

Charakteristika typov a variantov skupiny Roseldorf/Němčice

Typ A: Hlava vpr./kôň vpr., rozeta, lýra s pukličkou (obr. 12:1–6)

Na averze mincí tohto typu je hlava vpr., väčšinou však chýba v dôsledku razby opotrebovaným razidlom. Na reverze je kôň vpr., nad ním je rozeta, pod ním znak v podobe lýry uprostred s pukličkou. Na základe podobných typologických znakov pravdepodobne ide o drobné mince – oboly (?), ktoré súvisia s nominálmi vyššej hodnoty s charakteristickým symbolom v podobe lýry, s tetradrachmami (obr. 14:1–2, 4) s hmotnosťou od 12,32 do 10,26 g a s drachmami s hmotnosťou okolo 3,5 g. Hmotnosť obolov tohto typu sa pohybuje okolo 1 g. V rámci skupiny Roseldorf/Němčice bol tento typ obolov pravdepodobne razený ako prvý.

[12] Typ Roseldorf III navyše nepatrí do tejto skupiny, ale k juhonemeckým drobným strieborným minciam typu Manching – pozri *Kellner 1990*, typologický prehľad 7).

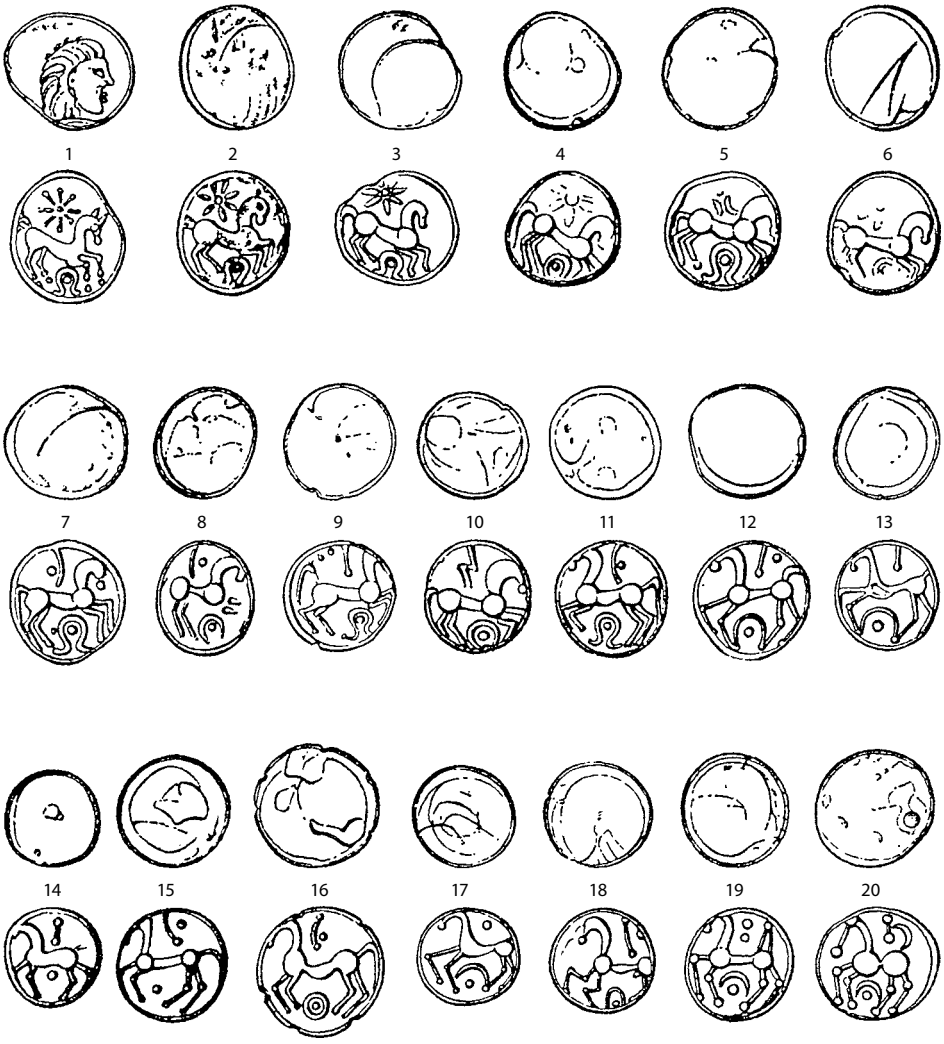

Obr. 12. Strieborné mince zo skupiny Roseldorf/Němčice. 1–6. typ A; 7–10. varianty a–d typu A; 11–20. varianty typu B (zväčšené).

Súvis obolov typu A s tetradrachmami a drachmami naznačuje nielen symbolika, v ktorej prevláda lýrovitý znak, ale aj rovnaké územie výskytu – juhozápadné Slovensko, Morava, Dolné Rakúsko. Nálezy tetradrachiem sa však koncentrujú najmä na juhozápadnom Slovensku (*Kolníková 1964b*, 196–197). Vyskytli sa tu v archeologických súvislostiach laténskeho stupňa C1–C2 (cca 1. pol. 2. stor. pred Kr.) – v laténskej osade v Nitre (*Kolníková 1964a*, 398 n) a v hrobe v Bánove (*Benadik 1984*, 102–103). Hromadný nález pochádza z lokality Hul na južnom Slovensku so silným laténskym osídlením (*Kolníková 2003b*, 38). Na Morave bol jeden exemplár nájdený v Břeclavi (*Pink 1939*, č. 396; *Dembski 1998*, č. 735, tu pod starým názvom náleziska Lundenburg), dve tetradrachmy s lýrovitým znakom sú zastúpené aj v nálezoch z Němčíc (typ s dvojnásobnou lýrou – 12,108 g a typ s jazdcom a lýrou – 10,786 g, obr. 15:1–2). Najmä

němčické exempláre potvrdzujú správnosť datovania tohto mincového typu do 1. pol. 2. stor. pred Kr. Zároveň dokumentujú úzky kontakt tejto osady s laténskym osídlením na juhozápadnom Slovensku. Výskyt týchto tetradrachiem v Němčiciach spolu s obolmi typu A okrem toho dokladá, že obidva druhy patria k systému mincí s lýrovitým znakom, tak ako aj drachmy s touto symbolikou.

Drachmy s lýrou boli v nálezoch donedávna zastúpené len vzácne. Dlho bol jediným lokalizovaným exemplárom nález z Hodejova (obr. 14:3) na strednom Slovensku (*Kolníková 1964b*, 197–198, obr. 3:1). Dnes sú už známe ďalšie dve drachmy z nálezov, a to z rakúskych lokalít Roseldorf a Oberleiserberg (*Dembski 1998*, č. 742, 744). Ostatné známe mince tohto druhu sú bez nálezísk uložené v múzejných zbierkach (*Pink 1939*, č. 385–390; *Castelin 1985*, č. 1164; *Kostial 1997*, č. 692–695; *Dembski 1998*, č. 739–741*)*. Symbolika na dosiaľ známych drachmách však nie je rovnaká, v detailoch sa líši. Odlišuje sa väčšinou aj od symboliky na tetradrachmách i oboloch. M. Kostialová však nedávno zverejnila dve drachmy (*Kostial 1997*, č. 694–695) s tou istou symbolikou aká je na oboloch z Němčíc (porovnaj obr. 14:5 a 7–8). Je to ďalší dôkaz o súvise drachiem a obolov, ako aj tetradrachiem s lýrovitým znakom. Nie je však isté, či drachmy a oboly so symbolmi hviezda/lýra súvisia len s tetradrachmami s touto symbolikou (obr. 14:1) alebo aj s tými, na ktorých je dvojnásobná lýra (obr. 14:2) a jazdec s lýrou (14:4). Vyskytli sa však aj drachmy a oboly so symbolmi triskeles/lýra (obr. 14:6, 9), ku ktorým zatiaľ nie sú známe tetradrachmy. Ich výskyt sa koncentruje na juhozápadnom Slovensku, v prehľade typov skupiny Roseldorf/Němčice je označený písmenom N.

Vzájomný súvis uvedených troch nominálov s lýrovitou symbolikou predpokladá aj G. Dembski, no s konštatovaním, že boli razené v Roseldorfe, nie v Bratislave (*Dembski 1998*, 37). S Bratislavou ako miestom ich razby sa však dosiaľ ani nepočítalo. No početný výskyt mincí s lýrovitým znakom v laténskom prostredí juhozápadného Slovenska naznačuje, že niekde tu, nie v Roseldorfe, treba predpokladať prinajmenej razbu tetradrachiem, ako aj ostatných nominálov (drachmy a oboly typu A?). I keď nie je vylúčené, že neskôr najmä drobné mince mohli byť razené aj v iných laténskych centrách v stredodunajskej oblasti. Nemožno vylúčiť, že razbu realizoval mobilný majster. Podiel dáckeho vplyvu na razbu mincí s lýrovitým symbolom, ako sa domnievajú niektorí autori, je síce možný, ale musí ho potvrdiť ďalší výskum.

Oboly typu A sú v Němčiciach zastúpené veľkým počtom (77), vyskytujú sa aj na iných moravských náleziskách i na Slovensku (tab. 10). Zatiaľ neboli zverejnené všetky nálezy týchto mincí z Roseldorfu.[13]

S typom A úzko súvisia drobné strieborné mince, ktoré sú na averze bez hlavy (pravdepodobne sa ďalej používalo opotrebované razidlo typu A), na reverze majú koňa vpr., podobného ako na type A. Nad koňom však nie je hviezda, ale iná symbolika, no pod koňom je ten istý lýrovitý znak ako na type A. Tieto mince som označila ako varianty typu A, ktoré vznikli po oprave a úprave razidla. G. Dembski ich pomenoval „typ Roseldorf I" (*Dembski 1991*, 6, obr. 1). Naďalej majú vysokú hmotnosť od 0,7 po 1 g. Pravdepodobne boli razené v rovnakom čase ako typ A, resp. s malým časovým odstupom spôsobeným úpravou razidla. Počet variantov naznačuje, ako často bola potrebná oprava razidla a poukazuje na to, že v razbe niektorých variantov sa nepokračovalo, bola len skúšobná. K typu A som zaradila varianty a–d, pričom rozhodujúcim kritériom bola orientácia koňa vpravo.

[13] Počet mincí tohto typu z Roseldorfu sa pravdepodobne zvýši po zverejnení obsahu nálezového súboru z tejto lokality.

Variant Aa: Kôň vpr., pukličkа, oblúk/lýra s pukličkou (obr. 12:7)
Variant Ab: Kôň vpr., oblúk, pukličkа/oblúk s pukličkou (obr. 12:8)
Variant Ac: Kôň vpr., dve pukličky, tyčka/lýra s pukličkou (obr. 12:9)
Variant Ad: Kôň vpr., cikcakovitá línia/lýra s pukličkou (obr. 12:10)

Typ B: Bez hlavy/Kôň vľ., oblúk, pukličkа/lýra s pukličkou (obr. 12:11)

Tento typ sa od typu A líši jedine orientáciou koňa vľ. a mierne odlišnou, viac štylizovanou kresbou konského tela. Ostatné symboly sú podobné, nad koňom je oblúk s pukličkou, pod koňom je lýrovitý znak, niekedy zjednodušený na oblúk, vo vnútri s pukličkou, často spojený s nohami koňa. Na averze typu B nebola zatiaľ zaznamenaná hlava, naďalej sa zrejme používalo opotrebované razidlo A. Aj napriek zmene orientácie koňa je zreteľný súvis s typom A, o čom svedčí rovnaká hlavná i doplnková symbolika. V akom vzťahu bol tento typ k obolom so symbolikou triskeles/lýra (obr. 14:9) sa zatiaľ nedá posúdiť. Vysoká hmotnosť mincí typu B podobná typu A naznačuje, že v ich razbe nebol veľký časový rozdiel. Dôvod zmeny orientácie koňa môže súvisieť s použitím nového razidla alebo s novou objednávkou iného objednávateľa razby ako pri type A. G. Dembski tento druh mincí označil ako typ Roseldorf II (*Dembski 1991*, 6, č. 2) a konštatoval, že od typu Roseldorf I je ľahší približne o 0,1 g. V Němčiciach sú však zastúpené aj ťažšie exempláre. Aj tento typ výskytom pokrýva to isté územie ako v predchádzajúcom prípade. Vzľadom na veľký počet variantov (a–i) súvisiacich s úpravou razidla bol pravdepodobne razený dlhšie ako typ A.
Variant Ba: kôň vľ., tyčka, pukličkа/oblúk s pukličkou (obr. 12:12)
Variant Bb: kôň vľ., tyčka/oblúk s pukličkou (obr. 12:13)
Variant Bc: kôň vľ., tyčka/pukličkа (obr. 12:14)
Variant Bd: oblúk, pukličkа/pukličkа (obr. 12:15)
Variant Be: kôň vľ., oblúk, pukličkа/dvojitý krúžok s pukličkou (obr. 12:16)
Variant Bf: kôň vľ., pukličkа alebo viac pukličiek nad sebou, oblúk s pukličkou (obr. 12:17)
Variant Bg: kôň vľ., oblúk, pukličkа/volúta, pukličkа, cikcakovité nohy (obr. 12:18)
Variant Bh: kôň vľ., dvojitý chvost na konci s pukličkou, nad koňom 3 pukličky, pod ním oblúk s pukličkou (obr. 12:19)
Variant Bi: kôň vľ., dovnútra ohnutý chvost, nad koňom tyčka so zvýraznenými koncami, oblúk s pukličkou (obr. 12:20)

Typ C: Kôň vpr., dvaja štylizovaní jazdci (obr. 13:1)

Tento typ sa od predchádzajúcich líši štylizáciou koňa orientovaného vľ., ktorý má nad chrbtom, pod bruchom a pod chvostom pukličky. Dve tyčky zakončené výraznými pukličkami, umiestnené na chrbte koňa pripomínajú štylizovaných jazdcov. Zaujímavý je zatiaľ jediný výskyt na českom území, na náleziskách Dřemčice a Horoměřice (*Koblitz 1918*, 106; *Castelin/Waldhauser 1985*, 4)[14] a vzťah týchto nálezov k exemplároch z Němčíc (obchodný kontakt?).

Typ D: Torques s pukličkou (obr. 13:2)

Jediný nálezový exemplár je z Němčíc, zastúpený nie je ani vo zverejnených zbierkových fondoch. Podobné stvárnenie torquesu, tak isto v strede s pukličkou,

[14] Nezreteľné fotografie v tejto publikácii nedovoľujú posúdiť, či niektoré exempláre nie sú variantmi typu B.

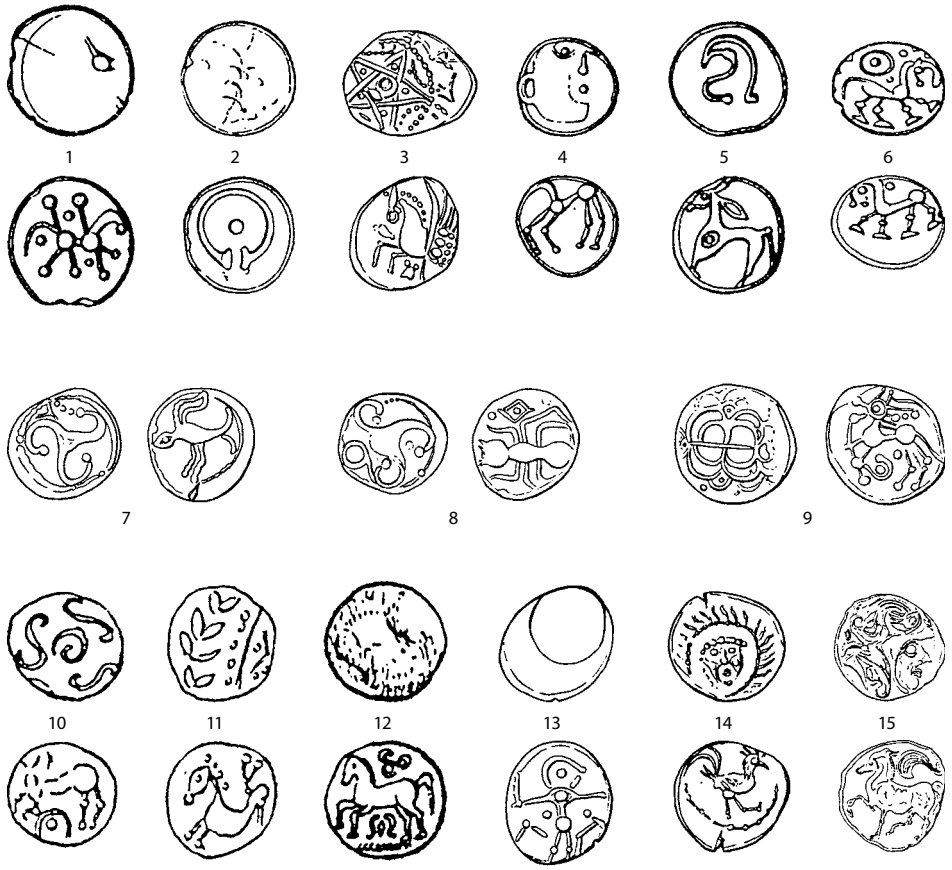

Obr. 13. Strieborné mince zo skupiny Roseldorf/Němčice. 1. typ C; 2. typ D; 3. typ E; 4. typ F; 5. typ G; 6. typ H; 7. typ I; 8. typ J; 9. typ K; 10. typ L; 11. typ M; 12. typ N; 13. typ O; 14. typ hlava en face/kohút (podľa: *Lanz München*, aukcia 132, č. 16); 15. typ hlava v helme vpr./kôň vľ. (*Dembski 1995b,* 106, obr. 1; zväčšené).

je na drobných zlatých minciach, na averze s hlavou en face (obr. 11:4, pozri *Kostial 1997*, č. 43), resp. aj na reverze statéra s hlavou en/face (obr. 11:2). Nie je vylúčené, že strieborné i zlaté mince s touto symbolikou boli razené na tom istom mieste (Němčice?).

Typ E: Hviezda/konská protoma (obr. 13:3)

Mince tohto typu boli dosiaľ neznáme. Nevyskytli sa ani v nálezoch, ani v zbierkových fondoch. Prvýkrát tento typ zverejnil G. Dembski z dolnorakúskych nálezov, náleziská neuviedol (pozri pozn. 15). Vyslovil predpoklad o gréckom vplyve na razbu týchto mincí, protomu (prednú časť) Pegasa zistil na minciach Emporionu i Korkyry. Nie je tu však vylúčený ani galský vplyv. Podobné hviezdicové obrazce sú napr. na minciach De la Tour (*1994*) tab. 43. V galskom mincovníctve sa vyskytuje aj zobrazenie pegasa (napr. *De la Tour 1994*, č. 7951). Úvaha G. Dembského, či zobrazenie prednej časti pegasa nemá znamenať, že ide o polovičnú hodnotu mince, sotva nájde v odbornej literatúre oporu (*Dembski 1991*, 8, č. 4).

Typ F: Ušatá hlava vpr./kôň vľ. (obr. 13:4)

Tento typ je úplne nový, zatiaľ je zastúpený len dvomi exemplármi z Němčíc. Ich hmotnosť je tesne pod 0,5 g. Podobné mince sa dosiaľ nevyskytli v žiadnej zo zverejnených zbierok. Ako jeden z mála má tento typ na averze pôsobivo štylizovanú hlavu vpr., s vyčnievajúcim uchom. V podobnom zjednodušenom štýle je zobrazený aj kôň na reverze, orientovaný vľ. Presná paralela obrazu koňa je na variante Bd, no bez prídavnej symboliky.

Typ G: Štylizovaná hlava/ušaté zviera (obr. 13:5)

Štylizovaný obraz na averze síce pripomína hlavu, no môže v ňom byť skrytá aj iná symbolika. Ušaté zviera na reverze pripomína osla, najskôr je to však jeleň. Jediný exemplár tohto typu je z Němčíc.

Typ H: Kôň vpr., krúžok s pukličkou/kôň vľ., puklička (obr. 13:6)

Zobrazenie koňa na obidvoch stranách mince nie je tu výnimočné, vyskytuje sa aj na drobných norických minciach (*Göbl 1973*, tab. 45:GG). Zrejme preto D. Allen zaradil tento druh mincí k norickej razbe (*Allen 1987*, 66, č. 170 – tento exemplár je bez náleziska, 0,76 g). Ide však o dva rozdielne mincové typy, náš typ H vznikol na niektorej laténskej lokalite v severodunajskom priestore.

Typ I: Triskeles/vták (obr. 13:7)

Aj tento typ je zastúpený iba jediným nálezovým exemplárom z Dolného Rakúska (*Dembski 1991*, 8, č. 5). Triskeles sa síce v keltskom mincovníctve vyskytuje často ako doplnková symbolika (*Kolníková 2004a*, 20, obr. 10), na type I vypĺňuje však celú plochu mince. Tu je výnimočný aj symbol na jej druhej strane – letiaci vták**.** Zatiaľ sa nepodarilo nájsť k tomuto mincovému typu žiadnu analógiu. Pozoruhodná je aj vysoká hmotnosť tejto mince – 1,30 g (*Dembski 1991*, 8).

Typ J: Ornament zo štyroch volút/mravec (obr. 13:8)

V stredodunajskom keltskom mincovníctve nebol dosiaľ zaznamenaný ani typ na jednej strane mince s ornamentom v tvare volút, blízkym typu I, na druhej strane s nezvyčajným motívom chrobáka – mravca, na ktorého je pohľad zhora, nie zboku. G. Dembski, ktorý tento mincový typ publikoval ako prvý (*Dembski 1991*, 9, č. 6) predpokladá, že vznikol opravou razidla typu I. Dosiaľ bolo zverejnených 5 exemplárov z dolnorakúskych nálezísk.[15]

Typ K: Ornament z polkruhov/kôň vľ. (obr. 13:9)

Ornament vytvorený zo štyroch oproti sebe umiestnených polkruhov na stredovej línii, olemovaných oblúkmi a oblúčikmi, je síce v rámci skupiny Roseldorf/Němčice zvláštnosťou, no vyskytuje sa aj v galskom mincovníctve (napr. *De la Tour 1994*, tab. 8). Štylizované zviera na reverze tohto typu môže predstavovať keltské božstvo v podobe jeleňa pod bruchom s torquesom – predpokladá to aj G. Dembski (*Dembski 1991*, 9, č. 7). Podobne štylizovaný jeleň je aj na galskej minci De la Tour (*1994*) č. 8577. Obrazy

[15] G. Dembski v príspevku o nových dolnorakúskych nálezoch z bezpečnostných dôvodov zatiaľ neuvádza náleziská, ale upozorňuje na výskyt tohto druhu mincí napr. aj v okolí mesta St. Pölten (*Dembski 1991*, 8, pozn. 7).

na minci typu K z dolnorakúskeho nálezového prostredia sú realizované v podobnom štýle ako niektoré zlaté statéry tzv. vedľajších radov (napr. obr. 8:6).

Typ L: Špirála, tri esovité línie/kôň vľ., oblúk s pukličkou (obr. 13:10)

Zatiaľ čo na averze mince tohto typu je dosiaľ nezaznamenaný ornament pozostávajúci zo stredovej špirály a z troch okolo nej umiestnených esovitých línií, na reverze je kôň vľ., pod ktorým je oblúk s pukličkou – takto je to aj na type B, čo naznačuje jeho súvis s typom L.

Typ M: Hlava vpr., vavrínový veniec/kôň vľ., zdvojený chvost (obr. 13:11)

Hlava s vavrínovým vencom vpr. (vľ.?) a štylizovaný kôň vľ. tiež nemá dosiaľ v skupine Roseldorf/Němčice paralelu. Nie je vylúčené, že patrí skôr k norickému mincovníctvu (*Göbl 1973*, tab. 3, B3?).

Typ N: Bez hlavy/kôň vľ., triskeles, lýra (obr. 13:12)

Už v predchádzajúcom texte som naznačila, že tento typ drobných mincí úzko súvisí s tetradrachmami s lýrovitou symbolikou. Dosiaľ známe nálezové exempláre nemajú na averze hlavu. Katalóg De la Tour (*1994*, tab. 53:10047) však zverejňuje drobnú striebornú mince nášho typu N, na averze ktorej je realisticky zobrazená hlava vľ. Tento fakt naznačuje, že tak ako typ A aj typ N bol spočiatku razený s hlavou, a to až do opotrebenia razidla.

Typ O: hrboľ/štylizovaná postava s roztiahnutými rukami, s mečom? (obr. 13:13)

Tento typ bol zaznamenaný len nedávno, vyskytol sa v aukčnom katalógu firmy Gorny Mníchov. Podobné mince sa údajne našli v okolí Trenčína na Slovensku.[16] Opäť ide o druh mincí zaznamenaný prvýkrát. Zvláštny je tým, že má na averze hrboľ. Absencia obrazu tu nesúvisí s opotrebovaným razidlom, ale skôr s technikou razby podobnou na severoslovenských minciach veľkobysterského typu, v regióne s púchovskou kultúrou (*Kolníková 2004b*, 11n.). Okolie Trenčína sa nachádza na jej juhozápadnej hranici. Na averze mince tohto typu je štylizovaná postava bojovníka s roztiahnutými rukami, v pravej ruke drží vztýčený predmet (meč?). Hlava je štylizovaná tak akoby bola na nej prilba. Nie je vylúčené, že postava predstavuje Athenu Alkidemos odkopírovanú zo zlatých mincí s touto symbolikou. Ukazuje sa úzka súvislosť medzi touto mincou a osminkou z laténskeho objektu z Nitry (*Kolníková 1964a*, 397n), ktorú som dosiaľ považovala za typ Athena Alkidemos (pozri tu tab. 5). Typologické zaradenie a pôvod týchto mincí pomôžu riešiť nové nálezové exempláre.

Okrem týchto typov sa v poslednom čase objavili ďalšie dva, ktoré však zatiaľ neposkytujú jednoznačné dôvody k zaradeniu do skupiny Roseldorf/Němčice. V aukčnom katalógu firmy Lanz č. 132/2006 je zverejnená strieborná minca s hmotnosťou 0,54 g, na averze s hlavou en face s perlovcovým diadémom, lemovanou paršlekovitým vencom, na reverze s kohútom orientovaným v pr., v perlovcovom kruhu (obr. 13:14). Lokalizovaná je na južné Slovensko, pravdepodobne predávajúci uviedol firme nálezisko z tohto regiónu. Dosiaľ sa tu však podobné mince nezaznamenali. G. Dembski (*1995b*, 106, Abb. 1) zverejnil drobnú mincu so zvláštne štylizovanou hlavou v helme a s koňom, s hmotnosťou 0,93 g (obr. 13:15). Ani táto minca nemá paralelu v stredodu-

[16] Za upozornenie na tento typ ďakujem B. Ziegausovi a A. Fialovi.

najskom keltskom mincovníctve. Nie je vylúčené, že tieto mince boli razené pod silným gréckym vplyvom a nepatria do okruhu keltského mincovníctva.

Do skupiny Roseldorf/Němčice neboli zatiaľ zaradené drobné mince typu Velem, ani ďalšie typy, ktoré zverejnil G. Dembski. Ich výskyt sa neviaže k stredodunajskej oblasti (*Dembski 1994*, 67–68).

Tab. 9: Typy a varianty skupiny Roseldorf/Němčice – prehľad nálezov.

Typ/ Variant	Nálezisko	Krajina	Počet (ks)	Hmotnosť (g)	Publikácia
A	Němčice	Morava	77	1,067–0,623	–
	Klenovice	Morava	1	0,984	*Kolníková*, v tlači b
	Polkovice	Morava	2	0,853	*Kolníková*, v tlači b
	Roseldorf[13]	D. Rakúsko	3	0,97–0,85	*Dembski 1998*, č. 750–752
	Lozorno	Slovensko	1	0,957	*Elschek et al. 2006*, 72
Aa	Lešany	Morava	1	0,954	*Kolníková*, v tlači b
	Medlovice	Morava	1	0,911	*Kolníková*, v tlači b
	Němčice	Morava	47	0,996–0,527	–
	Podhradie	Slovensko	3	0,968–0,599	*Kolníková 2003a*, 230, č. 10
	Trnava-okolie	Slovensko	1	0,94	*Minarovičová 2002*, 181
	Zohor	Slovensko	1	0,636	*Elschek/Kolníková 1996*, 214
	Bernhardsthal	D. Rakúsko	1	0,93	*Dembski 1995a*, 71, 4.10
	Roseldorf	D. Rakúsko	cca 30	cca 0,90	*Dembski 1991*, 6
	Roseldorf	D. Rakúsko	3	1,04–0,83	*Dembski 1998*, č. 753–755
Ab	Němčice	Morava	1	0,763	–
Ac	Němčice	Morava	2	0,838–0,836	–
Ad	Němčice	Morava	1	0,820	–
B	Hrubčice	Morava	1	0,645	*Kolníková*, v tlači b
	Klenovice	Morava	1	0,831	*Kolníková*, v tlači b
	Němčice	Morava	146	0,995–0,505	–
	Polkovice	Morava	1	0,580	*Kolníková*, v tlači b
	Podhradie	Slovensko	6	?	*Kolníková 2003a*, 230, č. 10
	Smolenice	Slovensko	1	0,64	*Minarovičová 1998*, 221
	Roseldorf	D. Rakúsko	100?	cca 0,8	*Dembski 1991*, 6, obr. 2 *Dembski 1998*, 86, č. 757 n.
	Neubau	H. Rakúsko	5	0,96	*Prokisch 1993*, 27[14]
	N. Cerekvia	H. Sliezsko	2	0,73–0,67	*Castelin 1976b*, 259, č. 33–34
Ba	Němčice	Morava	39	0,816–0,515	–
	Neubau	H. Rakúsko	1	0,56	*Prokisch 1993*, A 43
Bb	Němčice	Morava	16	0,791–0,538	–
Bc	Němčice	Morava	2	0,662–0,635	–
	Smolenice	Slovensko	1	0,60	*Minarovičová 1998*, 221
	Roseldorf	Rakúsko	1	0,79	*Dembski 1998*, č. 762
Bd	Němčice	Morava	2	0,781–0,692	–
Be	Němčice	Morava	3	0,750–0,706	–
	Trnava–okolie	Slovensko	4	0,90–0,64	*Minarovičová 2002*, 180–181
Bf	Němčice	Morava	9	0,791–0,538	–
	Pl. Podhradie	Slovensko	1	0,493	súkr. zbierka
Bg	Němčice	Morava	1	0,786	–
Bh	Němčice	Morava	11	0,824–0,555	–
Bi	Dřemčice	Česko	1	?	*Koblitz 1918*, tab. 36:29

Tab. 9. Pokračovanie – typy a varianty skupiny Roseldorf/Němčice – prehľad nálezov.

Typ/ Variant	Nálezisko	Krajina	Počet (ks)	Hmotnosť (g)	Publikácia
Bi	Němčice	Morava	12	0,800–0,328	–
C	Dřemčice	Česko	1	?	*Koblitz 1918*, tab. 36:28
	Horoměřice	Česko	1	0,95	*Koblitz 1918*, tab. 36:25
	Němčice	Morava	1	0,860	–
D	Němčice	Morava	1	0,723	–
E	Němčice	Morava	1	0,686	–
	?	D. Rakúsko	7	0,5	*Dembski 1991*, 8, č. 4
F	Němčice	Morava	2	0,492; 0,407	–
G	Němčice	Morava	1	0,590	–
H	Němčice	Morava	2	0,771; 0,723	–
	Nižbor	Česko	1	0,84	*Paulsen 1933*, č. 595
	Košeca-Tunežice	Slovensko	4?	?	inf. P. Lištvan
	Martin-okolie	Slovensko	1	0,644	–
	Mojmírovce	Slovensko	1	0,795	*Ruttkayová 2002*, 171
	Selec	Slovensko	3	0,724–0,692	*Kolníková 2003a*, 230, č. 11
I	?	D. Rakúsko	1	1,30	*Dembski 1991*, č. 5
J	?	D. Rakúsko	5	0,9	*Dembski 1991*, č. 6
K	?	D. Rakúsko	1	0,43	*Dembski 1991*, č. 7
L	Hubina	Slovensko	1	0,536	*Kolníková 2003a*, 230
	?	Slovensko	1	0,690	–
M	Nitr. Rudno	Slovensko	1	0,815	*Kolníková 2003a*, 231, č. 15
	Selec	Slovensko	1	0,691	*Kolníková 2003a*, 231, č. 11
N	Nitra	Slovensko	1	0,85	*Kolníková 1964b*, 399
	Palárikovo	Slovensko	1	0,7	*Benadik 1984*, 98
	Chorv. Grob	Slovensko	2	0,934, 0,729	súkr. zbierka
O	Trenčín-okolie	Slovensko	1	0,75	inf. P. Lištvan

Obr. 14. 1–2, 4. tetradrachmy s lýrovitou symbolikou; 3, 5–6. drachmy typov hviezda/lýra a lýra/triskeles; 7–9. oboly typov hviezda/lýra a triskeles/lýra (1:1).

Tab. 10. Prehľad mincových typov a variantov skupiny Roseldorf/Němčice podľa hmotnosti.

Typ	Variant	nad 1 g	1–0,9 g	0,9–0,8 g	0,8–0,7 g	0,7–0,6 g	0,6–0,5 g	pod 0,5 g
A		x	x	x	x	x	x	
	Aa		x	x	x			
	Ab				x			
	Ac			x				
	Ad			x				
B			x	x	x	x	x	x
	Ba			x	x	x	x	
	Bb				x	x	x	
	Bc					x		
	Bd				x	x		
	Be				x			
	Bf			x		x		
	Bg				x			
	Bh			x	x	x	x	
	Bi			x	x	x	x	x
C				x				
D					x			
E				x			x	
F								x
G							x	
H				x	x	x		
I		x						
J			x					
K								x
L						x	x	
M				x		x		
N			x	x	x			
O					x			

Pokus o časové rozlíšenie razby jednotlivých typov mincí skupiny Roseldorf/Němčice sa opiera o ich hmotnostné parametre (tab. 11). Z tohto prehľadu vyplýva, že väčšina mincí váži od 0,9 do 0,6 g. Len výnimočne sú medzi nimi exempláre s hmotnosťou nad 1 g (typ Aa, typ I), ale aj také, ktoré vážia menej ako 0,5 g (ide často o poškodené mince). Na základe hmotnosti sa teda ukazuje, že mince skupiny Roseldorf/Němčice boli razené v rovnakom čase. Ako prvý bol pravdepodobne razený typ A a jeho varianty, resp. aj typ N. Po úprave opotrebovaného razidla sa razil typ B a varianty. Nedá sa určiť, v akom poradí boli razené početné varianty tohto typu. Ostatné typy majú väčšinou menej ako 0,9 g (okrem typu I, J a N), prehľad ich hmotnosti však poskytuje v podstate rovnaký obraz ako pri typoch A a B, ktoré sú najpočetnejšie. Tento obraz však skresľuje fakt, že typy C–O sa dosiaľ vyskytli v minimálnom počte, niektoré reprezentuje iba jediný exemplár. Dnes sa nedá zistiť, či všetky typy týchto mincí razili len centrá, ako napr. Roseldorf a Němčice alebo aj ďalšie laténske osady v strednom Podunajsku. Nálezový súbor mincí skupiny Roseldorf/Němčice však naznačuje, že drobné strieborné mince slúžili v obchodných vzťahoch ako platidlo, a to nielen na pôde hospodársko-správneho centra, ktoré ich razilo, ale aj v kontaktoch jednotlivých centier celej stredodunajskej oblasti. Mimo nej sa mince skupiny Roseldorf/Němčice zatiaľ nevyskytli. Na rozdiel od doterajšieho názoru, ktorý zastával najmä K. Castelin, že drobné strieborné mince sa razili v opevnených laténskych centrách až v 2. pol.

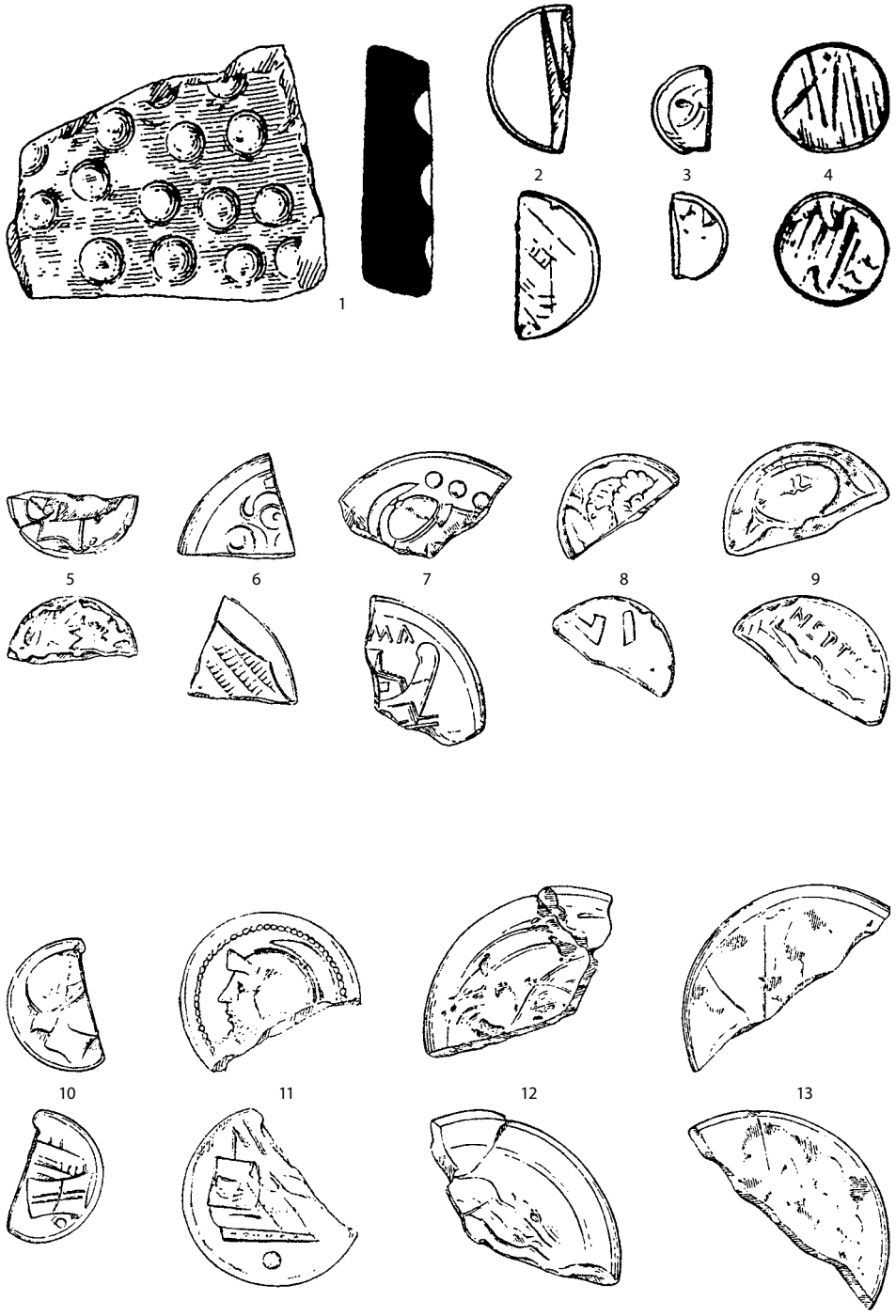

Obr. 15. Němčice nad Hanou. 1. zlomok odlievacej formy; 2–4. nerazené kotúčiky a zlomky; 5–13. štvrťky a polovičky antických bronzových mincí.

1. stor. pred Kr., nálezy z Roseldorfu a Němčíc poskytli nový dôkaz. Zo striebra sa tu razilo prinajmenej o sto rokov skôr, v 1. pol. 2. stor. pred Kr.

e) Doklady o razbe mincí – v Němčiciach sú zatiaľ málopočetné. Najvýraznejším dôkazom je zlomok hlinenej formy (4,2 x 5,4 cm, hrúbka 1,1 cm) na odlievanie mincových kotúčikov (obr. 15:1). Je na nej 15 plytkých jamiek. Ich veľkosť a mikroskopické stopy zlata naznačujú, že sa v nej odlievali mincové kotúčiky na razbu drobných zlatých mincí (1/24 statéra typu Athena Alkidemos?).[17] Nerazené najmä strieborné kotúčiky a zlomky (obr. 15:2–4) naznačujú tiež existenciu dielne na výrobu mincí. Početné zlomky bronzových antických mincí dokladajú, že boli využívané ako surovina v zlievačskej dielni. Dôvod rozsekávania mincí na menšie časti sa vysvetľuje aj nedostatkom nižších nominálov alebo kultovými praktikami.

B. Cudzie keltské mince

Okrem domácich keltských mincí sú v Němčiciach zastúpené aj také, ktorých pôvod sa predpokladá inde, v susedných alebo vzdialenejších oblastiach osídlených Keltmi. V prvom rade sú to dve tetradrachmy s lýrovitou symbolikou (obr. 16:1–2) – typy lýra/lýra (12,108 g) a jazdec/lýra (10,786 g). Doterajší výskyt tetradrachiem tohto druhu sa zaznamenáva najmä na juhozápadnom Slovensku. Pravdepodobne tam možno predpokladať ich razbu (*Kolníková 1964b*). V predošlom texte boli spomínané v súvise s drobnými mincami – obolmi skupiny Roseldorf/Němčice, najmä s typom A hviezda/lýra. Nie je vylúčené, že tieto dva druhy mincí (tetradrachmy, oboly) spolu súvisia a aj s drachmami typu hviezda/lýra vytvárajú ucelený mincový systém. V takom prípade by oboly typu A v Němčiciach predstavovali cudzie mince, ktoré tu boli napodobované (typ B). Tento problém objasní ďalší výskum.

Tetradrachmy s lýrovitým znakom boli na Slovensku objavené v laténskom obydlí (Nitra: *Kolníková 1964a*, 398) i v hrobe (Bánov: *Benadik 1984*, 102). Obidva nálezové súbory sú datované do 1. pol. 2. stor. pred Kr. Je to obdobie najväčšieho rozmachu osady Němčice. Na Morave sa eviduje aj starší nález tetradrachmy s lýrou s hmotnosťou 12,18 g (obr. 16:3), a to z Břeclavi (*Pink 1939*, 92, č. 396; *Radoměrský 1955*, č. 145; *Kolníková 1964b*, 197).

Pravdepodobne v rámci obchodných kontaktov sa do Němčíc dostala tetradrachma „s audoleonským monogramom" (obr. 16:4; 10,976 g), ktorej pôvod sa predpokladá v severnom Maďarsku, razba od konca 3. stor. pred Kr. (*Torbágyi 1997*, 10).

Mince s lýrovitým symbolom i s audoleonským monogramom majú paralely v keltsko-dáckom prostredí dnešného Sedmohradska (*Preda 1973*, tab. 10:12–15; tab. 11:1–2). Nie je vylúčené, že ich razba v strednom Podunajsku súvisí s pohybom keltských kmeňov z dáckych oblastí západným smerom (*Torbágyi 1977*, 11).

Napodobenina tetradrachmy Filipa II. Macedónskeho (356–336) patrí podľa hmotnosti (13,514 g) medzi staršie razby, cca z 1. pol. 3. stor. pred Kr. (obr. 16:5). Doterajšie nálezy sa koncentrujú medzi Balkánom a dolným Dunajom, vo vnútrokarpatskej Dácii a na strednom Dunaji sú výnimočné (*Preda 1973*, 441–442). Do Němčíc sa tento exemplár pravdepodobne dostal po dunajskej ceste, najskôr v majetku keltských obchodníkov alebo žoldnierov.

[17] Výsledky roentgenfluorescenčnej analýzy budú zverejnené na inom mieste.

Obr. 16: Němčice nad Hanou – cudzie keltské mince. 1–2. tetradrachmy s lýrovitou symbolikou; 4. tetradrachma s audoleonským monogramom; 5. napodobenina filipovskej tetradrachmy; 6. tetradrachma tyou Huşi-Vovrieşti; 7–9. typ s „vtáčím koňom"; 10–12. galské mince (1:1).

Z východokeltských oblastí bola do Němčíc sprostredkovaná aj tetradrachma (obr. 16:6) typu Huşi-Vovrieşti (13,158 g). Pôvod mincí tohto typu sa predpokladá v strednom Moldavsku, kde ich v čase medzi polovicou 3. až polovicou 2. stor. pred Kr. pravdepodobne razili Bastarni. Charakteristickým znakom týchto mincí sú kontramarky a hlboké zárezy do jadra mincových kotúčikov. Nálezy v Potisí a na strednom Dunaji naznačujú pohyb vlastníkov týchto mincí z pôvodných sídiel na západ (*Preda 1973*, 111–131, 444–445; pozri *Sova – Gmitrov 1961*, 127–138).

V Němčiciach sú tromi exemplármi zastúpené mince (2,318; 2,170; 0,586 g – obr. 16:7–9), ktoré K. Pink uvádza ako typ „s vtáčím koňom" (*Pink 1939*, 89). Na základe výskytu v hromadnom náleze zo Sighetul Marmaţiei (predtým Juncád) ich považoval za exempláre importované do sedmohradskej oblasti z keltského západu (*Pink 1939*, 80). Tu sa však tento druh mincí nevyskytuje. Početný výskyt sa ale zaznamenáva na severnom Slovensku, v oblasti s tzv. púchovskou kultúrou (*Pieta 1982).* Vzhľadom na nálezy z keltsko-dáckeho hradiska v Zemplíne na východnom Slovensku som ich premenovala na zemplínsky typ (*Kolníková 1983*, 155–167). Ide tu však výlučne o drobné mince, na

Obr. 17. Němčice nad Hanou – antické mince: 1–2. Macedónia; 3. Thrákia; 4. Illýria; 5. Etruria; 6. Kampania; 7. Apulia; 8. Bruttium (?); 9. Kalabria; 10. Zeugitania punica (?). 11. Sicilia, Hiketas; 12. Sicilia, Hieron II.; 13. Karthago; 14. Massilia (1:1).

averze bez obrazu, na reverze so štylizovaným vtákom. Iba jediný exemplár podobný němčickým minciam tohto typu je zo Spišskej Novej Vsi (*Dessewffy 1910*, č. 1195). Ak nové nálezy nepotvrdia pôvod týchto mincí v keltsko-dáckom prostredí v Sedmohradsku, bude ho treba hľadať v regióne severného Slovenska, v predpúchovskom horizonte. V takom prípade by mince tohto typu z Němčíc dokumentovali kontakt medzi týmto centrom a starším laténskym osídlením severného Slovenska.

Západokeltské mincovníctvo je v nálezoch z Němčíc zastúpené štyrmi galskými mincami. Z juhozápadnej Gallie, z územia osídleného kmeňom Kadurkov, pochádzajú dve strieborne mince s krížom (drachma – 3,435 g, obr. 16:11; obol – 0,506 g), tzv. lan-

Obr. 18. Němčice nad Hanou. 1–6. Mince Římskej republiky (1:1).

guedocký typ, datované do obdobia rokov 200–118 pred Kr. (*Boudet/Depeyrot 1997*, 35; *Depeyrot 2002*, 92–93, 97–103, č. 98, 191, č. 74; pozri aj *Soutou 1966*). Ďalšie dve galské mince sú odliate z potinu (zliatina medi, cínu a olova). Jedna patrí k typu „s manekýnom" (obr. 16:12; 3,327 g), rozšírenom u Haeduov v oblasti Côte ďOr (*Allen 1995*, č. 314; *Gäumann 2000*, č. 20*)*, druhá, značne poškodená, pravdepodobne reprezentuje typ „s hlavou diabla" (obr. 16: 10; 4,062 g), ktorý v západnej Gallii razil kmeň Turonov (*Allen 1995*, č. 284?; *Gäumann 2000*, 42, 45?). Zastúpenie potinových mincí v nálezovom prostredí laténskej osady Němčice potvrdzuje ich datovanie do skoršieho obdobia, než sa donedávna predpokladalo. Podľa najnovších poznatkov tento druh galských potinových mincí sa datuje do začiatku 2. polovice 2. stor. pred Kr. a nie až do odobia galských vojen. V Němčiciach patria do poslednej fázy osídlenia tejto lokality. Dosiaľ sa v moravských nálezoch galské mince vyskytli len zriedkavo (zastúpené sú v nálezoch

Obr. 19. Němčice nad Hanou. 1–6. Ptolemaiovci, Kyrenaika a Alexandria (1:1).

z oppida Hostýn a Staré Hradisko: *Kolníková 2002*, 272–277). Výskyt v Němčiciach pravdepodobne súvisí s obchodom. Nemožno však vylúčiť ani prípadné presuny určitých skupín západokeltského obyvateľstva do východných oblastí (ku galským minciam pozri aj *Scheers 1978*).

Cudzie keltské mince zastúpené v nálezoch z Němčíc dobou razby neprekračujú časový rámec existencie tohto laténskeho centra.

Tab. 11. Prehľad antických mincí z nálezov v Němčiciach.

Krajina pôvodu	Počet	Nominál	Hm. (g)	Katalóg	Obr.
1. **Thrakia, Adaeus** (3. stor. pred Kr.)[18]	1	?	7,496	*SNG Cop. 7*, č. 1181	17:3
2. **Macedonia**, Alexander III. (336–323)	1	drachma	3,586	*Price 1991*, č. 2551	17:1
3. **Macedonia,** Filip V. (222–179)?	1	drachma?	1,623	*SNG Münch. 10/11*, č. 1159?	17:2
4. **Illýria,** Balleus (195–175)[19]	1	?	2,556	*SNG Cop. 11*, č. 530	17:4
5. **Etruria, Peithesa**, (3. stor. pred Kr.)[20]	1	?	2,556	*SNG Mil. 2*, č. 3	17:5
Rímska Republika, 6. anonymus (225–217)	1	triens	94,831	*Crawford 1974*, č. 35/3a	18:1
7. anonymus (217–215)	1	uncia	9,366	*Crawford 1974*, č. 38/6	18:6
8. anonymus (po r. 211)	1	as	27,592	*Crawford 1974*, č. 56/2	18:2
9. anonymus (po r. 211)	1	semis	26,092	*Crawford 1974*, č. 56/3	18:3
10. anonymus (po r. 211)	1	triens	4,741	*Crawford 1974*, č. 56/4	18:4
11. anonymus (po r. 211)	1	triens	6,097	*Crawford 1974*, č. 56/4	18:5
Kampania, Neapolis 12. (270–250)	1	?	7,363	*SNG Bud. 1/1*, č. 434	17:6
13. detto	1	?	4,591	detto	
14. (420–400?)	1	obol?	0,145	*Sambon 1903*, č. 401?	
15. (250–200?)	1	?	3,520	*SNG Bud. 1/1*, č. 459?	
16. **Apulia**, **Arpi** (3. stor.)	1	?	6,799	*SNG Bud. 1/1*, č. 520	17:7
Bruttium, Brettii 17. (cca 208–205)	1	?	4,082	*SNG Münch. 4*, č. 1301	17:8
18. ?	1	?	5,546	*Poole 1963*, č. 47	
19**. Kalabria, Tarentum** (cca 281–209)	1	?	1,868	*SNG Münch. 3*, č. 798	17:9
20. **Lucania, Thurium** (410–286)	1	?	5,870	*SNG Mil. 4*, č. 399–400	
Sicilia punica 21. (4. stor. ?)	1	?	1,697	*SNG Cop. 5*, č. 1028?	17:10
22. (4. stor. ?)	1	?	2,304	*SNG Mil. 14*, č. 305; *Arslan 1976*	
23. **Sicilia**, **Lipara**	1	?	2,763	*Poole 1963*, č. 85–88?	
Sicilia, **Syrakúzy** 24. Hiketas (288–279)	1	?	6,840	*SNG Münch. 6*, č. 1306	17:11
25. Hieron II. (274–216)[21]	1	?	6,585	*SNG Münch. 6*, č. 1414	17:12
26. detto	1	?	6,220	detto	
27. detto	1	?	6,193	detto	
28. detto	1	?	5,346	detto	
29. detto	1	?	5,268	detto	

[18] K problému lokalizácie Adaeovho panstva a k datovaniu jeho vlády *Dimitrov 1972*, 6–13; *Draganov 1981,* 22–27; *Youroukova 1976,* 29–31; *Peter 1997*, 236–249.

[19] Pozri k tomu *Ujes 1993,* tu ďalšia literatúra.

[20] Mince tohto druhu sa často vyskytujú v Etrurii v údolí rieky Chiana. Sú to drobné bronzové mince s hlavou Hermesa a sovou, sú bez nápisu alebo s nápisom ΠΕΙθΕΣΑ – má ísť o mesto, ktoré však nie je známe z písomných prameňov, len z mincí. Hľadá sa v blízkosti Tuderu alebo Val di Chiana (*Paulys Real-Encyklopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Stuttgart 1965, 191). Pozri k tomu *Catalli 1990*, 111–112 – tu datovanie mincí k roku 279 alebo 250 pred Kr., s. 125 – mapa nálezov týchto mincí vo Val di Chiana.

[21] *Caroccio 2000,* 265.

Tab. 11. Pokračovanie – prehľad antických mincí z nálezov v Němčiciach.

Krajina pôvodu	Počet	Nominál	Hm. (g)	Katalóg	Obr.
30. Hieron II. (274–216)	1	?	5,220	detto	
31. detto	1	?	5,097	detto	
32. detto	1	?	5,071	detto	
33. detto	1	?	4,556	detto	
34. detto	1	?	4,487	detto	
35. detto	1	?	2,835	*SNG Münch. 6*, č. 1417?	
36. Sicilia?	1	?	5,325	?	
Egypt, **Kyrenaika**, 37. Ptolemaios III. (246–221)	1	?	16,710	*Svoronos 1904/1908*, č. 1006	19:1
38. detto	1	?	16,252	detto[22]	19:2
Egypt, **Alexandria**, 39. Ptolemaios VI. (180–176)	1	?	51,546	detto, č. 1375	19:5
40. detto	1	?	49,293	detto	
41. detto	1	?	48,092	detto	
42. detto	1	?	45,028	detto	19:4
43. detto	1	?	44,894	detto	19:6
44. detto	1	?	27,706	detto[23]	
45. Ptolemaios VI. a Kleopatra I.	1	?	21,679	*Svoronos 1904/1908*, č. 1140	
46. Ptolemaiovci, neurčené	1	?	44,904	?	
47. detto	1	?	zlomok	?	
48. detto	1	?	zlomok	?	
49. detto	1	?	zlomok	?	
Karthago (221–202) 50. detto	1	?	6,579	*SNG Mil. 14*, č. 29–32	17:13
51. detto	1	?	4,768	*SNG Mil. 14*, č. 344?	
52. detto	1	?	4,747	*SNG Cop. 42*, č. 308	
53. detto	1	?	4,005	detto	
54. detto	1	?	3,887	detto	
55. detto	1	?	2,999	detto?	
56. detto	1	?	2,724	detto?	
57. detto	1	?	2,512	detto?	
58. detto	1	?	1,950	detto?	
Karthago? 59. detto	1	?	2,835	?	
60. detto	1	?	2,304	?	
61. detto	1	?	3,790	?	
62. detto	1	?	2,100	?	
63. detto	1	?	3,240	?	
Massalia (cca 240–215) 64. detto	1	?	14,677	*SNG Mil. 2*, č. 47–48	
65. detto	1	?	13,614	detto	
66. detto	1	?	12,098	detto	17:14
67.–82. neurčiteľné					

[22] Pozri aj *Robinson 1965*.

[23] K tomu aj *Noeske 1995*; *Noeske 1998; Noeske 2000.*

C. Mince z pontickej a mediteránnej oblasti, zastúpené v Němčiciach neobvykle vysokým počtom (82), sú prvým nálezovým súborom tohto druhu v celej stredodunajskej oblasti. Z českého a moravského územia sa v minulosti evidovalo len niekoľko lokalizovaných exemplárov takýchto mincí (*Pochitonov 1955*, 89–91, 205), väčší počet nebol zaznamenaný ani s odstupom dlhšieho času (pozri napr. *Jančo 2003*, 232; *Militký 2005*, 317–319). Podobná situácia je aj v ostatných regiónoch (*Mielczarek 1989*; *Mielczarek 2004*, 26, pozn. 6 – prehľad nových nálezov). Navyše väčšina nálezov gréckych mincí tu bola bez presnejších nálezových súvislostí a preto často spochybňovaná. Predpokladalo sa, že ide o súčasť roztratených zbierok, o mince dovezené ako suveníry najmä z prímorských krajín (*Mielczarek 2004*, 27). Nálezový súbor z Němčíc však naznačuje, že prísun týchto mincí má vierohodné historické pozadie. Okrem toho, že naznačujú smer obchodných kontaktov laténskeho centra Němčice, poskytujú aj dôkaz o presunoch Keltov po ukončení koristníckych výprav a žoldnierskych služieb v civilizovanom antickom svete (*Noeske*, *v tlači*).

V němčickom súbore sú zastúpené mince z mnohých regiónov antického sveta, od Macedonie, cez Thrakiu, Illýriu, regióny Apeninského polostrova, Sicíliu, severnú Afriku až po Massiliu (tab. 11). V celom rozsahu ide o mince razené z farebných kovov (meď, bronz). Mnohé sú zle zachované, korodované a preto aj ťažko určiteľné. Preto pri položkách, ktorých určenie nie je jednoznačné, uvádzam otáznik. Mnohé mince z tohto dôvodu zostali neurčené, okrem toho z viacerých sú len časti (polovice, štvrtiny – obr. 15:5–13). V tab. 12 sú mince usporiadané podľa geografických kritérií, od východu k západu. Pri určení mincí boli použité najmä katalógy *Sylloge nummorum graecorum*, v tabuľke sa uvádza skratka SNG a skrátený názov zbierky, z ktorej pochádzajú mince zverejnené v katalógu: Bud (Budapest), Cop (Copenhagen), Mil (Milano), Münch (München), Tüb (Tübingen).

Z prehľadu vyplýva, že v dosiaľ známom súbore z Němčíc sú najpočetnejšie zastúpené mince Karthaga (15), Sicilie – z doby vlády Hiketasa a Hierona II. (12), ptolemajovské (11) – z doby vlády Ptolemaia IV. Philopatora (221–205) kontramarkované a do obehu uvedené za Ptolemaia VI. Philometora (180–145) a rímske republikánske (6). Je to fakt, ktorý poskytuje východisko k hľadaniu historických súvislostí, v rámci ktorých sa tieto mince dostali z materských území do severného stredného Podunajska (*Noeske, v tlači*).

Záver

Mince objavené v priestore laténskeho výrobného a obchodného centra Němčice výraznou mierou dopĺňajú i menia obraz stredodunajského keltského mincovníctva. Potvrdzujú, že ako prvé sa tu objavili i razili statéry typu Athena/Nike, a to už prinajmenej v 2. polovici 3. stor. pred Kr. Najprv to boli verné imitácie Alexandrovho statéra, neskôr značne štylizované, po opotrebení razidla už len mince s náznakmi pôvodnej symboliky. Na prelome 3. a 2. storočia, pravdepodobne s príchodom nových skupín obyvateľstva, azda hornoitalských Bójov, statéry Athena/Nike boli nahradené novou mincovou razbou – typom s Athenou Alkidemos. Najmä v 1. polovici 2. stor. tieto zlaté mince razili viaceré stredodunajské laténske centrá, aj Němčice, v troch nominálových druhoch. Vtedy, pravdepodobne na reprezentačné účely, sa začalo aj s razbou mincí označovaných ako „vedľajšie rady". V němčickom súbore je zastúpený statér s expresívnou symbolikou, najskôr kultového významu. V tom istom čase však jednotlivé centrá

začali aj s razbou strieborných mincí s hmotnosťou od 0,5 do 1 g, pravdepodobne pre potreby obchodu. Ide o skupinu mincí Roseldorf/Němčice. Aj v rámci nej sa vyskytujú početné nové mincové typy, s pozoruhodnými obrazovými motívmi. Uvedený nálezový komplex reprezentuje starší horizont stredodunajského keltského mincovníctva. Aj podľa archeologických nálezov z Němčíc, s výraznou chronologickou hodnotou, reprezentuje obdobie mincovej razby od polovice 3. do pol. 2. stor. pred Kr. Z tohto časového rámca nevybočujú ani cudzie keltské mince, ani mince z pontických a mediterránnych oblastí, ktoré sú súčasťou nálezového súboru z Němčíc. Po polovici 2. storočia razba týchto mincí postupne zanikla. Už len sporadicky sa vyskytujú v nálezoch z opevnených hradísk – oppíd. Tieto nové hospodársko-politické centrá v posledných desaťročiach 2. storočia pred Kr. začali raziť iné mince zo zlata i zo striebra, podľa svojich predstáv a potrieb.

Literatúra a katalógy

Allen, D. 1987: Catalogue of the Celtic Coins in the British Museum. 1. Silver Coins of the East Celts and Balkan Peoples. London.

– *1995*: Catalogue of the Celtic Coins in the British Museum. 3. Bronze Coins of Gaul. London.

Arslan, E. A. 1976: La moneta della Sicilia Antica (Catalogo delle Civiche Raccolte Numismatiche di Milano). Milano.

Bednarek, M. 2005: La Tène Settlement in Upper Silesia: An outline. In: Celts on the Margin. Studies in European Cultural Interaction 7th Century BC-1st Century AD. Dedicated to Zenon Woźniak. Kraków, 179–185.

Benadik, B. 1983: Maňa. Keltisches Gräberfeld. Katalog. Nitra.

– *1984*: Keltské mince v hroboch na Slovensku. Slovenská numizmatika 8, 97–104.

Boudet, R. – Depeyrot, G. 1997: Monnaies gauloises à la croix. Wetteren.

Carroccio, B. 1997: Sulla cronologia e metrologia delle monetazioni bronzee con ritratto di Ierone II di Siracusa. In: XII. Internationaler numismatischer Kongress Berlin 1997. Akten 1. Berlin, 261–266.

Castelin, K. 1956: Drobné keltské mince typu Alkis. Numismatické listy 11, 130–139.

– *1959*: O keltských zlatých mincích vedlejších řad. Numismatické listy 14, 3–14.

– *1962*: Zur Chronologie des keltischen Münzwesens in Mitteleuropa. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 12, 199–207.

– *1965:* Die Goldprägung der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.

– *1971*: Nová Cerekev (Nowa Cerekwia) a Karlštein. Slezský numismatik 6–7.

– *1976a*: Nová „vedlejší řada" mincí českých Keltů. Drobná plastika 1, Praha, 1–11.

– *1976b*: Keltenmünzen in Schlesien. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 20/21, 221–277.

– *1978*: Zu den gefütterten (plattierten) Goldmünzen der böhmischen Kelten. Numizmatikai Közlöny 56–57, 7–11.

– *1981*: Zum keltischen Totenobolus von Dobian (Lkr. Pössneck, Bezirk Gera, DDR). Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 1, 617–621.

– *1985*: Keltische Münzen. Katalog der Sammlung des Schweizerischen Landesmuseum Zürich. 1–2. Bern.

Castelin, K. – Waldhauser, J. 1985: Addenda k nálezu keltských mincí u Dřemčic na Litoměřicku a problém oppida v severozápadních Čechách. Litoměřicko 17–20, 3–42.

Catalli, F. 1990: Monete etrusche. Roma.

Crawford, M. H. 1974: Roman Republican Coins. 1–2. Cambridge.

Czerska, B. 1964: Sprawozdanie z badań osady celtyckiej w Nowej Cerekwii, pow. Głubczyce, w 1962 roku. Sprawozdania archeologiczne 16, 124–131.

Černý, Z. – Kolníková, E. 2006: Nový typ keltských zlatých mincí – nález z Polkovic. Numismatické listy 61, 49–56.
Čižmář, M. 1993: Keltská okupace Moravy (doba laténská). In: Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada 3, Brno, 380–423.
– *1997*: Spätkeltisches Gold (LTB–LTD). Morava. In: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren. Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7. Praha, 227–228.
– *v tlači*: Němčice – ein neues Handels- und Industriezentrum in Mähren. Germania.
Čižmář, M. – Kolníková, E. 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. Archeologické rozhledy 58, 261–283.
Čižmářová, J. 2004: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha..
De la Tour, H. 1994: Atlas de monnaies gauloises. Paris (reed. B. Fischer).
Dembski, G. 1972: Die keltischen Fundmünzen Österreichs. Numismatische Zeitschrift 87/88, 37–73.
– *1991*: Neue Keltenmünzen aus Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesselschaft 31, 5–10.
– *1994*: Überlegungen zu einigen Neufunden von Keltenmünzen aus Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 34, 61–73.
– *1995a*: Vorrömische und keltische Funde aus dem nordöstlichen Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 35, 65–72.
– *1995b*: Eine ungewöhnliche keltische Kleinsilbermünze aus Niederösterreich. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 35, 105–108.
– *1998*: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Wien.
Depeyrot, G. 2002: Le numéraire celtique II. La Gaule des monnaies à la croix. Wetteren.
Dessewffy, M. 1910: Barbár pénzei. Budapest.
Dimitrov, D. P. 1972: Bronzovi monety na dinasta Adej ot razkopkite v Sevtopolis. Archeologija 3. Sofia, 6–13.
Dobesch, G. 1993: Anmerkungen zur Wanderung der mitteleuropäischen Boier. Tyche, 8–9.
Draganov, D. 1981: Prinos km datiraneto na dinasta Adej (po numizmatični danni ot Kabile). Numizmatika 15, Sofia, 22–27.
Elschek, K. – Kolníková, E. 1996: Nové nálezy keltských mincí z južného Záhoria. Slovenská numizmatika 14, 213–214.
Elschek, K. – Kolníková, E. – Vrablec, M. 2006: Dve nové keltské mince z Lozorna. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku 2004. Nitra, 71–72.
Filip, J. 1956: Keltové ve střední Evropě. Praha.
Forrer, R. 1908/1968: Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande. 1–2. Graz.
Frey, O.-H. 1993: Die Bilderwelt der Kelten. In: Das keltische Jahrtausend. Mainz, 153–168.
Gäumann, A. 2000: Potinmünzen der Kelten. Eine systematische Zusammenstellung der bekannten Typen mit Referenzangaben. Bern.
Gohl, Ö. 1911: Barbár aranypénzeink. Numizmatikai Közlöny 10, 52–70.
Göbl 1973: Typologie und Chronologie der keltischen Münzprägung in Noricum. Wien.
Hartmann, A. 1985: Über Materialanalysen an Goldmünzen der keltischen Bojer. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz 32, 660–673.
Hildebrandt, H. J. 2001: Das latènezeitliche Münzsystem im mittleren Europa. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 48/49 (1998–1999), 7–28.
Hlinka, J. 1980: Ojedinelý nález keltskej striebornej mince vo Veľkom Slavkove, okres Poprad. Slovenská numizmatika 6, 257–259.
Holzer, V. 2003: Forschungsprojekt Fürstensitz-Keltenstadt „Sandberg". Archäologie Österreichs 14, 38–45.
– *2004*: KG Roseldorf, MG Sitzendorf an der Schmida, VB Hollabrun. Fundberichte aus Österreich 43, 871–873.

Jančo, M. 2003: Nález hemidrachmy Filipa II. z polykultúrneho sídlištného a z laténskeho pohrebného areálu Mlčechvosty, okr. Mělník. Archeologie ve středních Čechách 7, 231–243.
Kamhalová, M. 1996: Nález keltského statéra v Malackách. Slovenská numizmatika 14, 214–215.
– *1998:* Zlatá keltská minca typu Niké z oblasti Púchova. Slovenská numizmatika 15, 188.
Kellner, H.-J. 1990: Die Münzfunde von Manching und die keltischen Fundmünzen aus Südbayern. Stuttgart.
Koblitz, H. 1918: Beiträge zur keltischen Münzkunde Böhmens. Mitteilungen der Oesterr. Gesselschaft für Münz- u. Medaillenkunde 14, Nr. 11, 97–107.
Kolníková, E. 1963: Keltská strieborná minca typu Alkis z Nitry. Numismatické listy 18, 129–133.
– *1964a*: Nález rímskeho aes grave s keltskými mincami v Nitre. Slovenská archeológia 12, 391–408.
– *1964b*: Keltské mince s lýrovitým znakom na Slovensku. Študijné zvesti AÚ SAV 13, 195–206.
– *1966*: K nálezom strieborných keltských mincí na Morave. Sborník 1. numismatického symposia 1964. Brno, 23–27.
– *1983*: Keltsko-dácke mince s tzv. vtáčím koňom alebo zemplínsky typ. Študijné zvesti AÚ SAV 20, 155–167.
– *1994*: Nálezy keltských mincí. In: Nálezy mincí na Slovensku. 4. Nitra, 45–53.
– *1998*: Keltské mince v peňažných dejinách Moravy. Peníze v proměnách času. Ostrava, 21–33.
– *2002*: Mince z keltského oppida Hostýn. Památky archeologické 93, 272–277.
– *2003a*: Fundmünzen in den latènezeitlichen Burgwällen und anderen Höhenlagen in der Slowakei. Slovenská archeológia 51, 223–246.
– *2003b*: Keltské mincovníctvo na Slovensku – vrchol peňažno-historického vývoja pred zlomom letopočtu. Ľudia, peniaze, banky. Zborník z konferencie. Národná banka Slovenska. Bratislava, 33–46.
– *2004a*: Ikonografia keltských mincí. Zborník: Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii. Ostrava, 7–28.
– *2004b*: Severoslovenské keltské mince s hrboľom na averze. Slovenská numizmatika 17, 11–52.
– *2006*: Les monnaies. Témoins de la prospérité et des contacts lointains de l'habitat celtique de Nemcice-Vicemerice. Dossiers Archeologie 313, 56–61.
– *v tlači a*: Münzfunde aus Němčice. Germania.
– *v tlači b*: Nové nálezy mincí – príspevok k obrazu doby laténskej na Morave. Pravěk, v tlači.
Kostial, M. 1997: Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel- und Osteuropa. Sammlung Lanz. München.
Lengyel, L. 1976: Das geheime Wissen der Kelten. Freiburg.
Meduna, J. 1980: Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren. Praha.
Menghin, O. 1935: rec. R. Paulsen, Die Münzprägung der Boier. Leipzig/Wien 1933. In: Wiener prähistorische Zeitschrift 22, 49–50.
Mielczarek, M. 1989: Ancient Greek Coins found in Central, Eastern and Northern Europe Wrocław.
– *2004*: Monety greckie wybite przed końcem I w. p. n. e. znalezione nad Bałtykiem. In: Najnowsze badania nad numizmatiką i sfragistyką Pomorza zachodniego. Szczecin, 25–36.
Militký, J. 2005: Poznámky k nálezu seleukovské(?) mince z Řepova (okr. Mladá Boleslav). Archeologie ve středních Čechách 9, 317–319.
Minarovičová, E. 1998: Ďalšie ojedinelé nálezy keltských a rímskych mincí v katastri Smoleníc. Slovenská numizmatika 15, 221.
– *2002*: Nález keltských mincí v okolí Trnavy. Slovenská numizmatika 16, 180–181.
Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1974: Keltská zlatá mince z Hrušovky, o. Litoměřice. Archeologické rozhledy 26, 477–480.
– *1979*: Nálezy keltských mincí s kancem a mužíkem. Numismatický sborník 15, 103–127.

Noeske, H.-Ch. 1995: Gegenstempel auf ptolemäischen Bronzemünzen. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abt. Kairo. 51. Mainz, 195–206.
– *1998*: Ein frühptolemäischer Bronzeschatz in deutschem Privatbesitz. In: Stephanos nomismatikos. Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag. Berlin, 491–502.
– *2000*: Die Münzen der Ptolemäer. Frankfurt am Main.
– *v tlači*. Anmerkungen zu den nicht-keltischen Fundmünzen aus Němčice. Germania,
Ondrouch, V. 1937: „Barbarské" mince z Levic. In: Bratislava 11. Bratislava, 16–22.
– *1964*: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.
Paulsen, R. 1933: Die Goldprägung der Boier. Leipzig-Wien.
Paunov, E. 2005: Zlatni stateri ot monetnoto skrovišče ot s. Režanci, Perniško (IGCH 411). Studia aechaeologica Universitatis Srdicenses. Suppl. IV. Stephanos archaeologicos in honorem Professoris Ludmili Getov. Sofia, 555–562.
Peter, U. 1997: Die Münzen der thrakischen Dynasten (5–3. Jahrhundert v. Ch.). Hintergrunde ihrer Prägung. Berlin.
Pieta, K. 1982: Die Púchov-Kultur. Nitra.
Pink, K. 1936: Die Goldprägung der Ostkelten.Wiener prähistorische Zeitschrift 23, 8–41.
– *1939*: Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn. Leipzig.
– *1960*: Einführung in die keltische Münzkunde. Archaeologia Austriaca 4. Wien.
Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: E. Nohejlová-Prátová ed., Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I, Praha, 87–308.
– *1966*: Starší nález keltské mince u Čejetic, okr. Ml. Boleslav. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 223.
Polenz, H. 1982: Münzen in latènezeitlichen Gräbern Mitteleuropas aus der Zeit zwischen 300 und 50 vor Christi Geburt. Bayerische Vorgeschichtsblätter 47, 27–222.
Poole, R. S. 1963: A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Italy. Bologna.
Preda, C. 1973: Monedele geto-dacilor. Bucureşti.
Price, M. J. 1991: The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrideus. Zürich-London.
Prokisch, B. 1993: Keltische Fundmünzen aus Oberösterreich. Linz.
Radoměrský, P. 1955: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: E. Nohejlová-Prátová, ed., Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1, Praha, 70–84.
Robinson, E. S. G. 1965: Catalogue of the Greek Coins of Cyrenaica. Bologna.
Röblitz, G. 1986: Zur Beschaffenheit, Herkunft und Entstehungszeit der Goldstatere aus dem latènezeitlichen Grab von Dobian. Alt-Thüringen 21, 228–237.
Roth, P. 2003: Osídlenie Spiša vo včasnej dobe dejinnej. Rukopis 1–3. Nitra.
Ruttkayová, J. 2002: Archeologické nálezy z Mojmíroviec. In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2001. Nitra, 171.
Sambon, A. 1903: Les monnaies antiques de ľ Italie. Paris.
Scheers, S. 1978: Monnaies gauloises de Seine-Maritime. Rouen.
SNG Bud. 1/1: Torbágyi, M.: Sylloge Nummorum Graecorum. Hungary, Magyar Nemzeti Múzeum Budapest. Vol. I. Hispania–Sicilia. Part 1. Hispania-Apulia. Milano 1992.
SNG Cop. 5: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum Copenhagen. Volume 5. Sicily. Part. II. Segesta–Sardinia. Copenhagen 1942.
– *7*: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum Copenhagen. Thrace. Part II. Odessus–Sestus, Islands, Kings and Dynasts. Volume 7. Copenhagen 1943.
– *11*: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum Copenhagen. Volume 11. Thessaly–Illyricum. Copenhagen 1943.
– *42*: Jenkins, G. K. 1969: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins

and Medals Danish National Museum Copenhagen. North Africa, Syrtica–Mauretania. Volume 42. Copenhagen 1969.
SNG Mil. 2: Sylloge Nummorum Graecorum Italia. Civiche Raccolte Numismatiche Milano. Gallia ellenica–Guerra Sociale. Milano 1990.
– *4:* Vismara, N.: Sylloge Nummorum Graecorum. Italia, Civiche Raccolte Numismatiche Milano. Lucania-Bruttium. 1. Lucania. Milano 1997.
– *14*: Martini, R.: Sylloge Nummorum Graecorum Italia, Milano. Civiche Raccolte Numismatiche Milano. Cyrenaica–Mauretania. Milano 1989.
SNG Münch. 3: Franke, P. R. – Küttmann, H.: Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland, Staatliche Münzsammlung München. 3. Kalabrien–Lukanien. Berlin 1973.
– *4*: Franke, P. R. – Küttmann, H.: Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland, Staatliche Münzsammlung München. 4. Bruttium. Berlin 1974.
– *6*: Küttmann, H. – Pause-Dreyer, U.: Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland, Staatliche Münzsammlung München. 6. Sikelia. Punier in Sizilien. Lipara. Sardinia. Punier in Sardinier. Nachträge. Berlin 1980.
– *10/11*: Liampi, K.: Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland, Staatliche Münzsammlung München. 10/11. Makedonien: Könige. München 2001.
Soutou, A. 1966: Contribution au classement chronologique des monnaies préromaines du Languedoc. Ogam 18, 267–288.
Sova-Gmitrov, P. 1961: Poklad barbarských mincí z Veľkej Gorazdovky. Študijné zvesti AÚ SAV 4, 127–138.
Steffgen, U. – Ziegaus, B. 1994: Untersuchungen zum Beginn der keltischen Goldprägung in Süddeutschland. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 44, 9–34.
Suchodolski, S. 1980: Jeszcze o wadze funta rzymskiego. Rekonstrukcja jednostki wagowej na podstawie monet. Wiadomości Numizmatyczne 24, 94–100.
Svoronos, I.-N. 1904, *1908*: Ta nomismata tou Kratous ton Ptolemaion. Bd. 2, 4. Athen.
Šimeček, Z. 1986: Kult památek na sklonku 18. a v první polovině 19. století a tzv. velkomoravská mince. In: Denárová měna na Moravě. Brno, 391–414.
Torbágyi, M. 1991: Griechischer Münzumlauf im Karpatenbecken. Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 43, 26–55.
– *1997*: Keltische Münzprägung im Gebiet Ungarns. Numismatische Zeitschrift 104/105, 7–17.
Ujes, D. 1993: Nuovi ritrovamenti numismatici di Risan (Bocche di Cattaro, Montenegro, Jugoslavia). In: Proceedings of the XIth International Numismatic Congress. Brusel 1991. Louvain-la-Neuve, 139–145.
Wigg-Wolf, D. 2005: Coins and ritual in late Iron Age and early Roman sanctuaries in the territory of the Treveri. Studien zu Fundmünzen der Antike (SFMA). 20. Iron Age coinage and ritual practices. Mainz am Rhein, 361–379.
Winkler, J. 1966: Der Goldmünzenverkehr in Dazien. Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Musaica 17 (6), 35–51.
Youroukova, *J. 1976*: Coins of the Ancient Thracians. British Archaeological Reports. Suppl. Ser. 4. Oxford.
Ziegaus, B. 1997: Datierung boischer Münzen durch eine Analyse von Schatzfunden. In: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren. Herkunft -Technologie -Funde. Památky archeologické – Supplementum 7, Praha, 213–221.
– *1999*: Die keltischen Münzen in den Gräbern von Dobian und Hostomitz – addenda et corrigenda. In: Trouvailles monétaires de tombes. Actes du deuxième colloque trouvailles monétaires. Neuchâtel 1995. Lausanne, 107–117.
Zwicker, U. 1973: Untersuchung an goldplattierten keltischen und griechischen Münzen. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 23, 115–116.

Summary

Eva Kolníková, Importance of coins from the Moravian late Iron Age centre of Němčice nad Hanou for the Celtic numismatics

Němčice (central Moravia) – the late Iron Age production and trade centre on the so-called "Amber" Route – belongs to the most important places with coin finds in the region to the north of the middle Danube. Deducing from archaeological excavations, this centre existed between the mid-3rd century BC to the mid-2nd century BC (LTB2–LTC2) and then, it has been destroyed (*Čižmář, in press).* In 2000–2005, some 884 coins were discovered there by private subjects with metal detectors (Tab. 1:A–D) and by an official archaeological institution (Tab. 1:ÚAPP), three coins were already found there in the past (Fig. 1:1–2). A group of 424 coins from collectors was prepared for publication first (A–B, see *Čižmář – Kolníková 2006,* 261–283; *Kolníková, in press a*). Later on, some 116 coins appeared from different sources (mainly from the ÚAPP), and they are presented in this article together with the previously mentioned specimens. After finishing this text, another collector (C) offered some 349 coins, and these are presented here in Table 1 only.

The group of coins found in Němčice consists of three segments: A. Local Celtic coins (supposed to be struck in the middle Danube region, some of them possibly also in Němčice itself); B. Imported Celtic coins; C. Ancient coins from Pontium and the Mediterranean. All three segments represent older phase of coinage in the middle Danube area between the mid-3rd century BC and the mid-2nd century BC, which corresponds with existence of the localized centre in Němčice.

Local Celtic coins are represented by these of the Athena/Nike type (a), Minerva/Athena Alkidemos type (b), plus coins of the so-called side lines (c) and the Roseldorf/Němčice group (d). Some finds from Němčice prove existence of the mint there (e).

The local Celtic coins belong to the group copying *staters* of Alexander the Great (Fig. 2) – three varieties (Fig. 3): correct copies (Variety I), stylized copies (Variety II) and indistinct copies, struck of heavily worn dies (Variety III – some scholars regard it as that one of the Athena Alkidemos type, but no *staters* have been struck under this type). Appearance of the Athena/Nike type *staters* is documented in central Europe, mainly in Moravia (Tab. 2), and they have been struck probably directly there. Two *staters* from Němčice (Varieties I–II) have deep cuts, one *stater* is broken in half (Fig. 4:1–3), several of them are plated (Tab. 3). The finds from Němčice support a hypothesis about the beginning of coin production in the second half of the 3rd century BC (*Röblitz 1986*, 236; *Ziegaus 1997*, 112). A late Iron Age grave with two *staters* of the Athena/Nike type from Dobian (Thuringia, Fig. 5) seems to be a proof of such dating (*Polenz 1982*, 57–58, 101–102). It is problematic to exclude the possibility that these *staters* were struck of the same dies as the specimen no. 4 from Němčice (Fig. 4:4). Discussing the dating of the Athena/Nike-type *staters,* their appeance in hoards from Nechanice, Plumlov and Nagyhörczökpuszta is taken into consideration (*Ziegaus 1997*).

Coins of the Athena Alkidemos type have been struck in Moravia approximately since the break of the 3rd and the 2nd century BC, and then, during the first half of the 2nd century BC. They copied silver *drachms* of the upper Italian Boian tribes (Fig. 6). Such coins have not been localized yet (Tab. 4), and they have not even been found in upper Italy – the place of the their supposed production. On the other hand, two specimens have been discovered in Nižbor-Stradonice (Bohemia) and Veľký Slavkov (Slovakia). These two finds could support the theory about migration of one part of the Boian people from upper Italy to the middle Danube region. These migrants iniciated production of gold coins copying the upper Italian *drachms*. Infirming the Strabo's written information (*Strabo V*, 13) about the Roman victory over the Boian tribes in BC 191 (*Dobesch 1993*, 9) and the paralelly derived chronology of gold coins of the Athena Alkidemos type by K. Pink (*Pink 1936*, 18), the theory of H.-J. Hildebrandt seems to be more likely – the Boian tribes left upper Italy already after the second Punic war in BC 201 (*Hildebrandt 2001*, 14–17). Numerous Mediterranean coins in the finds from Němčice (Tab. 11) appear to support this opinion. According to H.-J. Hildebrandt, the Boian people in upper

Italy did not strike *drachms* only, but also smaller silver denominations (cf. finds from northern middle Danube region, Tab. 5) and gold 1/3-*staters* of the Athena Alkidemos type. Those upper Italian thirds have been copied by the Boians in Bohemia and Moravia. On one hand, there is a lack of finds of such 1/3-*staters* in upper Italy (the only coin was published by *Castelin 1985*, no. 1136), and on the other hand, many of them have been found in the middle Danube area (Tab. 6). The Boians struck 1/3-, 1/8- and 1/24-*staters* there. All three denominations appear in the finds from Němčice (Fig. 7, Tab. 7).

The local coins among those of Němčice are represented also by gold coins of the so-called side lines (Figs. 8–9; *Castelin 1965*, 40–52). The known types, as well as the completely new ones, happened to appear there (Fig. 10). Symbols of the new types are analogical with those of the Gaelic and Vindelic coinage (Fig. 11). These coins have been struck for some representative purposes in the late Iron Age centres in the territory of the Bohemian and Moravian regions (for Moravian finds see Tab. 8).

In Němčice, there are numerous small silver coins registered ranging from 0.5 g to 1 g, with various and sometimes new symbols. Such coins are also well documented in Roseldorf, lower Austria (see *Dembski 1991* and *Holzer 2003)*. In this article, these coins are listed as Roseldorf/Němčice group, dated back to the first half of the 2nd century BC because of their archaeological characteristics. They are completely different comparing to the small coins belonging to the group called Staré Hradisko/Stradonice/Karlstein, with their maximum weight about 0.5 g and very simplified motives (stylized head and horse) – these coins are expected as having been struck during the oppidum period, i. e. about during the first half of the 1st century BC. The Roseldorf/Němčice group is regarded as different chronologically.

Coins of the Roseldorf/Němčice group were quite rare in the past, and they have been identified with the later group of coins dated back to the second half of the 1st century BC (*Castelin – Waldhauser 1985*). In these days, some new finds started to be registered not only from Roseldorf and Němčice, but also from other places in Moravia (*Kolníková, in press c*), Slovakia (*Kolníková 2003*), Upper Austria (*Prokisch 1993*) and Lower Austria (*Dembski 1991*; *Dembski 1995a*). Finds with archaeological context are very helpful in dating of these coins to the first half of the 2nd century BC (for the late Iron Age grave in Palárikovo see *Benadik 1984* and the late Iron Age village in Nitra see *Kolníková 1964a*). Use of the C 14 method in Roseldorf for dating coins of such type from a dump hole (*Holzer 2003*, 688) helped to precise the period – the late Iron Age – also because of the secondary position of those coins.

The group of coins from Roseldorf/Němčice is classified by several types (listed with capital letters) and varieties (listed with small letters). Table 9 and Figures 12–13 offer a list of these types. The type A with a horse to right, with a rosette and lyre (Fig. 12:1–6) has been probably struck as the very first one. In context with repairings of the die, new varieties Aa–Ad appeared (Fig. 12:7–10, see *Dembski 1991*, Roseldorf 1 type). The type A represents a smaller denomination (*obolus*?) adjoining *tetradrachms* of the lyre type (Fig. 14:3, 5–6). These *tetradrachms* are mainly concentrated in south-west Slovakia, and they appeared in their archaeological context in connection with the first half of the 2nd century BC (*Kolníková 1964a*, 398; *Kolníková 1964b*, 196–197; *Benadik 1984*, 102–103). Two specimens come from Němčice (Fig. 16:1–2), and one from Břeclav (Fig. 16:3).

After the die A repair, the type B appeared – the horse symbol changed its orientation to left (*Dembski 1991*, 6 = Roseldorf II type, in this article as Roseldorf III type = Manching type – *Kellner 1990*). Varieties Ba–Bi developed from the frequently modified dies of the type B (Fig. 12:11–20). Other types of that group with interesting symbols have been discovered in Němčice, Roseldorf and other lower Austrian localities (St. Pölten – *Dembski 1991*) and they correspond by their weight with the Roseldorf/Němčice types (Fig. 13): type C – two stylized riders (Fig. 13:1), type D – torques (Fig. 13:2), type E – star and horse protoma (Fig. 13:3), type F – horse and head with big ears (Fig. 13:4), type G – stylized head and deer (Fig. 13:5), type H – two horses (Fig. 13:6), type I – triskeles and flying bird (Fig. 13:7), type J – curtails and ant (Fig. 13:8), type K – semicircles and horse (Fig. 13:9), type L – spiral and "S"-form lines (Fig. 13:10), type M

– laurel wreath and horse (Fig. 13:11), type N – horse to left, triskeles and lyre (Fig. 13:12), type O – cusp and warrior (Fig. 13:13). Two new types have not been incorporated to this group yet: head en face and cock (reportedly from south Slovakia – see auction catalogue *Lanz München 132*, 2006, no. 16, plus Fig. 13:14) and head and horse (reportedly from an uncertain locality in Lower Austria – (*Dembski 1995b*, 106, Abb. 1; Fig. 13:15).

The coins of the Roseldorf/Němčice group well document production and circulation of small silver denominations during the first half of the 2nd century BC already. Aside from the two most important centres (Roseldorf, Němčice), such coins have been certainly struck also in other late Iron Age settlements of the middle Danube region. Deducing from some image paralels in the Gaelic coinage, it is not impossible, that Gaelic masters had participated in this process.

Weights of the majority of the Roseldorf/Němčice coins (Tab. 10) range from 0.9 g to 0.6 g, coins over 1 g or below 0.5 g are rare. The weights of these coins imply the fact, that they have been struck approximately during the same period.

The coin production directly in the centre of Němčice is also well documented by a fragment of the clay casting form with microscopic traces of gold (Fig. 15:1) and unstruck flans (Fig. 15:2–4). Numerous fractions of bronze coins (Fig. 15:6–13) give evidence for their use in the casting workshop.

Also imported Celtic coins are represented in the finds of Němčice: lyre-type coins (Fig. 16:1–2), a north Panonian *tetradrachm* with monogram of Audoleon (Fig. 16:4), a copy of a *tetradrachm* struck under Philip of Macedonia (Fig. 16:5), coins of the Celtic-Dacian type of Huşi-Vovrieşti (Fig. 16:6), bird-type coins (Fig. 16:7–9), plus Gaelic coins like *drachm* of the "Languedocien" type, potin coins of the mannequin type or the devil's head type (Fig. 16:10–12). From the chronological point of view, the group of imported Celtic coins corresponds with the time of existence of the late Iron Age centre of Němčice.

The coins struck in Pontium and the Mediterranean play an important role in interpretation of the finds from Němčice (Tab. 11, Figs. 17–19). They accent the central position of that locality, its important productive and trading function on the "Amber" Route along the Morava river. They could imply also some historical events not mentioned in written sources: arrival of the Celtic people to the northern part of the middle Danube region, after they had ceased to serve as mercenaries for ancient commanders and after they had stopped their plundering conquest in the contemporary civilized world (*Noeske, in press*). The group of coins from Němčice can also well document their mission in bringing many achievements of the ancient civilization to their new homes in the middle Danube area.

In that way, the coin finds from Němčice can put the clear final forming features to the image of the central European Celtic coinage against the backround of the historical events between the end of the 3rd century BC and the middle of the 2nd century BC.

English by V. Novák

MINCOVNICTVÍ SLAVNÍKOVCE SOBĚSLAVA

Geneze jednoho numismatického omylu

Zdeněk PETRÁŇ

Jen málo kapitol v české raně středověké historii zaznamenalo v posledních letech tak zásadní názorové změny jako dějiny slavníkovského rodu. Fakta, o která se v minulosti slavníkovský příběh opíral a se kterými v podstatě pracujeme i dnes, jsou ze tří oblastí – ze zdrojů písemných, archeologických a numismatických. Písemné prameny zastupují především dvě téměř soudobé vojtěšské legendy[1] a o zhruba jedno století mladší Kosmova kronika.[2] Archeologickým vkladem byly především závěry dlouholetých výzkumů kouřimského[3] a libického hradiště.[4] A právě kritické přehodnocení mnohaletých archeologických závěrů v polovině 90. let 20. století začalo vést k významně odlišnému pohledu na relativně krátké dějiny Slavníkovců v rámci raně středověkého českého státu poslední čtvrtiny 10. století.[5]

Než se budeme věnovat problematice slavníkovského mincovnictví, je vhodné připomenout, že první zájem historiků o Slavníkovce, který lze klást již do poloviny 18. století, se týkal především osoby druhého pražského biskupa a pozdějšího mučedníka a světce Vojtěcha. Teprve později začala být věnována větší pozornost osudům jeho rodiny a Vojtěchovi rodiče a bratři tak vstoupili na pole českého dějepisectví. Bylo to hlavně líčení velikosti panství Vojtěchova otce obsažené v Kosmově kronice, které přivedlo Františka Palackého k užití rodového označení „Slavníkovci". I když dal Palacký Vojtěchovu rodu jméno, neučinil z něj samostatně vládnoucí rod vstupující do dějin z kmenového dávnověku. Čechy 9. a 10. století byly podle jeho koncepce jednotné, ovládané jedním velkým knížetem z rodu Přemyslovců.[6]

Palackého teorii jednotného národa, v níž Slavníkovcům nepatřilo samostatné výraznější postavení, převzali i další historikové druhé poloviny 19. století. Zásadní zlom v chápání jednoty české země a místa, jaké v její mocenské hierarchii zaujali

[1] KANAPARIUS, *Vita Adalberti*, ed J. Karwasińska, Św. Wojciecha biskupa i męczennika Żywot pierwszy. Monumenta Poliniae Historica, nova Series IV/1, Warszawa 1962. BRUNO Z QUERFURTU, *Vita Adalberti*, ed J. Karwasińska, Św. Wojciecha biskupa i męczennika Żywot drugi. Monumenta Poliniae Historica, nova Series IV/2, Warszawa 1969. KOLEKTIV, *Slavníkovci ve středověkém písemnictví,* Praha 1987, s.122–185.

[2] COSMAE PRAGENSIS CHRONICA BOEMORUM, ed. B. Bretholz, Monumenta Germaniae Historica SS, NS II, Berlin 1923, kap. 27–29, s. 48–53.

[3] Miloš ŠOLLE, *Knížecí pohřebiště na Staré Kouřimi,* Památky archeologické 50, s. 353–506; TÝŽ , *Přemyslovská a děpoltická Kouřim podle výzkumu z let 1967–1977,* Archeologické rozhledy 44, s. 268–278. Miloš ŠOLLE, *Kouřim v průběhu věků*, PRAHA 1981. Další literatura s celkovým přehledem v: Michal LUTOVSKÝ – Zdeněk PETRÁŇ, *Slavníkovci. Mýtus českého dějepisectví,* Praha 2004.

[4] Rudolf TUREK, *Libice. Knížecí hradisko X. věku,* Praha 1966–1968; TÝŽ, *Libice. Pohřebiště na vnitřním hradisku,* Sborník Národního muzea, řada A – Historie 30, s. 249–316. Další literatura s celkovým přehledem v: LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci*, Praha 2004.

[5] Jiří SLÁMA, *Slavníkovci – významná nebo okrajová záležitost českých dějin 10. století,* Archeologické rozhledy 47, s. 182–224; TÝŽ, *Svatý Vojtěch a slavníkovská Libice, in:* Svatý Vojtěch, Sborník k mileniu, Praha 1997, s. 16–39; TÝŽ, *Slavníkovci, in:* Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, Praha 1998, s. 17–36; TÝŽ, *Kosmovy záměrné omyly, in:* Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, Praha 2003, s. 261–267. Celkový přehled M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci.*

[6] František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě 1/1,* Praha 1928, s. 166, 208–214.

Slavníkovci, přinesly až práce německých historiků, kteří poukazovali na to, že v pramenech vystupuje množství knížat, kteřá nemohla být podle představy Palackého pouze úředníky panovníka.[7] Považovali je proto za nezávislé vládce mnohých kmenů obývajících českou kotlinu. Pro Slavníkovce to rozpracoval zejména Josef Loserth, který z nich učinil potomky knížat kmene „Bílých" Charvátů a urputné soupeře Přemyslovců. Jednotný český stát tak mohl vzniknout až násilným odstraněním Slavníkovců v roce 995.[8]

Tyto názory kupodivu bez větších změn převzaly i následující generace českých historiků. Slavníkovce, jako potomky knížat jednoho z východočeských kmenů a stabilní soupeře Přemyslovců, vtělil v roce 1912 Václav Novotný do prvního svazku svých monumentálních Českých dějin.[9] Mezi domácími historiky pak následně logicky probíhala nanejvýše diskuze o tom, zda byl původ Slavníkovců zličský, či zda tento rod patřil ke kmeni Charvátů.[10] A tak již přinejmenším od sklonku 19. století se stalo nezpochybnitelnou „pravdou", že Slavníkovci byli starým významným knížecím rodem, vzešlým z východočeské kmenové aristokracie 9. století.

Výraznou měrou podpořily takto pojatý slavníkovský příběh i archeologie a numismatika. Archeologie především vyprávěním o Slavníkových hradech a velikosti jeho panství, představitelé české numismatiky byli zase přesvědčeni, že stávající rozbory mincovnictví takřka nezpochybnitelně dokládají kromě intenzivního ekonomického a obchodního soupeření mezi pražským a libickým knížetem také dramatické uchvácení mincovního regálu i růstu nepřátelství mezi Slavníkovci a vládnoucími Přemyslovci, doložený údajnými „výhružnými" motivy na Soběslavových ražbách.

Zvláštního upevnění a zdokonalení nabyl slavníkovský příběh především v díle archeologa Rudolfa Turka, který vytvořil po 2. světové válce archeologicko-historický obraz vývoje Čech v 9. a 10. století.[11] Výsledky jeho dlouholetého výzkumu na Libici jako by plně podporovaly vše, co se o Slavníkovcích doposud „vědělo". A „vědělo" se především to, že oba rody – přemyslovský i slavníkovský – byly co do své ekonomické síly v podstatě rovnocenné, Slavníkovci dokonce ovládali větší území. Podmínky pro eventuální a vlastně silově vyrovnaný mocenský boj byly takto dány.

Rudolf Turek také poukazoval na surovinové zdroje pro ražbu mincí – bohatá stříbrná ložiska pozdější kutnohorské oblasti nacházející se v těsné blízkosti malínského hradiště. Významné zdroje drahého kovu byly ve všech dobách takřka strategickou surovinou, kterou pochopitelně nemohl ani pražský kníže ponechat v rukou konkurenčního rodu. Tím vstoupila do hry kromě důležitých území okolo životně důležitých obchodních cest i další příčina vzrůstajícího napětí mezi oběma rody následně vyúsťující do svého krvavého konce.

Přestože takto pojatý slavníkovský příběh na dlouhá desetiletí „zamrzl", nakonec přišlo to, co se zákonitě dostavit muselo. Již za Turkova života se začaly objevovat názory poukazující na nápadné nesrovnalosti v jeho pojetí raně středověkých českých dějin a zejména pak na absenci přesvědčivějších dokladů, o něž se dosavadní dlouholetý mýtus trvalé rivality mezi Slavníkovci a Přemyslovci, či mocenského dualismu v Čechách 10. století, opíral.

[7] Berthold BRETHOLZ, *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden,* München – Leipzig 1912, s. 98 nn; Julius LIPPERT, *Social-Geschichte Böhmens I.,* Prag – Wien – Leipzig 1896, s. 27 nn.

[8] Josef LOSERTH, *Der Sturz des Hauses Slawnik. Ein Beitrag zur Geschichte der Ausbildung des böhmischen Herzogthums, Archiv f. österreichische Geschichte,* Wien 1884, s. 19–54.

[9] Václav NOVOTNÝ, *České dějiny,* Praha 1912, s. 642–692.

[10] V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.,* s. 444–445; Josef PEKAŘ, *Svatý Václav, in:* Svatováclavský sborník I. Kníže Václav a jeho doba, Praha 1934, s. 9–101.

[11] R. TUREK, *Slavníkovská Libice,* Praha 1946; TÝŽ, *Čechy na úsvitě dějin,* Praha 1963, s. 256–258.

Tento výklad nakonec nepřežil dlouho Turkovu smrt v roce 1991, protože již v roce 1994 jej doslova rozmetal nejvýznamnější z Turkových žáků i oponentů Jiří Sláma.[12] Vzápětí na neudržitelnost dosavadního slavníkovského příběhu poukázali další současní historici i archeologové. K definitivnímu odklonu od takto pojaté historie nakonec přispělo zásadní přehodnocení mincovnictví knížete Soběslava.

***

Jak je tedy interpretován slavníkovský příběh dnes? Pro historii se začal odehrávat v době vlády Boleslava I., kdy byly Čechy již zřejmě déle než tři desetiletí sjednocené.[13] Omezený počet alespoň spolehlivějších faktů, na nichž lze novodobé pojetí Slavníkovských dějin vystavět, poskytují bohužel jen tři písemné prameny. K dispozici jsou totiž pouze již zmíněné dvě soudobé legendy o životě a smrti biskupa Vojtěcha – starší, tradičně přisuzovaná Janu Canapariovi, o málo pozdější legenda Bruna z Querfurtu[14] a nakonec známá – byť o jedno století mladší – Kosmova kronika.[15] Z těchto zdrojů se o prvním známém knížeti rodu Slavníkovi a jeho manželce Střezislavě mnoho konkrétního nedozvídáme. Jejich původ je v současnosti spojován především s přemyslovským rodem, ve hře však např. zůstávají i vazby na saský královský dvůr.[16]

Slavník byl bez pochyb bohatý muž už jen proto, že si mohl dovolit nechat studovat svého mladšího syna Vojtěcha na prestižní škole v dalekém německém Magdeburku.[17] Po jeho smrti v roce 981 se stal nástupcem jeho nejstarší syn Soběslav.

Přestože Soběslav stál v čele svého rodu celkem 14 let, soudobé legendy jej neznají jménem. Zmínky o Slavníkově nástupci sice najdeme i v obou zmíněných svatovojtěšských legendách, ale ani v jednom případě zde nenalezneme jeho jméno, ani jakoukoliv zmínku o jeho postavení a sídle. Canaparius i Bruno pouze uvádějí, že nejstarší Vojtěchův bratr byl v době napadení Libice na císařské výpravě a po zprávě o vyvraždění své rodiny se uchýlil pod ochranu polského knížete Boleslava Chrabrého.

Soběslava jmenuje až o jedno století později Kosmas, a to ještě ne zcela přesně. Nazývá jej Soběborem a nechává jej zabít v roce 995 na Libici,[18] v obou případech se však kronikář mýlil. Z omylu jej usvědčují jak opisy na Soběslavových mincích (ZOBEZLAVS), tak text soudobé německé kroniky Thietmara z Merseburku uvádějící jméno ve správném tvaru (Zebizlovo). Thietmar, který byl událostem konce 10. století mnohem blíže a mohl se podrobnosti dozvědět od přímých aktérů, klade Soběslavovu smrt zřejmě pravdivěji až k roku 1004.[19]

Soběslavovo přesné jméno tak známe vlastně pouze z jeho mincí, které jsou jediným svědkem doby jeho působení v Čechách. A právě vlastní ražba peněz byla dlouho považována za hlavní, i když v podstatě jediný důkaz v dosavadní literatuře tolikrát zdůrazňovaných jeho vysokých politických ambicí.[20] Jediné, co o Soběslavovi skutečně

[12] J. SLÁMA, *Slavníkovci,* Praha 1995 (text prezentován 1994 na vědeckém zasedání v Archeologickém ústavu AV ČR), stručněji text vydán 1998 v: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa.

[13] M. LUTOVSKÝ, *Bratrovrah a tvůrce státu,* Praha 1998, s. 77–100.

[14] BRUNO Z QUERFURTU, *Legenda Nascitur purpureus flor,* Praha 1996.

[15] COSMAE PRAGENSIS CHRONICA BOEMORUM, kap. 27–29.

[16] Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců,* Praha 1997, s. 419–426.

[17] KOLEKTIV, *Slavníkovci,* s. 124 a 205.

[18] COSMAE PRAGENSIS CHRONICA BOEMORUM, kap. 29.

[19] M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci,* s. 49–50.

[20] Gustav SKALSKÝ, *Význam slavníkovského mincovnictví,* Numismatický sborník 2, 1955, s. 5–23; Jarmila HÁSKOVÁ, *Slavníkovské mincování,* Libice n.Cidlinou, 1976; TÁŽ, *Slavníkovci v historické výpovědi svých mincí,* Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 225–230; TÁŽ, *K úloze biskupa Vojtěcha ve slavníkovském mincování, in:* Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, Praha 1998, s. 49–54.

víme je, že razil své mince v Malíně a zřejmě i na Libici a že v době napadení svého sídla byla jeho družina součástí české vojenské výpravy podporující císaře v jeho tažení proti slovanským kmenům Veletů a Obodritů. Na výpravě jej zastihla zpráva o násilné smrti bratrů; následující léta prožil pak v polském exilu a v září roku 1004 padl v Praze při ústupu polské okupační posádky.

Soběslav je jistě nejvýznamnější postavou celého slavníkovského příběhu. Stejně jako v případě otce Slavníka je však i Soběslavova mocenská pozice velkou neznámou, většina úvah se v jeho případě odvíjela od mincí, a to nejen od jejich textové i obrazové náplně, ale už od samotného faktu, že jako jediný po vládnoucím Boleslavovi II. razil vlastní peníze. Úvahy o Soběslavově vzdoru či loajalitě k pražskému vládci jdou však nad rámec možností, jež dovolují historické prameny. Jen hypoteticky lze předpokládat, že ekonomický vzestup libicko-malínské oblasti, zaručený procházejícím intenzivním obchodem, spolu s předpokládaným příbuzenstvím s rodinou vládnoucího knížete, mohl posílit Soběslavovo sebevědomí, jehož projevem byla i samostatná ražba mincí.[21]

Kromě samotného krvavého závěru slavníkovské historie v září 995 nemáme v písemných pramenech doložen žádný další projev nepřátelství mezi vládnoucími Přemyslovci a Slavníkovci. Jedinou epizodou je snad vyhrůžka na adresu Vojtěchových bratří a jejich rodin, když biskup chránil ve svém pražském kostele cizoložnou ženu využívající chrámového azylu.[22]

Samotnému vojenskému útoku na Libici věnovala poněkud větší pozornost pouze legenda Bruna z Querfurtu. Hovoří se zde o existenci jakémsi blíže časově neupřesněném příměří mezi útočníky a obhájci Libice před samotným útokem, které však nebylo ze strany přemyslovského vojska dodrženo. Dalším ne zcela srozumitelným momentem před samotným ozbrojeným střetem byla údajná proklamace útočníků „*Je-li vaším svatým Václav, pak naším je Boleslav*" jako odpověď na žádost obležených, aby odložili násilí v den svátku zemského patrona svatého Václava.[23]

Co a proč se vlastně stalo na Libici ve dnech 27. a 28. září roku 995, zůstane patrně navždy otevřenou a někdy i kontroverzní otázkou českého dějepisectví. Odpovědi se samozřejmě budou radikálně lišit v souvislosti s postojem k otázce o významu a postavení Slavníkova syna Soběslava. Jediným spolehlivým faktem tak zůstává pouze to, že krátce obležená Libice byla spolu s přítomnými příslušníky rodu zničena.

Nezodpovězených otázek sice zůstává celá řada, přesto lze dnes již prohlásit, že libický masakr nebyl výsledkem dlouhá léta stupňovaného napětí, domněle dokumentovaného ražbou mincí a motivy na nich. Útok přemyslovského vojska totiž zastihl Soběslavův rod na Libici zcela nepřipravený, neboť jeho vojáci se beze všech obav účastnili spolu s vojskem Boleslava II. již zmíněné výpravy císařské armády Oty III. proti severským slovanským kmenům. Vše naopak nasvědčuje tomu, že šlo patrně o jednu z nikoli omluvitelných, ale nejspíše běžných událostí konce 10. století, doby pro český stát krizové a tragické.[24] Snad se jednalo o obyčejnou loupeživou výpravu přemyslovského vojska, nad kterým už stárnoucí a zřejmě vážně nemocný Boleslav ztrácel kontrolu. Že zde právě zištné důvody mohly hrát svou roli, může dosvědčovat právě Canapariova vojtěšská legenda „*…muže i nevinné ženy, všechny odsoudili k nejukrutněj-*

[21] M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci,* s. 49–50, 128–130.
[22] KOLEKTIV, *Slavníkovci,* s. 136–137, 163–164.
[23] KOLEKTIV, *Slavníkovci,* s. 168.
[24] M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci,* s. 134–141.

ší smrti; i jejich hradiště zpustošili ohněm a mečem, všechen jejich majetek uchvátili."[25] Možná zde svou roli hrály dnes již neznámé osobní zášti.

I když byl Slavníkův rod 28. září 955 téměř celý zlikvidován, neznamenalo to konec existence Soběslavových sídel, která existovala i nadále. Libice zůstala nadále jedním z méně významných správních center přemyslovského státu. I když již klesl význam obchodní stezky, kdysi procházející téměř celým tehdy známým křesťanským světem – stala se Libice správním celkem širokého okolí. Také osídlení Malína přetrvalo téměř kontinuálně až do středověku, jeho funkci však postupně přebrala nedaleká Čáslav.[26]

***

Až do druhé poloviny 80. let 19. století se v českých zemích počítalo pouze s ražbou mincí knížat z vládnoucího rodu Přemyslovců v souvislosti s jejich předpokládaným nedílným mincovním právem.[27] Teprve roku 1887 popsal německý numismatik Josef Menadier z polského nálezu *Bystrzyca* několik do té doby neurčených denárů, které určil jako Soběslavovy – tedy slavníkovské.[28] Česká numismatika však překvapivě Menadiérův závěr odmítla. Eduard Fiala vyslovil názor, že tyto záhadné denáry nejspíše razil Kosmou zmiňovaný syn Boleslava II., jménem Václav.[29] Ten měl dostat od otce po vyvraždění Slavníkovců moravský a jakýsi čáslavský úděl. Mincovna Malín, uvedená na těchto ražbách, měla být součástí tohoto předpokládaného, ale jinde nedoloženého, čáslavského údělu.

V nedílnost přemyslovského mincovního práva věřil také Josef Smolík a původ denárů s čitelnými jmény ZOBEZLAV a MALIN hledal ve stejnojmenných místech Polska, Dolní Lužice a Meklenburska.[30]

E. Fiala se v roce 1921 ještě jednou vrátil k problematice těchto záhadných mincí a dokonce připustil i mincování na slavníkovské Libici.[31] Na tomto Soběslavově sídle se tak však mělo stát až po konečné likvidaci jeho rodu roku 995. Zničené hradiště měli znovu osídlit Přemyslovci a rozšířit své mincování až sem. Fiala byl dokonce určitý čas ochoten uvažovat i o mincovní činnosti samotných Slavníkovců, ale nakonec u něho opět převážilo přesvědčení, že tzv. ethelredský typ mincí typický pro Přemyslovce – byť se Soběslavovým jménem – přece jen mohl razit pouze vládnoucí rod.

Zásadní průlom do těchto doposud odmítavých názorů na samostatné slavníkovské mincování vnesl roku 1923 Viktor Katz, podle něhož původ mincí se jmény Soběslava a Malína byl přesvědčivě český a tento závěr také souhlasil s mincovními nálezy.[32]

Soběslavovi byly tedy konečně oprávněně přiděleny mince. Stává se tak však v době, kdy jsou názory na postavení tohoto rodu v Čechách již poměrně vyhraněné a Slavníkovský rod je kladen co do politicko-hospodářského významu na roveň vládnoucímu přemyslovskému rodu. Loserthova interpretace jako závěrečného aktu sjednocování

[25] KOLEKTIV, *Slavníkovci,* s. 141.
[26] M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci,* s. 65–82, 134–141.
[27] Jaromír POŠVÁŘ, *Mincovní regál v českých zemích,* Moravské numismatické zprávy 7, 1960, s. 37–45; TÝŽ, *K organizaci mincovního regálu v českých zemích,* Moravské numismatické zprávy 13, 1973, s. 46–47.
[28] Josef MENADIER, *Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter,* Zeitschrift für Numismatik 15, 1887, s. 119–133.
[29] Eduard FIALA, *České denáry,* Praha 1895, 157–158, 250.
[30] Josef SMOLÍK, *Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje,* Praha 1908, s. 121.
[31] E. FIALA, *Staré mincovny,* Věstník numismatické společnosti československé 3, 1921, s. 97–100.
[32] Viktor KATZ, *Denár knížete Václava svatého a denáry Soběslava Slavníkovce,* Věstník Numismatické společnosti československé 5, 1923, s. 202–207.

země pod vládou Přemyslovců a jeho seřazení známých faktů do příběhu směřujícího přes údajné neustálé soupeření mezi oběma rody a vlastně téměř státy přímo k libickému vraždění nemohly vznikající slavníkovskou numismatiku neovlivnit. Místo toho, aby tato věda vnesla do celé problematiky jasnější světlo, i ona vzápětí podlehla dosavadní barvité mytologii o vzrůstajícím nepřátelství mezi dvěma mocensky takřka vyrovnanými rody.

Prvním, kdo navrhl v slavníkovském mincovnictví určitý systém, byl Gustav Skalský. Stalo se tak roku 1932 v souvislosti s jeho publikcí staroboleslavského nálezu obsahujícího velké množství slavníkovských denárů,[33] podruhé pak roku 1955 v další autorově samostatné studii o slavníkovském mincovnictví.[34]

Slavníkovské mincovní typy podle G. Skalského:

Mincovna (?):

1. tzv. anglosaský typ – ruka mezi dvěma písmeny omega/poprsí – opisy korumpované (snad jméno Soběslava).
2. stejný typ – ruka mezi písmeny alfa a omega/poprsí – ale jasný opis ZOE.E+Z.LA a na rubu nejasná koruptela +EOS.T.VDFAER.
3. typ ruka s mečem/pták se skloněnou hlavou – opisy jako u předchozí skupiny.
4. typ ruka/pták – v opisech zkomolené jméno Soběslava na líci a zcela nejasný opis na rubu.

Mincovna Malín:

5. anglosaský typ ruka/poprsí – opis +ZOBEZIAVINARA na líci a MALINCIVITA na rubu.
6. týž typ s různě porušenými opisy.

Mincovna Libice:

7. typ vousatá hlava en face s korunou/tzv. oto-adelheidská kaplice a opis +ZOBEZLAV na líci a LIV+BVZ na rubu.

Ražba pro Vojtěcha:

8. typ kaplice/ruka – opis EOOVLZIAZDLCRIVVFT na líci a .ZIPCTZE.ZVIRAIIE. DCIH na rubu.

Podle G. Skalského byly tzv. ethelredské slavníkovské typy raženy jako prvé a zahájení jejich ražby kladl k roku 985.[35] Podle něho měl totiž zahájit ve stejném roce tento ražbu tohoto typu Boleslav II. v Praze a Soběslav jej proto v rámci obchodního soupeření okamžitě napodobil. Podle této teze však někdy okolo roku 990 – údajně v rámci změny politické orientace na Polsko – Slavníkovci poznali, že „*nemohou hospodářský boj vyhrát*", a proto opustili společný ethelredský typ. Od počátku 90. let, po prohrané

[33] G. SKALSKÝ, *Nález českých denárů z konce X. století ve Staré Boleslavi,* Brandýs nad Labem 1932, s. 57–78.

[34] G. SKALSKÝ, *Význam,* s. 5–22.

[35] G. SKALSKÝ, *Nejstarší české mince (Poznámky ke spisu V. Katze),* Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 51–54; V. KATZ, *Nejstarší české mince (Opověď G. Skalskému),* Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 80–82. K celkové problematice typologie Boleslava II. ještě G. SKALSKÝ, *O denárech vyšehradských,* Numismatický časopis československý 3, 1927, s. 172–189; TÝŽ, *Doslovem,* Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 85–89; V. KATZ, *V závěru polemiky,* Numismatický časopis československý 11, 1935, s. 90–93; datace ethelredského typu konkrétně G. SKALSKÝ, *Význam,* s. 7, pozn. 12.

česko-polské válce se podle G. Skalského začali Slavníkovci „*vyvazovat ze svazků s Přemyslovci, posilovali svou suverenitu a chtěli v Čechách vytvořit dualismus*", tedy druhý samostatný stát. V této době měl zahájit Soběslav ražbu typů s „*neobvyklými obrazy navazující na obrazy zahraniční*".[36]

Na těchto mincovních typech se objevují především zjednodušené ptačí motivy. Izolovaná ražba neobvyklého typu však nemohla mít kladný vliv na bernost těchto mincí a G. Skalský si tento fakt uvědomoval, protože sám uvedl, že tyto mince „*nemohly na domácích trzích vzbudit oblibu a nebyly snad ani k tomuto účelu vydávány*". Tuto rozpornou situaci se snažil vysvětlit tím, že ražené minci v této době přisoudil kromě úlohy hospodářské, „*také náboženskou, sakrální, prestižní i reprezentační, ... mince byla známkou autonomie a suverenity*".[37]

Do skupiny slavníkovských mincí byl řazen i vzácný denár s opisem HIC DENARIUS EST EPIS(COPI) (= *toto je denár biskupův*), přisouzený biskupovi Vojtěchovi,[38] v jehož výrazně korumpovaném opise druhé strany bylo Václavem Hrubým v roce 1932 rozluštěno jméno Soběslava.[39] Podle G. Skalského byla tato mince ražena přímo na Libici a chronologicky nejspíše někdy ke konci slavníkovského mincování.[40]

Jediný Soběslavův typ denáru kladený spolehlivě do libické mincovny pro české denáry s nezvyklým obrazem tváře čelně s jakýmsi diadémem na líci a tzv. kaplicí oto-adelheidského typu na rubu mohl být podle tohoto autora ražen až po roce 991.[41] V tomto roce totiž byla (zřejmě v mincovně Goslar) císařem Otou III. zahájena masová ražba obchodních denárů s jeho jménem a současně, jménem jeho babičky-poručnice Adelheid.[42] Charakteristický typ kaplice na těchto mincích se objevil i na Soběslavově libické minci, G. Skalský ji proto zařadil k nejmladším slavníkovským ražbám. Tím byl dán termín post quem tohoto typu, neboť před tímto rokem nemohl uvedený mincovní typ pochopitelně vzniknout.

***

Základ takto navržené chronologie byl následovně převzat prakticky všemi dalšími badateli, z nichž se podrobněji věnovali mincovnictví Slavníkovců především archeolog Rudolf Turek a později numismatička Jarmila Hásková.

R. Turek vyslovil své názory na problematiku slavníkovského mincovnictví jednak v souvislosti se třemi exempláři imitativních ražeb denárového charakteru nejasného původu postupně nalezenými v areálu libického hradiště,[43] jednak se obecně vyjádřil k ražbám Slavníkovců v několika dalších studiích.[44] Své poslední závěry obsáhleji shrnul v letech 1973 a 1977 v pracích zaměřených na chronologii slavníkovských ražeb

[36] G. SKALSKÝ, *Význam,* s. 19–20.

[37] G. SKALSKÝ, *Význam,* s. 23.

[38] František CACH, *Nejstarší české mince I.*, Praha 1970, č. 164, dále jen CACH.

[39] Václav HRUBÝ, *Deset let československé práce numismatické,* Naše věda 5–6, Praha 1932, s. 118.

[40] G. SKALSKÝ, *Denáry biskupa pražského Vojtěcha Slavníkovce,* Numismatický časopis československý 5, 1929, s. 26–46.

[41] G. SKALSKÝ, *Nález,* s. 64, 74–76.

[42] Gert HATZ, *Otto-Adelheid-Pfenige, Literaturüberblick, in:* Commentationes de Nummis Saeculorum IX–XI, Nova series 7, Untersuchen zu Münzen des 10./11. Jahrhunderts, 1990, s. 9–24.

[43] R. TUREK, *Poznámky k nálezům denárů 10. věku v Libici n. Cidlinou,* Numismatické listy 36, 1981, s. 3–38.

[44] R. TUREK, *Čechy na úsvitě dějin,* Praha 1963, s. 205–214; TÝŽ, *K některým problémům slavníkovského mincovnictví,* in: Karel Castelin – sborník příspěvků k oslavě jeho díla sestavený u příležitosti jeho 70. narozenin, Hradec Králové 1973, s. 23–35.

v souvislosti s českými, ale především zahraničními mincovními nálezy.[45] Ty podle názorů R. Turka potvrzovaly dosavadní Skalského chronologii.

Řada Turkových názorů je však podepřena dosti spornými argumenty. Především přesnější datace řady zahraničních nálezů z oblastí Polska a Skandinávie je doposud velmi diskutabilní, obzvláště jsou-li datovány podle doposud v řadě případů chronologicky nejisté bavorské složky a nezřídka dokonce podle předmětů získaných při archeologických výzkumech.[46] Celá Turkova chronologie Soběslavových mincí se navíc nutně pohybovala v zajetí tradičních názorů na postavení Slavníkovské domény v rámci přemyslovských Čech poslední čtvrtiny 10. století.

Dva názory R. Turka je však potřebné připomenout, neboť mají svou důležitost pro další výklad. Předně se díky tomuto badateli dostaly do širšího numismatického a následně i obecně historického povědomí tzv. „výhružné" motivy na jednom typu Soběslavových denárů.[47] Jedná se o typ, kde je na líci vyobrazena tzv. úzká anglosaská ruka s krátkým mečem (dýkou) a na rubu je jednoduchý obraz ptáka se skloněnou hlavou,[48] kterého G. Skalský zcela správně vyložil jako pelikána představujícího jeden z tradičních křesťanských symbolů.[49] K. Turnwald později vyslovil názor, že se jedná o jiný křesťanský námět – orel jako atribut sv. Jana Evangelisty čtoucího (se skloněnou hlavou) svitek evangelia.[50] Tímto způsobem došlo k výměně tradičního symbolu za ptáka dravce a pak už chyběl jen krůček k útočícímu ptačímu dravci – orlovi, který spolu s obrazem na druhé straně téže mince – rukou třímající dýku – měl být jasnou otevřenou výhrůžkou zaslanou prostřednictvím mincovního obrazu vládnoucím Přemyslovcům. Tato mince se tak stala jasnou podporou dosavadních názorů na vysoké ambice Soběslava a jeho rodu přerůstající až k otevřeným výhrůžkám.

V roce 1989 to byl opět R. Turek, který upozornil na podobnost tváře en face na Soběslavově libickém denáru s obdobně vyobrazenou tváří panovníka na denáru císaře Oty III. raženém ve fríském Deventeru, který mu měl být předlohou, a zároveň se vyslovil k některým možným souvislostem mezi severskými obchodními cestami a přejímáním nezvyklých mincovních motivů.[51]

Také J. Hásková ve svých pracích vyšla z chronologie základních typů navržené G. Skalským, i když do ní nevstoupila nijak zásadně, ale spíše ji dále rozvíjela v detailech. Zahájení slavníkovského mincování, na rozdíl od Skalského, tato autorka spojuje s bis-

[45] R. TUREK, *Tři ukázky spolupráce archeologie s numismatikou, in:* Sborník ke 30. výročí vzniku pobočky České numismatické společnosti v Mladé Boleslavi, Mladá Boleslav 1975, s. 25–32; TÝŽ, *Nálezy slavníkovských mincí, in:* Královéhradecký sborník numismatických prací, Hradec Králové 1977, 21–36.

[46] Josef SCHRÁNIL, *České denáry X. a XI. věku v nordických nálezech,*Numismatický časopis československý 5, 1929, 47–51; Tuukka TALVIO, *České mince ve finských nálezech z doby Vikingů,* Numismatické listy 35, 1980, s. 33–35; Eduard ŠIMEK, *České denáry v dánských nálezech,* Numismatické listy 37, 1982, s. 65–72; *Wczesnośredniowieczne skarby srebrene z Pomorza,* Warzsawa–Wrocław 1959; *Wczesnośredniowieczne skarby srebrene Wielkopolski,* Warszawa–Wroclav 1959; *Wczesnośredniowieczne skarby srebrene z Małopolska, Śląska, Warmii i Mazur,* Wrocław–Warszawa–Krakow 1966; *Wczesnośredniowiecne skarby srebrene IV*–J. Žák, *Uzupelnienie do inwentarza skarby Wielkopolski,* Wrocław–Warszawa–Krakow 1966; Z. PETRÁŇ, *První české mince,* Praha 1998, s. 62–91.

[47] R. TUREK, *K některým problémům,* s. 28 a pozn. 18.

[48] CACH č. 159.

[49] G. SKALSKÝ, *Nález,* s. 71–72; TÝŽ, *Význam* , s. 17.

[50] Kristian TURNWALD, *O chronologii prvních českých denárů,* Edice přednášek Numismatické společnosti československé v Praze (1), Praha 1968, s. 30 a 36.

[51] R. TUREK, *K otázkám libického Soběslavova denáru,* Numismatické listy 44, s. 33–36.

kupským denárem, který považuje za společnou ražbu Soběslava a jeho mladšího bratra biskupa Vojtěcha.[52] Tento denár s opisem HIC DENARIUS EST EPIS(COPI) měl vzniknout v první polovině 80. let 10. století ve slavníkovském prostředí, spíše v Malíně. Od této ražby se pak mělo odvíjet intenzivní malínské mincování datované autorkou do let 985–990. Ztrátou Slezska a Krakovska (J. Hásková se přiklání k letům 986–987,[53] bezpečně je však známo jen to, že se tak stalo někdy před rokem 990)[54] došlo k politické a hospodářské krizi. V této době se měla dostat do popředí otázka mincovního práva i „*projevy sílící suverenity libického knížete*". K napětí měl přispět i údajný pokles produkce stříbra z důvodů zmenšení domácích zdrojů později dokumentovaný i poklesem hmotnosti přemyslovských denárů.[55] Pak mělo následovat náhlé ukončení činnosti malínské mincovny vysvětlované mocenským zásahem Přemyslovců (hovoří se přímo o násilné územní anexi).[56] Další slavníkovské mincování mělo probíhat již pouze na Libici. Zde mělo dojít k ražbě oněch denárů s netypickou obrazovou náplní – s motivy ptáků a ruky, ale především s oněmi výhružnými motivy „útočícího orla a ruky s dýkou". Poslední slavníkovskou ražbou je podle J. Háskové již zmíněný denár s „korunovanou hlavou podle deventerských denárů".

Pokud se nad celým takto doposud prezentovaným slavníkovským mincovnictvím zamyslíme, zjistíme, že je v řadě bodů nemožné. Již jeho vazba na Vojtěchův denár HIC DENARIUS EST EPIS(COPI) je velmi sporná, protože další opisový text na druhé straně této mince je jen umělou konstrukcí, kde již od počátku převážilo přání přečíst zde Soběslavovo jméno včetně jeho titulatur. Navíc tato ražba, známá pouze v několika exemplářích, byla součástí mincovních nálezů pouze mimo české území. To samozřejmě její domácí původ nevylučuje, ale ani na druhé straně výrazněji nepodporuje. Okolo této mince a pokusů o interpretaci jejích opisových textů je však dlouhá řada dalších nejasností, jejichž řešení přesahuje problematiku této práce. Poslední názory také její ikonografický i epigrafický vztah ke slavníkovskému mincovnictví nijak vážněji nepotvrzují.[57] Nadále se proto budeme touto mincí zabývat jen okrajově, stejně jako nebude věnována pozornost ostatním dvěma mincím přisuzovaným biskupovi Vojtěchovi, jejichž identifikace je zatím sporná a do Soběslavova mincovnictví nijak chronologicky nezasahují.

Časová posloupnost obou základních typů – ptačích jako mladších po starších ethelredských – způsobovala už tvůrci tohoto pořadí G. Skalskému zjevné rozpaky a nutila jej uchylovat se k málo přesvědčivým vysvětlením.[58] J. Hásková zase hledá důvody takto pojaté typové posloupnosti v momentálně se zhoršující hospodářsko-politické situaci v přemyslovském státě,[59] kterou však nelze ze stávajících pramenů nijak spolehlivěji doložit.

Při řešení těchto chronologických otázek je třeba vyjít z faktu, že ptačí typy ražené Přemyslovci byly zcela spolehlivě starší než typy ethelredské. Proč by tomu tedy mělo být v případě paralelně a teritoriálně velmi blízko existujícího slavníkovského mincovnictví

[52] J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovci*, s. 225; TÁŽ, *K úloze,* s. 49–50.
[53] J. HÁSKOVÁ, *K úloze,* s. 51.
[54] J. SLÁMA, *Slavníkovci,* s. 207–208.
[55] J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovci*, s. 226; TÁŽ, *K úloze,* s. 52.
[56] J. SLÁMA, *Slavníkovci*, s. 216.
[57] Z. PETRÁŇ, *První české mince,* s. 160–174, M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci,* s. 111–112.
[58] Viz pozn. 37.
[59] J. HÁSKOVÁ, *K úloze,* s. 51–52.

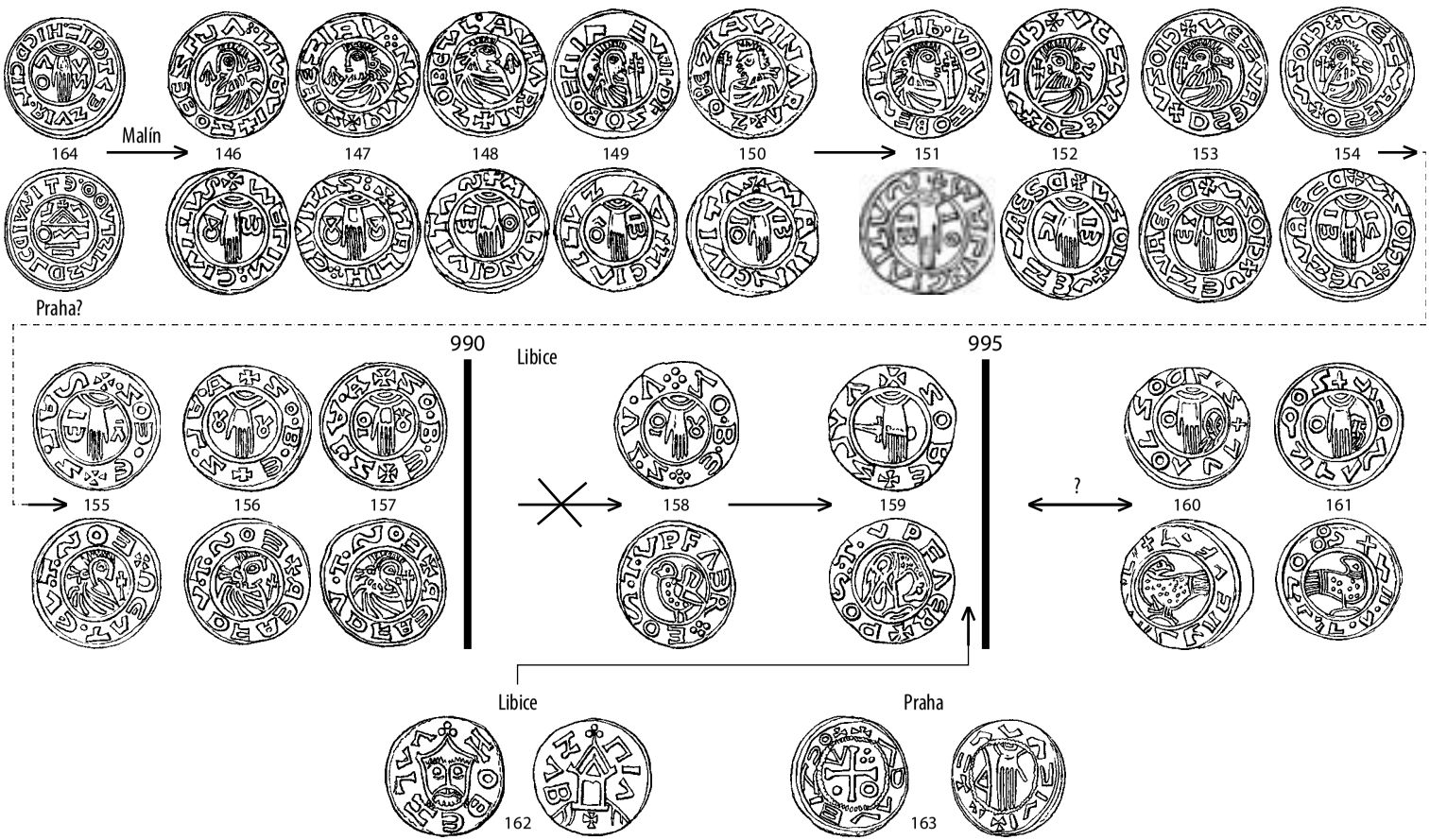

Obr. 1. Dosavadní časová posloupnost slavníkovských mincovních typů a denárů biskupa Vojtěcha

právě opačně? Přizpůsobíme-li však časovou posloupnost Soběslavových mincovních typů stejným typům Přemyslovců a přizveme-li si ku pomoci hlavní mincovní nálezy, jejich chronologické řazení i řazení přemyslovských i slavníkovských mincovních typů v nich,[60] zjistíme, že se celková situace v typologii Soběslavových ražeb výrazně zjednodušuje.

Že je toto pozměněné pořadí rozhodně správnější, dosvědčují právě mincovní nálezy, jejichž podrobný rozbor byl již autorem publikován na jiném místě.[61] Pouze souhrnně řečeno: V prokazatelně starším nálezu s podílem slavníkovských ražeb z Poděbrad je s výjimkou jediného malínského denáru ethelredského typu 119 Soběslavových denárů s motivy ptáka.[62] Naopak mladší čistěveský nález obsahoval pouze 125 ethelredských typů[63] a jemu časově blízký (i když strukturou poněkud odlišný) nález staroboleslavský 77 denárů ethelredských a pouhé 2 s ptačím motivem.[64] Ze všech těchto důvodů přesvědčivě vyplývá, že jediné možné i logické časové pořadí typů je opačné: Soběslav nejprve razil typy ptačí (včetně tzv. výhružných) a teprve následně ethelredské.

Tyto dva základní typy však nejsou zdaleka homogenní a z Cachovy práce je to zřejmé.[65] Denáry s kombinací ruky přes meč a ptáka nesou mimo jméno Soběslava doposud záhadný text EOSTVDFAER (EOSTVPFAER, POSTVPFAER).[66]

Obr. 2. Soběslavův denár s rukou, mečem a ptačím motivem (podle: *Cach 1974*, č. 159).

Shodný text se objevuje i na dalším typu ruka/pták.[67]

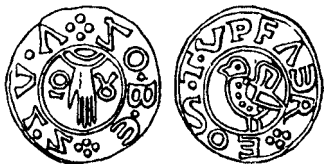

Obr. 3. Denár Soběslava s rukou Boží a ptačím motivem (podle: *Cach 1974*, č. 158).

[60] Z. PETRÁŇ, *První české mince,* s. 74–83, 145–148.

[61] Z. PETRÁŇ, *První české mince,* s. 62–91.

[62] Pavel RADOMĚRSKÝ, *Studie o počátcích českého mincovnictví. Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech I.,* Numismatický sborník 9, 1966, s. 80–83; CACH s. 56, č. 34. Jediný exemplář malínského denáru sice stojí podle mnou předestřené chronologie poněkud mimo, ale tento nález současně obsahoval 113 týchž typů Boleslava II. Proto je horizont jeho ukrytí v období, ve kterém zřejmě byly samotné počátky ražby slavníkovských ethelredských typů se jménem Malína. Proto jeden denár tohoto typu v uvedeném nálezu není autorem předložené chronologii na překážku.

[63] E. FIALA, *Nález čištěveský,* Památky archeologické 17, 1896/1897, s. 255–258, 337–346; CACH s. 51, č. 2.

[64] G. SKALSKÝ, *Nález českých denárů,* s. 28–30; CACH s. 57, č. 44.

[65] Nutno však upozornit na to, že Cachovo dílo je především typologií a ne přísně chronologickou prací, i když řazení typů vyšlo z názorů V. Katze na časovou posloupnost (*O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.,* Praha 1935, s. 102). V případě slavníkovských typů však zůstalo – jak bude poukázáno dále – poplatné starším názorům G. Skalského.

[66] CACH č. 159.

[67] CACH č. 158.

Takřka totožný opisový text nacházíme také na Soběslavových denárech ethelredského typu.[68]

Obr. 4. Ethelredský typy Soběslava Slavníkovce s nejasnou textovou koruptelou na rubu (podle: *Cach 1974*, č. 157).

Tento typ se navíc objevuje ještě ve dvou dalších modifikacích: se zcela nesrozumitelnými texty obou stran[69] a s kompletně čitelnými opisy (ZOBEZLAV/MALIN CIVITAS).[70]

Obr. 5. Ethelredské typy s oboustranně kompletně korumpovanými opisy doposud kladený mezi malínské Soběslavovy ražby (podle: a – *Cach 1974*, č. 153; b – *Cach 1974*, č. 154).

Obr. 6. Soběslavovy ethelredské typy s jeho jménem a označením Malína jako mincovny (podle: a – *Cach 1974*, č. 146; b – *Cach 1974*, č. 147; c – *Cach 1974*, č. 148).

Posledním typem jsou ražby typu ruka/pták opět s kompletně korumpovanými opisy.[71]

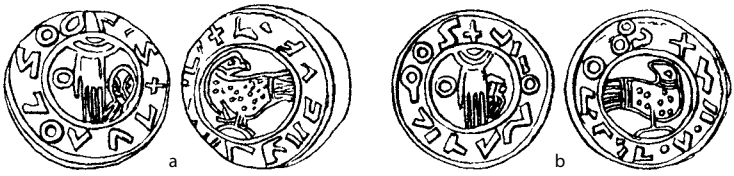

Obr. 7. Denáry s rukou Boží a ptačími motivy s kompletně korumpovanými opisy doposud řazené mezi slavníkovské (podle: a – *Cach 1974*, č. 160; b – *Cach 1974*, č. 161).

[68] CACH č. 155–157.
[69] CACH č. 152–154.
[70] CACH č. 146–151.
[71] CACH č. 160–161.

Poněkud mimo stojí Soběslavův libický denár s tváří en face a oto-adelheidskou kaplicí.[72]

Obr. 8. Libický denár Soběslava Slavníkovce (podle: *Cach 1974*, č. 162).

Protože se tato ikonograficky výrazně odlišná ražba vyskytla jen ve zjevně nejstarších nálezech (Poděbrady, Ostroměř), měla by být řazena někam na samotný počátek slavníkovského mincování a podle jména mincovny dosti pravděpodobně na Libici.[73] Názor Skalského, že oto-adelheidská kaplice se nemohla objevit na českých ražbách dříve než v roce 991,[74] vyvrací fakt, že se shodným typem kaplice se lze setkat již na přelomu 70. a 80. let 10. století na německých denárech císařů Oty I. (936–973) a Oty II. (973–983).[75] Nelze dokonce ani zcela vyloučit možnost, že tento typ byl ražen mimo území státu Soběslavem po 28. září 995.

Do počátečních období je nutno klást také typy ruka přes meč/pták a ruka/pták. Jsou početně zastoupeny v poděbradském nálezu, obsahujícím ještě převahu poněkud starších fríských přemyslovských typů (úzká ruka/kříž + obvykle kompletně nečitelné mincovní opisové texty) nad mladšími typy ethelredskými (úzká ruka/poprsí + obvykle čitelné opisové texty).[76] Navíc i zde byly přítomny ptačí typy Boleslava II. Doba ukrytí poděbradského nálezu bude zřejmě totožná s časovým úsekem, kdy končily emise tzv. mezilehlých typů (jejichž ptačí byly součástí) a kdy se začínala rozbíhat ražba typů ethelredských, protože v nálezu byl i ojedinělý denár tohoto typu se jménem Malína.

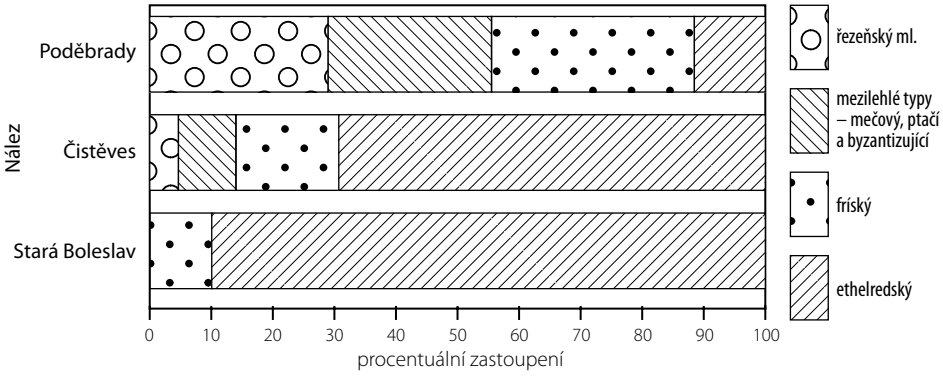

Obr. 9. Chronologické řazení nálezů s významným podílem slavníkovských mincí podle typologického zastoupení.

[72] CACH č. 162.

[73] Dle doposud nepublikovaného názoru O. Böhmové-Palkoskové tvar **LIVBUZ** svědčí daleko více pro osobní mužské jméno než pro pojmenování místa. Dle jejího sdělení, za které ji autor děkuje, by jméno Libice mělo existovat spíše ve formě **LIVBUZA** nebo **LIVBIZA**. Není ovšem samozřejmě vyloučeno, že jde o koruptelu původně správného tvaru.

[74] G. SKALSKÝ, *Význam* s. 8–9.

[75] Hermann DANNENBERG, *Die deutschen Münzen,* Berlin 1876, č. 777, 825 a 854.

[76] Z. PETRÁŇ, *První české mince,* s. 147.

Teprve později následují slavníkovské typy ethelredské. Objevují se nejprve v nálezu z Čistěvsi, kde jsou přemyslovské fríské i ethelredské typy početně vyrovnány a následně v depotu staroboleslavském, ve kterém již není žádný přemyslovský fríský typ a takřka zcela převažují jen ethleredské typy Boleslava II., mělnické denáry kněžny Emmy stejného typu i mince slavníkovské.

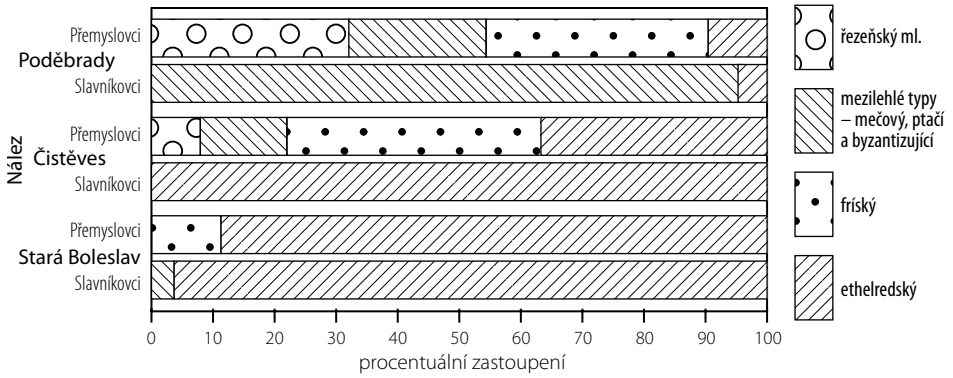

Obr. 10. Stejné nálezy rozdělené podle jednotlivých typů přemyslovských a slavníkovských mincí.

Není zatím žádný důvod klást všechny tyto slavníkovské typy jinam než do Malína. Na prvý pohled je zde však určitý problém. Pokud takto chronologicky seřadíme slavníkovské ethelredské typy, zjistíme, že nejprve se objevují Soběslavovy ražby s textem EOSTVDFAER, pak následuje typ kompletně korumpovaný a nakonec denáry se správnými texty. To odporuje dosavadním názorům, že nejprve byl zhotoven archetyp se správnými opisovými texty, které se později opakovaným nepřesným kopírováním negramotnými řezači nových nebo obnovovaných ražebních želez korumpovaly až k úplné nečitelnosti.[77] Nutno si však uvědomit, že toto by možná platilo pouze pro samostatné izolované mincovnictví nepodléhající žádnému jinému blízkého vlivu – tedy kdyby například Slavníkovci razili v Čechách sami. Jenže jejich mincovnictví muselo zákonitě ikonograficky podléhat podstatně intenzivnějšímu mincovnictví Přemyslovců a Boleslavovy mince obíhaly spolu se Soběslavovými. Slavníkovští tvůrci denárových razidel měli pražské denáry takřka stále k dispozici, proto nemuselo obecné pravidlo o archetypu a jeho postupné následné textové degeneraci v tomto případě vůbec platit (Ostatně také v dlouhé řadě pražských přemyslovských denárů se nám opakovaně střídají typy výtvarně i technicky dokonalé s téměř bezchybnými texty s typy velmi neumělými s nejrůznějším stupněm textových koruptel). Nemusí tedy vůbec být rozpor v tom, že po ptačích typech následují zpočátku obrazově dokonalé, ale epigraficky méně zdařilé imitace pražských ethelredských typů. Stoupající zkušeností tvůrců razidel nebo příchodem zručnějšího řezače kolků při pečlivějším napodobování Boleslavových pražských denárů později začaly vznikat tytéž denárové typy s jasným jménem Soběslava a malínské mincovny.

[77] Z. PETRÁŇ – P. RADOMĚRSKÝ, *Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky,* Praha 2001, s. 52–53; M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci,* s. 106–109.

Je zde však ještě další problém. Původní anglické předlohy mají vždy jméno krále v opise okolo poprsí a název mincovny na straně ruky Boží, také další typy s křížem mají Ethelredovo jméno na straně líce.[78] Stejné umístění jména vydávajícího knížete lze spatřit i na mladších Soběslavových ražbách[79] a na denárech kněžny Emmy.[80] Naopak všechny přemyslovské denáry tohoto typu ražené Boleslavem II. v Praze[81] i na Vyšehradě[82] mají jeho jméno naopak na straně ruky a rubní strana se stylizovaným poprsím panovníka má v opisech jméno monetaria se jménem pražské či vyšehradské mincovny.

Tento jev není zatím jasný. Je ovšem také skutečností, že se o jeho bližší vysvětlení nikdo v minulosti nepokusil a rozhodně bude nutno se jím v budoucnu podrobněji zabývat. V případě slavníkovských malínských denárů by se nabízelo vysvětlení, že zprvu „obráceně" ražené ethelredské typy měly předlohu ve stejně „obrácených" typech pražských a teprve později se Soběslavovy emise správným umístěním opisů více přiblížily svému anglickému vzoru. Opačnému procesu – tedy nejprve správné umístění opisů a pak jejich přehození – odporuje pražské mincovnictví Boleslava, protože zde již od počátku až do konce byl emitován pouze onen „obrácený" ethelredský typ, a Malínu by tak chyběl předobraz pro jeho typ „správný". Jediným východiskem z této méně průchodné situace by byla hypotetická eventualita zahájení ethelredského typu v Čechách nejprve Slavníkovci a to typu „správného". Později pak mohlo dojít v rámci korumpování v malínské mincovně k obrácení opisů a teprve tento typ by převzala přemyslovská mincovna v Praze. I tato konstrukce však naráží na problémy, např. proč by se při stálém zachování bezchybného Soběslavova jména mělo pouze původně správně vypuncované jméno Malína měnit na zcela nejasnou a navíc v případě řady razidel na delší čas raženou neměnnou textovou koruptelu. Z uvedeného názorně vyplývá potřeba dalšího bádání v této specifické oblasti.

Nejpočetnější skupina slavníkovských ethelredských denárů má právě texty oboustranně zcela nečitelné[83] a pouze z poměrného zastoupení jednotlivých písmen v opisech se G. Skalský přiklonil k jejich slavníkovské provenienci.[84] Není však vyloučeno, že se o slavníkovské ražby vůbec nejedná. Spíše lze předpokládat, že jde o jakési textově ne

[78] Michael METCALF, *An Atlas of Anglo-Saxon and Norman Coins Finds, c. 973–1086,* London 1998, s. 306–309.

[79] CACH č. 146–151.

[80] CACH č. 144–145.

[81] CACH č. 122–123, 127–130 a 136.

[82] CACH č. 139–141. Blíže k problematice vyšehradské mincovny naposledy J. HÁSKOVÁ, *Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století,* Sborník Národního muzea, řada A – Historie 29, 1975, s. 105–160; Z. PETRAŇ, *První české mince,* s. 175–184.

[83] CACH č. 152–154.

[84] G. SKALSKÝ, *Nález,* s. 60–61, 65–66. Autor tuto skupinu ethelredských typů s charakteristickými písmeny ω na obou stranách ruky a nečitelnými opisy obou stran kladl jednoznačně mezi denáry Soběslava. K textu ZOBVEZVAESDVX (= Zobezlav dux) se dopracoval úpravou původního textu XVZOICXVEZVAESD (XVEZVAESDXVZOIC, XVZOICXVEZZVAD, XVEZEVAESDXVIC, XVEZEVAESDXVC). Je však oprávněnou otázkou, zda jsou tyto koruptely skutečně zbytkem uvedeného textu, a pokud ano, tak zda se jedná o jméno Soběslava nebo o stejně porušené jméno Boleslava. Pokud by se totiž jednalo pouze o přeházené grafémy, pak jejich jednotlivá zastoupení dovolují obě možnosti. Strukturace jednotlivých mincovních typů v nálezech se Soběslavovými denáry však tyto mince ze slavníkovských spíše vyřazuje.

zcela povedené ethelredské emise pražské či napodobeniny nejasného původu, podobně jako některé ražby známé především z nálezu v polské Bystrzyci.[85]

Totéž se týká také již zmíněných denárů typu ruka/pták s kompletně nesrozumitelnými opisovými texty. G. Skalský je s výhradou zařadil mezi slavníkovské ražby podle obrazové náplně a netypických znaků vedle ruky.[86] Jím stanovená kriteria pro takový závěr však byla v řadě bodů nepřesvědčivá.[87]

Posledními ražbami kladenými do možné souvislosti se Slavníkovci jsou již tři zmíněné záhadné imitativní mince nalezené přímo v areálu libického hradiště.[88] Jejich provenience je však tak sporná, že jakékoliv závěry, včetně eventuálních souvislostí se slavníkovským mincovnictvím, jsou zatím velmi předčasné.

***

S přihlédnutím ke všemu výše uvedenému lze tedy celou situaci shrnout takto: Někdy po nástupu vlády Slavníkovce Soběslava roku 981 byl zřejmě ražen na Libici jeho typ s tváří čelně a oto-adelheidskou kaplicí, možná vzhledem ke své výtvarné neobvyklosti něco jako nástupní ražba. To je ovšem jen hypotéza, protože jinou dobovou analogii zatím neznáme. Žádný další typ už nelze spolehlivěji do této mincovny klást.

Nejspíše ve stejném období se započalo s ražbou na nedalekém malínském hradišti a jednalo se zprvu o typy, kde převažovaly ptačí motivy kombinované nejprve s obrazem ruky, posléze s motivem meče. Jakési „výhružné" motivy ražené na raně středověkých mincích by byly jistě evropským unikátem, je však nutno je ze historických i numismatických důvodů odmítnout. Navíc útočící orel se skloněnou hlavou pod hrudník, je ornitologický nesmysl.[89] Také ruka na minci sečnou zbraň ve skutečnosti vůbec nesvírá,

[85] J. MENADIER, *Der Denarfund von Peisterwitz bei Ohlau in Schlesien,* Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter, Zeitschrift für Numismatik XV, 1887, s. 100–169; Emil BAHRFELDT, *Nachträge zum Aufsatze von Dr. Menadier*, Zeitschrift für Numismatik XVI, 1888, s. 93–98, CACH s. 61, č. 65. Okolo těchto ražeb (CACH č. 165–184) je řada otazníků. Ikonograficky mají řadu společných znaků nejen s přemyslovskými, nýbrž i se slavníkovskými ražbami. Pravidelně zcela nečitelné opisy, ale i netypická metrologická data však zatím nedovolují tyto mince přesněji lokalizovat časově ani místně.

[86] G. SKALSKÝ, *Nález,* s. 66 a 73.

[87] Tyto mince zařadil G. Skalský mezi slavníkovské na základě několika kritérií, která stanovil pro zařazení do této skupiny: 1 – důvody plynoucí z politických dějin. 2 – zcela jasné jméno Soběslava na všech ražbách. 3 – domácí původ dosvědčený tehdy třemi známými nálezy – čistěveským, ostroměřským a staroboleslavským. 4 – dvě tato naleziště jsou na bývalém slavníkovském území a třetí na jeho hranicích. 5 – jména Malína a Libice na mincích odpovídají jménům hlavních slavníkovských hradišť. 6 – doba ražby ethelredského typu jako slavníkovského hlavního se časově kryje s ražbou stejného typu přemyslovského raženého podle G. Skalského v letech 985–995, což je doba panování knížete Soběslava. Ražební styl (tzv. fabrika) slavníkovských mincí je odlišný od současných ražeb Přemyslovců. Je zcela zřejmé, že tato kritéria mohou jen těžko vést k objektivním závěrům, ale spíše názorně ilustrují dobu svého vzniku, kdy např. politické dějiny země mohly ovlivňovat tak úzce specifickou problematiku, jakou je stanovení mincovních typů. Navíc ani sám Skalský nebyl v dodržování sám sebou stanovených požadavků důsledný, jako např. v případě úplné čitelnosti jmen. I lokace nálezů k příslušným teritoriím je velmi zavádějící, nehledě na to, že z pohledu současné vědy je území spravované Soběslavem výrazně zredukované. Popsané denáry s obrazem ptáčka, ruky s malou záhadnou hlavičkou, zcela enigmatickými mincovními texty a nápadně primitivizujícím provedením lze v současnosti asi těžko konkrétně zařadit. Spíše patří do oné záhadné skupiny mincí označované jako „periferní" či „následné", známé z polského nálezu Bystrzyca, viz J. MENADIER, *Der Denarfund von Peisterwitz* op. cit.

[88] K. TURNWALD, *Nález tzv. následního denáru na Libici v r. 1949,* Numismatické listy 2/1, 1956, s. 1–12; R. TUREK, *Poznámky k nálezům denárů 10. věku v Libici n. Cidlinou,* Numismatické listy 36, 1981, s. 3–38; J. HÁSKOVÁ, *K problematice počátku slavníkovského mincování,* Sborník Národního muzea, řada A – Historie 39, 1985, s. 51–53.

[89] Původní názor dr. J. Hanzáka byl současnými odborníky odmítnut – viz R. TUREK, *K některým problémům*, pozn. 18. Za odbornou ornitologickou konzultaci děkuji RNDr. V. Zavázalovi, CSc.

nýbrž krátký meč či dýka je přes jinak na českých denárech velmi běžnou „úzkou anglosaskou ruku“[90] Boží pouze napříč položen. Nic tedy nesvědčí proti tradiční mincovní křesťanské symbolice ruky Boží (Dextra Dei) v tomto případě kombinované s dalším „starším“ motivem přemyslovských denárů – mečem.[91]

Po tomto typu následoval jakýsi typ přechodný se starším obrazem ptáčka na jedné straně a novějším vyobrazením ruky mezi dvěma písmeny na straně druhé.[92]

Na slavníkovské ptačí typy v určitém čase navázal pod obchodním vlivem mohutných emisí přemyslovských ražeb typ ethelredský. Stalo se tak někdy na přelomu 80. a 90. let 10. století či spíše na počátku let 90., ne však na základě nějakých nikde nedoložených anexí slavníkovského území, ale proto, že samotné mince Ethelreda II. tohoto typu byly v Anglii raženy nejpravděpodobněji až v samotném závěru 80. let 10. století.[93]

Tento typ nejprve opakovaně nesl mimo Soběslavovo jméno také záhadný text EOSTVDFAER (POSTVDFAER),[94] převzatý z typů ptačích, později se však přizpůsobil dokonalými texty, jmenujícími Malín jako mincovní místo. Denáry s korumpovanými

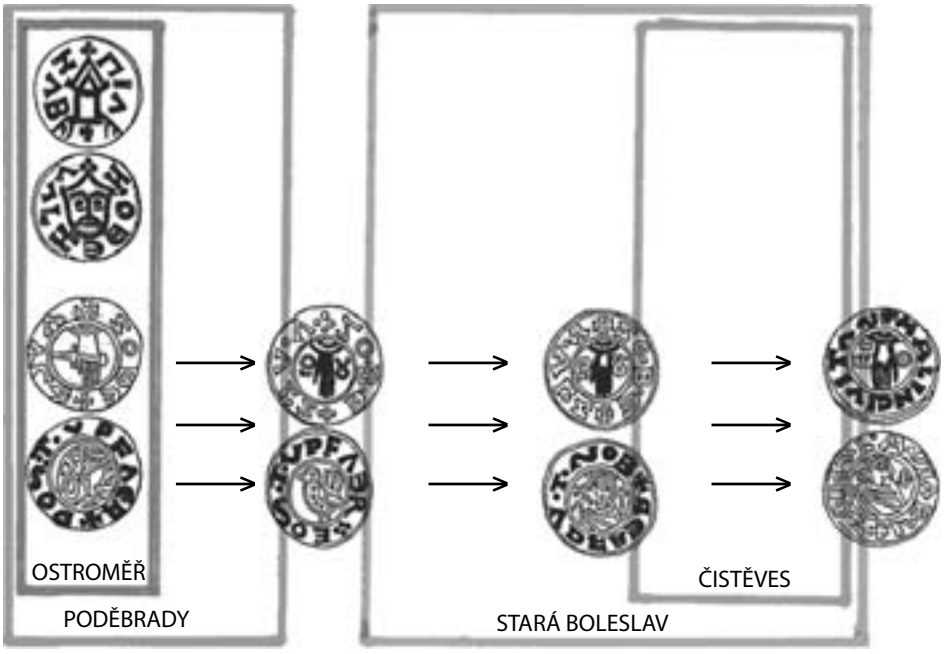

Obr. 11. Posloupnost slavníkovských mincovních typů a ražeb doposud přidělovaných biskupovi Vojtěchovi odvozená z chronologického řazení denárových nálezů (Ostroměř, Poděbrady, Stará Boleslav a Čistěves) a mincovních typů v nich.

[90] V. KATZ, *O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.,* Praha 1935, s. 45–51; S. SUCHODOLSKI, *Włócznia świętego Stefana*. Kwartalnik Historiczny 112, 205 z. 3, s. 91–110..

[91] V. KATZ, *O chronologii,* s. 68–79.

[92] CACH č. 158.

[93] M. METCALF, *An Atlas,* s. 108–113.

[94] V tomto enigmatickém mincovním textu nevylučoval G. SKALSKÝ zbytek jména anglického krále Edwarda II. – viz: *Nález,* s. 70; TÝŽ, *Význam slavníkovského mincovnictví,* s. 17. Naposledy navrhla čtení tohoto záhadného textu J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovci*, s. 228.

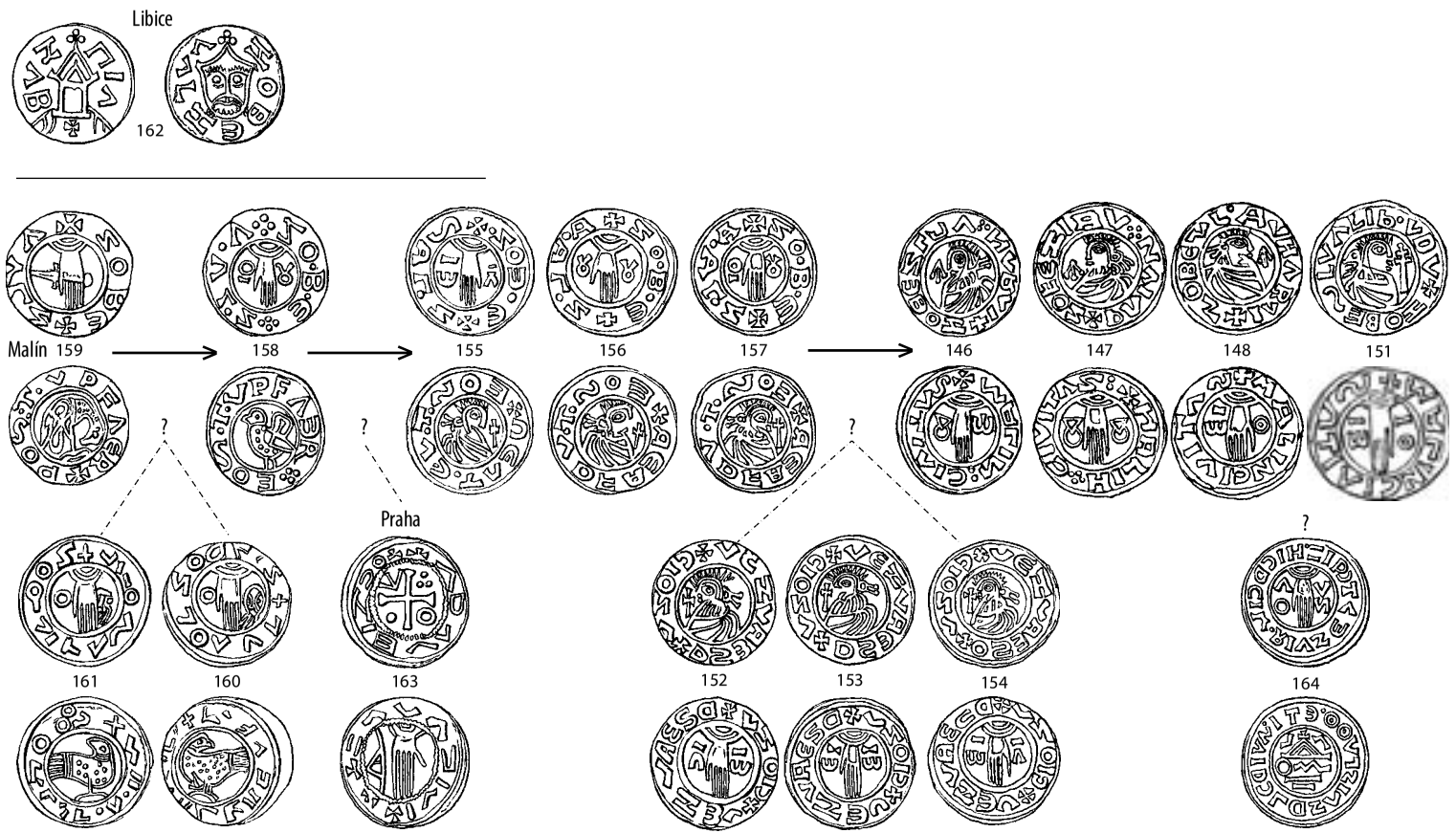

Obr. 12. Posloupnost slavníkovských typů v souvislosti s časovým řazením nálezů tyto ražby obsahující.

opisy pak mohly být jakýmsi ne zcela podařeným mezičlánkem, ale není vyloučeno, že se vůbec nejedná o slavníkovské ražby.

Podle všeho nemohla být doba působení malínské mincovny dlouhá – možná 3–4 roky. Proto musela být produkce jejích ethelredských denárových typů vzhledem k prokázanému počtu použitých razidel relativně intenzivní.[95]

Závěrem si přehledně shrňme vývoj dosavadních názorů na chronologii Soběslavových denárů, abychom mohli stanovit, ve kterých momentech řešení této problematiky se staly chyby, kdy nastaly ty okamžiky, které ji zavedly do míst, kde se pak po dlouhou dobu nacházela. Bližší identifikace těchto vybočení do „slepých uliček" není totiž tak obtížná.[96]

Která jsou tedy ona „kritická" místa, která dala vzniknout numismatické části slavníkovskému mýtu.

První zásadní chronologická práce o Soběslavově mincovnictví z pera G. Skalského vznikla v roce 1932 v souvislosti s publikací staroboleslavského nálezu, tedy v době, kdy se již slavníkovský příběh o mocném a významně nepřátelském Soběslavově rodu pevně usídlil v české historii.

Při popisu staroboleslavského nálezu vyslovil G. Skalský názor, že ethelredský typ byl v pražské přemyslovské mincovně zaveden nejspíše v roce 985.[97] Proto musel nutně i hospodářsky soupeřící Soběslav v tomto roce z obchodních důvodů začít s ražbou stejného typu. Čtyřletá mezera mezi smrtí Slavníka roku 981 a počátkem Soběslavovy ražby byla podle Skalského ne zcela jasná: Buď ještě nebylo raženo, nebo ze Slavníkovy mincovny mohly vyjít ony ethelredské typy s kompletně korumpovanými opisovými texty. Tak se tedy ethelredské typy dostaly na počátek slavníkovského mincovnictví a už jej na dlouhá desetiletí neopustily. Jenomže Skalského rok 985 spojený se zahájením přemyslovského ethelredského typu je jen hypotetický a autor nikde přesvědčivě nevysvětlil, jak k této konkrétní dataci došel, aniž připustil dobu pozdější. Již V. Katz se totiž přiklonil na základě vlastních rozborů českých denárových nálezů k názoru, že přemyslovský etheredský typ byl dokonce ražen nejspíše až po roce 992 („*snad i trochu dříve*").[98]

***

K pochopení celé problematiky je však na tomto místě zapotřebí se vrátit zpět až k prvotním předobrazům českých ethelredských typů a přiblížit si samotné anglické denáry (penny) krále Ethelreda II.

Ikonografickým vlivem těchto mincí na soudobé středoevropské denárové ražby se v posledním období vážněji zabýval především S. Suchodolski,[99] který upozornil na fakt, že anglosaské motivy se také objevují na některých severoněmeckých ražbách Fríska a Meklenburska, což však není vzhledem k blízkosti těchto oblastí k proudům

[95] G. SKALSKÝ, *Nález,* s. 71.

[96] Chybným závěrům se žádný vědní obor nemůže vyhnout a nebyla toho samozřejmě ušetřena ani numismatika. Chybný závěr žádného badatele nikdy nesnižuje, obzvláště, je-li schopen reflexe a po zjištění omylu je schopen se k němu přihlásit a vyvodit z něho náležité závěry. Identifikace každé vědecké „slepé uličky" je vždy nesmírně cenná pro následující vývoj v daném vědeckém oboru. Přitom je jisté, že kdyby minulý slavníkovský příběh tehdy nebyl tak „hotový a definitivní", mnozí tehdejší numismatici by se ve svých závěrech rozhodovali daleko svobodněji a jejich závěry by byly značně odlišné a dost možná i shodné s názory současnými.

[97] Viz pozn. 35.

[98] V. KATZ, *O chronologii,* s. 60 a 103.

[99] Stanisław SUCHODOLSKI, *Imitation of the coinage of Aethelred II in Central Europe,* Saertryk af hikuin 11, Moesgard 1985, s. 157–167.

Ethelredových ražeb do Skandinávie a Pobaltí tak neobvyklé. Daleko zajímavější pro naši problematiku jsou poměrně důsledné imitace pozdních anglických Ethelredových typů[100] z let 991–1017 hraběte Jindřicha Dobrotivého (976–1016) z dolnosaské mincovny Stade,[101] i když tyto imitace nemají přímou časovou souvislost se staršími českými ethelredskými typy přemyslovskými. Je to však důkazem, že ethelredské Boleslavovy imitace nejsou zase tak pozoruhodné ve své středoevropské ojedinělosti, jak se v české numismatické literatuře občas traduje. S. Suchodolski ve své studii však dále řeší především problematiku imitativních denárů Boleslava Chrabrého podle vzorů denárů Ethelreda II., situace je však již poněkud odlišná, protože jde o ražby až po roce 1000, kdy mincovnictví toho polského panovníka započalo. K českým anglosaským vlivům se tento autor vrací ještě v závěru své práce, ale i zde se zabývá hlavně již odlišnou problematikou anglických textových vlivů na přemyslovské denáry počátku 11. století.

Chronologie mincovních typů Ethereda II. od první významné typologie B. E. Hildebranda[102] přes systematickou práci M. Dolleye[103] až po novodobou publikaci D. M. Metcalfa[104] se v podstatě nezměnila. Podobně jako u raně středověkých mincovnictví jiných evropských zemí tato situace nastává obvykle ze dvou důvodů – buď dle interpretace mincovních textů posuzovaných ražeb hned od počátku jasně vyplynula jejich chronologie (především relativní, absolutní byla daleko problematičtější) – nebo, a to častěji, je v určité době (většinou pouze na základě větších mincovních nálezů) vysloven do jisté míry hypotetický názor na časovou posloupnost mincovních typů různého stupně spolehlivosti a protože v následujících dobách nejsou přinesena další fakta, která stávající situaci mohou změnit, zůstává původní pořadí stále v platnosti. Jeho vratkosti jsou si obvykle všichni následující badatelé vědomi, ale na celé situaci se nedá nic měnit, protože ji nelze potvrdit ani vyvrátit.

Ethelredovo anglické mincovnictví tedy dle starších i nových prací začíná s počátkem jeho vlády v roce 979 typem 1 (*First small cross*) raženým již dvěma jeho předchůdci – Edgarem Mírumilovným (959–975) a Edwardem Mučedníkem (975–979).[105] Emise tohoto typu však měly ještě téhož roku skončit. Nás ale především zajímá typ následující dle ikonografických odlišností nedávno rozdělený Metcalfem na tři samostatné podtypy:

Podtyp 2A (*First hand*), kladený do let 979–985 a mající na rubu ruku mezi znaky Λ a Ω,[106] je zřejmým předobrazem lícních stran ethelredských typů Boleslava II., rubních stran denárů Emmy a střídavě lícních a rubních stran denárů Soběslava.

Následuje typ 2B (*Second hand*), datovaný do období 985–991,[107] ze kterého naopak byl na české denáry převzat (byť schematizovaně) charakteristický obraz Ethelredova poprsí s ozdobnými přívěsky vlasů nad týlem a křížem.

Třetí typ 2C (*Benediction hand*), kde Ethelredovo poprsí i ruka Boží jsou už tak odlišné, že českou imitaci lze odmítnout, měl pocházet z období po roce 991.[108]

[100] M. METCALF, *An Atlas,* s. 120–133.
[101] H. DANNENBERG, *Die deutschen Münzen,* tab. 78, č. 1607–1611.
[102] Bror Emil HILDEBRAND, *Anglosachsiska mynt i Svenska kongliga myntkabinenettet,* Stockholm 1881.
[103] Michael DOLLEY, *Anglo-Saxon Coins,* London 1961.
[104] Viz pozn. 103.
[105] M. METCALF, *An Atlas,* s. 105–107.
[106] M. METCALF, *An Atlas,* s. 108–110.
[107] M. METCALF, *An Atlas,* s. 110–113.
[108] M. METCALF, *An Atlas,* s. 113–114.

Typy následující již nejsou pro naši problematiku důležité, protože jejich ikonografie nebyla k obchodní imitaci českých denárů použita.

České mince tedy bez výjimek napodobovaly kombinaci dvou typů – rubní stranu z Ethelredova typu 2A a lícní z následujícícho typu 2B. Již v roce 1958 však J. Pošvář upozornil na práci M. Dolleye z roku 1956, kde tento britský numismatik připomíná, že samostatný hybridní typ vzniklý kombinací Hildebrandových typů B1 a B2 (příp. tzv. varianta B1b,[109] dle Metcalfa 2A a 2B) je sice z některých nálezů znám, ale je velmi vzácný a jako ke konkrétnímu předobrazu pro české ražby se k němu Metcalf vyjádřil značně skepticky.[110] S tímto názorem lze samozřejmě souhlasit přesto, že Dolley posunuje s výhradou určité pravděpodobnosti ruku Boží u typu Metcalf 2A a poprsí u typu 2B spíše do ranějšího období časových rozpětí. Domnívám se, že tato specifika zas tak rozhodující úlohu zdaleka nemusí hrát a daleko pravděpodobněji se na nejpočetnější český denárový typ 10. století dostaly obrazy nikoliv ze vzácné anglické hybridní mince, nýbrž ze dvou různých samostatných Ethelredových typů – staršího typu 2A a mladšího 2B, které české napodobeniny datuje *post quem*. I proto tedy přemyslovské i slavníkovské imitace mohly pocházet nejdříve až ze závěru 80. let 10. století.

Právě tento případ napodobení vzdáleného cizího mincovního obrazu z obchodních důvodů, jež paradoxně nejvíce ovlivnil ikonografii českých denárů posledních dvou desetiletí 10. století a počátků století následujícího, názorně ukazuje, že z nějakých důvodů nemusí vždy dojít k imitování nejpočetněji ražených mincovních typů a tím pádem i častého typu účastněného v dálkovém obchodu, jak nám názorně dosvědčují mincovní nálezy. Počáteční Ethelredovy anglické mincovní typy včetně onoho archetypu pro Čechy byly totiž podle počtu dochovaných exemplářů raženy jen v poměrně malém množství. Je proto dosti překvapivé, že se předobrazem nestal žádný z pozdějších Ethelredových typů, především Metcalfovy typy 4 (*Long cross*) a především 6 (*Last small cross*) z let 1009–1016, kdy díky intenzivnímu vybírání „*danegeldu*" plynuly ve formě výkupného dánským nájezdníkům do východních oblastí obrovské sumy anglických mincí právě těchto mladších typů. O intenzitě ražby pozdních typů, z doby závěru Ethelredovy vlády, svědčí nejen velký počet doposud dochovaných exemplářů, ale i množství podchycených razidel a výrazný nárůst počtu mincovních dílen po celé zemi, jejichž jména se na mincích dochovala.[111] Tato problematika je prozatím nadále otevřená a jistě i ona bude vyžadovat další zkoumání.

***

Při popisu staroboleslavského nálezu se G. Skalský ještě k chronologii slavníkovských ražeb konkrétněji nevyjádřil, především jednotlivé typy popsal.[112] Ze svého vlastního pořadí přemyslovských mincovních typů G. Skalský také vyšel, když v roce 1955 obecně hodnotil význam slavníkovského mincovnictví,[113] aniž vzal v úvahu oprávněnou Katzovu kritiku chronologie denárových typů prvých dvou Boleslavů

[109] B. E. HILDEBRAND, *Anglosachsiska mynt,* tab.3.

[110] M. DOLLEY, *A note on the dating of Bohemian Coins by alleged English prototypes,* Hamburger Beiträge zur Numismatik 9/10 1956, s. 159–162. K tomu komentář J. POŠVÁŘ, *Poznámka k původu českých mincí z domnělých anglických prototypů,* Moravské numismatické zprávy 4, 1958, s. 10–12)

[111] A. S. ROBERTSON, *Hunterian and coats collections University of Glasgow, Part I., Anglo-Saxons coins,* London 1961.

[112] G. SKALSKÝ, *Nález,* s. 59–65.

[113] G. SKALSKÝ, *Význam,* s. 5–23.

z doby předválečné.[114] Argumenty tohoto numismatika byly natolik přesvědčivé, že jím navržená chronologie nejstarších českých mincí později převážila a je v podstatě platná do současnosti, protože ji potvrdily i pozdější rozbory domácích i zahraničních mincovních nálezů.[115] Katzova chronologie se však bohužel týkala pouze přemyslovských ražeb a slavníkovské mince zcela pominula. Tak došlo k paradoxní situaci – poválečná česká numismatika (byť mlčky) převzala Katzovu přemyslovskou chronologii (1935), ale současně nadále pracovala se Skalského slavníkovskou chronologií (1955) vyšlou již z jeho překonané chronologie přemyslovské (1932). Základní chybou bylo pochopitelně to, že oba autoři ve svých základních studiích pracovali v podstatě s oddělenými problémy – buď pouze s mincovnictvím Přemyslovců (V. Katz) nebo Slavníkovců (G. Skalský). Žádný z autorů nepojal české mincovnictví druhé poloviny 10. století jako nedílný celek, kterým bezesporu bylo.

Nakonec k tomu přece jen došlo, avšak v dnes již zcela opomíjené práci K. Turnwalda z roku 1968.[116] Jednalo se o modernizovanou verzi, vycházející z jeho předchozí typologie z roku 1949.[117] Obě práce však byly zatíženy řadou autorových osobitých a nekritických názorů a hypotéz týkajících se obecně historie raně středověkých Čech. Také numismatické stránce výrazně ublížila naprosto nedoložitelná přesná absolutní datace každého z popsaných mincovních typů. K. Turnwald se však v této studii v základech držel Katzovy chronologie přemyslovských typů dodatečně upravené Františkem Cachem a do této typové posloupnosti vřadil hlavní typy slavníkovské na základě ikonografických vztahů. Lze zde pominout mincovní typy přisouzené již Slavníkovi či pokusy o zařazení některých dodnes sporných mincí. Pro nás je podstatné, že jako nejstarší typ (byť bez přesnějšího zdůvodnění řazený do roku 986) je uveden Soběslavův denár s tváří čelně a oto-adelheidskou kaplicí.[118] Pak sice následují (slavníkovské?) typy ptačí s kompletně nečitelnými opisy, ale především onen „výhružný denár" s rukou a dýkou a pelikánem, který nyní také klademe na počátek slavníkovského mincovnictví, byť jeho datace opět k roku 990 není Turnwaldem blíže vysvětlena. Ale již do roku 991 jsou zde kladeny Soběslavův denár s ptáčkem a rukou a současně jeho prvý ethelredský typ.[119] Shodou okolností jde o rok, který nebude časově příliš vzdálen od skutečného roku zahájení ražby tohoto typu Boleslavem II. v Praze i Soběslavem nejspíše v Malíně. Také další slavníkovské ethelredské typy jsou řazeny do let 992–995. Turnwaldova chronologie Soběslavových denárů z roku 1968 byla tedy sice zcela v rozporu s tehdejším pojetím, ale naopak v základech odpovídá revidovaným názorům současným. Je velká škoda, že této práci nebyla pozdějšími badateli věnována žádná větší pozornost.

V 70. letech minulého století do problematiky počátků českého vládního mincovnictví i mincovnictví slavníkovského vstoupil několika studiemi archeolog R. Turek.[120] Nepochybně vždy zůstane významnou osobností před i poválečné raně středověké historie i archeologie, byť je řada jeho názorů již dnes překonána. Jeho numismatický přínos k dané problematice – v některých momentech jistě přínosný – byl však v minulosti spíše přeceňován. Je zcela pochopitelné, že Soběslavovo mincovnictví plné nejasností

[114] V. KATZ, *O chronologii,* a dále též polemika mezi G. Skalským a V. Katzem – viz pozn. č. 35.
[115] Z. PETRÁŇ, *První české mince,* s. 72–91.
[116] K. TURNWALD, *O chronologii.*
[117] K. TURNWALD, *České a moravské denáry a brakteáty,* Praha 1949, s. 31–33, tab. 3–5, 36 a 39.
[118] K. TURNWALD, *O chronologii,* s. 27.
[119] K. TURNWALD, *O chronologii,* s. 37 a 39.
[120] Viz pozn. 43–45.

a hypotéz ve své stávající podobě velmi snadno zapadlo do Turkova pojetí slavníkovských dějin plných vysokých ambicí konkurenčních bojů, za které se autor plně stavěl. Díky R. Turkovi však do slavníkovské numismatiky vstoupily právě ony mincovní „výhružné motivy". Neobvyklý obraz ptáka se skloněnou hlavou považovaný již z počátku za pelikána se pod vlivem dobového výkladu slavníkovských dějin postupně přes orla jako atribut sv. Jana Křtitele[121] změnil na ptačího dravce klovající svou obět či ještě později přímo na orla v útoku. R. Turek došel k této hypotéze na základě konzultace s ornitologem, pro kterého byl mincovní obraz pro orla zcela typický.[122] Přibyl tak další důležitý kámen do pestré mozaiky barvitého slavníkovského příběhu, který tak nabral na další dramatičnosti.

I „útočícího orla" jako slavníkovskou výhrůžku zaslanou přemyslovskému knížeti prostřednictvím mincí je však nutno rozhodně odmítnout. Vyobrazení ptáka na tomto denáru je natolik stylizované, že lze jakékoliv specifické znaky pro určení konkrétního ptačího druhu bez obav odmítnout. Navíc – mnou oslovený zkušený ornitolog hlavu skloněnou k hrudi při útoku ptačího dravce zcela vylučuje.[123] Naopak – nic nesvědčí proti původnímu názoru G. Skalského o pelikánovi klovajícím si hruď a krmícím vlastní krví svá mláďata jako oblíbenému středověkému křesťanskému symbolu Krista a jeho církve.

R. Turek v roce 1989 také poukázal dle svého názoru na podobnost Soběslavova libického denáru[124] s denárem Oty III. raženým ve fríském Deventeru jako jeho předlohou.[125] Autor si však neuvědomil, že Otova ražba je (především díky obrazu císařovy hlavy s korunou) obecně kladena k datu jeho císařské korunovace v květnu roku 996 nebo po ní. Těžko proto mohla být tato mince ze vzdáleného severoněmeckého Deventeru (navíc v žádném nálezu z území Čech zatím nedoložená) předlohou k Soběslavovu denáru, který nemohl vzniknout po 28. září předchozího roku.

Navíc lze také odmítnout G. Skalského starší argument, že oto-adelheidská kaplice známá z tohoto typu denárů se může objevit na českých ražbách až po roce 991, kdy byly mohutné emise těchto obchodních ražeb Oty III. (983–1002) spolu se jménem jeho babičky Adelheid zahájeny,[126] protože shodný typ kaplice se objevuje již na přelomu 70. a 80. let 10. století na německých denárech císařů Oty I. a Oty II. pocházejících z mincoven v Mohuči, Špýru a Würzburku.[127]

Dalším příkladem nepřesného pochopení numismatické problematiky R. Turkem je jím publikovaná úvaha, že některé české ethelredské typy denárů mohly být raženy již v průběhu 70. let 10. století přesto, že ražba původních anglických předloh mohla být teoreticky zahájena nejdříve po roce 978, velmi pravděpodobně však o více jak jedno desetiletí později.[128]

Historička a numismatička Jarmila Hásková do slavníkovské mincovní problematiky už zásadněji nezasáhla, přestože se jí v několika statích věnovala.[129] Pouze rozvedla

[121] K. TURNWALD, *O chronologii,* s. 30 a 36.
[122] R. TUREK, *K některým problémům,* s. 27–28 a pozn. 18.
[123] Viz pozn. č. 89.
[124] R. TUREK, *K otázkám.*
[125] H. DANNENBERG, *Die deutschen Münzen,* č. 219. Dataci H. Dannenberga zpochybnil S. Suchodolski během své přednášky dne 3. 10. 2005 v Národním muzeu v Praze na téma „Ikonografie Slavníkovců", kdy vyslovil názor, že denár Oty III. s korunou na hlavě mohl být ražen již k jeho královské korunovaci dne 24. 12. 983.
[126] G. SKALSKÝ, *Význam,* s. 8–9.
[127] H. DANNENBERG, *Die deutschen Münzen,* č. 777, 825(a) a 854.
[128] R. TUREK, *Nálezy,* s. 24.
[129] J. HÁSKOVÁ, *Slavníkovské mincování;* TÁŽ, *Slavníkovci;* TÁŽ: *K úloze.*

stávající názory řadou detailů a především vlastní interpretací nejasných mincovních opisů. Slavníkovský příběh se tak ještě více rozkošatěl a nabral na další dramatičnosti, v samotné podstatě se však nijak výrazněji nezměnil. Byly zde mimo jiné navrženy souvislosti mezi ražbami Soběslava a biskupskými mincemi Vojtěcha, které však autorka pouze opírá o hypotetické interpretace enigmatických mincovních textů. Užší souvislost mezi mincovnictvím obou významných Slavníkových synů však novějším numismatickým bádáním oproštěným od předem daných „historických" závěrů prokázána nebyla, proto ani není z tohoto důvodu v této studii problematice samotného Vojtěchova mincovnictví věnována větší pozornost. J. Hásková navíc vyšla především z rozboru slavníkovských mincovních opisů z pera Rostislava Nového.[130] Bohužel tato práce předního českého historika a epigrafika názorně ukázala, jak je problematika textů na nejstarších českých denárech vzdálena doposud známým pravidlům pro ostatní raně středověké písemné prameny. Proto tato Nového studie, modelově pracující právě s mincovními texty na slavníkovských ražbách, bohužel daleko spíše následně vnesla do poznání české mince denárového období zmatek, než aby přinesla nějaké smysluplné řešení.

***

Závěrem si tedy připomeňme to nejpodstatnější: Slavníkovské rodové mincovnictví je ve svých základech ikonograficky kompatibilní se současným vládním mincovnictvím Boleslava II. Nelze z něho vyvodit žádné specifické závěry jako vysoké politické či hospodářské Soběslavovy ambice ani vyvozovat nějakou uzurpaci mincovního práva pražskému knížeti, neprokazuje ani žádnou násilnou anexi nějaké části rodového území. Kutnohorské stříbrné přírodní zdroje nebyly podle současných geologických názorů v tomto období takřka s jistotou dobyvatelné, proto musel být zdroj Soběslavova (ale i Boleslavova) mincovního kovu jiný. Současní odborníci pomýšlejí na import arabského stříbra ve formě pagamentu, nejspíše mincovního.[131]

Slavníkovské mincovnictví prostě pouze potvrzuje určité výjimečné postavení Soběslavova rodu v českém státě, vyplývající zřejmě z doposud ne zcela konkrétně známých příbuzenských vztahů s vládnoucími Přemyslovci. Zároveň bylo podpořeno přítomností významné obchodní magistrály procházející slavníkovským územím.[132]

Slavníkovské mincovnictví ani texty na jednotlivých Soběslavových mincích tedy nejsou žádným důkazem jeho významnějších mocenských ambicí, ani nesvědčící ani o nějakém nepřátelství mezi oběma rody. Zřejmě postranní přemyslovská větev

[130] Rostislav NOVÝ, *Mincovní epigrafika a denáry Slavníkovců,* Numismatické listy 39, 1984, s. 132–139; TÝŽ, *ZOBEZLAV Lib.U DUX,* Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 246–248.

[131] Milan HOLUB, *Poznámky k možné slavníkovské těžbě stříbra poblíže Malína u Kutné Hory,* Členské informace České numismatické společnosti – pobočky Jihlava 31–31, 1999, s. 5–7; Vladimír ŠREIN, *Příspěvek k objasnění původu stříbra v Čechách okolo roku 1000,* Archeologie ve středních Čechách 7, 2003, s. 625–631; V. ŠREIN – M. ŠŤASTNÝ – B. ŠREINOVÁ, *Stříbro a Čechy okolo roku 1000,* Bulletin mineral.-petrolog. oddělení Národního muzea v Praze II, 2003, s. 33–39. Naposledy k problematice stříbra v raně středověké Evropě: Heiko STEUER, *Münzprägung, Silberströme und Bergbau um das Jahr 1000 in Europa – wirtschaflicher Aufbruh und technische Innovation.* V. Aufbruch ins zweite Jahrtausend. Innovation und Kontinuität in der Mitte des Mittelalters. Hrsg. v. Achim Hubel u. Bernd Schneidmüller. Sigmaringen 2004 (Mittelalter-Forschungen, Hrsg. v. B. Schneidmüller u. S. Weinfürter, Bd. 16), s. 117–150.

[132] Ivan VÁVRA, *Trstenická stezka,* Historická geografie 6, 1971, s. 77–132; TÝŽ, *Polská stezka,* Historická geografie 8, 1972, s. 3–27.

knížete Slavníka a později jeho synů žila v loajalitě k Boleslavovi na libickém a malínském hradišti a společně s vládnoucím rodem přispívala k bohatství země ražbou mincí. Slavníkovské denáry spolu s přemyslovskými (byť ražené v podstatně menším množství než přemyslovské) především podporovaly dálkový obchod procházející přes Libici i Malín, a tím zajišťovaly tomuto rodu tolik potřebné zisky, neboť i Soběslav měl své bojovníky, které musel živit a zbrojit. A to byl zřejmě jeden z hlavních důvodů slavníkovského mincování. Ani složité a často hlavně spekulativní rozbory některých nejasných opisů Soběslavových denárů, které se se střídavou dovedností obrazově přizpůsobovaly přemyslovským ražbám, nemohou na tomto konstatování něco podstatného změnit.[133]

Summary

Zdeněk Petráň, A contribution to the coinage of Soběslav, the Slavníkid. History of a numismatic error

History of the Slavníkids has changed a lot in the last decades. Critical evaluation of written sources – esp. of both legends of St. Vojtěch (Adalbert) and Annals by Kosmas – as well as results of achaeological activities, all that brought a completely different view of importance of the east Bohemian dynasty of the Prince Soběslav and his role in the Bohemian history of the last quarter of the 10th century.

When F. Palacký gave the Slavníkids their name, he did not regard them as an individually ruling clan. This fact has been accepted, even after the moment when works by German historians (namely by J. Loserth) had appeared. At that time, the Slavníkids were regarded as almost equal rivals of the Přemyslids. Conclusions about liquidation of Slavníkids' Libice in 995 leading to the final unification of Bohemian territory have been accepted practically by all Czech historians for a long time.

Such a story of the Slavníkid house has been massively supported by R. Turek, an archaeologist, who formed an archaeological and historical view of the Bohemian history of the 9th and 10th century and he was also busy in field of numismatics. Even during his life, theories pointing at visible discrepancies and absence of more precise records in the story appeared. Another archaeologist and historian, J. Sláma, has completely changed it. Paralelly, other recent historians and archaeologists commented the unlikely character of the Slavníkid story. The definitive colapse of that theory has been caused by fundamental revaluation of the coinage of the Prince Soběslav.

Recently, a general opinion has been accepted in this case – Přemyslid Bohemia was unified up to the first half of the 10th century, under Boleslav I. The clan of the Prince Slavník, and later under his son Soběslav, was related to the ruling princely house, of which some privileges came – the Slavníkid settlements situated on the important trade roates or the right of their own coinage. No archaeological or historical proof of hostility between those two Bohemian clans has been found, as frequently quoted in the recent publications.

Similarly as history or archaeology, numismatics has followed traditional point of view in case of the coins struck under the Prince Soběslav. Images on coins have been interpreted as some threatening motives then. And more, the coinage of Soběslav should generally show a sort of his economic and political independence.

Critical analysis of iconography and epigraphy of the Přemyslid and Slavníkid coins, as well as hoards of *denarii*, has not brought any proof of any rivalry or hostility between the Přemyslids

[133] M. LUTOVSKÝ – Z. PETRÁŇ, *Slavníkovci*. Zde přehled revidovaných historických, archeologických i numismatických názorů na problematiku Slavníkovců včetně základní bibliografie.

and the Slavníkids. Existing theories in chronology of *denarii* struck under Soběslav supposed existence of coins of the so called Ethelred type by 990, and later, on types with bird motives and image of a hand with a sword. New studies show the reversed sequence of the types (bird motives and image of a hand with a sword first and the Ethelred type later on), which has been by type related to the recent coin series of Boleslav II. The reasons for the wrong chronology are the following: older numismatic publications have been uncritically overestimated and new historical information about the Slavníkids has been neglected.

New aspects of analysis of Anglo-Saxon coins of the king Ethelred II are also discussed because of their important influence on the contemporary Bohemian coinage, which is widely known. Problems with the Ethelred types of the Přemyslid and Slavníkid *denarii* are actually bringing many new questions, which are meant by the author to be answered.

English by V. Novák

HROMADNÝ NÁLEZ DENÁRŮ A ŠPERKŮ Z ČISTĚVSI

Revize popisu a dochované části depotu

Luboš POLANSKÝ – Kateřina TOMKOVÁ

Raně středověké depoty 10.–12. století obsahující mince, šperky, zlomky a další předměty představují významný a nezastupitelný pramen historického poznání. Dovolují nám nahlédnout do proměn ekonomického života tehdejší společnosti a prostřednictvím šperků také do světa módy a klenotnického řemesla. Významné místo mezi českými nálezy tohoto typu zaujímá soubor z Čistěvsi (okr. Hradec Králové). Jeho nejnovější zpracování bylo vytvořeno v rámci probíhajícího revizního výzkumu mincovních nálezů 10. století v českých zemích.*

Nálezové okolnosti a historie depotu

Depot byl objeven v Čistěvsi 9. dubna 1896 na poli pana Jana Vecka v poloze „*Pod branou*". Nádoba uložená pod plochým kamenem obsahovala 355 českých i cizích mincí, 1 neražený střížek a 13 stříbrných šperků.[1] Jako první tento nález popsal Eduard Fiala (*1896*, 255–258, 337–346, tab. XXXV). Ten stručně mince určil a poprvé kresebně zachytil vybrané typy denárů a všechny šperky, kterým však nevěnoval více pozornosti (obr. 1). Archeolog Ludvík Šnajdr podal o nálezu zprávu v německém jazyce a doplnil ji fotografiemi nádoby i jednotlivých šperků (*Schneider 1898*, 272–274, Fig. 1 a 2).

V době objevu byl čistěveský nález zařazený E. Fialou (*1896*, 255) a L. Šnajdrem (*Schneider 1898*, 272) do kontextu depotů zlomkového stříbra (Hacksilberfunde) považován za první větší depot mincí doprovázený šperky v Čechách. Nález z Prahy 2-Kanálské zahrady totiž obsahoval pouze deformovanou perlu a zlomek náušnice a další tehdy známé depoty podobný typ šperků ani jejich zlomky neobsahovaly (*Fiala 1896*, 255; *Schneider 1898*, 272).[2] E. Fiala (*1896*, 255) přitom konstatoval, že „*předměty ty nelze nijak považovati za šperky vlastní, nýbrž za obecné plativo, jímž najmě při větších dávkách placeno na váhu. Na špercích těch též patrno, že rozlámání a poškození nestalo se snad v době mladší, nýbrž že šperky ty již poškozené byly při zakopání nálezu.*" V tom, že se v této době již nejednalo o šperk funkční a že jeho hodnota spočívala v hodnotě stříbra, je možné s E. Fialou (*1896*, 255) zcela souhlasit.

* Článek vznikl v rámci řešení grantového projektu *Nejstarší přemyslovské mince 10. století a jejich nálezy v českých zemích*, reg. č. 404/05/2134. Projekt byl realizován za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím Grantové agentury České republiky.

[1] Na nález upozornil v denním tisku inspektor pomníků a památníků bitvy u Hradce Králové p. setník Steinský, který byl v době nálezu v Čistěvsi přítomen.

[2] Depot ze Želčan nalezený již v roce 1884 a obsahující vedle mincí 10 esovitých záušnic (*Turek 1948*, 504, obr. 4:1–4) nebyl v této souvislosti zmíněn. V roce 1890 byl objeven depot mincí v Mančicích, souvislost několika zlomků stříbra s tímto depotem je však problematická. R. Turek se opírá o údaje z Píčova inventáře archeologické sbírky Národního muzea v Praze (*Turek 1948*, 495, obr. 2:4–7), ovšem v době mnohem bližší nálezu E. Fiala výslovně uvádí, že mančický depot šperky neobsahoval (*Fiala 1896*, 255). Skupinu depotů s mincemi a šperky tezaurovanými do roku 1100 rozšířil až v roce 1928 nález z Chodovlic a v roce 1937 poklad ze Žatce (*Preidel 1940*, 546 an.; *Turek 1948*, 494, 502–504; *Radoměrský 1993*, 19–34).

Znovu se depotem jako celkem zabýval o půlstoletí později Rudolf Turek, který také psal o špercích jako o kusech sekaného stříbra (*Turek 1948*, 490–493). Odkazy na mince a šperky z čistěveského depotu najdeme v řadě různých prací věnujících se raně středověkým nálezům či problematice denárů a šperků tohoto období (*Smolík 1899*; *Skalský 1929*, 59; *týž 1932*; *Katz 1935*, 22, 90; *Preidel 1940*, 539, 578; *Turek 1948*, 490, 529; *Radoměrský 1951*, 42; *Turek 1954*, 42; *Sláma 1963*, 242–244, 246; *Nálezy II/1*, 10, č. 1424[3]; *Turek 1966*, 230–234; *Suchodolski 1971*, 39–101; *týž 1974*, 75–84; *Krumphanzlová 1974*, 46, 48; *Suchodolski 1998*, 5–20; *Petráň 1998*, 31–91; *týž 2003*, 64–65; *Lutovský – Petráň 2004*, 89–130 a mnoho dalších prací).

Rekonstrukce depotu

Porovnáme-li původní zprávy a dokumentaci šperků s dnešním stavem předmětů, můžeme konstatovat, že od doby nálezu nedošlo k žádné ztrátě ani výraznému poškození některého ze šperků.[4] Na tomto místě je však třeba zdůraznit, že se ve skutečnosti jedná o šperky celé či téměř celé (!), byť v různé míře zdeformované, a nikoliv o skutečné zlomky. K poškození některých exemplářů jistě muselo dojít již před jejich ukrytím (průrazy v bubíncích, ztráta košíčků?), k části deformací však mohlo dojít až v souvislosti s deponováním. Také mince se dochovaly až na jedinou (*Fiala 1896*, č. 88) celé, nikoliv v podobě zlomků.

Oproti šperkům vykazuje mincovní složka řadu nejasností. Ač první zmíněný Fialův popis se snaží vytvořit dojem, že byl poklad zachráněn a popsán celý (*Fiala 1896*, 255), nacházíme první rozdíly v popisech již u samotného autora, resp. v jeho souběžně vydaných Českých denárech (*Fiala 1895*), kde uvádí některé mince v prvním popisu nezmíněné (viz též obr. 2). Také následující dílo Josefa Smolíka (*1899*) přiřazuje čistěveskému nálezu další typy mincí u Fialy neuvedené. Zatímco E. Fiala měl k dispozici pro své dílo oněch 355 mincí, ostatní badatelé již nikoli. Ještě roku 1896 byla muzeem v Hradci Králové (dnes Muzeum východních Čech, dále jen MVČHK) zakoupena část depotu, a to všech 13 šperků, nádobka a minimálně 20 mincí. J. Smolík tak již ve svém soupisu denárů vychází nejen z mincí uchovaných v MVČHK a v Národním muzeu v Praze (dále jen NM), ale také ze soukromých sbírek několika tehdejších významných sběratelů (např. E. Haisl; E. Mikš). Na druhou stranu však J. Smolík výslovně neuvádí všechny dodnes v MVČHK dochované denáry z Čistěvsi (např. *Smolík 1899*, č. 211, tab. IV:77; č. B21–22 – viz katalog). Informaci o tom, že tento nález byl popsán celý, zpochybňuje však již sám E. Fiala poznámkou u popisu čtyř mincí kněžny Emmy: „*u p. Vecka viděl jsem jen 2, druhé byly dříve prodány.*" Připojíme-li k tomuto několik zcela evidentních nepřesností v popisech mincí mezi oběma Fialovými zpracováními[5] a očividných rozporů mezi vyobrazeními a popisy[6] – a to i u šperků (viz pozn. 4) – je zcela

[3] *Nálezy II/1* (10–11, č. 1424) uvádějí dochovaný obsah depotu takto: „*Hradec Králové, Krajské museum (20 denárů, 13 náušnic a perel, nádobka); Olomouc, Krajské museum („několik" kusů)*". Tam je i souhrnně uvedena starší literatura k nálezu.

[4] E. Fiala (*1896*, 256, Tab. XXXV) sice v textu píše o 8 kusech šperků, avšak na tabulce XV je správně vyobrazeno všech 13 exemplářů.

[5] Nejmarkantnějším příkladem je tu Fiala (*1896*) č. 7 (typ kříž/kaplice) popsaný jako 9bodový a vyobrazený jako 6bodový na tab. XXXV:7 s odkazem na Fiala (*1895*) č. 71, který je popisován jako 10bodový (*Petráň 2003*, 129–135).

[6] Např. Fiala (*1896*), č. 89, kde popisuje typ ruka/pták a na tab. XXXV:89 je typ pták/kaplice. Důvěryhodnost kresebné dokumentace snižuje i vyobrazení Fiala (*1896*) tab. XXXV:19 (Srv. *Polanský 2004*, 85–95).

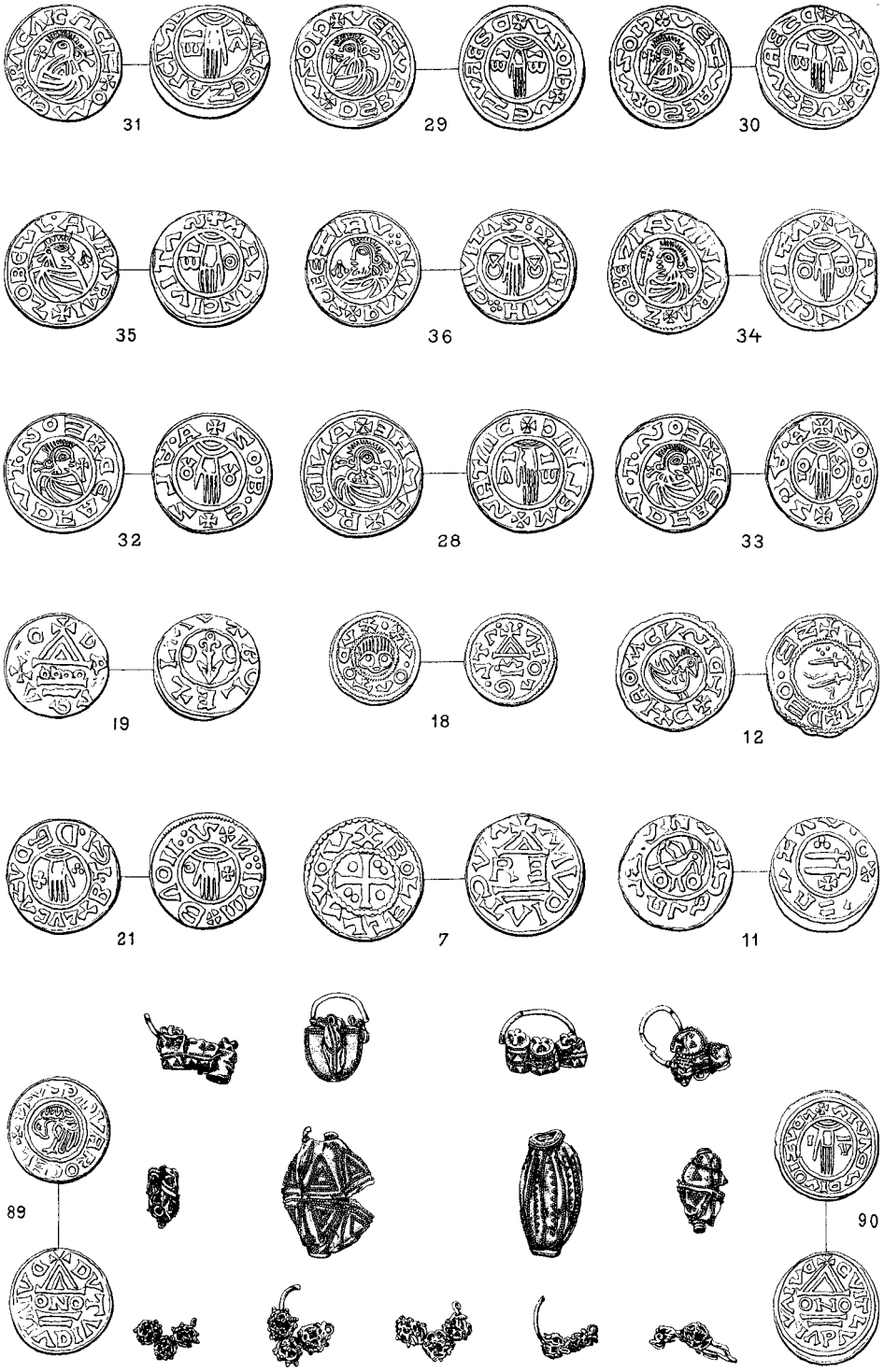

Obr. 1. Čistěves, vyobrazení mincí a šperků z depotu podle E. Fialy (*1896*, tab. XXXV – upraveno, zmenšeno).

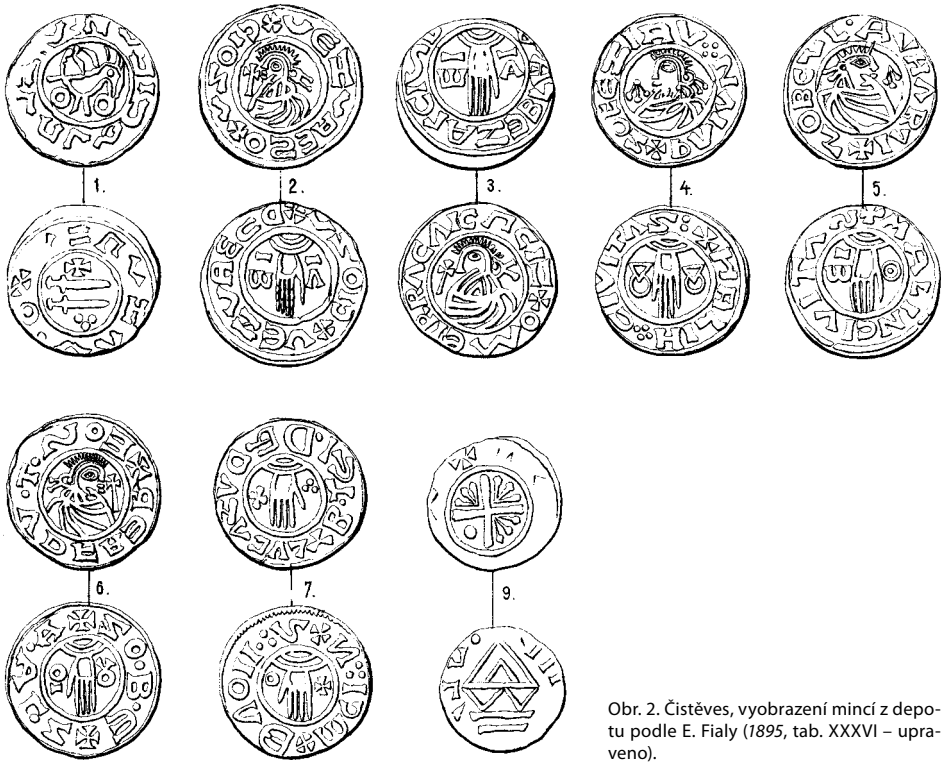

Obr. 2. Čistěves, vyobrazení mincí z depotu podle E. Fialy (*1895*, tab. XXXVI – upraveno).

zřejmé, že rekonstrukce dochované části depotu není snadná a její závěry minimálně z části budou vždy do určité míry relativní.

Z původních 355 mincí zastoupených v nálezu se podařilo do současnosti v muzejních sbírkách identifikovat pouze 50 exemplářů, které lze s různou mírou pravděpodobnosti přiřadit k popisovanému depotu.[7] Mimo již zmíněných 20 denárů, které jsou uloženy v MVČHK, a jednoho denáru z Vlastivědného muzea v Olomouci (dále jen VMO) se ve sbírkách muzeí nachází srovnatelný počet dalších denárů, které podle dochované dokumentace také pocházejí z nálezu v Čistěvsi. Jedná se především o 21 mincí ze sbírky K. Chaury dnes uložené v NM a 1 ks ze sbírky J. Květoně v Jihomoravském muzeu ve Znojmě (dále jen JMMZ).[8] K tomu přistupuje dalších 7 mincí, které byly k nálezu přiřazeny později nebo je na základě určitých znaků možné je k nálezu přiřadit. Jedná se o jednu minci z VMO, u které bylo pouze na podkladovém lístku

[7] Za poskytnutí mincí a šperků ke zpracování a publikaci a za zpřístupnění veškerých dostupných informací k nálezu velice děkujeme PhDr. Zdeňkovi Zahradníkovi a PhDr. Dagmar Vorlové z Muzea východních Čech v Hradci Králové; PhDr. Jarmile Háskové, CSc. z Národního muzea v Praze; PhDr. Miloslavě Hoškové, CSc. a Mgr. Zdeňce Hanuškové z Vlastivědného muzea v Olomouci; Mgr. Věře Michnové ze Slezského zemského muzea v Opavě; ing. Vladimíře Durajkové a Květoslavě Polákové z Jihomoravského muzea ve Znojmě a Mgr. Václavu Bukačovi z Městského muzea v Hořicích; za cenné informace a laskavou pomoc pak i prof. PhDr. Jiřímu Slámovi, CSc., PhDr. Pavlovi Radoměrskému, CSc., MUDr. Zdeňkovi Petráňovi a v neposlední řadě prof. Stanislavu Suchodolskému a dr. Barbaře Butent-Stefaniak.

[8] Informace o dalším denáru z Čistěvsi obsahoval podkladový lístek č. 16.353, tab. 2, č. 113 ze sbírky J. Matějky, uložené v Městském muzeu v Hořicích v Podkrkonoší. Minci (označenou jako Václav, syn Boleslava II., nález Čistěves, pr. 21 mm) se však bohužel nepodařilo ve sbírce identifikovat.

uvedeno, že jde o exemplář z nálezu „*Čistěves?*“; dále 3 denáry z MVČHK taktéž s otazníkem přiřazené k depotu nejpozději na přelomu roku 1963 a 1964 J. Šůlou (dle evidenčních karet MVČHK) a 3 denáry z VMO, které se dle ústního sdělení a nepřímých indicií pravděpodobně dostaly do muzejní sbírky ve stejnou dobu taktéž z čistěveského nálezu.[9] Uložení mincí a šperků ve vlastnictví výše zmíněných muzeí je v katalogu vyznačeno zkratkou muzea a inventárním číslem daného exempláře.

Současných 50 identifikovatelných mincí z čistěveského nálezu může být teoreticky v budoucnu ještě rozhojněno. Nelze totiž vyloučit, že se další mince s touto proveniencí mohou nacházet ještě v některých veřejných či soukromých sbírkách.

Tab. 1. Čistěves, obsah nálezu dle Fialova (*1896*) soupisu a dochované části uvedené v katalogu.

Obsah	Celkem mince	České mince	Cizí mince	Sporná mince	Neražený střížek	Šperky
Fiala 1896	355	255	98+1	1	1	13
Katalog	50	43	6+0	1	0	13

Katalog dochované části nálezu[10]

A. Nádoba (obr. 3a–b)

Nádobka lahvovitého tvaru, hrdlo je žlábkovitě odsazeno a vyhrnuto, okraj je na vnitřní straně prožlabený a na vnější kolmo rovně seříznutý. Je zdobena hřebenovou vlnicí a hřebenovým pásem, místy šroubovicově taženým. V rámci raně středověkých lahví patří čistěveský exemplář k malým lahvím s poměrně širokým ústím, které umožňovalo vložení předmětů do nádoby i jejich potenciální zpětné vyjmutí.
Výška cca 10 cm; průměr okraje 5,1 cm; průměr výdutě cca 10,5 cm a průměr dna cca 7 cm (MVČHK, inv. č. 3.298)
Lit.: *Radoměrský – Richter 1974*, 69, č. 1.

B. Mince (obr. 4a–e)

Katalog dochovaných mincí z čistěveského depotu zachycuje základní informace o jednotlivých ražbách. Mince jsou řazeny podle obecně přijímané chronologie Viktora Katze (*1935*) s přihlédnutím k pozdějším úpravám F. Cacha (*1970*), J. Šmerdy (*1996*) a Z. Petráně (*v tisku*; *Lutovský – Petráň 2004*, 89–130). Vzhledem k publikacím perokreseb u každé mince nejsou v katalogu rozepisovány opisy. Znaky v úhlech křížů jsou uváděny v popisech v pořadí podle směru hodinových ručiček. Rozměry jsou měřeny dle vodorovné/svislé osy líce, osa (tj. vzájemná poloha lícního a rubního razidla) je uvedena v hodinách. Mince jsou v katalogu rozlišeny podle míry spolehlivosti původu ze sledovaného depotu do čtyř kategorií, přičemž označení nejistých exemplářů je uvedeno

[9] Za informace děkuji především Mgr. Věře Michnové a PhDr. Pavlu Radoměrskému, CSc. Původ těchto tří mincí není zmíněn v žádném prameni, ale zároveň neexistuje ani mladší záznam o jejich získání. Ústní tradice v muzeu hovoří o tom, že se do muzea dostaly společně. Pro tuto interpretaci mluví i nepřímé indicie v podobě stavu a dochování mincí a jejich uložení v Olomouci, kde jsou jedinými exempláři denárů 10. století. Na základě těchto informací pak P. Radoměrský u regestu čistěveského nálezu (*Nálezy II/1*, 10–11, č. 1424) zmínil s uvedením pochybnosti, že v muzeu v Olomouci je uloženo „*několik kusů*“ mincí pocházejících z tohoto depotu.

[10] Autorem fotografií nádobky a šperků je Martin Frouz; skenů a několika perokreseb mincí Luboš Polanský; autorkou perokreseb nádobky, šperků a mincí je Vanda Příhonská.

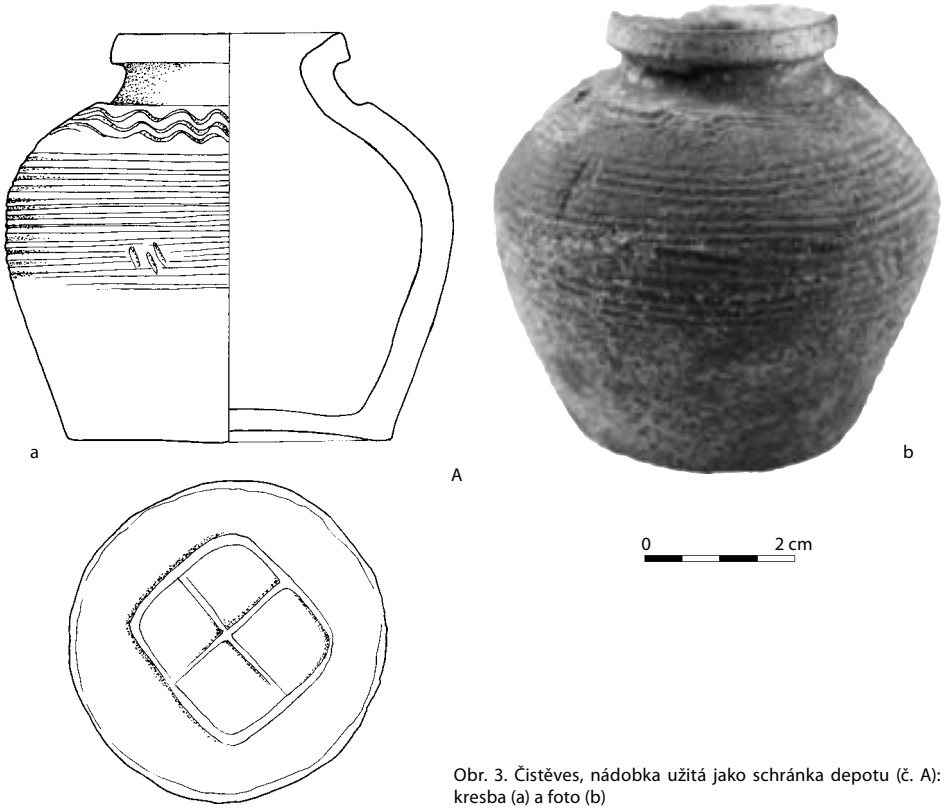

Obr. 3. Čistěves, nádobka užitá jako schránka depotu (č. A): kresba (a) a foto (b)

v hranatých závorkách za katalogovým číslem. První kategorie zahrnuje mince, které se dostaly do sbírek muzeí bezprostředně po nálezu a byly jako takové evidovány (20 ks z MVČHK a 1 ks z VMO). Jakožto nesporné nejsou tyto mince v katalogu označeny žádným znakem. Druhá kategorie představuje denáry získané do muzeí jako součásti sbírek významných sběratelů (K. Chaura – NM: *nepublikována*; J. Květoň – JMMZ: *Šmerda 2004*). Tyto mince, jejichž přiřazení k depotu již není zcela spolehlivé, jsou označeny jedním otazníkem [**?**]. Třetí kategorii denárů – v následujícím katalogu označených dvěma otazníky [**??**] – tvoří mince s nejistými evidenčními záznamy, tj. mince ve starších dokladech k depotu přiřazované s otazníkem (jeden ks z VMO a 3 ks z MVČHK). Čtvrtou kategorii pak reprezentují již zmíněné tři denáry ze sbírky VMO, jejichž přiřazení k nálezu je čistě hypotetické. Tyto mince jsou jako sporné označeny třemi otazníky [**???**]. Do katalogu tedy bylo zařazeno všech těchto 50 mincí (obr. 4a–e, s. 96–100).

ČECHY, **Boleslav I.** (935–972), mincovna: *Praha*, AR denár (typ **kříž/kaplice**)

Av.: v hladkém kruhu kříž se třemi hřeby z jednoho bodu vycházejícími – bodem – kroužkem – bodem v úhlech; obvod jemně vroubkovaný

Rv.: kaplice s ОИС pod lomenicí; obvod perlovitý

Lit.: *Fiala 1896*, č. 13 var.; *Smolík 1899*, č. 127; *Cach 1970*, č. 25 var.; *Šmerda 1996*, č. 2i var.

B1. 0,648 g; 18,8/18,2 mm; 9,5 h (MVČHK, inv. č. 3.307)

RFA: Cu 7,28 %; Zn 0,28 %; Pb 1,01 %; Bi 0,22 %; Au 0,49 %; Ag 90,06 %; Sn 0,66 %

-, Av.: v hladkém kruhu kříž se třemi hřeby z jednoho bodu vycházejícími – bodem – kroužkem – bodem v úhlech; **stejné razidlo líce jako č. B1**
Rv.: kaplice s ОИС pod lomenicí; obvod perlovitý
Lit.: *Fiala 1896*, č. 13 var.; *Smolík 1899*, č. 131; *Cach 1970*, č. 25 var.; *Šmerda 1996*, č. 2i var.
B2. 0,775 g; 18,3/18,0 mm; 10,5 h; známky přeražby líce i rubu (MVČHK, inv. č. 3.308)
RFA: Cu 5,92 %; Pb 0,61 %; Bi 0,05 %; Au 0,47 %; Ag 92,95 %

mincovna: *Praha*, AR denár (typ **ruka/kaplice**)
Av.: ve vroubkovaném kruhu ruka shora, s bodem na dlani; obvod vroubkovaný
Rv.: kaplice s VV pod lomenicí; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, neuvádí; *Smolík 1899*, č. 74 var.; *Cach 1970*, č. 36; *Šmerda 1996*, č. 5b/5a.
Kom.: Blízký typu Fiala (*1896*) č. 8 (2 ks). Jako čistěveský exemplář pouze v dokumentaci sbírky K. Chaury.
B3. **[?]** 0,742 g; 18,6/18,7 mm; 12 h; 2x napraskly; známky přeražby líce i rubu (NM, inv. č. H5-5.125)
RFA: Cu 6,66 %; Pb 0,96 %; Bi 0,21 %; Ag 92,07 %

Boleslav II. (972–999), mincovna: *Praha*, AR denár (typ **meč/kaplice**)
Av.: ve vroubkovaném kruhu meč hrotem doprava, nad ním neurčitý předmět, pod ním rovnoramenný kříž; obvod vroubkovaný
Rv.: kaplice se čtyřmi (? pěti – 2. a 3. slitý) klíny s hroty směřujícími doprava pod lomenicí; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, č. 1; *Fiala 1895*, podobný tab. I:9; *Smolík 1899*, č. 31, tab. I:17; *Cach 1970*, č. 56; *Šmerda 1996*, č. 8w.
B4. 1,195 g; 20,2/20,3 mm; 1,5 h; opisy nedoražené (MVČHK, inv. č. 3.315)
RFA: Cu 6,8 %; Pb 0,65 %; Au 0,48 %; Ag 92,07 %

mincovna: *Praha*, AR denár (typ **kříž/kaplice**)
Av.: ve vroubkovaném kruhu rovnoramenný kříž s kroužkem – kroužkem – bodem – kroužkem v úhlech; obvod vroubkovaný
Rv.: kaplice s ONO pod lomenicí; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, neuvádí; *Smolík 1899*, obr. dle č. 40, opisy dle č. 46; *Radoměrský 1966*, typ XII, skup. A, č. 9; *Cach 1970*, č. 63; *Šmerda 1996*, č. 12a.
Kom.: Smolík (*1899*) uvádí tento typ jako čistěveský pouze pod č. 42 s jinými opisy ze sbírky E. Haisla; Cach (*1970*, 51) uvádí tento typ také mezi čistěveskými.
B5. **[?]** 0,936 g; 20,2/20,6 mm; 7 h; opisy částečně nedoražené (NM, inv. č. H5-5.103)
RFA: Cu 3,15 %; Pb 0,48 %; Au 2,14 %; Ag 94,23 %

-, Av. v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s třemi hřeby z jednoho bodu vycházejícími – kroužkem – [třemi hřeby z jednoho bodu vycházejícími – kroužkem v úhlech]; obvod vroubkovaný
Rv.: kaplice s ON? pod lomenicí; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1895*, č. 115 (?); *Fiala 1896*, neuvádí; *Smolík 1899*, neuvádí; *Cach 1970*, č. 70 (?); *Šmerda 1996*, č. 12 h (?).
Kom.: Cach (*1970*, 23, č. 70) neuvádí žádné naleziště.
B6. 0,623 g; 19,1/19,0 mm; 11 h; napraskly; oboustranně nedoražený, část

obrazu popsaná v hranatých závorkách velice špatně viditelná (MVČHK, inv. č. 3.309)
RFA: Cu 5,04 %; Pb 0,7 %; Au 0,56 %; Ag 93,7 %

-, Av.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s bodem – třemi hřeby z jednoho bodu vycházejícími – třemi body – kroužkem v úhlech; obvod perlovitý
Rv.: kaplice s ONO pod lomenicí; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, č. 15; *Smolík 1899*, č. 115, tab. II:43; *Cach 1970*, č. 75; *Šmerda 1996*, č. 12 m.
B7. **[???]** 1,403 g; 21,2/21,2 mm; 9 h; zprohýbaný, nedoražený (VMO, inv. č. N-51.101)
RFA: Cu 6,46 %; Pb 0,84 %; Bi 0,12 %; Au 0,57 %; Ag 91,64 %; Sn 0,31 %

-, Av.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s kroužkem – kroužkem – bodem – třemi hřeby z jednoho bodu vycházejícími; obvod hladký
Rv.: kaplice s ONC (? nedoražené ONO) pod lomenicí; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, neuvádí; *Smolík 1899*, č. 101 (?), tab. II:40; *Cach 1970*, č. 78 var. (?); *Šmerda 1996*, č. 12q var. (?).
Kom.: Jako čistěveský exemplář uveden pouze ve sbírce MVČHK.
B8. 0,647 g; 19,8/19,2 mm; 11 h; oboustranně nedoražený (MVČHK, inv. č. 3.318)
RFA: Cu 6,1 %; Pb 0,51 %; Bi 0,15 %; Au 0,56 %; Ag 92,67 %

mincovna: *Praha*, AR denár (typ **2 meče/pták**)
Av.: ve vroubkovaném kruhu dva meče hroty doleva, nad nimi neurčitý předmět, pod nimi dva body; obvod vroubkovaný
Rv.: ve vroubkovaném kruhu pták zleva, na těle, pod krkem a pod ocasem po bodu; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, č. 9; *Smolík 1899*, č. 443; *Cach 1970*, č. 94 var.; *Šmerda 1996*, č. 22a.
B9. 0,968 g; 21,1/20,6 mm; 4 h (MVČHK, inv. č. 3.314)
RFA: Cu 6,72 %; Zn 0,2 %; Pb 0,82 %; Bi 0,18 %; Au 0,45 %; Ag 91,64 %

-, Av.: v hladkém kruhu dva meče hroty doprava, nad nimi rovnoramenný kříž, pod nimi tři body rozestavěné do trojúhelníku; obvod perlovitý
Rv.: v hladkém kruhu pták zprava, pod krkem a pod ocasem po kruhu; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 11, tab. XXXV:11; *Fiala 1895*, č. 2896, tab. XXXVI:1; *Smolík 1899*, č. 444, tab. VI:143; *Cach 1970*, č. 95; *Šmerda 1996*, č. 22c.
Kom.: *Fiala 1896*, č. 11, tab. XXXV:11 – vyobrazení neodpovídá exempláři ze sbírky K. Chaury.
B10. **[?]** 1,244 g; 20,0/20,1 mm; 2,5 h; zprohýbaný, poškrábané razidlo (NM, inv. č. H5-5.198)
RFA: Cu 7,23 %; Zn 0,11 %; Pb 0,7 %; Bi 0,09 %; Au 0,74 %; Ag 91,13 %

-, Av.: ve vroubkovaném kruhu dva meče hroty doprava, nad nimi neurčitý předmět, pod nimi tři body rozestavěné do trojúhelníku; obvod vroubkovaný
Rv.: v hladkém kruhu pták zprava; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, č. 12, tab. XXXV:12; *Smolík 1899*, č. 441, tab. VI:141; *Cach 1970*, č. 96; *Šmerda 1996*, č. 22d.
B11. **[?]** 1,083 g; 20,2/20,0 mm; 10,5 h (NM, inv. č. H5-5.171)
RFA: Cu 3,95 %; Pb 0,83 %; Bi 0,07 %; Au 0,43 %; Ag 94,72 %

mincovna: *Praha*, AR denár (typ **ruka/kříž**)
Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků, vpravo od ní kříž; obvod perlovitý

Rv.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s třemi hřeby z jednoho bodu vycházejícími – třemi body – kroužkem – jedním bodem v úhlech; obvod hladký

Lit.: *Fiala 1896*, neuvádí; *Smolík 1899*, č. 177, tab. III:66; *Cach 1970*, č. 103; *Šmerda 1996*, č. 27d.

B12. 1,141 g; 19,9/19,8 mm; 7,5 h; nedoražený (MVČHK, inv. č. 3.311)
RFA: Cu 5,75 %; Zn 0,12 %; Pb 0,91 %; Bi 0,12 %; Au 0,54 %; Ag 92,56 %

B13. **[?]** 1,369 g; 19,8/19,9 mm; 9,5 h; **stejná razidla jako č. B12** (NM, inv. č. H5-5.159)
RFA: Cu 9,63 %; Pb 0,78 %; Bi 0,07 %; Au 0,43 %; Ag 89,09 %

-, Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi I a O; obvod vroubkovaný

Rv.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s bodem – třemi hřeby z obloučku vycházejícími – bodem – bodem v úhlech; obvod vroubkovaný

Lit.: *Fiala 1896*, č. 25; *Smolík 1899*, č. 398; *Cach 1970*, č. 109; *Šmerda 1996*, č. 27j–l.

B14. 1,206 g; 21,2/21,0 mm (21,5 mm výstupek); 9 h; naštípnutý (MVČHK, inv. č. 3.299)
RFA: Cu 6,11 %; Zn 0,22 %; Pb 0,93 %; Bi 0,05 %; Au 0,7 %; Ag 91,69 %

mincovna: *Praha*, AR denár (typ **ruka/ruka**)

Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi O a +; obvod vroubkovaný

Rv. v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi + a třemi body; obvod vroubkovaný

Lit.: *Fiala 1896*, č. 20; *Smolík 1899*, č. 425, tab. VI:133 var.; *Cach 1970*, č. 110 var.; *Šmerda 1996*, č. 28a.

B15. **[?]** 1,483 g; 20,5/20,6 mm; 3,5 h (NM, inv. č. H5-5.154)
RFA: Cu 6,15 %; Pb 0,63 %; Au 0,63 %; Ag 92,47 %

-, Av. v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi O a +; obvod hladký.

Rv.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi + a třemi body; obvod hladký

Lit.: *Fiala 1896*, č. 20; *Smolík 1899*, č. 429; *Cach 1970*, č. 110 var.; *Šmerda 1996*, č. 28c.

B16. 1,154 g; 21,3/20,9 mm; 3 h; nedoražený (MVČHK, inv. č. 3.301)
RFA: Cu 7,45 %; Zn 0,1 %; Pb 0,75 %; Bi 0,08 %; Au 0,72 %; Ag 90,91 %

mincovna: *Praha*, AR denár (typ **ruka/kříž**)

Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi O a ω; obvod hladký.

Rv.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s třemi hřeby z obloučku vycházejícími – bodem – bodem – bodem v úhlech; obvod hladký.

Lit.: *Fiala 1896*, č. 23; *Smolík 1899*, č. 386; *Cach 1970*, č. 118; *Šmerda 1996*, č. 29m.

B17. 1,455 g; 21,0/20,8 mm; 11 h (MVČHK, inv. č. 3.302)
RFA: Cu 7,19 %; Pb 0,5 %; Au 0,51 %; Ag 91,77 %

-, Lit.: *Fiala 1896*, č. 23; *Smolík 1899*, č. 390; *Cach 1970*, č. 118; *Šmerda 1996*, č. 29m;

B18. 1,486 g; 21,1/20,6 mm; 0,5 h; excentricky vyražený rub (MVČHK, inv. č. 3.306)
RFA: Cu 5,24 % %; Zn 0,98 % %; Pb 1,16 %; Au 0,59 %; Ag 92,03 %

-, Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi O a ω; obvod perlovitý

Rv.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s – bodem – bodem – třemi hřeby z obloučku vycházejícími – bodem v úhlech; obvod perlovitý.
Lit.: *Fiala 1896*, č. 23; *Smolík 1899*, č. 377; *Cach 1970*, č. 118; *Šmerda 1996*, č. 29n.
B19. **[?]** 1,395 g; 20,6/20,0 mm; 11 h (NM, inv. č. H5-5.136)
RFA: Cu 8,09 %; Pb 0,76 %; Au 0,67 %; Ag 90,4 %

-, Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi O a ω; obvod perlovitý
Rv.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s třemi hřeby z obloučku vycházejícími – bodem – bodem – bodem v úhlech; obvod perlovitý
Lit.: *Fiala 1896*, č. 23; *Smolík 1899*, č. 379, tab. V:114; *Cach 1970*, č. 118; *Šmerda 1996*, č. 29o.
B20. **[?]** 1,467 g; 20,9/20,6 mm; 10 h (NM, inv. č. H5-5.144)
RFA: Cu 6,61 %; Pb 0,9 %; Bi 0,07 %; Au 0,42 %; Ag 91,9 %

mincovna: *Praha*, AR denár (typ **ruka/kaplice**)
Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi ω a Λ, nad Λ vodorovná čárka; obvod vroubkovaný
Rv.: kaplice s ОИС pod lomenicí; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, č. 14; *Smolík 1899*, č. 211, tab. IV:77; *Cach 1970*, č. 121; *Šmerda 1996*, č. 30b.
B21. **[?]** 0,719 g; 18,2/17,6 mm; 8 h; excentrický líc (NM, inv. č. H5-5.148)
RFA: Cu 9,17 %; Pb 0,94 %; Bi 0,18 %; Ag 89,71 %

-, Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející z dvou oblouků mezi ω a Λ, nad Λ vodorovná čárka; obvod vroubkovaný
Rv.: kaplice s ОИС pod lomenicí; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, č. 14; *Smolík 1899*, č. 211, tab. IV:77; *Cach 1970*, č. 121; *Šmerda 1996*, č. 30b.
Kom.: Fiala (*1896*, č. 14) uvádí 1 kus a popis, kterému neodpovídá ani jeden uvedený exemplář; Smolík (*1899*, č. 211) neuvádí čistěveský exemplář; Cach (*1970*, 27, 51) uvádí mylně pod č. 120.
B22. **[???]** 0,726 g; 18,2/18,1 mm; 10 h; excentrický dvojráz líce; **stejné razidlo jako č. B 21** (VMO, inv. č. N-51.102)
RFA: Cu 7,38 %; Pb 0,85 %; Bi 0,07 %; Au 0,47 %; Ag 91,23 %

mincovna: *Praha*, mincmistr Omeriz, AR denár (typ **ruka/poprsí**, tzv. **ethelredský**)
Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející ze dvou oblouků mezi ω a Λ, nad písmeny vodorovné čárky; obvod hladký.
Rv.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zprava, před ním křížek; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 26; *Cach 1970*, č. 123 var.; *Šmerda 1996*, 31 var.; *Polanský 2003*, 64–65.
Kom.: Každý exemplář tohoto typu Boleslava II. je z jiného razidla a liší se v opisech.
B23. 1,414 g; 21,4/22,2 mm; 12 h; dvojráz (VMO, inv. č. N-51.103)
RFA: Cu 7,36 %; Pb 0,72 %; Bi 0,17 %; Au 0,43 %; Ag 90,95 %; Sn 0,37 %

-, Lit.: *Fiala 1896*, č. 26; *Cach 1970*, č. 123 var.; *Šmerda 1996*, 31 var.
B24. **[??]** 1,325 g; 21,0/21,3 mm; 11 h (VMO, inv. č. N-51.104)
RFA: Cu 5,48 %; Pb 0,92 %; Bi 0,08 %; Au 0,38 %; Ag 91,22 %; Sn 1,93 %

-, Lit.: *Fiala 1896*, č. 26; *Cach 1970*, č. 123 var.; *Šmerda 1996*, 31 var.

B25. 1,263 g; 21,8/22,0 mm; 9,5 h; přeražba (MVČHK, inv. č. 3.303)
RFA: Cu 7,26 %; Zn 0,13 %; Pb 1,03 %; Bi 0,12 %; Au 0,39 %; Ag 89,22 %; Sn 1,85 %

-, Lit.: *Fiala 1896*, č. 26; *Cach 1970*, č. 123 var.; *Šmerda 1996*, č. 31 var.
B26. 1,325 g; 21,1/21,0 mm; 10,5 h (MVČHK, inv. č. 3.313)
RFA: Cu 6,33 %; Zn 0,11 %; Pb 0,8 %; Au 0,45 %; Ag 92,31 %

-, Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející ze dvou oblouků mezi ω a Λ, nad písmeny vodorovná čárka; obvod vroubkovaný
Rv.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zprava, před ním křížek; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, č. 26; *Cach 1970*, č. 123; *Šmerda 1996*, č. 31 l.
B27. **[?]** 1,352 g; 20,8/21,1 mm; 9 h (NM, inv. č. H5-5.182)
RFA: Cu 6,29 %; Pb 0,69 %; Bi 0,1 %; Au 0,51 %; Ag 92,36 %

-, Av.: v hladkém kruhu ruka shora vycházející ze dvou oblouků mezi ω a Λ, nad písmeny vodorovná čárka; obvod hladký
Rv.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zprava, před ním křížek; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 26; *Cach 1970*, č. 123 var.; *Šmerda 1996*, č. 31 var.
B28. **[?]** 1,358 g; 21,0/21,3 mm; 12 h (NM, inv. č. H5-5.183)
RFA: Cu 6,79 %; Pb 0,81 %; Au 0,41 %; Ag 91,89 %

-, Lit.: *Fiala 1896*, č. 26; *Cach 1970*, č. 123 var.; *Šmerda 1996*, č. 31 var.
B29. **[?]** 1,372 g; 21,2/21,2 mm; 12 h (NM, inv. č. H5-5.184)
RFA: Cu 6,59 %; Pb 0,62 %; Bi 0,06 %; Au 0,3 %; Ag 92,1 %

-, Lit.: *Fiala 1896*, č. 26; *Cach 1970*, č. 123 var.; *Šmerda 1996*, č. 31 var.
B30. **[?]** 1,271 g; 20,4/21,3 mm; 6 h; naprasklý (NM, inv. č. H5-5.186)
RFA: Cu 5,52 %; Zn 0,22 %; Pb 0,63 %; Au 0,44 %; Ag 93,15 %

-, Av.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou vlnovek mezi dvěmi obrácenými ω; obvod hladký
Rv.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zprava, před ním křížek; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 27; *Cach 1970*, č. 127; *Šmerda 1996*, č. 34; *Šmerda 2004*, č. 9
B31. **[?]** 1,311 g; 21,9/21,7 mm; 12 h (JMMZ, inv. č. M-1.537)
RFA: Cu 6,08 %; Pb 0,77 %; Bi 0,09 %; Ag 92,56 %

Boleslav II. (972–999) nebo **Soběslav** (981–995,1003–1004), mincovna: ?, AR denár (typ **poprsí/ruka**, tzv. **ethelredský**)
Av.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zleva, před ním křížek; obvod hladký.
Rv.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou oblouků vycházející mezi Λ a ω, nad písmeny vodorovná čárka; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 29 a 30; *Cach 1970*, č. 152; *Šmerda 1996*, č. 57a.
B32. **[?]** 1,526 g; 21,3/21,2 mm; 11 h (NM, inv. č. H5-5.177)
RFA: Cu 8,44 % %; Zn 0,24 %; Pb 0,79 %; Bi 0,08 %; Au 0,66 %; Ag 89,8 %
B33. **[?]** 1,338 g; 19,3/19,2 mm; 8 h; dvojráz na líci (NM, inv. č. H5-5.180)
RFA: Cu 6,26 %; Pb 0,81 %; Bi 0,13 %; Au 0,46 %; Ag 92,34 %

-, Av.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zleva, před ním křížek; obvod hladký
Rv.: v hladkém kruhu ruka shora ze

dvou oblouků vycházející mezi ω a ω, nad písmeny vodorovná čárka; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 29 a 30, tab. XXXV:29; *Cach 1970*, č. 153; *Šmerda 1996*, č. 57b.

B34. 1,255 g; 21,3/21,1 mm; 3 h (MVČHK, inv. č. 3.312)
RFA: Cu 4,09 %; Zn 0,1 %; Pb 0,8 %; Bi 0,11 %; Au 0,48 %; Ag 94,42 %

B35. [**???**] 1,298 g; 21,1/21,1 mm; 4 h; **stejná razidla líce i rubu jako č. B34** (VMO, inv. č. N-51.105)
RFA: Cu 6,46 %; Pb 0,72 %; Bi 0,1 %; Au 0,49 %; Ag 92,14 %

B36. [**?**] 1,289 g; 21,1/21,1 mm; 8 h (NM, inv. č. H5-5.175)
RFA: Cu 6,26 %; Pb 0,73 %; Bi 0,12 %; Au 0,51 %; Ag 92,29 %

B37. [**?**] 1,416 g; 21,6/21,2 mm; 1,5 h (NM, inv. č. H5-5.181)
RFA: Cu 6,01 %; Zn 0,17 %; Pb 0,79 %; Bi 0,22 %; Au 0,37 %; Ag 92,44 %

B38. [**?**] 1,393 g; 22,0/21,4 mm; 4,5 h; naštípnutý, excentrický, dvojráz; **stejná razidla líce i rubu jako č. B37** (NM, inv. č. H5-5.178)
RFA: Cu 9,85 %; Pb 0,99 %; Bi 0,14 %; Au 0,56 %; Ag 88,46 %

-, Av.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zleva, před ním křížek; obvod hladký
Rv.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou oblouků vycházející mezi ω a Λ, nad písmeny vodorovná čárka; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 29 a 30, tab. XXXV:30; *Cach 1970*, č. 154; *Šmerda 1996*, č. 57c.

B39. [**?**] 1,659 g; 22,9/22,8 mm; 8 h (NM, inv. č. H5-5.176)
RFA: Cu 7,02 %; Pb 0,87 %; Bi 0,22 %; Au 0,4 %; Ag 91,41 %

Soběslav (981–995, 1003–1004), mincovna: *Malín*, AR denár z let 981–995 (typ **ruka/poprsí,** tzv. **ethelredský**)
Av.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou oblouků vycházející mezi ŏa ŏ; obvod hladký
Rv.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zprava, před ním křížek; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 32, tab. XXXV:32; *Smolík 1899*, č. 538; *Cach 1970*, č. 156; *Šmerda 1996*, č. 58b.

B40. 1,348 g, 20,2/20,3 mm, 6 h (MVČHK, inv. č. 3.300)
RFA: Cu 4,92 %; Pb 1,13 %; Bi 0,12 %; Au 0,43 %; Ag 93,04 %; Sn 0,36 %

-, (typ **poprsí/ruka**, tzv. **ethelredský**)
Av.: v hladkém kruhu tzv. ethelredské poprsí zprava, před ním dvojitý křížek; obvod hladký
Rv.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou oblouků vycházející mezi O a ω, nad písmeny vodorovná čárka; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, neuvádí; *Smolík 1899*, neuvádí; *Cach 1970*, č. 149; *Šmerda 1996*, č. 54.
Kom.: Fiala (*1896*, č. 34, tab. XXXV:34) a Smolík (*1899*, č. 546, tab. VIII:187) popisují i vyobrazují jako čistěveský stejný typ, ale s poprsím zleva (*Cach 1970*, č. 150; *Šmerda 1996*, č. 55). Tento typ je tak jako čistěveský uveden pouze v dokumentaci sbírky K. Chaury.

B41. [**?**] 1,353 g; 21,7/21,1 mm; 12 h; naprasklý přes celý střížek (NM, inv. č. H5-5.200)
RFA: Cu 7,01 %; Pb 0,71 %; Bi 0,08 %; Au 0,29 %; Ag 91,83 %

ČECHY, **blíže nepřiřazeno**, AR denár (typ **ruka/kaplice**)
Av.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou oblouků vycházející mezi I a V, nad písmenem V vodorovná čárka; obvod hladký
Rv.: kaplice s ONO pod lomenicí; obvod hladký

Lit.: *Fiala 1896*, č. 90; *Smolík 1899*, č. 449; *Cach 1970*, č. 170; *Šmerda 1996*, č. 68c.

B42. 0,742 g; 18,1/18,2 mm; 9 h (MVČHK, inv. č. 3.304)
RFA: Cu 7,37 %; Pb 0,96 %; Bi 0,18 %; Au 0,53 %; Ag 90,91 %

-, Av.: v hladkém kruhu ruka shora ze dvou oblouků vycházející mezi I a V, nad písmenem V vodorovná čárka; obvod hladký
Rv.: kaplice s CNO (? nedoražené ONO) pod lomenicí; obvod vroubkovaný
Lit.: *Fiala 1896*, č. 90; *Smolík 1899*, č. 449; *Cach 1970*, č. 170; *Šmerda 1996*, č. 68c.

B43. 0,582 g; 18,4/17,8 mm; 6 h; dvojráz (MVČHK, inv. č. 3.305)
RFA: Cu 6,17 %; Pb 0,94 %; Au 0,65 %; Ag 92,24 %

Blíže neurčená imitativní ražba, AR denár, tzv. následní (typ **kříž/kaplice**)
Av.: v perlovci rovnoramenný kříž s prázdným úhlem – třemi body – třemi body – třemi body v úhlech; obvod perlovitý
Rv.: kaplice s ΛΛ pod lomenicí
Lit.: *Fiala 1896*, č. 82; *Smolík 1899*, č. 164; *Cach 1970*, č. 16; *Šmerda 1996*, č. 1r.
Kom.: Fiala (*1896*, č. 82) uvádí jako bavorskou Jindřicha II., ale s VV pod kaplicí. Smolík (*1899*, č. 164) uvádí v majetku MVČHK jako českou se správným nápisem pod lomenicí ΛΛ. Citované soupisy ji řadí také mezi české denáry s otazníkem jako následní ražbu.[11]

B44. 1,153 g; 21,0/21,5 mm; 6,5 h; nedoražený, na okraji stopy zpracování střížku (MVČHK, inv. č. 3.310)
RFA: Cu 5,31 %; Pb 0,56 %; Bi 0,14 %; Au 0,37 %; Ag 93,55 %

BAVORY, Jindřich III. (982–985), mincovna: *Nabburg*, AR denár (typ **kříž/kaplice**)
Av.: v perlovci rovnoramenný kříž s bodem v každém úhlu; obvod perlovitý.
Rv.: kaplice s VVIL pod lomenicí; obvod perlovitý
Lit.: *Fiala 1896*, č. 77; *Dannenberg 1876*, Taf. 49:1119; *Hahn 1976*, č. 71b1.2; *Hahn 2004*, č. 6b1.2
Kom.: Oproti Fiala (*1896*, č. 77) nepřesné opisy; Hahn (*2004*, 161) označuje jako Čistěves.

B45. **[??]** 0,978 g; 19,5/19,8 mm; 3 h (MVČHK, inv. č. 3.320)
RFA: Cu 9,26 %; Pb 0,89 %; Bi 0,08 %; Au 0,44 %; Ag 89,29 %

Jindřich II., (955–976, 985–995), mincovna: *Řezno*, AR denár z let 985–995 (typ **kříž/kaplice**)
Av.: v perlovci rovnoramenný kříž s bodem – prázdným – bodem – kroužkem v úhlech; obvod perlovitý
Rv.: kaplice s ELLN pod lomenicí; obvod perlovitý
Lit.: *Fiala 1896*, č. 78; *Dannenberg 1876*, Taf. 49:1169c var.; *Hahn 1976*, č. 22c2.2; *Hahn 1985*, č. 106c2.4; *Hahn 2005*, č. 106c2.4.
Kom.: Fiala (*1896*, č. 78) má nápis pod lomenicí ELLИ; Hahn (*1985*, č. 106c2.4) uvádí pouze jako z MVČHK nikoli jako čistěveský; Hahn (*2005*, 163) exemplář z MVČHK upřesňuje jako z nálezu Hradec Králové (1,41 g), takže tento exemplář Hahn neuvádí.

B46. **[??]** 1,602 g; 22,4/22,6 mm; 7 h (MVČHK, inv. č. 3.321)
RFA: Cu 5,22 %; Pb 0,58 %; Bi 0,1 %; Au 0,34 %; Ag 93,74 %

[11] Tak např. Cach (*1970*, 18), jako č. 16 však vyobrazuje jiný exemplář se stopami přeražby uvedený u Smolíka (*1899*, č. 163, tab. III:62) ze sbírky NM. K problematice těchto denárů srv. práce K. Turnwalda (*1949*, 1–12; *týž 1959*; 8–9; *týž 1968*, 16–17), který je považuje za přeražbu bavorského denáru (srv. též *Hásková 1985*, 51–53; *Hahn 1986*, 285–299).

SASKO, Otto a **Adelheida**, mincovna: *Goslar* (?), AR denár po 983 (typ **kříž/kaplička** –tzv. **otto-adelheidský** denár)
Av.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s DODO v úhlech, v písmenech O bod; obvod vroubkovaný
Rv.: v hladkém kruhu kaplička; obvod hladký
Lit.: *Fiala 1896*, č. 86; *Dannenberg 1876*, Taf. 52:1167 var.; *Hatz 1961*, č. III.6d.; k dataci: *Ilisch 2005.*
B47. 1,331 g; 18,8/18,9 mm; 7,5 h; nedoražený, rub excentrický (MVČHK, inv. č. 3.316)
RFA: Cu 5,23 %; Pb 0,55 %; Ag 94,22 %

-, Av.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s DODO v úhlech
Rv.: v hladkém kruhu kaplička, vlevo od ní kroužek
Lit.: *Fiala 1896*, č. 86; *Dannenberg 1876*, Taf. 52:1167; *Hatz 1961*, č. IV.15d.; k dataci: *Ilisch 2005.*
B48. **[?]** 1,349 g; 19,1/19,2 mm; 4,5 h; obraz dobře zřetelný, opisy nedoražené, téměř zcela nečitelné, viditelné pouze části u obrazu (NM, inv. č. H5-5.207)
RFA: Cu 6,09 %; Pb 0,56 %; Ag 93,35 %

SASKO, **denáry tzv. křížové (vendické)**, mincovna: *Magdeburg* (?), AR denár (typ **kaplice/kříž**)
Av.: kaplice s bodem v kaplici, II+II pod lomenicí, jedním schodem, pod schodem žebrovaná čára
Rv.: v perlovci rovnoramenný kříž s bodem v každém úhlu; mezi jednotlivá písmena opisu z vnějšího obvodu zasahují malé hroty
Lit.: *Dannenberg 1876*, Taf. 59:1325 var.; *Fiala 1896*, č. 92; *CNP 1*, č. 316; *Kopicki 2003*, č. I.9 var.
B49. 1,453 g; 21,5/21,5 mm; 0,5 h; naprasklý (MVČHK, inv. č. 3.317)
RFA: Cu 6,44 %; Pb 0,74 %; Bi 0,06 %; Au 0,21 %; Ag 92,54 %

-, Av.: kaplice s třemi sloupci II I spojenými s lomenicí i schodem, pod schodem žebrovaná čára (?)
Rv.: v perlovci rovnoramenný kříž s bodem v každém úhlu
Lit.: *Dannenberg 1876*, Taf. 59:1325 var.; *Fiala 1896*, č. 92; *CNP 1*, podobný jako č. 342; podobný *Kopicki 2003*, č. I.11 var.
B50. **[??]** 1,378 g; 20,4/20,1 mm; 3,5 h (MVČHK, inv. č. 3.319)
RFA: Cu 10,14 %; Pb 1,18 %; Bi 0,36 %; Au 0,35 %; Ag 87,98 %

Obr. 4a. Čistěves, dochované mince z nálezu, čísla B1–B3 (1:1).

Obr. 4b. Čistěves, dochované mince z nálezu, čísla B4–B15 (1:1).

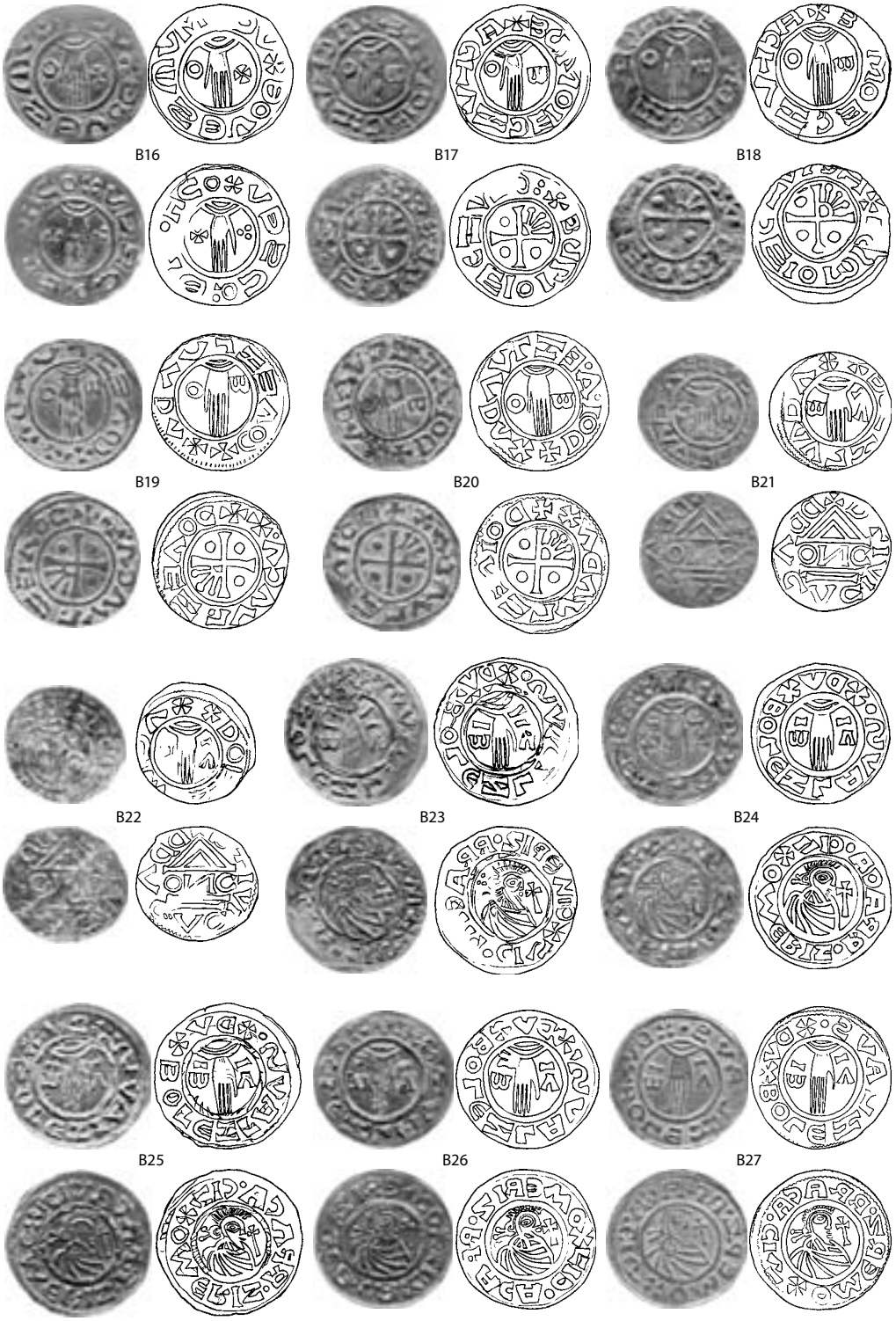

Obr. 4c. Čistěves, dochované mince z nálezu, čísla B16–B27 (1:1).

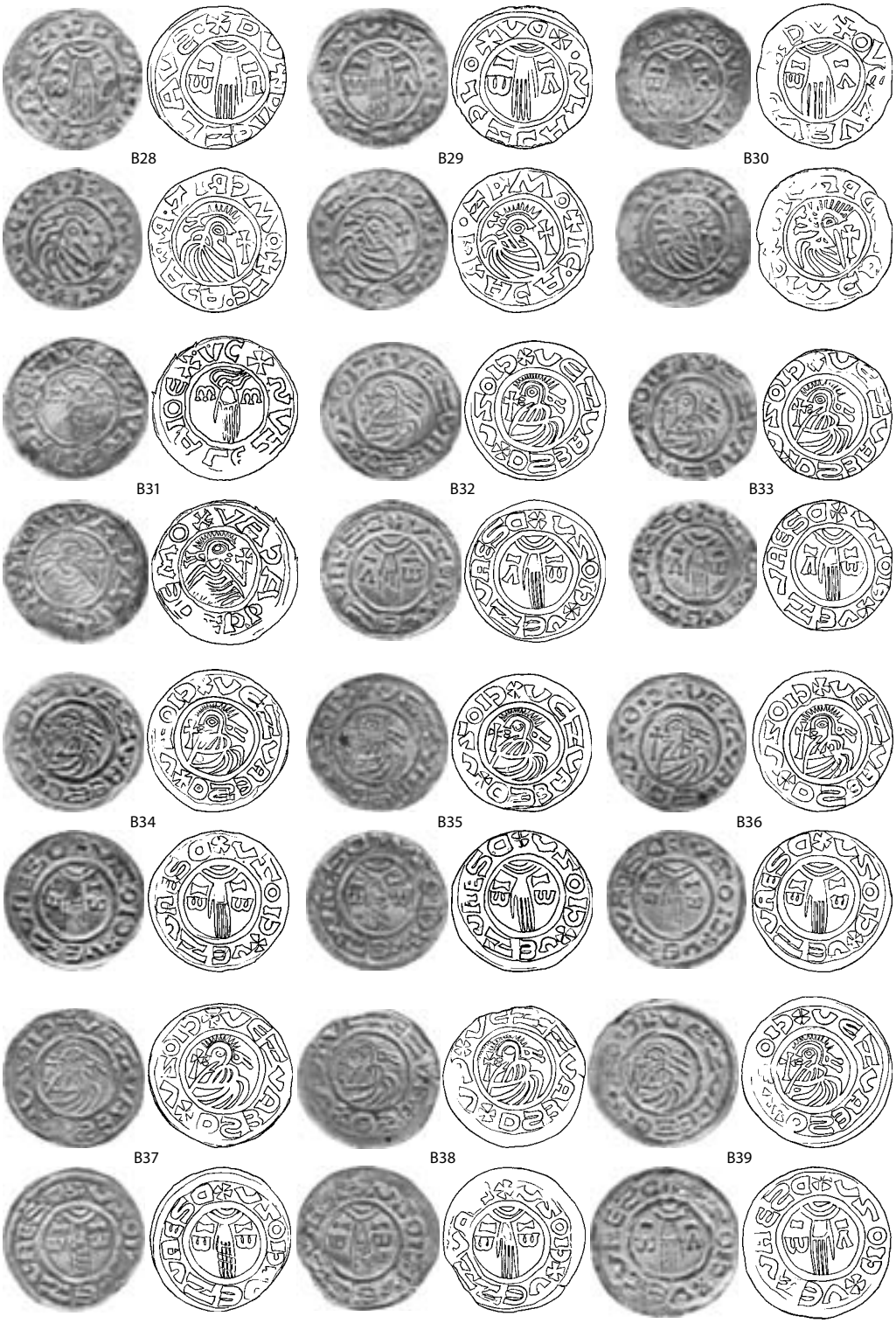

Obr. 4d. Čistěves, dochované mince z nálezu, čísla B28–B39 (1:1).

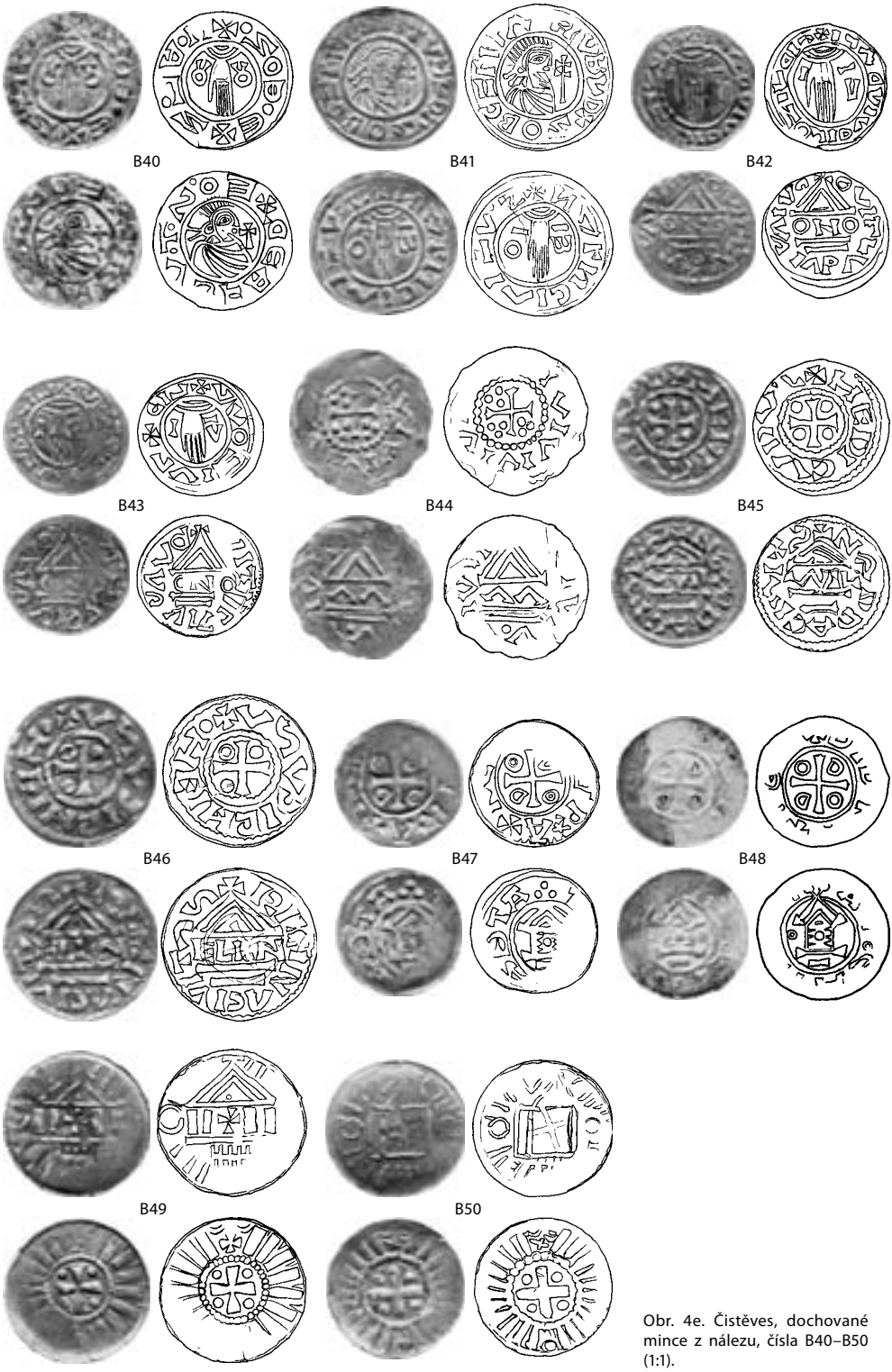

Obr. 4e. Čistěves, dochované mince z nálezu, čísla B40–B50 (1:1).

Charakteristika mincovní části

Mincovní složku nálezu podle původního Fialova soupisu (*Fiala 1896*, 255–258, 337–346) tvořilo z pohledu současných názorů 255 českých a 99 zahraničních denárů, 1 sporný kus a 1 neražený střížek. České ražby reprezentovaly denáry českých Boleslavů z pražské (106 ks) a vyšehradské (12) mincovny, denáry kněžny Emmy z mincovny Mělník (4) a Soběslavovy malínské ražby (19). Dále zde bylo několik nepřiřazených kusů (8) a denáry kdysi Fialou (*1896*, 341–342) přiřčené Václavovi, synovi Boleslava II., později Smolíkem (*1899*, 118) Soběslavovi, nejnověji pak Petráněm (*Petráň – Lutovský 2004*, 120, 126; *Petráň 2006*; *Petráň, v tisku*) považované za ražby pravděpodobně Boleslava II. (106 ks) (*Cach 1970*, č. 152–154; č. B32–B39). Vzhledem k různým možnostem čtení korumpovaného opisu, a tím i nejednoznačnému určení, vyděluji tuto skupinu jako spornou s označením „Boleslav či Soběslav".[12] Nejpočetnějším souborem českých mincí v depotu byly denáry tzv. ethelredského typu (165 ks, 46 % z celého nálezu a 65 % z české části), z nichž největší počet připadl na skupinu Boleslav či Soběslav (106 ks, 30 % z celého nálezu a 42 % z české části), nejmenší na Emminy mělnické ražby (4 ks, 1 % z celého nálezu a 2 % z české části). Přidělení zmíněné skupiny jednomu z emitentů radikálně mění pohled na obsah a zařazení celého nálezu (srovnej: *Turek 1954*, 42). Ten byl dosud považován za poklad s převažující slavníkovskou složkou o 125 kusech (19+106, 35 % z celého nálezu a 49 % z české části). Přiřkneme-li však sporné mince Boleslavovi II. (122+106=228), byla by slavníkovská složka v rámci celého depotu okrajovou příměsí o 19 kusech (5 % z celého nálezu a 7 % z české části) a přemyslovské ražby by se naopak staly se svými 228 kusy (64 % z celého nálezu a 89 % z české části) jeho naprosto dominantní složkou. Toto složení by pak odpovídalo pravidelně menšímu obsahu slavníkovských mincí oproti přemyslovským v jiných nálezech (*Turek 1948*, 490, 529; *týž 1954*, 42; *Skalský 1955*, 11–12; *Turek 1966*, 230–234; *Radoměrský 1966*, 87–88; *Hásková 1976*, 10; *táž 1997*, 51–52).

Mezi zahraničními ražbami (99 ks, 28 % z celého nálezu) převažovaly mince bavorských vévodů Jindřicha II., Jindřicha III. a Oty – z Řezna (49 ks, 14 %) a Nabburgu (8 ks, 2 %), augšpurských biskupů Oldřicha a Jindřicha (5 ks, 1 %), otto-adelheidské (16 ks, 4,5 %) a křížové (18 ks, 5 %) denáry. Ostatní mince se vyskytly po jednom kusu – denár burgundsko-arelatského krále Konráda z Basileje, italského císaře Lamberta Spoletského z Pavie a zlomek francké kolínské ražby. V souboru cizích ražeb je tak zřetelně patrná převaha ražeb bavorských a švábských (62 ks, 63 % ze zahraniční části; obr. 6, s. 103).

Rekonstrukce mincovní části čistěveského depotu, jak již z úvodu a samotného katalogu vyplývá, je velmi složitá. Základním nedostatkem je především absence přesného a úplného soupisu z doby nálezu depotu, protože Fialovu (*1896*) práci v žádném případě nelze považovat za dostačující. Vzhledem k neexistenci jiného pramene popisujícího tento mincovní soubor proto nezbylo než se pokusit vytvořit více či méně pravděpodobný obraz o obsahu tohoto pokladu na základě mincí, o kterých se lze s různou mírou jistoty domnívat, že pocházejí z nálezu. Dnes nedochovaná část pokladu, ač skýtá mnoho dalších informací, byla z pochopitelných důvodů ponechána stranou.

[12] Opis na obou stranách těchto mincí (*Cach 1970*, č. 152–154) s minimálními odchylkami zní XVEZVAESDXVZOIC. Jako jméno Soběslav – ZOBVEZLAESDVX – jej poprvé interpretoval Smolík (*1899*, 118), považoval jej však za neznámého Přemyslovce. Teprve G. Skalský (*1932*, 57–61) tyto ražby přidělil Soběslavu Slavníkovci. Petráň (*Lutovský – Petráň 2004*, 120–126, pozn. 308; *Petráň 2006*, 71–72, pozn. 84; *Petráň, v tisku*) jej považuje za koruptelu jména Boleslav, mimo jiné z důvodu uvedení titulu DVX (DXV).

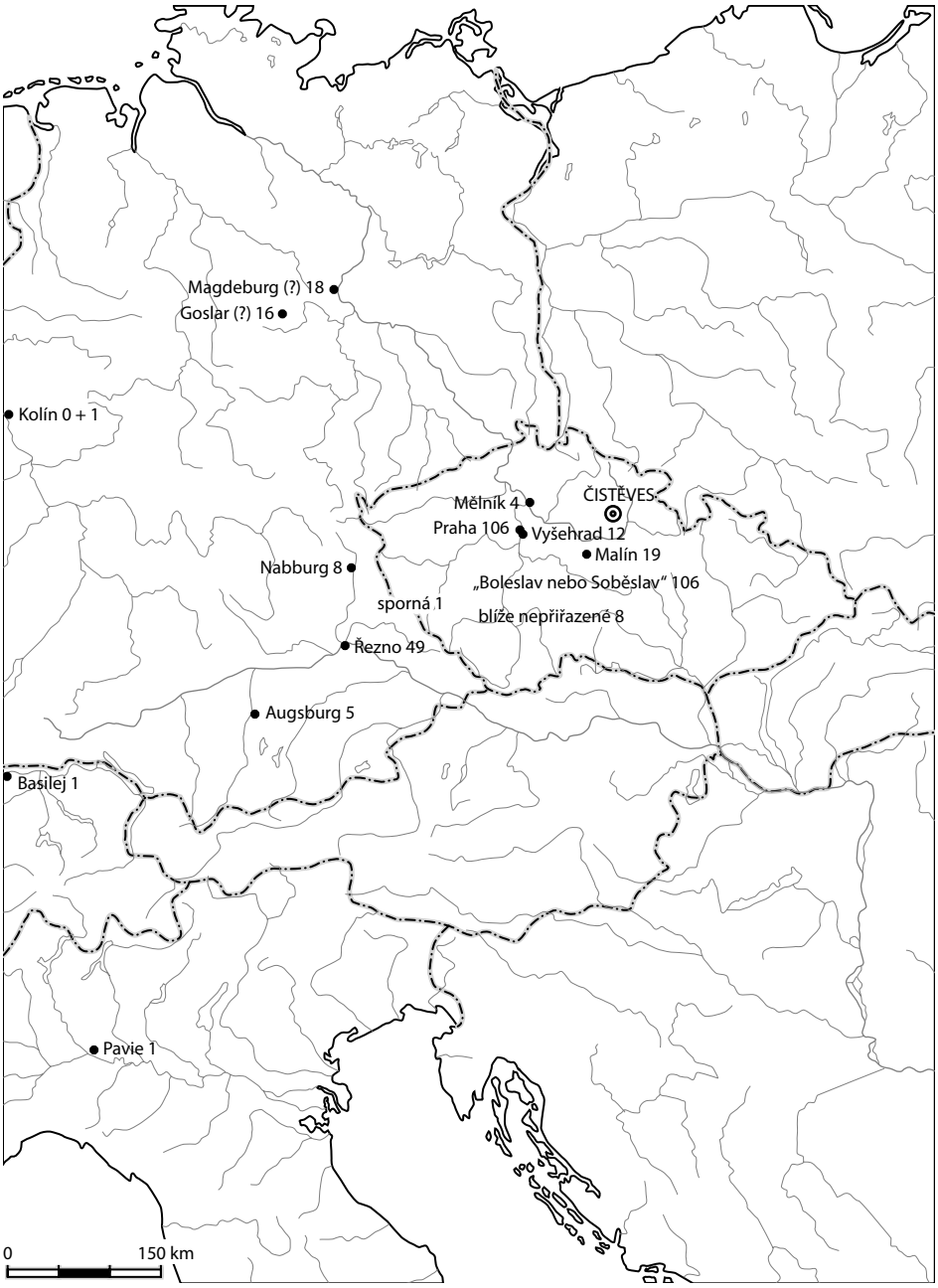

Obr. 5. Čistěves, mincovny zastoupené v nálezu (čísla označují počty mincí).

Jak již bylo řečeno, Fialovu (*1896*, 255) informaci o tom, že zpracoval poklad celý, zpochybnil autor sám především rozpory mezi popisy a vyobrazeními v rámci článku o Čistěvsi, stejně tak jako nesouladem mezi tímto článkem a informacemi uvedenými v dodatcích Českých denárů (*1895*). Zde totiž sám uvádí další typ denáru v původním

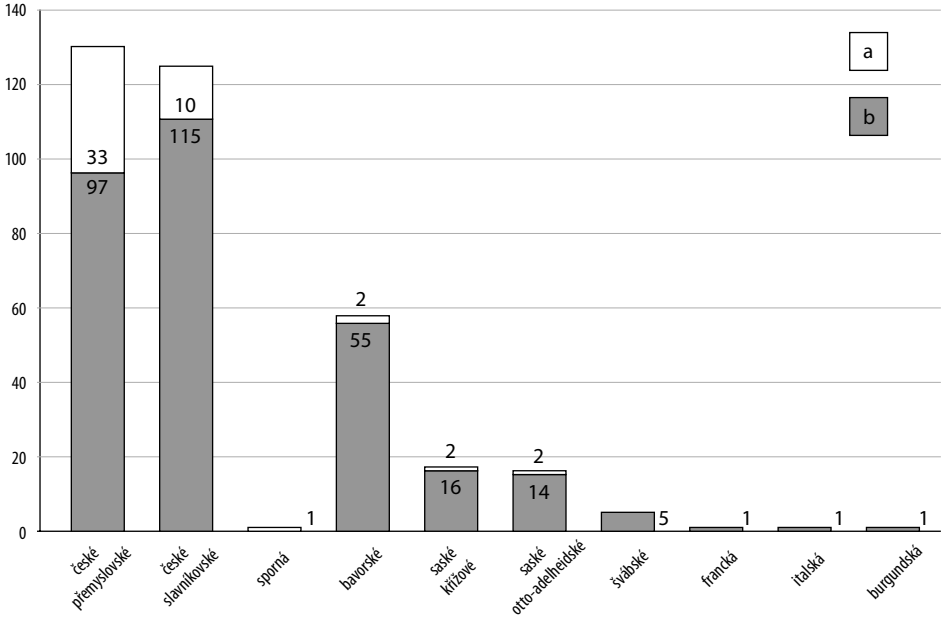

Obr. 6. Čistěves, grafické znázornění dochovaných (a) a nedochovaných mincí (b). V prvním sloupci – české přemyslovské – jsou započítány mince Boleslava I., Boleslava II., kněžny Emmy a české blíže nepřiřazené. Ve druhém sloupci – české slavníkovské – je uveden součet denárů Soběslava Slavníkovce a sporné skupiny Boleslav II. nebo Soběslav až dosud pokládané za slavníkovskou.

soupisu neuvedený (*Fiala 1895*, č. 2897). Ve stejném trendu pak v podstatě o něco později pokračuje i J. Smolík (*1899*). Ten samozřejmě vedle typů uvedených Fialou uvádí navíc nejen jiné typy či popřípadě i z našeho současného pohledu další exempláře stejného typu, ale také některé Fialovy čistěveské mince neuvádí vůbec. Tato situace se dá vysvětlit tím, že poklad byl v té době již pravděpodobně rozprodán a že některé z exemplářů již nebyly Smolíkovi k dispozici. Je však s podivem, že tento numismatik neuvádí ani všechny exempláře zakoupené královéhradeckým muzeem, z jehož sbírky jinak cituje. Uvedené drobné, ale podstatné indicie tak naznačují, že čistěveský depot neobsahoval pouze Fialou vyjmenovaných 355 denárů, 1 neražený střížek a 13 šperků v jedné po okraj plné nádobce, ale s největší pravděpodobností i další, bohužel rozsahem dnes již zcela neidentifikovatelnou rozchvácenou před popisem rozprodanou a Fialovi „nepřiznanou" část. Snad možná i proto Fiala svůj článek o čistěveském nálezu nedokončil (*Fiala 1896*, 346). Vznikla tak složitá situace. Na jedné straně máme mince, o kterých můžeme s nejvyšší pravděpodobností říci, že pocházely z depotu, ale nejsou uvedeny v žádném soupisu (č. B6 a B8 ze sbírky MVČHK; č. B3 a B40 ze sbírky K. Chaury), na druhé straně známe vyobrazení mincí neodpovídající popisu (*Fiala 1896*, tab. XXXV:7 a XXXV:89), která jsou citována a převzata do všech následujících soupisů (za všechny: *Cach 1970*, č. 1 a 167). O existenci mincí tradovaných pouze na základě kreseb lze dnes minimálně důvodně pochybovat (srv. *Petráň 2003*, 129–135; *Polanský 2004*, 87–89). Informace o mincích čistěveského nálezu vytvářejí neuvěřitelnou směs variací, tu se podporujících, jinde se vylučujících. Proto je třeba ke katalogu uvedených denárů přistupovat s nejvyšší opatrností a obzvláště zařazení některých mincí brát v úvahu jako čistě hypotetické.

Tab. 2. Čistěves, tabelární srovnání dochované české části nálezu s popisem E. Fialy (*1896*).

Panovník	Č. kat.	Inv. č.	Šmerda	Cach	Fiala 1896 či jiné soupisy	Fialův počet	Počet dochovaných	Typ
Boleslav I.	B1	MVČ-3307						
(935-972)	B2	MVČ-3308	2i var.	25 var.	13 var.	3	2	kříž/kaplice (mladší)
	B3	NM-H5-Ch-5125	5b/5a	36	(blízký č. 8?), Chaura	0	1	ruka/kaplice
Boleslav II.	B4	MVČ-3315	8w	56	1	1	1	meč/kaplice (starší)
(972-999)	B5	NM-H5-Ch-5103	12a	63	Smolík a Cach mají stejný typ	0	1	
	B6	MVČ-3309	12h	70	MVČ	1	1	
	B7	VMO-N-51101	12m	75	15	1	1	kříž/kaplice (mladší)
	B8	MVČ-3318	12q	78 var.	MVČ	0	1	
	B9	MVČ-3314	22a	94 var.	9	1	1	
	B10	NM-H5-Ch-5198	22c	95	11	1	1	2 meče/pták
	B11	NM-H5-Ch-5171	22d	96	12	3	1	
	B12	MVČ-3311						
	B13	NM-H5-Ch-5159	27d	103	MVČ + Smolík + Chaura + Cach	0	2	ruka/kříž
	B14	MVČ-3299	27j-l	109	25	4	1	
	B15	NM-H5-Ch-5154	28a					
	B16	MVČ-3301	28c	110	20	22	2	ruka/ruka
	B17	MVČ-3302						
	B18	MVČ-3306	29m					
	B19	NM-H5-Ch-5136	29n	118	23	7	4	ruka/kříž
	B20	NM-H5-Ch-5144	29o					
	B21	NM-H5-Ch-5148						
	B22	VMO-N-51102	30b	121	14	1	2	ruka/kaplice
	B23	VMO-N-51103						
	B24	VMO-N-51104						
	B25	MVČ-3303						
	B26	MVČ-3313	31					
	B27	NM-H5-Ch-5182	31l	123	26	32	8	
	B28	NM-H5-Ch-5183						
	B29	NM-H5-Ch-5184						
	B30	NM-H5-Ch-5186	31					
	B31	JMMZ-M-1537	34	127	27	3	1	
Boleslav II.	B32	NM-H5-Ch-5177						
(972-999)	B33	NM-H5-Ch-5180	57a	152	30 var.		2	ruka/poprsí (ethelredský)
nebo	B34	MVČ-3312						
Soběslav	B35	VMO-N-51105						
(981-995)	B36	NM-H5-Ch-5175	57b	153	29	106	5	
	B37	NM-H5-Ch-5181						
	B38	NM-H5-Ch-5178						
	B39	NM-H5-Ch-5176	57c	154	30		1	
Soběslav	B40	MVČ-3300	58b	156	32	14	1	
(981-995)	B41	NM-H5-Ch-5200	54	149	Chaura	1	1	
*	B42	MVČ-3304						
	B43	MVČ-3305	68c	170	90	6	2	ruka/kaplice
**	B44	MVČ-3310	1r	16	82	1	1	kříž/kaplice

* – blíže nepřiřazené české ražby; ** – blíže neurčená imitativní sporná ražba

Datace depotu

Zajímavý vývoj vykázala také datace uložení nálezu do země. E. Fiala (*1896*, 256) na základě své chronologie českých denárů i datace mincí cizích v pokladu obsažených datoval nález před rok 995. Významné předatování však záhy provedl J. Smolík (*1899*, 24), a to až k roku 1004. Ve výčtu typů denárů z nálezu čistěveského výslovně jmenoval

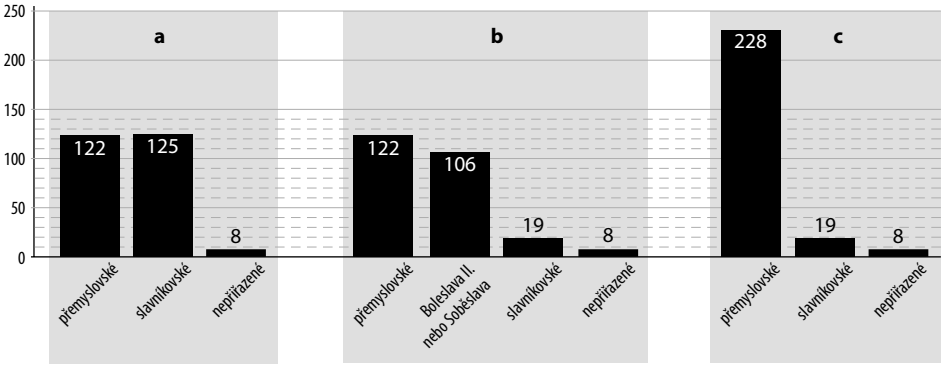

Obr. 7a–c. Čistěves, česká složka nálezu z pohledu různých přidělení mincí skupiny Boleslav II. nebo Soběslav. a) české ražby podle dosavadního přiřazení, tj. skupiny Boleslav II. nebo Soběslav Soběslavovi; b) české ražby při vydělení skupiny Boleslav II. nebo Soběslav; c) české ražby při přiřazení skupiny Boleslav II. nebo Soběslav Boleslavovi II.

typ: kříž – ruka mezi I – O s opisem na rubu „Etelred rex", který přiřkl Jaromírovi. E. Fiala (*1896*) čtyři kusy tohoto typu uvádí pod č. 25 s „nesrozumitelnými" opisy. J. Smolík (*1899*) uvádí jeden čistěveský exemplář z královéhradeckého muzea pod číslem 398, který je totožný s mincí č. B14, jako denár Boleslavův. Jeden z dalších čtyř exemplářů, který se dostal Smolíkovi do rukou, byl však pravděpodobně velice podobný exempláři později objevenému v nálezu poděbradském s opisem P. Radoměrským (*1966*, 59, 91, typ XXXVI:1) přepsaným jako „ANEI MO DEORADY (zrcadlově) / EDELRED ANG". Opis na lícní straně ne zcela dobře dochovaného exempláře a čtení nikoli proti směru hodinových ručiček tak mohlo být interpretováno jako koruptela jména Jaromír. Nicméně i bez tohoto exempláře by podle Smolíkovy chronologie ražeb spadala datace pokladu do období „*Boleslava II. společně se svým synem Boleslavem (III.)*", tedy do let 994–999. Další badatelé se již k dataci nálezu vyjadřovali pouze na základě předchozích prací. Tak nález datuje R. Turek (*1948*, 490–494) do období 995–999, resp. okolo roku 1000, a P. Radoměrský (*Nálezy II/1*, 10–11, č. 1424) velice obecně do období poslední čtvrtiny 10. století. Datujeme-li nález nejen podle nesporně datovaných exemplářů, ale i všech mincí, které byly kdy k němu vztaženy, ať již dochovaných nebo ne, a přidržíme-li se přitom současného zařazení mincí Soběslava a kněžny Emmy do rámce přemyslovské chronologie tak, aby denáry obou typologicky odpovídaly obecně přijímané relativní chronologii mincí Boleslava II., lze prohlásit, že depot mohl být ukryt někdy okolo poloviny 90. let 10. století.[13]

[13] V dataci lze naprosto souhlasit se slovy E. Fialy (*1896*, 256) „*Ani o jediném denáru nálezu našeho nedá se s určitostí říci, že musil vzniknout po roce 995* …" Datace se tu odvíjí především od tzv. ethelredského typu ruka/poprsí českých denárů. Položíme-li počátek ražby tohoto typu na přelom 80. a 90. let 10. století a připustíme-li ražbu v nálezu se vyskytujících typů brzy po tomto datu, mohli bychom konstatovat, že depot mohl být zakopán již brzy po roce 990. Tomu by však vyhovovala spíše starší chronologie Soběslavových mincí. Podle nové chronologie Petráně (*Lutovský – Petráň 2004*, 119–126; *Petráň 2006* – tam je i vyčerpávající výčet starší literatury k této problematice) obsahuje depot jednu z nejmladších ražeb Soběslava (*Cach 1970*, č. 149) a mohl by tak být ukryt až někdy před rokem 995. Pozdější dataci by bylo možné připustit pouze na základě hypotézy, že kněžna Emma razila své mince až jako vdova v letech 999–1006. Tato hypotéza však neodpovídá obecně přijímané chronologii mincí Boleslava II. a byla by tak anachronismem. V depotu se totiž nevyskytují žádné nejmladší ražby Boleslava II. a ani ražby jeho synů Boleslava III. a Jaromíra, za jejichž vlády by Emma mohla razit. Také vnitřní situace na přemyslovském dvoře neskýtala podmínky pro Emmino mincování (*Polanský 2000*, 27–48).

Analýzy

Kromě deskripce bylo naší snahou pokusit se získat další detailnější poznatky o jednotlivých předmětech.[14] Pokud jde o mince, pak dochované exempláře byly rentgenovány, což umožnilo rozpoznat řadu technologických detailů na první pohled ne vždy zřejmých. RTG snímky denárů nám v některých případech zřetelně vykreslily stopy po technologii výroby či zpracování střížku. Zajímavé jsou tu především výrazně vystupující stopy po rozklepávání střížku, úpravě již ražené mince či zpracování polotovaru. Získané údaje naznačují, že technologie výroby denárů 10. století se příliš nelišila od výroby mincí ve vrcholném středověku popisované v písemných pramenech.[15]

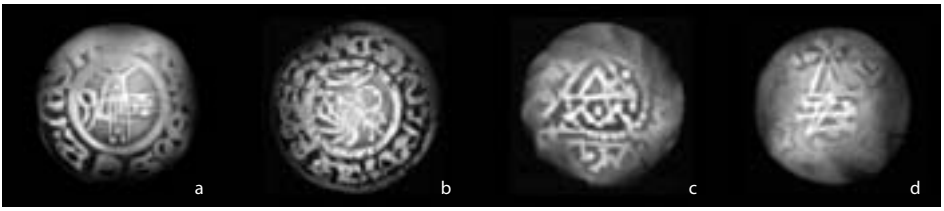

Obr. 8a–d. Čistěves, ukázky RTG snímků mincí z nálezu. a) č. B16 nedoražená ražba; b) č. B23 ražba s dvojrázem; c) č. B44 a d) č. B4 ražby se stopami po zpracování střížku.

Kromě toho byly dochované mince i všechny šperky podrobeny rentgen-fluorescenční analýze. Z výsledků analýz (viz Exkurz, tab. A–D) vyplývá, že jak mince, tak šperky byly vyrobeny z kvalitního kovu, který obsahoval více než 88 % stříbra (viz výsledky RFA analýz, s. 123 a 124). Za povšimnutí stojí příměs, byť stopová, zinku a cínu v některých českých mincích na rozdíl od zahraničních a šperků s výjimkou jediného (o tom viz tamtéž). Zahraniční analýzy (*Hårdh 1976*, 112; *Ilisch – Schwarz 2003*, 52–114; *Steuer 2003*, 138–149; *Matzke 2003*, 156–175) dokládají, že v arabských mincích jsou tyto prvky zastoupeny minimálně a v evropských jejich podíl kolísá. V každém případě jsou však výrazněji zastoupeny v anglosaských mincích. I když zatím nelze tato zjištění zobecňovat, je třeba zastoupení těchto prvků nadále sledovat a především rozšířit databázi analýz mincí a šperků ze západoslovanských depotů. Celkově lze konstatovat, že podle dnešního stavu poznání byla surovina pro výrobu čistěveských mincí i šperků totožná. Zda se do mincoven i do šperkařských dílen dostávalo stříbro ve stejných formách – v podobě hřiven, stříbrných slitků, zlomkového stříbra mincovního i šperkového, či lze počítat s výběrem konkrétní formy suroviny pro tu či onu oblast zpracování stříbra, zůstává otázkou.

C. Šperky (obr. 9a–d)

Katalog šperků z čistěveského depotu zachycuje základní informace o každém předmětu. Jednotlivá hesla zahrnují následující kategorie: popis, stav dochování, hmotnost, rozměry a inventární číslo, pod jakým je předmět uložen v Muzeu východních Čech v Hradci Králové (MVČHK).

[14] K přínosu mikroanalýz v různých oblastech srv. např.: *Dekówna 1992*; *Zoll-Adamikowa – Dekówna – Nosek 1999*; *Jelínková – Karmazin – Klanica 2004*, 157–164.

[15] Výzkum výsledků RTG analýzy a problematiky technologie výroby nebyl ještě ukončen. Vyslovení konkrétních závěrů si vyžádá studium většího souboru mincí, než byl prozatím zkoumán. K výrobní technologii srv. *Hána 2004*, 1–13.

C1. Náušnice se třemi košíčky

Popis: Na esovitě ukončeném oblouku jsou navléknuty tři košíčky, které jsou tvořeny brýlovitými dílky z filigránního drátu. Doplněno výzdobou v podobě granulí na podložkách ze stočeného hladkého drátku.
Stav dochování: dobrý, chybí pouze část oblouku
2,253 g; roz.: max. výška náušnice 20,6 mm, max. šířka náušnice 17 mm (MVČHK, inv. č. 3.285)
RFA: Cu 5,21 %; Pb 0,72 %; Bi 0,05 %; Au 0,66 %; Ag 93,36 %
RFA: Cu 3,35 %; Pb 0,75 %; Au 0,81 %; Ag 95,09 %

C2. Náušnice se třemi košíčky

Popis: Na oblouku ukončeném očkem z roztepaného drátu jsou navléknuty tři košíčky, které jsou tvořeny pravděpodobně brýlovitými dílky. Vzhled drátu se pod mikroskopem jeví odlišně než u ostatních exemplářů. Doplněno výzdobou v podobě granulí na podložkách ze stočeného hladkého drátku.
Stav dochování: chybí oblouk nad košíčky, košíčky jsou deformovány
1,947 g; roz.: max. výška náušnice 15 mm, max. šířka náušnice 19 mm (MVČHK, inv. č. 3.286)
RFA: Cu 5,29 %; Pb 0,35 %; Au 1,05 %; Ag 93,3 %

C3. Náušnice se třemi košíčky

Popis: Na oblouku ukončeném očkem z roztepaného drátu, které je deformováno, jsou navléknuty tři košíčky, které jsou tvořeny brýlovitými dílky z filigránního drátu. Doplněno výzdobou v podobě granulí na podložkách ze stočeného hladkého drátku.
Stav dochování: chybí oblouk nad košíčky
1,232 g; roz.: max. výška náušnice 11 mm, max. šířka náušnice 17 mm (MVČHK, inv. č. 3.287)
RFA: Cu 4,54 %; Pb 0,22 %; Au 0,66 %; Ag 94,58 %

C4. Náušnice se dvěma (původně třemi?) košíčky

Popis: Na oblouku ukončeném očkem z roztepaného drátu jsou navléknuty dva košíčky, které jsou tvořeny z filigránního drátu. Doplněno výzdobou v podobě granulí na podložkách ze stočeného hladkého drátku.
Stav dochování: chybí část oblouku nad košíčky, dochovány pouze dva silně deformované košíčky
0,989 g; roz.: max. výška náušnice 18,5 mm, max. šířka náušnice 16 mm (MVČHK, inv. č. 3.288)
RFA: Cu 3,94 %; Pb 0,29 %; Au 0,76 %; Ag 95,01 %
RFA: Cu 3,71 %; Pb 0,28 %; Au 0,65 %; Ag 95,35 %

C5. Náušnice se třemi válcovitými bubínky

Popis: Oblouk náušnice je ukončen nedovinutým očkem z roztepaného drátu. Každý bubínek je tvořen plechem stočeným do tvaru válce, k němuž jsou připevněny spodní a horní podstava. Zadní stěna a spodní podstava bubínků je nezdobená. Čelní stěna je zdobena granulací – pásy a trojúhelníky o podstavě tvořené 4 zrny. Horní podstava dále nese výzdobu ze 4 roztepaných drátků stočených do oček a uspořádaných do kříže a objevují se na ní i ojedinělá granulovaná zrna. Bubínky jsou spojeny z vnější strany drátkem, který je na jednom konci trojnásobně ovinut kolem nosného oblouku (na straně bez očka).

Stav dochování: dobrý – pouze mírně deformovaná
2,076 g; roz.: max. výška náušnice 18,3 mm, max. šířka náušnice 20,5 mm (MVČHK, inv. č. 3.289)
RFA: Cu 4,62 %; Pb 0,29 %; Bi 0,09 %; Au 0,55 %; Ag 94,45 %
RFA: Cu 4,52 %; Pb 0,48 %; Bi 0,04 %; Au 0,73 %; Ag 94,24 %
RFA: Cu 4,19 %; Pb 0,43 %; Au 0,64 %; Ag 94,75 %
RFA: Cu 5,11 %; Pb 0,46 %; Bi 0,11 %; Au 0,59 %; Ag 93,72 %

C6. Náušnice se třemi válcovitými bubínky

Popis: Oblouk náušnice je ukončen nedovinutým očkem z roztepaného drátu. Každý bubínek je tvořen plechem stočeným do tvaru válce, k němuž jsou připevněny spodní a horní podstava. Zadní stěna a spodní podstava bubínků je nezdobená. Čelní stěna je zdobena granulací – pásy a trojúhelníky o podstavě tvořené 4 zrny. Horní podstava dále nese výzdobu ze 4 roztepaných drátků stočených do oček a uspořádaných do kříže a objevují se na ní i ojedinělá granulovaná zrna. Bubínky jsou spojeny z vnější strany drátkem, který je na jednom konci trojnásobně ovinut kolem nosného oblouku (na straně bez očka). V důsledku deformací jsou patrné technologické detaily utváření bubínků.
Stav dochování: Poškozená, deformovaná. Možná chybí část nosného oblouku, jehož velká část je přimáčknuta k bubínkům. Mírné poškození výzdoby.
1,971 g; roz.: max. výška náušnice 18 mm, max. šířka náušnice 21 mm (MVČHK, inv. č. 3.290)
RFA: Cu 6,06 %; Pb 0,51 %; Bi 0,11 %; Au 0,63 %; Ag 92,7 %
RFA: Cu 6,04 %; Pb 0,62 %; Bi 0,07 %; Au 0,68 %; Ag 92,6 %
RFA: Cu 4,69 %; Pb 0,53 %; Bi 0,08 %; Au 0,71 %; Ag 93,99 %

C7. Náušnice s bubínky a animální výzdobou

Popis: Na oblouku jsou navléknuty tři malé bubínky, jejichž spojení je zesíleno drátkem připojeným na oblouk náušnice. K horním podstavám a čelní stěně bubínků je připojena ozdoba z plechu zformovaná do podoby zvířete – hlavičky a ozdobné části těla.
Výzdoba granulací – pásy a trojúhelníky. Základny trojúhelníků tvoří 3 zrna, v případě základny o 2 zrnech jde zřejmě o zbytek původně většího trojúhelníku. Jeden z trojúhelníků je umístěn zhruba v prostoru očí, jeden na krku, hlava oddělena od další části těla pásem granulace. S granulovanými trojúhelníky se setkáváme i na vlastním těle. Granulací jsou zdobeny dále okraje těla. Původní stav nelze vzhledem k deformaci zcela rekonstruovat.
Stav dochování: ve dvou částech – oblouk náušnice s výzdobou a další zlomek oblouku, deformována.
2,068 g (1,765+0,303 g); roz.: max. výška torza náušnice 14 mm, max. šířka torza náušnice 19 mm (MVČHK, inv. č. 3.291)
RFA: Cu 3,18 %; Pb 0,14 %; Au 0,17 %; Ag 96,51 %
RFA: Cu 3,89 %; Pb 0,21 %; Au 0,75 %; Ag 95,15 %

C8. Náušnice kapsářovitá s animální výzdobou

Popis: Na nosném oblouku jsou navlečeny 3 izolované válcovité bubínky, k nim a k oblouku je připevněna vlastní ozdobná část náušnice „kapsář". Každý bubínek je tvořen plechem stočeným do tvaru válce, k němuž jsou připevněny spodní a horní podstava. Bubínky jsou proraženy a navlečeny na nosný oblouk a toto připojení je zpevněno drát-

kem, který je jedním koncem uchycen k esovité kličce a druhým je čtyřnásobně obtočen kolem nosného oblouku. Při vrcholu bubínku na oblouku (proti bubínku u esovité kličky) je kolem průrazu věneček granulace, zpevňovací drátek jde přes tuto granulaci. Čelní ozdoba („kapsář") je tvořena plíškem ve tvaru půlelipsy. Na rubu je mírně zprohýbaná. Lícová strana je zdobena granulací – pásem ze dvou řad granulace po obvodu kapsáře. Na ploše se objevují ojedinělé stopy po zrncích granulace. Ve střední části vystupuje plastická ozdoba – stylizované zvířecí tělo, jehož podobu dotváří kombinace granulace a drátků. Od hlavičky přes hřbet těla vede drátek, na spodním konci stočený do „ocásku". V prostoru hlavičky dva stočené drátky tvoří „ouška". Hřbet s hlavičkou je zdoben granulací (3 řady kolem drátku, 2 řady kolmé na hřbet), granulace dále lemuje „ouška" a nachází se také v místech připojení ozdoby k základnímu plíšku (1 řada).
Stav dochování: dobrý, pouze mírná deformace
1,974 g; roz.: max. výška náušnice 23 mm, max. šířka náušnice 15,5 mm (MVČHK, inv. č. 3.292)
RFA: Cu 3,42 %; Pb 0,32 %; Au 0,4 %; Ag 95,86 %
RFA: Cu 3,47 %; Pb 0,3 %; Bi 0,05 %; Au 0,46 %; Ag 95,72 %

C9. Náušnice s košíčky

Popis: Na oblouku tvořeném zkrouceným drátem bez dochovaného ukončení jsou navléknuty dva silně deformované košíčky z filigránního drátu. Od ostatních exemplářů v depotu se liší absencí granulovaných zrn na podložce.
Stav dochování: fragment s dvěma silně deformovanými košíčky a silně deformovaným obloukem (nedokončený výrobek?)
1,029 g; roz.: max. šířka torza 23 mm (MVČHK, inv. č. 3.293)
RFA: Cu 5,02 %; Zn 0,59 %; Pb 0,08 %; Au 0,48 %; Ag 93,83 %
RFA: Cu 3,95 %; Pb 0,52 %; Bi 0,09 %; Au 0,62 %; Ag 94,82 %

C10. Perla

Popis: Perla peckovitého tvaru je tvořena ze dvou polovin, kdy okraje plechu jsou staženy na vrcholech drátěnými kroužky tvořícími a ohraničujícími navlékací otvory. Výzdobu tvoří zpravidla dvouřadá granulace – pásy a trojúhelníky, která je orientovaná ke kratší ose perly, tedy k místu spoje polokoulí.
Stav dochování: deformovaná (stlačením došlo k dílčímu rozpojení v místech spojů)
4,968 g; roz.: výška perly 30,8 mm, průměr deformovaného tvaru 22,2 mm, max. síla stlačeného tvaru 11,3 mm (MVČHK, inv. č. 3.294)
RFA: Cu 7,91 %; Pb 0,3 %; Bi 0,21 %; Au 0,36 %; Ag 91,22 %
RFA: Cu 5,07 %; Pb 0,34 %; Bi 0,18 %; Au 0,33 %; Ag 94,08 %

C11. Perla

Popis: Perla s oválným podélným průřezem je tvořena pravděpodobně z jednoho kusu plechu. Jeho okraje jsou staženy na vrcholech drátěnými kroužky tvořícími a ohraničujícími navlékací otvory. Výzdoba: granulovaná – pásy ze dvouřadé granulace, trojúhelníky – orientována podélně s delší osou perly. Počet polí: 10 – 5 dvojic trojúhelníků střídavě orientovaných.
Stav dochování: deformovaná stlačením, jeden kroužek navlékacího otvoru odlomen. K odlomení došlo až sekundárně, neboť na nejstarších vyobrazeních předmětu ještě oddělen není.

5,532 g (5,229+0,303 g); roz.: výška perly 30 mm (bez odlomeného kroužku navlékacího otvoru), průměr deformovaného tvaru 16 mm, max. síla stlačeného tvaru 7 mm (MVČHK, inv. č. 3.295)
RFA: Cu 3,76 %; Pb 0,5 %; Bi 0,23 %; Au 0,27 %; Ag 95,23 %
RFA: Cu 3,24 %; Pb 0,41 %; Bi 0,23 %; Au 0,27 %; Ag 95,86 %

C12. Perla

Popis: Perla peckovitého tvaru je složena ze dvou polovin s kroužky kolem navlékacích otvorů na vrcholech. Spoj obou částí je dobře patrný. Výzdoba granulací – pásy, trojúhelníky – je orientovaná ke kratší ose perly, tedy k místu spoje obou polovin. Rekonstrukci výzdoby komplikuje deformace perly. Funkce drátků doprovázejících granulovanou výzdobu je nejasná.
Stav dochování: deformovaná stlačením (stlačením došlo k dílčímu rozpojení v místech spojů)
2,253 g; roz.: výška perly 21,3 mm, rozměry deformovaného tvaru: šíře 11,5 mm, síla 4,9 mm (MVČHK, inv. č. 3.296)
RFA: Cu 3,19 %; Pb 0,73 %; Bi 0,18 %; Au 0,33 %; Ag 95,57 %
RFA: Cu 3,34 %; Pb 0,75 %; Bi 0,21 %; Au 0,32 %; Ag 95,38 %

C13. Perla

Popis: Původní tvar perly je neurčitelný. Pravděpodobně je složena ze dvou polovin (patrná část spojovacího švu). Kroužky kolem navlékacího otvoru jsou tvořeny z cca dvojnásobně stočeného drátu. Paralelně s podélnou osou perly je veden jednoduchý drátek. Výzdoba je tvořena granulovanými pásy a trojúhelníky.
Stav dochování: zcela zdeformovaná (vícesměrně)
C 13. 1,263 g; roz.: deformovaný stav – 16x8,4x5,2 mm (MVČHK, inv. č. 3.297)
RFA: Cu 5,02 %; Pb 0,29 %; Bi 0,06 %; Au 0,64 %; Ag 93,98 %
RFA: Cu 5,82 %; Pb 0,31 %; Bi 0,07 %; Au 0,72 %; Ag 93,08 %

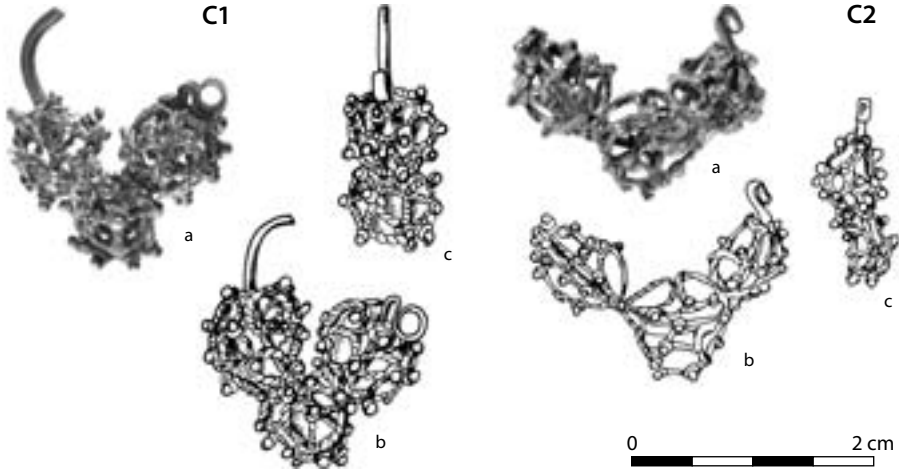

Obr. 9a. Čistěves, šperky z hromadného nálezu, čísla katalogu C1–C2.

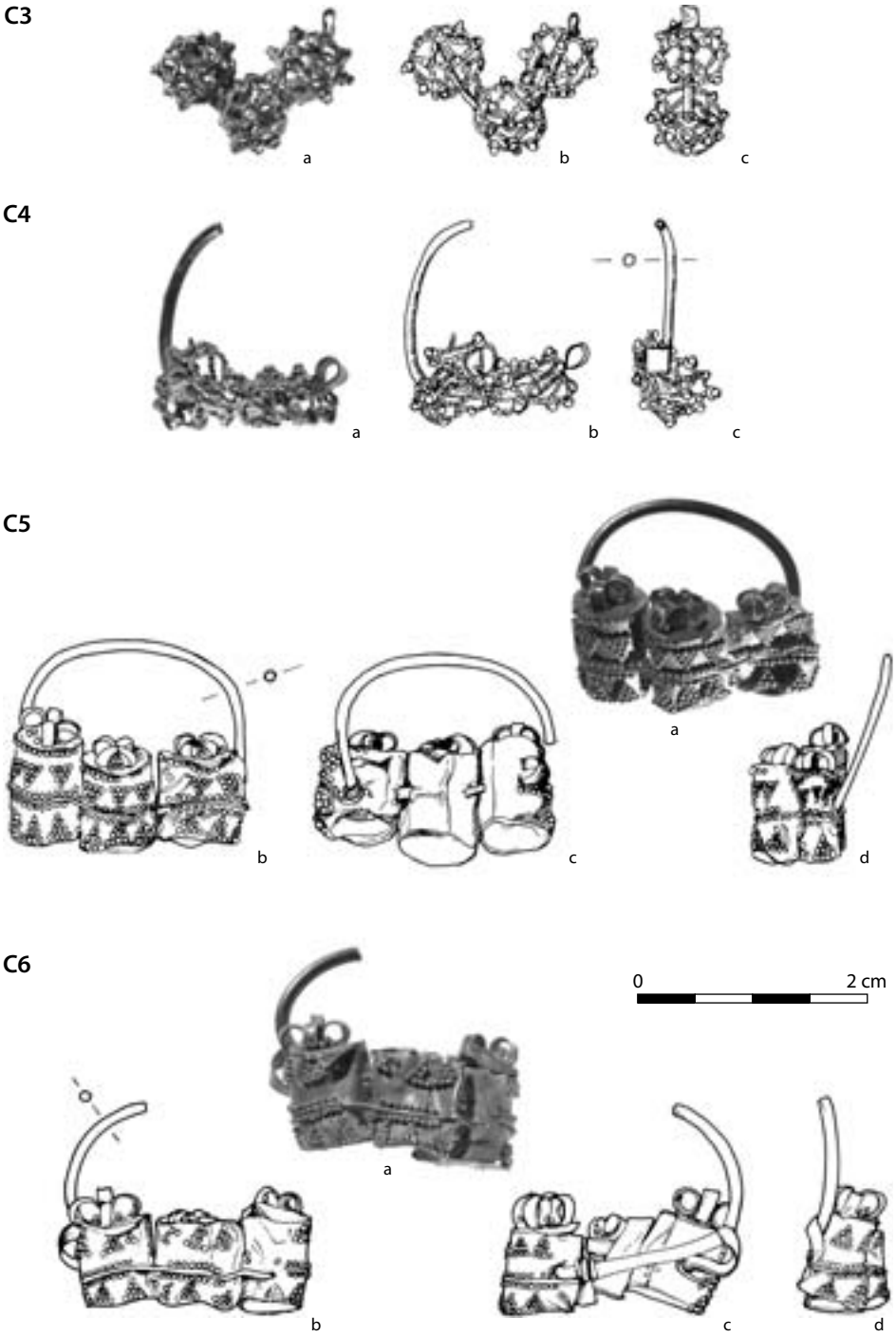

Obr. 9b. Čistěves, šperky z hromadného nálezu, čísla katalogu C3–C6.

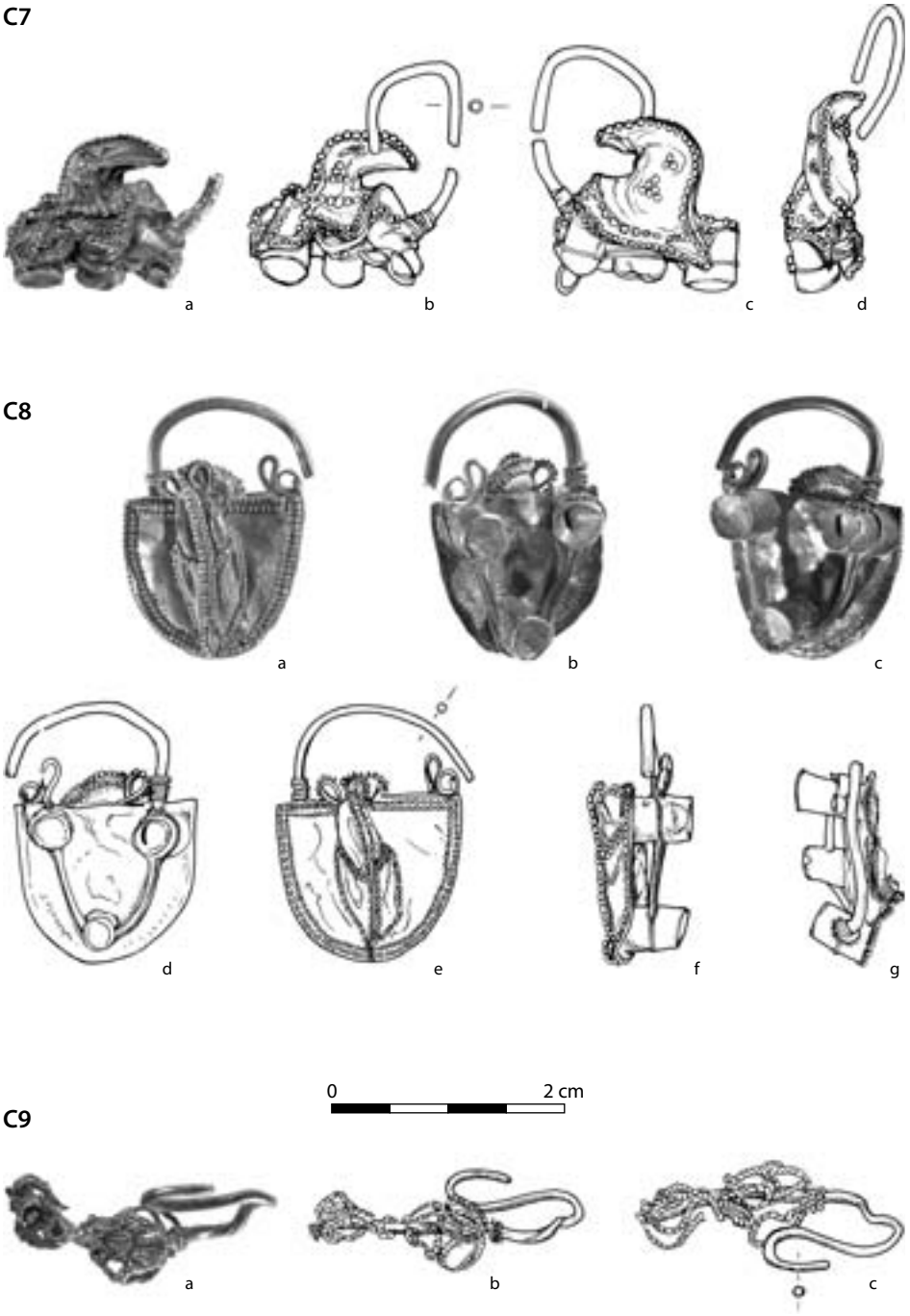

Obr. 9c. Čistěves, šperky z hromadného nálezu, čísla katalogu C7–C9.

C10

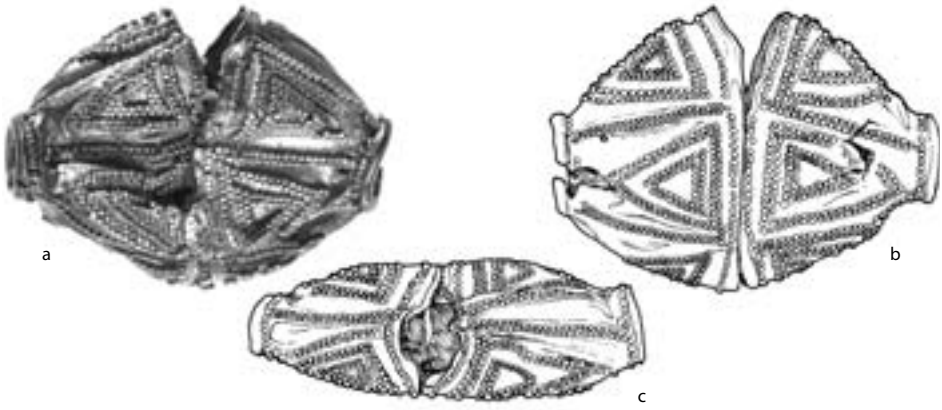

C11

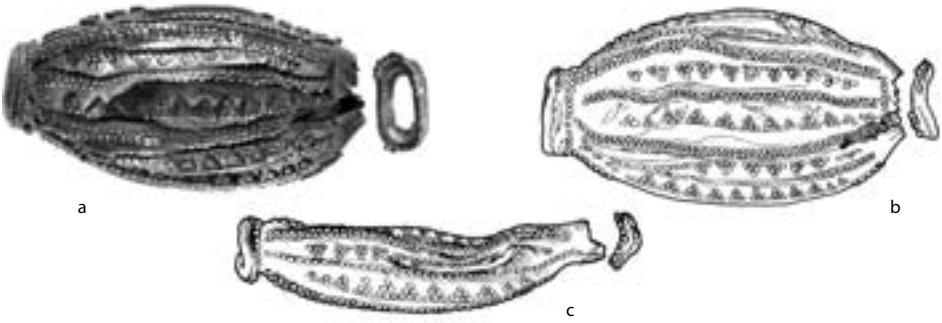

C12

C13

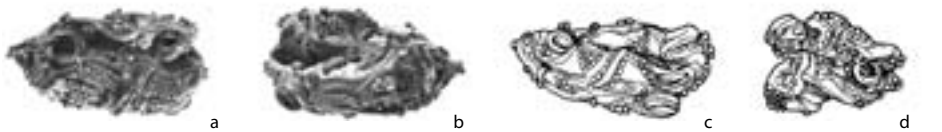

Obr. 9d. Čistěves, šperky z hromadného nálezu, čísla katalogu C10–C12.

Charakteristika šperků a jejich význam

Všechny šperky, obdobně jako mince, byly zhotoveny z kvalitního stříbra (blíže Exkurz, tab. D). Najdeme mezi nimi šperky deformované více i méně. Pouze v jednom případě (č. C9) by se mohlo jednat o polotovar. Depot fakticky neobsahuje žádné šperky ve zlomcích – zlomkové stříbro. S vysokým podílem celých šperků se přitom obdobně můžeme dále setkat v depotu ze Žatce (*Preidel 1940*, 544–554) na rozdíl od depotu z Kelče, pro nějž je naopak typické zlomkové stříbro (*Turek 1962*, 83–117; *Kučerovská 1986*, 235–248; *táž 1996*, 63–187).[16]

Otázku datování šperků nám poněkud usnadňuje numismatická složka depotu, která vymezuje horní hranici jejich výroby, k níž muselo dojít v jistém odstupu před koncem 10. století. Dosavadní poznatky o raně středověkém šperku v Čechách a v Polsku (*Krumphanzlová 1974*; *Dekówna 1992*, 100–101, Tab. 1; *Kóčka-Krenz 1993*) v tomto konkrétním případě dovolují uvažovat především o 2. polovině 10. století, i když předlohy některých z nich bychom našli již v obdobích starších.

Tradičně jsou českým i moravským depotům, tj. Jakimowiczově skupině V (*Jakimowicz 1933*, 117), přiřazovány jako nejbližší depoty Jakimowiczovy skupiny I (území polské a východních částí Německa: *Jakimowicz 1933*, 114–115, Tab. XIII; *WS I*; *WS III*; k nálezům ve Slezsku srv. *WS IV*, Tab. I, VI, VIII, IX, XII). Z tohoto důvodu se při hodnocení čistěveského depotu naše pozornost obrací nejčastěji tímto směrem. Výskyt obdobných typů šperků v obou prostředích ovšem představuje pouze jednu stranu problému. Druhou stranu totiž představují výzdobné a technologické detaily, jejichž studium je podmíněno analýzou pod mikroskopem. Jako příklad, jak zrádná může být formální podobnost šperků, lze uvést *náušnice se dvěma či třemi košíčky*, jimž podrobně věnovala pozornost M. Dekówna (*1992*, 89–114, tab. 2 na str. 106).[17] Detailní studium přivedlo autorku k rozlišení různých variant vytváření jednotlivých košíčků (obr. 10). Varianty *a* a *b* patří košíčkům z Íránu; variantu *c* – košíčky tvořené brýlovitými dílky – autorka považuje za typický znak velkomoravského šperku; varianta *d* – košíčky ze smyčkovitě vinutého drátu – je naopak charakteristická právě pro nálezy polské. Autorka na základě tohoto zjištění jednak zkonstatovala, že výrobu košíčkovitých náušnic v Polsku nelze odvozovat z velkomoravského klenotnictví, jednak logicky položila otázku, jak byly tvořeny náušnice z Čistěvse a Žatce. Tuto otázku lze ostatně vztáhnout i k dalším českým nálezům náušnic téhož typu ze Žalova, Lahovic a Libice nad Cidlinou.

Náušnice se třemi košíčky ze žateckého depotu (*Preidel 1940*, 550, Taf. III; *Wieczorek, A. – Hinz, H.-M. /Hrsg./ 2000*, 262–263, 10.06.01e, f, h) nebylo zatím možné fyzicky porovnat. Náušnice řazené k témuž typu z hrobu 158 na libické akropoli (*Krumphanzlová 1974*, 46; *Turek 1978*, 62) se nacházejí v takovém stavu rozpadu, že

[16] Žatecký depot teprve čeká na nové vyhodnocení, ale již nyní lze připomenout názor R. Turka (*1962*, 107), že depot nelze spojovat s cizím obchodníkem, ale obchodníkem domácím, či názor P. Čecha, že se jedná o majetek specializovaného řemeslníka – šperkaře. Tuto hypotézu opírá autor mj. o skutečnost, že žatecký poklad byl nalezen na západním okraji výrobního a zpracovatelského areálu železa a barevných kovů (*Čech 2004*, 79–80). Upozorňujeme na tyto názory z toho důvodu, že i v případě depotu v Čistěvsi, stejně jako některých dalších, se bude třeba znovu zamyslet nad důvody, které vedly k jejich tezauraci.

[17] Podíváme-li se na výskyt tohoto typu náušnic v Polsku v depotech 2. poloviny 10. století až prvního desetiletí 11. století (*Dekówna 1992*, Tab. 4; *Kóčka-Krenz 1993*, 209–211, mapa 16; soupisy obou autorek se přitom v některých detailech liší), pak jejich největší koncentraci najdeme ve Velkopolsku, zatímco ve Slezsku jde jen o ojedinělé případy a v Malopolsku nebyl z toho období zjištěn žádný exemplář.

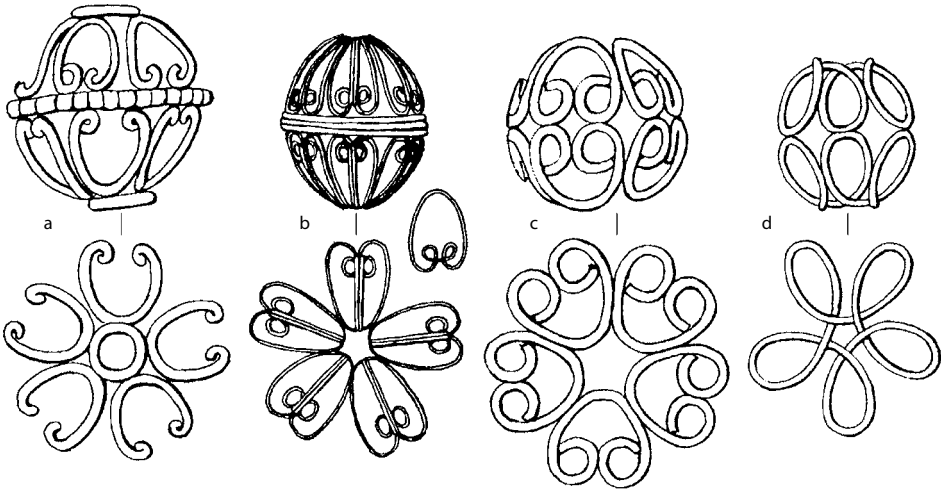

Obr. 10a–d. Schematické znázornění způsobu výroby košíčků náušnic se třemi košíčky (podle: *Dekówna 1992*, tab. 2).

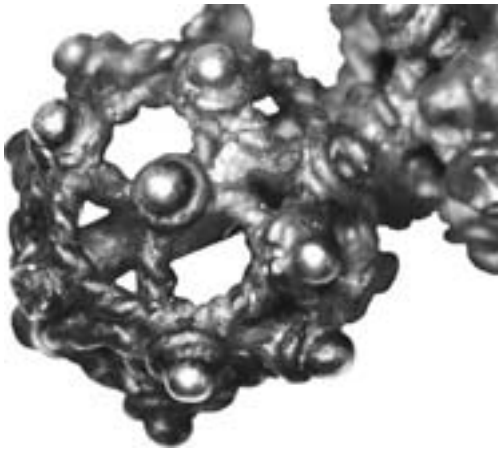

Obr. 11. Čistěves, detail košíčkovité náušnice č. C3.

je nelze k další analýze použít. Observace košíčkovitých náušnic z Čistěvsi (č. C1–4, 9) pod mikroskopem prokázala, že byly tvořeny z brýlovitých dílků (obr. 11). Týmž způsobem byly vytvořeny též košíčky náušnice z Lahovic z hrobu 63/57 (51), v jejichž případě však již nebyla použita granulace na spojích dílků (*Krumphanzlová 1974*, 45, 47, 49). Pár náušnic se 3 košíčky pochází dále z hrobu 18 v bývalé žalovské cihelně, kde se rozkládalo jedno z pohřebišť obyvatel Levého Hradce (*Sláma 1977*, Taf. LII:18). Byly zhotoveny z brýlovitých dílků z filigránního drátu s granulovanými zrny na spojích dílků a na rozdíl od čistěveských náušnic nemají oblouk ukončený očkem.[18] Všechny podrobněji studované nálezy se tedy technologií výroby liší od nálezů polských a navazují na starší velkomoravské předlohy s větším počtem košíčků.

[18] Tento nález je důležitý i z hlediska chronologického. Náušnice se třemi košíčky doprovázel stříbrný prsten, zbytek stříbrného řetízku a především 5 stříbrných náušnic s očkem, které umožňují celý nálezový celek datovat pravděpodobně již do 1. poloviny 10. století.

Z hlediska rentgen-fluorescenční analýzy je zajímavé, že dílčí odchylky (neobvyklá příměs 0,6 % zinku a výrazný rozdíl obsahu Pb mezi košíčkem a obloukem náušnice) odpovídají dílčí typologické odlišnosti košíčkovité náušnice č. C9, která se od ostatních liší absencí granulovaných zrn na podložce na spojích dílků košíčků. Její vzhled přitom naznačuje, že by se mohlo jednat o nedokončený výrobek.

Podobně si povšimněme *náušnic s válcovitými bubínky* (č. C5, 6). Společným znakem tohoto typu náušnic, ať pocházejí z depotů v Čistěvsi, Žatce, z depotů polských či z východních území Německa[19] (*Kóčka-Krenz 1993*, 69–71, soupis: 217–219, mapa 20), jsou tři válcovité bubínky navléknuté na oblouku ukončeném očkem. Objevují se však ve dvou variantách, a to s výzdobou filigránem, která převažuje, či s granulací. H. Kóčka-Krenz (*1993*, 70) dospěla k závěru, že oba typy výzdoby se objevují od 2. poloviny 10. do počátků 12. století s tím, že počátky granulované výzdoby mohou být o něco pozdější – z konce 10. století. Čistěveské náušnice se řadí právě k této variantě s granulovanou výzdobou. Kromě toho je jejich horní podstava zdobena růžicí z páskových oček. Oproti tomu zlatá náušnice z Výravy či stříbrné náušnice s válcovitými bubínky ze žateckého depotu jsou zdobeny filigránem (*Filip 1948*, Tab. 48; *Preidel 1940*, Taf. IV).[20]

Náušnice s animální výzdobou mají v depotu z Čistěvsi dva zástupce. Kapsářovitá náušnice (č. C8) rozšiřuje nepříliš rozsáhlý, avšak poměrně variabilní, fond tohoto typu náušnice vyznačujícího se ozdobou v podobě půlelipsovitého plíšku, „kapsáře", zdobeného animální výzdobou upevněnou na třech válcovitých bubíncích (podrobně: *Kóčka-Krenz 1993*, 74–76, soupis 20 lokalit: 224–225, mapa 24). Náušnice s bubínky a animální výzdobou (č. C7) kombinuje válcovité bubínky s animální výzdobou zase poněkud jiným způsobem. Právě bubínky, které tvoří nosnou konstrukci pro plíšek zformovaný a dozdobený pomocí drátků a granulace do zvířecí podoby, jsou v českém klenotnictví naprosto cizím prvkem.[21] Vzhledem k technologickému zpracování těchto náušnic se proto přikláním k názoru, že čistěveské i další exempláře z depotů nebyly vyrobeny v české dílně, ačkoliv použití animálního motivu ve výzdobě cestu ke starší české klenotnické tradici naznačuje.

Obrátíme-li pozornost k čistěveským *perlám* (č. C10–13), můžeme konstatovat, že mezi nimi nenajdeme dva totožné exempláře. Určení jejich původu je komplikováno tím, že dokumentace perel z depotů obecně bohužel často není taková, abychom je podle ní mohli detailně srovnávat. Stříbrné perly, stejně jako perly zlaté či pozlacené, se v Čechách objevily v horizontu charakterizovaném výskytem velkomoravského či Velkou Moravou ovlivněného šperku zčásti snad již v 2. polovině 9. století a dále v 1. třetině 10. století (srv. např. Stará Kouřim: *Šolle 1959*, 449–451; *Wieczorek, A. – Hinz,*

[19] Ojediněle se tento typ náušnice objevuje i v hrobech (*Kóčka-Krenz 1993*, mapa 20: lokality Lubień, Końskie, Kraków – Zakrzówek, Kloster Haeseler). Jediný slovenský nález, zdobený filigránem, pochází z pohřebiště v Nitře pod Zoborom (*Čaplovič 1954*, Taf. XXI:4).

[20] I když žatecký poklad bude teprve předmětem detailní analýzy, pokusme se alespoň o jeho rámcové srovnání s depotem čistěveským. Oba depoty spojuje v obecné rovině výskyt stříbrných šperků, i když je mezi nimi naprosto zřejmý kvantitativní i kvalitativní rozdíl. Čistěveský depot se liší užší škálou druhů zastoupených šperků, neobsahuje esovité záušnice ani stříbrné hřivny. Oba depoty spojuje výskyt náušnic se třemi košíčky a dále náušnic s válcovitými bubínky, které se však liší typem výzdoby.

[21] Analogické technologické provedení, tj. umístění plíšku na třech izolovaných bubíncích navléknutých na oblouk, najdeme na náušnici z pohřebiště 10.–11. století ve Wichmaru (*Rempel 1966*, Taf. 61F) a v depotu v Radzikówě II uloženém po r. 1008 (*Kóčka-Krenz 1993*, 75; *Seger 1929*, Abb. 58–59 na str. 141; *WS IV*, Tab. XII:59). Ve zpracování animálního motivu se ovšem uvedené exempláře liší.

H.-M. /Hrsg./ 2000, např. obr. 8.04.01h/s. 218). V poněkud odlišném zpracování se s nimi poměrně často lze setkat v depotech zlomkového stříbra (*Kóčka-Krenz 1993*, mapy 42–45). Z pohledu technologického si je třeba povšimnout použití stříbrného drátku blíže neurčené funkce na perle č. C12, což je detail, s nímž se na starších perlách, např. starokouřimských, nesetkáme. I když o českém původu oválných perel uvažoval již R. Turek (*1962*, 112), otázku, kde byly vyrobeny čistěveské perly, ponechávám otevřenou pro další bádání. Stříbrné perly jsou ovšem důležité i z jiného důvodu než jako indikátor kulturních vlivů. Je totiž zajímavé, že zatímco váhově 1 náušnice odpovídá 1,5 až 2 denárům, některé perly dokonce až 4–5 denárům.

Celkově je možno shrnout, že čistěveské šperky je možno z hlediska původu rozdělit do 3 skupin: 1. na šperky cizího původu, které v žádném případě nesouvisejí s českým či velkomoravským klenotnictvím (náušnice se třemi válcovitými bubínky: C5–6); 2. na šperky, v jejichž případě je třeba domácí původ či spíše vliv starší domácí tradice zvažovat (perly: C10–13, náušnice s animální výzdobou: C7–8); 3. na šperky vyrobené s velkou pravděpodobností v Čechách (náušnice s košíčky: C1–4, 9).[22]

Závěr

Hlavním cílem revizního zpracování čistěveského depotu bylo zpřístupnit jej širší odborné veřejnosti z pohledu dnešního stavu poznání a upozornit tak na jeho význam. Velkých denárových celků obsahujících mince 10. století se dochovalo na českém území jen velmi omezené množství a o to je jeho numismatická, archeologická i obecně historická cena větší. Na základě studia tohoto nálezu se navíc otevírá řada zajímavých otázek týkajících se jak samotných mincí, tak tezauračních procesů, postavení českých depotů v rámci celé oblasti výskytu tohoto typu památek, stejně jako problematiky raně středověkého klenotnictví či zdrojů surovin v Čechách 10. století. K jejich řešení se vrátíme v některém z dalších příspěvků věnovaném českým raně středověkým nálezům.[23]

Literatura

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

CNP 1: Gumowski, M. 1939: Corpus Nummorum Poloniae 1. Kraków.

Čaplovič, P. 1954: Slovanské pohrebiště v Nitre pod Zoborom, Slovenská archeológia 2, 5–50.

Čech, P. 2004: Žatec v raném středověku (6.–počátek 13. století). In: Holodňák, P. – Ebelová, I. (eds.): Žatec. Praha, 54–114.

Dannenberg, H. 1876: Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit [I]. Berlin.

Dekówna, M. 1992: Zausznice koszyckowate – przyczynek do badań nad pochodzeniem wczesnośredniowiecznych ozdób srebrnych występujących na terenie Polski – „Basket" zausznice – a contribution to studies on the origins of the early medieval silver ornaments in Poland. Archeologia Polski 37, 89–122.

Fiala, E. 1895: České denáry. Praha [vydáno 1897].

– *1896*: Nález Čistěveský. Památky archeologické 17 (1896–1897), 255–258, 337–346, tab. XXXV.

[22] Existence domácí šperkařské dílny je předpokládána v 1. polovině 10. století (poprvé *Sláma – Sklenář 1976*, 663; dále *Smetánka 1994*, 112).

[23] V přípravě je již článek vycházející z přednášky *Čistěveský depot v kontextu nálezů se zlomkovým stříbrem z moravsko-slezského sousedství* předneseně autory tohoto článku na mezinárodní konferenci „Jak dobrze mieć sąsiada. Problematyka sąsiedztwa w archeologii i historii średniowiecza". Spotkania bytomskie VII. Bytom Odrzański 28.–30. 6. 2006 určený do sborníku z této konference.

Filip, J. 1948: Pravěké Československo. Praha.
Hahn, W. 1976: Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert. Braunschweig.
– *1985*: Beiträge zu einem Stempelcorpus der bayerischen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts: 6. Die Regensburger Münzprägung in den Jahren 983–995. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 35, 59–72.
– *1986*: Imitativprägungen nach frühen bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden. In: Sejbal, J. (red.): Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979 Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století). Numismatica Moravica VI. Brno, 285–299.
– *2004*: Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte. 14. Teil: Die Münzprägung Herzog Heinrichs III. (983–985) in Regensburg, Nabburg und Augsburg. Money Trend 7–8, 158–161.
– *2005*: Grundzüge der Altbaierischen Münz- und Geldgeschichte. 16a+b. Teil: Die Regensburger Münzprägung während der 2. Regierung Herzog Heinrichs II. (985–995). Money Trend 4 a 5, 158–163 a 164–170.
Hána, J. 2004: Výrobní defekty na mincích a jejich příčiny. ČNS – pobočka v Domažlicích, 1–13.
Hårdh, B. 1976: Wikingerzeitliche Depotfunde aus Südschweden, Probleme und Analyse. Acta Archaeologica Lundensia (Series in 8 minore) 6. Bonn – Lund.
Hásková, J. 1976: Slavníkovské mincování, Libice.
– *1985*: K problematice počátku slavníkovského mincování. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 39, 51–54.
– *1997*: K úloze biskupa Vojtěcha ve slavníkovském mincovnictví. In: Třeštík, D. – Žemlička, J. (red.): Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa. Praha, 49–54.
Hatz, V. 1961: Zur Frage der Otto-Adelheid Pfennige. In: Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis I. Stockholm.
Ilisch, P. 2005: Überlegungen zur Datierung der Otto-Adelheid-Pfennige der Stufen Hatz II, III und IV. Wiadomości Numizmatyczne 49, 39–62.
Ilisch, L. – Schwarz, F. 2003: Die Analyse der islamischen Münzen. In: Ilisch, L. – Lorenz, S. – Stern, W. B. – Steuer, H. (eds.): Dirham und Rappenpfennig. Mittelalterliche Münzprägung in Bergbauregionen. Bonn, 51–126.
Jakimowicz, R. 1933: O pochodzeniu ozdób srebrnych, znajdowanych w skarbach wczesnohistorycznych. Wiadomości archeologiczne 12, 103–137.
Jelínková, D. – Karmazin, L. – Klanica, Z. 2004: Nové poznatky k mincím moravských údělných knížat z druhé poloviny 11. století. In: Fusek, G. (ed.): Zborník na počest Dariny Bialekovej. Nitra, 157–164.
Katz, V. 1935: O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II. Praha.
Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách. Archeologické rozhledy 51, 774–808.
Kóčka-Krenz, H. 1993: Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu – The North-western-Slavonic jewellery in the early Middle Ages. Poznań.
Kopicki, E. 2003: Monety saskie biskupów (krzyżówki) X–XI w. Biuletyn Numizmatyczny 1 (329) a 2 (330), 1–18, 81–100.
Krumphanzlová, Z. 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9.–11. věku v Čechách – Die Chronologie des Inventars aus Dorffriedhöfen des 9.–11. Jh. in Böhmen. Památky archeologické 65, 34–110.
Kučerovská, T. 1986: Nález zlomkového stříbra z Kelče. In: Sejbal, J. (red.): Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979 Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století). Numismatica Moravica VI. Brno, 235–248.
– *1996*: Kelčský nález. Folia numismatika 8–9. Supplementum ad Acta musei Moraviae, scientiae sociales 78–79 (1993–1994), 63–187.

Lutovský, M. – Petráň, Z. 2004: Slavníkovci – mýtus českého dějepisectví. Praha.
Matzke, K. M. 2003: Die Analyse der europäischen Mittelalter-Münzen. In: Ilisch, L. – Lorenz, S. – Stern, W. B. – Steuer, H. (eds.): Dirham und Rappenpfennig. Mittelalterliche Münzprägung in Bergbauregionen, Bonn, 151–204.
Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10. –12. století). In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 7–73.
Petráň, Z. 1998: První české mince. Praha.
– *2003*: Problematika denárů Boleslava I. s písmeny RE pod kaplicí. Numismatické listy 57, 129–135.
– *2006*: Mincovnictví Slavníkovce Soběslava. Geneze jednoho numismatického omylu. Numismatický sborník 21, 57–82.
Petráň, Z., v tisku: Soběslavův titul libického knížete (ZOBEZLAUS LIUBICENSIS DUX) – další slavníkovský mýtus. In: Sborník k 60. narozeninám prof. Josefa Žemličky. Praha.
Polanský, L. 2000: Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Praha, 27–48.
– *2003*: Denár Boleslava II. ethelredského typu z čistěveského nálezu uložený ve VM v Olomouci. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci. Společenské vědy 286, 64–65.
– *2004*: Ikonografie denáru tzv. šípového typu. In: Grossmannová, D. – Štefan, J. T. (red.): Realita, představa a symbol v numismatické ikonografii. Vranov u Brna, 2.–3. 10. 2002. Ostrava, 85–95.
Preidel, H. 1940: Der Silberschatz von Saatz. Mannus 31, 546–589.
Radoměrský, D. 1993: Der Silberschatz von Saaz. Der deutsche Anteil der Prägungen. In: Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, Z pomocných věd historických 11 – Numismatica. Praha, 19–34.
Radoměrský, P. 1951: Olověná „sceatta" z Pražského hradu a příspěvek k počátkům českého mincovnictví. Numismatické listy 6, 29–44.
– *1953*: Emma regina. Studie o původu kněžny Emmy a o její úloze v ražbě českých mincí 10. století. Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských 122, 157–212.
– *1966*: Studie o počátcích českého mincovnictví I. Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 11–94, tab. I–XVII.
Radoměrský, P. – Richter, M. 1976: Česká středověká keramika datovaná mincemi. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 28 (1974), 57–168.
Rempel, H. 1966: Reihengräberfriedhöfe des 8. bis 11. Jahrhunderts aus Sachsen-Anhalt, Sachsen und Thüringen. Berlin.
Seger, H. 1929: Schlesischen Silberfunde der spät-slawischen Zeit. Altschlesien, t. 2, 129–161.
Schneider, L. 1898: Silberfund von Cisteves. Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, 272–274.
Skalský, G. 1929: Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví. Praha.
– *1932*: Nález českých denárů z konce X. století ve Staré Boleslavi. Brandýs nad Labem.
– *1955*: Význam slavníkovského mincovnictví. Numismatický sborník 2, 5–22.
Sláma, J. 1963: K česko-polským stykům v 10. a 11. století. Příspěvek k polskému milleniu. Vznik a počátky Slovanů 4, 221–269.
Smolík, J. 1899: Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje. Praha.
Steuer, H. 2003: Schatzfunde mit Münzen und/oder Hacksilber aus dem Ostseeraum. In: Ilisch, L. – Lorenz, S. – Stern, W.B. – Steuer, H. (eds.): Dirham und Rappenpfennig. Mittelalterliche Münzprägung in Bergbauregionen. Bonn, 127–150.
Suchodolski, S. 1971: Początky mennictwa w Europie środkowej, wschodnej i północnej. Wrocław, 39–101.
– *1974*: Zur Frage der Anfänge der böhmischen Münzprägung. Numismatický sborník 13 (1973–1974), 75–84.
– *1998*: Spór o początki mennictwa w Czechach i w Polsce. Wiadomości Numizmatyczne 42, 5–20.

Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
– *2004*: Mince zemí Koruny české. Numismatická sbírka Josefa Květoně, Znojmo.
Šolle, M. 1959: Knížecí pohřebiště na Staré Kouřimi. Památky archeologické 50, 353–506.
Turek, J. 1948: České hradištní nálezy, datované mincemi. Slavia antiqua I, Poznań 1948, 485–535.
– *1954*: Nálezy mincí z doby pádu Libice. Numismatické listy 9, 41–45.
– *1962*: Zlomkové stříbro z kelčského nálezu. Numismatický sborník 7, 83–117.
– *1966*: Zur Herkunft der böhmisch-mährischen Hacksilberfunde. Vznik a počátky Slovanů 6, 223–245.
– *1978*: Libice. Hroby na libickém vnitřním hradisku – Libice/Cidlina. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 32, 1–150.
Turnwald, K. 1956: Nález tzv. následního denáru na Libici v r. 1949. Numismatické listy 11, 1–12.
– *1959*: Nový český periferní denár? Moravské numismatické zprávy 5, 8–9.
– *1968*: K chronologii prvních českých denárů. Edice přednášek Numismatické společnosti československé v Praze. Praha.
Wieczorek, A. – Hinz, H.-M. (Hrsg.) 2000: Europas Mitte um 1000. Katalog. Stuttgart 2000.
WS I: Ślaski, J. – Tabaczynski, S. 1959: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Tom I. Warszawa – Wrocław.
– *III*: Gupiniec, A. – Kiersnowscy, T. i R. 1965: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Polski środkowej, Mazowsza i Podlasia. Tom III. Warszawa – Wrocław – Kraków.
– *IV*: Haisig, M. – Kiernosnowski, R. – Reyman, J. 1966: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur. Tom IV. Warszawa – Wrocław – Kraków.
Zoll-Adamikowa, H. – Dekówna, M. – Nosek, E. M. 1999: The Early Medieval Hoard from Zawada Lanckorońska (Upper Vistula River). Warszawa.

Summary

Luboš Polanský – Kateřina Tomková, A group find of *denarii* and jewelry from Čistěves. Description revised, preserved parts of the group find presented

All activities connected with the Čistěves silverhoard (discovered in 1896) have been coordinated under the project "The oldest Přemyslid coins of the 10th century and their occurence in finds in the Czech region" which is focused on revision of older Czech coin finds. The group find used to consist of 355 Bohemian and foreign coins, plus one unstruck flan and 13 pieces of silver jewelry, all buried in a bottle-like vessel hidden under a flat stone. No jewels have been damaged or disappeared, but in case of coins, many of them have been lost or their status in the group find is unclear. Considering the original number of 355 coins, only about 50 of them have been preserved up to date, 43 of them are of the Bohemian origin, plus six foreign specimens and one with provenace disputable. These coins are currently dispersed in various museum collections and their classification as the Čistěves coins is based on different level of probability (probable – [?], uncertain – [??], hypothetical – [???]).

According to the original list prepared by E. Fiala (*Fiala 1896*, 255–258, 337–346), there were 255 Bohemian and 99 foreign *denarii*, plus one uncertain specimen and one unstruck flan in the group find. The Bohemian coins have been represented by *denarii* struck under the Princes called Boleslav in the mint of Prague (106 specimens) and Vyšehrad (12 specimens), and by *denarii* struck under the Princess Emma in the mint of Mělník (4 pieces) and by coins struck under Soběslav in the mint of Malín (19 pieces). There were also some unattributed specimens (8) and the *denarii* attributed by Fiala as those of Václav (Wenceslas), son of Boleslav II, later reattributed by Smolík as those of Soběslav, and finally, recently reattributed by Petráň as those probably of Boleslav II (106 pieces). Because of several different possibilities how to read the corrupted script and consequently because of possible wrong attribution, this group of controversial coins is described as "Boleslav or Soběslav" in the catalogue. *Denarii* of the so-called Ethelred type represent the largest category (165 specimens, 46 %) – 106 of them belong the "Boleslav or

Soběslav" group and four of them were struck under the Princess Emma in the mint of Mělník. If the above mentioned group is attributed to one of those Princes, it could completely change the view of the find content and its interpretation. Up to now, the group find has been regarded as that one with the prevailing Slavníkid component, with some 125 specimens (19 + 106=35 %). Attributing the controversial coins to Boleslav II (122 + 106=228), it makes the Slavníkid component a peripheral addition in number of 19 pieces (5 %). This version would match the regularly smaller content of the Slavníkid coins comparing to the Přemyslid ones in other finds.

Coins of the Bavarian Dukes Heinrich II, Heinrich III and Otto – struck in the mint of Regensburg (49 pieces) and the mint of Nabburg (8 pieces), plus coins of Bishops Oldřich and Heinrich of Augsburg (5 pieces), and *denarii* of the Otto-Adelheid type (16 pieces) and the cross type (18 pieces) represent the prevailing part of the foreign element in the group find. Other types of coins appeared in one specimen only: a *denarius* struck under the King Konrad of Burgundy in the mint of Basel, a *denarius* struck under the Emperor Lambert of Spoleto in the mint of Pavia and a fragment of a coin struck by the Franks in the mint of Cologne. The Bavarian-Svabian coins prevail among those foreign specimens (62 pieces, 63 %).

Taking in mind not only the safely dated coins, but also the controversial and other related specimens (either preserved or lost), the group find could be declared as having been buried around the mid-990s.

The group find of Čistěves also consisted of 13 pieces of jewelry in different state of deformation, but not in form of fragments, which is typical for the hoard of Kelč alternatively. From the point of view of their provenance, they could be divided into three groups: 1. foreign jewelry not related to the Bohemian or Great Moravian fabric (earrings with three small cylindric drums – nos. C5–6); 2. jewelry of possibly local provenance, or possibly influenced by older local tradition (pearls - nos. C10–13, plus earring with zoomorphic ornamentation – nos. C7–8); 3. jewelry produced in Bohemia with the high probability (earrings with three small basket-like formations made of small spectacle-like elements – nos. C1–4, 9). All jewelry, as well as coins, have been made of high-quality silver (see *Fikrle – Frána* in this article).

English by V. Novák

Exkurz

Marek Fikrle – Jaroslav Frána: Rentgen-fluorescenční posouzení stříbrných předmětů z nálezu v Čistěvsi

Kov souboru náušnic a mincí z čistěveského depotu byl zkoumán rentgen-fluorescenční metodou (RFA), při níž byl k buzení charakteristického záření prvků použit radioaktivní izotop ^{241}Am. Toto záření bylo detekováno Si(Li) detektorem a odezva převáděna do digitalizované podoby spektra v počítači standardní gama-spektrometrickou aparaturou. Ke kalibraci a výpočtu kvantitativních údajů o obsazích prvků bylo použito porovnání s odezvou čistých kovů při uvážení absorbce budícího i vznikajícího záření v matrici vzorku. Vzhledem k většímu průměru kolimátorem vymezené oblasti zkoumání svazku (cca 3,5 mm) vůči malým rozměrům části předmětů a jejich nedefinovatelnému tvaru nemohla být vždy dodržena optimální geometrie měření, čímž byly do stanovení složení slitin zanášeny nepřesnosti. Zároveň byl zanedbáván vliv uložením vznikajících povrchových změn nebo možného znečištění lehkými prvky. Za těchto podmínek byla pro Cu, Zn, Pb a Sn odhadnuta úroveň pozorovatelnosti těsně pod 0,1 % hmotnostního obsahu, pro Bi, Ag a Sb na 0,03 %. V blízkosti těchto úrovní však může dosahovat nejistota hodnot udávaných v tabulkách až několika desítek procent relativně. V tabulkách jsou uvedeny i symboly „–" označující, že pro daný prvek se nepodařilo stanovit konkrétní obsah, neboť byl nižší než citlivost použité metody (a nelze jednoznačně říci, že je absolutně nulový).

Při interpretaci výsledků měření je nutné vzít v potaz některá omezení, která jsou dána jednak fyzikální podstatou použité metody a dále pak nutností využít tuto metodu pouze jako čistě nedestruktivní. Údaje uvedené v tabulce vyjadřují pouze složení mince v poměrně tenké povrchové vrstvě. Ta mohla být v minulosti značně ovlivněna způsobem přípravy surového kovu na polotovar, dalším uložením v půdě a zásahy při očistě a konzervaci (podrobně se zabývá otázkou

distribuce mědi ve stříbře práce o římském republikánském mincovnictví *Hollstein ed. 2000*). Avšak vzhledem ke stavu očištění jednotlivých exemplářů odhadujeme, že složení uvnitř vzorku by mělo být obdobné.

Předmětem analýzy mincovní složky bylo 50 mincí. Procentuální obsahy jednotlivých prvků, které lze pomocí použité metody vyhodnotit, jsou uvedeny v tabulkách A–C (A: ražby Boleslava I., Boleslava II. a blíže nepřiřazené – dále jen *přemyslovské*, B: denáry Soběslava Slavníkovce a skupiny Boleslava II. nebo Soběslav – dále jen *slavníkovské*, C: zahraniční mince a imitativní ražba – dále jen *cizí*). Celkově lze mince označit jako stříbrné s vysokým obsahem stříbra, který se v jednotlivých vzorcích pohyboval obvykle přes 90 %, jen v několika případech byl nevýrazně nižší. Z hlediska obsahů minoritních prvků lze především jmenovat měď. Nízký obsah mědi v mincích jim zajišťoval přiměřenou pevnost a otěruvzdornost, neboť ryzí stříbro je příliš měkké. V souboru mincí se projevoval v průměru vyšší obsah mědi ve srovnání s dále zmíněnými šperky. Další příměsi tvořily zlato, olovo, zinek, bizmut a ojediněle cín. V mnoha případech byla detekována přítomnost zinku, překračující mez pozorovatelnosti a u mince č. B18 dosahující hodnoty až 1 %. Téměř vždy byly pozorovány zvýšené obsahy Bi, dosahující až několika desetin procenta. „Znečištění" zinkem a bizmutem může být indikací, že zdroj materiálu k výrobě mincí i šperků byl podobný (přetavováním mohlo dojít ke ztrátě zinku nebo se změnit povrchový podíl mědi – podstatná ztráta zinku z povrchu předmětů zahřátím či uložením v půdě byla prokázána např. na předmětech z germánských žárových hrobů, *Frána 1999*). Tak by se dala vysvětlit přítomnost zinku a cínu ve stříbře, pokud by k takovému ředění stříbra byl použit bronz z přelomu tisíciletí, často obsahující značná množství zinku (viz např. *Frána – Tomková 2005*, 311–332). Konečně na mnoha analyzovaných předmětech byly pozorovatelné stopy bromu, který se zřejmě dostal na jejich povrch chemickou kontaminací při deponování v okolním prostředí a nemohl být skutečnou součástí slitiny.

Srovnáním souboru *přemyslovských* a *slavníkovských* mincí (tab. A–B) lze říci, že obsahem makrokomponent, tedy stříbra, se v podstatě neliší. V případě mikrokomponent se výrazněji neliší obsahy mědi, olova, zlata a bizmutu, obsahy zinku se liší, avšak vzhledem k chybě jejich stanovení ne statisticky příliš významně. Co se týká přítomnosti cínu, tento je zastoupen šestkrát v mincích *přemyslovských* a v jednom případě u denárů *slavníkovských*. Lze tedy říci, že uvedené dva soubory se mezi sebou významně neliší. Porovnáme-li dále oba tyto soubory se souborem *cizích* mincí (tab. C), zjistíme, že jejich složení je obdobné a vyšší koncentrace některých elementů v zahraničních mincích nejsou natolik významné, abychom mohli tvrdit, že šlo např. o jiný zdroj suroviny, jinou technologii atd. Soubor cizích mincí je ovšem svým rozsahem nedostatečný pro tvorbu obecnějších hypotéz.

Dalším předmětem analýzy bylo všech 13 šperků z čistěveského depotu. Její výsledky jsou shrnuty v tabulce D. Měření bylo prováděno většinou na více místech s předpokládanou technologickou odlišností (např. tělo náušnice vs. drátek). Náušnice i perly lze označit jako stříbrné s vysokým obsahem stříbra, který se pohybuje ve všech případech přes 90 %. Obsah mědi obvykle kolísá mezi 3 % až 6 %. V malých množstvích desetin procenta jsou dále jako obvykle přítomny zlato a olovo, zřejmě pocházející z původní surové rudy technologicky nevyspělým získáváním stříbra. Zajímavé jsou poměrně vysoké příměsi bizmutu, které by mohly naznačovat možný původ použitého stříbra (např. v rozsáhlém souboru dřívějších analýz cca 550 sasánovských mincí ze 3. až 7. století byly obsahy Bi pod hranicí 0,05 %, *Frána 2000*). Velmi neobvyklá je příměs 0,6 % zinku na košíčku náušnice č. C9, u které je kromě Zn též dosti výrazný rozdíl obsahu Pb mezi košíčkem a obloukem náušnice. To koresponduje s archeologickým vyhodnocením, které konstatuje dílčí typologickou odlišnost náušnice (absenci granulovaných zrn na podložce na spojích dílků košíčků).

Všechny výše uvedené předměty lze dle rentgen-fluorescenční analýzy, tj. analýzy jejich povrchové vrstvy, hodnotit jako stříbrné (skupina B1 podle: *Frána – Tomková 2005*, 317–318). Celkově se analyzovaný soubor jeví jako materiálově homogenní.

Literatura

Frána, J. 1999: Metallanalysen der germanischen und römischen Gegenstande aus Dobřichov-Pičhora. In: Droberjar, E.: Dobřichov-Pičhora. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen

Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs). Fontes Archeologici Pragenses 23. Pragae, 185–192.

Frána, J. 2000: Metal composition analysis. In: Novák V. – Militký J.: Numismata orientalia regni bohemiae – Corpus Sasanicus. CD, National Museum. Prague.

Hollstein, W. (Hrsg.) 2000: Metallanalytische Untersuchungen an Münzen der Römischen Republik. Berlin.

Frána, J. – Tomková, K. 2005: Raně středověký kovový šperk z pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí z pohledu rentgenové-fluorescenční analýzy. In: Tomková, K. (ed.): Castrum Pragense I. 1. Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Praha, 311–332.

Summary: Marek Fikrle – Jaroslav Frána, The XRF analysis of the silver objects found in Čistěves

All preserved objects belonging to the Čistěves silverhoard can be regarded as made of high-quality silver deducing from the XRF analysis of their surface layers (group B 1 in *Frána – Tomková 2005*, 317–318). Small anomalies (0.6 % of zinc and distinctive difference in lead content in case of the basket-like formations and the curve of the earring) correspond with the partial typological difference of the basket-like earring no. C9. Considering the fact, there were no differencies in the content of the raw material used for production of coins and jewelry, the examined group of objects appears to be homogenous from the material point of view.

English by V. Novák

Tab. A. Čistěves, výsledky RFA analýz mincí Boleslava I., Boleslava II. a blíže nepřiřazených (č. B1–31, 42–43).

Č. kat.	Č. měř.	Typ	Inv. č.	Cu	Zn	Pb	Bi	Au	Ag	Sn
B1	15126	kříž/kaplice	MVČ-3307	7,28	0,28	1,01	0,22	0,49	90,06	0,66
B2	15127	kříž/kaplice	MVČ-3308	5,92	–	0,61	0,05	0,47	92,95	–
B3	15234	ruka/kaplice	NM-H5-5125	6,66	–	0,96	0,21	–	92,07	–
B4	15134	meč/kaplice	MVČ-3315	6,8	–	0,65	–	0,48	92,07	–
B5	15233	kříž/kaplice	NM-H5-5103	3,15	–	0,48	–	2,14	94,23	–
B6	15128	kříž/kaplice	MVČ-3309	5,04	–	0,70	–	0,56	93,70	–
B7	15113	kříž/kaplice	VMO-N-51101	6,46	–	0,84	0,12	0,57	91,64	0,31
B8	15137	kříž/kaplice	MVČ-3318	6,1	–	0,51	0,15	0,56	92,67	–
B9	15133	2 meče/pták	MVČ-3314	6,72	0,20	0,82	0,18	0,45	91,64	–
B10	15252	2 meče/pták	NM-H5-5198	7,23	0,11	0,70	0,09	0,74	91,13	–
B11	15240	2 meče/pták	NM-H5-5171	3,95	–	0,83	0,07	0,43	94,72	–
B12	15130	ruka/kříž	MVČ-3311	5,75	0,12	0,91	0,12	0,54	92,56	–
B13	15239	ruka/kříž	NM-H5-5159	9,63	–	0,78	0,07	0,43	89,09	–
B14	15118	ruka/kříž	MVČ-3299	6,11	0,22	0,93	0,05	0,70	91,69	–
B15	15238	ruka/ruka	NM-H5-5154	6,15	–	0,63	–	0,63	92,47	–
B16	15120	ruka/ruka	MVČ-3301	7,45	0,10	0,75	0,08	0,72	90,91	–
B17	15121	ruka/kříž	MVČ-3302	7,19	–	0,50	–	0,51	91,77	–
B18	15125	ruka/kříž	MVČ-3306	5,24	0,98	1,16	–	0,59	92,03	–
B19	15235	ruka/kříž	NM-H5-5136	8,09	–	0,76	–	0,67	90,40	–
B20	15236	ruka/kříž	NM-H5-5144	6,61	–	0,9	0,07	0,42	91,90	–
B21	15237	ruka/kaplice	NM-H5-5148	9,17	–	0,94	0,18	–	89,71	–
B22	15114	ruka/kaplice	VMO-N-51102	7,38	–	0,85	0,07	0,47	91,23	–
B23	15115	ruka/poprsí	VMO-N-51103	7,36	–	0,72	0,17	0,43	90,95	0,37
B24	15116	ruka/poprsí	VMO-N-51104	5,48	–	0,92	0,08	0,38	91,22	1,93
B25	15122	ruka/poprsí	MVČ-3303	7,26	0,13	1,03	0,12	0,39	89,22	1,85
B26	15132	ruka/poprsí	MVČ-3313	6,33	0,11	0,80	–	0,45	92,31	–
B27	15248	ruka/poprsí	NM-H5-5182	6,29	–	0,69	0,10	0,51	92,36	–
B28	15249	ruka/poprsí	NM-H5-5183	6,79	–	0,81	–	0,41	91,89	–
B29	15250	ruka/poprsí	NM-H5-5184	6,59	–	0,62	0,06	0,30	92,10	–
B30	15251	ruka/poprsí	NM-H5-5186	5,52	0,22	0,63	–	0,44	93,15	–
B31	15396	ruka/poprsí	JMMZ-M-1537	6,08	–	0,77	0,09	–	92,56	–
B42	15123	ruka/kaplice	MVČ-3304	7,37	–	0,96	0,18	0,53	90,91	–
B43	15124	ruka/kaplice	MVČ-3305	6,17	–	0,94	–	0,65	92,24	–

Tab. B. Čistěves, výsledky RFA analýz mincí Soběslava Slavníkovce a skupiny Boleslav II. nebo Soběslav (č. B32–41).

Č. kat.	Č. měř.	Typ	Inv. č.	Cu	Zn	Pb	Bi	Au	Ag	Sn
B32	15243	poprsí/ruka	NM-H5-5177	8,44	0,24	0,79	0,08	0,66	89,8	–
B33	15246	poprsí/ruka	NM-H5-5180	6,26	–	0,81	0,13	0,46	92,34	–
B34	15131	poprsí/ruka	MVČ-3312	4,09	0,10	0,8	0,11	0,48	94,42	–
B35	15117	poprsí/ruka	VMO-N-51105	6,46	–	0,72	0,10	0,49	92,14	–
B36	15241	poprsí/ruka	NM-H5-5175	6,26	–	0,73	0,12	0,51	92,29	–
B37	15247	poprsí/ruka	NM-H5-5181	6,01	0,17	0,79	0,22	0,37	92,44	–
B38	15244	poprsí/ruka	NM-H5-5178	9,85	–	0,99	0,14	0,56	88,46	–
B39	15242	poprsí/ruka	NM-H5-5176	7,02	–	0,87	0,22	0,40	91,41	–
B40	15119	ruka/poprsí	MVČ-3300	4,92	–	1,13	0,12	0,43	93,04	0,36
B41	15253	poprsí/ruka	NM-H5-5200	7,01	–	0,71	0,08	0,29	91,83	–

Tab. C. Čistěves, výsledky RFA analýz zahraničních mincí a imitativní ražby (č. B44–50).

Č. kat.	Č. měř.	Popis	Typ	Inv. č.	Cu	Zn	Pb	Bi	Au	Ag
B44	15129	Blíže neurčená imitativní ražba	kříž/kaplice	MVČ-3310	5,31	–	0,56	0,14	0,37	93,55
Bavory										
B45	15139	Jindřich III. (982-985)	kříž/kaplice	MVČ-3320	9,26	–	0,89	0,08	0,44	89,29
B46	15140	Jindřich II. (985-995)	kříž/kaplice	MVČ-3321	5,22	–	0,58	0,1	0,34	93,74
Sasko										
B47	15135	Otto a Adelheida	kříž/kaplička	MVČ-3316	5,23	–	0,55	–	–	94,22
B48	15679	Otto a Adelheida	kříž/kaplička	NM-H5-5207	6,09	–	0,56	–	–	93,35
B49	15136	Tzv. křížové (vendické) denáry	kaplice/kříž	MVČ-3317	6,44	–	0,74	0,06	0,21	92,54
B50	15138	Tzv. křížové (vendické) denáry	kaplice/kříž	MVČ-3319	10,14	–	1,18	0,36	0,35	87,98

Tab. D. Čistěves, výsledky RFA analýz šperků z nálezu (č. C1–13).

Č. kat.	Č. měř.	Popis	Inv. č.	Cu	Zn	Pb	Bi	Au	Ag
C1	14988	náušnice, košíček	MVČ-3285	5,21	–	0,72	0,05	0,66	93,36
C1	14989	oblouk	MVČ-3285	3,35	–	0,75	–	0,81	95,09
C2	14990	náušnice, košíček	MVČ-3286	5,29	–	0,35	–	1,05	93,30
C3	14991	náušnice, košíček	MVČ-3287	4,54	–	0,22	–	0,66	94,58
C4	14992	náušnice, košíček	MVČ-3288	3,94	–	0,29	–	0,76	95,01
C4	14993	oblouk	MVČ-3288	3,71	–	0,28	–	0,65	95,35
C5	14994	náušnice, bubínek	MVČ-3289	4,62	–	0,29	0,09	0,55	94,45
C5	14995	čelo	MVČ-3289	4,52	–	0,48	0,04	0,73	94,24
C5	14996	náušnice, drátek	MVČ-3289	4,19	–	0,43	–	0,64	94,75
C5	14997	zkřížení	MVČ-3289	5,11	–	0,46	0,11	0,59	93,72
C6	14998	náušnice, bok bubínku	MVČ-3290	6,06	–	0,51	0,11	0,63	92,70
C6	14999	boční ploška	MVČ-3290	6,04	–	0,62	0,07	0,68	92,60
C6	15000	oblouk	MVČ-3290	4,69	–	0,53	0,08	0,71	93,99
C7	15001	náušnice, bok bubínku	MVČ-3291	3,18	–	0,14	–	0,17	96,51
C7	15002	drátek	MVČ-3291	3,89	–	0,21	–	0,75	95,15
C8	15003	náušnice, granulace	MVČ-3292	3,42	–	0,32	–	0,40	95,86
C8	15004	oblouk	MVČ-3292	3,47	–	0,30	0,05	0,46	95,72
C9	15005	náušnice, košíček	MVČ-3293	5,02	0,59	0,08	–	0,48	93,83
C9	15006	drátek	MVČ-3293	3,95	–	0,52	0,09	0,62	94,82
C10	15007	perla, světlá strana	MVČ-3294	7,91	–	0,30	0,21	0,36	91,22
C10	15008	tmavá strana	MVČ-3294	5,07	–	0,34	0,18	0,33	94,08
C11	15009	perla	MVČ-3295	3,76	–	0,50	0,23	0,27	95,23
C11	15010	kroužek navlék. otvoru	MVČ-3295	3,24	–	0,41	0,23	0,27	95,86
C12	15011	perla, světlá strana	MVČ-3296	3,19	–	0,73	0,18	0,33	95,57
C12	15012	tmavá strana	MVČ-3296	3,34	–	0,75	0,21	0,32	95,38
C13	15013	perla, tmavá strana	MVČ-3297	5,02	–	0,29	0,06	0,64	93,98
C13	15014	světlá strana	MVČ-3297	5,82	–	0,31	0,07	0,72	93,08

NOVÝ POHLED NA ZLATOU BYZANTSKOU MINCI Z LIBICE NAD CIDLINOU*

Příspěvek k problematice nálezů byzantských mincí 9.–11. století v českých zemích

Jiří MILITKÝ

Nálezy byzantských mincí z 9. až 11. století nejsou v Čechách a na Moravě zatím příliš početné.[1] Mezi ně patří i zlatá ražba císaře Jana I. objevená v Libici nad Cidlinou (okres Nymburk). Nález a jeho interpretaci zveřejnila Jarmila Hásková (*1980*). Nové poznatky především z prostředí karpatské kotliny (*Kovács 1983; týž 1989*) jej však dnes umožňují vnímat v širších středoevropských souvislostech.

Mince byla náhodně objevena v 60. letech 20. století při práci na pozemcích zahradnictví, tedy v prostoru jižní části předhradí libického raně středověkého hradiště (k lokalitě: *Lutovský 2001*, 161–163, tam i odkazy na další obsáhlou literaturu). Vzhledem k tomu, že mince byla pro sbírky Numismatického oddělení Národního muzea v Praze získána až po smrti nálezkyně, nebylo již možné nepříliš přesné nálezové okolnosti dodatečně ověřit a doplnit (*Hásková 1980*, 130–131, pozn. 14).

Obr. 1. Libice nad Cidlinou (okr. Nymburk). Zlatá byzantská mince Jana I.: 1. 1:1; 2. zvětšeno (foto Lenka Káchová).

Byzanc-císařství, **Jan I. Zimisces** (969–976), mincovna: *Constantinopolis*, AV histameon nomisma nebo tetarteron nomisma, 969–976

Av.: poprsí Krista *Pantokratora* se svatozáří čelně držícího v levici knihu, opis mimo dochovanou mincovní plochu

Rv.: vlevo korunovaná polopostava Jana I. čelně, vpravo oděná ženská postava se svatozáří čelně s pozdviženou pravicí položenou na korunu Jana I., mezi postavami dlouhý kříž s kuličkou na žerdi, opis mimo dochovanou mincovní plochu

Lit.: *DOC 3/2*, typově 593–595, Tab. XLII:1c / 2.1 / 3.2. / 3.3. / 3.7. / 5a.

1,088 g; 10,1/10,4 mm; mince je druhotně ořezána (NM Praha, Numismatické oddělení, př. č. 44/1980)

* Tento příspěvek vznikl na základě referátu předneseného na konferenci Peníze v proměnách času IV v Olomouci, konané v roce 2003.

[1] Přehled nálezů byzantských mincí ze 6. až 2. poloviny 7. století z českých zemí byl zveřejněn v nedávné době (*Militký 2005*).

Motiv rubní strany mince umožňuje sice jednoznačné určení panovníka, nikoliv však nominálu. Díky ořezání nelze stanovit, zda jde o histameon nebo tetarteron nomismu, tedy nominály lišící se pouze hmotností (asi 4,40 a 4,05 g).[2] Nemožné je také jednoznačné stanovení varianty; jediným vodítkem je kulička na žerdi dlouhého kříže mezi postavami na rubu, se kterou se však setkáváme častěji (*DOC 3/2*, Tab. XLII:1c / 2.1 / 3.2. / 3.3. / 3.7. nebo 5a.).

Již na prvý pohled je zřejmé sekundární oříznutí mince. Tento zásah snížil její průměr z přibližně 21 mm na 10 mm a hmotnost z asi 4,40 (či 4,05 g) na 1,088 g, tedy přibližně na čtvrtinu. Autorka prvotní publikace (*Hásková 1980*, 131) správně předpokládala, že oříznutí je dobové. Ořezání skutečně jednoznačně akceptuje tvář Krista na líci ražby. Předmětem diskuse je však dnes původní interpretace úpravy mince, která „*neplnila funkci peněžního nominálu v pravém slova smyslu*" a „*nemůže být pochyb o tom, že takto seříznutá mince sloužila jako ozdoba, o jejímž častém nošení svědčí konečně dosti otřelý povrch*" (*Hásková 1980*, 131).

Klíč k interpretaci libického exempláře poskytují nálezy z území Karpatské kotliny, ve kterých byly zastoupeny stejně ořezané byzantské zlaté mince. Prvým z nich je depot s nejasnými nálezovými okolnostmi z okolí Tokaje (obr. 2:1–11; obr. 3), odkrytý před rokem 1896/1897. Jádro tohoto souboru tvořily stříbrné a bronzové šperky včetně tří bronzových byzantských závaží (*Kovács 1983*, 140–141, č. 44–54; *Kovács 1989*, 72, č. 402–412, Taf. XVI:402–412; *Mesterházy 1994*; *Wieczorek – Hinz /Hrsg./ 2000*, 123, č. 04.04.07). Mincovní složku depotu reprezentuje celkem 11 zlatých byzantských solidů Constantina VII. s Romanem I. (921–931; č. 1) a Constantina VII. s Romanem II. (945–959; č. 2–11).[3] Všechny mince jsou ořezány, avšak na různé velikosti a tato skutečnost se projevuje rovněž u hmotností rozdělitelných do 5 skupin A–E (tab. 1).

Tab. 1. Tokaj-okolí, hmotnostní skupiny ořezaných zlatých byzantských solidů.

Skupina A	1.	4,110 g	obr. 2:1	průměrná hm. 4,110 g
Skupina B	2.	3,403 g	obr. 2:2	průměrná hm. 3,403 g
Skupina C	3.	2,891 g	obr. 2:3	průměrná hm. 2,631 g
	4.	2,569 g	obr. 2:4	
	5.	2,434 g	obr. 2:5	
Skupina D	6.	1,604 g	obr. 2:6	průměrná hm. 1,583 g
	7.	1,586 g	obr. 2:7	
	8.	1,559 g	obr. 2:8	
Skupina E	9.	1,311 g	obr. 2:9	průměrná hm. 1,252 g
	10.	1,238 g	obr. 2:10	
	11.	1,208 g	obr. 2:11	

[2] Byzantským císařem Nicephorem II. (963–969) počínaje již nejsou zlaté ražby označovány jako solidy (*Sear 1987*, 342).

[3] V literatuře existují rozdíly v určení jednotlivých mincí a doposud nebyly publikovány jejich hmotnosti; v roce 2002 byl nález prezentován na výstavě Střed Evropy okolo roku 1000 v Praze a při této příležitosti byly všechny ražby autorem příspěvku zváženy. Pro přesnou identifikaci jednotlivých exemplářů jsou zde uvedeny odkazy na vyobrazení v práci L. Kovácse (*1989*): mince č. 1 – 4,110 g (Taf. XVI:402); č. 2 – 3,403 g (Taf. XVI:403); č. 3 – 2,891 g (Taf. XVI:404); č. 4 – 2,569 g (Taf. XVI:405); č. 5 – 2,434 g (Taf. XVI:406); č. – 1,604 g (Taf. XVI:410); č. 7 – 1,586 g (Taf. XVI:411); č. 8 – 1,559 g (Taf. XVI:409); č. 9 – 1,311 g (Taf. XVI:412); č. 10 – 1,238 g (Taf. XVI:408) a č. 11 – 1,208 g (Taf. XVI:407). V uvedeném pořadí jsou mince seřazeny také na obr. 2.

Analýza hmotností vykazuje sice určité kumulace, je však otázkou, zda jde o nějaké záměrně vytvořené hmotnostní skupiny; jen těžko lze totiž ze vzájemných poměrů odvodit náznak nějakého konkrétního systému.[4] Důležitým zjištěním je však u všech exemplářů (kromě mince č. 1, kde je na líci postava trůnícího Krista), opakující se skutečnost, že poprsí Krista na líci bylo při ořezání vždy akceptováno stejně jako u libického exempláře. Dobu ukrytí depotu z okolí Tokaje lze stanovit podle mincovní složky do doby po roce 945/959; je však zřejmě nutné předpokládat určitý časový odstup mezi nejmladší mincí a dobou uložení nálezu do země, ke kterému mohlo dojít v průběhu 2. poloviny 10. století.

Druhým depotem, ve kterém byly zastoupeny analogicky upravené zlaté byzantské mince, je nález z lokality Nagyharsány-Haránhegy (*Gedai 1972–1973*; *Kovács 1983*, 138, č. 23–26; *Wieczorek – Hinz /Hrsg. / 2000*, 375, č. 17.01.16–20, tam i další literatura). Poklad, odkrytý v roce 1968, sestával z uherských, německých a českých stříbrných denárů a obolů, stříbrných neražených „střížků", stříbrných záušnic, svitků zlatého plechu a zlatého prstenu (obr. 4). Dále zde byly zastoupeny tři ořezané solidy Constantina VII. s Romanem II. (945–959) o hmotnostech 1,1028 g (obr. 2:12), 0,8620 g (obr. 2:13) a 0,4896 g (obr. 2:14). Hmotnosti těchto mincí se při srovnání s hmotnostmi z nálezu z okolí Tokaje jeví jako velmi nízké a navozují představu, že nebyly ořezávány v pevném hmotnostním systému. I zde však bylo vždy respektováno poprsí Krista na líci. Ukrytí depotu z Nagyharsány lze na základě výskytu denáru Bruna z Augsburgu (1006–1029) stanovit do doby po roce 1006.

Kromě uvedených depotů je výskyt ořezaných byzantských solidů doložen dvěma ojedinělými exempláři z území Karpatské kotliny: bez naleziště – mírně ořezaný solidus Constantina VII. s Romanem I. (921–931) s obrazem trůnícího Krista na líci (*Kovács 1989*, 83, č. 898, Taf. XIX:898; obr. 2:15; hmotnost nepublikována) a silně ořezaný solidus Constantina VII. s Romanem II. patně z okolí lokality Gyöngyöspata (*Kovács 1989*, 84, č. 906, Taf. XX:906; obr. 2:16; hmotnost nepublikována).

Dosavadní poznatky o výskytu a funkci sekundárně ořezaných zlatých byzantských mincí lze shrnout v několika bodech:

1. Nálezově jsou doloženy, kromě exempláře z Libice nad Cidlinou, zatím pouze z prostoru Karpatské kotliny a je tedy dosti pravděpodobné, že k jejich ořezávání mohlo docházet právě na tomto území. Jde výhradně o ražby 10. století archeologizované nejspíše v průběhu 2. poloviny 10. století až počátku 11. století.
2. Z prostředí Karpatské kotliny jsou registrovány tři depoty obsahující byzantské zlaté mince sledovaného období – kromě obou výše uvedených je to ještě nedostatečně popsaný nález z Kisgáj-Községi legelö (*Kovács 1983*, 137, č. 17–18), není však známo, jestli i zde byly zastoupeny ořezané exempláře. Také ve staromaďarských kostrových hrobech se ořezané byzantské solidy dosud nevyskytly (*Kovács 1989*). Včetně neořezaných byzantských solidů je celkem z maďarského území známo 10 zlatých mincí z 9. století a 48 ražeb z 10. století. Z území Bulharska jsou překvapivě registrovány pouze 3 zlaté mince, z území Rumunska žádná a z území bývalého Sovětského

[4] V literatuře byl solidus Constantina VII. a Romana I. (č. 1) považován za neořezaný (*Kovács 1983*, 141; *Wieczorek – Hinz 2000*, 123, č. 04.04.07); tyto ražby však mají hmotnost v rozmezí 4,48–4,28 g (*DOC 3/2*, 546–547) a exemplář z nálezu v okolí Tokaje vážící 4,110 g je tedy bezpečně mírně ořezán.

svazu 11 exemplářů (*Kovács 1989*, 134, Abb. 35, 135, pozn. 695–697). Koncentrace z Maďarska je tedy mimořádná a zdá se, že mincovní nálezy potvrzují, že již v 10. století bylo střední Podunají „*zónou zlata*" (*Třeštík 2000*, 61); stejně tak v Bavorsku nelze teoreticky vyloučit určitý význam importované zlaté mince (*Petráň 1998*, 95).

3. Diskutovat lze o důvodech, proč byly mince ořezávány a o jejich další funkci. U většiny exemplářů je ořezání téměř pravidelně kruhové, pouze mince č. 3 (obr. 2:3) z depotu z okolí Tokaje je ořezána do nepravidelného tvaru; u této ražby je navíc zachována část ohnutého zbytku původního okraje, což naznačuje způsob ořezávání.[5] Ořezávání okraje mincí za účelem zisku kovu a následné vydávání takto upravených mincí za neořezané exempláře je jev, se kterým se setkáváme od antiky po vrcholný středověk. Ořezání většiny sledovaných solidů je však tak výrazné, že klamné důvody této úpravy můžeme téměř s jistotou vyloučit. S velkou pravděpodobností můžeme odmítnout také interpretaci ořezávání za účelem výroby ozdob – není jasné, jakým způsobem by byly mince užívány – v úvahu přichází pouze možnost, že by představovaly vložky určené k dalšímu osazení, dosud se však v žádném šperku ani v jiném artefaktu nevyskytly. Nepřehlédnutelnou skutečností je důraz na zachování podoby Krista na líci u většiny ořezaných ražeb. Výjimku představují pouze dva ikonograficky odlišné solidy Constantina VII. s Romanem I. s obrazem trůnícího Krista na líci (Tokaj č. 1 a Gyöngyöspata; obr. 2:1, 15), které byly ořezány jen nepatrně. Pokud k ořezání ražeb došlo skutečně ve staromaďarském prostředí, je zde určitá nejasnost. Maďaři ve 2. polovině 10. století ještě nebyli christianizováni a představa ořezávání z náboženských důvodů, resp. z úcty k obrazu Krista, je tedy značně diskutabilní, nelze ji však zcela vyloučit, např. výjimečně se vyskytujícím zlatým ražbám vzniklým v západoevropském prostředí je mj. přisuzována specifická úloha ceremoniálních mincí (*Grierson – Blackburn 1986*, 327–331). Z tohoto pohledu je důraz na poprsí Krista jistě zajímavý. Analýza hmotností prokázala, že s větší pravděpodobností nelze předpokládat ořezávání v konkrétním hmotnostním systému. S ohledem na předpokládané prostředí vzniku úprav těchto mincí ale přesto nelze vyloučit, že skutečným důvodem ořezávání mohla být snaha o vytváření nižších zlatých nominálů, avšak určujícím parametrem byl vizuálně lépe rozpoznatelný průměr než obtížněji zjistitelná hmotnost. Na druhé straně si lze jen těžko představit, že by vzácné zlaté mince obíhaly bez opakovaného převažování, jsou-li navíc doloženy v souboru z okolí Tokaje společně s byzantskými závažími (obr. 3) a šperky. Nejasná je tedy i funkce sledovaných ražeb. Depot z okolí Tokaje je svým složením atypický, neboť mincovní složku reprezentují výhradně sledované ražby. Naopak nález z Nagyharsány poskytl bohaté spektrum dobových stříbrných ražeb, doprovázených šperky (obr. 4). V tomto kontextu se jeví jako více pravděpodobná peněžní funkce také pro zlaté byzantské solidy, z nichž dva (obr. 2:12, 14) jsou navíc značně otřelé – může jít o důsledek dlouhodobějšího oběhu. Nepřímým argumentem peněžního významu ořezaných zlatých byzantských mincí je jejich počet – včetně libického exempláře dnes registrujeme 15 ražeb s důrazem na obraz Krista *Pantokratora* (obr. 2:2–14, 16) a dva pouze nepatrně ořezané solidy s motivem trůnícího Krista (obr. 2:1, 15). Přes výše uvedené výhrady se jako nejpravděpodobnější interpretace ořezaných

[5] Je otázkou, zda se takto „nedodělaná" mince do nálezu dostala z oběhu, či zda je dokladem o ořezávání solidů jejich posledním majitelem, který celý soubor zřejmě i ukryl.

Obr. 2. Ořezané byzantské solidy z prostoru Karpatské kotliny: 1.–11. okolí Tokaje (podle: *Kovács 1989*, Taf. XVI:402–412); 12.–14. Nagyharsány – Harányhegy (podle: *Gedai 1972–1973*, Taf. IV:4–6); 15. bez naleziště (podle: *Kovács 1989*, Taf. XIX:898); 16. Gyöngyöspata (podle: *Kovács 1989*, Taf. XX:906).

byzantských solidů jeví možnost, že šlo o platební prostředky. V tomto kontextu je nepominutelná otázka, kdy začaly být Maďary mince vnímány skutečně jako platidla. V inventářích hrobů z 10. století jsou početně zastoupeny arabské, západoevropské a v menší míře i římské a byzantské mince (souhrnně: *Kovács 1989*), většinou však sloužily jako nášivky či závěsky. K posunu funkčního významu mincí ve staromaďarském prostředí muselo dojít nejpozději v průběhu 2. poloviny 10. století, v období před zavedením ražby mince panovníkem Štěpánem (997–1038), který zahájil ražbu patrně až po roce 1000 (k typologii jeho mincí např.: *Huszár 1979*, 31–33, č. 1–10).

Lze tedy předpokládat, že i libický exemplář není ozdobou a že i v tomto případě jde o skutečný nález mince patrně s peněžní funkcí, která se na české území dostala zřejmě z oblasti Karpatské kotliny. Nález tedy nelze vnímat jako doklad přímých kontaktů s byzantskou říší, ale spíše jako hmotné svědectví o kontaktech s formujícím se uherským státem. Doklady o česko-maďarských kontaktech ve 2. polovině 10. století přinášejí nezávisle i písemné prameny (*Třeštík 2000*, 59). Je otázkou, kdy se mince dostala na české území a kdy zde byla archeologizována. Nedostatečné nálezové okolnosti řešení tohoto problému nijak neusnadňují. Vzhledem k tomu, že jde o povrchový nález, lze se jen dohadovat, zda byla původně uložena v sídlištní vrstvě či v jiné nálezové situaci. Jen rámcová lokalizace místa nálezu znemožňuje také případnou revizi nálezového prostředí. Jediným pevným záchytným bodem je rozmezí let 969–976, kdy byla mince ražena. Jako nejpravděpodobnější období, kdy se ražba na libické hradiště dostala (a pa-

Tab. 2. Nálezy byzantských mincí v českých zemích (Používané zkratky: Minc. = mincovna; Nom. = nominál; Hm. = hmotnost; Cons. = Constantinopolis; AV = zlato; AR = stříbro; AE = měď a její slitiny; sol. = solidus; fol. = follis; nom. = nomisma; mil. = miliarense; ořez. = ořezaný; zlom. = zlomek).

	Lokalita	Panovník	Minc.	Nom.	Datace	Hm.	Literatura	Kontext	Literatura
1	**Osvětimany**	Theofilos (829–842)	Cons.	AV sol.	830/1–840	?	*DOC 3/1*, č. 3d.5	hradiště / hrob?	*Sejbal 1959*; *týž 1959a*
2	**Mikulčice**	Michal III. (842–867)	Cons.	AV sol.	856–867	4,52 g	*DOC 3/1*, č. 3.3	hradiště / hrob 480	*Kučerovská 1998*, 160, č. 1
3	**Rakvice**	Constantinus VII. (913–959)	Cons.	AE fol.	914–919	?	*DOC 3/2*, typ č. 22	?	*Nálezy I/2*, č. 1334
4	**Libice nad Cidlinou**	Jan I. (969–976)	Cons.	AV nom.	969–976	1,088 g (ořez.)	*DOC 3/2*, typ č. 2–3/5	hradiště	*Hásková 1980*
5a	**Kelč**	Constantinus VII. (913–959)	Cons.	AR mil.	945–959	1,078 g (zlom.)	*DOC 3/2*, typ č. 21	depot, po 1011	*Kučerovská 1993–1994*, 163, č. 464
5b	,,-	,,–	,,-	,,-	,,-	0,368 g (zlom.)	,,-	,,-	*Kučerovská 1993–1994*, 163, č. 465
5c	,,-	,,-	,,-	,,-	,,-	0,217 g (zlom.)	,,-	,,-	*Kučerovská 1993–1994*, 163, č. 466
5d	,,-	Jan I. (969–976)	Cons.	AR mil.	969–976	2,698 g (zlom.)	*DOC 3/2*, č. 7a.1	,,-	*Kučerovská 1993–1994*, 163, č. 463
6	**Praha 1**	Anonym	Cons.	AE fol.	976?–1030/5	7,324 g	*DOC 3/2*, typ č. A 2	město, po 1150?	*Nemeškalová – Hrdlička – Dragoun – Richterová 1995*
7	**Střelice**	Anonym	Cons.	AE fol.	c. 1050–1060	?	*DOC 3/2*, typ D–E?	?	*Nálezy I/2*, č. 1335
8	**Moštěnice**	Romanos IV. (1068–1071)	Cons.	AE fol.	1068–1071	?	*DOC 3/2*, typ 8	?	*Sejbal 1979*, 150, č. 66

trně zde byla i archeologizována) se jeví léta 969/976 až 995. Právě s vrcholným obdobím existence významného regionálního opevněného slavníkovského centra ve 2. polovině 10. století, tedy v období před jeho likvidací Přemyslovci v roce 995, lze minci spojit nejpravděpodobněji (*Hásková 1980*, 132). Toto datování je také plně v souladu s datací uvedených nálezů z Karpatské kotliny.

Pro zvýraznění významu mince z Libice nad Cidlinou je nutné její zasazení do kontextu dalších nálezů byzantských mincí 9.–11. století z Moravy a Čech (tab. 2; obr. 4).

Z 9. století, z období existence Velkomoravské říše, známe dvě mince pocházející z moravských hradišť – solidus Michala III. z Mikulčic (tab. 2:2) a pravděpodobně i solidus Theofila z Osvětiman (tab. 2:1) byly užity jako „*obol mrtvých*". Tyto ražby jsou důležitým svědectvím o přímých kontaktech s byzantskou říší a svědčí o přílivu a užívání importovaných mincí v prostředí, které k ražbě vlastních peněz ještě nedospělo. Do období po pádu Velkomoravské říše, možná již do 2. čtvrtiny 10. století,[6] patří bronzový follis Constantina VII. z Rakvic (tab. 2:3). Chronologicky dalším následným nálezem je mince Jana I. z Libice nad Cidlinou (tab. 2:4), která představuje jediný doklad o přítomnosti byzantského zlatého nominálu z 10.–11. století v českých zemích. Na počátku

Obr. 3. Tokaj-okolí, zlaté byzantské solidy z hromadného nálezu (podle: *Wieczorek – Hinz /Hrsg./ 2000*).

11. století byl ukryt depot zlomkového stříbra v Kelči, který kromě fragmentů šperků, arabských dirhemů a evropských denárů obsahoval i 4 zlomky byzantských stříbrných miliarensí (tab. 2:5a–d) Constantina VII. (913–959) a Jana I. (969–976). Tyto ražby, hmotnostně blízké arabským dirhemům, představují jediný doklad importu či spíše tranzitu stříbrných byzantských mincí na (nebo přes) domácí území. V rozmezí let asi 976 až 1030/5 byl ražen anonymní bronzový follis objevený při archeologickém výzkumu pražského Ungeltu (tab. 2:6), tato mince však byla objevena ve stratigrafické pozici ze 2. poloviny 12. století. Nejdříve v průběhu 2. poloviny 11. století byl ztracen anonymní bronzový follis ze Střelic (tab. 2:7) a follis Romana IV. (1068–1071) z Moštěnic (tab. 2:8).

Při pohledu na rozložení byzantských mincí na Moravě a v Čechách je zřetelná převaha nálezů na moravském území (obr. 5). Je otázkou, proč se zde byzantské mince 10.–11. století vyskytují početněji. Jedním z možných vysvětlení je tradiční bližší obchodní vazba k uherskému království, odrážející se mj. v nálezech uherských mincí 11.–12. století (*Šmerda 1989*), které z Čech nejsou vůbec známy. Také byzantské mince se tedy mohly na Moravu dostávat prostřednictvím obchodu a dalšími kontakty s Uhrami.

[6] Datování nálezů jednotlivě objevených mincí mimo archeologické situace je nutné brát se značnou rezervou, neboť k jejich ztrátám mohlo dojít i se značným odstupem od doby jejich ražby.

Obr. 4. Nagyharsány – Haránhegy, depot mincí a šperků (podle: *Wieczorek – Hinz /Hrsg./ 2000*).

Tento předpoklad dokreslují rovněž relativně početné nálezy byzantských mincí 12. až počátku 13. století[7] doložené dosud také pouze na Moravě. Zvláštní problematiku přestavuje depot zlomkového stříbra z Kelče (tab. 2:5a–d), který je svým složením pro české země atypický a připomíná početné analogické nálezy z polského a skandinávského prostředí. Rozhodně jde o soubor akumulovaný mimo domácí území.

Raně středověké nálezy byzantských mincí jsou v českých zemích zatím vzácné a v tomto kontextu ještě více vystupuje mimořádný význam libického exempláře. Není jistě náhoda, že se s ním setkáváme na významném obchodním středisku, které Libice nad Cidlinou před rokem 995 představovala. Navíc dnes můžeme s vysokou pravděpodobností předpokládat, že jde skutečně o minci ve smyslu platidla a nikoliv jen ražbu upravenou na ozdobu. Máme tedy před sebou významný doklad pronikání zlaté mince na české území v období 2. poloviny 10. století. Je zcela nemožné odhadnout, jak početný mohl být import zlatých ražeb do raně středověkého českého státu. Kromě ražeb byzantských sem mohly přicházet i arabské dináry, a to jak z jihovýchodu, tak přede-

[7] Problematika výskytu byzantských mincí 12. až počátku 13. století na Moravě nebyla dosud samostatně zpracována, v literatuře jsou uváděny tyto nálezy: Želešice: (okr. Brno-venkov): Jan II. (1138–1143), *Constantinopolis*, AE (1); Manuel I. (1143–1180), *Constantinopolis*, billon aspron trachy (11); Alexius III. (1195–1203), *Constantinopolis*, billon aspron trachy (19) – *Sejbal 1979*, 150, č. 67; Jasenice (okr. Třebíč): Isaak II. (1185–1195), *Constantinopolis*, billon aspron trachy (1) – *Sejbal 1979*, 150, č. 68; Horní Bory (okr. Žďár nad Sázavou): Isaak II. (1185–1195), *Constantinopolis*, billon aspron trachy (1+1?) – *Němeček 1966*; Zárubnice (okr. Přerov): Manuel I. (1143–1180), *Constantinopolis*, billon aspron trachy (1); Isaak II. (1185–1195), *Constantinopolis*, billon aspron trachy (1) – *Nálezy I/2*, č. 1335; Znojmo: Manuel I. (1143–1180), AE mince, blíže nepopsaná – *Geisler – Kohoutek – Unger 2006*, 71.

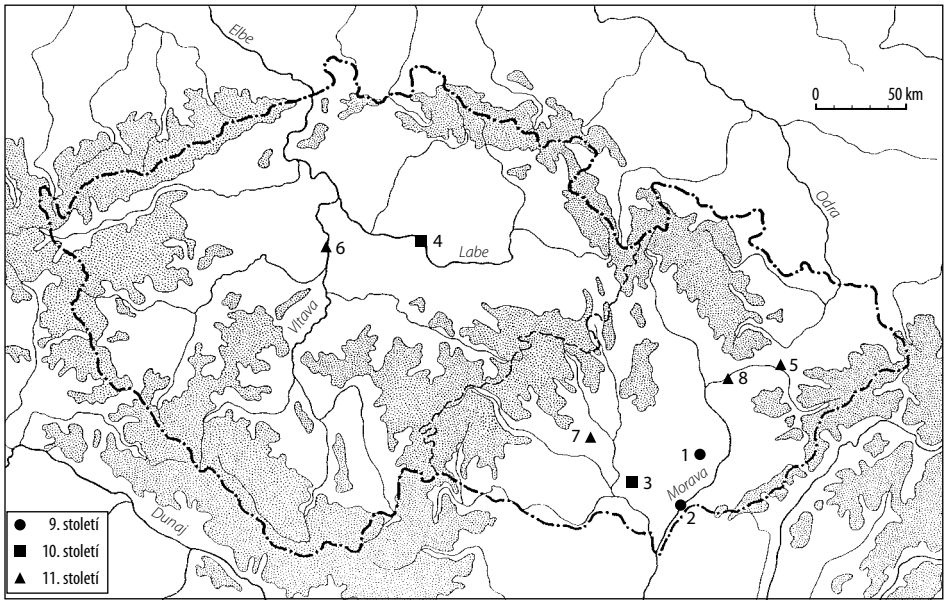

Obr. 5. Nálezy byzantských mincí 9.–11. století na Moravě a v Čechách: 1. Osvětimany (bývalý okr. Uherské Hradiště); 2. Mikulčice (okr. Hodonín); 3. Rakvice (okr. Břeclav); 4. Libice nad Cidlinou (okr. Nymburk); 5. Kelč (okr. Vsetín); 6. Praha 1-Staré Město; 7. Střelice (okr. Brno-venkov); 8. Moštěnice (okr. Přerov).

vším ze Španělska – teoreticky jimi v Praze mohli platit Židé z cordóbského kalifátu při nákupu otroků (*Třeštík 2000*, 61). To, že dosud nebyly v nálezech doloženy, nevylučuje jejich teoretickou přítomnost, jak ojediněle naznačují i písemné prameny (*Petráň 1998*, 94). Doklad o přítomnosti zlatých (byzantských či arabských) mincí v Čechách na sklonku 10. století přináší např. písemný pramen *Gerhardi Miracula sancti Oudalrici episcopi*, kde je uváděna blíže nespecifikovaná platba „*denariorum aureorum bonam partem*" (*Petráň 1998*, 94; *Polanský 2000*, 288, pozn. 170; *Třeštík 2000*, 61). Důležitou otázkou je dobový poměr zlata ke stříbru; již od pozdně římské doby jejich vzájemný kurz odpovídal hodnotě 1:12 (*Grierson – Blackburn 1986*, 327 – zde uváděn poměr 1:10 až 1:12; *Sejbal 1997*, 102; *Petráň 1998*, 93). Tento poměr se ustálil jako početní jednotka na krátký (*brevis*) solidus odpovídající 12 denárům. Ve skutečnosti však solidus o hmotnosti 4,25 g odpovídal 30 stříbrným denárům a tento poměr byl označován jako dlouhý (*longus*) či rovněž bavorský solidus (*Petráň 1998*, 93). Z toho lze vyvodit, že libický exemplář se po ořezání rovnal asi 7,7 denárům. Je velmi pravděpodobné, že užívání zlatých mincí můžeme předpokládat, kromě prostředí majetných obchodníků, především v nejvyšších vrstvách domácí společnosti, což může být i vysvětlením jejich nálezové absence. V tomto prostředí se majetek do země ukrýval jen zcela výjimečně. Kromě peněžní funkce měly zlaté mince nepochybně význam i jako surovina k další výrobě – např. pro výrobu šperků či liturgických předmětů.

Důležité svědectví o znalosti zlatých byzantských mincí v českém prostředí na počátku 11. století poskytují tzv. byzantizující typy českých denárů (obr. 6) knížete Jaromíra (1003, 1004–1012, 1033–1034). Na tyto stříbrné ražby byly přejaty obrazy zlatých byzantských mincí. S motivem polopostav čelně, převzatých z rubních stran mincí ražených Basilem I. (867–886) až Basilem II. (976–1025), se v různých variantách

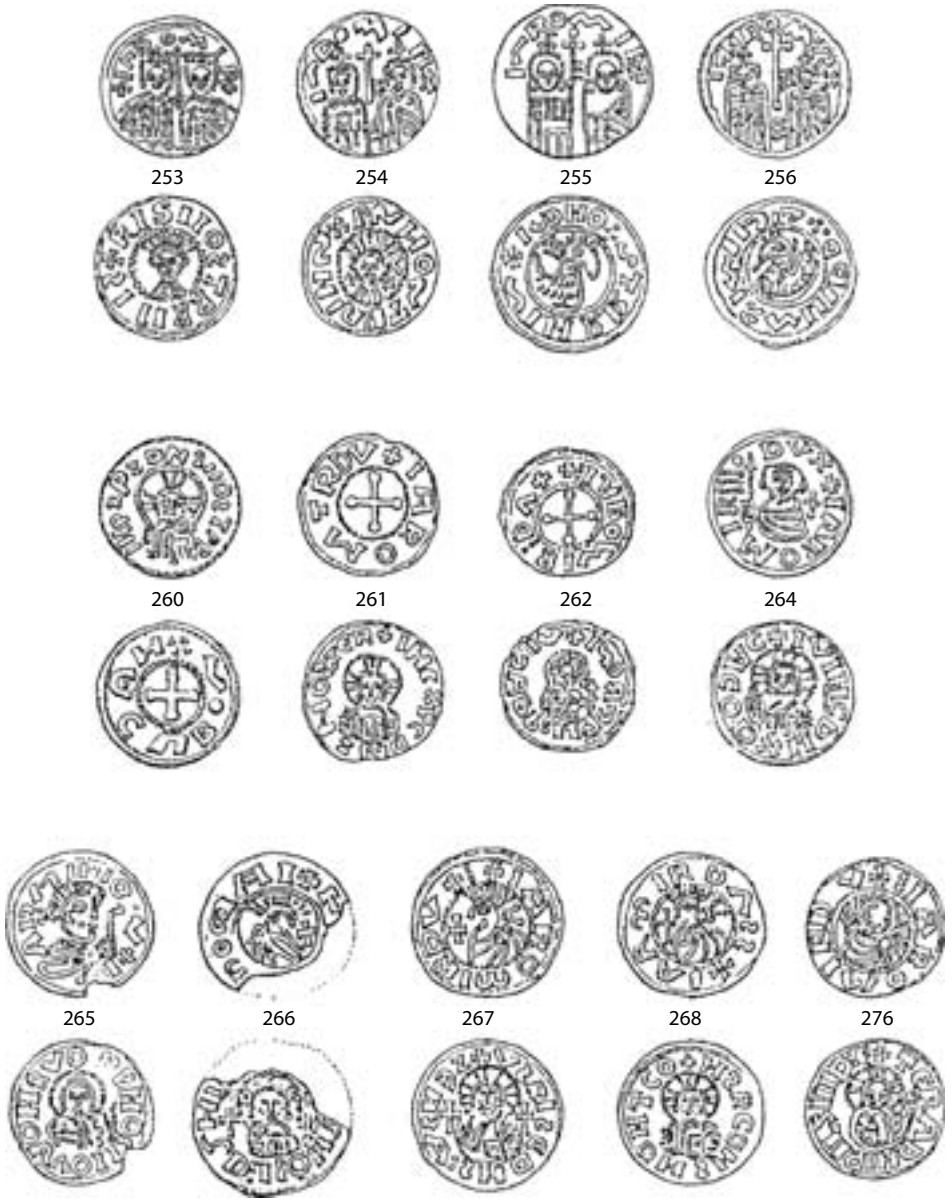

Obr. 6. Byzantizující typy českých denárů knížete Jaromíra (1003, 1004–1012, 1033–1034). Čísla odpovídají katalogu F. Cacha (*1970*).

setkáváme u 4 typů denárů (*Cach 1970*, č. 253–256). Ještě početněji je doloženo užití motivu poprsí Krista *Pantokratora* (*Cach 1970*, č. 260–262, 264–269, 276). V této souvislosti lze připomenout, že někdy po roce 1018 jsou v Praze písemně doloženi byzantští židovští obchodníci dodávající otroky do *Constantinopole* (*Třeštík 2000*, 59), kteří zde mohli platit mj. i zlatou byzantskou mincí. Lze tedy předpokládat, že předlohami těchto ražeb mohly být skutečně zlaté byzantské ražby, které v raně středověkých Čechách na

přelomu 10. a 11. století byly možná přítomny daleko častěji, ačkoliv se tato skutečnost v nálezech zatím téměř neodráží.[8]

Literatura

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

DOC 3/1: Grierson, P. 1973: Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. Volume III. Part 1. Leo III to Michael III (717–867). Washington.

DOC 3/2: Grierson, P. 1973: Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. Volume III. Part 2. Basil I to Nicephorus III (867–1081). Washington.

Gedai, I. 1972–1973: XI. századi kincslelet Nagyharsányból. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve/Annales Musei de Iano Pannonio Nominati 17–18, 85–90.

Geisler, M. – Kohoutek, J. – Unger, J. 2006: Doba hradištní. In: Čižmář, M. – Geislerová, K.: Výzkumy 1999–2004. Ústav archeologické památkové páče Brno. Brno, 69–72.

Grierson, P. – Blackburn, M. 1986: Medieval European Coinage with a Catalogue of the Coins in the Fitzwilliam Museum, Cambridge. I The Early Middle Ages (5th–10th centuries). Cambridge.

Hásková, J. 1980: Obchodní styky českých Slovanů s Byzancí. (K nálezu byzantské mince na slavníkovské Libici). Numismatické listy 35, 129–133.

Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn vom 1000 bis heute. Budapest.

Kovács, L. 1983: Byzantinische Münzen im Ungarn des 10. Jahrhunderts. Acta Archaeologica Academie Scientiarum Hungaricae 35, 133–154.

– *1989*: Münzen aus ungarischen Landheimat. Archäologische untersuchung der arabischen, byzantinischen, esteuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts. Fontes Archeologici Hungariae. Budapest.

Kučerovská, T. 1993–1994: Kelčský nález. Follia numismatica 8–9, 63–187.

– *1998*: Münzfunde aus Mikulčice. Studien zum Burgwall Mikulčice. Band 3. Brno, 151–170.

Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Mesterházy, K. 1994: Az ún. Tokaji kincs revíziója. Folia Archaeologica 43, 193–239.

Militký, J. 2005: Nálezy mincí ze 6.–7. století v Čechách a na Moravě. In: Kuna, M. – Profantová, N. a kolektiv: Počátky raného středověku v Čechách. Praha, 275–286.

Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 87–314.

Nemeškalová, Z. – Hrdlička, L. – Dragoun, Z. – Richterová, J. 1995: Byzantská mince z výzkumu Týnského dvora v Praze. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1–1993. Z pomocných věd historických 11 – Numismatica, 108–109.

Němeček, V. 1966: Nález byzantské mince v Horních Borech na Velkomeziříčsku. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 225.

Petráň, Z. 1998: První české mince. Praha.

Polanský, L. 2000: Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (ed.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999). Praha, 27–48, 280–288.

Star, D. R. 1987: Byzantine coins and their values. Second edition, revised and enlarged. London.

Sejbal, J. 1959: Nález zlaté byzantské mince z hradiska sv. Klimenta u Osvětiman. In: Hrubý, V.: Velkomoravské hradisko sv. Klimenta u Osvětiman. Časopis Moravského muzea 44, vědy společenské, 63–64.

[8] Za poskytnutí mince z Libice nad Cidlinou ke studiu děkuji PhDr. J. Háskové, CSc.; za cenné připomínky k tomuto příspěvku jsem zavázán prof. Dr. S. Suchodolskému, prof. PhDr J. Slámovi, CSc. a mgr. L. Polanskému.

– *1959a*: Zum Fund einer byzantinischen Goldmünze aus der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts auf dem grossmährischen St. Klements-Burgwall. Moravské numismatické zprávy 6, 17–19.
– *1979*: Dějiny peněz na Moravě. Blok.
– *1997*: Základy peněžního vývoje. Brno.
Šmerda, J. 1989: Nálezy uherských mincí na Moravě z 11. a 12. století. Slovenská numizmatika 10, 223–233.
Třeštík, D. 2000: „Veliké město Slovanů jménem Praha". Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (ed.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999). Praha, 49–70, 288–304.
Wieczorek, A. – Hinz, H.-M. (Hrsg.) 2000: Europas Mitte um 1000. Katalog Band. Stuttgart.

Summary

Jiří Militký, A new interpretation of the gold Byzantine coin from Libice nad Cidlinou. (Problems of finds of Byzantine coins dated back to the period between the 9th and the 11th century in the territory Bohemia and Moravia)

In the 1960s, a gold Byzantine coin was found at the early medieval fortified settlement in Libice nad Cidlinou (*Hásková 1980*). This find can be interpreted in a broader context today. It is a subsequently clipped *histameon* or *tetarteron* in the name of John I (AD 969–976) – type *DOC 3/2*, Pl. XLII:1c / 2.1 / 3.2. / 3.3. / 3.7. / 5a with its weight of 1.088 g (Fig. 1). It was minted in Constantinople. Finds from the region of the Carpathian Basin are substantial for the interpretation of the find from Libice, because they are also represented by gold Byzantine coins, clipped in the same way. The first hoard from the vicinity of Tokay (Fig. 2:1–11; Fig. 3) included – besides some jewelery pieces and 3 Byzantine weights – 11 clipped gold Byzantine *solidi* (*Kovács 1983*, 140–141, nos. 44–45; *Kovács 1989*, 72, nos. 402–412, Tab. XVI:402–412; *Mesterházy 1994*; *Wieczorek – Hinz /Hrsg./ 2000*, 123, no. 04.04.07). The second hoard comes from Nagyharsány-Harányhegy (*Gedai 1972–1973*; *Kovács 1983*, 138, nos. 23–26; *Wieczorek – Hinz 2000*, 375, nos. 17.01.16–20) and contained European *denarii* and *oboli*, silver "flans", silver lock rings, rolls of gold sheet, a gold ring, as well as 3 clipped Byzantine *solidi* (Fig. 2:12–14; Fig. 4). In addition to the above mentioned hoards, the presence of clipped Byzantine *solidi* is also documented by two individual finds (Fig. 2:15–16) from the Carpathian Basin region (*Kovács 1989*, 83, no. 898, Tab. XIX:898 and 84, no. 906, Tab. XX:906).

The clipped Byzantine coins are documented, with the exception of the specimen from Libice nad Cidlinou, from the Carpathian Basin only, where they were apparently also modified. They all represent coins of the 10th century buried between the second half of the 10th century and the beginning of the 11th century. It is probable, that even the clipped specimens retained their currency function. But the reasons, why the coins were clipped, are not clear. One fact cannot be overlooked – the emphasis on keeping the image of Christ on the obverse of the coins. The analysis of the weights has not proved any clearly defined weight groupings, but despite of this, we cannot exclude the fact, that the reason for clipping could be an effort to produce coins of lower denominations.

The specimen from Libice cannot be regarded as a decoration, as it had been previously interpreted, but the actual find of that coin could rather document contacts with the Hungarian state at its formative stage. The most probable period, in which this coin could appear at the fortified settlement at Libice, is an interval between AD 969/976 and 995. The importance of the specimen from Libice is even emphasized by survey of the sporadic finds of Byzantine coins in Bohemia and Moravia (Tab. 2; Fig. 5). Important evidence of gold Byzantine coins in the milieu of Bohemia and Moravia at the beginning of the 11th century is transparent from iconography of the Bohemian *denarii* (the so called Byzantinizing types), struck under the Prince Jaromír (Fig. 6).

English by V. Novák

OBCHODNÍ STYKY MEZI PRAHOU, ŘEZNEM A BENÁTKAMI VE 13. STOLETÍ

Roman ZAORAL

České země, ležící mezi důležitými evropskými obchodními regiony – severní Itálií a Hanzou, představovaly od počátku centrum aktivity řezenských kupců.[1] I když byly častěji konečnou stanicí, procházely jimi také dálkové trasy na trhy v Polsku a v Uhrách. V síti vztahů, které kolem sebe Řezno rozprostřelo, připadla Praze úloha jakési řezenské expozitury, která se stávala branou cest dále k východu.[2]

Určující impulsy pro rozvoj dálkového obchodu ve středoevropském regionu přicházely po celé období pozdního středověku ze severní Itálie, nejčastěji z Benátek, jež představovaly hospodářskou velmoc, v níž se nejpozději od roku 1280 až do ca 1500 soustředil nejdůležitější trh drahých kovů v Evropě. Město profitovalo z okolnosti, že leželo ke středoevropským dolům blíž než ostatní středomořské přístavy. S postupným pronikáním Benátek do východního Středomoří rostl tlak na zvyšující se objem produkce městské mincovny, jejíž pravidelné zásobování drahým kovem pomohlo městu obstát v konkurenčním boji s Janovem a Pisou a zároveň se pro země disponující potřebnou surovinovou základnou stalo dynamizujícím faktorem rozvoje jejich zbožně peněžních vztahů.[3]

Hlavní obchodní trasy, směřující od jihu do evropského vnitrozemí, však českou kotlinu míjely. Periferní postavení Čech dokumentuje sama vnitrozemská komunikační síť, prostředkující spojení Prahy s Řeznem, Norimberkem, Magdeburkem, Vratislaví a Vídní, tedy s místy, která tvořila součást evropské komunikační sítě první třídy.[4] Po celé 13. století byla převaha dunajské cesty v dálkovém obchodě tak výrazná, že si české země nedokázaly získat větší podíl na tranzitním obchodu.[5] Geografická poloha Čech v podstatné míře předurčovala celkový ráz dálkového obchodu, a to tím spíše, že zde nedocházelo v dostatečné míře k výrobní specializaci, ani že se neutvořila kapitálově silná vrstva domácího kupectva, které by provozovalo obchod se zahraničím. Dovoz zahraničního zboží, zpravidla luxusní povahy, byl proto po celé sledované období kryt převážně vývozem drahého kovu, a to všemi složkami společnosti, které na něm jako zákazníci participovaly.[6]

[1] Studie byla zpracována v rámci projektu Grantové agentury České republiky č. 404/05/0734.

[2] Klaus FISCHER, *Im Namen Gottes und des Geschäfts zur Stadtfreiheit–Fernhändlertum und Autonomie der Kommune Regensburg im Mittelalter*, in: M. Angerer – H. Wanderwitz (eds.), Regensburg im Mittelalter. Beiträge zur Stadtgeschichte vom frühen Mittelalter bis zum Beginn der Neuzeit. Regensburg 1995, s. 147–158.

[3] Obchodním vztahům mezi střední Evropou a Benátkami věnoval pozornost Wolfgang von STROMER, *Binationale deutsch-italienische Handelsgesellschaften im Mittelalter*, in: S. de Rachewitz – J. Riedmann (eds.), Kommunikation und Mobilität im Mittelalter. Begegnungen zwischen dem Süden und der Mitte Europas (11.–14. Jahrhundert). Sigmaringen 1995, s. 135–158. Téma bylo rovněž předmětem diskuse na konferenci v Pratu (Wolfgang von Stromer – Frederic Lane – Peter Spufford), zachycené ve sborníku *La moneta nell´economia europia sedili XIII–XVIII*, Atti della „Settimane di studio" 7, Prato 1981, s. 145, 157–158, 879.

[4] Jaroslav POŠVÁŘ, *Obchodní cesty v českých zemích, na Slovensku, ve Slezsku a v Polsku do 14. století*, in: Slezský sborník 62, 1964, s. 54–63.

[5] Bedřich MENDL, *Zápas o Donaustauf*, in: Od pravěku k dnešku I. Praha 1930, s. 218.

[6] František GRAUS, *Die Handelsbeziehungen Böhmens zu Deutschland und Österreich im 14. und zu Beginn des 15. Jahrhunderts*, in: Historica 2, 1960, s. 77–110.

Zásoby stříbra jihlavských a kutnohorských ložisek přitom představovaly velký potenciál. Jeho produkce ve druhé polovině 13. a v první polovině 14. století značně vzrostla. Odhaduje se, že v jihlavských dolech se v době největší konjunktury v šedesátých a sedmdesátých letech 13. století těžilo kolem 5 000 kg stříbra ročně, po objevení kutnohorských ložisek koncem 13. století se roční produkce zvýšila na 10 000 kg a v první polovině 14. století stoupla dokonce až na 20 000 kg.[7] Předpokládá se, že vzrostla i produkce zlata. Její rozsah v českých zemích v tomto období ovšem neznáme.[8]

Na distribuci drahého kovu se v rozhodující míře podíleli hornoněmečtí kupci z Řezna, Vídně a od 14. století také z Norimberku, kteří profitovali z úlohy prostředníků mezi severoitalskými odběrateli a středoevropskými montánními revíry. Zásadní význam pro české země mělo Řezno, jež v období od 11. do 14. století představovalo nejvýznamnější centrum středoevropského obchodu s drahým kovem, což potvrzovala i vysoká úroveň zlatnického řemesla v tomto městě. Zároveň je ovšem třeba mít na zřeteli, že mnohem větší část těchto zásob se přesouvala do jižní a západní Evropy složitějšími cestami než přímočarým obchodním spojením. Platí to v plné míře o státních a církevních platbách a komplikovanější cesty drahého kovu musíme předpokládat i v platbách obchodních. Zásluhou kupců jihoněmeckých měst se část vyváženého českého stříbra proměňovala v mince už v Německu a Rakousku nebo byla použita k zlatnickým pracím a teprve další část dospěla do Itálie a Flander jako kompenzace za vyvážené zboží.[9]

Důležitým předpokladem pro rozvoj obchodních styků bylo zrušení obchodních a politických bariér. V důsledku uzavření mírové smlouvy mezi císařem Fridrichem Barbarossou a Benátkami byl v roce 1193 zaražen nový typ hrubé stříbrné mince (benátské grosso), který nastartoval intenzivní výměnu zboží mezi Benátkami a říší. První němečtí dodavatelé stříbra se v Benátkách objevili v období mezi třetí a pátou křížovou výpravou. Nejvýznamnější z nich byl řezenský obchodník Bernard Teutonicus.[10] V krátké době (kolem roku 1225) vznikla v Benátkách relativně velká německá obchodní kolonie – Fondaco dei Tedeschi s asi dvaceti osobami, které byly všechny bez výjimky dodavateli stříbrných a měděných rud, dovážených zpočátku nejčastěji z alpských revírů (Friesach, Villach).[11] V souvislosti s vpádem Mongolů v roce 1241 obchod se stříbrem

[7] Jiří MAJER, *Konjunkturen und Krisen im böhmischen Silberbergbau des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit. Zu ihren Ursachen und Folgen*, in: Ch. Bartels – M. A. Denzel (eds.), Konjunkturen im europäischen Bergbau in vorindustrieller Zeit. Festschrift für Ekkehard Westermann zum 60. Geburtstag. Stuttgart 2000, s. 73, 76–78. Podobné údaje uvádí i Peter SPUFFORD, Money and its use in medieval Europe. Cambridge 1988, s. 343.

[8] Josef JANÁČEK, *Stříbro a ekonomika českých zemí ve 13. století*, Československý časopis historický 20, 1972, s. 897, pozn. 100. Srv. též Jaroslav KUDRNÁČ, *Prähistorische und mittelalterliche Goldgewinnung in Böhmen*, in: Anschnitt 29, 1977, s. 2–15.

[9] J. JANÁČEK, *Stříbro*, s. 903–904.

[10] W. von STROMER, *Bernardus Teutonicus und die Geschäftsbeziehungen zwischen den deutschen Ostalpen und Venedig vor Gründung des Fondaco dei Tedeschi*, in: Beiträge zur Handels- und Verkehrsgeschichte (Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 3). Graz 1978, s. 1–15; TÝŽ, *Venedig und die Weltwirtschaft um 1200. Ein neues Bild*, in: W. von Stromer (ed.), Venedig und die Weltwirtschaft um 1200. Stuttgart 1999, s. 1–9. Srv. též Gerhard RÖSCH, *Venedig und das Reich. Handels- und verkehrspolitische Beziehungen in der deutschen Kaiserzeit*. Tübingen 1982.

[11] Prameny k dějinám benátského domu německých kupců vydal Georg Martin THOMAS (ed.), *Capitular des Deutschen Hauses in Venedig*. Berlin 1874. Jeho dějinami se zevrubně zabýval Henry SIMONSFELD, *Der Fondaco dei Tedeschi in Venedig und die deutsch-venetianischen Handelsbeziehungen I.–II*. Stuttgart 1887, nově pak Karl-Ernst LUPPRIAN, *Il Fondaco dei Tedeschi e la sua funzione di controllo del comercio tedesco a Venezia*. Venezia 1978.

zřejmě na několik let utichl. Nebylo totiž náhodou, že Florencie a Janov zavedly zlatou měnu jen jedenáct let poté, zatímco Benátky teprve v roce 1284.[12]

Zdá se, že pražský trh měl až do poloviny 13. století jen lokální význam. Změna nastala teprve v souvislosti s expanzivními výboji Přemysla II. Otakara směrem na jih a s podstatným rozšířením důlního podnikání. Hlavní tok vývozu drahých kovů ze střední Evropy přitom nesměřoval na západ, ale na jih Evropy, nejčastěji do benátského Fondaca dei Tedeschi, jehož provoz přešel kolem roku 1266 do veřejné správy. Ve snaze omezit rostoucí vliv německých kupců došlo současně ke změně v dosavadní velkorysé hospodářské politice Velké rady (Maggior Consiglio).

Přímý kontakt podnikatelů z Čech s benátským trhem byl značně omezený, konkurenční souboj o vývoz českého stříbra proto mezi sebou začali svádět zkušenější obchodníci z hornoněmeckých a severoitalských měst. Výhodou kupců z Řezna a Vídně bylo, že navázali styky s Benátkami dříve než kupci z Čech či Uher a že disponovali větším kapitálem. Vzájemné restrikce vyvrcholily v sedmdesátých letech 13. století. V roce 1272 bylo benátským kupcům zakázáno provozovat obchod na dvou hlavních trasách, směřujících přes Padovu a Brennerský průsmyk do Řezna a přes Tarvisio do Vídně. O pět let později dal sice Rudolf Habsburský ve svém listě adresovaném dóžeti Jacopu Contarinimu příslib ochrany benátským kupcům,[13] ten se však většinou týkal jen dodávek dvorům světských a duchovních knížat. Přesto pozice Italů ve střední Evropě po roce 1278 postupně sílily, až v roce 1303 Benátčané dosáhli volného obchodu pro své kupce v říši.[14]

Benátky byly na dodávkách stříbra z Jihlavy a Kutné Hory přímo závislé. Potřebovaly je k ražbě vlastní mince, jejíž objem podmiňoval rozsah jejich obchodních transakcí. Stahlem zveřejněný objem produkce benátské mincovny jasně dokládá tuto souvislost: k prvnímu většímu nárůstu výroby došlo v šedesátých letech 13. století, ještě výraznější byl její vzestup v sedmdesátých letech s vrcholem v roce 1278.[15] Současně došlo v severní Itálii k prudkému nárůstu počtu nových mincoven. České stříbro se tak dostávalo v podobě benátských grošů na Sicílii, do Konstantinopole, Palestiny, Egypta[16] a příležitostně až do Samarkandu, Indie a Číny. Poptávka sílila především po nezmincovaném stříbře. Zisk z neraženého kovu byl totiž větší, než se dosud soudilo, neboť hodnota slitků stříbra převyšovala hodnotu mince, jejíž obsah drahého kovu byl vydavateli soustavně snižován.[17] Ostatně ve 12. a 13. století nebyl ještě vyvíjen tlak na to, aby stříbro procházelo místní mincovnou. Pokus udělat to v Kutné Hoře byl inovací, která nebyla

[12] W. von STROMER, *Hartgeld, Kredit und Girageld, Zu einer monetären Konjunkturtheorie des Spätmittelalters und der Wende zur Neuzeit*, in: La moneta nell´economia europia sedili XIII–XVIII, Atti della „Settimane di studio" 7. Prato 1981, s. 145.

[13] Riccardo PREDELLI et al. (eds.), *I libri commemoriali della Repubblica di Venezia-regesti I*. Venezia 1876, s. 4 (dokument č. 5 z 18. 3. 1277).

[14] W. von STROMER, *Binationale Handelsgesellschaften*, 143–146.

[15] Alan M. STAHL, *Venetian Coinage: Variations in Production*, in: Rythmes de la production monétaire, de l´antiquité à nos jours. Actes du colloque international organisé à Paris du 10 au 12 janvier 1986. Louvain-la-Neuve 1987, s. 467–481, zde s. 476–479.

[16] Stříbro se z Benátek do Egypta posílalo od roku 1278 do zhruba poloviny 14. století, pak bylo vystřídáno dodávkami zlata. Srv. P. SPUFFORD, *Power and Profit. The Merchant in Medieval Europe*. New York 2003, s. 347.

[17] Na tuto skutečnost upozornili Frederic C. LANE – Reinhold C. MUELLER, *Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice I.: Coins and Money of Account*. Baltimore-London 1985, s. 134–142. Srv. též F. C. LANE, *Exportations vénitiennes d´or et d´argent de 1200 à 1450*, in: Études d´histoire monétaire XIIe–XIXe siècles. Textes réunis par J. Day. Lille 1984, s. 29–48.

hned úspěšná. Otázka, zda mají těžaři a šmelcíři razit stříbro ihned či nikoli, byla tehdy zřejmě předmětem diskusí na různých místech Čech, neboť v prvních letech 14. století se těžaři z contada v Sieně snažili získat od města potvrzení svých svobod k tomu, aby mohli vozit nezmincované stříbro, jak by chtěli.[18]

Dovoz stříbra podléhal v Benátkách přísné kontrole. K rokům 1268 a 1270, patrně v reakci na větší a pravidelný přísun „německého stříbra" do Fondaca, jehož původ lze oprávněně spojovat s jihlavským rudným revírem,[19] a snad také v souvislosti s obecnou reformou měr, vah a mince Přemysla II. Otakara z roku 1268, se vztahují první zmínky o jeho zdanění a regulaci. Benátská Velká rada tehdy začala označovat slitky stříbra mincovními razidly. Německým kupcům bylo nařízeno, aby zboží, které přivezli, nahlásili do dvou dnů po příjezdu úředníkům pověřeným městem supervizí Fondaca (vicedomini). Pokud prodali víc než jednu hřivnu stříbra před registrací, měli být pokutováni. Od roku 1270 platili daň ve výši 1/14 hodnoty veškerého dovezeného zboží, včetně „argentin et platas argenti".[20] Neražený kov byl každopádně pro benátské kupce běžnou záležitostí,[21] jako platební prostředek byl přijímán také v Bruggách a ve Florencii. Toto zjištění koresponduje s odhadem Jiřího Majera, podle něhož se ve 13. století v nezmincované podobě prodávalo asi 90 % stříbra vytěženého v českých zemích.[22]

Jednu z mnoha dodávek stříbra do benátského Fondaca zřejmě představoval i poklad z Fuchsenhofu, sestávající ze šperků, zlatých fólií, stříbrných slitků, různých typů mincí a jejich svitků, jehož poslední majitel se zajímal, jak tomu nasvědčuje skladba nálezu, výhradně o materiální hodnotu drahého kovu. Tato hypotéza se nabízí s ohledem na neklidnou dobu ukrytí (1276–1278) a místo nálezu (Fuchsenhof u Freistadtu, Horní Rakousy), situované v typicky tranzitním území mezi Českými Budějovicemi a Lincem.[23] Spojení českých zemí s Benátkami ostatně tehdy nebylo tak obtížné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Vpodstatě celá dálková trasa mezi Prahou a severní Itálií (Praha – České Budějovice – Linec – Pyhrnpass – Friesach – Villach-Tarvisio – Udine – Pordenone – Benátky) procházela doménou českého krále.

Pro období poslední čtvtiny 13. století lze na několika konkrétních případech doložit přímý styk českých zemí s Benátkami, iniciovaný zpravidla pražským královským dvorem. Patří mezi ně upomínka dóžete Jacopa Contariniho vdově po Přemyslu II. Otakarovi královně Kunhutě ve věci splacení dluhu „za dva lvy". Ačkoli se tato zpráva dochovala pouze v opisu, jde podle J. B. Nováka o dopis založený na skutečné předloze,

[18] P. SPUFFORD, *Power*, s. 365.

[19] J. JANÁČEK, *L´argent tchèque et la Méditerranée (XIVe et XVe siècles)*, in: Histoire économique du monde méditerranéen 1450–1650. Mélanges en l´honneur de Fernand Braudel I. Toulouse 1973, s. 245–261. Možný doklad uvádí F. L. HÜBSCH, *Versuch einer Geschichte des böhmischen Handels*. Prag 1849, s. 112–113, podle něhož papež Urban IV. zabavil v roce 1262 v Benátkách peníze, určené k nákupu zboží pro dvůr Přemysla II. Otakara. Kriticky k této zprávě H. SIMONSFELD, *Der Fondaco II*, s. 80.

[20] Roberto CESSI (ed.): *Problemi monetari veneziani* (Documenti finanziari della Repubblica di Venezia IV/1). Padova 1937, s. 11 (dokument č. 14 z 30. 4. 1268) a s. 12 (dokument č. 15 z 8. 7. 1270).

[21] K zásobování Benátek neraženým kovem Louise Buenger ROBBERT, *Il sistema monetario*, in: Storia di Venezia II. Roma 1995, s. 409–436 a A. M. STAHL, *Zecca-the Mint of Venice in the Middle Ages*. Baltimore–London–New York 2000, passim.

[22] Jiří MAJER, *Development of Quality Control in Mining, Metalurgy, and Coinage in the Czech Lands (up to the 19th Century)*, in: History of Managing for Quality. Milwaukee (Wisconsin) 1995, s. 259–299, zde s. 264–266. Srv. také TÝŽ, *Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2004, s. 60.

[23] Poklad byl publikován ve formě katalogu Bernhard PROKISCH – Thomas KÜHTREIBER (eds.), *Der Schatzfund von Fuchsenhof* (Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich, Folge 15). Linz 2004, 954 s. + CD (Kartenbeilage). Srv. též Roman ZAORAL, *České a moravské ražby z pokladu Fuchsenhof*, in: Numismatický sborník 20, 2005, s. 61–108.

která je součástí tak zvaného formuláře královny Kunhuty.[24] Není jisté, zda se dvěma lvy míní živá zvířata nebo umělecké dílo. Zmínka o lvech se však nejspíš vztahuje na látku, do níž byla zahalena dřevěná rakev českého krále. Při konzervačních pracích v dílnách Pražského hradu bylo zjištěno, že dvě tyto látky byly zhotoveny z hedvábných a lněných nití a že pocházejí ze severní Itálie a Španělska. Námětem dekoru první z nich je střídající se motiv lvů a stromů, na druhé jsou zpodobeni ptáci v kruhových medailonech.[25] Jiný doklad o přímém spojení přináší tzv. Otakarova rýmovaná kronika. V ní se uvádí, že před svojí korunovací na českého krále v roce 1297 vyslal Václav II. do Itálie klenotnické mistry, kteří se tam měli naučit znalectví drahých kamenů a obstarat je pro zhotovení nové koruny a žezla.[26] Obě ukázky svědčí ovšem spíše o mimořádných příležitostných kontaktech. Na pravidelném prodeji českého stříbra, o nějž Benátky projevovaly eminentní zájem, se pražští obchodníci významnějším způsobem nepodíleli.

Restriktivní politika Benátek vůči německým kupcům ve třetí třetině 13. století umožnila florentským podnikatelům, aby se chopili příležitosti. Významné aktivity v Čechách rozvinula florentská societas, v jejímž čele stál Rinieri z vlivné obchodní a bankovní společnosti Peruzziů a jejímiž dalšími členy byli Apardo z mocného florentského rodu Donatiů a Cyno, jehož kronikář Petr Žitavský označuje za Lombarďana. Tito společníci vytvořili řádnou obchodně finanční soukromou společnost, jež se chovala jako banka, a pronajali si od panovníka mincmistrovský úřad a urburu s cílem provést kompletní mincovní reformu.[27] V rámci pražského obchodu s cizinou získali exkluzivní postavení. Florentští společníci byli vyňati z ustanovení, že zboží zahraniční provenience může být prodáváno pouze s písemným ověřením původu, takže mohli obchodovat se zbožím luxusní spotřeby bez vážnějších omezení. V letech 1300–1305 podnikali s nemovitostmi[28] a byli krátkodobě pověřeni významnými úřady souvisejícími s hospodářskou správou. Nicméně předpoklad pohádkových zisků z tohoto soukromého podniku v zemi „stříbrného" krále se zřejmě nepotvrdil, neboť v roce 1311 se Apardo vypravil do Čech vymáhat své pohledávky. Dlužili mu mnozí. Král Jan Lucemburský potvrdil v roce 1316 dluh svých předchůdců na českém trůně, Václava II. a Václava III., ve výši 28 000 hřiven stříbra. Šlo o dluhy tak vysoké, že byly fakticky nevymahatelné, a nelze ani vyloučit, že společnost skončila krachem.[29]

Vysoké příjmy pražských patricijů z kolonizace, důlního podnikání v Kutné Hoře v období po roce 1280 a obchodu se stříbrem umožňovaly příslušníkům horních vrstev, usedlým v Čechách, ve stále větší míře zakupovat cizí luxusní zboží. Poptávka byla

[24] Jan Bedřich NOVÁK, *Kritika listáře královny Kunhuty*, in: J. Bidlo – G. Friedrich – K. Krofta (eds.), Sborník prací historických k šedesátým narozeninám prof. dra Jaroslava Golla. Praha 1906, s. 124–125.

[25] Nina BAŽANTOVÁ, *Pohřební roucha českých králů*. Praha 1993.

[26] Joseph SEEMÜLLER (ed.), *Ottokars österreichische Reimchronik*, Monumenta Germaniae Historica, Deutsche Chroniken V/2. Hannover 1893, verše 69039–69050.

[27] Ve světle nejnovějších výzkumů, dokládajících přítomnost Rinieriho v Čechách již od roku 1299, se dosud přijímaný výklad Josefa Šusty o zprostředkovatelské úloze Petra z Aspeltu při realizaci mincovní reformy Václava II. jeví jako pouhá konstrukce. Srv. Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno 2006, s. 144–146. Vyčerpávající výklad o působení Florenťanů v českých zemích přináší Winfried REICHERT, *Oberitalienische Kaufleute und Montanunternehmer in Ostmitteleuropa während des 14. Jahrhunderts*, in: U. Bestmann – F. Irsigler – J. Schneider (eds.), Hochfinanz. Wirtschaftsräume. Innovationen. Festschrift für Wolfgang von Stromer, Bd. I. Trier 1987, s. 273–280.

[28] V roce 1301 dostali mj. darem ke svému podnikání valchovní mlýn („walkmul") v Brně. Tuto zprávu lze považovat za pravděpodobný doklad o brněnské výrobě domácího sukna na konci 13. století. Srv. Antonius BOCZEK (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moravicae V*. Brno 1850, č. 122.

[29] L. JAN, *Václav II.*, s. 147–148.

značná. Přitom kupec ve 13. století nebyl ještě tolik omezován ochranářskými opatřeními jako v pozdější době, takže mohl bez větších překážek se svým zbožím přecházet z Čech do Itálie či do Flander.[30] Jako protihodnota za vyvážené stříbro přicházelo v poslední čtvrtině 13. století s italskými a německými kupci do českých zemí vysoce kvalitní sukno a archeologickými nálezy doložené luxusní malované sklo z Benátek (sklárna Murano) a Orientu (Sýrie, sklárna Aleppo), jež bylo možné v Praze a Brně zakoupit a stávalo se tak dostupné i osobám mimo královský či biskupský dvůr.[31] Styk s italským prostředím dosvědčují rovněž ojedinělé nálezy benátských ražeb v Praze a Olomouci[32] a písemný záznam z počátku 19. století o svého druhu výjimečném depotu florentských florénů z jižní Moravy (Jaroměřice nad Rokytnou), datovaném rámcově do druhé poloviny 13. století.[33] Podnikání německých a italských kupců, finančníků a prospektorů v českých zemích přispělo k tomu, že Praha s poměrně početnou italskou kolonií, usazenou koncem 13. století na Malé Straně, se mohla jako jediné město ve středovýchodní Evropě ve větší míře podílet na „obchodní revoluci" 13. století.[34] Rozvoj dálkového obchodu však měl i stinnou stránku. Ta se výrazněji projevila teprve v následujících dvou stoletích, kdy příliv luxusního zboží nabyl takových rozměrů, že tlumil růst domácí řemeslné výroby.[35]

Zprávy o obchodu Čech s Řeznem sahají až do nejstarší doby. Již na konci 9. století šla přes území Čech dálková obchodní cesta spojující Řezno s Krakovem a Kyjevem. O obchodním provozu mezi Prahou a Řeznem svědčí i tzv. Soběslavovo privilegium Němcům,[36] v němž jsou jako peníze uvedeny „*talenta Ratisponensis monete*". Více písemných zpráv o obchodních vztazích mezi Bavorskem a Čechami pochází ze 13. století.[37] Tarif pasovského kláštera Niedernburg z roku 1260 se zmiňuje o českém mýtě

[30] Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*. Praha 1990, s. 25.

[31] Písemný doklad k pražskému obchodu s benátským sklem na konci 13. století uvádí F. GRAUS, *Die Handelsbeziehungen*, s. 94, pozn. 119. Jedná se o záznam v listině břevnovského kláštera z roku 1296: „It. cristalinam monstranciam Venetiis emptam pro 7 mar." Srv. Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*. Praha 1882, č. 2752, s. 1202. K prodeji benátského a orientálního skla v Praze ve 13. století srv. Zdeněk SMETÁNKA, *Archeologické etudy*. Praha 2003, s. 56; Eva ČERNÁ, *Sklo – indikátor kulturních a obchodních kontaktů středověkých Čech*, in: Colloquia mediaevalia Pragensia 6, 2007 (v tisku). Referát přednesený na konferenci Odorik z Pordenone: Z Benátek do Pekingu a zpět. Setkávání na cestách Starého světa ve 13.–14. století, konané 13.–14. listopadu 2006 na Západočeské univerzitě v Plzni, uvádí z Prahy, Brna, Olomouce a Křivoklátu deset nálezů malovaného skla benátské a syrské provenience z konce 13. století.

[32] Zdenka NEMEŠKALOVÁ–JIROUDKOVÁ – Kateřina TOMKOVÁ, *Benátská mince z Pražského hradu*, in: Acta Universitatis Carolinae-Philosophica et historica 1, 1993. Z pomocných věd historických XI–Numismatica. Praha 1995, s. 114–115; Vít DOHNAL, *Olomoucký hrad v raném středověku (10. až první polovina 13. století)*. Olomouc 2001, obrazová příloha.

[33] Jaroslav POŠVÁŘ, *Florentské dukáty v nálezu z Jaroměřic n. Rok. z r. 1815*, Numismatické listy 21, 1966, s. 77–78.

[34] P. SPUFFORD, *Power*, s. 134.

[35] J. JANÁČEK, *Der böhmische Aussenhandel in der Hälfte des 15. Jahrhunderts*, in: Historica 4, 1962, s. 39–58.

[36] Privilegium zachované pouze v opise se klade do let 1174–1178. Srv. Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex juris municipalis regni Bohemiae I*. Praha 1886, č. 2.

[37] Stykům Řezna s českými zeměmi se z německé strany podrobně věnovali Klaus FISCHER, *Regensburger Hochfinanz. Die Krise einer europäischen Metropole*. Regensburg 2003 a Wiltrud EIKENBERG, *Das Handelshaus der Runtinger zu Regensburg*. Göttingen 1976. Stručný přehled podává rovněž Peter WOLF, *Der Edelmetallhandel zwischen Prag, Regensburg und Venedig im späteren Mittelalter*, in: Gold im Herzen Europas. Kümmersbruck 1996, s. 189–198.

v Pasově v souvislosti s dovozem soli, dopravované po Zlaté stezce do Prachatic.[38] Stezka byla využívána i v opačném směru českými kupci, kteří po ní pravidelně navštěvovali trhy v Pasově.[39] Na sever od Zlaté stezky běžela nejstarší a nejdůležitější spojnice Bavorska s Čechami, tzv. pražská cesta: Amberg – Řezno – Cham – Horšovský Týn – Plzeň – Rokycany – Cerhovice – Žebrák – Beroun – Praha.[40] Norimberk s Prahou spojovala cesta přes Hirschau, Waidhaus a Plzeň.[41] Poblíž Hirschau se tato trasa křížila s chebskou, mířící z Řezna přes Weiden do Chebu a odtud dále do Polabí. Ve 14. století byla pro cestu z Řezna do Čech předepsána a striktně vyžadována jižní trasa vedoucí do Prahy přes Straubing.[42] V městě Cham (Kouba), jehož dochovaný celní rejstřík ze sedmdesátých let 13. století zmiňuje řezenské a poprvé také norimberské kupce, provozující obchod s Čechami,[43] se spojovaly cesty, mířící do Čech z Řezna a Norimberku (přes Schwandorf). Ze stejné doby pochází doklad o „výměně informací" mezi Prahou a Řeznem,[44] která se v pozdější době s rostoucí intenzitou zbožně peněžních vztahů neustále prohlubovala.[45] V roce 1279 povolil král Rudolf Habsburský řezenským kupcům volný dovoz stříbra z Uher přes Rakousko.[46] Řezenští jako vývozci stříbra z Čech jsou poprvé uváděni k roku 1320.[47] Kromě stříbra obchodovali již od 12. století s cínem a o něco později také s mědí.[48] O angažovanosti řezenských obchodníků při uskutečňování plateb z Čech svědčí výpověď dopisu, který poslal v roce 1287 biskup Tobiáš z Bechyně mistru Rapotovi, oloupenému v říši o peníze pro papežského legáta.[49] Na biskupovu žádost někteří jeho přátelé mezi pražskými měšťany napsali měšťanům řezenským, aby poskytli Rapotovi potřebný úvěr na pokračování v cestě a na realizaci platby.

[38] Ke Zlaté stezce z české strany naposledy František KUBŮ – Petr ZAVŘEL, *Der Goldene Steig. Historische und archäologische Erforschung eines bedeutenden mittelalterlichen Handelsweges 1. Die Strecke Prachatitz-Staatsgrenze*. Passau 2001. K obchodu se solí srv. Heinrich WANDERWITZ, *Studien zum mittelalterlichen Salzwesen in Bayern*. München 1984, s. 306–309; Zdeněk ŠIMEČEK, *Salz aus dem Alpenraum in Konkurenz mit dem Salz aus dem Norden in den böhmischen Ländern*, in: J-C. Hocquet – R. Palme (eds.), Das Salz in der Fechte- und Handelsgeschichte. Berenkamp 1991, s. 135–145, zde s. 136. K obchodu v širších souvislostech Rostislav NOVÝ, *Funkce obchodu a mince v pozdně přemyslovských Čechách*, Numismatické listy 35, 1980, s. 13–17.

[39] F. GRAUS, *Die Handelsbeziehungen*, s. 96.

[40] Herbert KRÜGER, *Das älteste deutsche Routenhandbuch Jörg Gails „Raißbüchlin"*. Graz 1974, s. 36–38.

[41] Tamtéž, s. 80–82.

[42] F. GRAUS, *Český obchod se suknem ve 14. a počátkem 15. století*. Praha 1950, s. 43.

[43] Hans SCHENK, *Die Beziehungen zwischen Nürnberg und Prag von 1450–1500*, in: I. Bog (ed.), Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450–1650. Köln–Wien 1971, s. 186 uvádí rok 1270, naproti tomu F. GRAUS, *Český obchod*, s. 40, pozn. 77 s odkazem na Monumenta Boica 36, 1. München 1852, 429n. zprávu datuje do doby kolem roku 1280.

[44] František PALACKÝ (ed.), *Über Formelbücher, zunächst im Bezug auf böhmische Geschichte I*. Praha 1842, s. 167–168.

[45] Mimořádného významu nabyla v 15. století zpravodajská služba Norimberku, hlavního zásobitele pohusitských Čech. K tomu podrobněji Miloslav POLÍVKA, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, in: Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance. Paderborn 1998, s. 165–177.

[46] Josef WIDEMANN (ed.), Regensburger Urkundenbuch, Bd. 1 (Monumenta Boica Bd. 53, N. F. Bd. 7). München 1912, č. 121.

[47] Tamtéž, č. 466.

[48] Obchod s mědí nabyl na významu zejména poté, co norimberští kupci zdokonalili zhutňovací proces, jímž nejen zlepšili technickou kvalitu mědi, ale tzv. ságrováním ještě získávali asi 50 % stříbra. Srv. k tomu např. diskusní příspěvek Wolfganga von Stromera, zveřejněný ve sborníku La moneta nell´economia europia sedili XIII–XVIII, Atti della „Settimane di studii" 7. Prato 1981, s. 161.

[49] J. B. NOVÁK (ed.), *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296)*. Praha 1903, s. 19–20.

Doplňující informace, k nimž je vhodné přihlédnout, přinášejí nálezy mincí. Zatímco na bavorském území se vyskytují nálezy českých mincí 13. století vzácně,[50] na českém území jsou nálezy bavorských ražeb, zejména řezenských feniků, poměrně hojné a zdá se dokonce, že se v nich jeví i jakýsi řád. Bavorské mince, dokládající příhraniční obchodní styky, obíhaly podle svědectví nálezů nejčastěji v západních a jihozápadních Čechách, kde představovaly běžně užívané platidlo, zatlačující do pozadí české brakteáty.[51] Výskyt pasovských feniků v Prachaticích souvisí nepochybně se solným obchodem.[52] Druhou oblast nálezů bavorských mincí lze vzhledem k poloze lokalit označit jako zázemí nebo širší obvod obchodní cesty z Řezna do Prahy (nálezy v Kolíně, Újezdu u Cerhovic, Hořovicích, Tetíně a Praze)[53] a konečně ojedinělé nálezy se vyskytly ještě v severozápadních a severních Čechách.[54] Ze zcela nedávné doby pochází skladbou a rozsahem mimořádný druhý nález z Tetína u Berouna, ukrytý do země krátce po roce 1247. Poklad tvoří 713 kusů mincí různých nominálů (řezenské, plzeňské a chebské feniky, míšeňské a české brakteáty, uherský denár), 50 brakteátových svitků a jeden stříbrný slitek, mezi nimiž výrazně převažují řezenské feniky z třicátých a počátku čtyřicátých let 13. století (646 kusů). Dosud nezpracovaný nález je předběžně spojován s kolonizačními aktivitami a dálkovým obchodem.[55]

Vývoz mince z Řezna nebyl v této době ničím výjimečným ani v rámci dálkového obchodu a ještě na začátku 14. století působili v Praze řezenští kupci, prodávající drobnou minci. Permanentní nedostatek hodnotné drobné mince, který se po celou druhou polovinu 13. století stupňoval, vytvářel příznivé podmínky pro odbyt řezenské mince. Nebyl to však jediný důvod jejího rozsáhlého dovozu. Druhým byla poptávka po spotřebním zboží, která zřejmě ještě nedosahovala takové intenzity, aby zajistila pravidelný chod dálkového obchodu. Stříbro bylo patrně částečně nakupováno za stříbrné mince, což lze považovat za projev pomalého rozvoje ekonomiky českých zemí ve srovnání s rostoucí produkcí stříbra.[56] Podobná situace nastala opět na konci 14. století, kdy řezenská firma Runtingerů kupovala české stříbro za zlatou minci. Také zde se v pozadí odráží disproporce mezi poptávkou po dováženém zboží a možnostmi vývozu stříbra.[57]

---

[50] Největší dosud známý nález pochází z Pfaffenmünsteru u Straubingu, tedy z území poblíž jedné z větví obchodní trasy z Řezna do Prahy, druhý z Hirschau u Amberku sleduje frekventovanou spojnici mezi Norimberkem a Prahou. Srv. František CACH, *Nejstarší české mince III*. Praha 1974, s. 87–89.

[51] Pavel RADOMĚRSKÝ, *Bavorský fenik na českém jihozápadě ve 13. století. Nález mincí ve Stříbře 1953*, in: Numismatický sborník 2, 1955, s. 27–56. Srv. též Josef JEČNÝ, *Poznámky k nálezu nehodivskému*, Numismatický časopis československý 3, 1927, s. 190–205. Z jižních Čech nejnověji Jiří MILITKÝ – Marek PARKMAN, *Nález řezenského feniku ze 13. století v Libotyni, okr.Prachatice*, in: Numismatický sborník 20, 2005, s. 157–158.

[52] J. MILITKÝ – M. PARKMAN, *Nález středověkého pasovského feniku ze Starých Prachatic*, in: Numismatický sborník 20, 2005, s. 161–162; J. MILITKÝ – M. PARKMAN – Petr ZAVŘEL, *Mince nalezené při archeologickém výzkumu Velkého náměstí v Prachaticích*, in: Numismatický sborník 20, 2005, s. 162–163.

[53] Emanuela NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ (red.), *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II/2*. Praha 1956, č. 1773, 1791, 1799, 1815, 1819, 1826, 1830, 1858b. Srv. též Hubert EMMERIG, *Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409*. Berlin 1993.

[54] E. NOHEJLOVÁ–PRÁTOVÁ (red.), *Nálezy II/2*, č. 1788, 1831, 1864.

[55] První zprávu o pokladu z Tetína, odkrytém 29. ledna 2006, podali Jiří Militký a Roman Zaoral v rámci Sejbalových numismatických dnů, konaných ve Vranově u Brna v září 2006. Referát bude zveřejněn ve sborníku Peníze v proměnách času 6, Ostrava 2007 (v tisku).

[56] J. JANÁČEK, *Stříbro*, s. 903.

[57] Franz BASTIAN, *Das Runtingerbuch 1383–1407 und verwandtes Material zum Regensburger-südostdeutschen Handel und Münzwesen II*. Regensburg 1943, s. 82. Srv. též F. GRAUS, *Die Handelsbeziehungen*, s. 110.

Když v roce 1312 vydal koncil ve Vienne zákaz obchodovat s muslimy, staly se Čechy a Uhry nejdůležitějšími producenty drahého kovu v pozdně středověké Evropě. V letech 1330–1380 dosáhlo důlní podnikání v Kutné Hoře svého vrcholu a s ním i dodávky stříbra do benátské mincovny. O stříbře z Německa (*l´argento che vien d´Alemagna*) se k roku 1320 zmiňuje deník benátského kupce da Canala a rovněž známý florentský obchodník Pegolloti uvádí, že ražby z kutnohorské mincovny, označované jako *buenmini dalla magna* (tedy české z Německa), přicházely do Benátek přes Vídeň.[58] Vídeňané, jimž bylo v roce 1312 přiznáno právo skladu, na tomto obchodu velmi vydělávali. Proti monopolu Vídně uzavřeli Jan Lucemburský a Karel Robert z Anjou v roce 1327 smlouvu o tom, že české stříbro se nadále nemá posílat do Itálie přes Rakousko. Veškeré zásoby stříbra z českých dolů směřovaly od té doby na západ, což posílilo pozici Norimberku.[59] Rostoucím ziskům z obchodu se stříbrem navíc nahrával pokles ceny zlata na benátském trhu v letech 1328–1335.[60]

Jihoněmečtí kupci směňovali v Benátkách, jak na to ukazuje dochovaná kniha řezenských Runtingerů z let 1383–1407,[61] kusy ryzího drahého kovu na benátské dukáty, za něž pak nakupovali různé druhy zboží. Kromě toho brali s sebou platnou stříbrnou a zlatou minci, stříbrné a zlaté šperky a „znehodnocené" mince.[62] Vzhledem k tomu, že s podobnou skladbou kovových předmětů se setkáváme ve výše zmíněném pokladu z Fuchsenhofu,[63] lze předpokládat, že obdobným způsobem probíhaly obchodní transakce v Benátkách již ve 13. století. Neražený drahý kov představoval pro kupce výhodnou protihodnotu za dovážené zboží. Mohl se často vozit bez většího celního zatížení, jeho transport byl méně nákladný a zaručoval navíc větší nezávislost na klimatických poměrech. Zlato a stříbro sice podléhalo přísným zákazům vývozu, které se s klesající produkcí na konci 14. století zostřovaly,[64] kupci se však vždy znovu pokoušeli zákazy obcházet. Někdy byly tyto „triky" úspěšné, například když benátská Velká rada musela 14. prosince 1322 osvobodit řezenského kupce Konrada Spitzera od trestu za průtahy s registrací přivezeného zlata a stříbra.[65] V nekalých praktikách pokračoval tento „výtečník" i v Čechách a byl kvůli nim v roce 1324 v Praze vězněn.[66]

Výmluvnou zprávu o tom, s čím řezenští kupci obchodovali, přinášejí dva nejstarší seznamy zboží, které jim bylo v Praze zabaveno. Na seznamu z roku 1321[67] převažují barchet, flanderské sukno z Ypres a Tournai a jemné tkaniny, zmíněny jsou rovněž hotové peníze. Soupis z roku 1324[68] podává trochu jiný obraz: hlavní položku představuje šafrán,

[58] Citováno podle P. SPUFFORD, *Money*, s. 137–138.

[59] Cestu českých mincí směrem na západ lze ve 14. a 15. století doložit kontramarkami, jimiž německá města označovala kvalitní pražské groše a dávala jim charakter lokální měny. Tento systém začal v roce 1382 jako reakce na snižování obsahu stříbra v pražských groších. Srv. Hans KRUSY, *Gegenstempelte Prager Groschen*, in: Hamburger Beiträge zur Numismatik 6, 1966, s. 525–530.

[60] P. SPUFFORD, *Money*, s. 271.

[61] F. BASTIAN, *Das Runtingerbuch. Bd. I.–III.* Regensburg 1935–1944.

[62] K. FISCHER, *Regensburger Hochfinanz*, s. 185.

[63] Srv. pozn. 23.

[64] Vývoz neraženého kovu z Čech se pokusil řezenským kupcům zakázat již Václav II. v roce 1305. Srv. *Monumenta Boica 53*. München 1912, č. 219, s. 111–112.

[65] *Regensburger Urkundenbuch I.* München 1912, č. 445. Citováno podle K. FISCHER, *Regensburger Hochfinanz*, s. 185.

[66] J. JANÁČEK, *L´argent*, s. 247–249.

[67] J. EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III.* Praha 1890, č. 747, s. 305–306.

[68] Tamtéž, č. 965, s. 375–376. Flanderské sukno z Gentu, Ypres a Poperinghenu se na pražském tržišti prodávalo již ve 13. století. Srv. F. GRAUS, *Český obchod*, s. 102.

v Čechách velmi oblíbený, uváděny jsou různé druhy jemného sukna, barchet, víno, stříbro, hotové peníze a předměty denní potřeby. Zřejmě již na konci 13. století se pro potřeby zlatníků do Čech dováželo také kvalitní uncovní zlato v podobě zlatých drátků, které se vyráběly v Lucce, Miláně a Benátkách a vplétaly se do drahých rouch.[69] Dovoz zboží z Benátek je pro roky 1304 a 1333 doložen atesty pravosti benátského zboží, jež bylo v Praze často falšováno.[70] Zatímco Benátky neprojevovaly v obchodu se zaalpskými oblastmi zájem o nic jiného než o ryzí drahý kov, do jihoněmeckých měst vozili kupci z Čech také kožešiny, vosk, dobytek a vzácněji i levné české sukno. Kupci provozovali zároveň s výměnou zboží i finanční operace. Ty však v té době měly pouze okrajový význam, neboť bankovnictví v říši bylo až do poloviny 14. století ovládáno židovskými lichváři.[71]

Praha byla na konci 13. století „městem s mimořádnými spotřebními podmínkami v rámci místního trhu."[72] Již sama přítomnost královského dvora a církevních institucí vedla k tomu, že zákazníky obchodníků byli lidé, jejichž příjmy pocházely prakticky z celé země. Centrální postavení Prahy způsobovalo, že na Starém Městě se soustřeďoval obchodní styk mezi celou zemí a cizinou. Minimálně do poloviny 14. století staroměstští kupci zásobovali z Prahy zahraničním zbožím většinu menších měst v Čechách i na Moravě. Právo hostí, které se prosadilo již někdy na přelomu 13. a 14. století, sice zakazovalo cizím kupcům provozovat v Praze prodej v malém a nařizovalo jim i ve velkém prodávat pouze domácím měšťanům,[73] velcí kupci však na něm neprodělávali. Nebyli totiž tolik závislí na výhodách, které toto právo dávalo pražským měšťanům. Měli přímé spojení s jinými obchodními centry a jejich peněžní potenciál i styky je samy chránily před konkurencí.[74]

Zvláštní zprostředkovatelskou úlohu mezi Prahou a západní Evropou plnili chebští kupci.[75] Formující se chebský městský stát s vlastní mincí, který byl až do roku 1322 součástí říše a i později si v rámci zemí české Koruny uchoval zvláštní postavení, navázal dříve než jiná města v Čechách přímé spojení s Frankfurtem, Kolínem, Norimberkem a Řeznem. Profitoval ze své polohy na křižovatce dálkových tras spojujících Prahu s Frankfurtem a Řezno s Lipskem. Zvlášť těsné byly vztahy Chebu s Norimberkem, s nímž chebská městská rada uzavřela již v roce 1305 dohodu o tom, že jejich obchodníci nemusí v druhém městě platit žádné poplatky. Stejná dohoda platila také mezi Chebem a Řeznem.[76] Pokud potřebovali kupci z uvedených říšských měst

[69] Taková roucha se do Prahy vozila na objednávku panovnického dvora. Srv. k tomu pozn. 24 a 25. Rejstřík dováženého zboží z Benátek se na přelomu 14. a 15. století neustále rozšiřoval. Bohatý materiál k obchodu řezenských Runtingerů snesla W. EIKENBERG, *Das Handelshaus*. Zde na s. 132 je zmínka o dovozu uncovního zlata.

[70] F. GRAUS, *Die Handelsbeziehungen*, s. 94.

[71] Tato situace se změnila teprve v souvislosti s „umořením židovských dluhů" jako důsledku protižidovských pogromů z let 1349, 1385 a 1390. Tím byl otevřen nový prostor pro podnikání, jehož dokázali nejlépe využít norimberští obchodníci. Srv. W. von STROMER, *Hartgeld,* s. 110.

[72] Poprvé toto označení v souvislosti s Prahou použil J. JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*. Praha 1961, s. 187.

[73] K vývoji práva hostí srv. J. MEZNÍK, *Der ökonomische Charakter Prags im 14. Jahrhundert*, in: Historica 17, 1969, s. 56–58.

[74] J. MEZNÍK, *Praha*, s. 63.

[75] Zahraničních obchodních kontaktů zprostředkovaných Chebem využívala česká venkovská města i v pozdější době, když se pokoušela o navázání přímého spojení s německými obchodními centry. Konkrétní příklady uvádí J. MEZNÍK, *Praha*, s. 87, pozn. 10.

[76] K hospodářskému životu v předhusitském Chebu srv. Heribert STURM, *Eger. Geschichte einer Reichsstadt I.* Augsburg 1951, s. 232–258. Nově k dějinám Chebu z české strany F. KUBŮ, *Chebský městský stát*. České Budějovice 2006.

získat informace o obchodních podmínkách či politickém dění v Čechách, pak se často nejdříve obraceli na Cheb. Vzájemná provázanost mezi Prahou a jihoněmeckými městy přes Cheb byla dána i tím, že v radě Starého Města pražského od konce 13. století až do poloviny 14. století zasedali v silném početním zastoupení příslušníci chebských patricijských rodů,[77] kteří byli zároveň napojeni na kupeckou komunitu v Řezně a Norimberku. Pražští a později i norimberští patricijové jako vlastníci důlních podílů hráli současně vedoucí úlohu i v Kutné Hoře.[78] Protože směnárna tam byla spojena s horní a mincovní komorou, měli kupci příležitost kombinovat obchod s drahými a barevnými kovy se směnárenskou činností, provozovanou střídavě ve městech a v důlních revírech. To vše napomáhalo růstu jejich kapitálu.

Až do poloviny 14. století ovládali pražský dálkový obchod kupci z Řezna a Kolína nad Rýnem.[79] V důsledku úspěšného prosazování inovačních technických procesů, rozšiřování úvěrového podnikání a také vlivem politiky Karla IV., směřující k vytlačení Benátčanů z vnitroněmeckých trhů, převzal vedoucí roli od Řezna Norimberk, který si své pozice v dálkovém obchodě upevnil zejména v sedmdesátých letech 14. století, když ovládl benátské Fondaco dei Tedeschi.[80] V 15. století Norimberk dosáhl monopolního postavení v dálkovém obchodě celé středovýchodní Evropy.[81] Důležitým místem setkání pražských a chebských kupců s kupci z Řezna a Norimberku se od třicátých let 14. století staly frankfurtské veletrhy, jejichž zprostředkující role v obchodě mezi východem a západem je poprvé doložena v roce 1280.[82] Jihoněmecká města udržovala ve 13. století nejživější kontakty s Prahou a Chebem, ve 14. století zesílily vazby na Kutnou Horu, Plzeň, České Budějovice a Most. Čechy příležitostně využívala také jako tranzitní území ve spojení s horními centry v Uhrách, s Vratislaví a Frankfurtem nad Odrou.[83] Na Moravě bylo po celé období pozdního středověku nejvýznamnějším obchodním centrem Brno. Příbuznost obrazových motivů na mincích z druhé poloviny 13. století přitom naznačuje možnost poměrně intenzivní výměny zboží mezi Brnem, Chebem a některými obchodními centry fenikové měnové oblasti v jihozápadním Německu.[84]

Ve 13. století byly vytvořeny příznivé podmínky k obchodnímu a peněžnímu podnikání, které se plně rozvinuly ve 14. a na počátku 15. století. Šlo o období zrychleného hospodářského vývoje ve středovýchodní Evropě, zatímco západní Evropa

[77] Z let 1285–1297 je jmény doloženo 17 chebských patricijů, z nichž mnozí byli členy rady na Starém Městě vícekrát. Srv. B. MENDL, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém*, Český časopis historický 30, 1924, s. 54, pozn. 4. Tabulku rodů nejčastěji zastoupených v městské radě ve 14. století publikoval J. MEZNÍK, *Praha*, s. 20.

[78] Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin I. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*. Praha 1917, s. 60, pozn. 1.

[79] Obchodními styky mezi Prahou a Kolínem nad Rýnem se zabývá Gunther HIRSCHFELDER, *Die Kölner Handelsbeziehungen im Spätmittelalter*. Köln 1994, s. 156–167.

[80] W. von STROMER, *Binationale Handelsgesellschaften*, s. 140–141.

[81] V roce 1309 vystupuje mezi norimberskými měšťany Meynhardus de Praga, od roku 1333 jsou Norimberčané pravidelně zmiňováni v Praze. Obchodní spojení mezi Prahou a Norimberkem dosahovalo mimořádné intenzity zvláště v letech 1350–1420 a znovu pak 1480–1500. Podrobně k tomu H. SCHENK, *Nürnberg und Prag*. Nürnberg 1969.

[82] Obchodním vztahům mezi Čechami a Frankfurtem nad Mohanem věnuje pozornost Michael ROTHMANN, *Die Frankfurter Messen im Mittelalter*. Stuttgart 1998, s. 270–277, 316–319.

[83] K průběhu obchodních tras z Řezna směrem na východ srv. K. FISCHER, *Regensburger Hochfinanz*, s. 164–166.

[84] Jeden příklad za všechny: obrazový motiv brakteátu typu Cach 956, raženého v šedesátých letech 13. století v brněnské mincovně, upomíná na znak města Schaffhausenu na Rýně. Několik vzájemně podobných námětů ze stejné doby lze doložit také na chebských a brněnských mincích. Na možné obchodní vlivy v této souvislosti upozornil R. ZAORAL, *České a moravské ražby*, s. 94–95.

procházela poměrně hlubokou krizí. Tato vývojová fáze byla možná zejména díky expanzivním hornoněmeckým centrům, která našla ve středovýchodní Evropě trh pro své řemeslné výrobky a také zásobovací surovinovou základnu. Vtažení tohoto regionu do obchodního prostoru hornoněmeckých měst bylo usnadněno také faktem, že vyšší měšťanské vrstvy patřily na mnoha místech k německy mluvící skupině.[85]

Recepce základních zásad severoitalské měnové reformy, spočívající ve zlepšení jakosti a hmotnosti mince, ve vytvoření pružného měnového systému a posléze i v začlenění zlatých nominálů do nové soustavy tradičního evropského stříbrného monometalismu byla důležitým předpokladem pro konsolidovaný hospodářský rozvoj českých zemí ve 14. století. Neobyčejně velké zásoby stříbra a kvalitní mince v podobě pražského groše přitahovaly prospektory, obchodníky a finančníky i ze vzdálených oblastí. Dálkový obchod, na němž se převážně podíleli kupci hornoněmeckých a severoitalských měst, doznal v průběhu 14. století značného rozmachu. Nevýhodnou pozici domácích kupců, kteří výrazněji nezasáhli do přímého spojení mezi produkčními centry drahého kovu a trhy na západě a jihu Evropy, se pokoušeli panovníci ve středovýchodní Evropě několikrát zvrátit, většinou však bez valného účinku. Tak se například v roce 1335 uherský, český a polský král ve Visegrádu dohodli na vyřazení Vídně z dálkového obchodu s tím, že má být navázáno přímé spojení mezi Uhrami a říší a mezi Čechami a Itálií. Obchod z Uher na západ měl být napříště veden přes české země, což na určitý čas posílilo význam Brna. Češi část svého obchodu s Itálií přesunuli do Nizozemí, zatímco Uhři směřovali místo do Německa do Itálie. Většina zboží do Uher ale stejně přicházela z Itálie přes Alpy a ne z Čech nebo Polska. Podobně neúspěšný byl pokus Karla IV. z roku 1365 změnit průběh dálkové obchodní trasy z Benátek do Lübecku a odtud dále do Brug ve prospěch Prahy. Císař chtěl pro kupce v Praze zřídit dům srovnatelný s benátským Fondacem a umožnit benátským kupcům vyvážet stříbro a zlato bez omezení. Ani tak lákavou nabídkou však Benátky nepřinutil vzdát se osvědčené a mnohem bezpečnější trasy přes Basilej a Frankfurt do Lübecku, resp. přes Kolín nad Rýnem do Brugg.[86] Realizace se nedočkal ani plán Antonia Mariniho z roku 1463 zaměřený proti dominanci norimberských kupců, který králi Jiřímu z Poděbrad doporučoval navázat přímé obchodní styky s Benátkami prostřednictvím českých agentů, kteří by zboží nakupovali přímo od benátských kupců v Pasově a Salcburku.[87]

Jakkoli se stříbro stalo ve 13. století nástrojem k účinnějšímu spojení českých zemí s vyspělými ohnisky evropské ekonomiky, přece se již v této době začaly projevovat první známky pasivní obchodní bilance, způsobené zaostáváním domácí řemeslné výroby za obchodem. Obchodní rovnováha byla kromě toho závislá i na výši různých druhů plateb, z nichž většina plynula na jih Evropy, neboť Italové prodávali více zboží a služeb do zaalpské oblasti než naopak. Mnoho peněz odcházelo z Čech v souvislosti s vojenskými výpravami, poutěmi do Svaté země, organizovanými v režii Benátčanů,

[85] Na začátku 14. století měli Němci na Starém Městě pražském převahu nejen mezi patriciátem, ale i mezi příslušníky střední vrstvy. Srv. J. MEZNÍK, *Praha*, s. 53, pozn. 11.

[86] Nerealizovaným projektem Karla IV. se zabývala řada badatelů. Srv. např. Otto STOLZ, *Ein venetianisch-böhmisch-belgisches Verkehrsprojekt Kaiser Karl IV.*, in: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 52, 1914, s. 413–422. V širších souvislostech se hospodářským poměrům za vlády Karla IV. věnuje R. NOVÝ, *Hospodářství a sociální poměry doby Karla IV.*, in: Karolus Quartus, ed. V. Vaněček. Praha 1984, s. 39–74.

[87] F. PALACKÝ, *Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách psaná asi léta 1463*, Časopis Českého muzea 2, 1828, s. 3–20.

a také s platbami papežské kurii do Říma a Avignonu.[88] Další příčinou nevyrovnané obchodní bilance byl rozdíl mezi reálnou a nominální hodnotou mince, patrný už na samém počátku velké měnové reformy v roce 1300. Reálná hodnota souhrnu 12 parvů, odpovídající jednomu pražskému groši, byla tehdy totiž o 2,77 % nižší než jejich nominální hodnota a tato tendence se postupem doby dále prohlubovala.[89]

Žádný z naznačených nepříznivých jevů však nemohl převážit nad nesporným přínosem dálkového obchodu, a to nejen v ekonomických, ale i obecně kulturních souvislostech. Napomáhal překonávání dvou tak rozdílných kulturních světů, jaké představovala stará říšská sídelní oikumena v Bavorsku, kam nejpozději od 12. století pronikaly silné italské vlivy, a nově kolonizovaný prostor českých zemí, orientovaný do poloviny 13. století převážně jen na místní trh. Vyrovnávání se s těmito kontrasty představuje totiž jedno z nejpodstatnějších témat středověkých dějin střední Evropy.

Summary

Roman Zaoral, Trade relations Prague, Regensburg and Venice in the 13th century

The Czech lands situated between two important trade centres of medieval Europe – nothern Italy and the Baltic – stood from the beginning in the limelight of Regensburg merchants. Relevant impulses were coming from nothern Italy, mostly from Venice, where the largest market of precious metals was concentrated (about 1280–1500). The city profited from the fact to be situated closer to Central European mines than the other Mediterranean ports. The penetration of Venice into the Eastern Mediterranean put pressure on the growth in production of the *Zecca* mostly depended on silver supply from Jihlava (Iglau) in the 1260s and 1270s and later from Kutná Hora (Kuttenberg) as well. But still the development of a long-distance trade in the Czech lands was slow for more reasons: a considerable superiority of the Danube road, a small specialization of production as well as a weak capital of Prague merchants who would be able to participate in foreign trade. That is why the import of foreign goods, mostly of luxury nature, was predominantly covered by the export of precious metal and why the merchants from Regensburg and Cologne got control of Prague long-distance trade until the second half of the 14th century when Nuremberg became a main supplier of the Czech lands. However, most stocks of silver was distributed in more complicated ways than with trade. There was a great demand for unminted silver on the Venetian market because the precious metal content in the coins had been systematically reduced. The direct contacts of the Czech lands with Venice are supported by written sources as well as by some finds of coins. High-quality cloth and archaeologically evidenced painted glass from Venice and Syria represented an equivalent for exported silver in the last quarter of the 13th century. The South German and Italian merchants took to Venice not only silver ore with them but also silver and gold coins, jewelry and "devalueated" coins. Such a structure of metal objects can be found in the hoard of Fuchsenhof, Upper Austria, concealed in the years 1276/78, which could be interpreted as one of many silver supplies to the Venetian *Fondaco dei Tedeschi*. The favourable conditions for trade and money transactions created in the 13th century were fully developed in the 14th and at the beginning of the 15th centuries, namely thanks to the expansion of South German towns. The Central European rulers attempted to upset a weak position of home merchants but mostly with just a small efect. The by-product of

[88] Avignonskou fiskální politiku ve vztahu k českým zemím rozebírá Jaroslav ERŠIL, *Správní a finanční vztahy avignonského papežství k českým zemím ve třetí čtvrtině 14. století*. Rozpravy ČSAV 69, sešit 10. Praha 1959, s. 89–125 a TÝŽ, *Papežské exspektance in communi forma pauperum na česká beneficia ve 14. a na počátku 15. století*, in: Strahovská knihovna 5–6, 1971–72, s. 105–137.

[89] R. NOVÝ, *Nominální a reálná hodnota mince doby husitské*, in: Acta Universitatis Carolinae-Philosophica et historica 2–1988. Z pomocných věd historických VIII. Praha 1989, s. 82.

a long-distance trade was a passive balance as well as an increasing difference between the real and nominal value of coins. On the other hand trade contacts went a long way towards the settlement of different regions of Europe.

English by R. Zaoral

DVA ZAUJÍMAVÉ PARVY VÁCLAVA II. ZO SLOVENSKA

Marek BUDAJ

Českým minciam grošového obdobia na Slovensku sa doteraz v slovenskej numizmatike venovalo len veľmi málo priestoru. Uvedená problematika bola donedávna súborne vyhodnotená len v niekoľkých štúdiách Ľ. Kraskovskej (*1974*, 131–135), J. Hlinku (*1974*, 11–72) a J. Hunku (*2000*, 28–37), prípadne bola spracovaná len v spojitosti s dôležitou stredovekou obchodnou komunikáciou, tzv. Českou cestou (*Hlinka 1970*, 193–216). Všetky horeuvedené práce však skúmali obeh českých mincí v grošovom období len na základe štatistického vyhodnotenia. Doteraz nebola venovaná väčšia pozornosť ani ich podielu na domácom obežive, ani ich hospodárskemu dopadu na peňažné pomery dnešného Slovenska. Okrem toho neboli vyhodnotené a bližšie spracované ani konkrétne typy mincí aké tu obiehali, hlavne pražské groše, ktoré sú zo všetkých českých razieb grošového obdobia najviac zastúpené v nálezoch mincí na Slovensku. Napriek tomu, že pravdepodobne už od začiatku 14. storočia zohrávali pražské groše nezanedbateľnú úlohu aj v peňažných pomeroch na Slovensku, je nutné sledovať aj ich podiely, čiže parvy. Tieto predstavovali 1/12 groša. Napriek tomu, že sa uvedené razby vyskytujú v slovenských nálezoch len veľmi výnimočne, je potrebné im venovať náležitú pozornosť. Vo svojom príspevku by som chcel preto popísať dve takéto zaujímavé razby. Jedna je z Jablonice pri Senici, druhou je parvus z neznámej lokality (pravdepodobne z Púchova?). Obe mince sú zaujímavé aj z toho dôvodu, že sa jedná o parvy vyrazené na medenom kotúčiku.

Jablonica (okr. Senica)

Parvus z Jablonice (obr. 1) bol pôvodne súčasťou väčšieho súboru mincí (bolo ich údajne za košík na chlieb), ktorý sa však do dnešných dní nezachoval. Mince sa objavili v roku 1930, pri čistení mlynského náhonu. Do Slovenského národného múzea – Historického múzea (ďalej len SNM-HM) sa však prostredníctvom p. Viktora Šemmera dostala už len táto minca. Je tu uložená pod inventárnym číslom S 35 499 aj v súčasnosti. Jediná zmienka o nej bola poskytnutá až v roku 1968 v súbornej publikácii o stredovekých a novovekých nálezoch mincí na Slovensku (*Nál. 2*, č. 105). Z uvedeného krátkeho regestu sa však doteraz presne nevedelo o akú razbu sa jedná.

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovňa: *neznáma dielňa*, AE parvus z rokov 1300–1305/1305–1310 (?)
Av.: v perlovci koruna, W I.I:R´:BOEM
Rv.: lev v perlovci, PRAG nečit.
Lit.: *Castelin 1953*, 41 var.; *Hásková 1991*, 24–25, tab. 7, č. 40–41.
0,61 g; 14 mm

Obr. 1. (2:1; foto S. Pjatek)

Slovensko, neznáma lokalita

Parvus z neznámej lokality (obr. 2) sa dostal v priebehu marca 2004 do SNM – HM v Bratislave ako pozostalosť spolu aj s ďalšími rôznymi razbami. Tieto však netvorili s parvom kompaktný celok, pretože boli evidentne mladšie, lebo väčšina z nich pochádzala až zo 17. – začiatku 18. storočia. Tieto tvorili pôvodne nejaký menší nálezový celok. Parvus bol k nim priradený pravdepodobne až niekedy neskôr. Keďže pôvodný nálezca týchto mincí pochádzal z okolia Púchova, môžeme predpokladať, že aj objavené mince sú z blízkosti, alebo priamo z uvedeného mesta. Túto hypotézu sa nám však už nepodarí potvrdiť. Napriek tomu sa jedná o zaujímavý nález, o ktorom je potrebné sa zmieniť.

ČECHY, Václav II. (1278–1305), mincovňa: *neznáma dielňa*, AE parvus z rokov 1300–1305/1305–1310 (?)
Av.: v perlovci koruna, W:I:I:R.BOEM
Rv.: lev v perlovci. PRA nečit. VI.
Lit.: *Castelin 1953*, 41 var.; *Hásková 1991*, 24–25, tab. 7, č. 40–41.
0,76 g; 14 mm

Obr. 2. (2:1; foto S. Pjatek)

Vyhodnotenie nálezov

Nálezy oboch parvov patria medzi unikátne doklady obehu českých razieb grošového obdobia na Slovensku. Dôležité sú aj z toho dôvodu, že doteraz sa zistilo z uvedeného územia len minimum takýchto razieb. Najväčší počet mincí v tomto období pochádzajúci z českého prostredia totiž tvoria predovšetkým pražské groše. Ich podiely sú zachované v slovenských nálezoch len minimálne. Zaujímavosťou oboch parvov je, že sú evidentne vyrobené na medenom kotúčiku. Takéto mince boli pomerne často spájané s razbami po smrti Václava II. v rokoch 1305–1310 (*Castelin 1947*, 50; *týž 1953*, 41). Po ňom sa totiž vo veľmi krátkom slede vystriedalo niekoľko panovníkov, od jeho syna Václava III., ktorý však po necelom mesiaci zomrel, Rudolfa I. Habsburgského až po Jindřicha Korutanského (1307–1310). Doteraz sa presne nevie aké mince uvedení panovníci produkovali. Predpokladá sa, že pokračovali aj naďalej v razení mincí s titulatúrou Václava II. Na základe väčšieho počtu objavených mincí, hlavne parvov vyrobených na medených kotúčikoch z tohto obdobia možno predpokladať, že práve uvedené razby boli produkované najskôr v nepokojných rokoch 1305–1310. Je totiž ťažko predstaviteľné, že by ešte počas záveru vlády Václava II., kedy bola nastolená stabilná politická situácia a hospodárstvo s kvalitnou menou došlo k oficiálnemu začleneniu rôznych medených razieb do peňažného obehu (*Castelin 1947*, 50). Dá sa predpokladať, že sa tak stalo až po jeho smrti, kedy vládli rôzni panovníci, ktorí pokračovali v razbe mincí v nezmenenej forme, ale chceli nejakým spôsobom odlíšiť svoje mince od predchádzajúceho panovníka. Je však ťažko mysliteľné, že by to robili spôsobom razby medených mincí. Tým by utrpela kvalita ich mincí, lebo by nebola rovnaká ako kvalita razieb ich predchodcu Václava II. Proti tomu hovoria aj písomné pramene, kedy rímsky kráľ Albrecht píše v roku 1307 synovi Fridrichovi, ktorý sa uchádzal o českú kráľovskú

korunu, aby sa zaviazal zachovať pri razbe mincí status quo (*Castelin 1947*, 52, pozn. 2; *Vorel 2000*, 43). Samozrejme nemôžeme zabudnúť ani fakt, že pravdepodobne v týchto nepokojných dobách, kedy v časoch bojov o kráľovský trón nastala politická a čiastočne aj hospodárska kríza, by mohol daný stav viesť v krajine k častejšiemu falšovaniu mincí. Z obehu sa mohli stratiť staršie kvalitnejšie razby. Aj v mladších obdobiach stredoveku totiž môžeme vidieť skutočnosť, že práve nepokojné časy využívali mnohí falzátori na zaktivizovanie svojej činnosti. Pri skúmaní oboch parvov nás zaujal jeden zaujímavý fakt. Obe mince majú pomerne vysoké hmotnosti, minca z Jablonice váži 0,61 g a druhá, ešte ťažšia, až 0,76 g. Ako je známe, prvé parvy mali mať hmotnosť približne 0,5 g pri priemernej jakosti 0,544 (*Castelin 1953*, 34). Aj ďalšie podobné falošné mince z rôznych nálezov mali oveľa menšie hmotnosti ako oba vyššie uvedené parvy. V náleze z hradu Písek, odkiaľ pochádza podobná minca, dosahoval parvus len 0,48 g (*Koppová – Militký 2000*, 151). Oveľa menšie hmotnosti mali aj parvy zo Sedlčan, kde mal falošný exemplár len 0,45 g a pravý 0,30 g (*Dohnal – Korený – Militký 1999*, 558) a z Chaurovej zbierky (*Hásková 1991*, 24–25, tab. 7, č. 40–41). Tu nachádzajúce sa falošné parvy mali hmotnosti len 0,488 a 0,359 g. Uvedený jav je pomerne zaujímavý, ale žiaľ momentálne ho nie je možné nijako bližšie interpretovať. Mohlo sa stať, keďže uvedené mince boli razené na hrubších kotúčikoch, že sa ich podarilo vyrobiť s takými hmotnosťami len náhodne. Na druhej strane výroba ťažších mincí ako predpisovala ich norma bola v grošovom období pomerne bežným javom. Mince sa totiž razili metódou tzv. „*al marco*“, keď sa z jednej hrivny mal vyraziť len istý počet mincí, čím sa neprihliadalo na úradne stanovenú hmotnosť týchto mincí. Preto sa stávalo, že takto vyrazené mince mohli mať aj výraznejšie odchýlky.

Obe mince je ťažké hodnotiť v historickom kontexte a významu pre regionálne dejiny. Pochádzajú z neznámych nálezov, v prvom prípade nepoznáme ani celkové zloženie pokladu, ktorého boli súčasťou, teda ani dobu ukrytia. V druhom prípade nie je jasná ani približná lokalizácia nájdenej mince. V prípade parvu z Jablonice, ktorý bol súčasťou väčšieho nálezu ho však môžeme dať najskôr do spojitosti s existenciou významnej obchodnej komunikácie, tzv. Českej cesty, ktorá viedla naprieč celým západným Slovenskom. Tá bola totiž v roku 1336 aj oficiálne uzákonená medzi českým kráľom Jánom Luxemburským (1310–1346) a uhorským kráľom Karolom Róbertom (1307–1342). Preto pôvodný nález z Jablonice, kde bolo pravdepodobne aj viac českých razieb mohol byť hotovosťou nejakého obchodníka, ktorý asi smeroval z Čiech do Uhorska. Žiaľ, bližšie nemôžeme nič povedať ani k jeho približnej dobe uloženia do zeme.

Nálezy mincí Václava II. na Slovensku a ich hospodársky význam

Mince Václava II. začali už pomerne rýchlo po ich razení roku 1300 v Čechách prenikať aj na územie dnešného Slovenska. Väčšinu z mincí, ktoré sa k nám v tomto čase dostali tvorili hlavne pražské groše. Žiaľ, z územia dnešného Slovenska takmer nepoznáme podiely týchto razieb, teda parvy. Tie sa mohli nachádzať pravdepodobne len vo väčšom náleze z Veľkých Levár, okr. Malacky (*Nál. 2*, č. 86). Uvedený poklad sa však do dnešných dní nezachoval. Vie sa o ňom len to, že pravdepodobne obsahoval väčší počet drobných mincí, ktoré pochádzali z čias Václava II. Parvy sú v nálezoch zo Slovenska zastúpené len veľmi sporadicky. Obe analyzované mince sú doteraz jedinými takýmito známymi razbami z čias Václava II. Aj preto sú uvedené mince veľmi vzácne a patria v našich nálezoch z grošového obdobia medzi unikátne razby. Aj parvy ďalších panov-

níkov sú výnimočné v nálezoch zo Slovenska. Parvy sú pomerne vzácne aj v samotných Čechách a v nálezoch sa vyskytujú len ojedinele. Spomínaný jav mohol byť spôsobený aj tým, že vďaka ich výbornej kvalite a rýdzosti boli v mladších dobách hojne roztavované (*Castelin 1953*, č. 34). Parvy boli najskôr využívané hlavne na domácich trhoch. Aj preto je ich výskyt mimo územia Čiech veľmi vzácny.

Tab. 1. Ďalšie nálezy mincí Václava II. zo Slovenska.

Č.	Lokalita	Počet mincí /z toho Václava II.	Doba ukrytia pokladu	Literatúra
1	**Milanovce** (okr. Nové Zámky)	2650/1	zač. 14. st.	*Nál. 2*, č. 82
2	**Obišovce** (okr. Košice)	1/1	zač. 14. st.	*Nál. 2*, č. 85
3	**Veľké Leváre** (okr. Malacky)	x/x	zač. 14. st.	*Nál. 2*, č. 86
4	**Banská Štiavnica**	x/4	zač. 14. st.	*Nál. 2*, č. 88; *Labuda 2003*, 621–628
5	**Nitra**	1/1	zač. 14. st.	*Nál. 3*, č. 163
6	**Žilina**	300/9	po 1318	*Nál. 2*, č. 117; *Nálezy 4*, č. D 14; *Budaj 2002*, 137–143
7	**Popudinské Močidľany** (okr. Senica)	96/1	po 1346	*Nál. 2*, č. 93
8	**Bratislava,** Galandova ulica	x/1	20.–30. r. 14. st.	*Bátora – Hunka 1999*, 115–125
9	**Bratislava**	4/1	14. stor.	*Nál. 2*, č. 103
10	**Melčice-Zemianske Lieskové** (okr. Trenčín)	838/101	po 1330	*Nál. 4*, č. 253
11	**Abrahám** (okr. Galanta)	1/1	19. stor.	*Nál. 2*, č. 497

Oveľa významnejší dosah na peňažné pomery na začiatku 14. storočia určite mali pražské groše. Tie sa začali raziť v Čechách mincovou reformou z roku 1300. Vďaka ich výbornej kvalite sa pomerne skoro dostali aj na územia dnešného Slovenska (tab. 1). Stali sa totiž dôležitými obchodnými mincami, ktoré sa dostali aj na trhy veľkej časti vtedajšej Európy. Na Slovensko sa dostávali kvôli peňažnej kríze vzniklej koncom 13. storočia, prechádzajúcej aj do začiatku 14. storočia. V peňažných pomeroch na území dnešného Slovenska prevládali do 30.-tych rokoch 14. storočia hlavne drobné strieborné razby rôzneho charakteru. Obiehali tu pravdepodobne ešte staré mince posledných Arpádovcov, hlavne Ladislava IV. (1272–1290) až Ondreja III. (1290–1301). Popri nich aj viedenské fenigy zo začiatku 14. storočia (hlavne Fridricha Pekného). Prípadne sa obchody uskutočňovali vo forme nerazeného kovu. Ani uskutočnenie dôležitej mincovej reformy uhorského kráľa Karola Róberta (1307–1342) v roku 1325 ešte úplne nestabilizovalo menu. Preto mohli prenikať na územie dnešného Slovenska aj rôzne cudzie kvalitné mince. Obzvlášť to platilo pre pražské groše, ktoré boli jednak kvalitnými stredoeurópskymi mincami. Na druhej strane predstavovali strieborné mince väčších hodnôt, ktoré v Uhorsku v tom čase ešte neboli razené. Preto mohli dopĺňať v obehu chýbajúce väčšie nominály. S razbou grošov v Uhorsku sa začalo až v roku 1329 (*Hóman 1921*, 91). Aj nálezy mincí s obsahom pražských grošov zo začiatku 14. storočia na Slovensku poukazujú na fakt, že tieto mince sa sem dostali hlavne obchodnými aktivitami ich majiteľov. Väčšina z uvedených mincí sa totiž sústreďuje pri trasách dôležitých obchodných ciest. Sú to nálezy pri trase už zmienenej medzinárodnej obchodnej komunikácie, Českej cesty, ktorá práve v 1. polovici 14. storočia nadobudla obrovský nadregionálny význam. S uvedenou cestou jednoznačne súvisia predovšetkým nálezy z Milanoviec, Veľkých

Levár, Popudinských Močidlian, prípadne z Abrahámu a Jablonice. Aj uvedené poklady mincí dokladajú význam tejto komunikácie ako dôležitej obchodnej trasy medzi oboma krajinami. Podobne aj ďalšie dva nálezy mincí s obsahom pražských grošov Václava II. môžeme dať do spojitosti pravdepodobne s obchodnou činnosťou ich majiteľov. Jedná sa o nálezy zo Žiliny a Melčíc – Zemianského Lieskového. Oba poklady súvisia s druhou významnou obchodnou cestou na území dnešného Slovenska, a tou je tzv. Sliezska cesta. Tá viedla z Bratislavy smerom na severné Slovensko, popri Žiline sa tiahla na Tešínsko a Krakov. Jej druhá vetva potom smerovala na východné Slovensko a cez Spiš opúšťala územie dnešného Slovenska. Súbor mincí z Melčíc – Zemianskeho Lieskového je zároveň aj nálezom s najväčším počtom pražských grošov Václava II. na Slovensku. Tento poklad so 101 pražskými grošmi zároveň odráža aj peňažné pomery na Slovensku, lebo so svojou skladbou mincí je typickou hotovosťou aká pravdepodobne obiehala na Slovensku. Okrem grošov sa v nej totiž nachádzajú aj viedenské fenigy (*Hunka 2000a*, 9–13). Aj pražské groše v dvoch nálezoch z Bratislavy príliš neprekvapujú, pretože Bratislava bola v 1. polovici 14. storočia hospodársky a politicky stabilizovaným mestom. Na druhej strane bola aj dôležitým strediskom vtedajšieho obchodného života v oblasti stredného Dunaja. Okrem uvedených nálezov sa tieto mince našli aj na stredovekom hrádku v Obišovciach pri Prešove (*Polla 1964*, 481). V tomto prípade sa jedná o najvýchodnejší nález groša Václava II. a doteraz jediný z celého východného Slovenska. Štyri pražské groše sa našli aj v Banskej Štiavnici, v polohe Staré mesto Glanzenberg. Uvedená oblasť bola výnimočná hlavne vďaka banskej činnosti, keď tu na povrch vychádzali zdroje strieborných rúd. V meste sú doložené bohaté kontakty nielen s okolitými krajinami, ale v mladšom období napríklad aj s Benátkami a Parížom (*Labuda 2003*, 623; *Hunka 1996*, 202). Doterajšie nálezy pražských grošov zo Slovenska jednoznačne poukazujú na skutočnosť, že tieto mince sa na územie Slovenska dostali hlavne obchodom.

Literatúra

Bátora, J. – Hunka, J. 1999: Hromadný nález mincí zo začiatku 14. stor. z Bratislavy. Zborník SNM 93 – Archeológia 9, 115–125.

Budaj, M. 2002: Nález pražských grošov zo Žiliny. Zborník SNM 96 – História 42, 137–143.

Castelin, K. 1947: České mincovnictví v letech 1305–1310. Numismatické listy 4, 49–52.

– *1953*: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471. Praha.

Dohnal, M. – Korený, R. – Militký, J. 1999: Soubor mincí z archeologických výzkumů v historickém jádru Sedlčan, okr. Příbram. Archeologie ve středních Čechách 3, 557–568.

Hásková, J. 1991: České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze „Chaurova sbírka". Svazek III. Pražské groše (1300–1526). Praha.

Hlinka, J. 1970: Česká cesta na území Slovenska vo svetle nálezov mincí. Zborník SNM 44 – História 10, 193–216.

– *1974*: Nálezy českých a moravských mincí na Slovensku. Slovenská numizmatika 3, 11–72.

Hóman, B. 1921: A Magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert idelyében. Budapest.

Hunka, J. 1996: Počítacie žetóny objavené počas archeologických výskumov na Slovensku. Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV 32, 191–210.

– *2000*: Počiatky razby grošovej mince v Uhorsku a jej vzťah k pražskému grošu. In: Ius regale montanorum. Sekce 3. Numismatika. Kutná Hora, 28–37.

– *2000a*: Vzácny nález pražských grošov a viedenských fenigov z Melčíc – Zemianského Lieskového. Numizmatika 17, 9–13.

Koppová, E. – Militký, J. 2000: Soubor mincí objevený při archeologickém výzkumu hradu v Písku. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 13, České Budějovice, 151–154.

Kraskovská, Ľ. 1974: České stredoveké razby v nálezoch mincí na Slovensku. Numismatický sborník 13, 131–135.
Labuda, J. 2003: O niektorých importoch 12.–16. storočia v Banskej Štiavnici. Archaelogica historica 28, 621–628.
Nál. 2: Hlinka, J. – Kraskovská, Ľ. – Novák, J. 1968: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Nálezy mincí na Slovensku II. Bratislava.
Nál. 3: Hlinka, J. – Kolníková, E. – Kraskovská, Ľ. – Novák, J. 1978: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava.
Nál. 4: Kolníková, E. – Hunka, J. 1994: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra.
Polla, B. 1964: Stredoveký hrádok v Obišovciach. Slovenská archeológia 12, 467–484.
Vorel, P. 2000: Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích. Praha.

Summary

Marek Budaj, Two interesting *parvi* struck under Václav (Wenceslas) II found in Slovakia

Bohemian coins of the *grossi* period represent interesting and unique specimens in coin finds in the territory of Slovakia. These coins started to come there even shortly after the beginning of their production in Bohemia, in 1300. Mainly Prague *grossi* appeared in Slovakia, but their fractions – *parvi* – are very rare there. Two of them – one from Jablonice near Senica and the other from an unknown locality (probably Púchov) – represent unique coins among Slovak finds. The rarity is increased by the fact, that both of them have been struck of copper flans. It is probable, that they belong to coins produced *post-mortem* under Václav II between 1305 and 1310. More widely spread Prague *grossi* are regarded as important coins in circulation in Slovakia and later on they have influenced a lot the financial situation there. Hungarian monetary system was in serious troubles between the end of the 13th and the beginning of the 14th century, which is well documented by contemporary circulation of older coins struck under the Arpadids, or Vienna *pfennigs* respectively (mainly those of Fridrich the Handsome). In spite of that fact, import of foreign coins of higher quality was possible. While the Prague *grossi* struck under Václav II represented quality coins at the beginning of the 14th century and there were no coins of middle categories struck in Hungary (means *grossi* – production of these started there in 1329), it was possible, that these Bohemian *grossi* could fill the circulation gap in Hungary. The Prague *grossi* have been imported to Slovakia via commercial activities and they could be mainly found along important trading routes – Bohemian route and Silesian route.

English by V. Novák

VÝSKYT POĽSKÝCH MINCÍ ZO 14. AŽ ZAČIATKU 16. STOROČIA NA SLOVENSKU – ICH PRÍNOS K SLEDOVANIU UHORSKO-POĽSKÉHO OBCHODU POČAS STREDOVEKU*

Ján HUNKA

Uhorský štát bol od začiatku 11. storočia až do záveru 18. storočia jedným z najbližších susedov Poľského kráľovstva. Už od začiatku svojej existencie, od vlády Štefana I. (997–1038) mal s ním rozsiahle politické, kultúrne a takisto aj obchodné styky. Jestvujú stovky strán písomných správ, ktoré dokladajú rozsah týchto kontaktov od stredoveku až po neskorý novovek. Na časť z nich napr. poukazujú príručky všeobecných dejín Slovenska. V nich sú prezentované hlavne vojenské a politické styky panovníkov, členov ich rodín a najvyšších štátnych úradníkov, poskytnutie azylu pre jednotlivých uhorských princov.[1] Sú tu tiež základné fakty ohľadne politicko-hospodárskeho vývoja oboch štátnych celkov najmä za vlády Ľudovíta Veľkého (1342–1382) a za posledných uhorských Jagelovcov v rokoch 1490–1526.[2] Na styky obchodné poukazuje zase známa práca O. R. Halagu[3] a ďalších bádateľov.[4]

Jedným z dôležitých historických prameňov, ktorý môže jednoznačne dokladať vzájomné poľsko-slovenské obchodné kontakty, sú nálezy poľských mincí na Slovensku, resp. nálezy uhorských mincí v rôznych oblastiach bývalého Poľského kráľovstva. Problém obehu poľských mincí na území Uhorska nie je problém nový, neprebádaný, lebo sa ním zo slovenskej strany zaoberalo viacero bádateľov, predovšetkým Š. Kazimír, J. Hlinka a čiastočne aj J. Hunka.[5] Zo strany maďarskej riešili tento problém hlavne I. Gedai, L. Huszár a iní, napr. J. Buza.[6] Z poľskej strany boli nálezy uhorských mincí

* Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu GP 2/5059/25.

[1] *Korai magyar történeti lexikon (9.–14. század),* főszerkesztő Gy. Kristó, Budapest 1994, s. 404–405.

[2] *Slovensko. 1. Dejiny*. Bratislava 1978, s. 1004; *Dejiny Slovenska I (do roku 1526),* zost. R. Marsina, Bratislava 1986, s. 507, 519; *Dejiny Slovenska II (1526–1848),* zost. V. Matula a J. Vozár, Bratislava 1987, s. 842; R. MARSINA, *Politická a hospodárska situácia na Slovensku v období Jagelovcov*. In: Problematika mincovníctva Jagelovcov. Materiály z V. československo-poľskej numizmatickej konferencie Svit, 20.–22. mája 1988. Nitra – Svit 1988, s. 31–47.

[3] O. R. HALAGA, *Košice – Balt. Výroba a obchod v styku východoslovenských miest s Pruskom (1275–1526).* Košice 1975.

[4] Výber z nich je v J. HLINKA, *Poľské razby v nálezoch mincí na Slovensku*. Zborník SNM LXVII – História 13, 1973, s. 253, pozn. 1.

[5] Š. KAZIMÍR, *Polish Coins in east Slovakia in the 16th and 17th Centuries*. Studia Historica Slovaca, 3, 1965, s. 112–134; J. HLINKA, *Poľské razby*, s. 253–291; J. HUNKA, *Orientačná príručka európskych mincí 16.–20. storočia. II. Mince Poľska (1506–1864).* Nitra 1997, s. 42–43.

[6] I. GEDAI, *Kontakty handlowe Wegier w XI. – XIII. w. w swietle znalezisk monet*. Wiadomości Numizmatyczne, 2, 1965, s. 73–84; L. HUSZÁR, *Obieg polskich monet na Węgrzech w XVI.–XVII wieku*. Wiadomości Numizmatyczne, 16, 1972, s. 193–200; I. GEDAI, *Lengyel pénzek Magyarországon a XVI.–XVII. században*. Hermann Ottó Múzeum Evkönyve, 22–23, 1984, s. 37–50; I. GEDAI, *Polskie monety na Wegrzech w XVI i XVII w*. Wiadomości Numizmatyczne, 31/3, 1987, s. 165–175; J. BUZA, *Lengyel és magyar váltópénz Alsó-Ausztriában (A „polturás garasok" magyarországi forgalmához a XVII. század második felében)*. Numizmatikai Közlöny, 90–91, 1992, s. 133–145; J. BUZA, *Die Rolle der Dreipölker im Geldumlauf Ungarns im XVII. Jahrhundert.* In: Proceedings of the XIth International Numismatic Congress – Brussel 1991. Louvain-la-Neuve, 4, 1993, s. 61–66.

podchytené hlavne v prácach S. Kubiakovej, A. Mikołajczyka a M. Męclewskej, B. Paszkiewicza.[7]

V príspevku sledujem len časť zo známych nálezov poľských mincí na Slovensku, iba výskyt neskorostredovekých poľských mincí. Nálezy poľských mincí z r. 1000–1300 som neanalyzoval kvôli faktu, lebo podľa dostupnej literatúry[8] neboli takéto platidlá dosiaľ na teritóriu bývalého Uhorska, teda aj dnešného Slovenska, zaznamenané. Nálezmi poľských mincí razených v období novoveku, teda po roku 1506, sa nezaoberám zámerne, lebo tie podrobne analyzovali už vyššie uvedení slovenskí a maďarskí bádatelia, keď hľadali historické a numizmatické doklady k faktu, že poľské mince, ktoré boli zámerne vnášané do uhorského obeživa spôsobovali v 16. a 17. storočí v Uhorsku výrazné ekonomické problémy. V rámci svojej práce som sa preto zameral iba na vyhodnotenie nálezov poľských mincí razených v grošovom období, ktoré boli doposiaľ pri rôznych analýzach kvôli svojej málopočetnosti viac-menej opomínané. Sledoval som len nálezy poľských mincí razených od začiatku 14. storočia po rok 1500, resp. 1506, teda do konca vlády poľského kráľa Alexandra (1501–1506).

Pri príprave práce som sa snažil zistiť aj skutočnosť aká je situácia v rámci nálezov uhorských mincí v Poľsku, aby som zistil či tieto môžu dokladať vzájomný uhorsko-poľský obchod. Nálezmi arpádovských mincí z 11. až začiatku 14. storočia v Poľsku sa zaoberali E. Kolníková a S. Kubiak.[9] Podľa nich sa ich tu síce našlo skoro 900 ks, ale tie tvoria len veľmi malú časť z celkového počtu v Poľsku objavených mincí. Preto dokladajú skôr politické, než obchodné vzťahy. Najnovší prehľad výskytu uhorských mincí v Poľsku uvádza aj publikácia M. Męclewskej a A. Mikołajczyka.[10] Ale tu objavené razby sú až z obdobia novoveku, preto som ich neskúmal. Pendantom k poľským minciam grošového obdobia zo Slovenska môžu byť uhorské mince 14. až polovice 16. storočia objavené v Poľsku. Ale ani tých nie je príliš veľa. Konkrétne sa podľa práce Kubiakovej[11] našlo iba 408 a x mincí, čo takisto tvorí iba pomerne malú časť z celkového fondu mincí grošového obdobia objavených v Poľsku.

Kvôli nedostatku súpisových prác o nových nálezoch mincí z územia Maďarska (kde sa žiaľ publikuje iba časť z nálezov v periodiku Numizmatikai Közlöny, resp. v zborníkoch niekoľkých múzeí, ale celkový prehľad chýba), z Rumunska a Chorvátska nebolo možné využiť na analýzu všetky nálezy stredovekých poľských mincí na celom území bývalého Uhorska.

Najlepšie bolo možné sledovať len nálezy mincí z územia Slovenska. Tu som na

[7] S. KUBIAK, *Hungarian Coins in Polish medieval Finds*. Acta Archaeologica Carpathica, 12, 1971, s. 27–47; S. KUBIAK, *Skarb z XV w. z Kościelnej Wsi, pow. Kalisz*. Wiadomości Numizmatyczne, 15, 1971, s. 160–170; S. KUBIAK, *Skarb z XV wieku z Mstowa, pow. Częstochowa*. Wiadomości Numizmatyczne, 16, 1972, s. 169–174; J. HUNKA, (rec.): Marta Męclewska – Andrzej Mikołajczyk: *Skarby monet z lat 1650–1944. Inwentarz II*. Warszawa 1991. Slovenská numizmatika, 14, 1996, s. 290–292; J. HUNKA, *Nové publikácie o poľských nálezoch mincí*. Slovenská numizmatika, 17, 2004, s. 340–342.

[8] J. HLINKA – Ľ. KRASKOVSKÁ – J. NOVÁK, *Nálezy mincí na Slovensku II*. Bratislava 1968 (v texte ako Nálezy 2); J. HLINKA – E. KOLNÍKOVÁ – Ľ. KRASKOVSKÁ – J. NOVÁK, *Nálezy mincí na Slovensku III*. Bratislava 1978 (v texte ako Nálezy 3); *Nálezy mincí na Slovensku IV*, zost. E. Kolníková a J. Hunka, Nitra 1994 (v texte ako Nálezy 4); E. SALTZER, *A történelmi Magyarország területén fellelt 156 árpádházi éremkincslelet összefüggö áttekintése*. Budapest 1996, s. 11.

[9] E. KOLNÍKOVÁ, *Obolus mŕtvych vo včasnostredovekých hroboch na Slovensku*. Slovenská archeológia, 15, 1967, s. 229–231 S.; KUBIAK, *Hungarian Coins*, s. 27–40, 47; S. KUBIAK, *Znaleziska monet z lat 1146–1500 na obszarze Polski. Inwentarz*. Poznań 1998.

[10] J. HUNKA, (rec.): Marta Męclewska – Andrzej Mikołajczyk: *Skarby monet*, s. 290–292.

[11] S. KUBIAK, *Hungarian Coins*, s. 47.

výskum využil predovšetkým tri základné súpisové práce, Nálezy mincí 2–4.[12] Aby boli moje pozorovania čo najkomplexnejšie, obe práce som ešte doplnil o slovenské nálezy poľských stredovekých mincí z rokov 1995–2000. Jedná sa hlavne o rozsiahly súbor týchto razieb z pokladu z Vrbového, miestna časť Šterusy[13] a mince nájdené prieskumami na 20 severoslovenských a východoslovenských hradoch (tie neboli dosiaľ bližšie publikované).

Možnosti sledovania vzájomného slovensko-poľského obchodu v rokoch 1301–1506 prostredníctvom mincí

A. Nálezy uhorských mincí z rokov 1301–1500 v Poľsku

Podľa zistení S. Kubiakovej[14] sa do roku 1971 v Poľsku objavilo 408 a x ks stredovekých uhorských mincí. Z tohto počtu skoro 98 % tvorili zlaté razby z čias Žigmunda Luxemburského až Mateja Korvína. Z čias Karola Róberta sa zaznamenal len jeden denár a jeden groš tohto vládcu. To dokazuje, že vývoz uhorských mincí do Poľska nastal až počas záveru 14. a začiatku 15. storočia. V uvedenom súbore mincí sa síce objavilo i niekoľko uhorských denárov, „halierov" a „polgrošov" z 15. storočia. Tie však tvorili veľmi malú časť z daného súboru. Ani nové nálezy objavené po roku 1971, obsahujúce i zopár uhorských mincí v podstate nezmenili nastolený obraz. Je to malý počet pokladov poľských korunných denárov z 1. tretiny až polovice 15. stor.,[15] kde sa objavili i quartingy Žigmunda Luxemburského. Popri nich sa našli, čo je dosť prekvapujúce, tiež denáre komtúra Rádu nemeckých rytierov a severínskeho bána Mikuláša Redwitza (1430–1434), ktoré je možné podľa mincových značiek na nich umiestnených považovať tiež za uhorské razby.[16] Je evidentné, že dukáty z poľských nálezov síce dokladajú uhorsko-poľský obchod, ale poukazujú hlavne na fakt, že poľskí obchodníci neboli v rámci obchodných stykov ochotní použiť vo väčšej miere inflačné uhorské mince drobných hodnôt vyrábané od čias Žigmunda Luxemburského až do roku 1467, ale využívali iba vtedajšiu valutu – uhorské dukáty. Tie boli pre nich vítané aj preto, lebo Poľsko v danom období nerazilo vlastné zlaté mince.

B. Nálezy poľských mincí z rokov 1301–1506 v slovenskej časti Uhorska

V dosiaľ jedinej katalógovej práci o nálezoch poľských mincí na Slovensku od J. Hlinku[17] uvádza autor takéto počty do roku 1973 zistených stredovekých poľských mincí:

- z čias Vladislava II. Jagelovského (1386–1434) 19 mincí: z hľadiska nominálov to boli 3 ternáre, 13 polgrošov a 3 neurčené mince.
- z čias Kazimíra IV. Jagelovského (1447–1492) 165 mincí: 164 polgrošov a 1 neurčená minca.

[12] Pozri pozn. 8.

[13] J. HUNKA – M. KLČO, *Súbor mincí zo začiatku 17. storočia zo Šterús*. Balneologický spravodajca, 37, 2001, 161–172.

[14] S. KUBIAK, *Hungarian Coins*, s. 42–47.

[15] S. KUBIAK: *Skarb z XV w. z Kościelnej Wsi, pow. Kalisz*. Wiadomości Numizmatyczne, 15, 1971, s. 167; S. KUBIAK, *Skarb z XV wieku z Mstowa, pow. Częstochowa*. Wiadomości Numizmatyczne, 16, 1972, s. 173; B. PIETROŃ, *Dwa skarby z XV w. w zbiorach Muzeum Okręgowego w Bydgoszczy*. Wiadomości Numizmatyczne, 39, 1995, s. 57.

[16] O daných minciach pozri štúdiu o poklade mincí zo Šurian, kde sa ich zatiaľ našlo najviac, R. KUJOVSKÝ – J. HUNKA, *Hromadný nález mincí z 15. storočia zo Šurian (K problematike quartingov a Redwitzových mincí)*. Slovenská numizmatika, 11, 1990, s. 181, 188–206.

[17] J. HLINKA, *Poľské razby*, s. 253–291.

– z čias Jána I. Albrechta (1492–1501) 479 mincí: 471 polgrošov a 8 neurčených mincí.
– z čias Alexandra (1501–1506) 427 mincí: 422 polgrošov a 5 nominálovo neurčených mincí.

Celkove sa tak podarilo J. Hlinkovi zaznamenať 1090 ks poľských mincí zo 14. až začiatku 16. storočia.

V prácach Nálezy mincí 3–4 a v nových nálezoch objavených, resp. analyzovaných v rokoch 1973–2005 sa objavilo ďalších 641 publikovaných mincí a 24 nepublikovaných stredovekých poľských mincí. Okrem už vyššie uvedených nálezov sú to ešte nálezy z Čadce, Michaloviec, Boľkoviec, Topoľčian, zo Šuríc.[18] Prehľad nových poľských mincí je nasledovný:
– z čias Vladislava II. Jagelovského (1386–1434) 12 mincí: 4 polgroše, 8 denárov.
– z čias Vladislava III. Jagelovského (1434–1444) 13 mincí: 12 denárov, 1 ternár.
– z čias Kazimíra IV. Jagelovského (1447–1492) 99 mincí a 8 kotúčikov: 96 polgrošov, gdaňský šiling z r. 1457–1466, 2 denáre, 1 ks falošnej denárovej mince a 8 kotúčikov na výrobu podobných mincí.
– z čias Jána I. Albrechta (1492–1501) 240 mincí: 237 polgrošov a 3 denáre.
– z čias Alexandra (1501–1506) 300 polgrošov.
– bližšie neurčený poľský ternár z 15. storočia.

Ako ukazuje nasledujúca tabuľka (tab. 1), celkovo sa v nálezoch mincí z územia Slovenska do roku 2005 zaznamenalo 60 nálezov obsahujúcich 1756 kusov poľských stredovekých mincí, v tomto zložení:

Tab. 1. Poľské mince z rokov 1386–1506 nájdené do roku 2005 na Slovensku.

Panovník	Počet	Prehľad podľa nominálov
Vladislav II. (1386–1434)	31	polgroš 17, ternár 3, denár 8, nominál neznámy 3
Vladislav III. (1434–1444)	13	ternár 1, denár 12
Kazimír IV. (1447–1492)	265+8	polgroš 260, gdaňský šiling 1, denár 2+1 falzum a 8 kotúčikov
		na výrobu fálz, nominál neznámy 1
Ján I. Albrecht (1492–1501)	719	polgroš 708, denár 3, nominál neznámy 8
Alexander (1501–1506)	727	polgroš 722, nominál neznámy 5
	1	ternár z 15. storočia 1

Význam nálezov poľských mincí na Slovensku

Aj nové nálezy stredovekých poľských mincí z územia Slovenska potvrdili skutočnosť zistenú už J. Hlinkom,[19] že poľské mince sa na naše územie dostávali pomerne neskoro, až koncom 14. storočia. K uvedeným zisteniam je nutné doplniť, že podľa nových analýz je nutné nálezy poľských mincí sledovať v dvoch časových horizontoch. Prvým obdobím, kedy sa tieto mince dostávali na Slovensko, je časový úsek od záveru 14. až do polovice 15. storočia (A). Druhým obdobím, kedy sa razby Poľského kráľovstva objavili v zvýšenej miere na našom území, je obdobie od záveru 15. po 1. tretinu 17. storočia (B).

[18] J. HUNKA – I. ŽILINČÍK, *Nález pokladu mincí v Čadci v roku 2000.* Považský zborník 21, Žilina 2002, s. 184; J. HUNKA, *Nález strieborných mincí z 15. a 16. storočia z Michaloviec*. Zemplín 1, 2003, s. 11; M. BUDAJ: *Ďalšie mince z hromadného nálezu zo začiatku 17. storočia z Boľkoviec.* Slovenská numizmatika 17, 2004, s. 263; J. HUNKA, *Nový nález novovekých mincí z Topoľčian*. Slovenská numizmatika 17, 2004, s. 265; M. BUDAJ – J. HUNKA: *Najväčší poklad novovekých mincí zo slovenskej časti Novohradu, zo Šuríc,* v tlači.

[19] J. HLINKA, *Poľské razby*, s. 277.

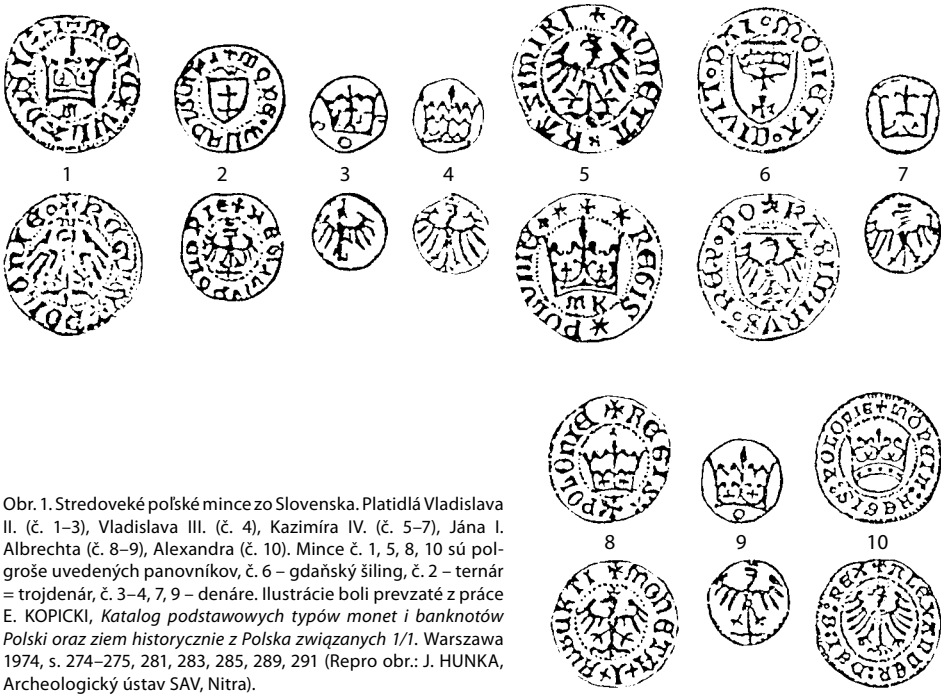

Obr. 1. Stredoveké poľské mince zo Slovenska. Platidlá Vladislava II. (č. 1–3), Vladislava III. (č. 4), Kazimíra IV. (č. 5–7), Jána I. Albrechta (č. 8–9), Alexandra (č. 10). Mince č. 1, 5, 8, 10 sú polgroše uvedených panovníkov, č. 6 – gdaňský šiling, č. 2 – ternár = trojdenár, č. 3–4, 7, 9 – denáre. Ilustrácie boli prevzaté z práce E. KOPICKI, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polska związanych 1/1*. Warszawa 1974, s. 274–275, 281, 283, 285, 289, 291 (Repro obr.: J. HUNKA, Archeologický ústav SAV, Nitra).

A: o nálezoch poľských mincí z prvého časového horizontu (z rokov cca 1395–1444) boli zistené nasledujúce skutočnosti. Fakt, že najstaršie objavené poľské razby pochádzajú až z 90. rokov 14. storočia (možno tu napr. uviesť nález polgroša Vladislava II. z rokov 1394–1395 z hradu Hanigovce na Spiši) nasvedčuje, že veľká produkcia pomerne kvalitných, skoro 70 %-ných, 29 typov uhorských denárov a obolov v časoch vlády kráľa Ľudovíta I. (1342–1382, typy Huszár[20] č. 524–552) značne obmedzila prenikanie cudzích mincí do Uhorska. Hospodárska situácia sa ale výrazne zmenila v politicky nepokojných časoch po smrti tohto panovníka, za vlády kráľovnej Márie a počas prvých rokov vlády jej manžela a nástupcu na tróne Žigmunda Luxemburského. Dôsledkom nepokojov bolo o. i. tiež to, že sa výrazne znížil počet razených typov mincí. Kráľovná Mária nechala vyraziť v rokoch 1383–1395 iba 9 druhov mincí (2 typy dukátov, 4 typy denárov, zvyšné boli oboly, Huszár č. 563–571). V obežive sa väčšinou uplatnili iba strieborné mince. Za Žigmunda sa v rokoch 1387–1427 (teda do čias zmeny jeho mincovej sústavy v dôsledku husitskej revolúcie) razilo dokonca iba 5 typov mincí – jeden typ dukátov, 3 typy denárov, jeden typ parvov (Huszár č. 572, 575–577, 580). Hoci časť z obeživa na Slovensku pozostávala na prelome 14. a 15. storočia ešte zo starých denárov Ľudovíta Veľkého, zásoby domácich mincí v tomto čase výrazne poklesli. Preto sa v obežive začali objavovať aj cudzie mince – napr. poľské razby. Podľa prehľadu nominálnych hodnôt poľských mincí zo slovenských nálezov vidno, že vtedajší uhorskí obchodníci radšej využívali mince stredných hodnôt – polgroše a ternáre nad razbami nízkych hodnôt – denármi. Danú skutočnosť je možné vysvetliť nasledovne. V rokoch 1368–1369 skončila v Uhorsku razba domácich grošových mincí a nasledujúci panovníci až do roku 1468 groše nerazili.

[20] L. HUSZÁR, *Münzkatalog Ungarn (von 1000 bis Heute)*. München 1979.

Je evidentné, že približne 30 rokov od skončenia produkcie uhorských grošov došlo k ich trvalému výpadku v obchode (nehovoriac o skutočnosti, že nálezy poukazujú na fakt, že väčšina z uhorských grošov bola vyvezená mimo územie Uhorska). Preto ich nahradili poľské polgroše Vladislava II., ktoré sa určite používali ešte počas 1. tretiny 15. storočia. Zvýšený počet korunných denárov Vladislava III. a Kazimíra IV. z 30. až 50. rokov 15. storočia (pričom sa popri originálnych denároch objavili aj ich súdobé napodobeniny, vyrobené pravdepodobne vo faľšovateľských dieľňach v Liptovskej Mare, Sučanoch a na hrade Lietava) poukazujú na novú spoločenskú situáciu súvisiacu s hnutím husitov a bratríkov na Slovensku. V Uhorsku prevládali v 20. až 50. rokoch 15. storočia v obežive inflačné razby denárov a obolov, vyrábané na postriebrených, alebo aj medených kotúčikoch. Preto nie je veľmi čudné, že sa popri domácich platidlách, resp. ich falzách využívali v obchode i niektoré druhy zahraničných mincí – rakúske fenigy, moravské a české peniaze, poľské denáre. Svojimi metrologickými parametrami – priemerom cca 13–14 mm, hmotnosťou okolo 0,3–0,5 g boli spomenuté druhy mincí internacionálne. Rozlišovali sa jedine výzdobnými motívmi – namiesto brvien a dvojkríža na uhorských minciach boli na nich poľské a moravské orlice, český lev, resp. habsburské brvno.

B: zaujímavé sú aj poľské razby z druhého časového horizontu (cca 1500–1620). Reprezentujú ich polgroše Kazimíra IV., Jána I. Albrechta a Alexandra. V slovenských nálezoch sa ako jednotlivé nálezy väčšinou nachádzajú iba polgroše Jána I. Albrechta, ale aj tých je pomerne málo. Preto sa dá uvažovať o tom, že tieto polgroše boli pravdepodobne donesené na Slovensko už v čase ich výroby, t. j. okolo roku 1500. Vo zvýšenej miere sa ale polgroše Kazimíra IV. až Alexandra, včítane polgrošov Žigmunda I. Starého, vyskytujú iba v hromadných nálezoch a to popri uhorských denároch, českých jednostranných bielych peniazoch, švidnických polgrošoch Ľudovíta II., či iných stredoeurópskych razbách. Uvedené poklady boli ukrývané do zeme od záveru 16. storočia približne až do začiatku Tridsaťročnej vojny (1618–1648). Domnievam sa, že polgroše objavené v týchto pokladoch nezískali kupci zo Slovenska už v čase ich razby, teda okolo roku 1500. Doniesli si ich z Poľska, Čiech, možno aj zo Sliezska ako určité množstvo strieborného kovu, a to vo forme z obehu vyradených mincí. Dokladá to fakt, že ani v jednom slovenskom poklade mincí ukrytom v závere 15. storočia sa nevyskytli polgroše Kazimíra IV. Všetky polgroše Kazimíra IV., hoci boli v Poľsku vyrazené koncom 15. storočia, pochádzajú zo slovenských hromadných nálezov ukrytých minimálne v časoch Rudolfa II. (z lokalít Babínec, Hniezdne, Barca, Pezinok, Rimavská Sobota[21]), teda z nálezov mladších aspoň o 70 až 100 rokov.

Domnievam sa, že nie je bezúčelné ani geografické vyhodnotenie slovenských nálezov s poľskými stredovekými mincami. Ako je všeobecne známe, je síce pravdou, že mnohé obchodné mestá z oblasti západného Slovenska (napr. Bratislava, Trnava) udržiavali s Poľskom trvalé obchodné styky, ale vo zvýšenej miere sa v poľsko-slovenských kontaktoch prejavili mestá geograficky bližšie k poľským či sliezskym hraniciam – napr. Trenčín, Žilina. Aj mnohé mestá stredného Slovenska úspešne vyvážali svoje výrobky do poľských oblastí, resp. prostredníctvom Poľska dovážali vzácne tovary zo zámoria. Častokrát je vo vedeckej literatúre uvádzané tesné spojenie Mediarskeho podniku v Banskej Bystrici za Fuggerovcov a Thurzovcov s Krakovskom a Vratislavskom,[22] popri nej Banskej Štiavnice.

[21] J. HLINKA, *Poľské razby*, č. 9–10, 16, 19, 22.

[22] R. MARSINA, *Politická a hospodárska situácia*, s. 39–43.

No je známe, že najmä z geografických dôvodov mali najtesnejšie styky s Poľskom východoslovenské mestá. Jedná sa o mestá ležiace hlavne v oblasti Spiša, Šariša, Zemplína – akými boli Levoča, Bardejov, Košice, Stará Ľubovňa a iné.

Poľské mince zo slovenských nálezov však podľa súčasného stavu poznania len čiastočne dokazujú hlavné smery vzájomných slovensko-poľských stykov. Ako som vysvetlil vyššie, za mince donesené v čase ich razby považujem iba razby Vladislava II., III., resp. ojedinelé nálezy mincí Jána I. Albrechta. Ostatné poľské mince sa sem dostali ako pagament, určité množstvo drahého kovu po ich vyradení z poľského obehu.

Korunné denáre zo záveru 14. storočia až 1. polovice 15. storočia sa nachádzajú predovšetkým v oblasti severného Slovenska – od Liptova, cez Turiec až po región Spiša. V danom teritóriu sa obvykle objavujú ako jednotlivé mince, alebo ako menšie skupiny mincí (v prípade nálezov z Liptovskej Mary, hradov Hanigovce, Kamenica, Plaveč, Likava, asi aj Zbojníckeho hradu v Ruskej Novej Vsi).[23] Málokedy boli súčasťou väčších súborov mincí – ako napr. v pokladoch zo Senice a Dobšinej.[24] Určite boli v svojej dobe využívané ako bežné platidlo. Na ich výskyte na Slovensku mohlo značným spôsobom vplývať aj zálohovanie spišských miest Poľskému kráľovstvu Žigmundom Luxemburským v roku 1412.

Polgroše Kazimíra IV. až Alexandra sa nachádzajú vo všetkých hospodársky dôležitejších oblastiach, resp. pri hlavných cestných ťahoch – na Považskej a Sliezskej ceste, na Českej ceste, na Poľskej ceste. Sú rozmiestnené na Záhorí, v okolí Trnavy, na Ponitrí, v Gemeri, Malohonte, Liptove, Turci, Kysuciach, Spiši, Šariši. Miesto ich uloženia bolo závislé od pohybov ich pôvodných majiteľov. Tí ich v súvislosti s postupom nepriateľských vojsk (počas vojen s Turkami či protihabsburskými povstalcami), pri náboženských nepokojoch, pri akciách zbojníkov a pri iných príležitostiach ukrývali do zeme, alebo do svojich domovov. Uvedené mince dokazujú, že boli nútene akceptované ako určitý zdroj drahého kovu, keď sa domáca – uhorská výroba mincí viacej orientovala na razbu platidiel veľkých hodnôt (v stredoveku grošov a dukátov; v novoveku toliarov, na ktorých sa dalo dobre zarobiť pri rozdielnom kurze rôznych domácich a zahraničných mincí), ako na výrobu mincí drobných hodnôt, ktoré boli nevyhnutné pre zabezpečenie obeživa. Pretože poľské polgroše väčšinou tvoria najstaršie časti z týchto hromadných nálezov, nemôžu datovať čas ich ukrytia. Skôr môžu poukázať na sociálne postavenie pôvodných vlastníkov zakopaných finančných hotovostí. V prípade, že polgroše Kazimíra IV. až Alexandra tvoria v rámci niektorého nálezu výraznú časť, môžu poukázať i na možné spoločenské (aj obchodné) kontakty majiteľov týchto mincí s niektorými oblasťami mimo hraníc Uhorského štátu.

Summary

Ján Hunka, Appearance of Polish coins of the period between the 14th and the beginning of the 16th century in Slovakia – their contribution to the study in medieval Hungarian-Polish trade

There were lively political, cultural and commercial contacts established between Poland and Hungary in period from the 11th to the 18th century. Coin hoards could represent one of the sources documenting mutual commercial relations of both states. Because of the lack of listings of Polish coins in the territory of Hungary, Romania and Croatia – Slovak coin finds have been

[23] Bližšie *Nálezy 4*, č. 329, ostatné nálezy neboli predbežne publikované.
[24] J. HLINKA, *Poľské razby*, č. 1, 4.

used for the analysis. Two basic coin groups are discussed in the article: a/ finds of Hungarian coins in Poland, and b/ finds of Polish coins in Slovakia. The Hungarian coins struck between the beginning of the 14th century and 1526, which have been found in Poland, have already been analysed by others. Only coins struck between 1307 and 1506 have been discussed in this article. In case of the Polish coins found in Slovakia, only coins struck between 1386 and 1506 have been discussed here.

Finds of the Hungarian coins in Poland: ducats struck in period between Sigismund of Luxembourg and Vladislav II represent 98 % of 420 + x coins. Only two coins (a *denarius* and a *grossus*) have been struck under Carolus Robertus. This confirms the start of the Hungarian coin export to Poland even at the beginning of the 14th century. Hungarian *ducats*, *hellers* and *half-grossi* of the 15th century and *quartings* struck during the period between 1430 and 1434 (15 pieces) appeared there. The Hungarian *ducats* from Polish finds represent the Hungarian-Polish trade in the contemporary central European monetary circulation.

Finds of the Polish coins in Slovakia: up to date, there were about 60 finds of some 1,756 late medieval Polish coins (among others) registered in Slovakia (see Fig. 1). There were 31 coins struck under Vladislav II (1386–1434) – *half-grossi*, *ternars* and *denarii*, 13 coins struck under Vladislav III (1434–1444) – *ternars* and *denarii*, 265 coins struck under Kasimir IV (1447–1492) – *half-grossi*, *Danzig shillings*, *denarii* and their copies, 719 coins struck under John I Albrecht (1492–1501) – *half-grossi* and *denarii*, and 727 *half-grossi* struck under Alexander (1501–1506).

Interpretation of finds of the Polish coins: the oldest coins are represented by specimens dated back to 1394–1400, which proves the fact, that the Polish coins appeared in circulation in Slovakia at the end of the 14th century. That happened because of the following reasons – foreign coins have been excluded from the Hungarian circulation by financial edicts of the 1330s and the 1340s under Carolus Robertus (1308–1342). About 29 types of *denarii* and *oboli* of high quality were struck under Ludovitus I (1342–1382), and under these circumstances foreign coins came to Hungary rarely. But later on, under Maria and Sigismud of Luxembourg (about 1385–1437), number of Hungarian coins and their quality severely decreased. Because of this fact, Polish *half-grossi*, *ternars* and *denarii* started to be used as additional coins in circulation. The Polish *half-grossi* were used in Hungary in substitution for the Hungarian *grossi*, that have been struck until 1368–1369, and then after 1468. The Polish *denarii* struck under Vladislav III and Kasimir IV (about 1430–1450) have been brought to Slovakia by representatives of the Hussite and the "Little Brothers" movements. Contemporary Hungarian coins struck between 1420 and 1450 were of bad quality, like little coppers, silver plated *denarii* and *oboli*. Then again, the circulation had to be supported by better foreign coins – the Austrian *pfennigs*, the Moravian and Bohemian coins, the Polish *denarii*. Another large group of the Polish coins found in Slovakia is represented by *half-grossi* struck under Kasimir IV, John I Albrecht and Alexander. Just only part of it – the *half-grossi* struck under John I Albrecht – has been imported to Slovakia during the reign of the mentioned ruler. The rest of those *half-grossi* struck in period between the reigns of Kasimir IV and Alexander appeared up to now just only in hoards buried between 1500 and 1620. These *half-grossi* have been brought by Slovak merchants from Poland, Bohemia, Moravia and Silesia as a certain amount of silver metal, in form of coins excluded from circulation. Geographical analysis of Slovak finds containing the Polish coins has brought an interesting information about the Slovak-Polish commercial activities. According to historical sources, these activities took place especially in towns situated close to the Polish border – in Trenčín, Žilina, Banská Bystrica, in towns in Spiš, Šariš and Zemplín, and in Levoča, Bardejov, Košice, Stará Ľubovňa. Analysing finds of the Polish coins in the territory of Slovakia, it is possible to state, that trade routes lead through north Slovakia – through Liptov, Turiec, Spiš (probably because of the fact, that towns in Spiš have served as a pawn to Poland since 1412) and Šariš. Later Polish coins – the *half-grossi* struck in period between the reigns of Kasimir IV and Alexander – have been detected on all important routes (route along the river Váh, and Silesian, Bohemian, Polish routes), and towns threatened by enemies (Turks, anti-Habsburg rebels, bandits, leaders of religious riots).

English by V. Novák

JÁCHYMOVSKÁ PRODUKCE DROBNÉ MINCE A PENĚŽNÍ OBĚH 16. A 17. STOLETÍ

Rozbor mincovních nálezů

Eduard ŠIMEK

Numismatické bádání posledních zhruba čtyř desetiletí, obracející častěji než kdykoliv v minulosti pozornost k měnové a mincovní problematice 16. a 17. století, si přirozeně nemohlo nepovšimnout tak závažného jevu ve vývoji českého mincovnictví, jakým bylo zřízení a sto padesát let činnosti jáchymovské mincovny v letech 1519/20 až 1671 (*Šimek 1982*, 10). Ražba mince v Jáchymově se stala opakovaně předmětem hlubšího badatelského zájmu. V souvislosti s monografickým zpracováním osudů mincovny (*Nemeškal 1964*; *Sakařová-Malá 1967*) byla podrobněji sledována i otázka výše zdejší mincovní produkce, jejíž kvantitativní zhodnocení a vymezení v poměru k produkci současně pracujících mincoven v Kutné Hoře, v Praze a v Českých Budějovicích se stalo později součástí pokusů o stanovení celkového objemu mincovní ražby v Čechách od počátku mincování tolaru (1520) do vydání mincovního řádu českých stavů roku 1619 (*Šimek 1974*; *týž 1983a*). Z dosud předložených zjištění je více než patrné měnící se postavení mincovny v hierarchii mincovních podniků v Čechách. Z nejpřednějšího podniku v zemi, produkujícího v počátcích své existence i později v 1. polovině 16. století obrovské množství nové mince, převážně uplatňované mimo hranice Čech, se stala objemem své produkce v 2. polovině 16. století druhou a v prvých desetiletích 17. století třetí českou mincovnou, zastíněnou nejprve mincovnou kutnohorskou v 2. polovině 16. století a posléze i pražskou v posledních letech předbělohorské doby.[1] Tento zprvu pozvolný, později stále rychlejší pokles jáchymovské produkce, úzce související s poklesem těžby stříbra v krušnohorském rudním okrsku, se musel nutně odrazit v měnícím se významu zdejších ražeb pro peněžní oběh. Přitom pokles produkce byl provázen výraznou změnou i ve složení vydávaného oběživa. Jestliže až do 70. let 16. století se mincovna orientovala téměř výhradně na ražbu velké stříbrné mince – tolaru a jeho dílů, případně násobků, a po zavedení mincovního řádu Ferdinanda I. z roku 1559 (1561) zlatníku (60krejcaru) a jeho dílů (z nižších nominálů jsou z tohoto období známy pouze nové groše z 20. let, pražské groše z let 1543 a 1544 a 2krejcary z let 1562, 1563 a 1564), později odtud vycházelo též množství drobnějších ražeb – v předbělohorské době bílé groše, malé groše a bílé peníze, v době pobělohorské 3krejcary, krejcary a 1/2krejcary. Produkce těchto drobných nominálů byla v některých letech zvláště v pobělohorském období podstatně vyšší než ražba tolarů, případně drobné nominály byly jediným druhem zde vydávaného oběživa.[2] Třebaže zatím nevíme, jak byl určován

[1] Hodnota jáchymovské produkce je odhadována v 1. polovině 16. století na 7 500 000 kop míš. (78 % české produkce), v 2. polovině 16. století na 3 700 000 kop míš. (30 % české produkce) a v letech 1601–1619 na 310 000 kop míš. (10 % české produkce). Blíže k tomu E. Šimek (*1974*; *1983a*).

[2] V nečetných údajích z předbělohorského údobí je doložena vyšší produkce drobné mince v roce 1580 (zaokrouhleně se její hodnota rovnala 14 828 tolarům; hodnota tolarové ražby 11 520 tolarů) a v roce 1610 (hodnota ražby drobné mince 6412 tolarů; hodnota tolarové ražby 4211 tolarů). Srov. *Sakařová-Malá 1967*, 71, 73. Příkladem výhradní ražby drobné mince jsou léta 1629, 1633–1638 a 1645–1654, kdy byl nejčastěji vydávaným nominálem v Jáchymově 3krejcar. Naproti tomu v letech 1613 a 1614 byla ražena pouze velká tolarová mince. Srov. *Miller zu Aichholz – Loehr – Holzmair 1948*, 58–107; *Janovský 1948*; *Halačka 1987*.

poměr produkce velké a drobné mince v jednotlivých mincovnách, zdá se, že vzrůstající podíl ražby drobné mince v Jáchymově odpovídal obecnější tendenci růstu její produkce od poslední čtvrtiny 16. století. Nasvědčují tomu četné údaje účtů pražské mincovny z předbělohorské doby i z let třicetileté války[3] a účty i přehled zachovaných ražeb kutnohorských.[4] Tuto změnu lze sotva přehlédnout při úvahách o možnostech využití hromadně zachovaných hmotných numismatických pramenů této doby – nálezů mincí ke studiu šíře vymezených peněžně historických otázek složení oběživa, výše mincovní produkce apod. Mincovní nálezy tolarové doby totiž obsahují především drobné mincovní nominály, tedy nejsnáze dostupnou a nejčastěji užívanou část oběživa, jejíž doplňování domácí mincí se zřejmě stalo od určité doby předmětem prvořadého zájmu. Tím nesporně vzrůstá význam svědectví hmotných pramenů pro poznání této části oběživa a rozšiřuje se možnost jejich využití k zodpovězení otázek, pro něž jsou v případě Jáchymova se značnými mezerami zachované účetní prameny jen velmi omezeným zdrojem potřebných kvantitativních informací. Skladbou nálezů mincí je sice omezena schopnost jejich výpovědi vzhledem k obecné problematice peněžního oběhu a struktury oběživa, současně však množství v nich zachované drobné mince naznačuje jejich význam pro poznání této části oběživa a její úlohy v peněžním oběhu. Proto si zaslouží pozornost i při studiu jáchymovské produkce drobné mince.

Základy, z nichž vycházely dosavadní úvahy o rozsahu jáchymovského mincování, neumožnily sledovat jeho vývoj v kratších časových údobích, ani blíže charakterizovat změny v produkci jednotlivých vydávaných nominálů. Nepřekonatelnou překážkou byla mezerovitost písemných pramenů a k pramenné výpovědi nálezů mincí zatím nebylo přihlédnuto.[5]

***

Mincovní nálezy datované do období let 1520 až 1671, kdy byla jáchymovská mincovna v provozu, náleží v našich zemích k častěji odkrývaným hmotně doloženým peněžním hotovostem. Jen v druhém a třetím svazku Nálezů mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku je jich registrováno 697 a v posledních desetiletích k nim přibyly desítky dalších, jak je patrné z publikovaných nálezových zpráv v jednotlivých svazcích Numismatického sborníku i z některých soupisových prací regionální povahy, případně z dalších zpracování (*Nálezy II/3*, č. 2860–2893; *Nálezy III/1*, č. 2941–3603; *Šimek 1983a*; *Šůla 1966*; *Petrtyl – Šebek 1970*; *Burian 1973*; *Sejbal 1979*). Badatelsky byl tento početný soubor pramenů zatím využit jen zčásti při studiu otázek struktury oběživa předbělohorské doby a období třicetileté války (*Nemeškal 1958*; *týž 1962*; *týž 1966a*; *Šimek 1964*; *týž 1972*). Vzhledem k zaměření tohoto studia, opírajícího se o statistické zhodnocení získaných dat, byla věnována pozornost pouze přesněji popsaným, odborně nebo vědecky zpracovaným celkům, jejichž počet je přirozeně podstatně menší než počet všeobecně registrovaných nálezů. Přesněji popsané nálezy jsou rovněž základem zde předkládaného rozboru, pro nějž však zdaleka nebylo možné využít každý takto označený nález, ale jen takový nález, který obsahuje dostatek potřebných srovnatelných údajů.

[3] Státní ústřední archiv Praha, P-Minc, účty z let 1574, 1577, 1578, 1579, 1580, 1583, 1586, 1587, 1589, 1591, 1595, 1596, 1600, 1627, 1628, 1629, 1630, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1648.

[4] Ražba výhradně drobné mince je doložena v letech 1635, 1640, 1642, 1653–1657 a dále pro naprostou většinu let vlády Leopolda I. (1657–1705). Srov. *Miller zu Aichholz – Loehr – Holzmair 1948*; *Janovský 1948*; *Halačka 1987*.

[5] Celoroční vyúčtování jsou zachována z let 1582–1586 (bez bližší specifikace hodnoty ražby jednotlivých nominálů), 1589–1591, 1594, 1610–1614, 1633–1634, 1637 (*Sakařová-Malá 1967*, 69–77).

Z celkového počtu nálezů, které jsou datovány do období činnosti jáchymovské mincovny, lze za popsané, odborně nebo vědecky zpracované označit celkem 251 evidovaných celků, z nichž bylo přesněji určeno 93 270 mincí, přibližně ze dvou třetin cizí a z jedné třetiny domácí provenience.[6] Jde o celky značně rozdílných velikostí, v mnoha případech pouze o větší či menší části původně uložených hotovostí a odkrytých nálezů, jejichž původní rozsah bohužel nelze rekonstruovat a nelze ani přesněji vyjádřit rozdíl mezi počtem popsaných (odevzdaných) a skutečně odkrytých mincí. To přirozeně snižuje hodnotu jejich výpovědi, a tak i možnosti jejich plného vědeckého využití. Nejednou je v této souvislosti kladena otázka, zda lze pracovat s tak neúplně zachovanými prameny, zda jejich svědectví lze zevšeobecnit a pokládat je za dostatečně průkazné obecně platné doklady existující skutečnosti. Této skepse k vypovídací schopnosti nálezů se nelze zbavit ani v případě pokusu o rekonstrukci vývoje mincovní produkce na základě jejich svědectví. Je třeba si však uvědomit, že cílem rekonstrukce není vyjádření množství ražené mince konkrétním číslem, jak je zaznamenávají písemné prameny účetní povahy, ale pouze naznačení celkového trendu mincovní produkce daného údobí vzájemným poměrem jednotlivých částí nálezových celků, jejichž původní složení bylo zákonitě podmíněno celkovým objemem produkce, případně produkce určitého mincovního nominálu (*Thordeman 1948*). Vycházíme-li z této zákonitosti, zdá se, že k poměrnému vyjádření skladby nálezových celků lze využít i neúplně zachované nálezy s potřebným větším počtem srovnatelných údajů. Spojením několika neúplně zachovaných nálezů se snižuje stupeň jejich náhodné deformace, pro niž lze stěží nalézt obdobu zákonitě podmíněného vztahu mezi objemem produkce a původním složením ukryté peněžní hotovosti. Základním předpokladem výzkumu se tak stává získání co největšího počtu srovnatelných údajů.

Tímto požadavkem se nutně redukuje použitelnost uvedeného souboru popsaných nálezových celků pro naše zkoumání. Plná polovina z nich (50,5 %) totiž obsahuje méně než sto mincí domácí a cizí provenience a sotva může poskytnout úplnější řadu srovnatelných údajů. Lze je proto na prvý pohled vyloučit z našich úvah i z případného dalšího obdobně zaměřeného výzkumu. Druhá polovina je složena zhruba ze dvou třetin (63 %) z nálezů obsahujících 101 až 500 mincí, z jedné pětiny (21,8 %) z nálezů obsahujících 501 až 1000 mincí a z jedné sedminy (14,5 %) z nálezů obsahujících více než 1000 mincí. Pokud jde o jáchymovské ražby, nelze ovšem ani tyto nálezy využít v plném rozsahu. V mnohých z nich nejsou totiž jáchymovské ražby buď vůbec zastoupeny, nebo jsou zastoupeny jen několika kusy. Nepřekvapuje-li to u nálezů z 1. poloviny nebo z prvých desetiletí 2. poloviny 16. století, kdy byla jáchymovská produkce tvořena téměř výhradně velkou stříbrnou mincí, s níž se v našich nálezech setkáváme jen výjimečně (*Nemeškal 1966a*, 148, 150; *Šimek 1972*, 18–21), u nálezů z pozdějších let, zvláště

[6] Uvedená čísla v sobě zahrnují regesty Nálezů mincí, označené plnými černými kroužky, a nálezové zprávy, publikované v Numismatickém sborníku 1–15. Nejsou proto konečná. Při neexistenci centrální kartotéky nálezů mincí z území České republiky lze jen obtížně založit jejich výzkum na širším základě. Jako zvláště potřebné se v této souvislosti ukazuje vydání dalšího svazku regestového soupisu mincovních nálezů za uplynulých bezmála padesát let s doplňky k již vydaným čtyřem svazkům. Na tuto potřebu poukázala již před léty též D. Svobodová v recenzi Nálezů mincí na Slovensku III (Slovenská numizmatika 7/1982, 210) a byla připomenuta i při jiných příležitostech. Otevřenou zůstává otázka využití nálezových zpráv v archivním materiálu 18. a 1. poloviny 19. století, na jejichž obsah upozornil v recenzi Šimkova pojednání Olomoucké mincovnictví ve světle středoevropských nálezů mincí (Studie Muzea Kroměřížska ´80/1981, 90–110) A. Kostlán (Numismatické listy 38/1983, 55–57).

ze 17. století, je toto zjištění přece jen poněkud překvapující vzhledem k výše připomenuté změně nominálové skladby v Jáchymově vydávaného oběživa. A překvapuje tím více, že jáchymovské ražby nejsou výraznější součástí ani některých početně velkých nálezových celků, kde by jejich přítomnost bylo možné očekávat.[7] Obdobně je tomu ovšem i s ražbami kutnohorskými a pražskými, které nejsou rovněž v řadě nálezů zastoupeny větším počtem kusů. Jak dalece se v této skutečnosti odráží celkový stav produkce domácí drobné mince zatím nelze plně odhadnout, třebaže bylo již nejednou poukázáno na rozpor mezi zvýšenou potřebou mince domácí provenience pro peněžní oběh a omezenými možnostmi zajištění její produkce (*Šimek 1974*). Odpovědět snad bude možné po podrobnějším rozboru provenienční skladby našich nálezů a po porovnání z něho získaných poznatků se složením nálezů v širším měřítku středoevropském (*Šimek 1979*; *týž 1981*; *Hlinka 1974*) a s rozsahem mincovní produkce jednotlivých zemí (míst), jejichž mince se na tvorbě nálezů podílely.

Vzhledem k obecně konstatovanému nepočetnému zastoupení jáchymovských ražeb v nálezových souborech nelze pro naznačení vývoje jejich produkce použít více než deset přesněji popsaných nálezů (případně částí nálezů) s co největším počtem navzájem srovnatelných ročníků jednoho a téhož nominálu. Hranici jejich výběru nebylo možné stanovit výše než zastoupením 50 jáchymovských mincí v nálezu.[8] Toto množství obsahovaly nálezy:

1. **Březová**, okr. Beroun (*Nohejlová 1939a*; *Nálezy III/1*, č. 3013) – 243 kusy[9]
2. **Nové Město nad Metují**, okr. Náchod (*Šůla 1975*) – 62 kusy
3. **Mrklov**, okr. Semily (*Nemeškal 1968b*) – 76 kusů
4. **Chýňava**, okr. Beroun (*Nemeškalová-Jiroudková – Nemeškal 1979*) – 75 kusů
5. **Beroun**, okr. Beroun (*Ječný 1929*; *Nálezy III/1*, č. 3158) – 59 kusů
6. **Radešov**, okr. Strakonice (*Ječný 1933*; *Nálezy III/1*, č. 3178) – 108 kusů
7. **Slaný**, okr. Kladno (*Nemeškal 1966b*) – 75 kusů
8. **Čistá**, okr. Svitavy (*Nohejlová 1939b*; *Nálezy III/1*, č. 3294) – 73 kusy[10]
9. **Vilémovice**, okr. Havlíčkův Brod (*Nemeškal 1968a*) – 83 kusy
10. **Kouřim**, mlýn Bukačov, okr. Kolín (*Nohejlová 1939c*; *Nálezy III/1*, č. 3382) – 155 kusů.

Jde o celky zachované v úplnosti (nálezy Čistá, Vilémovice, Kouřim) nebo částečně (nálezy Nové Město nad Metují, Chýňava, Beroun, Radešov); u nálezů Březová, Mrklov a Slaný nelze na základě nálezových zpráv rozhodnout, zda jde o zcela nebo jen částeč-

[7] Jako příklady lze uvést nálezy Český Rudolec (*Nálezy III/1*, č. 3377), Starý Jičín (*Nálezy III/1*, č. 3416), Zádolí (*Nálezy III/1*, č. 3439), Řestoky (*Nálezy III/1*, č. 3590), Rohozná (*Hladík 1970*), Slaný (*Pospíšil 1956*), Postřekov (*Hásková 1966*), Humpolec (*Hladík 1964*).

[8] Výběr je proveden z nálezů registrovaných v Nálezech mincí a v Numismatickém sborníku 1 až 15. Nezahrnuje proto např. nález Vrbno, okr. Mělník, který byl sice odkryt již v roce 1946 (*Nálezy III/1*, č. 3058), publikován však byl až v Numismatickém sborníku 16. Dnes známá část tohoto nálezu obsahuje 45 malých a 105 bílých grošů z jáchymovské mincovny (srov. *Šimek 1983b*). Je nutno litovat, že tento nález nebyl odborně zpracován bezprostředně po jeho odkrytí, kdy představoval spolu se starším nálezem z Vrbna, odkryt v roce 1938 (*Nálezy III/1*, č. 3057), zřejmě jeden z nejreprezentativnějších nálezových celků pro studium české drobné mince 16. století. Časové a početní složení jeho dnes známé jáchymovské části odpovídá zde publikovaným zjištěním.

[9] Počet českých ražeb Ferdinanda I., který je v regestu (*Nálezy III/1*, č. 3013) uveden, neodpovídá nálezové zprávě (*Nohejlová 1939a*), která uvádí celkem 18 mincí (15 pražských grošů, 1 tolar, 2 2krejcary), regest uvádí 17 mincí.

[10] Počet Ludvíkových českých ražeb, který je uveden v regestu (*Nálezy III/1*, č. 3294), neodpovídá nálezové zprávě (*Nohejlová 1939b*). Nález obsahoval 5 mincí (1 bílý peníz, 4 černé peníze), regest uvádí 8.

ně zachované soubory. Doba jejich uložení je kladena do let 1597 až 1637. Na sklonek 16. století jsou datovány nálezy Březová a Nové Město nad Metují, do 1. desetiletí 17. století, případně k roku 1611 nálezy Mrklov a Chýňava, do pohnutých let 1618/19 nálezy Beroun a Radešov a do období třicetileté války nálezy Slaný (1624), Čistá (1628), Vilémovice (1635) a Kouřim (1637). Celkem bylo z těchto deseti nálezů popsáno 10 850 mincí, z nichž bylo 4656 českých (42,91 %) a 6194 cizích (57,19 %). Českou část tvořilo 1830 mincí kutnohorských (39,31 %), 1156 mincí pražských (24,82 %), 1009 mincí jáchymovských (21,67 %), 621 mincí budějovických (13,33 %) a 40 blíže neurčených (srov. Příloha I: tab. 1–5). Jejich chronologické rozřazení ukazuje ve všech případech výraznou převahu ražeb z údobí vlády Rudolfa II. Pochází z něho 2580 mincí, tj. 55,41 % mincí české části. Z hlediska nominálového složení je nepřehlédnutelným zjištěním podíl malých grošů Rudolfa II. a bílých grošů Maxmiliána II. a Rudolfa II., které jsou nejpočetněji zastoupeny. Pro oba tyto nominály poskytují tedy uvedené nálezy nejvíce srovnatelných údajů. Tím jsou blíže určeny též možnosti využití těchto nálezů ke studiu jáchymovské mincovní produkce; nedovolují ji sledovat v plném rozsahu, ale pouze omezeně pro malé a bílé groše.

***

Doklady o malých groších z jáchymovské mincovny přinášejí mincovní nálezy v nepřetržité řadě od roku 1578 do roku 1612 a dále pro léta 1616 a 1618, tzn. pro všechna léta, kromě tří ročníků (1577, 1617, 1619), v nichž se malé groše v Jáchymově razily (srov. Příloha II: tab. 6–7). Sledujeme-li četnost jejich výskytu, je na prvý pohled patrný výrazný rozdíl v zastoupení ročníků do roku 1602 a po tomto roce. Zatímco starší ročníky jsou zastoupeny s výjimkou let 1581 a 1583 vždy nejméně v pěti nálezech, mladší ročníky se vyskytly maximálně ve třech nálezech. Přitom rozdíl není ovlivněn dobou uložení nálezů. Osm z nich bylo ukryto po roce 1605 (1611) a mladší ročníky malých grošů v nich mohly být přítomny stejně často jako starší. Tak se naskýtá otázka, zda rozdíl v četnosti zastoupení jednotlivých ročníků nesouvisí s rozdílným objemem ražby malých grošů v jáchymovské mincovně v obou obdobích, tj. před rokem 1602 a po něm. Pro její zodpovězení jsou naštěstí k dispozici údaje písemných pramenů účetní povahy z let 1589–1591, 1594 a 1610–1612, z nichž starší uvádějí podstatně vyšší objem produkce malých grošů než mladší (*Sakařová-Malá 1967*, 71, 73). Starší ročníky se tak mohly stát častěji součástí oběživa, a tím i jeho znehybnělé části – nálezů mincí, než ročníky mladší. Svědectví písemných pramenů tak podivuhodně koresponduje se zjištěnými rozdíly v četnosti zastoupení těchto ročníků v nálezech. Díky této shodě lze výpověď mincovních nálezů v tomto případě odůvodněně považovat za obecněji platnou a lze se na jejím základě pokusit blíže vymezit období rozvoje a poklesu ražby malých grošů v Jáchymově. Podle četnosti zastoupení ročníků by bylo možné soudit, že k poklesu ražby malých grošů nedošlo až koncem 1. desetiletí 17. století, jak naznačují při své mezerovitosti písemné prameny, ale již na jeho počátku. Naproti tomu četnost zastoupení ročníků 1586–1589 a 1593 (malé groše s těmito letopočty byly zastoupeny ve všech deseti nálezech) a ročníků 1578, 1579, 1582, 1592, 1594, 1595 (malé groše s těmito letopočty byly zastoupeny v devíti nálezech) napovídá, že tato léta byla pravděpodobně obdobím vrcholné ražby jáchymovských malých grošů. Také pro toto zjištění přinášejí písemné prameny částečnou oporu. Účty z roku 1589 a 1594 uvádějí objem jáchymovské ražby malých grošů v hodnotě 15 584 tolarů 39 malých grošů a 12 566 kop (tolarů) 48 grošů (*Sakařová-Malá 1967*, 71). Jde o nejvyšší a třetí nejvyšší známý údaj o produkci malých grošů v Jáchymově. Oba odpovídají četnosti zastoupení uvedených ročníků v mincovních nálezech.

Vedle souhlasného svědectví hmotných a písemných pramenů nelze ovšem přehlédnout ani rozdíly v jejich výpovědi. Příkladem je ročník 1591, jehož hodnotě ražby 14 151 tolarů 6 malých grošů neodpovídá četnost jeho zastoupení v šesti nálezech (*Sakařová-Malá 1967*, 71). To samozřejmě varuje před přeceňováním získaných výsledků a před srovnáváním jednotlivých údajů místo postižení celkové tendence, kterou v sobě odrážejí. Na druhé straně si však lze i položit otázku, zda rozdíl ve výpovědi obou druhů pramenů není odrazem výjimečné situace, která mohla ovlivnit uvedení vyprodukovaného oběživa do peněžního oběhu. Tomu by odpovídal malý počet malých grošů ročníku 1591 (11 kusů) ve sledovaných nálezech, který kontrastuje s trojnásobnými až pětinásobnými počty kusů ročníků 1586–1595, jejichž zastoupení (34–58 kusů)

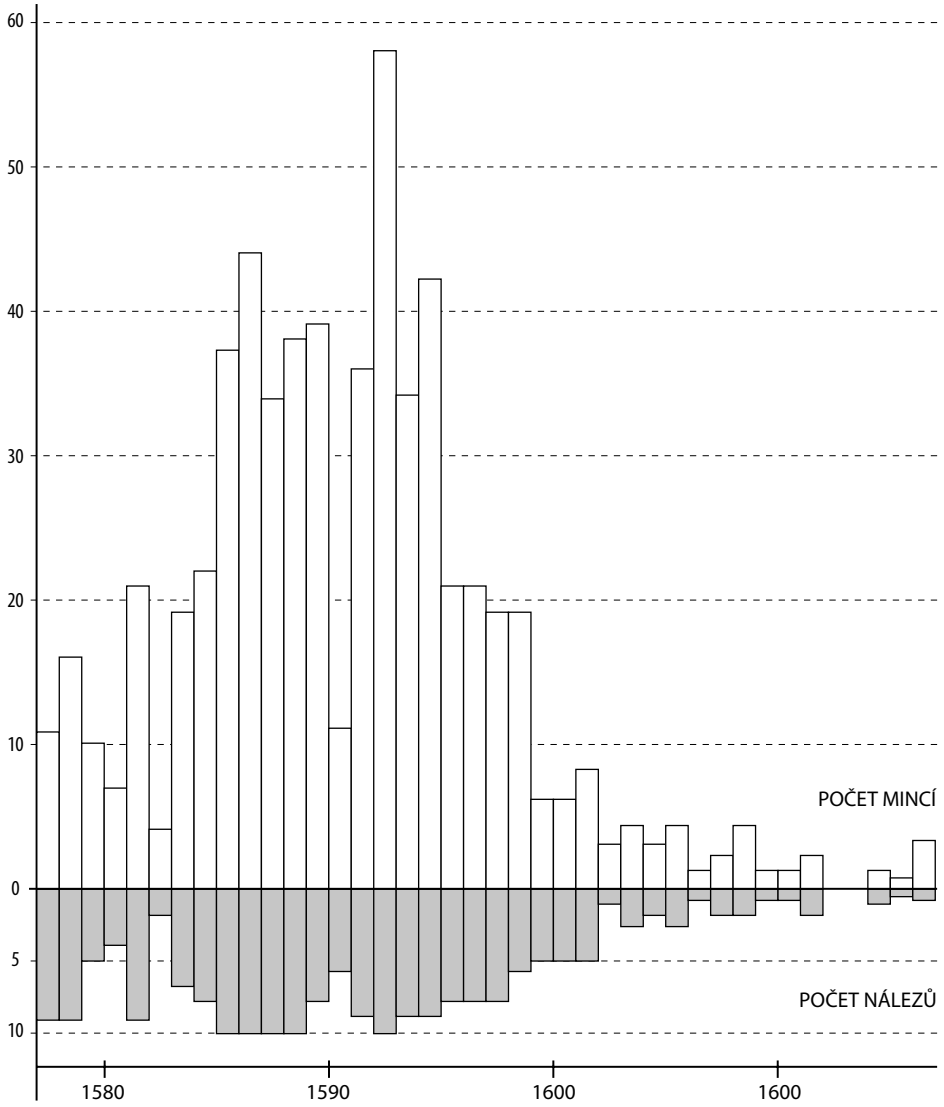

Graf 1. Zastoupení malých grošů z mincovny Jáchymov v nálezech podle ročníků jejich ražby.

se v zásadě shoduje s četností těchto ročníků v souboru nálezů (srov. Příloha II: tab. 6; Graf 1 a 2). Obdobnou shodu je možné pozorovat i v jiných případech. Jde tedy až na výjimky zřejmě o vztah přímé závislosti: čím častěji je ročník zastoupen v souboru nálezů, tj. čím větší je četnost jeho zastoupení, tím více se podílí na jejich složení a naopak. Míra jeho podílu je dána počtem kusů určitého ročníku, které nálezy obsahují. Tímto zjištěním je tak dále potvrzena platnost výše vyslovené domněnky, že produkčně nejvýznamnějším obdobím ražby malých grošů v Jáchymově bylo desetiletí 1586–1595, léta mincmistrovského působení Pavla Hoffmanna.

Tomuto závěru odpovídá též rozbor nálezů z hlediska druhého sledovaného nominálu – bílého groše. V četnosti zastoupení jednotlivých ročníků jáchymovských bílých grošů v nálezech pozorujeme totiž právě kolem poloviny 80. let 16. století poměrně prudký zlom – pokles, který byl trvalého rázu. Nízkou ražbu bílých grošů v období vrcholné produkce malých grošů dokládají shodně s nálezy ojediněle zachované mincovní účty z let 1590, 1591 a 1594. Její roční hodnotu udávají částkami od 2796 tolarů 42 malých grošů do 3279 tolarů 14 malých grošů tedy zhruba ve výši čtvrtiny hodnoty produkce malých grošů (*Sakařová-Malá 1967*, 71). Zdá se, že k omezení ražby bílých grošů nedošlo náhodou. Šlo zřejmě o záměr, bez jehož prosazení by se při omezené surovinové základně jáchymovského mincovnictví mohlo jen stěží podstatněji rozvíjet mincování malých grošů, jejichž potřeba v peněžním oběhu byla patrně vyšší a užití častější. Tento vývoj nakonec vyústil v polovině 90. let v dlouhodobé přerušení ražby bílých grošů, která byla obnovena až v polovině 2. desetiletí 17. století. Již předtím však byla krátkodobě přerušena v roce 1587.

Omezování a ukončení ražby bílých grošů nebylo typické jen pro Jáchymov. Podobně tomu bylo v Praze, kde po třech letech paralelní ražby obou nominálů (1577–1579) zcela převládlo až do roku 1615 vydávání malých grošů (bílé groše jsou z tohoto období známy jen z let 1601, 1604 a 1605) a shodně jako v Jáchymově skončilo v roce 1595 mincování bílých grošů i v mincovně budějovické. A ani z kutnohorské mincovny neznáme nepřerušenou řadu bílých grošů Rudolfa II. a Matyáše. Chybí v ní ročníky 1606, 1607, 1611–1615, kdy se bílé groše v Kutné Hoře nerazily (*Miller zu Aichholz – Loehr – Holzmair 1948*; *Janovský 1948*; *Halačka 1987*). Postavení malého groše (poloviny bílého groše), v souladu s jeho uplatněním v peněžním oběhu, se tak stávalo v české mincovní soustavě postupně stále významnější.

Pokud jde o období před polovinou 80. let, lze na základě četnosti zastoupení jáchymovských bílých grošů ve sledovaných nálezech označit za produkčně nejvýznamnější rok 1580 (bílé groše s tímto letopočtem jsou zastoupeny v devíti nálezech) a léta 1574, 1575, 1576, 1579 a 1581 (bílé groše s těmito letopočty jsou zastoupeny v osmi nálezech). Naproti tomu ročníky 1573 a 1578 se vyskytují jen ve čtyřech nálezech a produkci bílých grošů v těchto letech by bylo možné srovnávat podle četnosti zastoupení s počátečními léty jejich snížené ražby (1584–1586).

Tomuto vymezení období vyšší a nižší ražby bílých grošů na základě četnosti zastoupení v zásadě odpovídají počty kusů jednotlivých ročníků v nálezech, třebaže počet kusů s letopočty 1579 a 1581 (zastoupeny v osmi nálezech) je nižší než počet kusů ročníků 1582 a 1583, které se vyskytly jen v sedmi nálezech, a početní rozdíl ročníku 1578 (zastoupen ve čtyřech nálezech) a ročníku 1581 (zastoupen v osmi nálezech) je minimální (1 kus – srov. Příloha II: tab. 7). Chronologicko-kvantitativní křivka výskytu jáchymovských bílých grošů v nálezech kolísá mezi vrcholy v letech 1576, 1580, 1583 a hlubokými poklesy v letech 1577 (bílé groše se v tomto roce nerazily), 1581 a 1584. Její průběh zřetelně naznačuje odlišnost roku 1573 a let po roce 1584 od desetiletého období

1574–1583. I při neúplnosti nálezových celků ji lze stěží vysvětlit jinak než kvantitativními změnami v produkci sledovaného nominálu.

Výsledek rozboru hmotných pramenů bohužel není možné v tomto případě konfrontovat se svědectvím písemných pramenů. Určitá možnost jeho ověření však přece jen existuje. Poskytuje ji analogické srovnání počtu kutnohorských bílých grošů v nálezech s údaji o jejich produkci v účtech kutnohorské mincovny. Jde o aplikaci postupu, který s úspěchem použil při zpracování jedinečného pokladu rodiny Lohů švédský badatel B. Thordeman a na jehož základě dospěl k poznání již připomenuté zákonité závislosti mezi množstvím ražených mincí a jejich množstvím v nálezech (*Thordeman 1948*). V našem případě však není k dispozici obdobně bohatý a strukturálně neporušený nález. Proto je nutno předem počítat s určitým zkreslením. Vzhledem k malému počtu jednotlivých ročníků kutnohorských bílých grošů v nálezech i vzhledem ke kolísajícímu objemu jejich ražby v jednotlivých letech byl pro srovnání zvolen Thordemanem doporučený způsob, vyjadřující počet mincí jednotlivých ročníků v nálezech v procentech nejvyššího počtu, dosaženého v jednom roce; obdobným způsobem byly propočteny též údaje o výši jejich produkce.[11]

Z grafického znázornění jsou zřetelně patrné shody a rozdíly chronologicko-kvantitativních křivek ražby a výskytu kutnohorských bílých grošů (srov. Graf 2). Nálezy i účty

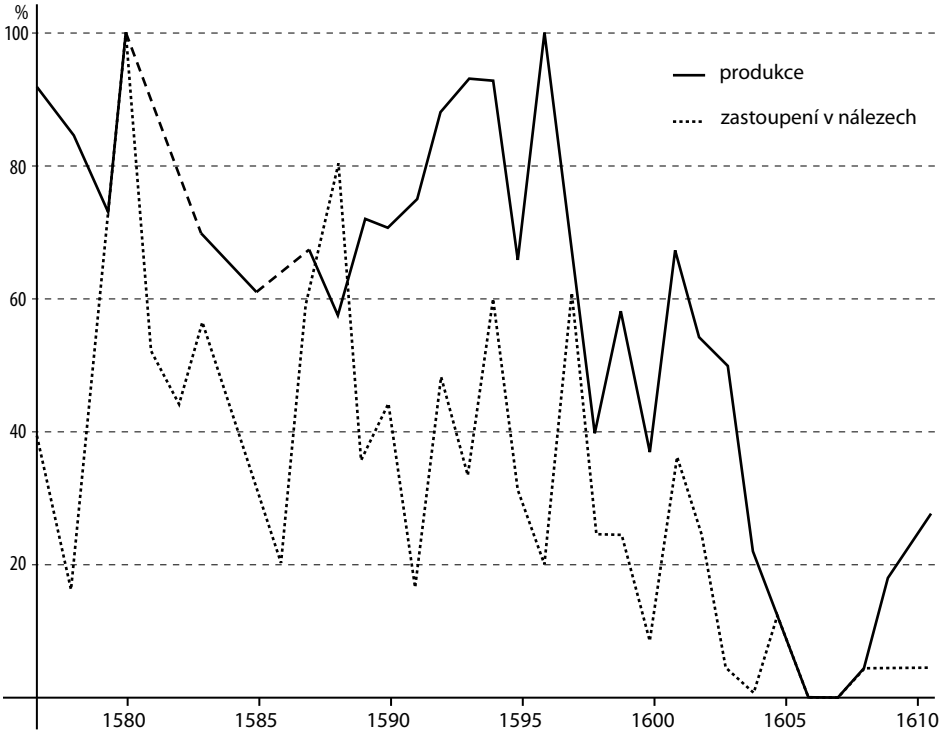

Graf 2. Vyjádření produkce a zastoupení bílých grošů z mincovny Kutná Hora v nálezech v procentech nejvyššího počtu, dosaženého v jednom roce (1580).

[11] Tento způsob vyjádření na základě Thordemanovy publikace v naší numismatické literatuře poprvé použila D. Svobodová (*1975*).

shodně dokládají vrchol jejich produkce v roce 1580. Po něm až do roku 1586 následoval pokles. V dalším pětiletí se křivky produkce a zastoupení sice různí, ale celé období lze rovněž charakterizovat jako období poklesu. Další léta přinesla nárůst produkce i výrazný pokles v roce 1595, který shodně zaznamenávají obě křivky, podobně jako pokles v posledních letech 16. století a po roce 1600. Naproti tomu pozorujeme jejich odlišnost v letech 1593, 1596, 1597, 1605, 1609 a 1610. Rozdíly však nejsou natolik výrazné, aby měnily celkový obraz vývoje ražby Rudolfových bílých grošů v Kutné Hoře.

Vyjadřují-li křivky produkce a zastoupení kutnohorských bílých grošů v nálezech celkem shodně proměny kutnohorské ražby tohoto nominálu v době vlády Rudolfa II., lze snad připustit, že by tomu asi bylo podobně i v případě jáchymovských bílých grošů, pokud by bylo k dispozici svědectví písemných pramenů. Změny v jejich zastoupení v nálezech tak zřejmě odrážejí dosti věrohodně celkový trend jejich výroby v Jáchymově v letech 1573–1619.

Jáchymovská produkce drobné mince prošla v poslední čtvrtině 16. a v prvých dvou desetiletích 17. století kratšími obdobími vzestupu a poklesu. Její hodnotu určovalo téměř výhradně mincování bílých a malých grošů. Ze zbývajících dvou nejdrobnějších nominálů české mincovní soustavy – bílého a malého peníze jsou odtud známy pouze bílé peníze bez letopočtu a s letopočtem 1580, 1600 a 1602. K vzestupu a poklesu ražby bílých a malých grošů nedocházelo současně. Rozvíjela-li se produkce jednoho nominálu, klesala produkce druhého a naopak. Omezená surovinová základna jáchymovské mincovny neumožňovala stejně rozsáhlou ražbu obou nominálů současně. Až do poloviny 80. let 16. století zřejmě převažovalo vydávání bílých grošů. V dalším desetiletí převzaly jejich místo malé groše, které byly vydávány s přestávkou v letech 1613–1615 nepřetržitě od roku 1578 do roku 1619. Ražba bílých grošů byla naproti tomu krátkodobě přerušena v roce 1587 a dále v téměř dvacetiletém údobí let 1596–1614. Produkce malých grošů, která po dlouhou dobu určovala celkovou hodnotu jáchymovské ražby drobné mince, se však od počátku 17. století podstatně snížila. Tento vývoj, projevující se v doplňování zásob nejběžněji užívané části domácího oběživa, dosvědčují mincovní nálezy i při svém neúplném zachování dosti přesvědčivě. Dílčí konfrontace svědectví nálezů mincí s mezerovitě zachovanými písemnými prameny ukázaly značnou shodu ve výpovědi obou druhů pramenů, která dovoluje přisoudit zjištěným faktům obecnější platnost.

Rozbor jáchymovské produkce drobné mince ve světle mincovních nálezů měl kromě jiného poukázat i na potřebu a užitečnost prohloubenějšího studia hmotných numismatických pramenů k rekonstrukci šíře chápané problematiky měnového a mincovního vývoje tolarové doby. Vyvolá-li diskusi o metodických postupech jejich zpracování a o platnosti na jejich základě získaných poznatků, splní více, než bylo jeho cílem.[12]

Literatura

Burian, V. 1973: Příspěvky k moravskému katastru nálezů mincí. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 164, 7–21.

Halačka, I. 1987: Mince zemí Koruny české I. Kroměříž.

Hásková, J. 1966: Nález mincí z třicetileté války v Postřekově, okr. Domažlice (1961). Numismatický sborník 9 (1965–1966), 263–266.

Hladík, B. 1964: Nález mincí v Humpolci, Komenského ulice 148. Numismatický sborník 8 (1963–1964), 263–267.

[12] V této souvislosti si pozornosti zaslouží zvláště metodicky podnětné úvahy L. Nemeškala (*1982*) a A. Kostlána (*1986*).

– *1970*: Nález mincí z počátku třicetileté války v Rohozné, okr. Jihlava. Numismatický sborník 11 (1969–1970), 196–199.
Hlinka, J. 1974: Nálezy českých a moravských mincí na Slovensku. Slovenská numizmatika 3, 11–72.
Janovský, H. 1948: Česká vládní mince, kartotéka novověku (1526–1856). Praha.
Ječný, J. 1929: Nálezy mincí z XV.–XVII. století. Numismatický časopis československý 5, 192–194.
– *1933*: Nález mincí v Radešově. Numismatický časopis československý 9, 98–105.
Kostlán, A. 1986: Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu. Numismatický sborník 17, 191–236.
MA 1948: Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E. 1948: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien.
Nálezy II/3: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového (1300–1547). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.
Nálezy III/1 : Nemeškal, L. 1957: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového (1519–1900). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III. Praha, 7–230.
Nemeškal, L. 1958: Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských 127, 80–92.
– *1962*: K struktuře oběživa v letech 1500–1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Rozbor nálezů mincí. Numismatický sborník 7, 193–213.
– *1964*: Jáchymovská mincovna v 1. polovině 16. století (1519/20–1561). Význam ražby tolaru. Praha.
– *1966a*: Počátky tolarové ražby a Morava do třicetileté války. In: Sborník I. numismatického symposia. Brno, 141–150.
– *1966b*: Nález mincí ve Slaném z roku 1956. Numismatický sborník 9, 266–274.
– *1968a*: Nález mincí ve Vilémovicích, okres Havl. Brod. Numismatický sborník 10, 267–270.
– *1968b*: Nález mincí v Mrklově, okres Semily. Numismatický sborník 10, 259–260.
– *1982*: K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene. Slovenská numizmatika 7, 95–108.
Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Nemeškal, L. 1979: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě (o. Beroun). Příspěvek k zpracování nálezů mincí tolarového údobí. Numismatický sborník 15, 237–300.
Nohejlová, E. 1939a: Nález v Březové. Numismatický časopis československý 15, 84–89.
– *1939b*: Nález z Litrbach (Lauterbach). Numismatický časopis československý 15, 92–97.
– *1939c*: Nález mincí u mlýna Bukačova v Kouřimi. Numismatický časopis československý 15, 97–102.
Petrtyl, J. – Šebek, F. 1970: Historická dokumentárnost nálezů mincí na Pardubicku a Chrudimsku. Pardubice.
Pospíšil, A. 1956: Slánský nález mincí. Numismatický sborník 3, 220–227.
Sakařová-Malá, A. 1967: Jáchymovská mincovna od zavedení zlatníkové měny (1561) do konce jejího trvání (1671). Příspěvek k dějinám peněžního oběhu 2. poloviny 16. a 1. poloviny 17. století. Rozpravy ČSAV, řada společenských věd 77, seš. 17.
Svobodová, D. 1975: O možnostech aplikace Thordemanovy teorie na nálezy mincí z období konvenční měny. Numismatický sborník 13, 217–227.
Sejbal, J. 1979: Dějiny peněz na Moravě. Brno.
Šimek, E. 1964: Nálezy mincí v českých zemích z let 1540–50. Numismatické listy 19, 33–39.
– *1972*: Česká mince v peněžním oběhu druhé poloviny 16. století. Studie ČSAV, č. 5. Praha.
– *1974*: Ražba mince v Čechách v 2. polovině 16. století. Československý časopis historický 22, 229–256.
– *1979*: Česká, moravská a slezská mince v cizích nálezech 16.–19. století. I-Rakousko. Numismatický sborník 15, 301–405.

– *1981*: Olomoucké mincovnictví ve světle středoevropských nálezů mincí. Studie Muzea Kroměřížska ´80, 90–110.
– *1982*: 16.–18. století v české a slovenské numismatické literatuře posledních desetiletí. In: Halačka, I.: Vládní mincovnictví na našem území 1526–1740. 1. díl – období 1526–1620. Brno, 9–16.
– *1983a*: Die Bedeutung der Produktion der böhmischen Münzstätten für den Geldumlauf im 16. und zu Beginn des 17. Jahrhunderts. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 37, 42–52.
– *1983b*: Dva starší nálezy 16. století z Vrbna, o. Mělník. Numismatický sborník 16, 139–143.
Šůla, J. 1966: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. Fontes Musei Reginaehradecensis 3. Hradec Králové.
– *1975*: Dva tolarové nálezy v Novém Městě nad Metují. Numismatický sborník 13, 255–258.
Thordeman, B. 1948: The Lohe Hoard. A Contribution of the Methodology of Numismatic. The Numismatic Chronicle 7, 188–204.

Summary

Eduard Šimek, Production of small change in Jáchymov and monetary circulation in the 16th and the 17th century. Analysis of coin hoards

There is a very patchy information about production of small change in the mint of Jáchymov in written sources of the last quarter of the 16th and the beginning of the 17th century. Numismatic sources – coin hoards – have never been examined in detail from this point of view. In this article, analysis of 10 coin hoards containing more than 50 coins struck in Jáchymov is presented – a selection have been made out of several hundreds of Bohemian and Moravian hoards. In that way, changing structure of coin production in Jáchymov and proportion of these coins in coin circulation are shown. The above mentioned hoards buried between 1597 and 1637 are characterized by 10,850 coins, 4,656 of them of the Bohemian provenance (42.91 %) and 6,194 of the foreign provenance (57.19 % – Appendix I, Tab. 1). The Bohemian part is represented by 1,830 coins struck in Kutná Hora (39.31 % – Appendix I, Tab. 2), 1,156 coins struck in Prague (24.82 % – Appendix I, Tab. 3), 1,009 coins struck in Jáchymov (21.67 % – Appendix I, Tab. 4), 621 coins struck in České Budějovice (13.33 % – Appendix I, Tab. 5) and 40 unspecified coins. Their chronological distribution shows in all cases a very clear predominance of coins struck under Rudolph II (55.41 %). Small *grossi* of Rudolph II (1576–1611) and white *grossi* of Maximilian II (1564–1576) and of Rudolph II are the most frequented.

The coin hoards prove production of small *grossi* in the mint of Jáchymov covering the unbroken period between 1578 and 1612, and years 1616 and 1618 (Appendix II, Tab. 6), with a clear difference in frequency before 1602 and after that year. Confronting accounting sources of 1589–1591, 1594, and 1610–1612, it is evident, that the most important period for production of small *grossi* in the mint of Jáchymov is represented by interval 1586–1595, when the mint has been mastered by Pavel Hofmann.

This statement is also proved by evidence of those white *grossi* struck in Jáchymov and found in hoards. Their significant decrease in number is detectable around the 1580s (Appendix II, Tab. 7). Low level in production of white *grossi* in time of the top production of small *grossi* is evident from hoards as well as from sporadically preserved mint accounts written in 1590, 1591 and 1594, when the production value of white *grossi* was equal about to ¼ of the production value of small *grossi*. Process of finishing and stopping production of white *grossi* was not typical in case of Jáchymov only. Similarly, we can see it in Prague, where after three years of paralel production of both denominations (1577–1579), production of small *grossi* has fully prevailed up to 1615. In Jáchymov, as well as in České Budějovice, production of white *grossi* finished in 1595. Also in Kutná Hora, there is no chronologically uninterrupted line of white *grossi* production under Rudolph II and Mathias. Role of the small *grossus* in the Bohemian coin system and circulation became more and more important starting with the second half of the 1580s. After years of evaluating all coin production in Jáchymov, the production of small *grossi* heavily decreased

at the beginning of the 17th century. And this fact has been proved by coin-hoard evidence very clearly. Confronting it with paralel written sources, we can take the result as having the significant credibility. From the methodological point of view, studies in archaeological numismatic sources are of the highest importance and need in case of reconstruction of monetary system and coin production during the *thaler* era.

English by V. Novák

Příloha I (Tab. 1–5)

Početní, provenienční a nominálové složení české části sledovaných nálezů: 1. Březová; 2. Nové Město nad Metují; 3. Mrklov; 4. Chýňava; 5. Beroun; 6. Radešov; 7. Slaný; 8. Čistá; 9. Vilémovice; 10. Kouřim.

Tab. 1. Složení české části sledovaných nálezů – celkový přehled.

Nález	Doba ukrytí	Celkem mincí	Čechy (ks)	K. Hora (ks)	Praha (ks)	Jáchymov (ks)	České Budějovice (ks)	Neurčeno (ks)
1	1597	2123	807	282	143	243	120	19
2	1597	304	286	121	47	62	54	2
3	1603	297	282	115	40	76	51	0
4	1605	323	253	87	43	75	44	4
5	1618	771	156	40	25	59	32	0
6	1619	2116	688	402	92	108	86	0
7	1624	719	179	47	24	75	33	0
8	1628	1238	488	256	72	73	87	0
9	1635	587	370	167	71	83	49	0
10	1637	2372	1147	313	599	155	65	15
		10850	4656	1830	1156	1009	621	40

Tab. 2. Složení české části sledovaných nálezů – ražby mincovny Kutná Hora.

Panovník	Nominál	Nálezy										Celkem (ks)	%
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Jan Lucemburský	pražský groš						1					1	0,05
Karel IV.	pražský groš						1					1	0,05
Václav IV.	pražský groš		1				1		2			4	0,22
Jiří Poděbradský	pražský groš						2					2	0,11
Vladislav II.	pražský groš	100	20	36	27		210		67	12	4	476	26,01
	bílý peníz	1							6	4		11	0,60
Ludvík	pražský groš				1							1	0,05
	bílý peníz								1			1	0,05
	malý peníz								4			4	0,22
Ferdinand I.	tolar	1										1	0,05
	pražský groš	15	3	7	8		57		12	2		104	5,68
	bílý peníz								8			8	0,44
Maxmilián II.	bílý groš	25	13	1	6		23	1	7	2	10	88	4,81
	bílý peníz								9			9	0,49
Rudolf II.	tolar			1			1				1	3	0,16
	½tolar	1										1	0,05
	¼tolar						1					1	0,05
	bílý groš	47	33	4	21	9	88	9	31	2	38	282	15,41
	malý groš	92	51	66	24	31	17	31	65	48	109	534	29,18
	bílý peníz								7	1		8	0,44

Tab. 2. pokračování.

Panovník	Nominál	Nálezy										Celkem	%
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	(ks)	
Matyáš	tolar										1	1	0,05
	bílý groš							1	4	3	17	25	1,37
	malý groš							5	28	25	39	97	5,30
	bílý peníz								4	1		5	0,27
Stavy	24krejcar									14	6	20	1,09
	3krejcar										1	1	0,05
Fridrich Falcký	48krejcar									20		20	1,09
	24krejcar									22	17	39	2,13
Ferdinand II.	tolar										1	1	0,05
	¼tolar									1		1	0,05
	3krejcar									1	69	70	3,82
	krejcar									1		1	0,05
	½krejcar									8		8	0,44
	¼krejcar								1			1	0,05
Celkem kusů		282	121	115	87	40	402	47	256	167	313	1830	100,00

Tab. 3. Složení české části sledovaných nálezů – ražby mincovny Praha.

Panovník	Nominál	Nálezy										Celkem	%
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	(ks)	
Ferdinand	2krejcar	2							1			3	0,26
Maxmilián II.	2krejcar	7						1				8	0,69
	krejcar	13						2	15			30	2,59
	bílý groš	20	13	2	10		16		5	1	8	75	6,49
Rudolf II.	bílý groš						2					2	0,17
	malý groš	101	34	38	33	25	58	19	45	30	48	431	37,28
Matyáš	tolar						2					2	0,17
	bílý groš						14	1	3	5	17	40	3,45
	malý groš							1	3	3	6	13	1,12
Stavy	24krejcar									6	2	8	0,69
Fridrich Falcký	48krejcar									7	2	9	0,78
	24krejcar									16	4	20	1,73
Ferdinand II.	tolar										1	1	0,09
	30krejcar										1	1	0,09
	3krejcar									3	510	513	44,38
Celkem kusů		143	47	40	43	25	92	24	72	71	599	1156	100,00

Tab. 4. Složení české části sledovaných nálezů – ražby mincovny Jáchymov.

Panovník	Nominál	Nálezy										Celkem	%
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	(ks)	
Ludvík	pražský groš						1					1	0,10
Ferdinand I.	2krejcar							1	1			2	0,20
Maxmilián II.	2krejcar	17						6	9			32	3,17
	bílý groš	41	16	3	10	4	24	6	6	4	16	130	12,88
Rudolf II.	tolar	1										1	0,10
	bílý groš	60	15	1	10	13	38	5	5	5	25	177	17,54
	malý groš	124	31	72	55	42	45	56	52	61	79	617	61,14
Matyáš	bílý groš										1	1	0,10
	malý groš							1		3		4	0,40
Stavy	24krejcar									4	2	6	0,59
Fridrich Falcký	48krejcar									1		1	0,10
	24krejcar									5		5	0,50
Ferdinand II.	3krejcar										32	32	3,17
Celkem kusů		243	62	76	75	59	108	75	73	83	155	1009	100,00

Tab. 5. Složení české části sledovaných nálezů – ražby mincovny České Budějovice.

Panovník	Nominál	Nálezy										Celkem (ks)	%
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Maxmilián II.	2krejcar	7							2	3		12	1,93
	krejcar	1	2						1			4	0,64
	bílý groš	12	9	2	2		11	4	33		9	82	13,20
Rudolf II.	bílý groš	25	10	2	5	2	20	2	10	3	8	87	14,01
	malý groš	75	33	47	37	30	55	27	41	43	48	436	70,20
Celkem kusů		120	54	51	44	32	86	33	87	49	65	621	100,00

Příloha II (Tab. 6–7)

Zastoupení malých a bílých grošů z mincovny Jáchymov ve sledovaných nálezech podle ročníků jejich ražby. Nálezy: 1. Březová; 2. Nové Město nad Metují; 3. Mrklov; 4. Chýňava; 5. Beroun; 6. Radešov; 7. Slaný; 8. Čistá; 9. Vilémovice; 10. Kouřim.

Tab. 6. Zastoupení malých grošů z mincovny Jáchymov.

Rok	Nálezy										Celkem kusů
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1578	1	3	1	1	1	1	1		1	1	11
1579	1	4	2	1	1	1	2	1	3		16
1580	2	2	3		1			2			10
1581					2	1		2		2	7
1582	4	1	4	1		1	2	3	3	2	21
1583			3						1		4
1584	6	1			4		1	1	2	4	19
1585	6	2	2	2	3		2	3		2	22
1586	8	2	2	2	3	3	3	5	5	4	37
1587	12	4	5	2	1	4	4	2	3	7	44
1588	7	2	4	1	4	1	4	2	6	3	34
1589	7	3	6	1	7	2	3	5	1	3	38
1590	16		1	6	2	5	4		2	3	39
1591	3			3		1		1	1	2	11
1592	8	3	7	2	1		2	4	2	7	36
1593	14	3	11	5	3	5	5	6	3	4	58
1594	9		5	4	3	3	2	3	2	3	34
1595	7		3	5	3	6	7	3	2	6	42
1596	6		4	5		1	1	1	2	1	21
1597	4		1	4	2	2		1	4	3	21
1598			2	4	1	3	1	1	2	4	18
1599			1	2		3	3		6	3	18
1600				1		1	2	1		1	6
1601			1	1		1	2		1		6
1602			2	2				1	1	2	8
1603										3	3
1604							2		1	1	4
1605							2			1	3
1606							1		2	1	4
1607								1			1
1608								1	1		2
1609									3	1	4
1610										1	1
1611									1		1
1612							1	1			2
1616									1		1
1618									1		1
Celkem	121	30	70	55	42	45	57	51	63	75	609

Tab. 7. Zastoupení bílých grošů z mincovny Jáchymov.

Rok	Nálezy										Celkem kusů
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1573	1	2				1	1				5
1574	8	3	2	2		11	1	2		6	35
1575	12	6		3		2	2	2	3	2	32
1576	20	5	1	4		10	2	1		8	51
1578	10			1				3		1	15
1579	6	4		3	2	5		1	1	2	24
1580	16	2	1	3	8	10	1		1	7	49
1581	4	4		1	1	3	1		1	1	16
1582	9	3		1	1	5		1		3	23
1583	12	1			1	8	1		2	3	28
1584	2	1				3				1	7
1585				1		1	1			1	4
1586	1					1	1			3	6
1588						1					1
1592						1				1	2
1594										1	1
1618										1	1
Celkem	101	31	4	19	13	62	11	10	8	41	300

Příloha III (Tab. 8–9)

Produkce a zastoupení bílých grošů z mincovny Kutná Hora v nálezech podle ročníků jejich ražby.

Tab. 8. Produkce bílých grošů z mincovny Kutná Hora.
(Sestaveno podle týdenních účtů mincovní pokladny – SOkA Kutná Hora, horní odd. – Údaje, uváděné v početních jednotkách kop grošů českých, převedeny na počet ražených mincí v poměru 1 kopa grošů českých = 60 bílých grošů).

Rok	Vyraženo kusů	% nejvyššího počtu	Rok	Vyraženo kusů	% nejvyššího počtu
1577	375 780	90,57	1598	166 800	40,20
1578	351 900	84,81	1599	241 560	58,22
1579	306 600	73,89	1600	153 780	37,06
1580	414 900	100,00	1601	281 520	67,85
1581	?	?	1602	223 920	54,96
1582	?	?	1603	211 500	50,97
1583	291 120	70,16	1604	91 800	22,12
1584	275 100	66,30	1605	45 840	11,03
1585	253 620	61,12	1606	0	0
1586	?	?	1607	0	0
1587	281 280	67,79	1608	16 380	3,94
1588	239 880	57,81	1609	75 300	18,14
1589	301 980	72,78	1610	105 480	25,42
1590	296 880	71,55	1611	?	?
1591	313 320	75,51	1612	0	0
1592	368 670	88,85	1613	0	0
1593	388 800	93,70	1614	0	0
1594	388 080	93,53	1615	0	0
1595	272 760	65,74	1616	?	?
1596	413 640	99,69	1617	325 440	78,43
1597	268 140	64,62	1618/19	374 460	?

Tab. 9. Zastoupení bílých grošů z mincovny Kutná Hora v nálezech podle ročníků jejich ražby.
Nálezy: 1. Březová; 2. Nové Město nad Metují; 3. Mrklov; 4. Chýňava; 5. Beroun; 6. Radešov; 7. Slaný; 8. Čistá; 9. Vilémovice; 10. Kouřim.

Rok	Nálezy										Celkem kusů	Celkem % nejvyššího počtu
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1577	5	1		1		2					9	36
1578		2		1						1	4	16
1579	5	3	1	3	2		1	1		1	17	68
1580	7	5			2	7	2			2	25	100
1581	5	2		1	1	1	1	1		1	13	52
1582	3				1	4	1	1		1	11	44
1583	3			1		3		3		4	14	56
1584	3	2		2		3		1			11	44
1585	1					5	1			1	8	32
1586	1	2				2					5	20
1587	5	2				5	1			2	15	60
1588	2	7		1	1	6		1		2	20	80
1589	1	2				3				3	9	36
1590	1	4	1			3				2	11	44
1591	2					2					4	16
1592	1			3		7				1	12	48
1593						4		3		1	8	32
1594				3		8		3		1	15	60
1595				1		3		2		2	8	32
1596			1			1		3			5	20
1597				1		4	1	6		3	15	60
1598				1		1		3		1	6	24
1599						3			1	2	6	24
1600						1		1			2	8
1601				1	1	3		1	1	2	9	36
1602						4				2	6	24
1603										1	1	4
1604											0	0
1605				1		1	1				3	12
1606											0	0
1607											0	0
1608					1						1	4
1609								1			1	4
1610						1					1	4
1617							1	1	1	11	14	56
1618								2		1	3	12
1619								1	2	5	8	32

STRUKTURA NÁLEZŮ TURECKÝCH MINCÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU, JEJICH INTERPRETACE S PŘIHLÉDNUTÍM K NOVĚ PUBLIKOVANÉMU MATERIÁLU

Vlastimil NOVÁK

V šedesátých letech minulého století podala J. Štěpková vyčerpávající přehled známých nálezů tureckých mincí na území tehdejšího Československa (*Štěpková 1963*), který dále doplnila novými nálezy ze Slovenska (*Štěpková 1968*). Slovenští odborní pracovníci v numismatice nadále pokračují v soustavném publikování aktuálních nálezů z teritoria Slovenska (*Nál. 2*; *Nál. 3*; *Nál. 4*). V Českých zemích tradice systematického zveřejňování všech nových mincovních nálezů přestala v osmdesátých letech dvacátého století s přerušenou linií Numismatického sborníku. Jediným komplexním vydáním soupisu nálezů antických, středověkých, novověkých a orientálních mincí z území Čech, Moravy a Slezska tak zůstává čtyřdílné kompendium z let 1955–1958 (*Nohejlová-Prátová /ed./ 1955–1958*). Vydání nejnovějších nálezů tureckých mincí na Slovensku je pak výsledkem spolupráce Národného múzea v Bratislavě, Archeologického ústavu v Nitře a Národního muzea-Náprstkova muzea v Praze (*Budaj – Hunka – Novák 2005*).

Turecké mince (ražby osmanských sultánů) jsou charakterizovány jako islámské. Tento typ se vyznačuje nápisy v arabském písmu, islámskou ideologií obsaženou v náboženských mincovních legendách a monoepigrafickým charakterem provedených nápisů. Po stránce obsahové obsahují aversní legendy povětšině jméno osmanského sultána s patřičnými tituly a epitety, včetně náboženských formulí. Jméno panovníka se často objevuje ve formě zvané *tughrá*, což je podpisová stylizace používaná jako symbol státu a panovnický znak. Revers pak nese legendu určující mincovnu a dataci číselnou formou. Mezi lety 1390 a 1481 byly stříbrné mince datovány v nepravidelných intervalech (tzv. sériové letopočty). Po roce 1481 byly mince vročeny pouze počátečním rokem vlády a v zásadě byly raženy v této podobě po celou panovníkovu éru. Teprve od poloviny 18. století přibývá k intronizačnímu letopočtu i aktuální rok vlády, ve kterém byla mince ražena. Mince z let 1481–1757 mohou být tedy datovány jen intervalem vlády konkrétního panovníka (*Album 1998*). Značná variabilita forem oběživa byla dána teritoriální expanzí a vývoj nominálové struktury byl do značné míry spojen se systémy okolních zemí. Aktuální situace v oblasti obsahu kovu v mincích absolutně závisela na ekonomické stabilitě a vojenských úspěších celého osmanského impéria. Od 14. století se osmanský monetární systém ve svých počátcích zakládal výlučně na stříbře. Roku 1327 se za vlády sultána Orhána začaly razit stříbrné mince zvané *akče*. Jejich váha činila 1,16 g a obsahovaly okolo 90 % stříbra. Od druhé poloviny 15. století začala hmotnost mincí výrazně klesat a snižoval se i obsah stříbra v nich. V polovině 17. století obsah stříbra klesl dokonce na polovinu slitiny a mince nesly název *červené akče* (*Novák 2000*). Stejně tak jako v jiných částech Evropy (zejména ve Středomoří), též v osmanské říši obíhaly různé typy neislámských stříbrných mincí. Obecně byly turecky nazývány *qurúš* (sg. *qirš*) – z latinského *grossus*. Na počátku osmanské éry to byly zejména vlám-

ské denáry pojmenované dle jejich motivů se lvem *esedi* či *arslani*. Když se v 15. století objevily groše, dostaly název *rijál* nebo též *qara qirš* („černý groš"). Rovněž zlaté mince byly populární – benátské dukáty zvané *filúrí* (od italského *florin*) a uherské dukáty zvané *macar altini* („maďarské dukáty"). Zmíněné dukáty pak sloužily jako prototyp pro zlaté mince nazývané *altin* či *sultání*, které se začaly razit v letech 1451–1481. Poté, co Osmané ovládli Egypt (1516), začala masivní produkce kvalitních zlatých mincí z názvem *šerífí* či *ašrafí*, jejíž hmotnost se na rozdíl od stříbrných mincí stabilizovala po více jak dvě další století na 3,286 g. Osmanské měděné mince, nazývané mongolským slovem *mánghir*, se individuálně hmotnostně lišily a nesly velmi jednoduchou ikonografii (heraldické symboly, florální ornamenty či pouze sultánovo jméno). Radikální zhoršení kvality stříbrných *akče* na počátku 16. století vedlo k zavedení nového nominálu – *para* (3–4 *akče*). Kromě toho se na Blízkém východě razily stříbrné *dirhamy* (asi 3 g). Další znehodnocování stříbra vedlo v letech 1687–1691 k zavedení nových stříbrných nominálů – *qirše* nebo též *piastru* (40 para) a *zoloty* (30 para).

Oproti Slovensku byly na území Čech, Moravy a Slezska do r. 1963, kdy J. Štěpková publikovala svou rozsáhlou studii, nalezeny pouze dvě turecké mince. Vzhledem k masivnímu využívání detektorů kovů v posledních desetiletích není vyloučeno, že těchto ražeb bylo objeveno více, leč v důsledku nedůsledné legislativy a rozmachu nelegálního obchodu s archeologickými artefakty nedošly tyto odborného zpracování a publikace.

Následující tabulka (tab. 1) představuje soupis tureckých mincí nalezených na území Čech, Moravy a Slezska (obr. 1) do současnosti, které jsou řazeny dle doby ukrytí.

Z předchozího přehledu je patrné, že se struktura nálezů tureckých mincí od konce

Tab. 1. Nálezy tureckých mincí v Českých zemích publikované do roku 1996.

Č.	Lokalita	Počet mincí	Tureckých, rok ražby	Ukrytí nálezu	Literatura
1.	**Chvalkovice** (okr. Náchod)	Ojediněl nález 1 AV	1 AV, 1520–1566	po 1566	*Štěpková 1957*, 213–214
2.	**Třeština**, osada Hájský Mlýn (okr. Šumperk)	ON 1 AV	1 AV, 1520–1566	po 1566	*Nálezy III/1*, č. 2971
3.	**Velká Bíteš** (okr. Žďár nad Sázavou)	Hromadný nález 3 AV	1 AV, 1574–1595	po 1574/1595	*Štěpková 1963*, 151
4.	**Olomouc I**	HN 3 AV	1 AV, 1603–1617	po 1605	*Nálezy III/1*, č. 3030
5.	**Habří** (okr. České Budějovice)	HN 115 AV	x AV	po 1606	*Nálezy III/1*, č. 3033
6.	**Záluží** (okr. Praha-východ)	HN 3 AV + 3 AR	1 AV	po 1610	*Nálezy III/1*, č. 3047
7.	**Praha I**	HN 384 AV	8 AV, 1360–1574	po 1616	*Nálezy III/1*, č. 3075
8.	**Kamenice n. Lipou**, les Koblížek (okr. Pelhřimov)	HN 476 AV	29 AV, 1520–1566, 1537, 1574–1595, 1595–1603	po 1618	*Fiala 1922*, 170–171; *Augst 1958*, 92–96
9.	**Horní Vltavice**, osada Zátoň (okr. Prachatice)	HN x AV + AR (popsáno 6 AV + 2 AR)	2 AV	po 1618/1648	*Nálezy III/1*, č. 3475
10.	**Plzeň**	HN x AV (popsáno 801)	129 AV	po 1618/1619	*Nálezy III/1*, č. 3186
11.	**Praha II**	HN 4 AV + 17 AR	4 AV + 17 AR	po 1618/1648	*Nálezy III/1*, č. 3509

12.	**Uničov** (okr. Olomouc)	HN 352 AV (176 popsáno)	25 AV, 1520–1566, 1566–1574, 1574–1595, 1595–1603, 1603–1617	po 1618/1648	*Nálezy III/1*, č. 3533
13.	**Přerov**	HN 26 AV + 2364 AR	2 AV, 1574–1595, 1595–1603	po 1623	*Nálezy III/1*, č. 3250
14.	**Raškovice** (okr. Frýdek-Místek)	HN 68 AV	2 AV, 1574–1595, 1603–1617	po 1624	*Nálezy III/1*, č. 3264
15.	**Chlumětín** (okr. Žďár nad Sázavou)	HN +350 AV a AR (popsáno 305)	4 AV, 1512–1520, 1595–1603, 1603–1617	po 1627	*Nálezy III/1*, č. 3289
16.	**Potěhy** (okr. Kutná Hora)	HN 26 AV + 5 AR	10 AV	po 1627	*Nálezy III/1*, č. 3292
17.	**Čechy**, neznámá lokalita	HN 13 AV + 2 AV	2 AV, 1520–1566	po 1628	*Nálezy III/1*, č. 3293
18.	**Rychnov n. Kněžnou**	HN x AV + AR	x AV	po 1628	*Nálezy III/1*, č. 3305
19.	**Rakousy** (okr. Semily)	HN x AV (22 AV popsáno)	1 AV	po 1629	*Nálezy III/1*, č. 3311
20.	**Kojetín** (okr. Přerov)	HN 283 AV	x AV	po 1635	*Nálezy III/1*, č. 3362
21.	**Vrchlabí** (okr. Trutnov)	HN 45 AV	x AV	po 1635	*Nálezy III/1*, č. 3368
22.	**Korce** (okr. Česká Lípa)	HN 8 AV + 19 AR	2 AV	po 1636	*Nálezy III/1*, č. 3371
23.	**Daskabát** (okr. Olomouc)	HN 9 AV	x AV	po 1637	*Nálezy III/1*, č. 3378
24.	**Vizovice** (okr. Zlín)	HN 52 AV	5 AV	po 1637	*Nálezy III/1*, č. 3402
25.	**Jindřichův Hradec**	HN 177 AV	10 AV	po 1643	*Nálezy III/1*, č. 3435
26.	**Drhovy** (okr. Příbram)	HN 3 AV + 18 AR	1 AV, 1623–1640	po 1644	*Nemeškal 1958*, 353–354
27.	**Dobrotice** (okr. Kroměříž)	HN 6 AV + 400 AR	1 AV, 1520–1566	po 1645	*Nálezy III/1*, č. 3441
28.	**Ješetice**, osada Radíč (okr. Benešov)	HN 45 AV + AR	1 AV	po 1654	*Nálezy III/1*, č. 3564
29.	**Tichov** (okr. Zlín)	HN 19 AV	3 AV, 1574–1595, 1595–1603, 1603–1617	po 1657	*Nálezy III/1*, č. 2946
30.	**Větrov** (okr. Liberec)	HN 108 AV + 115 AR	3 AV, 1566–1574, 1574–1595, 1603–1617	po 1660	*Nálezy III/1*, č. 3583
31.	**Petříkovice** (okr. Trutnov)	HN 51 AV	1 AV	po 1671	*Nálezy III/1*, č. 3605
32.	**Poběžovice** (okr. Pardubice)	HN 132 AR	1 AR, 1520–1566	po 1673	*Nálezy III/1*, č. 3610
33.	**Lípov** (okr. Hodonín)	HN 2 AV + 94 AR	1 AV	po 1680	*Nálezy III/1*, č. 3624
34.	**Zahnašovice** (okr. Kroměříž)	HN 9 AV + 206 AR	1 AV	po 1683	*Skutil – Malá 1958*, 332
35.	**Třešť** (okr. Jihlava)	HN 672 AV + 11 kg AR	x AV	po 1688	*Nálezy III/1*, č. 3637
36.	**Olomouc II**	HN 10 AR	1 AR	po 1694	*Nálezy III/1*, č. 3646
37.	**Praha-Suchdol**	ON 1 AR	1 AR, 1695–1703	po 1695/1703	*Novák 1996*, 395–398
38.	**Skuteč I** (okr. Chrudim)	HN x AV	x AV, 1520–1691?	17. stol.	*Nálezy III/1*, č. 3760
39.	**Verdek** (okr. Trutnov)	HN 5 AV + 60 AR	?	17. stol.	*Nálezy III/1*, č. 3769
40.	**Počátky** (okr. Pelhřimov)	HN 18 AV + 24 AR	1 AV	asi 17. stol.	*Nálezy III/1*, č. 4089
41.	**Skuteč II** (okr. Chrudim)	HN x AV	1 AV	? (17. stol.)	*Adámek 1900–1901*, 295; *Petrtyl 1955*, 189
42.	**Plešnice** (okr. Plzeň)	HN 2500 AV + AR	x AV	po 1700	*Nálezy III/1*, č. 3664
43.	**Praha III**	HN 16 AV	3 AV	po 1736	*Nálezy III/1*, č. 3806
44.	**Mladá Boleslav**	HN 53 AV	x AV	po 1739	*Nálezy III/1*, č. 3811
45.	**Bystřice pod Host.** (okr. Kroměříž)	HN 9 AR + 1 AE	1 AE, 17. stol.?	po 1777	*Nálezy III/1*, č. 3866
46.	**Budeč** (okr. Kladno)	HN 4 AE	1 AE, 1853	po 1920	Nález z r. 1961, nepublik.

16. století do druhé poloviny 18. století liší v Čechách a na Moravě. Tato skutečnost vyplývá z odlišného vývoje obou teritorií v souvislosti s tureckým nebezpečím. Čechy samotné nebyly nikdy v rámci tureckých válek přímo napadeny, na rozdíl od Moravy, která byla od druhé poloviny 16. století do obléhání Vídně (1683) několikrát popleněna tureckými a tatarskými vojsky (*Tauer 1984*). Z pohledu na mapu nálezů je evidentní, že drtivá většina nálezů na území Čech a Moravy souvisela s nejistým údobím třicetileté války (1618–1648) a obdobím těsně po ní. Toto území jednoznačně hostilo turecké mince zejména ve zlatě z důvodu vynikající kvality ražebního kovu (egyptské zlato plynuvší do osmanské říše po dobytí Egypta roku 1516), a to jako ražby okrajové provenience v hromadných nálezech spolu s mincemi evropskými. Zmíněné zlaté mince se objevují v nálezech ukrytých od konce 16. století až po samý konec 18. století. Jejich produkční datace je vzhledem k intronizačním letopočtům komplikovaná, leč v zásadě jsou zde zastoupeny mince ražené mezi lety 1520–1640. Ražby měděné se zde nacházejí jednotlivě jako pozdní novověký náhodný import (č. 44 a 46) a stříbro pak jako kvalitní okrajová příměs tezauračních depotů (č. 11, 32, 36, 39). Nálezy v Čechách jsou rovnoměrně rozptýleny po celém území, na Moravě se tyto nálezy vyskytují severně za linií Jihlava – Žďár – Kroměříž – Hodonín (obr. 1), což bylo patrně způsobeno únikem obyvatelstva před nájezdníky z nížin jižní Moravy do hornatých úkrytů střední Moravy. V absolutní většině nálezů se jak v Čechách, tak na Moravě vyskytuje turecké zlato (mince typu *altin* či *ašrafí* – viz výše) vysoké kvality, minimálně mísené s ražbami stříbrnými. Ojedinělé nálezy víceméně na periferii teritoria (č. 1, 2, 37) pak spíše jen potvrzují popsanou nálezovou distribuci (obr. 1).

Okupace Slovenska tureckými vojsky a jeho ovládání tureckými správci trvala od třicátých let 16. století do devadesátých let 17. století (*Kopčan – Krajčovičová 1983*; *Kopčan 1986*; *Dangl – Kopčan 1995*). Archivní prameny o oběhu tureckých mincí na jihozápadě země a na jihu středního Slovenska nevypovídají nic konkrétního, neboť záznamy o výběrech daní a naturálií (ač stanovených v tureckých *akče*) hovoří o dávkách v uherských ražbách. Nálezy tureckých mincí tak zůstávají jediným výpovědním zdrojem pro informace o struktuře oběživa na Slovensku v 16. a 17. století.

Následující tabulka (tab. 2) představuje soupis tureckých mincí nalezených na území Slovenska (obr. 2) do současnosti, které jsou řazeny dle doby ukrytí.

Z tabulky je zřejmé, že přes náznaky z první třetiny 16. století se turecké mince v nálezech objevují ve zvýšené míře zejména od třicetileté války do konce 17. století. Jejich výskyt, spíše než vojensko-politický vývoj, odráží neobvyklou hospodářskou situaci, kdy se část žoldu tureckých vojsk (placených zejména v *akče*) stala součástí oběhového systému na Slovensku, jak o tom svědčí i teritoriální rozvrstvenost nálezů v jihozápadních oblastech a jižní části středu země (obr. 2). Při interpretaci nálezů tureckých mincí je nutné v každém jednotlivém případě vyhodnotit roli těchto ražeb z hlediska archeologických souvislostí nálezu, kvantitativního a kvalitativního zastoupení mincí v rámci celku. Zastoupení mincí v tzv. pokladech, tedy souborech, jejichž funkcí bylo v prvé řadě uchování hodnoty vyjádřené obsaženým kovem, bez ohledu na provenienční či nominálovou skladbu, je jednoznačně jiné, než u jiných typů nálezů s netezauračním charakterem. Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že u hromadných smíšených nálezů jsou osmanské mince (týká se to hlavně ražeb zlatých) na Slovensku jasně okrajovou příměsí a lze jejich funkci hodnotit jako přítomnost puncovaného kovu určité kvality a hmotnosti. Tyto nálezy vypovídají o skladbě oběživa daného období minimálně. Za mnohem důležitější z hlediska oběžné charakteristiky lze považovat zejména nálezy

Obr. 1. Nálezy tureckých mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.
Legenda: pořadové č. tabulky/počet mincí; AV = zlaté mince; AR=stříbrné mince; AE=měděné mince; X = neurčený počet; + = další neturecké mince součástí nálezu.

Tab. 2. Nálezy tureckých mincí na Slovensku publikované do roku 2005.

Č.	Lokalita	Počet mincí	Tureckých, rok ražby	Ukrytí nálezu	Literatura
1.	**Hlohovec**-okolí	Hromadný nález 16	16 AR, 1512–1520	po 1512/1520	*Hunka 1992*, 132–135
2.	**Sv. Jur** (okr. Pezinok)	HN 6	6 AR, 1512–1520, 1520–1566	po 1520/1566	*Budaj – Hunka –Novák 2005*, 131
3.	**Hrkovce** (okr. Levice)	HN 2134	1 AR, 1520–1566	po 1558	*Štěpková 1968*, 278; *Nál. 2*, č. 185
4.	**Nové Zámky**	HN 11 + x	x AR	po 1562	*Nál. 4*, č. 390
5.	**Nové Zámky-Nyárhid**	Ojedinělý nález 8	1 AR, 1574–1595	po 1574/1595	*Budaj – Hunka – Novák 2005*, 131
6.	**Salka** (okr. Nové Zámky)	HN 85	1 AR, 1520–1566	po 1585	*Štěpková 1968*, 281; *Nál. 2*, 198
7.	**Paňa** (okr. Nitra)	HN 188	1 AV, 1574–1595	po 1599	*Gyöngyössy 2004*, 66, č. 60; *Nál. 2*, č. 556
8.	**Blatnica** (okr. Martin)	HN 36	1 AV, 1574–1595	po 1601	*Gyöngyössy 2004*, 40, č. 9
9.	**Horné** Obdokovce (okr. Topoľčany)	HN 16	1 AV, 1578–1603*	po 1602/1603	*Štěpková 1968*, 278–279; *Nál. 2*, č. 253; *Nál. 3*, č. 238
10.	**Jelenec** (okr. Nitra)	ON 3	3 AR, 1618–1648	po 1618/1648	*Budaj – Hunka –Novák 2005*, 131
11.	**Sazdice** (okr. Levice)	HN 158	1 AV, 17. stol.	po 1625	*Gyöngyössy 2004*, 73, č. 73; *Nál. 2*, č. 385
12.	**Modra** (okr. Pezinok)	HN 19 + x	x AR	před 1631	*Nál. 4*, č. 706
13.	**Veľké Orvište** (okr. Piešťany)	HN 82	2 AV, 1617–1648	po 1643/1648	*Štěpková 1968*, 281; *Nál. 2*, č. 290
14.	**Šaštín** (okr. Senica)	HN 166	1 AV, 16. stol.	po 1644	*Gyöngyössy 2004*, 71–72, č. 70
15.	**Šintava** (okr. Galanta)	ON 270	1 AR	16.–17. stol.	*Nál. 4*, č. 678
16.	**Branč** (okr. Nitra)	ON 4	1 AR	zač. 17. stol.?	*Nál. 2*, č. 267
17.	**Ostrov** (okr. Piešťany)	HN 127	1 AV, 1574–1595	po 1651	*Štěpková 1968*, 281; *Nál. 2*, č. 304
18.	**Hlohovec**	HN 72	1 AV, 1595–1603	po 1663	*Gyöngyössy 2004*, 55, č. 35
19.	**Nové Zámky I**	HN 22	22 AR, 1640–1685	po 1685	*Štěpková 1968*, 279–280
20.	**Nové Zámky II**	HN 10	6 AV, 1648–1677	po 1685	*Štěpková 1968*, 280–281; *Nál. 2*, č. 355
21.	**Úľany n. Žitavou** (okr. N.Zámky)	ON 1	1 AE, 1687–1691	po 1687/1691	*Nál. 4*, č. 507
22.	**Pezinok**	ON 1	1 AE, 1687–1691	po 1687/1691	*Hunka – Voštinár 1994*, 7
23.	**Pezinok**	ON 1	1 AE, 1687–1691	po 1687/1691	*Budaj – Hunka – Novák 2005*, 131
24.	**Ilija** (okr. Banská Štiavnica)	ON 250	1 AR	17. stol.	*Nál. 4*, č. 413
25.	**Bratislava**	ON 6	1?	zač. 19. stol.	*Nál. 2*, č. 488
26.	**Smolník** (okr. Gelnica)	ON 1	1 AR, 1876–1909	po 1876/1909	*Budaj – Hunka – Novák 2005*, 131
27.	**Nitra**	ON 13	1 AE, 1876	po 1904	*Nál. 4*, č. 681
28.	**Trenčín**	ON 48	4 AE, 1839	po 1916	*Nál. 4*, č. 689

*Mince marockých Hasaní šarífů, která souvisí se soudobým osmanským dobýváním severní Afriky, se na Slovensko pravděpodobně dostala s ostatními ražbami osmanských sultánů severoafrické provenience (Misr).

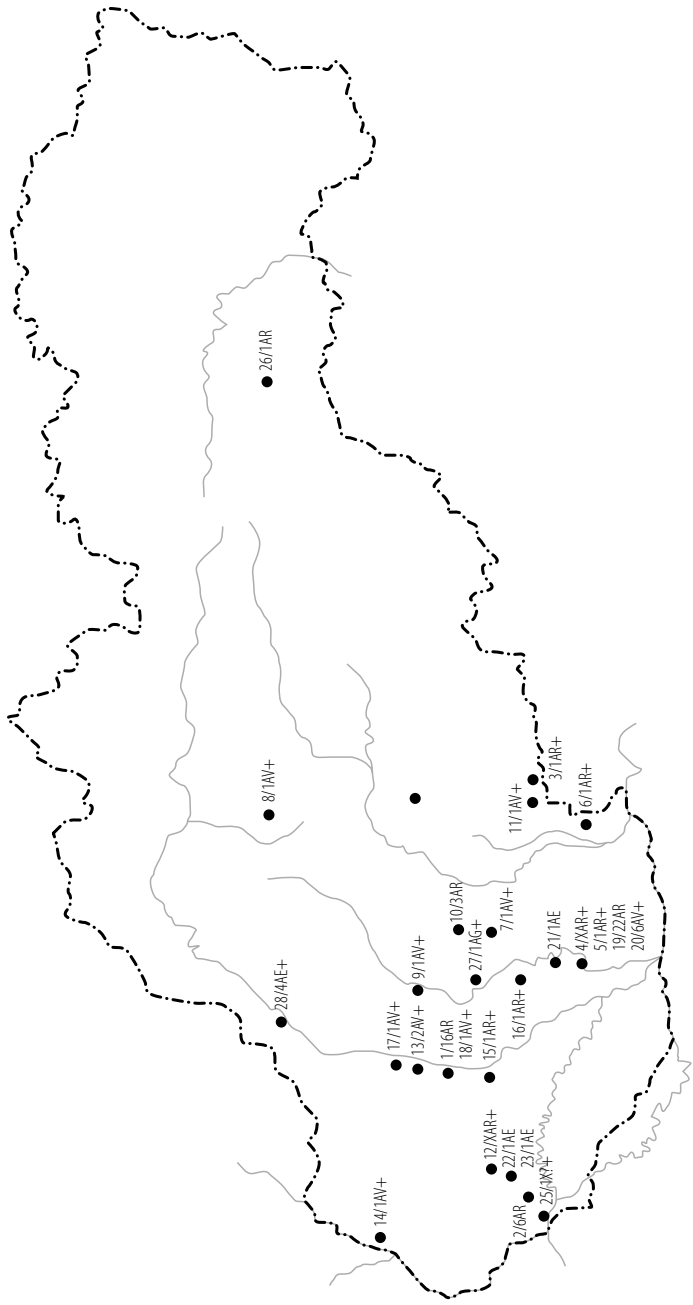

Obr. 2. Nálezy tureckých mincí na Slovensku.
Legenda: pořadové č. tabulky/počet mincí; AV = zlaté mince; AR = stříbrné mince; AE = měděné mince; X = neurčený počet; + = další neturecké mince součástí nálezu.

obsahující pouze osmanské mince, ať už v počtu větším či mince jednotlivé. Objevuje-li se zde v nálezech stříbro, je v rozhodující míře představováno nominálem *akče*, který byl pro období 16. a 17. století rozhodující tureckou oběžnou mincí. V této souvislosti je zajímavým faktem velmi špatná kvalita ražeb některých zaznamenaných *akče* (tab. 2:2, 5, 10). Tyto mince převážně nesou jméno centrální mincovny v Istanbulu (Qustantínija

– tab. 2:2, 5, 10, 19) nebo jména mincoven srbských (Belgrád – tab. 2:19; Qaratowa – tab. 2:2). Ona špatná kvalita těchto mincí nepochybně souvisí s potřebou jejich obrovského počtu a s tím spojenou překotností a nepečlivostí jejich ražby (dvojrázy, barbarisovaná kaligrafie legend, opominuté reversní razidlo, atd). Přestože se na mincích objevují jména profilových mincoven, lze se důvodně domnívat, že razidla byla kopírována z oficiálních dosloužilých prototypů nebo přímo z obrazů obíhajících mincí mimo výše zmíněné mincovny. Technická selhání zase hovoří o špatné organizaci a kontrole ražebního procesu. Vzhledem k faktu, že výroba mincí v tehdejších podmínkách nebyla vcelku nákladná a mohla se uskutečnit i v primitivních podmínkách, dalo by se uvažovat o možnosti, že mince byly raženy na místě potřeby cestou, např. ve vojenských táborech. Mlčení pramenů k produkci, distribuci a oběhu osmanských mincí na Slovensku by pak mohlo potvrzovat nevýjimečnost či okrajovost takových to jevů.

***

Při závěrečném srovnání je možno konstatovat, že na území Čech a Moravy je doloženo okolo tří set mincí osmanské provenience a až na raritní výjimky jde o mince zlaté, které byly v drtivé většině součástí smíšených nálezů a byly ukryty do země rovněž v převážné většině případů s tezauračními úmysly v průběhu třicetileté války nebo v období těsně po ní. Oproti Čechám, kde jsou nálezy rovnoměrně teritoriálně rozloženy, Morava vykazuje určitý posun na sever (obr. 1), což je dáno geografickým uspořádáním a nájezdy Turků a Tatarů. Naproti tomu na Slovensku je registrováno okolo sta tureckých mincí a kvantitativně převažují v nálezech ražby stříbrné či z obecných kovů. Zlato je zde pouze příměsí tezauračních nálezů. O skladbě oběživa 16. a 17. století zde vypovídají zejména nálezy obsahující pouze osmanské mince, kterých je řádově polovina z celkového počtu oproti sousedním Čechám a Moravě. Stříbro je v rozhodující míře ve slovenských nálezech představováno nominálem *akče*, který byl pro dané období rozhodující tureckou oběžnou mincí. To vzhledem k politicko-vojenskému vývoji svědčí o faktu, že tyto mince, na rozdíl od Českých zemí, byly po jistou dobu součástí oběžného systému v jižní a jihozápadní části země.

Literatura

Adámek, K. V. 1900–1901: Město Skuč. Památky archeologické 19, 295.

Album, S. 1998: A Checklist of Islamic Coins. Santa Rosa.

Augst, B. 1958: Osmanské altuny z nálezu v lese Koblížku u Kamenice n. L. Numismatické listy 13, 92–96.

Budaj, M. – Hunka, J. – Novák, V. 2005: Nové nálezy tureckých mincí zo Slovenska. Numismatický sborník 20, 127–138.

Dangl, V. – Kopčan, V. 1995: Vojenské dejiny Slovenska II. 1526–1711. Bratislava.

Fiala, E. 1922: Zlatý poklad. Koblížek u Kamenice. Věstník Numismatické společnosti československé 4, 170–171.

Gyöngyössy, M. 2004: Altin, Akcse, Mangir... Oszmán pénzek forgalma a kora újkori Magyarországon. Budapest.

Hunka, J. 1992: Neznámy nález tureckých mincí z okolia Hlohovca. Balneologický spravodajca 31, 132–135.

Hunka, J. – Voštinár, Ľ. 1994: Dejiny mesta. Vzácny nález stredovekých mincí v Pezinku a ich interpretácia. Pezinčan 12, 7.

Kopčan, V. 1986: Turecké nebezpečenstvo a Slovensko. Bratislava.

Kopčan, V. – Krajčovičová, K. 1983: Slovensko v tieni polmesiaca. Martin.

Nálezy III/1: Nemeškal, L.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In:

Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III. Praha, 1957, 7–214.
Nál. 2: Hlinka, J. – Kraskovská, Ľ. – Novák, J. (ed.): Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Nálezy mincí na Slovensku II. Bratislava 1968.
Nál. 3: Hlinka, J. – Kolníková, E. – Kraskovská, Ľ. – Novák, J. (ed.): Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava 1978.
Nál. 4: Kolníková, E. – Hunka, J. (ed.): Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra 1994.
Nemeškal, L. 1958: Nálezy z údobí třicetileté války v Drhovech, okr. Dobříš. Numismatický sborník 5, 353–354.
Nohejlová-Prátová, E. (ed.) 1955–1958: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I–IV. Praha.
Novák, V. 1996: Find of a Piaster of the Ottoman Sultan Mustafa II in Prague-Suchdol Quarter. Archiv Orientální 64, 395–398.
– *2000*: Characteristic Features of the Ottoman Coinage/Caratteristiche generali della monetazione otomana. In: Vismara, N.: Monete di Piuro, 7. elementi per una ricerca. Chiavenna. Museo della Valchiavenna, 51–56, 60.
Pere, N. 1968: Osmanlilarda Madeni Paralar. Coins of the Ottoman Empire. Istanbul.
Petrtyl, J. 1955: Nálezy mincí na Hlinecku. Numismatický sborník 2, 189.
Skutil, J. – Malá, A. 1958: Soupis středo- a novověkých nálezů mincí na Moravě. Numismatický sborník 2, 332.
Sultan, J. 1977: Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic. Thousand Oaks.
Štěpková J. 1957: Nález u Chvalkovic (okres Jaroměř). Numismatický sborník 4, 213–214.
– *1963*: Coins of the Osmanli Sultans in the Coin-Hoards found on Czechoslovak Territory. Annals of the Náprstek Museum 2, 141–192.
– *1964*: The Structure of the Finds of the Islamic Silver Coins in the Territory of Czechoslovakia. Annals of the Náprstek Museum 3, 113–128.
– *1968*: Islámské mince v nálezech ze Slovenska. Numismatický sborník 10 (1967–1968), 278–282.
Tauer, F. 1984: Svět islámu. Praha.

Summary

Vlastimil Novák, Structure of finds of Ottoman coins registered in the territory of Bohemia, Moravia, Silesia and Slovakia and their interpretation in light of the newly published material

There are more than three hundred Ottoman coins registered in finds in the territory of Bohemia, Moravia and Silesia. With some exceptions, mostly gold coins have been a part of mixed coin hoards buried in their vast majority during the Thirty Years' War (1618–1648) or shortly after because of the thesaurization reasons. Comparing to Bohemia, where finds have been distributed equally in its territory, distribution of Moravian finds shows some shift to the north because of the geographical characteristics and the Turkish and Tartar raids. On the other hand, in Slovakia, some hundred of Ottoman coins have been registered with prevailing silver and copper segment. Gold represents only a peripheral addition in case of finds with hoarding connotation. Finds containing only Ottoman coins – about half of the whole number of finds comparing to Bohemia, Moravia and Silesia – offer an information about coin circulation in the Slovak territory in the 16th and 17th century. Silver in Slovak finds is represented by coins of the *akçe* type in decisive quantity and these specimens served as the predominant Ottoman coins in circulation of that period. Because of the military and political situation there, these coins – in contrast to the neighbouring territory – became an important element of the local monetary circulation for a certain period in the southern and south-western part of Slovakia.

English by V. Novák

NĚKOLIK NEZNÁMÝCH VARIANT PRAŽSKÝCH GROŠŮ JAGELLONSKÉHO OBDOBÍ

Jiří HÁNA

Uplynulo už dlouhých 38 let od prvého vydání základní práce o typologii a chronologii pražských grošů jagellonského období (*Hásková 1968*). Tři roky na to se tato stěžejní práce – prototyp ideální podoby typologicko-chronologického zpracování pražských grošů – dočkala druhého vydání (*Hásková 1971*). Spolehlivost práce prověřila v průběhu let četná zpracování mincovních nálezů a jejím nezanedbatelným prubířským kamenem je bezpochyby i podle ní přetrvávající určování jagellonských grošů řazených do odborných publikací, numismatických aukcí, veřejných i soukromých sbírek.

Jako každá typologie mincí grošového období, ani typologie grošů jagellonského období nemůže i při sebeusilovnější snaze vyčerpat beze zbytku variabilitu mincí sledovaného úseku (např. *Hána 2003a*; *týž 2003b)*. To ukazují dnes již četné materiálové práce (např. *Hásková 1991*; *Novák 2003a*; *týž 2003b*),[1] snažící se formou popisu nových, neznámých variant o doplnění uvedené studie.

To je cílem i tohoto příspěvku, který zaznamenává grošové ražby jagellonského období vesměs typově prací J. Háskovou (*1968*; *táž 1971*) registrované, jejichž obrazová odlišnost či opisová variabilita však dosud nebyly zachyceny. V několika případech je příčinou popisované variability také rytecká chyba.

Mince popisuji takto:

ČECHY, Vladislav II. Jagellonský (1471–1516), mincovna: *Kutná Hora*
ražba z let: 1477–1479 řezač želez: Říha zlatník

1) X. c/… ✠ WLADISLAVS ✠ SECVNDVS
✠ DEI ✠ GRATIA ✠ REX ✠ BOEMIE
✠ ✠ ✠ GROSSVS ✠ PRAGENSES

Groš č. 1: do jisté míry odpovídá var. Hásková (*1971*) č. X. c/2, avšak s tím rozdílem, že mezi slovy WLADISLAVS SECVNDVS je umístěno rozdělovací znaménko v podobě tečky.

ražba z let: 1479–1494 řezač želez: Jíša (Giessa)

2) XI. a/… WLADISLAVS SECVNDVS
✠ DEI ✠ GRATIA ✠ REX ✠ BOEMIE
✠ ✠ ✠ GROSSVS ✠ PRAGENSES

Groš č. 2: podobný variantě Hásková (*1971*) č. XI. a/1. Variabilita je dána umístěním dvojice kosých křížků nad sebou před úvodním rozdělovacím znaménkem rubního opisu: ✠ ✠

[1] Absence souhrnné publikace však někdy způsobuje i duplicitu nově zveřejňovaných údajů, např. E. Novák (*2003a*) publikoval minci, která již je z literatury známa (*Hásková 1991*, č. 449).

ražba z let: 1502–1509 řezač želez: Hanuš z Řásné

3) XV. b/…

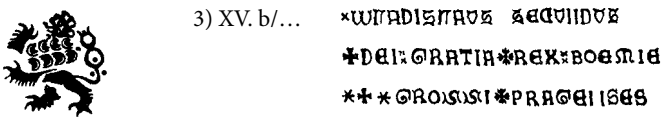

Groš č. 3: rozdělovací znaménko v podobě kosého křížku na začátku vnitřního opisu, ani písmena L ve jméně panovníka vypuncovaná vlivem nepozornosti rytce vzhůru nohama Hásková (*1971*) č. ve výčtu opisových variant u tohoto typu neuvádí.[2] Lev má navíc ještě třetí tečku v dolní smyčce – u kořene ocasu. Řada malých měsíčků na krku je rovněž výraznější.

4) XVII. a/…

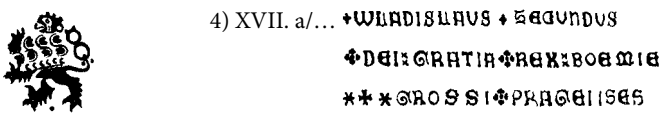

Groš č. 4: prakticky shodný s variantou Hásková (*1971*) č. XVII. a/2, jen mezi zadníma nohama lva je na tomto exempláři umístěna tečka.

5) XXI. –/…

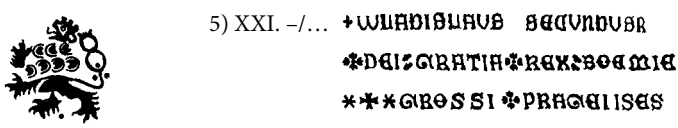

Groš č. 5: koruna této varianty odpovídá koruně Hásková (*1971*) č. XXI. d/. Opis je de facto shodný s opisovou variantou Hásková (*1971*) č. XXI. b/2, jen s tím rozdílem, že jméno krále Vladislava II. ve vnitřním opisovém pruhu doprovází pouze zkratka titulu Rex – „R" (nikoliv Rex Boemie: „RB")

6) XXIII. e/…

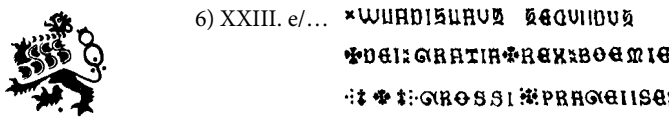

Groš č. 6: odpovídá typově a prakticky i opisem variantě Hásková (*1971*) č. XXIII. e/1, jen ozdoba, kterou je uvozen rubní opis GROSSI PRAGENSES je jiná – shodná s rozdělovacím znaménkem prezentovaným na tomto místě u var. Hásková (*1971*) č. XXIII. b/3.

ražba z let: 1509–1516 řezač želez: Hanuš z Řásné[3]

7) XXIV. a/…

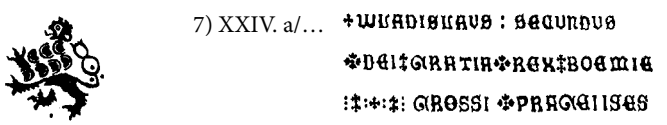

Groš č. 7: představuje kombinaci typů Hásková (*1971*) č. XXIII. a XXIV. Zatímco obraz lva i opisy odpovídají až na rozdělovací znaménko ve jméně krále a tvar písmene O ve slově GROSSI variantě Hásková (*1971*) č. XXIV. a/5, obraz koruny je identický s korunou Hásková (*1971*) č. XXIII. b/.

[2] Tutéž chybu rytce popsal nedávno E. Novák (*2003a*, 162), avšak nekvalitní fotografie mince v uvedeném příspěvku neodpovídá popisu!

[3] Na tomto místě bývají někdy uváděni dva rytci: Hanuš z Řásné a Zikmund z Liboslavě. Že jde v případě druhého rytce o omyl, doložil např. J. Schiller (*1988*, 123).

8) XXIV. –/… WLADISLAVS SECUNDUS
✤DEI:GRATIA✤REX:BOEMIE
:✤: GRSSI ✤PRAGEIISES

Groš č. 8: koruna je shodná s korunou var. Hásková (*1971*) č. XXIV. c/, ale zprava i zleva jsou kolem koruny tohoto groše umístěny tečky. Opis odpovídá opisové variantě Hásková (*1971*) č. XXIV. d/1, tento exemplář zachycuje ryteckou chybu v podobě vynechaného písmene O ve slově GROSSI, takže celý rubní opis zní: GRSSI PRAGENSES (k tomuto exemplář: *Hána 2004a*; *týž 2004b*).

Poslední na tomto místě popsaný groš se jménem Vladislava II. patří do skupiny vzácných a jen zřídka se vyskytujících grošů ze sklonku Vladislavovy vlády. Vzácnost těchto typů souvisí s poklesem výtěžků kutnohorského důlního revíru (*Kořan 1950*, 10) a s omezením ražby grošové mince. Tato stagnace přetrvala i po celých deset let vlády krále Ludvíka, kdy kutnohorská mincovna produkovala téměř výhradně drobnou minci. Ražba pražských grošů je v uvedeném desetiletí doložena jen ve dvou týdnech: při neděli Populus roku 1523 a při neděli Invocavit roku 1524 (*Leminger 1884*).

ČECHY, Ludvík I. Jagellonský (1516–1526), mincovna: *Kutná Hora*
ražba z let: 1523–1524 řezač želez: Hanuš z Řásné

9) II. a/… LVDOVICVS PRIMVS
✤DEI:GRATIA:REX:BOEM
GROSSI ✤PRAGENSES

Groš č. 9: odpovídá v podstatě variantě Hásková (*1971*) č. II. a/1 jen s tím rozdílem, že písmena A a G ve slově PRAGENSES rubního opisu nejsou spojena v ligaturu a stojí vyryta samostatně vedle sebe. Rozdělovací znaménko na začátku vnitřního lícního opisu není čitelné.

Všechny v soupisu uvedené mince pocházejí ze sbírky autora. U žádného z grošů není bohužel znám nálezový původ. Metrologické údaje publikovaných mincí shrnuje tab. č. 1.

Tab. 1. Metrologické údaje.

Groš č.	Průměr [mm]	Hmotnost [g]	Poznámka
1	21,7 × 26,9	2,451	
2	26,6 × 26,6	2,734	
3	27,0 × 27,2	2,657	
4	28,2 × 28,5	2,692	
5	26,5 × 27,2	2,066	otřelý
6	28,5 × 28,3	2,948	
7	28,7 × 29,0	2,438	
8	28,0 × 27,9	2,628	
9	27,4 × 27,0	2,574	naprasklý

V krátkém materiálovém příspěvku je předloženo devět dosud neznámých variant pražských grošů jagellonského období jako podklad k doplnění stávající typologie. Nezbývá než vyčkat doby, kdy badatelské úsilí dospěje snad ke třetímu, doplněnému vydání studie o jagellonských groších z let 1471–1526. Avšak bez systematicky dlou-

Obr. 1. Neznámé varianty pražských grošů jagellonského období (1:1).

hodobě zveřejňovaného, dosud nepublikovaného, materiálu není další ucelená syntéza možná. K tomuto cíli se snaží přispět i tento článek.

Literatura

Hána, J. 2003a: Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419. Plzeň.

– *2003b*: Neznámý typ bílého peníze Vladislava Jagellonského. Sběratelské zprávy 94. Hradec Králové, 136–139.

– *2004a*: Výrobní defekty na mincích a jejich příčiny. Otisk přednášky z členské schůze ČNS, pob. v Domažlicích, konané 4. 11. 2004.

– *2004b*: Technické aspekty vývoje středoevropského mincovnictví do konce 19. století. Rigorózní práce. Katedra materiálu a strojírenské metalurgie, Fakulta strojní, Západočeská univerzita v Plzni. Nepublikovaný rukopis.

Hásková, J. 1968: Studie o jagellonských groších z let 1471–1526. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 22, 1968, č. 3.

– *1971*: Pražské groše z let 1471–1526. Vladislav II. – Ludvík I. Hradec Králové.

– *1991*: Pražské groše 1300–1526. České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze. „Chaurova sbírka". Svazek III. Praha.

Kořan, J. 1950: Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském. Praha.

Leminger, E. 1884: O mincování v Hoře Kutné za krále Ludvíka. Památky archaeologické 12 (1882–1884), 446–451.

Novák, E. 2003a: Dvě zajímavé chyboražby mincí Vladislava II. Jagellonského. Sběratelské zprávy 106. Hradec Králové, 161–163.

– *2003b*: Další varianta pražského groše Vladislava II. Jagellonského. Numismatické listy 57, 107–108.

Schiller, J. 1988: Nové poznatky k otázkám chronologie pražských grošů Vladislava II. Jagellonského. In: Problematika mincovníctva Jagelovcov. Nitra – Svit, 115–124.

Summary: Jiří Hána, Several unknown varieties of Prague *grossi* from the Jagellonian period.

Nine unknown varieties of Prague *grossi* from the Jagellonian period are described. Eight of them bear the name of the King Vladislav II, and one has been struck under Louis I. Coins have already been typologically listed according to the recent chronology, but they are varied in their image, margin or mistakes of the engraver. Utility of publication of such unknown varieties from private or public collections is discussed, as well as the importance of complete typological listings. This article is supposed to support publication of complete typology and chronology of Prague *grossi* from the Jagellonian period.

English by V. Novák

OPISOVÁ VARIANTA KREJCARU MAXMILIÁNA II. Z PRAŽSKÉ MINCOVNY

Jiří HÁNA

Praktická nepostižitelnost všech obrazových i opisových variant doprovází vždy vznik jakékoliv soupisové práce o mincích kteréhokoliv historického období. Je to především relativní umělecká volnost, se kterou zpracovávali rytci mincovních razidel předepsané téma. V této umělecké invenci mají svoji příčinu obrazové varianty. Setkáme se s nimi stejně tak ve starověku, jako středověku či novověku. Vedle variability výtvarného pojetí však vznikají, tentokrát nepozorností rytce, také chyby. Především vynecháním nebo přidáním písmen u mincí s opisy vznikají tzv. opisové varianty. Podchycení všech opisových variant v sebedokonalejším soupisu není možné, dokud budeme moci předpokládat vyzvednutí byť jednoho jediného nálezového souboru nebo třeba jen jedné jediné nálezové mince. Ta může totiž být právě onou opisovou variantou nebo dokonce zcela novým typem, který nebyl a ani dost dobře nemohl být do stávajícího soupisu zahrnut. Oprávněnost tohoto tvrzení lze snadno doložit existencí nedávno vydaného dodatku (*Halačka 2001*) prozatím nejúplnějšího katalogu českých mincí tolarového období „Mince zemí Koruny české" (*Halačka 1987*; *týž 1988a*; *týž 1988b*), a stejně tak i drobnými materiálovými příspěvky v odborných numismatických časopisech, které na tyto nepodchycené varianty často badatelskou i sběratelskou veřejnost upozorňují.

Měly by to však být vždy jen jednoznačné chyboražby mincí (*Hána 2003*) vzniklé v důsledku rytecké chyby a nikoliv chyby ražební, jejichž charakter je naprosto nahodilý, a proto do typologického zpracování v žádném případě nepatří. Je bohužel běžným nešvarem české sběratelské numismatiky modelovat z nahodilého lokálního nedoražení či dvojrázu sběratelskou raritu – neznámou a nepopsanou variantu. Nehledejme však vzácnosti tam, kde nejsou, usnadníme si tím práci – a usnadníme ji nejen sobě, ale především těm, kteří přijdou po nás!

Cílem tohoto příspěvku má být popis chyboražby, vzniklé vynecháním písmene v opisu – tedy neznámé opisové varianty. Touto ryteckou chybou byl v našem případě postižen krejcar císaře Maxmiliána II. (1564–1576) z pražské mincovny s mincmistrovskou značkou Hanuše Hardera (1564–1578) – supí hlava vpravo ve štítku.

Minci popisuji takto:

ČECHY, **Maxmilián II.** (1564–1576), mincovna: *Praha*, mincmistr Hanuš Harder, AR krejcar 1571(?)

Av: korunovaný říšský orel se svatozářemi kolem hlav a s půleným kruhovým prsním štítkem, v jehož spodní polovině uvedena nominální hodnota I;
MAX · II · D : G · R · (mmz.) S · A · G · H · B · REX

Rv: na dvou, přes sebe pod úhlem 45° položených křížích, z nichž větší zasahuje do opisu, štítek s českým lvem, v nejsvrchnějších a nejspodnějších úhlech mezi kříži letopočet 1 – 5 – 7 – [1], jehož poslední číslice je vlivem nedoražení obtížně čitelná;
ARC : – DV · A : – DV · B : – MA · M

Průměr: 18,0 mm; hmotnost: 0,853 g.

Výjimečnost tohoto pražského krejcaru spočívá v rytecké chybě – ve vynechání zkratky císařského titulu Imperator, takže celý nezkrácený lícní opis zní: **MAX***imilianus*

Obr. 1. Maxmilián II. (1564–1576), mincovna: Praha, mincmistr H. Harder, krejcar 1571(?); avers (a), revers (b), detail mincmistrovské značky a chyboražby (c); zvětšeno.

II. **D***ei* **G***ratia* **R***omanorum* **S***emper* **A***ugustus* **G***ermaniae* **H***ungariae* **B***ohemiae* **REX**. Mince až na uvedenou chybu odpovídá typu Halačka (*1987*, 109) č. 183 a Janovský (*1948*) č. 177. Vynechání titulu Imperator – císař není na českých krejcarových mincích ojedinělé. Setkáváme se s ním v konkrétním případě krejcarů císaře Maxmiliána II. také na ražbách z českobudějovické mincovny (*Halačka 1987*, 140, typ č. 252; *týž 2001*, 34, typ č. 252a). Krejcar z pražské mincovny, tedy se značkou mincmistra Hardera, s touto ryteckou chybou dosud nebyl znám. Doplňme proto i jím nekonečnou řadu opisových variant českých mincí tolarového období.

Literatura

Halačka, I. 1987: Mince zemí Koruny české. 1. díl. Kroměříž.
– *1988a*: Mince zemí Koruny české. 2. díl. Kroměříž.
– *1988b*: Mince zemí Koruny české. 3. díl. Kroměříž.
– *2001*: Mince zemí Koruny české 1526–1856. Dodatek č. 1. Praha.
Hána, J. 2003: Chyboražby mincí. Numismatické listy 58, 57–59.
Janovský, H. 1948: České vládní mince – kartotéka novověku. Praha.

Summary: Jiří Hána, A variety of margin in case of *kreutzer* struck under Maximilian II in the mint of Prague

An unknown errorneusly struck *kreutzer* produced under Maximilian II in Prague, mint with mint-master's mint-mark by Manuš Harder, is described. The coin type is listed as *Halačka 1987,* no. 183 (*Janovský 1948*, no. 177), but there has been an abbreviation for the title "Imperator" omitted in the obverse margin. The same mistake is also known from marginal inscriptions of *kreutzers* struck under Maximilian II in the mint of České Budějovice.

English by V. Novák

UNIKÁTNÍ BÍLÝ PENÍZ RUDOLFA II. Z ROKU 1612

Jiří HÁNA

Bohaté a pestré mincovnictví císaře Rudolfa II. bylo v minulosti námětem řady zpracování (k nejdůležitějším patří: *Newald 1885*; *Čermák – Skrbek 1891–1913*; *Cejnek 1935*; *MA 1948*; *Janovský 1948*; *Halačka 1987*; *týž 2001*). Jde o období, ve kterém se na malé mincovní ploše dokonale uplatnilo vrcholné renesanční výtvarné umění. Se souhlasem uměnímilovného císaře získala heraldická strohost státního znaku na tolarových ražbách novou dimenzi v pojetí mistra nad jiné povolaného – Antonia Abondia. V Čechách byla zavedena ražba malých grošů – jediné mince s česky slovně uvedenou nominální hodnotou na ražbách tolarové doby.

a b

Obr. 1. Čechy, Maxmilián II. (1564–1576), mincovna: Jáchymov, mincmistr J. Geitzkofler, bílý groš 1575 (a), bílý peníz 1574 (b) – zvětšeno.

Malý groš byl součástí do jisté míry výjimečného zemského měnového systému Českého království, který vzdáleně navazoval na předchozí měnu grošovou. Jakýmsi pokračovatelem pražského groše (jehož ražba byla zastavena v roce 1547) byl bílý groš, vydávaný po přechodu ze zlatníkové měny zpět na tolarovou v roce 1573. Bílý groš byl dělen na sedm bílých peněz (denárů) a každý z bílých peněz pak platil dva peníze malé (černé), nazývané též haléři. Oba tyto nejdrobnější nominály přetrvaly téměř beze změn zánik pražského groše v roce 1547 a úspěšně se začlenily do následujících měnových systémů zlatníkového a tolarového. Poslední bílé a malé peníze byly ražené ještě za Ferdinanda II. v roce 1620 (*Halačka 1988a*, 409, č. 790 a 791; *týž 2001*, 84, č. 790a).

a b

Obr. 2. Čechy, Rudolf II. (1576–1611), mincovna: Kutná Hora, mincmistr J. Šatný, malý groš 1578 (a); mincovna: Jáchymov, mincmistr J. Kádner, malý groš 1578 (b) – zvětšeno.

Malý groš byl do tohoto systému zaveden rozhodnutím zemského sněmu sice již roku 1577, ovšem první mince toho druhu byly ražené až s letopočtem 1578. Uvedený zemský sněm současně konstatoval ve svých usneseních akutní nedostatek drobné mince. Protože se ale nedařilo ani v následujících třech letech zjednat nápravu, přijali stavové na sněmu roku 1580 usnesení, které výslovně nařizovalo výrobu drobné mince

z poloviny veškerého mincovnám dodaného kovu: „*Též také stavové toho potřebu velikou z mnohých příčin poznávají a JMCské za to poníženě prosili, aby na tento čas více mince drobnější, totiž bílých a malých grošuov a bílých peněz bito bylo: a na tom jsou se s JMCskou snesli, že do roka pořád zběhlého ve všech mincech v království Českém toliko polovice stříbra na tolary, a druhá polovice na touž drobnější minci se mincovati má*“ (*Čermák – Skrbek 1891–1913*, 91).

Obr. 3. Čechy, Rudolf II. (1576–1611), mincovna: Kutná Hora, mincmistr J. Dominig, bílý peníz 1599 – zvětšeno.

Obr. 4. Čechy, Rudolf II. (1576–1611), mincovna: České Budějovice, mincmistr K. Schönfeld, bílý peníz 1578 – zvětšeno.

Obr. 5. Čechy, Rudolf II. (1576–1611), mincovna: Kutná Hora, mincmistr J. Šatný, malý (černý) peníz 1586 – zvětšeno.

Bílé peníze Rudolfa II., zpravidla jednostranné, vycházejí nyní ze tří českých královských mincoven. Kutnohorské bílé peníze z let 1578–1599 se přidržují v kresbě lva oněch peněz krále Maxmiliána II. K drobným změnám ve výtvarném provedení lva na horských bílých penězích dochází, stejně jako i na ostatních drobných mincích (bílý a malý groš), roku 1600. V kresbě lva těchto mincí je patrná změna rytce, změna důrazu a citu pro odlišné detaily než byly akcentovány v tolik charakteristické práci Jiřího z Řásné (např. *Smělý 2000*). Tehdy se objevuje onen lev, kterého později můžeme pozorovat na vzorně rytých kolcích stavovských mincí. Opis bílých peněz, rozdělený císařskou korunou, uvádí vždy pouze zkrácené jméno RVDOLPHVS SECVNDVS a letopočet. Z roku 1601 známe navíc i stříbrnou klipu Rudolfova bílého peníze.

Jáchymovský bílý peníz mincmistra Jiřího Kádnera z Greifenecku z roku 1580 má opis RVDOL.II.BO.REX.80 nahoře dělený císařskou korunou a dole mincmistrovskou značkou (plýskavice). Další jáchymovské bílé peníze mincmistra Kryštofa Taubenreuttera jsou nedatované a z let 1600 a 1602. Datované bílé peníze jsou oboustranné, čímž se vymykají z řady ostatních bílých peněz. Na líci mají klasický obraz českého lva a opis RVDOL.2. (mmz.) BOH.REX. Na rubu pak letopočet. Zdůrazněme rovněž nezvyklé použití arabské číslice 2 v králově jméně v opisu těchto mincí. Je navíc evidentní, že jáchymovský bílý peníz bez letopočtu je chyboražbou, kdy bylo při ražbě použito pouze jediného razidla.

Českobudějovické bílé peníze známe z let 1578, 1579 a 1584 s mincmistrovskou značkou Kryštofa Schönfelda (hvězda) a z let 1585, 1586 a 1592 s mincmistrovskou značkou Kryštofa Mattighofera (lví hlava). Mince obou těchto úředníků mají v opisu různě zkrácené jméno panovníka RVDOLPHVS.SECVNDVS a letopočet.

Ražbu malých (černých) peněz zajišťovala především královská mincovna v Kutné Hoře. Výjimku v tomto ohledu tvoří pouze haléř z roku 1583 s mincmistrovskou značkou pražského mincmistra Lazara Erckera ze Schreckenfelsu (lilie). Kutnohorské malé peníze vycházely z Vlašského dvora ve dvou typech. U prvních, starších, byl umístěn letopočet po stranách korunované iniciály králova jména: $^{15}\mathbf{R}^{86}$. Počínaje rokem 1600 lze zaznamenat nové uspořádání obrazu malých peněz, kdy je letopočet umístěn pod

korunovanou iniciálou panovníkova jména a na jeho původním místě přichází zkratka titulu českého krále (**R**ex **B**ohemie) ^{R} **R** ^{B}. Oba typy jsou v letech 1600–1606 vydávány paralelně, po tomto roce se razí již výhradně typ s letopočtem pod iniciálou.

I na počátku 17. století byl zachováván kurs 1 bílý groš = 7 bílých peněz = 14 malých peněz. Malých peněz šlo přitom 6 na krejcar a bílé 3 (*Čermák – Skrbek 1891–1913*, 51). Výrobní parametry bílých ani malých peněz nedoznaly od roku 1576 žádných změn. Bílé peníze byly emitovány v jakosti 5 lotů (0,313) v počtu 659 kusů ze sazené hřivny. Malé peníze v jakosti 2 loty a 3 kvintlíky (0,172) v počtu 733 kusy na hřivnu.

Náročnost ražby drobných mincí dokládají mzdové tarify platné v kutnohorské mincovně koncem 16. století (*Čermák – Skrbek 1891–1913*, 56):

Hřivna zmincovaná na:	Mzda vyplacená pregéři [bílých peněz]:
tolary	12
bílé groše	16
malé groše	18
bílé peníze	21

Pregéři však neradi razili drobnou minci, neboť vyšší mzda přeci nebyla úměrná vynaložené práci. Pro srovnání uveďme, že zmincování hřivny na tolary představovalo vyražení osmi kusů tolarových mincí, zatímco zmincování hřivny stříbra na bílé peníze bylo reprezentováno počtem 659 kusů. Přestože vybití hrubé tolarové mince si určitě vyžádalo větší námahy oproti jednomu úderu kladivem při ražbě nejmenšího nominálu, bylo přec oněch úderů, než byla zmincována hřivna na drobné, nepoměrně víc.

I navzdory pečlivé snaze po úplnosti soupisů známých nominálů a ročníků drobných i hrubých mincí uvedeného období lze ještě dnes občas najít neznámou variantu, ročník i typ mince. Příkladem toho může být bílý groš Rudolfa II. z kutnohorské mincovny s letopočtem 1611[1] nebo Rudolfův kutnohorský bílý peníz s letopočtem 1612, objevený nedávno ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy a uložený tamtéž pod inv. č. 15.736.[2]

Tuto minci popisuji takto:

ČECHY, Rudolf II. (1576–1611), mincovna: *Kutná Hora*, mincmistr Pavel Škréta (1608–1612), AR bílý peníz 1612
Av.: korunovaný český lev doleva, RVDOL.SECVN.161Z
Rv.: hladký
Lit.: *Halačka 1987*, 199–200, typ č. 383.
Rozměry: 13,5/13,1 mm; hmotnost: 0,25 g.

V posledním roce života císaře Rudolfa II. bylo již mincování pod jeho jménem v českých mincovnách velmi omezené. Pražská mincovna razila dokonce už v roce 1611 hrubé mince s obrazem, jménem a tituly Rudolfova bratra a nástupce krále Matyáše. S letopočtem 1612 se jménem Rudolfa II. jsme znali doposud pouze malý groš (*Halačka*

[1] Rukopis příspěvku s jeho popisem byl předán již v září 2002 redakci Numismatických listů, dodnes však nebyl otištěn.

[2] Za poskytnutí mince k publikaci děkuji PhDr. J. Militkému, který numismatickou sbírku Muzea hlavního města Prahy zpracovává.

1987, 181–184, typ č. 356 a 357) z mincovny v Praze; tolar (*Halačka 1987*, 191, č. 369), malý groš (*Fiala 1888*, č. 1644; *MA 1948*, 99)[3] a malý peníz (*Halačka 1987*, 200–201, č. 386) z mincovny kutnohorské a tolar (*Halačka 1987*, 206, č. 395) a malý groš (*Halačka 1987*, 212–214, č. 410) z mincovny v Jáchymově. Českobudějovická mincovna definitivně ukončila činnost již koncem listopadu 1611 v důsledku úpadku dolování v rudolfovském důlním revíru po smrti Petra Voka z Rožmberka (†1611). K řadě českých ražeb se jménem Rudolfa II. s letopočtem 1612 jsme pak tímto příspěvkem přidali kutnohorský bílý peníz. Vzhledem ke skutečnosti, že císař Rudolf zemřel již 20. ledna 1612, je namístě připomenout, že uvedené ražby budou ukázkou obvyklé praxe v mincovnách, kdy byla razidla pro nový ročník nejběžnějších mincí přichystána již na konci předchozího roku a pravděpodobně tak půjde o ražby ze sklonku roku 1611 nebo z několika prvních dní roku následujícího.

Literatura

Cejnek, J. 1935: Österreichische, Ungarische, Böhmische und Schlesische Münzpragungen von 1519 bis 1705. Wien.

Čermák, K. – Skrbek, B. 1891–1913: Mince království Českého za panování rodu Habsburského od roku 1526. Pardubice.

Fiala, E. 1888: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Prag.

Halačka, I. 1987: Mince zemí Koruny české. 1. díl. Kroměříž.

– *2001*: Mince zemí Koruny české 1526–1856. Dodatek č. 1. Praha.

Janovský, H. 1948: České vládní mince – kartotéka novověku. Praha.

MA 1948: Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien.

Newald, J. 1885: Das österreichische Münzwesen unter den Kaisern Maximilian II., Rudolph II., und Mathias. Numismatische Zeitschrift 17, 167–416.

Smělý, T. 2000: Jiřík starší z Řásné – opomenuté výročí kutnohorského zlatníka a řezače mincovních kolků. Drobná plastika 38, 99–102.

Summary: Jiří Hána, An unique white coin struck under Rudolph II in 1612.

There is production of small change in Bohemia under Rudolph II discussed in the article. Coins citing the name of Rudolph II during the very last year of his rule were very limited in their number. The the mint of Prague produced, even in 1611, coins with image, name and titles of the Rudolph's brother and successor the King Mathias. There were only few coins of 1612 known with the name of Rudolph II: a small *grossus* struck in Prague, a *thaler*, a small *grossus* and some small change pieces struck in Kutná Hora, and a *thaler* and a small *grossus* struck in Jáchymov. And now, the white coin struck under Rudolph II in his name in 1612 in Kutná Hora has been added. This coin is currently preserved at the Prague Municipal Museum. Emphasizing the fact, that Rudolph died on January 20, 1612, it is necessary to remind these coins as representing an example of usual contemporary practice in mints – dies of the most frequented coins of the coming year have been prepared even at the end of the previous year. That is why the above mentioned coins were most likely struck at the end of 1611 or at the very beginning of the next year.

English by V. Novák

[3] Kutnohorský malý groš z roku 1612 je patrně kladený I. Halačkou (*1987*, 181–184, č. 357) do pražské mincovny.

ZAJÍMAVÉ DOBOVÉ FALZUM SLEZSKÉ GREŠLE LEOPOLDA I.

Kamil SMÍŠEK

Jednou z opomíjených a okrajových oblastí numismatické vědy je rovněž zkoumání produktů dobové mincovní falzátorské činnosti – falešného mincovního oběživa. V určitých etapách středověku a novověku patřilo falešné mincování k velmi běžným dobovým jevům a v množství soudobých hromadných i jednotlivých mincovních nálezů tak zanechalo své nesmazatelné stopy. Ve druhé polovině roku 2005 se autorovi tohoto příspěvku dostalo do rukou zajímavé dobové falzum slezské grešle Leopolda I. (obr. 1):

SLEZSKO, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *neznámá falzátorská dílna* („*Opole*“), mincmistr „David Ehinger (1668–1673)“, AE grešle 1669

Av.: dvouhlavý nekorunovaný orel zpříma, na prsou oválný štítek italského typu

Rv.: říšské jablko, po stranách oddělená dvojčíslí letopočtu 16–69 a dvě dvojice ozdobných znamének (2 kosočtverce – 2 rozvinuté střelky)

Lit.: *Halačka 1988*, neuvádí; *týž 2002*, neuvádí; *Šůla 1976*, 49, var. L3-R36 (pro tento ročník však neuvádí).

0,62 g; 16,7/15,8 mm; otřená, střížek nepravidelného tvaru

Obr. 1. Předpokládaná předloha falzátora: rub opolské grešle 1669 (zvětšeno).

Obr. 2. Předpokládaná předloha falzátora: líc opolské grešle 1689 (zvětšeno).

Ačkoliv se na první pohled může zdát, že na výše popsaném falzu není nic nápadného, při bližším prozkoumání je z něj možné vyčíst několik zajímavých detailů. Ražba je zhotovena z měděného plechu o síle cca 0,4 mm. Stopy jakéhokoliv pokovení drahým kovem nejsou na jejím povrchu patrné. Samotné provedení obrazu mince neprozrazuje nijak zvláště umělecky zdatného výrobce razidel, naopak je zřetelná jistá hrubost a především zjednodušení detailů, např. ozdobná znaménka v horní části reversu mají tvar prostých nepravidelných kosočtverců, zatímco ve skutečnosti představují spíše čtyřcípé hvězdičky, které J. Šůla (*1976*, 48) popisuje rovněž jako kosočtverce. Velmi hrubý a nepravidelný je rovněž perličkový okraj obou stran mince a také kříž říšského jablka. Přesto však můžeme mezi soudobými variantami grešle ročníku 1669 poměrně snadno nalézt původní předlohu rubního falzátorského razidla (obr. 1). Nejdůležitějším a nejzajímavějším detailem je uvedený štítek italského typu nacházející se na prsou orlice na líci. Znak v této formě se totiž na nejstarších slezských grešlích vůbec nevyskytuje a jeho užití je pravděpodobně nejdříve doloženo až od roku 1689 (*Šůla 1976,* 49, tab. II).

Díky výše popsaným odlišnostem je tedy možné předpokládat, že uvedené měděné falzum vzniklo jako křížená ražba, tj. že pro rytí reversu byla vybrána jako předloha starší grešle s ročníkem 1669 (obr. 1) a pro rytí aversu grešle mladší, patrně až z období po roce 1689 (obr. 2). S největší pravděpodobností tedy i falzum samotné pochází nejdříve z doby po uvedeném roce. Otázkou zůstává, co k takovému jednání falzátory vedlo, zda to bylo prosté setření lícní strany starší grešle, které znemožnilo okopírovat její obraz nebo důvody zcela jiné a nyní již nepostižitelné.

Literatura

Šůla, J. 1976: Příspěvek k problematice variant ornamentů slezských grešlí Leopolda I. Numismatické listy 31, 45–55.

Halačka, I. 1988: Mince zemí Koruny české 1526–1856. III. díl. Kroměříž.

– *2002:* Mince zemí Koruny české 1526–1856. Dodatek I. Praha.

Summary: Kamil Smíšek, An interesting contemporary forgery of a Silesian *greschel* struck under Leopold I

This contribution offers description of an interesting contemporary forgery of a Silesian *greschel* struck under Leopold I (1657–1705) copying another piece of his coins produced in Opole in 1669. Analyzing the coin image, it is clear, that the forgery has been struck as a mule of older reverse of a *greschel* struck in 1689 (Fig. 1) and later obverse of a *greschel* struck after 1689 (Fig. 2). Because of these indicia, the forgery could be produced some time after 1689.

English by V. Novák

Starší nález římské mince z areálu římské vojenské stanice v Mušově (okr. Břeclav)

Petr KUBÍN – Jiří MILITKÝ

Za blíže neznámých okolností, patrně náhodně na povrchu, byla v roce 1974 objevena v areálu římské vojenské stanice v trati „*Burgstall*" jedna římská mince. Tu za cenu 100 Kčs prodal Vincent Radkovič (nálezce?) z Dolních Dunajovic do Regionálního muzea v Mikulově (inv. č. A/M 944; př. č. 39/74). Nález byl již v literatuře registrován (*Sejbal ml. 1988*, 6, č. I.8), avšak bez popisu a přesnějšího určení.

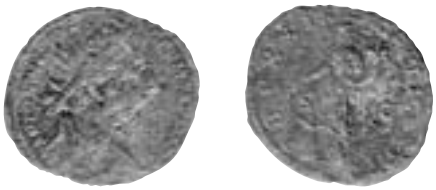

Řím-císařství, **Marcus Aurelius**, (161–180), mincovna: *Roma*, AE dupondius, 175, 30. emise
Av.: M ANTONINVS AVG-GERM SA[RMATICVS], ověnčená hlava M. Aurelia s paprskovitou korunou doprava
Rv.: TR P XXIX-IMP VIII COS III, S-C, stojící Annona doleva drží roh hojnosti a klasy nad *modiem* vlevo
RIC 3, 304, č. 1156; *BMC RE 4*, 641, č. 1515; *MIR 18*, 126, č. 313-8-16.
11,35 g; 26,1/24,8 mm; 11,5 h; 2/2, bez patiny – necitlivá konzervace (inv. č. A/M 944)

Výšinná poloha v trati „*Burgstall*" představuje bezesporu nejvýznamnější římskou lokalitu na území České republiky (souhrnně k lokalitě např.: *Tejral, J. 1986*; *Droberjar 2002*, 193–196). Mezi početnými římskými nálezy z tohoto naleziště jsou výrazně zastoupeny také římské mince. Doposud nejúplnější přehled tamních nálezů podal J. Sejbal ml. (*1988*). Dvě starší neregistrované mince a stručný přehled starších nálezů nedávno zveřejnil E. Droberjar (*2000*). Největší nárůst mincí z lokality pochází však až z výzkumů a povrchových detektorových prospekcí v průběhu posledních 15 let, které provádí Archeologický ústav AV ČR v Brně. Tento soubor, čítající více než 130 nových exemplářů, je zatím nepublikován.[1]

Mušovská mincovní kolekce je jedinečným pramenem ke studiu římského oběživa z období tzv. markomanských válek, pocházející navíc z území daleko od hranice impéria, kde vytváří jakýsi ostrov římského peněžního systému v *barbariku*. Právě s ohledem na mimořádný význam tohoto souboru je dnes nezbytná také detailní revize veškerého staršího nálezového fondu. Do této kategorie patří i zde publikovaný dupondius, ražený v Římě v roce 175. Zapadá do skupiny nejmladších ražeb z lokality, z nichž žádná nepřekračuje rok 180,[2] kdy po smrti Marka Aurelia uzavřel jeho syn Commodus s Germány mír a ukončil tak tzv. markomanské války (např. *Droberjar 2002*, 168–170). Tato politická událost zřejmě způsobila opuštění lokality. Tento předpoklad naznačila už publikovaná analýza tamních starších nálezů (*Sejbal ml. 1988*, 4–6) a nové vesměs nepublikované mincovní nálezy, včetně zde prezentovaného exempláře, tento předpoklad jen potvrzují.

[1] Tuto kolekci v současné době zpracovává J. Militký.
[2] Na skutečnost, že nečetné nálezy mincí z doby po roce 180 z Mušova-Burgstallu již s římským osídlením zřejmě nesouvisejí, upozornil už J. Sejbal ml. (*1988*, 4–7, č. 12–13).

Literatura

BMC RE 4: Mattingly, H. 1940: Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volume IV. Antoninus Pius to Commodus. London.

Droberjar, E. 2000: Dvě nepublikované římské mince z Mušova-Burgstallu. Numismatické listy 56, 84–87.

– *2002*: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.

MIR 18: Szaivert, W. 1986: Moneta Imperii Romani 18. Die Münzprägung der Kaiser Marcus Aurelius, Lucius Verus und Commodus (161/192). Wien.

RIC 3: Mattingly, H. – Sydenham, E. A. 1930: The Roman Imperial Coinage. Volume III. Antoninus Pius to Commodus. London.

Sejbal, J. jun. 1988: Der römische Stützpunkt bei Mušov in Südmähren und die Münzfunde. Folia Numismatica 3, 3–11.

Tejral, J. 1986: Neue Erkenntnisse zum römischen Stützpukt am Burgstall bei Mušov in Südmähren. Archeologické rozhledy 28, 395–410.

Summary: Petr Kubín – Jiří Militký: A Roman coin found in the territory of the Roman military quarters in Mušov (Břeclav district)

In 1974, a Roman coin was found in the territory of the Roman military quarters in Mušov (the "*Burgstall*" route) under unspecified circumstances. The coin has been attributed as a *dupondius* struck under Marcus Aurelius in the mint of Rome in AD 175 (RIC 1156). The placement of the quarters on the "*Burgstall*" route points to the most important Roman locality in the territory of the Czech Republic (see *Tejral, J. 1986*; *Droberjar 2002*, 193–196). The list of previously discovered Roman coins was published by J. Sejbal jr. (*1988*). The largest number of coins found in this location comes from excavations executed by the Archaeological Institute of the Czech Academy of Sciences in Brno during the last 15 years (more than 130 coins, unpublished up to date). These coins from Mušov serve as an important source for research in circulation of Roman coins during the Marcoman Wars and represent a sort of island of the Roman coinage in the Barbaricum. None of the mentioned coins cross AD 180, and the *dupondius* described above also belongs to that category.

English by V. Novák

Nález římské mince v obci Okořín (okr. Chomutov)

Marek CAJTHAML – Jiří MILITKÝ

V polovině 90. let 20. století objevil nejmenovaný nálezce v intravilánu obce Okořín římský antoninian. Mince byla nalezena při rytí na zahradě patřící k domu čp. 57. Zahrada je situována naproti domu přes silnici. Mince se nachází v držení nálezce.

Řím-císařství, **Herennius Etruscus**, jako Caesar (250–251), mincovna: *Roma*, AR antoninian
Av.: Q HER ETR MES DECIVS NOB C, oděné poprsí Herenia Etrusca s paprskovitou korunou doprava
Rv.: PIETAS AVGVSTORVM, obřadní náčiní
Lit.: *RIC 4/3*, 139, č. 143, Pl. 11:11.
3,6676 g; 21,2 mm; 12 h; 2/2, místy černé oxidační skvrny

Herennius Etruscus, syn Trajana Decia (249–251) a Herennie Etruscilly, razil v mincovně Roma jako Caesar (250–251) i jako Augustus (251) především antoniniany, méně aurei, denáry,

quináry a bronzové nominály. V mincovně Antiochia razil pouze antoniniany. Převaha jeho ražeb pochází z období caesarské vlády pod Trajanem Deciem (*RIC 4/3*, 138–142, č. 138–173). Mince objevená v obci Okořín je vyrobena z poměrně nekvalitního stříbra. S ohledem na nepříliš dobře zdokumentované nálezové okolnosti nelze zatím rozhodnout, zda jde o nález ve volné krajině či na soudobém sídlišti. Rozhodně jde o prvý nálezový exemplář mince tohoto panovníka pocházející z českého území (srovnej: *Nálezy I/2*) a o prvý nález římské mince z k. ú. Okořín.

Literatura

Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I. Praha, 87–314.

RIC 4/3: Sutherland, C. H. V. 1949: The Roman Imperial Coinage. Volume IV, Part 3. Gordian III. to Uranius Antoninus. London.

Summary: Marek Cajthaml – Jiří Militký, A Roman coin found in Okořín (Chomutov district)

Supposedly in the 1990s, an unknown person found a silver Roman *antoninianus* in Okořín. The coin was discovered during ploughing activities in the garden of the house no. 57, but detailed circumstances are unknown. The garden is situated in front of the house across the road. The coin was struck under Herennius Etruscus (ruling as the Caesar in 249–251) in the mint of Rome (RIC 143). Because of the unclear circumstances of the find, it is impossible to state whether the coin was connected with a contemporary settlement or whether it was lost accidentally outside any civilised area. On the other hand, it is the very first coin of this ruler found in the Czech territory.

English by V. Novák

Nález římské mince v Praze 8-Dolních Chabrech

Michal KOSTKA – Jiří MILITKÝ

Okolo roku 1974 nalezla paní Růžena Klimešová při kopání základů pro rodinný dům římskou minci. K nálezu došlo v intravilánu k. ú. Dolní Chabry na ppč. 421 v místech domu čp. 756/27 v Měděnecké ulici. Dnes zastavěné místo nálezu je situováno na pravém břehu Drahanského potoka, ZM 12-24-07: 437 mm od Z, 19 mm od J s. č. Mince byla podle sdělení nálezkyně objevena ve výkopu v podložním jílu, resp. ve vykopané zemině pocházející z této vrstvy.[1] Až do roku 2006 se mince nalézala v držení nálezkyně, kdy ji věnovala do sbírek Muzea hlavního města Prahy (inv. č. 211.720).

Řím-císařství, **Probus** (276–282), mincovna: *Siscia*, AE antoninian

Av.: IMP C PROBVS P F AVG, poprsí Proba ve zbroji držícího žezlo s orlem s paprskovitou korunou doleva

Rv.: VIRTVS-PR-OBI AVG, v poli vpravo S, v ex. XXI, kráčející Mars doprava drží *trophaion* a kopí

Lit.: *RIC 5/2*, 105, č. 812.

2,706 g; 22,1/20,8 mm; 5,5 h; 2/2, bez patiny

[1] Na místě nálezu měl být objeven také blíže neurčený pražský groš a blíže neurčená mince „*s obrazem koruny dubu*".

Bronzový antoninian[2] císaře Proba nelze v rámci jeho vlády přesněji datovat. Podle posledního úplného katalogu (*RIC 5/2*) byla tato mince ražena zřejmě v mincovně Siscia. Probovo mincovnictví bylo velice rozsáhlé, RIC uvádí 928 typů mincí s řadou variant, z toho 244 typů ražených v mincovně Siscia. Je však zřejmé, že podrobná revize, podobně jako u Galliena (*MIR 36, 43–44*) či Aureliana (*MIR 47*), značně rozšíří stávající typologii i výrazně přehodnotí řazení mincí k jednotlivým mincovnám. Za současného stavu poznání tedy nelze přiřazení sledované ražby do mincovny Siscia považovat za bezvýhradně spolehlivé.

Z českého území je známo několik nálezů mincí tohoto panovníka (*Nálezy I/2*, 156–157), na území hlavního města Prahy jde však o prvý exemplář (*Militký 2005*, 804–805, tab. 2–3). S ohledem na známé nálezové okolnosti nelze rozhodnout, zda jde o minci ztracenou mimo areál germánského sídliště, či zda jde o nález na sídlišti. Druhou možnost nepřímo naznačuje dnes již neověřitelný údaj nálezkyně, která na stejné parcele objevila při kopání krechtu pro mrkev i střepy, jež by podle jejího slovního popisu mohly být datovatelné i do doby římské. Ať již byla mince nalezena přímo na sídlišti či nikoliv, z k. ú. Dolní Chabry je již registrována řada nálezů z doby římské i z doby stěhování národů, ovšem výhradně na levém břehu Drahanského potoka (*Droberjar 2005*, 823–824). Přímo v Měděnecké ulici však dosud žádné pravěké archeologické nálezy nalezeny nebyly. Zde zveřejněný nález zároveň představuje prvou římskou minci z Dolních Chaber.

Literatura

Droberjar, E. 2005: Praha germánská. Doba římská a doba stěhování národů. In.: Lutovský, M. – Smejtek, L. a kolektiv: Pravěká Praha. Praha, 777–841.

Militký, J. 2005: Nálezy mincí z doby římské a doby stěhování národů. In.: Lutovský, M. – Smejtek, L. a kolektiv: Pravěká Praha. Praha, 803–809.

MIR 36, 43–44: Göbl, R. 2000: Moneta Imperii Romani 36, 43–44. Die Münzprägung des Kaiser Valerianus I. / Gallienus / Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrinus / Quietus (260/262). Wien.

MIR 47: Göbl, R. 1993: Moneta Imperii Romani 47. Die Münzprägung des Kaisers Aurelianus (270/275). Wien.

Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I. Praha, 87–314.

RIC 5/2: Webb, P. H. 1933: The Roman Imperial Coinage. Volume V, Part 2. (Probus to Amandus). London.

Summary: Michal Kostka – Jiří Militký, A Roman coin found in Prague 8-Dolní Chabry

Around 1974, a Roman coin was found during process of digging foundations of a family house in Prague 8-Dolní Chabry, Měděnecká street no. 756/27, parcel of land no. 421. It is a bronze *antoninianus* struck under the Emperor Probus (276–282) in the mint of Siscia (RIC 812). The coin has been transferred to the collection of the Prague Municipal Museum (inv. no. 211.720). There are several finds of coins of the same ruler known in the territory of Bohemia (*Nálezy I/2*, 156–157), but in this case, it is the very first specimen discovered in Prague (*Militký 2005*, 804–805, Tabs. 2–3). Because of the above mentioned circumstances connected with the find, it is impossible to state whether the coin was lost outside the local contemporary Germanic settlement or whether it was found in the settlement itself. The latter possibility is indirectly proven by a currently unverifiable information of the lady who had found the coin declaring ceramic fragments to be discovered at the same spot in time of building a cellar for vegetables. Deducing from her oral description, the fragments could be dated as belonging to the Roman period.

English by V. Novák

[2] Mince byla před předáním do muzea dosti necitlivě čištěna, takže nelze již zjistit, jestli na povrchu bylo v době po jejím objevení ještě alespoň částečně zřetelné původní slabé postříbření.

Nález denáru Vratislava II. z hradiště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí)

Michal MAŠEK

V soukromé sbírce je uložen denár knížete Vratislava nalezený v areálu přemyslovského hradiště Vraclav (souhrnně k lokalitě: *Lutovský 2001*, 360):

ČECHY, Vratislav II., jako kníže (1061–1086), AR denár
Av.: v hladkém kruhu poprsí s praporcem v ruce doleva, IATIZLAVD
Rv.: v hladkém kruhu poprsí s praporcem v ruce doprava, +SCSVECESVS
Lit.: *Fiala 1895*, tab. IX:1; *Cach 1972*, č. 346.
0,505 g; 14,2/13,9 mm; 4 h; mince je poškozena korozí

Vratislavův denár doplňuje starší nálezy denárů z areálu a blízkého okolí hradiště. V roce 1903 byl v podhradí na svahu nad potokem nedaleko apsidy kostela sv. Mikuláše objeven hromadný (?) nález denárů Oldřicha a Břetislava I., ze kterého získal plzeňský numismatik Josef Ječný pro svoji sbírku 10 exemplářů (*Nálezy II/1*, 21–22, č. 1477). Tři denáry Břetislava I. byly nalezeny při archeologickém výzkumu v letech 1962–1963 (*Sláma – Hrdlička 1968*). Je zajímavé, že všechny dosud odkryté mince pocházejí výhradně z 11. století. Nově registrovaný exemplář je zatím nejmladší mincí z této lokality.

Literatura

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.
Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 7–73.
Sláma, J. – Hrdlička, L. 1968: Nález denárů na vraclavském hradišti, okres Ústí nad Orlicí. Numismatický sborník 10 (1967–1968), 213.

Summary: Michal Mašek, A *denarius* struck under Vratislav II found at the fortified settlement in Vraclav (Ústí nad Orlicí district)

The coin of Vratislav II, as duke (1061–1086) found in Vraclav (cf. *Cach 1972*, no. 346; *Fiala 1895*, Tab. IX, no. 1) is enriching the number of older finds there: a group (?) hoard of *denarii* struck under Oldřich and Břetislav I was discovered near the St. Nicholas Church in 1903 (*Nálezy II/1*, 21–22, no. 1477) and three other *denarii* struck under Břetislav I were found during archaelogical excavations in 1962–1963 (*Sláma – Hrdlička 1968*). It is interesting, that all coins come from the 11th century. The discussed coin is representing recently the latest specimen found at the location.

English by V. Novák

Nálezy mincí na raně až vrcholně středověkém pohřebišti u kostela Povýšení sv. Kříže ve Vrbně (okr. Mělník)

Jiří MILITKÝ – Luboš POLANSKÝ –
Ivo ŠTEFAN – Ladislav VARADZIN

Výzkum, vyvolaný budováním inženýrských sítí v intravilánu obce, provedl v roce 2005 Archeologický ústav AV ČR v Praze. Odhalil pozůstatky rozsáhlého raně až vrcholně středověkého pohřebiště obklopujícího románský kostel Povýšení sv. Kříže (k této stavbě: *Sommer 2005*; *Štefan – Varadzin 2005*). Předběžné datování pohřebiště na závěr 11. století až do 2. třetiny 13. století se opírá o nálezy mincí a řadu terénních pozorování. Prozkoumáno bylo téměř 250 pohřbů, k nimž nutno přičíst zatím neznámý počet jedinců v druhotném uložení. Celkový počet pohřbených jedinců na pohřebišti prozatím odhadujeme na 1500 až 2000. Hroby v trase výkopů byly prozkoumány pokud možno celé. Vrbno je spolu s Radomyšlí (*Nechvátal 1993*) dosud ojedinělým rozsáhleji prozkoumaným představitelem raně středověkého venkovského kostelního pohřebiště v Čechách.

1. Hrob 131 (sektor C 3/C 4): 9. 5. 2005, č. s. 697:

Dospělý zesnulý ve standardní orientované poloze na zádech, skelet značně strávený. Mince v místech pozůstatků pravé dlaně. U levé skráně jedna esovitá záušnice o průměru 23 mm. Pohřeb obložen dřevěnými deskami a částečně opukovými kameny.

ČECHY, **Vratislav II.**, jako kníže (1061–1086), AR denár
Av.: v hladkém kruhu stylizovaná hlava s čapkou čelně, WRΛTIZLVS
Rv.: v hladkém kruhu mužská vousatá hlava čelně, S WEИCEZLVS
Lit.: *Cach 1972*, 21, č. 352; *Šmerda 1996*, 76–77, č. 163.
0,464 g; 16,6/16,2 mm; 1,5 h; šedočerná patina
RFA: Fe 0,231 %; Cu 1,927 %; Br 0,892 %; Ag 94,929 %; Au 0,464 %; Pb 1,557 %

2. Hrob 150 (sektor C 2/C 3): 12. 5. 2005, č. s. 820:

Dospělý zesnulý ve standardní orientované poloze na zádech, skelet částečně strávený. Mince u pánve v místech pravé dlaně, jinak bez výbavy. Pohřeb obložen dřevěnými deskami a částečně opukovými kameny.

ČECHY, **Vratislav II.**, jako kníže (1061–1086), AR denár
Av.: v hladkém kruhu nečitelný obraz, opis nečitelný
Rv.: v hladkém kruhu ruka s kopím doleva, [W]EИ[CEZLΛVS]
Lit.: *Cach 1972*, 21, jako č. 348 / 349 / 351; *Šmerda 1996*, 76–77, jako č. 160 / 162.
0,342 g; –/– mm; olámaný, šedočerná patina, krusty
RFA: Fe 0,196 %; Ni 0,050 %; Cu 0,778 %; Br 4,035 %; Ag 93,063 %; Au 0,356 %; Pb 1,521 %

3. Hrob 226 (sektor F 1): 4. 6. 2005, č. s. 1269:

Dospělý zesnulý ve standardní orientované poloze na zádech, skelet jen z malé části strávený; prozkoumána jen horní část hrobu až po kolena, zbytek ponechán v profilu. Mince v místech pozůstatků pravé dlaně, jinak bez výbavy. Pohřeb částečně obložen opukovými kameny.

ČECHY, **Břetislav II.** (1092–1100), AR denár
Av.: v perlovci mužské poprsí v přilbě doprava, před ním svisle kopí, BRΛCIZLΛVS
Rv.: v perlovci mužské vousaté poprsí čelně, S WEИCEZLΛVS
Lit.: *Cach 1972*, 24, č. 389; *Šmerda 1996*, 76–77, č. 167a.
0,452 g; 16,7/17,0 mm; 11 h; lokální šedočerné krusty
RFA: Cu 2,940 %; Br 0,264 %; Ag 95,712 %; Au 0,362 %; Pb 0,722 %

4. Hrob 17 (sektor 16/17): 24. 3. 2005, č. s. 67:

Dospělý zesnulý ve standardní orientované poloze na zádech, skelet jen z malé části strávený. Mince v pravé dlani, jinak bez výbavy. Pohřeb částečně obložen opukovými kameny.

ČECHY, **Vladislav I.**, 2. vláda (1120–1125), AR denár, patrně z roku 1124

Av.: v perlovci vpravo stojící postava v plné zbroji – v drátěné košili, s mečem připevněným za pasem, s levou rukou položenou na štítu stojícím vedle postavy, v pravé ruce držící kopí s praporem, s přilbou na hlavě, která hledí vpravo na druhou postavu znázorněnou z pravého poloprofilu, jež má kolem krku obojek připevněný k provazu (řetězu) vedoucímu do pravé ruky ozbrojené postavy. Druhá postava prosebně spíná ruce k první, +DVX. VLAD[IZ]L[AVS]

Rv.: v perlovci mužské poprsí čelně na hradbách mezi věžemi držící v rukou rozevřenou knihu, VVE[И]C[EZ]L[A]VS

Lit.: *Cach 1972*, 39, č. 551; *Šmerda 1996*, 82–83, č. 200.

0,477 g; 16,2/16,0 mm; 7 h

RFA: Fe 0,038 %; Cu 26,813 %; Zn 0,070 %; Ag 70,786 %; Sb 0,061 %; Au 0,325 %; Pb 1,907 %

5. Hrob 168 (sektor D 5): 16. 5. 2005, č. s. 952:

Dospělý zesnulý ve standardní orientované poloze na zádech, skelet jen částečně strávený; prozkoumána jen horní část hrobu až po cca pol. stehenních kostí (zbytek ponechán v profilu). Mince v pravé dlani. Na prstě pravé ruky prstýnek. Hrob náleží mezi stratigraficky nejmladší na místě hustého etážového pohřbívání.

ČECHY, **Přemysl Otakar II.** (1253–1278), mincovna: *Praha* (?), AR střední brakteát z let asi 1268–1270 (?)

Av.: trůnící korunovaný panovník čelně drží v pravici žezlo a v levici jablko

Rv.: neražen

Lit.: *Cach 1974*, 39, č. 805.

0,625 g; 27,9/28,0 mm; šedočerná patina; podlepen

RFA: Fe 2,499 %; Cu 2,383 %; Br 0,422 %; Ag 93,517 %; Au 0,133 %; Pb 1,011 %; Bi 0,034 %

Obr. 1. Vrbno, mince z kostrových hrobů (1:1; čísla odpovídají číslování katalogu).

Všechny nově objevené mince z Vrbna byly nalezeny v raně středověkých kostrových hrobech, kde byly užity jako tzv. „*obol mrtvých*“. V pravé dlani v hrobě **131** byl objeven denár z období knížecí vlády Vratislava II. (1061–1086) typu Cach (*1972*) č. 352 (č. **1**). Z hrobu **350** pochází velmi špatně zachovaný denár, který se podařilo identifikovat jako ražbu Vratislava II. rovněž z období jeho knížecí vlády (č. **2**). Přesné určení typu této mince však není možné a lze pouze konstatovat, že jde nejspíše o typy Cach (*1972*) č. 348 nebo 349 nebo 351. V hrobě **226** byl objeven denár Břetislava II. (1092–1100) typu Cach (*1972*) č. 389 (č. **3**). Uvedené tři mince spadají do období nejčastějšího výskytu tzv. „*obolu mrtvých*“ (*Klápště 1999*, 777).

Pouze jediná mince patří do 12. století. Z hrobu č. **17** pochází denár Vladislava I. z období 2. vlády (1120–1125) typu Cach (*1972*) č. 551 (č. **4**). Tato mince podle dosavadních názorů (*Klápště 1999*, 777) již reprezentuje horizont, kdy dochází k postupnému úbytku výskytu tzv. „*obolu mrtvých*". Avšak tento nález společně s dalšími hrobovými mincemi objevenými v posledních letech spíše nasvědčuje tomu, že období nejčastějšího výskytu tzv. „*obolů mrtvých*" sahalo až do konce vlády knížete Vladislava I., tedy k roku 1125. Není bez zajímavosti, že stejný typ denáru (*Cach 1972*, č. 551) byl nalezen na pohřebišti na Levém Hradci, odkud pocházejí také dva denáry Vratislava II. (*Radoměrský 1955*, 18; *Nálezy II/2*, 38, č. 1563). Mimo uvedené nálezy jednotlivých mincí víme o třech hromadných nálezech typu Cach (*1972*) č. 551: dvůr Běšínov (53 ks; *Nálezy II/2*, č. 1579), Netolice (72 ks; *Nálezy II/2*, č. 1581) a Hodkov u Kutné Hory (657 ks; *Radoměrský 1964,* 3–28).

Typ Cach (*1972*) č. 551 je však výjimečný především po ikonografické stránce. Obraz na líci mince představuje knížete držícího na obojku otroka prosícího o milost. Tento výjev byl vyražen u příležitosti vyhlášení zákazu otročení křesťanů Židům doprovázeného vykoupením křesťanských otroků od všech Židů knížetem Vladislavem I. Tomuto činu knížete předcházel inscenovaný proces s „*křesťanským odpadlíkem, Židem*" Jakubem Apellou zastávajícím do svého náhlého zatčení 22. července roku 1124 odjinud neznámý úřad místopána po knížeti – *post ducem vicedominus* (*Kosmas* III.57, 231–232). Obraz na líci tak reprezentuje vzácný příklad motivu na českých denárech inspirovaný skutečnou událostí. Díky této ojedinělé obrazové náplni dnes můžeme tuto minci jako jednu z mála také přesně datovat – byl vyražen v druhé polovině roku 1124 (*Polanský 2006*, *v tisku*).

U všech nálezových mincí byly provedeny RFA analýzy složení kovu.[1] Výsledky měření je nutné vnímat pouze jako orientační, neboť touto metodou je získána pouze bodová informace o povrchu mincí, jejichž slitiny bývají nehomogenní a pozměněné korozí. Z tohoto hlediska lze hrobové prostředí vnímat jako extrémní. Přes obecnou problematičnost výsledků RFA měření pro stříbrné mince se zdá pravděpodobné, že u ražeb analyzovaného souboru se určité odlišnosti odrážejí. Vysoké ryzosti denárů Vratislava II. (č. 1–2) a Břetislava II. (č. 3) s vysokou pravděpodobností skutečně indikují jejich předpokládanou vysokou ryzost. Naopak zhruba 70 % stříbra u denáru Vladislava I. (č. 4) zřejmě naznačuje již postupný úpadek jakosti české měny v průběhu 12. století.

V souvislosti s novými nálezy z kostelního pohřebiště u kostela sv. Kříže je nutné zmínit také starší mimořádný nález peněžní hotovosti v jednom raně středověkém hrobě. Depot více než 128 denárů z let 1125–1158 byl náhodně objeven v roce 1966 a následný výzkum prokázal, že celý soubor byl uložen v hrobě při levé straně zemřelého v textilním obalu (*Hásková – Nechvátal 1993*; *Klápště 1999*, 783, č. 3). V tomto případě však rozhodně nešlo o tzv. „*obol mrtvých*", ale nejspíše o osobní peněžní hotovost, která se z neznámého důvodu dostala do hrobu.

Nejzajímavějším nálezem z Vrbna je střední brakteát Přemysla II. Otakara (1253–1278) ražený v mincovně Praha (?) patrně v letech 1268–1270 (?)[2] typu Cach (*1974*) č. 805. Jde o další, doposud nepočetný doklad vkládání mincí do hrobů v průběhu 13. století. Tyto nálezy byly v nedávné době samostatně shrnuty (*Militký 2001*, 109–112). Na pohřebišti u kostela P. Marie na hradišti Budeč byl v ženském hrobě č. 173, v dlani pravé ruky, objeven velký brakteát Václava I. z let 1230–1253 typu Cach (*1974*) č. 728 (*Bartošková – Sláma 1997*, 150–151). Na kostelním

[1] Měření provedl dne 25. 7. 2006 ing. Dušan Perlík ve Středočeském muzeu na přístroji ElvaX Industrial s detektorem s rozlišovací schopností cca 180eV. Charakteristické záření prvků bylo buzeno Ti rentgenkou. Doba měření byla 200 sekund. Stabilizace výkonu rentgenky byla nastavena tak, aby tok do detektoru byl 2000 ± 100 impulsů za sekundu. Byl použit kolimátor 3 mm, přičemž analyzovaná plocha je vždy o něco větší. Při dobách měření od 3 minut je možné stanovovat obsahy prvků od přibližné spodní hranice 0,05 %, přičemž pod 0,4 % může být chyba v závislosti na podmínkách měření až 20–40 % udávané hodnoty. Jedná se o zcela nedestruktivní prvkovou analýzu povrchu, přičemž hloubka penetrace záření do vzorku je velmi malá a tak výsledek měření vypovídá pouze o složení povrchu. Naměřená spektra byla zpracována programem Elvax a vyhodnocena za použití modulu bezkalibrační analýzy využívajícího metody fundamentálních parametrů.

[2] K datování mince a identifikaci mincovny: *Zaoral 2005*, 80–83, tab. 3.

pohřebišti na předhradí hradiště v Žatci byl v hrobě č. 3, v dlani pravé ruky, objeven půlený velký brakteát Václava I. z let 1230–1253 patrně typu Cach (*1974*) č. 748 (*Klápště 1999*, 780). Na pohřebišti u kostela sv. Jiljí v Pardubičkách byl objeven v hrobě č. 2, v dlani pravé ruky, střední brakteát Přemysla II. Otakara z let asi 1260–1278 typu Cach (*1974*) č. 805 (*Čurda 1994*, 98; *Vorel 1997*). Patrně v druhotné pozici byl na pohřebišti u kostela sv. Jiří v Kouřimi objeven malý, dosud nepopsaný český brakteát Přemysla II. Otakara, který zřejmě představuje 1/2brakteát k typu Cach (*1974*) č. 820 (*Šolle 1969*, 85, obr. 96:3*; Klápště 1999*, 778–779, tab. 1:11). Z hrobu č. 13 v kostele sv. Václava ve Vraclavi pochází fragmentálně dochovaný střední brakteát Václava II. z let 1278–1300 typu Cach (*1974*) č. 859 (*Militký 2001*, 110).

Z oblasti západních Čech je znám nález řezenského feniku z období okolo roku 1240 typu Emmerig (*1993*) č. 227, který byl údajně objeven v kostrovém hrobě u kostela sv. Vavřince ve Starém Plzenci (*Ječný 1927*, 195; *Švancar 1976*, 84, č. 17).[3] Bavorské feniky byly ve 13. století v jihozápadních Čechách hojně rozšířeny (např. *Ječný 1927*; *Radoměrský 1955a*). Nález ze Starého Plzence, pokud jde skutečně o hrobový nález, představuje výtečný doklad oběhu těchto importovaných ražeb a naznačuje, že zvyk vkládat mince do hrobů ve 13. století nepodléhal patrně žádnému záměrnému výběru nominálů a archeologizovány byly takto momentálně obíhající mince. Lze tedy předpokládat, že mince v kostrových hrobech ze 13. století reprezentují skutečné dobově „*živé*" oběživo a představují velmi cenný pramen pro studium dobového oběhu mince.

Kromě tzv. „*obolů mrtvých*" ze 13. století lze z českého území zmínit také nečetné případy nálezů mincí z hrobů reprezentující osobní peněžní hotovosti. U kostela sv. Valentina na Starém Městě v Praze byl v hrobě objeven soubor 37 blíže nepopsaných brakteátů (*Nálezy II/2*, č. 1771; *Klápště 1999*, 783, č. 5). Druhý hromadný hrobový nález pochází ze hřbitova u kostela P. Marie kanonie premonstrátek v Doksanech. Obsahoval 15 bavorských feniků a asi 60 českých středních brakteátů, mezi kterými byly zastoupeny ražby Václava II. typu Cach (*1974*) č. 873 a 874 (*Skalský 1940*; *Nálezy II/2*, č. 1788; *Cach 1974*, 65, č. 389; *Klápště 1999*, 784, č. 6). Jednoznačně interpretovat tyto nálezy, podobně jako depot denárů z hrobu ve Vrbně, zatím neumíme.

Na Moravě jsou hrobové nálezy mincí brakteátového období zatím méně četné než v Čechách. Brakteát Přemysla II. Otakara byl údajně objeven u lebky kostry na pohřebišti u kaple sv. Rocha v Boleradicích (*Nálezy II/2*, č. 1878). Doposud ojedinělý je nález 10 malých brakteátů Přemysla II. z let 1253 až asi 1270 typu Cach (*1974*) č. 917 na pohřebišti v klášteře Hradisko u Olomouce (*Michnová 1999*). Tyto mince však zřejmě nejsou dokladem tzv. „*obolu mrtvých*", ale spíše finanční hotovosti pohřbené společně s mrtvým.

Soubor hrobových mincí z Vrbna představuje důležitou sondu do pohřebních zvyků ve 2. polovině 11. až ve 13. století v Čechách. Zároveň jde o jednu z nejpočetnějších kolekcí jednotlivých hrobových mincí v domácím prostředí (srovnej: *Klápště 1999*, 778–781). Vzhledem k celkovému počtu prozkoumaných hrobů se i na pohřebišti ve Vrbně jasně ukazuje okrajovost tohoto jevu. P. Radoměrský (*1955*, 61) stanovil jako horní hranici výskytu tzv. „*obolu mrtvých*" rok 1100, rozhojnění nálezového materiálu však umožnilo J. Klápštěmu (*1999*, 776) konstatovat kontinuální pokračování zvyku vkládání mincí do hrobů na kostelních pohřebištích i pro 12. až 16. století, byť patrně se snižující se intenzitou. Tento výrazný posun je ovlivněn především charakterem zkoumaných lokalit, neboť starší nálezy, vyhodnocené P. Radoměrským (*1955*, 15–26), pocházely především z nekostelních pohřebišť, zatímco mladší mince jsou známy především z kostelních nověji zkoumaných pohřebišť.

Literatura a prameny

Bartošková, A. – Sláma, J. 1997: Nové mincovní nálezy na Budči. Numismatické listy 52, 150–152.

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

– *1974*: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.

[3] V. Švancar (*1976*, 86, č. 17) však hrobový původ mince zpochybnil.

Kosmas: Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag. (ed.) B. Bretholz. Monumenta Germaniae historica – Scriptores rerum Germanicarum. Nova series II. Berlin 1923.
Čurda, T. 1994: Archeologický výzkum v Pardubičkách. Zpravodaj Muzea východních Čech v Hradci Králové 20, 96–100.
Emmerig, H. 1993: Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409. Berliner Numismatische Forschungen. Neue Folge. Band 3. Berlin.
Hásková, J. – Nechvátal, B. 1993: Mladohradištní pohřebiště ve Vrbně a hrob s depotem denárů. Archeologické rozhledy 45, 72–92.
Ječný, J. *1927*: Poznámky k nálezu nehodivskému. Numismatický časopis československý 3, 190–205.
Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách. Archeologické rozhledy 51, 774–808.
Michnová, V. 1999: Nález brakteátů z hrobu v klášteře Hradisku u Olomouce. Numismatické listy 54, 45–46.
Militký, J. 2001: Mince z hrobu č. 13 z míst presbytáře kostela sv. Václava ve Vraclavi. In: Ježek, M. – Sommer, J.: Bývalý kostel sv. Václava ve Vraclavi. Průzkumy památek 8, 109–112.
Nálezy II/2: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového. In: Nohejlová–Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 77–111.
Nechvátal, B. 1999: Radomyšl: raně středověké pohřebiště. Praha.
Polanský, L. 2006: Kníže a otrok. K ikonografii denáru knížete Vladislava I. Studia mediaevalia Pragensia 7, v tisku.
Radoměrský, P. 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní). Sborník Národního muzea, řada A – Historie 9.
Radoměrský, P. 1964: Nález přemyslovských denárů 12. století v Hodkově u Kutné Hory. Práce muzea v Kutné Hoře 1964, sešit 3–4, 3–28.
Skalský, G. 1940: Nález českých brakteátů a bavorských feniků z druhé poloviny 13. století v Doksanech. Numismatický časopis československý 15, 44–46.
Sommer, J. 2005: Nové poznatky o stavebním vývoji kostela ve Vrbně u Mělníka. Archaeologia historica 30, 413–424.
Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
Šolle, M. 1969: Kouřim v mladší a pozdní době hradištní. Památky archeologické 60, 1–118.
Štefan, I. – Varadzin, L. 2005: Archeologický výzkum románského kostela Povýšení sv. Kříže ve Vrbně u Mělníka po povodni roku 2002. Archaeologia historica 30, 403–412.
Švancar, V. 1976: Nálezy mincí ve Starém Plzenci. Tisíc let Staré Plzně. Sborník Západočeského muzea, 79–87.
Vorel, P. 1997: Brakteát Přemysla Otakara II. jako „obolus mrtvých" na pohřebišti v Pardubičkách. Muzejní a vlastivědná práce 39/Časopis společnosti přátel starožitností 105, 168–169.
Zaoral, R. 2005: České a moravské ražby z pokladu Fuchsenhof. Numismatický sborník 20, 61–108.

Summary: Jiří Militký – Luboš Polanský – Ivo Štefan – Ladislav Varadzin, Coin finds from the early medieval and late medieval burial site near the Elevation of St. Cross Church in Vrbno (Mělník district)

Some 250 graves were examined during emergency archaeological excavations at the early medieval and late medieval skeleton burial site near the Elevation of St. Cross Church in 2005. Coins used as *obolus mortuorum* were documented in five cases. One *denarius* struck under the Prince Vratislav II (1061–1086), Cach (*1972*) type no. 352 (Fig. 1), was found in the grave no. 131. Another *denarius* struck also under the Prince Vratislav II was found in the grave no. 350 (Fig. 2). The exact attribution

of the coin is impossible; it could belong with the high probability to Cach (*1972*) types nos. 348, 349 or 351. A *denarius* struck under the Prince Břetislav II (1092–1100), Cach (*1972*) type no. 389, was found in the grave no. 226 (Fig. 3). All three coins represent the period with the most frequent appearance of the so called *oboli mortuorum*. The only coin belongs to the 12th century. A *denarius* struck under Vladislav I, second reign (1120–1125), Cach (*1972*) type no. 551, was found in the grave no. 17 (Fig. 4). The obverse image of this coin shows the Prince holding a collar of a slave crying for mercy, and in that way, it represents one of the few motives on coins inspired by a real act proven in written sources (*Kosmas* III.57, 231–232). Due to such a rare image produced on the occasion of releasing Christian slaves from hands of the Jews, this *denarius* could be precisely dated, which is an exception. The coin was struck in the second half of 1124 (*Polanský 2006*, in print). Evidently, the most interesting find from Vrbno is represented by a mid–size *bracteat* struck under Přemysl Otakar II (1253–1278), produced some time between 1260 and 1278, Cach (*1974*) type no. 805. This is another record – they are still small in number – of placing coins in graves during the 13th century. All similar finds were summarized in 2001 (*Militký 2001*, 109–112). The group of coins found at the burial site in Vrbno represents a very important example of funeral customs in Bohemia between the second half of the 11th century and the 13th century. At the same time, it is the largest collection of individual coins from burial sites there (cf. *Klápště 1999*, 778–781). Taking in mind the number of examined graves in Vrbno, this phenomenon seems to be peripheral. P. Radoměrský (*1955*, 61) stated the year 1100 to be the last historical limit for appearance of the *oboli mortuorum*. Having the new archaeological material in larger number at his disposal, J. Klápště (*1999*, 776) could point to the continuous customary placing of coins to the graves in the burial sites for the period between the 12th and the 16th century, with evidently its declining intensity. Such a distinct change in interpretation has been primarily influenced by the character of the examined localities – older finds, analyzed by P. Radoměrský (*1955*, 15–26), came mainly from non–church burial sites, while later finds are known from the newly examined church burial sites above all.

English by V. Novák

Raně středověké denáry z kostrového pohřebiště v Holubicích (okr. Vyškov)

Josef PAUKERT

V letech 1979 až 1981 proběhl záchranný archeologický výzkum na staveništi dálnice D 1 v úseku Brno-Holubice (*Čižmář – Rakovský 1985*). Celkem bylo zachyceno 17 sídlišť a 14 pohřebišť na 14 lokalitách. Na raně středověkém pohřebišti Holubice VI (*Geisler 1986*) bylo prozkoumáno 220 hrobů, ve kterých bylo nalezeno 39 mincí. Celý nálezový soubor je uložen v muzeu Vyškov. Numismatická veřejnost byla dosud seznámena s nálezy pouze krátkými přehlednými zprávami (*Kučerovská 1981*; *táž 1985*). Přehled nalezených denárů je uveden v tab. 1. Souhrnně je soubor charakterizován takto:

ČECHY, **Břetislav I.** (1037–1055), ražba z let asi 1050–1055, Cach (*1972*; dále jako C) 322 (1);
–, Spytihněv II. (1055–1061), C 330 (1).

MORAVA, **Spytihněv II.** (1048–1055?), ražba z let asi 1050–1055, C 327 (1);
–, Konrád I., údělný kníže na Brněnsku (1061–1092), C 364 (6);
–, Ota I. Sličný, údělný kníže na Olomoucku (1061–1087), C 371 (2); C 372 (2); C 375 (1); C 376 (2); C 378 (1).

UHRY, **Štěpán I.** (7);
–, Petr I. (3);
–, Ondřej I. (11).

ANGLIE, **Knut I.** (0+1).[1]

[1] Význam unikátního nálezu anglické mince Knuta I. zhodnotil J. Sejbal (*1990*).

Tab. 1. Holubice. Přehled nálezů denárů z raně středověkého pohřebiště (Vysvětlivky: není-li uvedeno jinak, jde o ražby moravské; C = *Cach 1972*).

Hrob	Inventární číslo	Panovník	Určení	Průměr (mm)	Hmotnost (g)	Poznámka
H 2	A 9014	**Spytihněv II.**	C 327			nepatrně vydrolen
H 6	A 9016	**Uhry, Ondřej I.**				poškozen
H 19	A 9029	**Uhry, Petr I.**		16,9	0,400	
H 20	A 9030	**Uhry, Ondřej I.**		16,7	0,268	
H 22	A 9034	**Uhry, Štěpán I.**		16,0	0,547	
H 24	A 9038	**Uhry, Štěpán I.**		16,7	0,244	polovina denáru
H 28	A 9044	**Uhry, Ondřej I.**		16,0	0,392	
H 31	A 9047	**Uhry, Ondřej I.**		14,7	0,565	
H 33	A 9050	**Uhry, Ondřej I.**		16,0	0,474	
H 40	A9060	**Uhry, Štěpán I.**		16,1	0,402	
H 41	A 9065	**Čechy, Břetislav I.**	C 322	15,3	0,933	
H 43	A 9070	**Uhry, Štěpán I.**		16,4	0,594	
H 54	A 9083	**Uhry, Ondřej I.**			0,434	poškozený
H 62	A 9103	**Uhry, Štěpán I.**		15,9	0,530	
H 73	A 9117	**Uhry, Ondřej I.**		16,3	0,519	
H 76	A 9121	**Uhry, Ondřej I.**				
H 79	A 9124	**Uhry, Štěpán I.**				poškozený
H 96	A 9147	**Ota I. Sličný**	C 371	14,8	0,549	
H 101	A 9150	**Uhry, Ondřej I.**		14,8	0,357	poškozený
H 110	A 9158	**Uhry, Ondřej I.**		14,8	0,357	
H 131	A 9188	**Konrád I.**	C 364	15,7	0,418	
H 139	A 9193	**Ota I. Sličný**	C 376	15,1	0,418	
H 142	A 9195	**Uhry, Ondřej I.**		16,1	0,486	
H 146	A 9197	**Čechy, Spytihněv II.**	C 330			značně poškozený
H 156	A 9232	**Konrád I.**	C 364	15,6	0,562	
H 157	A 9233	**Konrád I.**	C 364		0,522	poškozený
H 158	A 9241	**Ota I. Sličný**	C 375		0,510	silně poškozen, restaurován
H 162	A 9245	**Ota I. Sličný**	C 376	15,7	0,475	
H 166	A 9247	**Ota I. Sličný**	C 378	15,4	0,629	
H 168	A 9249	**Konrád I.**	C 364	15,0	0,446	
H 169	A 9250	**Ota I. Sličný**	C 372	14,6	0,378	silně poškozen, restaurován
H 177	A 9255	**Konrád I.**	C 364	15,4	0,481	
H 184	A 9267	**Uhry, Štěpán I.**		16,0	0,481	
H 187	A 9273	**Anglie, Knut I.**			0,350	zlomek cca 1/4
H 188	A 9275	**Uhry, Petr I.**		17,3	0,518	
H 191	A 9280	**Uhry, Petr I.**		17,9	0,612	
H 200	A 9295	**Konrád I.**	C 364	16,0	0,382	
H 203	A 9296	**Ota I. Sličný**	C 372	15,1	0,561	
H 212	A 9300	**Ota I. Sličný**	C 371	14,3	0,511	

Literatura

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Čižmář, M. – Rakovský, I. 1985: Záchranné výzkumy na stavbě dálnice Brno-Holubice v letech 1979–81. Archeologické rozhledy 37, 363–367.

Geisler, M. 1986: Holubice. Nálezová zpráva. AÚ ČSAV Brno.

Kučerovská, T. 1981: Stříbrné denáry z mladohradištního kostrového pohřebiště v Holubicích. Zpravodaj Moravského musea v Brně, č. 2, 5–7.

– *1985*: Nálezy denárů z mladohradištního pohřebiště v Holubicích. Zprávy brněnské pobočky ČNS, č. 55, 16–18.

Sejbal, J. 1990: Die Beteiligung Mährens an Fernhandel mit Norden im Frühmittelalter nach numismatischen Quellen. In: Sigtuna Papers. Commentationes de nummis saecularum IX.–X. in Suecia repertis. Nova series 6. Stockholm, 289–299.

Summary: Josef Paukert, Early medieval *denarii* found in the skeleton burial place in Holubice (Vyškov district)

In 1979–1981, emergency archaeological excavations took place on the construction site of the D1 highway, its Brno-Holubice part (*Čižmář – Rakovský 1985*). In general, 17 settlements and 14 burial places have been documented in 14 sites. In case of the Slavonic burial place Holubice VI (*Geisler 1986*), some 220 graves have been examined and 39 coins have been found. All coins are preserved in the Vyškov Museum. Only short preliminary reports have been published about this topic up to date (*Kučerovská 1981*; *Kučerovská 1985*). A full and detailed list of registered coins is presented in Table 1.

English by V. Novák

Nález denáru Soběslava I. v obci Velběhy (obec Osečany, okr. Příbram)

Luboš POLANSKÝ

V osadě Velběhy (obec Osečany) byl na zahradě u domu čp. 23 patřícímu rodině Trhovských nalezen Davidem Myslíkovjanem denár Soběslava I. typu Cach (*1972*) č. 585. Mince je uložena v soukromé sbírce a byla zdokumentována prostřednictvím Městského muzea Sedlčany. Dosud jediným známým nalezištěm této mince byl nález z roku 1927 na poli proti hradišti Stará Kouřim u dvora Běšínov v obci Ždánice v okrese Kolín, který obsahoval 19 kusů tohoto typu (*Ječný 1929*, 52–56; *Chaura 1934–1936*, 7; *Nálezy II/1*, 41, č. 1579; *Cach 1972*, 56, č. 180).

ČECHY, Soběslav I. (1125–1140), AR denár

Av.: v perličkovém kruhu dvě vpřed hledící postavy andělů oděné v řasnatá roucha přistupují k dlouhému kříži, který mezi nimi stojí, a který oba andělé drží oběma rukama; +[.....]ZLAVS

Rv.: v perličkovém kruhu dvě postavy, první prostovlasá vpřed hledící postava oděná v dlouhou řízu drží v levici knihu a v pravici berlu, vedle které je umístěn malý křížek, po levici jí stojí druhá vpravo hledící prostovlasá postava oděná v kratší řízu, jež v pravici drží kopí opatřené praporem a v levici normanský štít (sv. Vojtěch a sv. Václav); + SCS VV[....]SNVS

Lit.: *Ječný 1929*, s. 54–55, obr. 2; *Cach 1972*, č. 585; *Šmerda 1996*, č. 226.

0,616 g; 16,8–17,6 mm; 2 h; velmi dobře zachovalý, částečně otřelý, nastřižený, nesymetricky vyražený.

Literatura

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Chaura, K. 1934–1936: Běšinovský poklad. Poznámky k nálezu „kouřimskému". Numismatické zprávy 1, č. 1, 7–14.

Ječný, J. 1929: Kouřimský nález denárů z prvé polovice XII. století. Numismatický časopis československý 5, 52–56.

Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 7–73.
Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.

Summary: Luboš Polanský, A *denarius* struck under Soběslav I found in Velběhy (location Osečany, Příbram district)

A *denarius* struck under Soběslav I, type registered by Cach (*1972*) under no. 585, has been found by Mr. David Myslíkovjan in the garden belonging to the house no. 23 owned by the Trhovský family in Velběhy settlement, location Osečany, Příbram district.

English by V. Novák

Nález denáru z 20.–30. let 12. století v Třebusicích (okr. Kladno)

Luboš POLANSKÝ

Při archeologickém výzkumu germánského pohřebiště z 1. až 3. století na lokalitě Třebusice v roce 1925, v místě hrobu č. 268, byla nalezena mj. raně středověká mince (pův. č. I/25). Na lokalitě byly také nalezeny raně středověké keramické střepy (*Droberjar 2002,* 342–344; *Droberjar – Motyková, v tisku*).

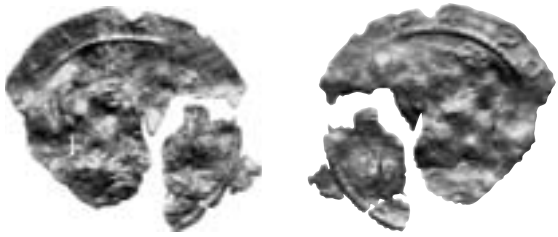

ČECHY, AR denár, cca 1120–1140 (?)
Av.: dochované části dvou neidentifikovatelných písmen, část perličkového kruhu, obraz zcela nečitelný
Rv.: v perličkovém kruhu pod písmenem X mírně vpravo dochovaný křížek, vlevo od něho z našeho pohledu malinký zbytek obloučku, vpravo pak čtvrtoblouček z perliček (vlasy z profilu?) pod ním jen stěží rozpoznatelné kontury postavy, za níž vpravo je pravděpodobně vidět křídlo (anděl?), zbytek obrazu nečitelný; X2D(obrácené nebo-li uzavřené C)[.....]2
0,181 g (0,151+0,03); 15,8/13,3 mm a 8,6/6,8 mm; dva tenké zlomky, místy děravé, zprohýbané.
Mince je uložena v Národní muzeu, oddělení prehistorie a protohistorie, inv. č. H1-485.447a.

Dle dochovaného zbytku opisu a obrazu jedné ze stran denáru a provedení ražby lze tento denár s výhradou možného omylu přibližně zařadit do období let 1120–1140, tj. do doby druhé vlády Vladislava I., nebo do doby vlády Soběslava I. (1125–1140). Nasvědčuje tomu vedle fabriky mince především zbytek opisu 2X2D, resp. S+SC, který se v této podobě, tj. s převrácenými písmeny S, vyskytuje na několika denárech výše zmíněných panovníků (např. *Cach 1972*, č. 557, 558, 576, 578, 579). Zmíněné torzo opisu je s největší pravděpodobností zbytkem rubního opisu +SCSWENCEZLAVS. Nelze však s jistotou vyloučit možnost, že se jedná o variantu lícního opisu na denárech Soběslava I. vyskytujícího se v mnoha variantách a vesměs obsahující kombinaci písmen 2+D2 (srovnej např. *Cach 1972*, č. 576, 580, 585). Také s kompozicí, která je velmi pravděpodobně na tomto denáru vyražena, tj. dvě postavy držící mezi sebou kříž, se setkáváme

často u obou vládců (např. *Cach 1972*, č. 561, 576, 578, 585). Stejně je tomu s postavami andělů (např. *Cach 1972*, č. 548, 578, 585). Všechny tyto znaky se ve větší míře ale vyskytují až u Soběslava I. Příklad anděla z boku držícího kříž známe přímo jen z denáru Soběslava I. typ Cach (*1972*), č. 578. Tento denár je asi našemu nejbližší (mohlo by se jednat i o jeho variantu). Vedle křížku a anděla z profilu má v opisu i obrácená S a křížek ve tvaru X. Vezmeme-li v úvahu všechny uvedené indicie, lze nalezený denár, sic s otazníkem, přidělit Soběslavovi I. a zařadit jej do blízkosti typů Cach (*1972*), č. 578, 576 a 585. Zcela vyloučit ale nelze ani možnost přiřazení této mince Vladislavovi I. do blízkosti typu Cach (*1972*), č. 561.

Literatura

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha, 342–344.

Droberjar, E. – Motyková, K., v tisku: Třebusice. Ein germanisches Brandgräberfeld aus der römischen Kaiserzeit in Mittelböhmen.

Summary: Luboš Polanský, A *denarius* struck between the 1120s and the 1130s found in Třebusice (Kladno district)

The coin was found during archaeological excavations at the Germanic burial site dated back to the period between the 1st and the 3rd century AD in Třebusice (Kladno district) in 1925, in place of grave no. 68. An early medieval Slavonic ceramic shards were found there among others. The coin could be interpreted as the one struck in Bohemia between the 1120s and the 1130s, either by Vladislav I, during his second reign (1120–1125), or more likely by Soběslav I (1125–1140).

English by V. Novák

Neregistrovaný depot českých denárů 12. století z Prahy 6-Střešovic

Jiří MILITKÝ

I přes značnou pozornost, kterou domácí numismatické bádání věnovalo evidenci českých raně středověkých mincovních nálezů, nebyl dosud fond deponovaný v muzejních sbírkách na území České republiky důsledně vytěžen. Příkladem je neregistrované torzo hromadného nálezu (srovnej: *Radoměrský 1955*, 31–32; *Nálezy II/1, 9–53*; *Cach 1972*, 68–72), uložené v numismatické sbírce Muzea hlavního města Prahy. Reprezentují jej tři české denáry (inv. č. 113.973–113.975; st. č. b/2 126/4).

Nálezové okolnosti jsou dochovány v rukopisném inventáři archeologické sbírky J. A. Jíry[1], uloženém na Archeologickém odd. Muzea hlavního města Prahy pod č. b/2 126/4: „*3 mince (z nichž jedna bez rázu) z nálezu v Pannenské cihelně. Mince byly nalezeny v nádobce, což vše až na tyto bylo darováno jakémus p. tajemníkovi na Smíchov.*“ Z tohoto zápisu lze odvodit, že šlo o hromadný nález neznámého počtu denárů uložených v nádobce. Panenská cihelna (také trať „*Na Panenské*“) ležela ve Střešovicích, v místech bývalé Panenské vinice, před strahovskou bránou. Území lze vymezit na jihu ulicí Na Petynce, na severozápadě ulicí U střešovických hřišť, na severu dnešní Sibeliovou ulicí a na východě sousední s cihelnou Hubálka. Zde je doloženo kostrové pohřebiště z 9.–10. století (k lokalitě např.: *Lutovský 2001*, 262; *Lutovský – Smejtek a kol. 2005*, 939, 995). Někde v tomto prostoru, téměř s jistotou mimo areál pohřebiště, byl depot mincí

[1] J. A. Jíra: Seznam b/2, č. 64. V zápisu jednotlivých položek pod č. 126 je určitý zmatek. U č. 126/1 je uvedena: „*Bubeneč, u modré růže*“. Tato lokalizace se vztahuje ještě k č. 126/2, zatímco č. 126/3–5 pocházejí z jiných pražských lokalit.

odkryt. Rok nálezu není znám, lze se jen domnívat, že se tak stalo někdy na přelomu 19. a 20. století. Osud většiny mincí z nálezu a nádobky je dnes neznámý a s vysokou pravděpodobností nález jako celek již neexistuje.

ČECHY, **Vladislav II.**, jako kníže (1140–1158), AR denár
Av.: opis nečitelný, dvě sedící postavy proti sobě, pravá žehná levé
Rv.: [....Z..VV..], pod střechou na hradbách mezi věžemi poprsí čelně s pozdviženýma rukama
Lit.: *Cach 1972*, 43, č. 593a; *Šmerda 1996*, 86–87, č. 233b.
1. 0,46 g; 15,2/14,9 mm; 3 h; 2/2 (inv. č. 113.974)

-, Rv.: opis nečitelný, pod střechou na hradbách mezi věžemi poprsí čelně s pozdviženýma rukama
Lit.: *Cach 1972*, 43, č. 593a; *Šmerda 1996*, 86–87, č. 233b.
2. 0,38 g; 15,8/16,2 mm; 12 h; 2/2, olámaný okraj (inv. č. 113.973)

ČECHY (12. století), AR neražený střížek pro denár
Av., rv.: hladký
3. 0,40 g; 15,0/14,8 mm (inv. č. 113.975)

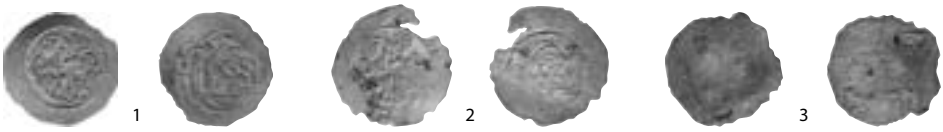

Obr. 1. Praha 6-Střešovice, mince z hromadného nálezu (1:1; čísla odpovídají číslování katalogu).

S ohledem na skutečnost, že dochované mince představují pouze malý fragment nálezu, je velmi těžké zaujmout k němu nějaké přesnější stanovisko. Oba dochované denáry (č. 1–2) jsou shodného typu Cach (*1972*) č. 593a. Mince tohoto typu (bez rozlišení variant) jsou známy ze čtyř českých hromadných nálezů. Snad v době před rokem 1173 byl ukryt depot Neustupov (okr. Benešov), ve kterém byl typ Cach (*1972*) č. 593 zastoupen neznámým počtem kusů (*Cach 1972*, 67, č. 247), stejně jako v nálezu z Roztok u Prahy (*Cach 1972*, 67, č. 247). V nálezu Libotov (okr. Trutnov), ukrytém okolo roku 1173, byl sledovaný typ denáru zastoupen 5 registrovanými exempláři (*Cach 1972*, 63, č. 228b). Patně po roce 1173 byl na neznámém místě v Čechách (*Cach 1972*, 58, č. 194) ukryt depot, který obsahoval neznámé množství denárů sledovaného typu. Zajímavá je přítomnost jednoho neraženého střížku (č. 3). Jde nejspíše o doklad, že ojediněle, nejspíše omylem, se do mincovního oběhu dostávaly i neražené střížky, které zřejmě unikly kontrole nově naražených mincí v mincovně. Dobu ukrytí lze stanovit pouze jako období *post quem* let 1140–1158, protože však nemůžeme vyloučit přítomnost mladších mincí v nedochované většině nálezu, nelze vyloučit ani pozdější dataci.

Literatura

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol. 2005: Pravěká Praha. Praha.
Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 9–73.
Radoměrský, P. 1955: Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze. Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských 134, 12–38.

Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.

Summary: Jiří Militký, An unregistered hoard of the 12th century *denarii* found in Prague 6-Střešovice.

There is a torso of an unregistered hoard of the 12th century *denarii* – found some time around the break of the 19th and the 20th century – preserved in the numismatic collection of the Municipal Museum in Prague (inv. nos. 113.973–113.975; old no. b/2 126). Circumstances of the find were described in the hand-written inventory book of the archaeological objects by J. A. Jíra (old no. b/2 126/4). Deducing from the above mentioned entry, the hoard was buried in a clay vessel in the territory of the Panenská cihelna (the Virgin Brick Yard), Prague 6-Střešovice, and the majority of coins came to a private collection. A small fragment of the hoard is represented by two *denarii* struck under the Prince Vladislav II (1140–1158), type Cach (*1972*) no. 593a, plus one unstruck flan, possibly prepared for a Bohemian *denarius*. Presence of the unstruck flan is interesting. It is an evident proof of the fact, that accidentally or by mistake, such unstruck flans could circulate, unspotted during the controlling process in the mint. The date, when the hoard could be buried, is possible to state *post quem* for the period of 1140–1158, or perhaps later.

English by V. Novák

Nález pasovských feniků z přelomu 12. a 13. století z Radčic (okr. Strakonice)

Jiří MILITKÝ

V numismatické sbírce Jihočeského muzea v Českých Budějovicích[1] jsou uloženy dva feniky, u kterých je v původní inventární knize u starého inv. č. 1.194 uvedeno: „*fundort Račic bei Pisek*“; mince tedy byly nalezeny v obci či v okolí obce Radčice.[2]

PASOV, biskupství, **Wolker von Erla** (1191–1204) až **Mangold von Berg** (1206–1215), AR fenik z let asi 1190–1215

Av.: oděná polopostava s mitrou čelně držící v pravé ruce berlu

Rv.: v perlovci pod trojitým obloukem s věžemi poprsí čelně s liliovitým žezlem v pravé ruce, mezi věžiceni dvě pětilisté kytičky nahoře, pod nimi dva kroužky

Lit.: *Kellner 1997*, 107, č. 17 (obr. vlevo)

1. 0,75 g; 16,1/17 mm; 5 h (inv. č. 31.194a)

-, Rv.: jako předchozí, ale odlišná kresba oděvu.

Lit.: *Kellner 1997*, 107, jako č. 17.

2. 0,80 g; 17,4/18 mm; 7 h (inv. č. 31.194b)

[1] Za poskytnutí mincí k publikaci děkuji správci numismatické sbírky Jihočeského muzea v Českých Budějovicích PhDr. J. Chvojkovi.

[2] Lokalizace „*Račic bei Pisek*“ je poněkud nejasná, neboť Radčice leží severně poblíž města Vodňany, zatímco Písek je vzdálen více než 15 km severně. V úvahu tedy přichází teoretická možnost, jestli zápis v inventáři není chybný a mince nepocházejí ve skutečnosti z Ražic (okr. Písek). Zde byl objeven velký depot feniků 13. století (*Fiala 1895*, 217, č. 205, 460, č. 2698–2699; *Nálezy II/2*, 91, č. 1820 + *Nálezy II/3*, 198, č. 2414 a patrně také 216, č. 2521; *Fröhlich 1977*, 316; *Kolář 1986*; *týž 1992*; *Emmerig 1993*, 272, č. 105), který obsahoval pouze dva typy mincí - řezenský fenik typu Emmerig (*1993*) č. 227 (*Fiala 1895*, 460, č. 2698, tab. XXXV:13) a typ „*beránek boží/orlice*“ (*Fiala 1895*, 460, č. 2699), jehož zařazení s ohledem na absenci vyobrazení u E. Fialy (*1895*) je poněkud nejasné. Z popisu obsahu ražického nálezu je však zřejmé, že šlo o zcela jiné typy mincí než jsou sledované pasovské feniky, které tedy z ražického nálezu nemohou pocházet. Lze tedy shrnout, že evidenční záznam „*Račic bei Pisek*“ se s vysokou pravděpodobností vztahuje skutečně k obci Radčice u Vodňan.

Obr. 1. Radčice (okr. Strakonice). Pasovské feniky z let 1190–1215 (1:1; foto L. Bruckmüllerová; čísla odpovídají číslování katalogu).

Žádné bližší údaje k mincím v muzejní evidenci uvedeny nejsou. Lze se jen dohadovat, zda tyto feniky byly původně součástí většího, dosud neregistrovaného nálezového souboru, odkrytého zřejmě někdy na přelomu 19./20. století na blíže neznámém místě.

Pro jihočeskou oblast jde o nález zajímavý, neboť nálezových mincí 12.–13. století není odtud známo mnoho. Stejný typ feniku byl jednotlivě ve dvou exemplářích objeven na sídlišti z přelomu 12. a 13. století ve Strunkovicích nad Blanicí (*Kudrnáč 1998*, 52–54, obr. 37 dole; *Parkman 2003*, 143), kde tyto ražby doprovázely české denáry Bedřicha a Konráda II. Oty. Sídliště ve Strunkovicích nad Blanicí leží přímo na komunikaci, později nazývané Zlatá stezka, spojující české vnitrozemí s bavorským Pasovem. Zřejmě především tudy proudily pasovské mince do Čech a nově registrovaný nález z Radčic leží v koridoru, kterým předpokládaná komunikace do českého vnitrozemí procházela. Pasovské feniky přelomu 12. až 13. století reprezentují nejstarší doložitelný horizont importu mincí z bavorsko-rakouské oblasti do jižních Čech; v průběhu 13. století pak vídeňské a v menší míře i bavorské mince prakticky ovládly lokální trhy.

Typologie pasovských feniků z přelomu 12. a 13. století (*Kellner 1997*, 106–107, č. 15–17), u kterých existuje řada variant především v kresbě líce, není dosud podrobně rozpracována. Vzhledem k tomu, že jde o ražby anonymní, je také přesné přidělení jednotlivých variant konkrétním biskupům velmi komplikované.

Literatura

Emmerig, H. *1993*: Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409. Berliner Numismatische Forschungen. Neue Folge. Band 3. Berlin.

Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.

Fröhlich, J. 1977: Několik poznámek k nálezům mincí v širším okolí Písku. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 14. České Budějovice, 315–316.

Kellner, H.-J. 1997: Die Münzgeschichte des Hochstift Passau. Ein Katalog der Münzen und Medaillen. Süddeutsche Münzkataloge. Band 6. Stuttgart.

Kolář, O. 1986: Nálezy mincí na Písecku v roce 1886. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 23. České Budějovice, 321–322.

– *1992*: K nálezu mincí u Ražic nebo Budičovic roku 1886. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 29. České Budějovice, 220–222.

Kudrnáč, J. 1998: Strunkovice nad Blanicí od pravěku do novověku. Strunkovice nad Blanicí.

Nálezy II/2: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 77–111.

– *II/3*: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.

Parkman, M. 2003: Osídlení Prachaticka v raném středověku. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 129–194.

Summary: Jiří Militký, The Passau-struck *pfennigs* of the break of the 12th and the 13th century found in Radčice (Strakonice district)

There are two *pfennigs* – Kellner (*1997*) type no. 17, struck between 1190 and 1215 – preserved in the numismatic collection of the South-Bohemian Museum in České Budějovice. These coins were reportedly discovered near Radčice, but no more details are known. It is just possible to

surmise this fragment to be a part of originally larger, but still unregistered, group of coins. It is a very important find in case of south Bohemia, because there are very few coins of the 12th and the 13th century period known from finds. *Pfennigs* struck in Passau dated back to the break of the 12th and the 13th century represent the oldest documented horizon of coin import from the Bavarian-Austrian territory to south Bohemia.

English by V. Novák

Depot velkých brakteátů z Prahy 2-Nového Města od kaple sv. Lazara

Jiří MILITKÝ

V roce 1900/1901 byl nalezen u kostelíku (či v kostelíku) sv. Lazara v Praze 2-Novém Městě poklad velkých brakteátů. O nálezových okolnostech není mnoho známo. K nálezu došlo zřejmě při bourání sakrálního objektu v roce 1900 či následně při výkopech v jeho okolí v souvislosti s výstavbou budovy soudu.

Kostelík sv. Lazara při špitálu malomocných stál v místech nynějšího bloku mezi ulicí Lazarskou, Spálenou a Karlovým náměstím, tedy v místech komplexu budov Městského soudu. V době svého vzniku byl situován v prostoru předměstí Starého Města. Svatyně měla skoro čtvercový presbytář s jedním polem křížové klenby a mírně rozšířenou téměř čtvercovou loď. Nad presbytářem stála věž. Na západní straně byl portál s pravoúhle odstupňovaným ostěním, jehož vnitřní rohy členily svislé pásy mušlovitých motivů, spjatých liliemi. Reliéfně zdobený tympanon z tohoto portálu, dnes uložený v lapidáriu Národního muzea, zobrazuje Vzkříšení Lazara (*Merhautová – Třeštík 1984*, 278–279, obr. 258–259). Románsko-gotický kostelík, písemně doložený až v roce 1281, byl postaven zřejmě na sklonku vlády Václava I. (1230–1253), tedy asi okolo roku 1250, spíše však již ve 40. letech 13. století (*Poche a kolektiv 1983*, 179; *Merhautová – Třeštík 1984*, 281).

Nejstarší literární zmínka o nálezu se vztahuje ke keramické nádobě užité jako obal (*Anonym 1901*, 399), která se dostala do numismatické sbírky Národního muzea. Zde je výslovně uvedeno, že nádobka s mincemi byla uložena **v kapli**.[1] Naopak záznam o nálezu ze dne 30. 9. 1901 v inventární knize v Muzeu hlavního města Prahy pod č. 13.407 uvádí, že mince byly vykopány **u kaple** sv. Lazara.[2] Tento rozpor již však nelze spolehlivě vyřešit.

Nález byl v literatuře sice registrován (*Nálezy II/2*, 90, č. 1817; *Cach 1974*, 71, č. 422), nebyl však dosud podrobněji publikován. Výčet zastoupených typů, avšak bez počtů jednotlivých kusů, zveřejnil P. Radoměrský (*1955*, 27–28): *Fiala 1895*, tab. XXVIII:10 (*Cach 1974*, č. 738); *Fiala 1895*, tab. XXX:7 (*Cach 1974*, č. 740); *Fiala 1895*, tab. XXVIII:6 (*Cach 1974*, č. 747); *Fiala 1895*, tab. XXIX:2 (*Cach 1974*, č. 754); *Fiala 1895*, tab. XXVIII:14 (*Cach 1974*, č. 769) + míšeňské ražby: *Fiala 1895*, tab. XXI:7 a XXVI:9. Tento popis převzal F. Cach (*1974*, 71, č. 422). Konfrontace popisu s dochovaným materiálem však vyvolává nejasnosti. Ve sbírce Muzea hlavního města Prahy se dochovalo 17 mincí (inv. č. 13.407/1–17), resp. 16 ks a drobné zlomky jednoho (?) brakteátu. V inventární knize je však uvedeno „*17 celých a zlomky*", je tedy pravděpodobné, že jedna z nich dnes chybí. Možná jde o brakteát typu Cach (*1974*) č. 740 vyobrazený P. Radoměrským (*1955*, 29, tab. III:41), který se v muzeu dnes nenachází.[3] Zcela nejasný je však údaj o přítomnosti typu Cach (*1974*) č. 754, který v dochovaném materiálu není zastoupen a nelze jej tedy považovat za prokázaný.

Nejasný je také celkový počet nalezených mincí. Je otázka, jestli mince uložené v Muzeu hlavního města Prahy byly vybrány pouze náhodně či zda jde o záměrný výběr většiny typů

[1] „*Pan P. Prček, c. k. nadstrážník v Praze: nádobku z kaple sv. Lazara, v níž byly nalezeny velké brakteáty*".

[2] „*Nález brakteátů výkop. u Sv. Lazara na Nov. Městě Pražském*", žádné další informace však inventární kniha neobsahuje.

[3] Není jasné, jestli i tato mince byla součástí souboru uloženého dnes v Muzeu hlavního města Prahy. Pokud je tomu tak, pak by mohlo jít o inv. č. 13.407/1, pod kterým jsou dnes uloženy pouze drobné zlomky mince; na sáčku z doby před 27. 6. 1977 (revize) je uvedeno 1 + zlomky.

zastoupených v nálezu. S ohledem na opakující se typy v této části nálezu je možné, že selekce byla provedena náhodně a nepostihla alespoň většinu ze zastoupených typů brakteátů. Do sbírky numismatického oddělení Národního muzea v Praze se dostalo 6 brakteátů (př. č. 7/1901), které však byly rozřazeny a nelze je dnes identifikovat (*Nálezy II/2*, 90, č. 1817). Celkový počet mincí obsažených v nálezu není znám, je však pravděpodobné, že dochované a registrované exempláře v počtu nejméně 23 kusů představují pouze (menší?) část nálezového celku. Nelze vyloučit, že v budoucnu se podaří v muzejních či soukromých sbírkách identifikovat ještě další brakteáty pocházející z tohoto nálezu.

Zachována zůstala nádobka, ve které byl poklad uložen (numismatické odd. Národního muzea, inv. č. K 15), ani ona však není prosta komplikací. Na teoretickou možnost záměny lokality u dochované nádoby za nádobu užitou jako schránka brakteátů z rotundy sv. Kříže v Praze 1-Starém Městě (*Radoměrský 1955*, 20–21; *Nálezy II/2*, 89, č. 1811; *Cach 1974*, 71, č. 423) upozornil M. Richter (*1959*, 10, pozn. 22). Nádoba z rotundy sv. Kříže dnes již neexistuje, vyobrazil ji však J. L. Píč (*1909*, obr. na str. 135) a jím publikovaná kresba je skutečně velmi podobná nádobě inv. č. K 15. Existují tři možnosti:

1. Lokalita nádoby inv. č. K 15 byla v evidenčních záznamech Národního muzea zaměněna a ve skutečnosti pochází z rotundy sv. Kříže.
2. Fyzicky nedochovaná nádoba vyobrazená J. L. Píčem pocházela z pokladu objeveného v rotundě sv. Kříže a pouze náhodou se velmi podobala nádobě z depotu od kaple sv. Lazara.
3. Nádoba vyobrazená J. L. Píčem pochází ve skutečnosti od kaple sv. Lazara a J. L. Píč ji omylem označil za nález z rotundy sv. Kříže.

Je značně pravděpodobné, že třetí varianta je správná. J. L. Píč pro obrazové přílohy svého III. dílu Starožitností (*Píč 1909*) čerpal především z materiálu uloženého v Národním muzeu a vzhledem k tomu, že u nádoby inv. č. K 15 je dochován také inventární záznam o jejím původu od kostelíku sv. Lazara, lze se značnou dávkou pravděpodobnosti předpokládat, že omyl vznikl pouze nesprávnou popiskou pod obrázkem u J. L. Píče (*1909*, 135).

Hrnec zdobený na podhrdlí trojnásobnou rytou šroubovicí. Dno mírně dovnitř klenuté s hrubou podsýpkou. Uvnitř výrazné stopy po modelaci. Vnější povrch téměř hladký, šedohnědá, místy až šedočerná barva střepu. Slepen a nepatrně doplněn. V. 116 mm, průměr dna 82 mm, průměr okraje 118 mm (numismatické odd., Národní muzeum v Praze, inv. č. K 15).
Lit.: *Richter 1959*, 8, obr. 3:4; *Reichertová 1959*, 246–247, obr. 1:2 (v popisce omylem jako obr. 1:4); *Radoměrský – Richter 1974*, 79, č. 27.

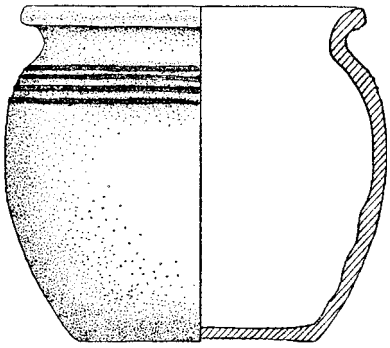

Obr. 1. Keramická nádoba užitá jako schránka depotu mincí od kaple sv. Lazara (podle: *Radoměrský – Richter 1974*, 79, č. 27).

ČECHY, **Václav I.** (1230–1253)
mincovna: *Praha* (?), AR velký brakteát
Av.: korunovaný trůnící panovník čelně drží v pravé ruce žezlo zakončené křížem a v levé ruce žezlo zakončené lilií
Lit.: *Fiala 1895*, 419, č. 2120, tab. XXVIII:10; *Cach 1974*, 35, č. **738**.
1. *0,80*[4]g; *39,0/38,5* mm; olámaný okraj, šedohnědá patina (inv. č. 13.407/17)

[4] Hmotnosti a rozměry kurzívou označují olámané exempláře, které nelze využít k metrologickému studiu.

2. *0,57* g; *38,2/36,7* mm; olámaný okraj, bez patiny (inv. č. 13.407/8)

-, Av.: jako předchozí, ale mezi nohama panovníka navíc **kulička**
Lit.: *Cach 1974*, 35, č. 738 var. (navíc kulička mezi nohama)
3. *0,87* g; 39,4/*37,3* mm; olámaný okraj, bez patiny (inv. č. 13.407/6)

-, Av.: korunovaný trůnící panovník čelně drží v pravé ruce meč a v levé ruce praporec, dole po stranách panovníka dvě stylizované korunované hlavy čelně
Lit.: *Fiala 1895*, 409, č. 2018, tab. XXX:7; *Cach 1974*, 35, č. **740**.
Ex.: *Radoměrský 1955*, 28–29, tab. III:41.
4. (MMP?, dnes nezvěstný)

-, Av.: korunovaný trůnící panovník čelně drží v rukou dvě stejná žezla zakončená kříži
Lit.: *Fiala 1895*, 418, č. 2116, tab. XXVIII:6; *Cach 1974*, č. **747**.
Kom.: Ražba špatně zřetelná.
5. *0,71* g; -/40,4 mm; mírně olámaný okraj, praskliny, šedá patina (inv. č. 13.407/11)
6. *0,70* g; 41,1/- mm; olámaný okraj, praskliny, šedá patina (inv. č. 13.407/9)
7. *0,60* g; *-/38,8* mm; obraz špatně zřetelný; olámaný okraj, praskliny, hnědošedá patina (inv. č. 13.407/13)
8. *0,60* g; *39,7*/- mm; silně olámaný okraj, praskliny, hnědošedá patina (inv. č. 13.407/5)
9. *0,59* g; 38,3/39,9 mm; obraz špatně zřetelný; olámaný okraj, bez patiny (inv. č. 13.407/16)

-, Av.: korunovaný trůnící panovník čelně drží v rukou dvě stejná žezla zakončená kříži (?)
Lit.: *Cach 1974*, č. **747** (?).
10. 0,68 g; -/40,5 mm; obraz velmi špatně zřetelný; olámaný okraj, praskliny, hnědošedá patina (inv. č. 13.407/12)

ČECHY, **Přemysl Otakar II.** (1253–1278)
mincovna: *Praha* (?), AR velký brakteát z let 1253–asi 1260
Av.: korunovaný trůnící panovník čelně drží v pravici meč, vpravo stojící český lev doleva (špatně zřetelný)
Lit.: *Fiala 1895*, 419, č. 2125, tab. XXVIII:14; *Cach 1974*, 37, č. **769**.
11. *0,65* g; 36,0/37,5 mm; olámaný okraj, praskliny, hnědošedá patina (inv. č. 13.407/10)
12. *0,61* g; silně olámaný okraj, hnědošedá patina (inv. č. 13.407/14)
13. *0,59* g; 36,8/38,1 mm; obraz špatně zřetelný; olámaný okraj, praskliny, bez patiny (inv. č. 13.407/7)
14. *0,52* g; *37,1*/- mm; silně olámaný okraj, praskliny, hnědošedá patina (inv. č. 13.407/2)

ČECHY?, **Václav I.** (?) (1230–1253) nebo **Přemysl Otakar II.** (?) (1253–1278)
mincovna: *Praha* (?), AR velký brakteát z let 1230–asi 1260
Av.: korunovaný (?) trůnící panovník čelně drží v rukou dvě neurčitelné insignie
Lit.: -
15. 0,75 g; 40,8/39,8 mm; obraz špatně zřetelný; střed pomačkaný, bez patiny (inv. č. 13.407/15)

MÍŠEŇSKO, markrabství, **Jindřich I. Osvícený** (1221–1288)
mincovna: *Freiberg* (?), AR velký brakteát, asi po 1247 (?)
Av.: trůnící panovník čelně drží v pravé ruce meč a v levé ruce praporec
Lit.: *Fiala 1895*, 410, č. 2031, tab. XXI:7; *Schwinkovski 1931*, č. 546; *Günther 1951*, 223, č. 38; *Arnold 1995*, 86, č. 3, Taf. 10:3.
16. 1,00 g; 41,0/44,1 mm; mírně olámaný okraj, praskliny, šedá patina (inv. č. 13.407/3)

-, Av.: trůnící panovník čelně drží v pravé ruce rozvilinu a v levé ruce kříž
Lit.: *Fiala 1895*, 417, č. 2087, tab. XXVI:9; *Schwinkovski 1931*, č. 587; *Günther 1951*, 225, č. 45; *Arnold 1995*, 89–90, č. 12, Taf. 10:12.
17. 0,99 g; 41,6/42,2 mm; praskliny, šedá patina (inv. č. 13.407/4)

Blíže neurčitelné drobné zlomky jednoho (?) velkého brakteátu
18. hmotnost a rozměry neurčitelné (inv. č. 13.407/1)

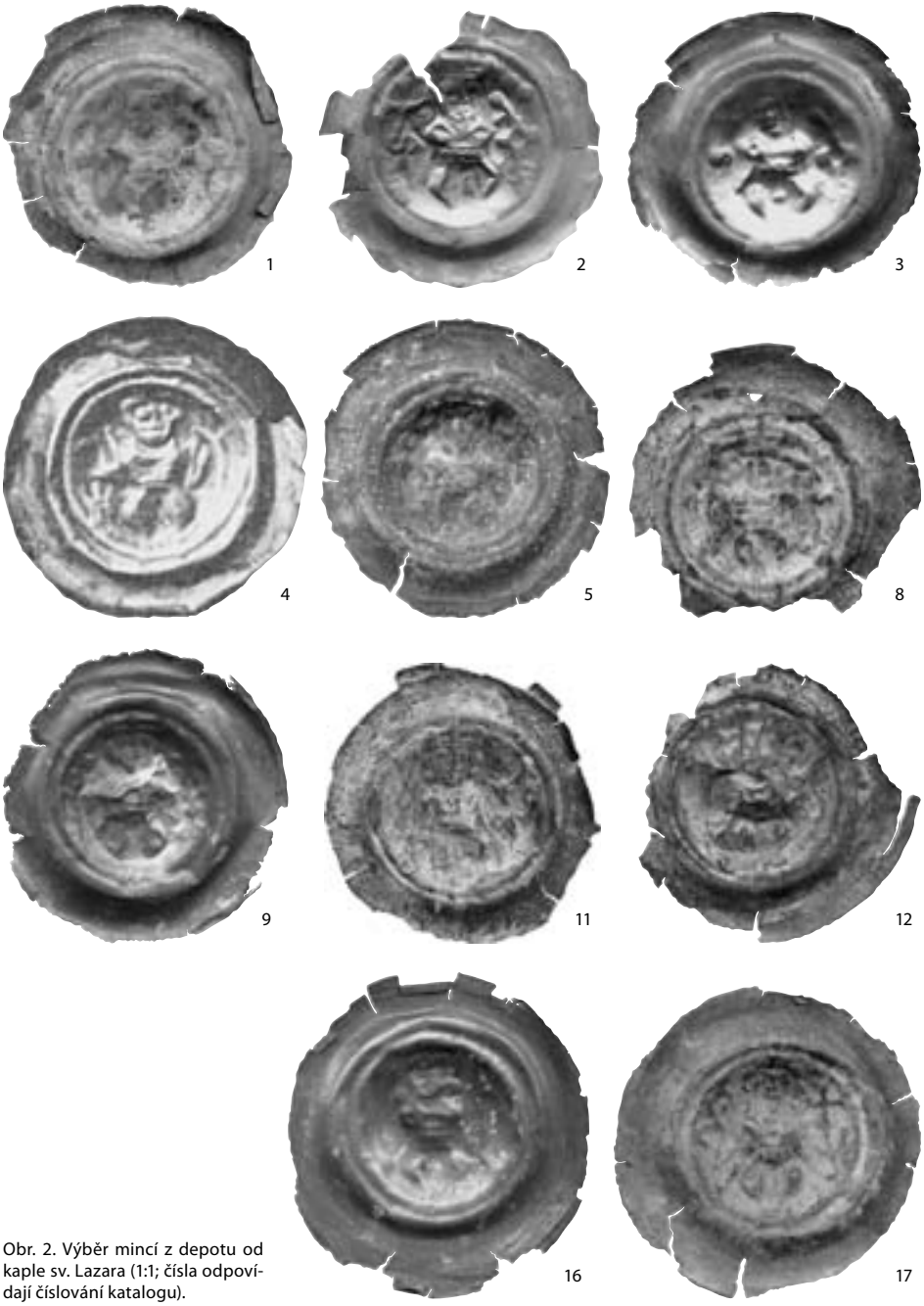

Obr. 2. Výběr mincí z depotu od kaple sv. Lazara (1:1; čísla odpovídají číslování katalogu).

Dochovaná část nálezu brakteátů od kaple (či z kaple) sv. Lazara je patrně torzem většího rozchváceného nálezu. Zachované mince jsou vesměs dosti olámané, povrchově korodované a pro metrologická hodnocení prakticky nevyužitelné (s výjimkou zkoumání složení mincovního kovu). K rozboru je využitelných 17 mincí, z nich jedna (č. 4) je dnes známa pouze z vyobrazení. Kromě dvou mincí (č. 16–17) jde o ražby české provenience, pouze hypoteticky vzniklé

v pražské mincovně – za současného stavu poznání nelze brakteáty velkého střížku jednoznačně lokalizovat do konkrétních mincoven. Teoreticky lze však předpokládat, že ražba českých velkých brakteátů byla soustředěna především do Prahy.

Nejpočetněji jsou v souboru zastoupeny brakteáty řazené do období vlády Václava I. (1230–1253). Dvěma exempláři (č. 1–2) je zde zastoupen typ Cach (*1974*) č. **738**. Navíc se zde vyskytla doposud neregistrovaná varianta téhož typu s kuličkou mezi nohama panovníka (č. 3). Brakteát typu Cach (*1974*) č. 738 byl zatím zastoupen v depotech Dubnice pod Ralskem (1 ks; *Cach 1974*, 66, č. 392), Heřmanice (? ks; *Cach 1974*, 66, č. 394), dvůr Stihnov (? ks; *Cach 1974*, 72, č. 429) a Drážďany (10+1 ks; *Cach 1974*, 91, č. 500). Jediným exemplářem je ve sledovaném depotu zastoupen dnes fyzicky nezvěstný brakteát typu Cach (*1974*) č. **740** (č. 4). Tento typ mince je znám pouze ze dvou depotů: dvůr Stihnov (? ks; *Cach 1974*, 72, č. 429) a Drážďany (2 ks; *Cach 1974*, 91, č. 500). Nejpočetněji, patrně 6 exempláři, je v torzu nálezu zastoupen typ Cach (1974) č. **747** (č. 5–9 a zřejmě i č. 10). Brakteát tohoto typu se zatím objevil pouze ve dvou dalších depotech: Heřmanice (? ks; *Cach 1974*, 66, č. 394) a Drážďany (6+3 ks; *Cach 1974*, 91, č. 500). Brakteáty řazené do období vlády Václava I. zatím nedokážeme přesněji datovat.

Pouze jediný typ brakteátu v dochované části nálezu lze zařadit do období vlády Přemysla Otakara II. (1253–1278) – jde o typ Cach (*1974*) č. **769**, který zde byl zastoupen čtyřmi exempláři (č. 11–14). Tato mince se doposud objevila v depotech: Heřmanice (? ks; *Cach 1974*, 66, č. 394), Kozly (? ks; *Cach 1974*, 68, č. 405), Zálezly (? ks; *Cach 1974*, 74, č. 437), Borne (1 ks; *Cach 1974*, 85, č. 478) a Drážďany (2 ks; *Cach 1974*, 91, č. 500). Do období vlády Přemysla Otakara II. spadá také velký brakteát typu Cach (*1974*) č. 754, který uvádí P. Radoměrský (*1955*, 28). V dochovaném materiálu však mince tohoto typu zachována není a do katalogu nebyla zahrnuta, neboť ji nelze považovat za prokazatelnou součást sledovaného depotu. Brakteáty velkého střížku Přemysla Otakara II. byly v Čechách raženy od jeho nástupu na trůn v roce 1253 až do měnové reformy v roce 1260 či 1261 (k reformě obecně např.: *Zaoral 2005*, 64–70), při které byla zavedena ražba středních brakteátů. Spektrum českých brakteátů z dochovaného torza nálezu doplňuje jeden přesněji neurčitelný exemplář (č. 15).

Dvěma exempláři jsou v torze nálezu zastoupeny také dva velké míšeňské brakteáty (č. 16–17). Jde o ražby markraběte Jindřicha I. Osvíceného (1221–1288). Protože účes panovníka na obou brakteátech je již se sedmi stylizovanými loknami, mělo by jít o ražby z doby po roce 1247 (*Arnold 2002*, 302). Podobně jako u českých ražeb, je také u brakteátů míšeňských přidělení mincovně ve Freiberku pouze hypotetické.

Prvou z těchto mincí je brakteát typu Schwinkovski (*1931*) č. **546** (č. 16). Tento typ byl doposud zastoupen ve čtyřech depotech: Litoměřice (? ks; *Fiala 1895*, 410, č. 2031), Reinhardsgrimma (61 ks; *Arnold 1985*, 133, č. 7.3), Drážďany (46 ks; *Günther 1951*, 223, č. 38) a Liebethal (3 ks; *Arnold 1995*, 86, č. 3, Taf. 10:3). Všechny jmenované nálezy z německého území jsou datovány do období okolo poloviny 13. století (*Arnold 1995*, 86, č. 3). Druhým z míšeňských brakteátů je typ Schwinkovski (*1931*) č. **587** (č. 17). Tento typ brakteátu je znám doposud z pěti depotů: Liebethal (1 ks; *Arnold 1995*, 89–90, č. 12, Taf. 10:12), Heřmanice (? ks; *Fiala 1895*, 417, č. 2087), Borne (1 ks; *Arnold 1995*, 89–90, č. 12), Drážďany (292 ks + 96 půlených ex.; *Günther 1951*, 225, č. 45) a Lichtenau (5 ks+1 půlený ex.; *Arnold 1995*, 89–90, č. 12). Rozptyl doby uložení těchto depotů je podle P. Arnolda (*1995*) v rozmezí asi 1250–1270.

Velké míšeňské brakteáty se v českých hromadných nálezech objevují dosti často, buď společně s českými ražbami a nebo samostatně. Bohužel jim v minulosti byla věnována jen minimální pozornost. Nejpodrobněji byly míšeňské brakteáty zastoupené v českých nálezech popsány E. Fialou (*1895*), který ovšem většinu z nich považoval za ražby české provenience. Jedním z důležitých úkolů budoucího bádání bude nepochybně i analýza této významné importované složky oběživa 13. století v Čechách. Za současného stavu poznání však víme o této problematice jen velmi málo.

Na základě dochovaného torza pokladu velkých brakteátů od kaple sv. Lazara lze dobu jeho ukrytí stanovit přibližně do období okolo roku 1260, možná již do 50. let 13. století. Tento před-

poklad vychází především ze skutečnosti, že v nálezu byly zastoupeny, byť v menší míře, již typy velkých brakteátů Přemysla Otakara II. řazené do období před prvou mincovní reformou v roce 1260 (či 1261). Tuto dataci potvrzují také dva zastoupené míšeňské brakteáty, jejichž výskyt v německých nálezech je datován především k polovině či nedlouho po polovině 13. století (*Arnold 1995*, 86, č. 3 a 89–90, č. 12).[5] Lze jen litovat, že nelze již více zjistit o vztahu pokladu k zaniklému kostelu sv. Lazara. V každém případě však nález musel být ukryt jen nedlouho po předpokládané výstavbě této svatyně.

Ačkoliv je ze sledovaného nálezu dochováno pouze torzo, jeho zveřejnění má svůj význam. Tento původně nepochybně významný nálezový celek má mezi nálezy z pražského území mimořádné postavení. Jde o doposud nejstarší brakteátový nález z prostředí pražské aglomerace (srovnej: *Cach 1974*, 71–72), pomineme-li další jen nejasně datovatelné celky: Praha 8-Karlín (*Nálezy II/2*, 81, č. 1760) a Praha 1-Staré Město, Kaprova ulice (*Nálezy II/2*, 83, č. 1771). Zároveň jde o jeden z nejzachovalejších pražských hromadných nálezů mincí ze 13. století.

Literatura

Anonym 1901: Zpráva o Museu král. Českého od 1 března 1901 do konce května 1901. Časopis muzea království Českého 75, 394–400.

Arnold, P. 1985: Die Rekonstruktion des Brakteatenfundes von Reinhardtsgrimma bei Dippoldiswalde. In: Nummus et Historia. Pieniądz Europy średniowiecznej. Warszawa, 131–137.

– *1995*: Die Rekonstruktion des Brakteatenfundes von Liebethal, Pirna, Kreis Sächsische Schweiz (1862) – ein Beitrag zur Münzgeschichte der Markgrafschaft Meißen im 13. Jahrhundert. Numismatische Zeitschrift 103. Wien, 81–90.

– *2002*: Die Chronologie der meißnischen Brakteaten im 12. und 13. Jahrhundert. Numismatisches Nachrichtenblatt 51, 297–305.

Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.

Günther, K. 1951: Der Brakteatenfund von Dresden. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 1950/1951, 201–241.

Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.

Merhautová, A. – Třeštík, D. 1984: Románské umění v Čechách a na Moravě. Praha.

Nálezy II/2: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 77–111.

Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České. Čechy za doby knížecí. Část archeologická. Díl III/1. Praha.

Poche, E. a kolektiv 1983: Praha středověká (Čtvero knih o Praze). Praha.

Radoměrský, P. 1955: Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze. Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských 134, 12–38.

Radoměrský, P. – Richter, M. 1974: Česká středověká keramika datovaná mincemi. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 28, 57–168.

Reichertová, K. 1959: Středověká keramika datovaná mincemi. Památky archeologické 50, 246–256.

Richter, M. 1959: Keramika z 12. až počátku 14. století v Čechách, datovaná poklady mincí. Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských 128, 4–20.

Schwinkowski, W. 1931: Münz- und Geldgeschichte der Mark Meißen und Münzen der weltlichen Herren nach meißnischer Art (Brakteaten) vor der Groschenprägung. I. Teil: Abbildungstafeln. Frankfurt am Main.

Zaoral, R. 2005: České a moravské ražby v pokladu Fuchsenhof. Numismatický sborník 20, 61–108.

[5] Ačkoliv se stanovení doby ukrytí pokladu od kaple sv. Lazara do doby okolo roku 1260 jeví jako velmi pravděpodobné, je třeba tuto dataci vnímat s určitou opatrností, neboť známe jen část obsahu tohoto nálezu.

Summary: Jiří Militký, A group of large *bracteats* found in Prague 2-The New Town, the St. Lazar Chapel

In 1900/1901, a group of large *bracteats* was found in Prague 2-The New Town, near (or inside) the St. Lazar Chapel. Circumstances of the find remained unclear. The chapel built about in the mid-13th century was situated in the place of the recent block of flats connecting the Lazarská St., Spálená St. and the Charles Square, somewhere in the historical outskirts of the Old Town. The sanctuary was demolished in 1900, and it is not clear, if the coins had been found in the chapel or outside it. The find has already been registered in the numismatic literature (*Nálezy II/2*, 90, no. 1817; *Cach 1974*, 71, no. 422), but it has never been properly published. There are 17 coins (16 coins plus fragments respectively) preserved in the collection of the Municipal Museum in Prague. Six *bracteats* have been transferred to the numismatic department of the National Museum in Prague (acc. no. 7/1901), but they cannot be traced currently. The complete number of coins is unknown. The vessel used to box the coins has been preserved only (Fig. 1), 17 coins inclusive. The *bracteats* in this fragmental find have been mostly represented by the large specimens struck under Václav (Wenceslas) I (1230–1253), and they are of the following types: Cach (1974) no. 738. (nos. 1–2); no. 738 var. (with a point between legs of the ruler – no. 3); no. 740 (no. 4) and no. 747 (nos. 5–9 and evidently also no. 10). The coins struck under Přemysl Otakar II (1253–1278) have been represented by the following type: Cach (*1974*) no. 769 (nos. 11–14). Probably one Bohemian *bracteat* remained unattributed (no. 15). Two large *bracteats* struck in the mint of Meissen have been also represented in the existing part of the find – they are of the following types: Schwinkovski (*1931*) no. 546 (no. 16) and no. 587 (no. 17). The find could be dated back to the period around 1260, probably even earlier – around the 1250s.

English by V. Novák

Depot středních brakteátů z 2. poloviny 13. století z Písku

Jiří MILITKÝ

Brakteátový depot z Písku byl v literatuře, především regionální, již vícekrát registrován, o jeho obsahu však bylo známo jen málo. Prvá zpráva o nálezu se objevila prakticky vzápětí po jeho odkrytí (*Anonym 1881*), nicméně do numismatické literatury se dostaly pouze velmi neúplné údaje (*Nálezy II/2*, 96, č. 1856). První věrohodná informace o nálezu se objevila až při zveřejnění nádobky užité jako schránky mincí (*Radoměrský – Richter 1974*, 83, č. 39). Pro osvětlení osudů depotu je však klíčový drobný článek L. Křivánka (*1977*). Nedlouho poté nález znovu zmínil O. Kolář (*1981a*, č. 73).

Depot byl objeven roku 1881 na Budějovickém předměstí v Komenského (dříve Sadové) ulici na staveništi (nebo na zahradě) domu čp. 319. Místem nálezu byl tedy prostor východně od města, vně středověkého městského hradebního systému (Komenského ulice vyplňuje prostor mezi hradbou a protilehlým blokem domů). Majitelem nově stavěného domu byl tehdy profesor Karel Patočka. Podle původních zpráv (souhrnně: *Křivánek 1977*) se údajně v asi 2 m hluboké dutině, popsané jako vydlážděná studánka (*Fröhlich 1997*, 153), nalezlo větší množství keramických nádob, kostí a stříbrných brakteátů. Tento údaj je však zavádějící. Celkem 5 nádob z tohoto objektu se ve sbírkách muzea v Písku dochovalo dodnes a lze je datovat do 15. století. S velkou pravděpodobností šlo tedy o odpadní jímku, kterou nelze s nálezem brakteátů spojovat (*Radoměrský – Richter 1974*, 83, č. 39).[1] Skutečnost, že mince nebyly nalezeny ve výplni zahlou-

[1] Údaj o společném objevu hromadného mincovního nálezu společně s keramikou 15. století vyvolal různé nepříliš reálné spekulace, např. že mince byly do objektu z 15. století vloženy již jako ve středověku odkrytý nález či že jde o recentní mincovní sbírku (*Křivánek 1977*). Tyto názory je nutné odmítnout, např. kdyby nádobka s mincemi byla dlouhodobě uložena v agresivním prostředí odpadní jímky (kam by se pouze teoreticky dostala náhodně jako intruse), byly by mince nepochybně silně zasaženy korozí, což dochované exempláře vylučují.

beného objektu (a navíc rozptýlené) naznačuje i původní inventární záznam v píseckém muzeu, kde je u keramické nádobky užité jako schránky depotu výslovně uvedeno: „*Byla prý naplněna stříbrnými penězi (brakteáty)*“ (*Křivánek 1977*). Lze tedy konstatovat, že přesné okolnosti odkrytí depotu již zjistit nelze, je ale vysoce pravděpodobné, že nádobka s mincemi byla objevena samostatně na ploše staveniště domu čp. 319.

Velice zajímavé osudy mincí z nálezu, spojené s významnými českými spisovateli, zmapoval L. Křivánek (*1977*). V době objevení depotu ještě neexistovalo muzeum v Písku (bylo založeno až roku 1884) a tak od profesora K. Patočky získal většinu brakteátů jeho kolega na reálném gymnáziu, básník Adolf Heyduk (6. 6. 1835–6. 2. 1923). Po vzniku muzea v Písku věnoval profesor K. Patočka do jeho sbírek 2 brakteáty (č. 1–2) a patrně i nádobku, ve které byly mince ukryty. Je tedy zřejmé, že si sám určitou část mincí ponechal. A. Heyduk většinu brakteátů daroval, patrně před rokem 1889, svému příteli básníkovi Janu Nerudovi (9. 7. 1834–2. 8. 1891), který v roce 1889 věnoval jeden brakteát do Národního muzea v Praze (*Smolík 1889*, 662).[2] Po smrti J. Nerudy získal jeho mince plzeňský numismatik Václav Horák (Husovo náměstí č. 4) a zde jejich stopa končí.[3] Také v pozůstalosti po A. Heydukovi, uložené v píseckem muzeu, se již žádné brakteáty nenacházejí (*Kolář 1980b*).

O obsahu nedochované většiny mincí zastoupených v nálezu nevíme nic a ani celkový počet nalezených mincí není znám. Údaj o jedné darované minci do Národního muzea básníkem J. Nerudou lze s téměř naprostou jistotou spojit se sledovaným hromadným nálezem. Nešlo tedy o nález jednotlivé mince, jak uvedl F. Cach (*1974*, 70, č. 415). Jemu se však na základě evidenčního záznamu podařilo tuto minci (č. 3 – *Cach 1974*, č. 857), dnes již v numismatické sbírce Národního muzea neidentifikovatelnou (*Nálezy II/2*, 96, č. 1856), určit. Fyzicky se v píseckém muzeu dochovala nádobka (inv. č. VI-1176) a oba brakteáty věnované profesorem K. Patočkou (č. 1–2; inv. č. HN 1.829–1.830). Tyto mince poprvé stručně popsal L. Křivánek (*1977*) a kresbu jedné z nich zveřejnil J. Fröhlich (*1997*, 153).

Hrneček kulovitého tvaru zdobený od hrdla po většině výšky pláště širokou mělkou šroubovicí hustěji kladenou. Dno téměř rovné, s podsýpkou. Uvnitř stopy po modelaci. Povrch jemně drsný. Barva vně i uvnitř šedočerná, na lomu téměř černá. Okraj silně poškozen. Výška 59 mm, průměr dna 50 mm, průměr okraje 56 mm (inv. č. VI-1176).
Lit.: *Radoměrský – Richter 1974*, 83, č. 39.[4]

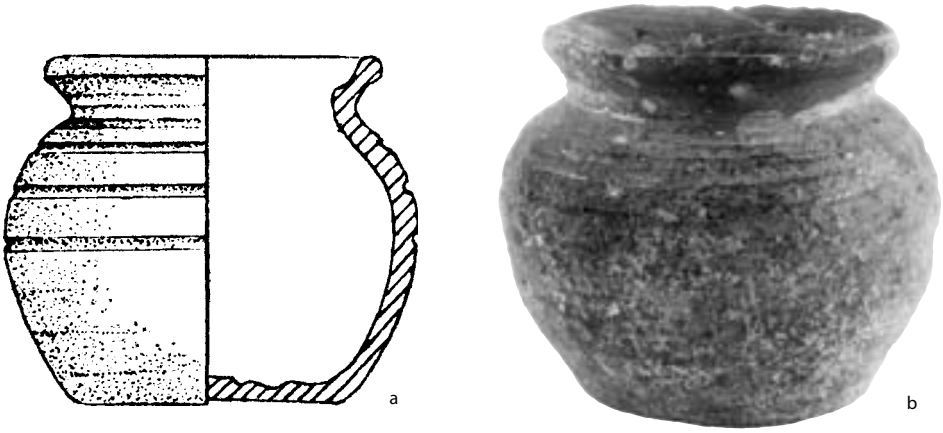

Obr. 1. Písek. Kresba (a; podle: *Radoměrský – Richter 1974*) a fotografie (b) keramické nádobky užité jako schránky depotu brakteátů (foto muzeum Písek).

[2] „*brakteát nalezený v Písku - od p. J. Nerudy*“.
[3] Skutečnost, že mince získal V. Horák dokládají dopisy Gustava Boučka z 24. 8. a 15. 9. 1928, které zaslal píseckému muzeu (*Křivánek 1977*).
[4] K. Reichertová (*1959*, 246) omylem popsala jinou nádobu z téže parcely a uvedla nesprávné čp. 379.

ČECHY, **Přemysl Otakar II.** (1253–1278), AR střední brakteát z let asi 1260–1278
Av.: český korunovaný lev doleva, okraj bez perlovce
Lit.: *Fiala 1895*, 426, č. 2216 a 434, č. 2322, tab. XXII:2; *Cach 1974*, 42, č. 843a.
1. 0,51 g; 23,7/23,4 mm (inv. č. HN 1.829)
2. 0,48 g; 23,8/22,9 mm (inv. č. HN 1.830)

Václav II. (1278–1305), AR střední brakteát z let 1278–1300
Av.: korunované poprsí čelně, držící v pozdvižených rukou dvě věžice (popis podle citovaného typu)
Lit.: *Fiala 1895*, 426, č. 2217, tab. XXII:1+ XXXVI:25; *Cach 1974*, 44, č. 857.
3. NM Praha, dnes neidentifikovatelný

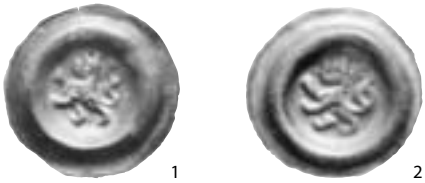
1 2

Obr. 2. Písek. Mince z depotu brakteátů (1:1; čísla odpovídají číslování katalogu).

Dva registrované typy doložené třemi brakteáty jsou nepochybně jen malým torzem nálezového celku. Bohužel již nelze zjistit, jaké případné další typy byly v nálezu zastoupeny. Původní počet nalezených mincí lze odhadnout podle velikosti nádobky nejspíše na desítky exemplářů a možná i více.

Dva brakteáty z nálezu patří ještě do období vlády Přemysla Otakara II. (č. 1–2). Jde o jeden z nejčastěji se v nálezech vyskytujících typů českých mincí tohoto panovníka, známý v několika variantách, přičemž oba písecké exempláře odpovídají variantě Cach (*1974*) č. **843a**, tedy bez perlovce po obvodu. Tento typ brakteátu se vyskytl v 19 českých, moravských i zahraničních depotech: Český Brod (1 ks; *Cach 1974*, 64, č. 384), České Budějovice I (? ks; *Cach 1974*, 65, č. 385), České Libchavy (asi 50? ks; *Cach 1974*, 65, č. 387), Dubnice pod Ralskem (8+1 ks; *Cach 1974*, 66, č. 392), Hřibsko (? ks; *Cach 1974*, 67, č. 395), Jablonec nad Nisou (? ks; *Cach 1974*, 67, č. 400), Kolín I (4 ks; *Cach 1974*, 68, č. 403), Mnichovice (? ks; *Cach 1974*, 69, č. 410), Nesměřice (? ks; *Cach 1974*, 70, č. 412), Praha 1-Nové Město, Jircháře (? ks; *Cach 1974*, 71, č. 421), Praha 1-Staré Město, kaple sv. Kříže (? ks; *Cach 1974*, 71, č. 423), Praha 1-Staré Město, Michalská ul. (? ks; *Cach 1974*, 72, č. 425), Trhový Štěpánov (? ks; *Cach 1974*, 73, č. 432), Čejč (4+3 ks; *Cach 1974*, 76, č. 445), Uhřice (2 ks; *Cach 1974*, 83, č. 470), Grubschütz (2 ks; *Cach 1974*, 86, č. 484), Ohrdruf II (2 ks; *Cach 1974*, 88, č. 491), Pfaffenmünster (384+30 ks; *Cach 1974*, 88–89, č. 492) a Drážďany (4 ks; *Cach 1974*, 91, č. 500). Většina z těchto nálezů je datována do průběhu 3. třetiny 13. století.

Jedním nedochovaným exemplářem byl v písecském depotu zastoupen brakteát řazený již do období vlády Václava II. (č. 3) – typ Cach (*1974*) č. **857**. Tato mince je známa v řadě drobných doposud souhrnně nezpracovaných obrazových variant, sledovaný exemplář však nelze z tohoto hlediska porovnat. I tento typ patří, společně s brakteátem Cach (*1974*) č. 859, k nejmasověji v nálezech se vyskytujícím českým mincím Václava II. Dosud byl zastoupen v 15 českých, moravských a zahraničních depotech: Český Brod (14 ks; *Cach 1974*, 64, č. 384), Čistá (24 ks; *Cach 1974*, 65, č. 388), Dubnice pod Ralskem (160 ks; *Cach 1974*, 66, č. 392), Jablonec nad Nisou (? ks; *Cach 1974*, 67, č. 400), Kolín II (2 z1omky; *Cach 1974*, 684, č. 404), Mnichovice (? ks; *Cach 1974*, 69, č. 410), Praha 1-Staré Město, kaple sv. Kříže (? ks; *Cach 1974*, 71, č. 423), Rybná nad Zdobnicí (7+1 ks; *Cach 1974*, 72, č. 426), Trhový Štěpánov (? ks; *Cach 1974*, 73, č. 432), Kralice na Hané (? ks; *Cach 1974*, 78, č. 451), Rešov (1 ks; *Cach 1974*, 81, č. 464), Uhřice (1 ks; *Cach 1974*, 83, č. 470), Grubschütz (11 ks; *Cach 1974*, 86, č. 484), Hirschau (1 ks; *Cach 1974*, 87, č. 487) a Pfaffenmünster (0+1 ks; *Cach 1974*, 88–89, č. 492). Většina z těchto nálezů je datována do průběhu 80. až 90. let 13. století.

Ačkoliv je z nálezu dochováno jen malé torzo, lze relativně přesně stanovit dobu jeho ukrytí. Vzhledem k tomu, že mezi mincemi byl zastoupen brakteát řazený mezi ražby Václava II., depot musel být uložen do země v 80. a možná až v 90. letech 13. století. Teoretickou horní hranicí možného uložení depotu je několik málo let po roce 1300, kdy po zavedení pražských grošů starší brakteáty rychle zmizely z oběhu. Tomuto datování neodporuje ani keramická nádobka užitá jako schránka mincí. Jde o drobný tvar datovatelný rámcově do 2. poloviny 13. století, přesněji však nádobku z archeologického hlediska datovat nelze.

Význam píseckého depotu spočívá především ve skutečnosti, že jde o jeden z mála známých brakteátových depotů z jihočeské oblasti. Z průběhu 1. poloviny 13. století je z tohoto regionu registrován pouze jediný hromadný nález z prostoru mezi Orlíkem a Pískem, který měl obsahovat velké míšeňské brakteáty (*Fiala 1895*, 204, č. 154; *Nálezy II/2*, 80, č. 1757). S depoty brakteátů se v jižních Čechách setkáváme častěji až ve 2. polovině 13. století. Za současného stavu poznání se zdá, že jsou koncentrovány především v obvodech královských měst či majetků královského založení. Do prvé kategorie patří vedle sledovaného píseckého nálezu především dva brakteátové nálezy z okolí Českých Budějovic: I (*Fiala 1895*, 209, č. 172; *Nálezy II/2*, 84, č. 1783; *Cach 1974*, 65, č. 385) a II (*Nálezy II/2*, 84–85, č. 1784; *Radoměrský 1966*; *Militký 2005b*). Do druhé kategorie patří brakteátový nález neznámého obsahu z Netolic[5] (*Radoměrský – Richter 1974*, 85, č. 42; patrně i *Nálezy II/2*, 95, č. 1845).[6] Prakticky neznámý a nepublikovaný je depot středních brakteátů z obce Tukleky na Písecku (*Kolář 1981b*; *týž 1982*, č. 156),[7] jehož význam dosud nebyl doceněn. V každém případě jde zřejmě o nález mající vztah ke královskému městu Písek. Další prokazatelný depot středních brakteátů z jižních Čech je doložen pouze z Jindřichova Hradce (*Fiala 1895*, 208, č. 169; *Nálezy II/2*, 87, č. 1796; *Cach 1974*, 68, č. 402). Ostatní v literatuře uváděné jihočeské brakeátové nálezy nelze považovat za bezpečně ověřené: Sezimovo Ústí (*Nálezy II/2*, 97, č. 1861), Lhota (*Nálezy II/2*, 95, č. 1850) a Petrův Dvůr u Netolic (*Nálezy II/2*, 95, č. 1854).[8] Do této kategorie spadá také zpráva o druhém brakteátovém (?) depotu z Písku, který byl objeven západně od samoty Kocourov na podzim roku 1856 Jakubem Zajíčkem při lámání kamene. V dvoužejdlíkovém (asi 1 litru) hrnku, přikrytém plochým kamenem připevněným k němu železným drátem, byly uloženy pečlivě srovnané blíže nepopsané brakteáty. Nálezce mince buď rozdal nebo je prodal zlatníkům. Nelze již zjistit, zda šlo skutečně o brakteáty ze 13. století (*Fröhlich 1997*, 153). Pokud tomu tak skutečně bylo, šlo by o další z brakteátových nálezů spadajících do obvodu královského města Písek, potvrzující předpoklad, že v jižních Čechách brakteáty obíhaly především na královských državách.

Absence hromadných brakteátových nálezů v jižních Čechách je způsobena převažujícím místním oběhem importovaných především vídeňských a v menší míře i bavorských a pasovských feniků, známých z řady hromadných nálezů: Ražice (*Fiala 1895*, 217, č. 205, 460, č. 2698–2699; *Nálezy II/2*, 91, č. 1820 + *Nálezy II/3*, 198, č. 2414 a patrně také 216, č. 2521; *Fröhlich 1977*, 316; *Kolář 1986b*; *týž 1992*; *Emmerig 1993*, 272, č. 105), Česká Olešná (*Nálezy II/2*, 93, č. 1833; *Radoměrský 1968*), Holkov (*Nálezy II/2*, 85, č. 1786 + *Nálezy III/2*, 239, č. 4169 a 255, č. 4307; *Militký 2005a*, 26, č. 39), Horní Radouň (*Nálezy II/2*, 85–86, č. 1790), Zvíkov, dvůr Ortvínovice (*Nálezy II/2*, 88–89, č. 1808), Třeboň-okolí (*Fiala 1895*, 217–218, č. 206; *Nálezy II/2*, 92, č. 1828), Zliv (*Ječný 1927*, 195, pozn. 26; *Nálezy II/2*, 93, č. 1832), Marčovice (*Nálezy II/2*, 88, č. 1803), Písek (*Nálezy II/2*, 80–81, č. 1758) a patrně i Trhové Sviny (*Chvojka 1993*). Bohužel řada z těchto nálezů byla rozchvácena a zůstala podrobněji nepopsána, je však pravděpodobné, že většina z nich byla ukryta v průběhu 2. poloviny 13. století.[9]

V souvislosti s brakteátovými nálezy z okolí Českých Budějovic je nutné připomenout, že

[5] Netolice, tradiční knížecí majetek se správním hradištěm, byly ve 13. století transformovány na město a Přemysl Otakar II. je daroval klášteru Zlatá Koruna. Tento fakt v roce 1284 znovu potvrdil Václav II. (*Kuča 2000*, 318).

[6] Zpráva o nálezu 164 brakteátů v Netolicích v roce 1862 (*Nálezy II/2*, 96, č. 1855) je omyl, neboť ve skutečnosti jde o nález feniků z 15. století (*Nálezy II/3*, 185–186, č. 2352; *Militký 2001*).

[7] Čtyři střední brakteáty jsou uloženy v muzeu Písek (*Kolář 1981b*; *týž 1982*, č. 156), jádro patrně téhož nálezu je dnes součástí sbírek hradu Zvíkov (nepublikované zjištění autora).

[8] Mezi brakteátové nálezy nepatří také depot Holkov (*Nálezy II/2*, 85, č. 1786, jako Český Krumlov; *Nálezy III/2*, 239, č. 4169, jako Český Krumlov a 255, č. 4307), který obsahoval nejspíše vídeňské feniky 13. století (*Militký 2005a*, 26, č. 39). Zcela lze vyloučit z katalogu jihočeských brakteátových nálezů depot Vyšší Brod (*Nálezy II/2*, 98, č. 1866), který je ve skutečnosti depotem mincí z 15. století (*Nálezy II/3*, 188, č. 2362; *Militký 2005a*, 47, č. 80).

[9] Nelze teoreticky vyloučit, že některé ze jmenovaných nálezů mohly být ukryty až v 1. polovině 14. století. Mezi nálezy feniků 13. století prokazatelně nepatří depot Stará Hlína (*Nálezy II/2*, 91, č. 1822), neboť tento nález byl ukryt až ve 20. letech 14. století (*Nálezy II/3*, 134, č. 2045; *Militký 2002*, 16–23).

obsah těchto depotů umožnil s vysokou pravděpodobností identifikovat ražby tamní mincovny (*Radoměrský 1966*, 12–21; *Militký 2005b*, 159–160). V případě města Písku je zdejší mincovna téměř s jistotou doložena. Její počátky sahají snad již do doby vlády Přemysla Otakara II. a bezpečně je prokázána za vlády Václava II. Písecká mincovna produkovala zřejmě střední brakteáty a byla zřejmě podobně jako jiné mincovny poslední třetiny 13. století pronajímána. Důležitým svědectvím o její existenci je dochovaný znak města Písku nad jednou ze šmiten ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře (*Castelin 1953*, 19), kam byla v roce 1300 soustředěna do té doby decentralizovaná mincovní výroba. Známe také písemná svědectví o existenci písecké šmitny v Kutné Hoře uvádějící roku 1383 „*Pysker smiden*" a roku 1412 „*Pyesker smiden*" (*Castelin 1953*, 19; *Jan 2006*, 120). Písemnými prameny je pro dobu okolo roku 1285 přímo v Písku doložen jako mincmistr měšťan Jindřich, kterému Václav II. udělil mincovnu: „*fabricam monete in eadem ciuitate Pieck*" (*Castelin 1953*, 19, pozn. 6; *Jan 2006*, 123). Mincmistru Jindřichovi je připisován také jeden z píseckých náhrobníků z přelomu 13./14. století (*Adámek – Fröhlich 1996*, 11–12, č. 2). Lze tedy předpokládat, že nejpozději od 80. let 13. století v Písku mincovna skutečně existovala.[10]

Zatímco nálezy z okolí Českých Budějovic a nově i z hornorakouského Fuchsenhofu (*Zaoral, R. 2004*, 111–113*; týž 2005*, 86–88) naznačují možnost připsání některých typů mincí budějovické mincovně, depot brakteátů z Písku žádné konkrétní indicie pro místní původ v nálezu zastoupených mincí neposkytl. Naopak, oba zde zastoupené typy brakteátů jsou rozšířeny, jak dokládají výše uvedené nálezy, na velkém územním teritoriu bez zjevné koncentrace.[11] Přesto je však písecký brakteátový nález významným pramenem k poznání lokální struktury oběživa a dokládá specifické postavení, které toto město mělo společně s Českými Budějovicemi v poslední třetině 13. století. Lze tedy jen litovat, že se z píseckého depotu dochovalo jen žalostné torzo.

Literatura

Adámek, J. – Fröhlich, J. 1996: Písecké náhrobníky z 13.–18. století. Písek.

Anonym 1881: Nález archeologický. Otavan 3, 214–125.

Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.

Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské. Praha.

Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.

Fröhlich, J. 1977: Několik poznámek k nálezům mincí v širším okolí Písku. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 14. České Budějovice, 315–316.

– *1997*: Písecko v zrcadle archeologie. Písek.

Chvojka, J. 1993: Z nových přírůstků do muzejních sbírek. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 30. České Budějovice, 69.

Ječný, J. 1927: Poznámky k nálezu nehodivskému. Numismatický časopis československý 3, 190–205.

Kolář, O. 1980a: Byla v Písku mincovna? Sběratelské zprávy 31. Hradec Králové, 13–14.

– *1980b*: Numismatický materiál v pozůstalosti Adolfa Heyduka. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 17. České Budějovice, 141.

– *1981a*: Nálezy mincí na okrese Písek. Písek.

– *1981b*: Opět k nálezům mincí na okrese Písek. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 18. České Budějovice, 313.

– *1982*: Nálezy mincí na okrese Písek, 2. část. Písek.

– *1986a*: Písecká mincovna. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 23. České Budějovice, 162–168.

– *1986b*: Nálezy mincí na Písecku v roce 1886. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 23. České Budějovice, 321–322.

– *1992*: K nálezu mincí u Ražic nebo Budičovic roku 1886. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 29. České Budějovice, 220–222.

[10] S tímto dnes všeobecně přijímaným názorem nesouhlasil pouze O. Kolář (*1980a*; *týž 1986a*). Jeho argumenty odmítající doložitelnost existence písecké mincovny však vesměs postrádají širší historický kontext.

[11] Nelze však vyloučit, že některé typy středních brakteátů mohly být souběžně raženy ve více mincovnách současně a dnes je prakticky nemožné přidělit je konkrétní mincovně.

Křivánek, L. 1977: Odyssea za brakteáty z Písku. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 14. České Budějovice, 236.
Kuča, K. 2000: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. díl. Ml–Pan. Praha.
Jan, L. 2006: Václav II. a struktury panovnické moci. Brno.
Militký, J. 2001: Fragment pozdně středověkého depotu mincí z Netolic, okr. Prachatice. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, České Budějovice, 295–316.
– *2002*: K otázce oběhu importované fenikové mince 1. poloviny 14. století v jižních Čechách. In: Šimek, E. (ed.): Dokumentace a prezentace dějin české mince a měny grošové doby v našich muzeích. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků – Pardubice 22.–23. 10. 1998. Praha-Pardubice, 15–50.
– *2005a*: Nálezy mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 58, 1–88.
– *2005b*: Dodatek a poznámky k nálezu brakteátů České Budějovice II. Numismatický sborník 20, 158–161.
Nálezy II/2: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 77–111.
– *II/3*: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.
– *III/2*: Nemeškal, L. 1957: České, moravské a slezské nálezy neurčitelných mincí. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III. Praha, 234–266.
Radoměrský, P. 1966: Studie k českému mincovnictví 13. století (I). Nález brakteátů v Českých Budějovicích r. 1936 a otázka budějovické mincovny ve 13. století. Časopis Národního muzea – řada historická 135, 5–24.
– *1968*: Nález rakouských feniků 13. století v České Olešné u Jindřichova Hradce. Numismatický sborník 10 (1967–1968), 111–121.
Radoměrský, P. – Richter, M. 1974: Česká středověká keramika datovaná mincemi. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 28, 57–168.
Reichertová, K. 1959: Středověká keramika datovaná mincemi. Památky archeologické 50, 246–256.
Smolík, J. 1889: Zprávy a drobnosti. Památky archeologické 14 (1887–1889), 659–664.
Zaoral, R. 2004: Die böhmischen und mährischen Münzen des Schatzfundes von Fuchsenhof. In: Prokisch, B. – Kühtreiber, T. (ed.): Der Schatzfund von Fuchsenhof / The Fuchsenhof Hoard / Poklad Fuchsenhof. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich. Folge 15. Linz, 95–132.
– *2005*: České a moravské ražby v pokladu Fuchsenhof. Numismatický sborník 20, 61–108.

Summary: Jiří Militký, A group of mid-size *bracteats* of the second half of the 13th century found in Písek

These *bracteats* were discovered on the construction site of the house no. 319 in the Komenský St. in the Budweiss outskirts of Písek in 1881. The coins were boxed in a small ceramic vessel (Fig. 1), but the complete number of coins is unknown, dozens of specimens have been reported at least. Only two coins have been preserved up to date – *bracteats* struck under Přemysl Otakar II (nos. 1–2), and they are of the following type: Cach (*1974*) no. 843a. Another coin is known by its description – a *bracteat* struck under Václav (Wenceslas) II (no. 3) of the following type: Cach (*1974*) no. 857. The coins were buried during the 1280s or the 1290s. Importance of this find lies in the fact, that it is one of the very few *bracteat* finds in the territory of south Bohemia. Under such circumstances, it could be regarded as an important source of information about local monetary circulation, and it paralelly proves the specific role of Písek – the Royal town together with České Budějovice – during the last third of the 13th century. Circulation of the *bracteats* is documented around these Royal towns only, while imported *pfennigs* from Vienna were circulating in the major part of the south-Bohemian region. Unfortunately, only a fragment of the find from Písek has been preserved.

English by V. Novák

Hromadný nález mincí 2. poloviny 13. století ze Starého Plzence (okr. Plzeň-jih)

Ladislav KAISER – Jiří MILITKÝ

Při archeologickém výzkumu ve Starém Plzenci byl v roce 2002 objeven drobný hromadný nález mincí ze 13. století. K nálezu došlo během 4. etapy záchranného archeologického výzkumu na ploše velké proluky ve Smetanově ulici ve Starém Plzenci, kterou prováděl Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek (ZIP o. p. s.).

Na zkoumané ploše byly zjištěny celkem čtyři zahloubené objekty interpretované jako suterény domů. Shodný charakter dispozice suterénů a shoda v jejich orientaci i konstrukci dokládají, že výzkumem byla odkryta část jednorázově vzniklé sídelní struktury, která musela být plánovitě rozměřena. Prozkoumané situace odpovídají pozvolnému rozkladu opuštěných staveb, zcela chybí jakékoliv doklady požáru. Na základě dosavadního poznání je zřejmé, že po obou stranách Smetanovy ulice se nacházejí pozůstatky prvotního založení královského města Plzně, které je jednou z nečetných lokací v Čechách, jejíž život netrval déle než několik desetiletí. Zakonzervování lokality v raném stádiu vývoje tak vytvořilo velmi cenné prameny pro studium počátků měst (k výzkumu: *Kaiser – Kočár – Postránecká – Široký 2003*; *tíž 2005*; k lokalitě např. *Široký – Nováček – Kaiser 2004*).

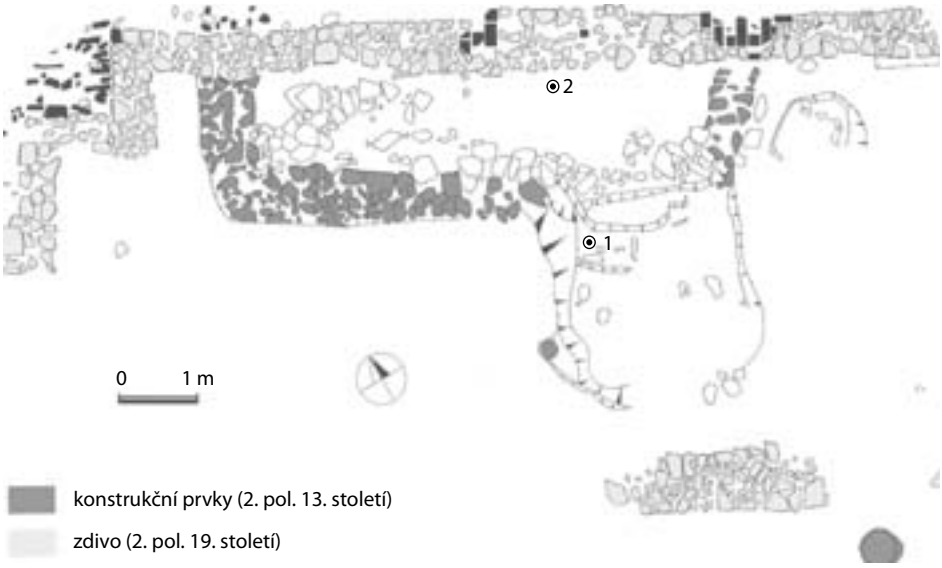

Obr. 1. Starý Plzenec, půdorys objektu č. 230 s barevným odlišením středověkých a novověkých zdiv. Tečky označují místa nálezů mincí: 1. č. 1–6; 2. č. 7.

V jednom ze zkoumaných suterénů, v objektu 230 (obr. 1–2), nacházejícím se ve východní části zkoumané plochy, byl odkryt drobný hromadný nález stříbrných mincí, který pocházel ze dvou vrstev: 212 a statigraficky mladší 204. Celkem šest mincí bylo společně s 5 fragmenty textilu z jedné tkaniny vyzvednuto z vrstvy 204 v severovýchodním rohu sektoru E6 (obr. 1:1). Samostatně byla nalezena ještě jedna mince ve vrstvě 212, která se nacházela uprostřed sektoru D6 v blízkosti vkopu 242 pro zeď 223 (obr. 1:2).

Mezi keramickými nálezy z výplně objektu 230 převládala keramika pozdně hradištní tradice, vyskytlo se však i progresivnější redukčně vypalované zboží. Tvarově byly nejvíce zastoupeny hrnce a pokličky s esovitou profilací. Zaznamenány byly i zlomky masivní tuhové zásobnice. Jako výzdoba se uplatnila rytá šroubovice, vlnice a vseky. U pokročilých redukčních tříd se zřídka objevilo zdobení jednoduchými radélkovými vzory. Materiál je možné na základě uvedené

charakteristiky datovat do druhé poloviny 13. století. Mince, společně s dalšími nálezy z lokality, jsou uloženy v Západočeském institutu pro ochranu a dokumentaci památek v Plzni.

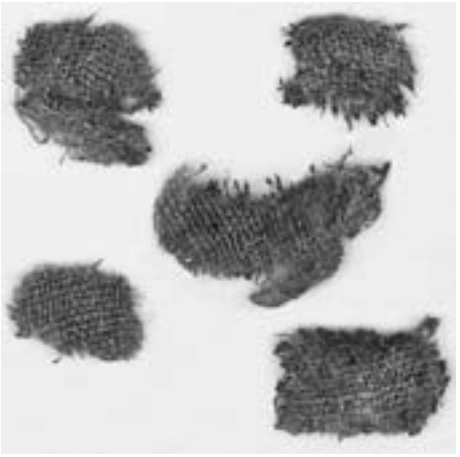

Obr. 3. Starý Plzenec, fragmenty textilu užitého jako obal mincovního nálezu.

Obr. 2. Starý Plzenec, celkový pohled na objekt č. 230.

Sonda E6, objekt 230, vrstva č. 204, 19. 12. 2002:

Textilní fragmenty (podle: *Březinová 2003*; obr. 3)
Společně s mincemi bylo nalezeno 5 útržků z jedné tkaniny, které před konzervací ležely na sobě. Textil se dochoval v dobrém stavu díky kontaktu s mincemi v zemi. Fragmenty mají dnes světlou šedohnědou barvu s černými oxidačními skvrnami. Tkanina byla utkána na tkalcovském stavu plátnovou vazbou. Dostava (počet nití na 10 mm) je v jedné soustavě 14–15, v druhé soustavě 12. Vzhledem k malým rozměrům fragmentů nelze určit, která ze soustav nití je osnovou a útkem. Zákrut nití je Z (směr stáčení vláken je doprava), vždy dvě nitě se zákrutem Z jsou seskané do jedné silnější nitě rovněž zákrutem Z (2Z/Z) v obou soustavách nití. Skaný zákrut má hustotu 1 zákrut na 1 mm, ojediněle se objevují silně skané nitě, kde jsou 3 zákruty na 1 mm. Tloušťka jednoduchých nití se pohybuje od 0,3 do 0,5 mm v obou soustavách nití. Tloušťka skaných nití v jedné soustavě se pohybuje od 0,5 do 0,6 mm, ojediněle se vyskytují i nitě s tloušťkou 1 mm. Ve druhé soustavě se tloušťka skaných nití pohybuje v rozmezí 0,3–0,4 mm. Tkanina si zachovala svou původní buněčnou strukturu, takže bylo možné určit textilní surovinu – při mikroskopickém pozorování vláken byla patrná hladká struktura vlákna s nápadnými kolénky, která jsou typická pro vlákna rostlinného původu, nejpravděpodobněji lnu setého. Vzhledem k fragmentálnímu stavu textilu nelze určit, zda jde o pozůstatek nějakého váčku či pouze „hadříku", do kterého byly mince zabaleny. Fragmenty mají rozměry: a. 20/17 mm; b. 13/16 mm; c. 12/17 mm; d. 30/16 mm; e. 23/14 mm.

ČECHY, **Václav II.** (?) (1278–1305), mincovna: *České Budějovice* (?), AR střední brakteát z let asi 1280–1300 (?)
Av.: nezřetelné korunované poprsí čelně drží v rukou symetrické dovnitř rozvětvené ratolesti (?)
Kom.: Určení je díky špatné čitelnosti obrazu nejisté.
Lit.: *Fiala 1895*, tab. XX:20; *Cach 1974*, 44, č. 856 (?).
1. 0,402 g; - mm; po celém obvodu přehnutý okraj byl částečně otevřen

ČECHY (?), **Václav II.** (?) (1278–1305), mincovna: *Plzeň* (?), AR 1/2fenik
Av.: stylizované korunované poprsí čelně držící po stranách dva dlouhé kříže
Rv.: nečitelný (zřetelný negativ líce)
Lit.: -
2. 0,239 g; 13,4/14,3 mm

Bavory, **ŘEZNO**, **Otto II.**, vévoda (1231–1253); **Siegfried**, biskup (1227–1246); **Albert I.**, biskup (1246–1260), mincovna: *Řezno*, AR biskupský fenik z let asi 1240/1260
Av.: poprsí biskupa s mitrou čelně, v levici biskupská hůl, pravice pozdvižená, okolo široký hladký kruh a vně hvězdičky
Rv.: špatně zřetelný sedící duchovní s tonzurou čelně (sv. Petr) drží v pravici klíč a v levici rybu, okolo perlovec
Lit.: *Emmerig 1993*, 192, č. 234, Taf. 25:234.
3. 0,705 g; 17,7/17,5 mm; 4,5 h; prasklý

Jindřich XIII., vévoda (1253–1290); **Albert I.**, biskup (1246–1260); **Albert II.**, biskup (1260–1262); **Leo**, biskup (1261–1277); **Jindřich II.**, biskup (1277–1296), mincovna: *Řezno*, AR vévodský fenik z let asi 1250/1270
Av.: na hradbě korunovaný stojící půllev s pozdviženým ocasem doleva, okolo široký hladký kruh a vně hvězdičky a perlovec
Rv.: zcela nečitelné okřídlené poprsí čelně
Lit.: *Emmerig 1993*, 192-193, č. 236, Taf. 25:236.
4. 0,465 g; 18,3/- mm; asi 30% odlomeno
5. 0,446 g; 16,4/- mm; rozlomen, asi 30% olámáno

AR vévodský 1/2fenik z let asi 1270/1290
Av.: stojící lev doleva, za ním opis H DVX
Rv.: zcela nečitelný stojící biskup čelně
Lit.: *Emmerig 1993*, 194, č. 238H, Taf. 26:238H.
6. 0,423 g; 14,5/15,0 mm; prasklý

Sonda D6, objekt 230, vr. 212, 8. 11. 2002:
Bavory, **ŘEZNO**, **Otto II.**, vévoda (1231–1253); **Siegfried**, biskup (1227–1246); **Albert I.**, biskup (1246–1260), mincovna: *Řezno*, AR biskupský fenik z let asi 1240/1260
Av.: poprsí biskupa s mitrou čelně, v levici biskupská hůl, pravice pozdvižená, okolo široký hladký kruh a vně hvězdičky
Rv.: částečně zřetelný sedící duchovní s tonzurou čelně (sv. Petr) drží v pravici klíč a v levici rybu, okolo perlovec a 6-ti listé kytičky se zřetelnými středy
Lit.: *Emmerig 1993*, 192, č. 234, Taf. 25:234.
7. 0,853 g; 18,6/18,8 mm; 3 h

Hromadný nález[1] mincí ze Starého Plzence patří do kategorie nálezů s velmi dobře dokumentovanými nálezovými okolnostmi, přesto však není jeho interpretace jednoznačná. Nejasnost je dána místem nálezu v zásypu zahloubeného suterénu domu. Navíc souvislost ražby č. 7 s celkem je nejistá, neboť tato mince byla objevena dosti daleko od ostatních mincí (obr. 1:2) a především v jiném kontextu. Nelze tak vyloučit, že s drobným hromadným nálezem nemusí souviset.[2] Nalezené mince mohou být např. pozůstatkem větší vyzvednuté peněžní hotovosti, ale také drobným osobním majetkem jednotlivce zabaleným v textilu, možná pouze v „hadříku". Tento způsob přechovávání peněz byl prokázán např. v nálezu z kostela sv. Vavřince v Praze 1-Starém Městě (*Militký 2006*) a tato interpretace zřejmě nejvíce odpovídá nálezové situaci – lze si snadno představit, že textil s několika mincemi se jako náhodná ztráta dostal do zásypu již zaniklého objektu.

Z numismatického hlediska nález dobře zapadá do schématu stávajících představ o struktuře oběživa v západních Čechách, kde ve 13. století importované feniky naprosto převažovaly. Jediným exemplářem zde byl zastoupen silně sekundárně (?) zdeformovaný český brakteát (č. 1) Václava II. typu Cach (*1974*) č. 856 (?) – určení však není díky špatné zachovalosti jisté (obr. 4:1a–d). Tento typ brakteátu je dnes na základě analýzy nálezu České Budějovice II řazen do

[1] Otevřená je otázka celistvosti nálezu – nelze totiž vyloučit, že některé z mincí mohly být při výzkumu přehlédnuty. Naznačují to mj. i dva rozlámané, jen částečně dochované feniky (č. 4–5).
[2] V opačném případě by nález byl dokladem rychlého jednorázového zasypání obj. 230.

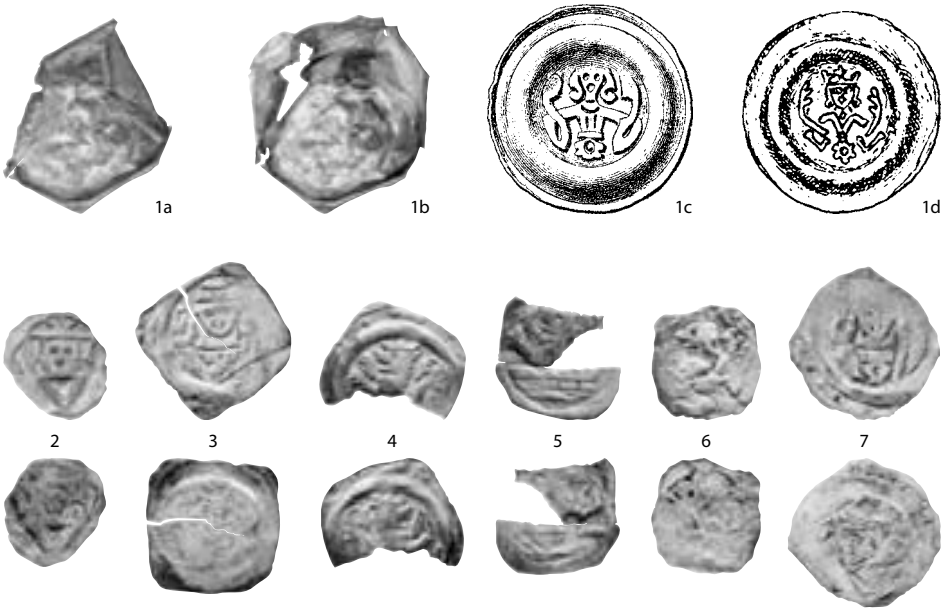

Obr. 4. Starý Plzenec, mince zastoupené v hromadném nálezu: 1a. Stav před otevřením; 1b. Stav po otevření; 1c–d. Vyobrazení podle: *Fiala 1895*, tab. XX:20 a *Cach 1974*, č. 856. (1:1; čísla odpovídají číslování katalogu).

mincovny České Budějovice (*Nálezy II/2*, 84–85, č. 1784; *Radoměrský 1966*, 9, typ 11; *Militký 2005*, 159). Jeho nálezový výskyt, kromě depotu České Budějovice II (43 ks), je zaznamenán v hromadných nálezech mimo české území: Čejč (2+1 ks; *Nálezy II/2*, 101, č. 1882; *Cach 1974*, 76, č. 445), Grubschütz (1 ks; *Cach 1974*, 86, č. 484), Ohrdruf II (1 ks; *Cach 1974*, 88, č. 491) a Pfaffenmünster (7+1 ks; *Cach 1974*, 88–89, č. 492).

Nejzajímavější mincí z nálezu je 1/2fenik (č. 2) doposud neznámého typu.[3] Jde o ražbu s vyobrazením stylizovaného korunovaného poprsí čelně držícího po stranách dva dlouhé kříže na líci. Obraz rubu je zcela nečitelný a je zde zřetelný pouze negativ líce. Tato ražba se formálním provedením hlásí mezi mince z bavorské oblasti – v úvahu přichází Řezno nebo Norimberk. Ani do jedné z jmenovaných mincoven však se značnou pravděpodobností sledovanou minci zařadit nelze. U řezenských mincí, společných ražeb vévodství a biskupství, v průběhu 2. poloviny 13. století totiž nenalezneme jedinou ražbu s obrazem korunovaného poprsí (*Emmerig 1993*, 189–197, č. 227–245). U ražeb z mincovny Norimberk se ve 13. století sice korunovaná poprsí objevují, jde však o mince značně odlišného stylu (*Erlanger 1979*, 146–149, č. 71, 76–77, 83–85).

Mezi ražbami přiřazovanými Norimberku (či také Řeznu) však nacházíme jeden typ, který se stylem sledovanému 1/2feniku dosti blíží. Jde o fenik a 1/2fenik s korunovaným poprsím čelně mezi hvězdičkami a půlměsíci na líci a orlem s hlavou doleva na rubu (*Fiala 1895*, 461, č. 2701, tab. XXXV:11; obr. 5:1). Tato mince je známa z řady nálezů. Na německém území jde o depoty Hirschau – 32+1 ks (*Habich 1910*, 150, č. 4, Taf. VIII:4–4a), Zeholfing – 15 ks, Waldau – 11 ks, Großalfaterbach – 7 ks, Erdinger Moos – 2 ks, Neumarkt – ? ks a Wald – ? ks (souhrnně: *Emmerig 1993*, 205, typ M). Na českém území byly tyto mince zastoupeny v depotech Stříbro – 44 ks (*Radoměrský 1955*, 38–40, č. 9, tab. II:9, 9a–b, III:9c–e; *Nálezy II/2*, 84, č. 1777), Nehodiv – 5 ks (*Ječný 1927*, 192, č. 11; *Nálezy II/2*, 88, č. 1805) a Tetín (?) – ? ks (*Fiala 1895*, 218, č. 207, 459–461; *Nálezy II/2*, 92, č. 1826). Nápadný je zvláště početný výskyt v nálezu ze Stříbra, v několika dosti odlišných variantách (*Radoměrský 1955*, 39–40, tab. II:9, 9a–b, III:9c–e; obr. 5:2–7).

[3] Skutečnost, že jde o neznámou ražbu, potvrdil prof. Hubert Emmerig, kterému tímto děkuji.

Obr. 5. Výběr z publikovaných vyobrazení feniků a 1/2feniků typu korunované poprsí čelně mezi hvězdičkami a půlměsíci. 1. *Fiala 1895*, tab. XXXV:11; 2. *Radoměrský 1955*, tab. II:9; 3. *týž*, tab. II:9a; 4. *týž*, tab. II:9b; 5. *týž*, tab. III:9c; 6. *týž*, tab. III:9d; 7. *týž*, tab. III:9e; 8. *Erlanger 1979*, č. 86; 9. *Erlanger 1979*, č. 87. (1:1).

P. Radoměrský (*1955*), který se touto mincí podrobně zabýval, shrnul její přiřazení ve starší literatuře, odmítl její norimberský původ a interpretoval ji jako ražbu řezenskou odrážející pobyt krále Rudolfa ve městě v roce 1276. H. J. Erlanger (*1979*, 149, č. 86–87; obr. 5:8–9) zařadil tento typ mince opět mezi norimberské ražby Rudolfa Habsburského (1273–1291). Nápadná je ovšem skutečnost, že tyto beznápisové mince jsou zcela odlišného stylu oproti norimberským opisovým fenikům Rudolfa Habsburského (*Erlanger 1979*, 149, č. 88–89), na které navazují feniky Adolfa Nasavského (1291–1298; *Erlanger 1979*, 149–150, č. 90–92). Již z této skutečnosti lze odvodit, že norimberský původ mincí sledovaného typu je skutečně značně nejistý. H. Emmerig (*1993*, 205–206, typ M+MH) znovu shrnul problematiku přiřazení typu feniku (a 1/2feniku) s korunovaným poprsím mezi hvězdou a půlměsícem, odmítl jeho řezenský či norimberský původ a připustil možnost, že jde o ražbu českou z mincovny v Plzni, patrně z doby Přemysla Otakara II. (1253–1278). Tento předpoklad opřel především o interpretaci dalšího typu feniku „řezenského rázu", který nese na líci velmi podobně pojaté korunované poprsí mezi dvěma hvězdičkami a písmeny O-R. Na rubu je orel s hlavou doprava (*Fiala 1895*, 461, č. 2700, tab. XXXV:10; obr. 6). H. Emmerig (*1993*, 206) tuto vzácnou minci interpretoval jako českou ražbu Přemysla Otakara II., patrně pocházející z mincovny v Plzni. Fenik s písmeny O-R je znám zatím pouze jako kresba exempláře z nálezu odkrytého v roce 1853 v interiéru kostela sv. Kateřiny v Tetíně (*Fiala 1895*, 218, č. 207, 461, č. 2700, tab. XXXV:10; *Nálezy II/2*, 92, č. 1826). O možném plzeňském původu této mince uvažoval již v roce 1926 H. Buchenau (*Ječný 1927*, 200, pozn. 46), ale i H. J. Erlanger (*1979*, 71). S oběma typy feniků stylově i ikonograficky souvisí ještě jedna mince, kterou uvádí E. Fiala (*1895*, 461, č. 2702, tab. XXXV:12; obr. 7a–b) z neznámého naleziště.[4] Jde o fenik s korunovaným poprsím čelně držícím dva vztyčené meče na líci a orlem s hlavou doleva na rubu. Ačkoliv je mince známa pouze z vyobrazení, jeví se ztvárnění koruny stejné jako u předchozích feniků a může tak jít o další dosud neidentifikovanou ražbu z plzeňské mincovny. Přesněji než do 2. poloviny 13. století zatím datovat tuto minci není možné.

[4] K minci E. Fiala uvedl: „*nalézá se v Čechách velmi často*", bohužel bez odkazu na konkrétní nálezy.

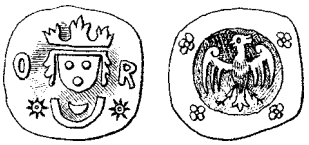

Obr. 6. Fenik typu korunované poprsí čelně mezi dvěma hvězdičkami a písmeny O-R (*Fiala 1895*, tab. XXXV:10).

Obr. 7. Fenik typu korunované poprsí držící dva vztyčené meče: a kresba (podle: *Fiala 1895*, tab. XXXV:12); b. foto (bez naleziště; NM Praha, inv. č. H1-236.670; 0,71 g).

Vraťme se nyní k nově objevenému 1/2feniku (č. 2) ze Starého Plzence. Jak již bylo uvedeno, stylem se tato ražba dosti blíží výše uvedeným hypotetickým plzeňským ražbám, z nichž u feniků (a 1/2feniků) s písmeny O-R (obr. 6) a s půlměsíci a hvězdičkami (obr. 5) lze předpokládat, že jde o ražby Přemysla Otakara II. (1253–1278). Stylová blízkost a skutečnost, že poprsí je korunováno, byť korunou mírně odlišné kresby, naznačuje, že i neznámý 1/2fenik může být plzeňskou ražbou. Jakkoliv je to lákavé, místo nálezu ve Starém Plzenci však za důkaz lokálního původu považovat nelze. Jde-li však skutečně i v tomto případě o plzeňskou ražbu, což nelze zatím považovat více než za hypotézu, nejisté je chronologické postavení této mince. Z kontextu sledovaného hromadného nálezu nelze odvodit více než, že jde o minci z průběhu 2. poloviny 13. století. Nelze tedy rozhodnout, zda ražba spadá do období vlády Přemysla Otakara II. nebo Václava II. Nepřímou odpověď však přináší ikonografie tohoto feniku. S motivem korunovaného poprsí čelně se dvěma dlouhými kříži v rukách se totiž setkáváme u dvou typů brakteátů Václava II. (*Cach 1974*, 45, č. 870 a 871; obr. 8:1–2). Teoreticky tedy nelze vyloučit, že i sledovaný 1/2fenik může být ražbou tohoto panovníka. Motiv dvou dlouhých křížů je sice znám již u řezenských feniků z doby okolo 1225 (*Emmerig 1993*) č. 221–222), avšak uvedené české analogie se více blíží sledovanému 1/2feniku.

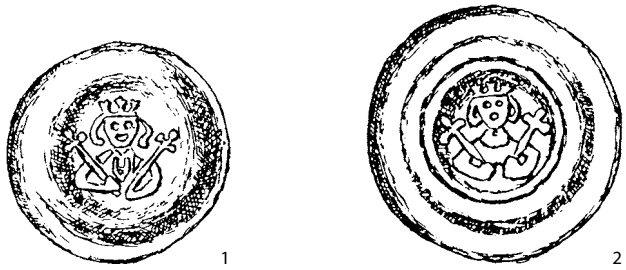

Obr. 8. Brakteáty Václava II. s poprsím držícím dlouhé kříže: 1. typ Cach (*1974*) č. 870; 2. typ Cach (*1974*) č. 871.

Ačkoliv je zařazení uvedených typů feniků (a 1/2feniků), včetně nově registrované ražby, do plzeňské mincovny stále hypotetické, nemající bohužel jednoznačné opory v nálezovém materiálu, jeví se jejich možný plzeňský původ jako značně reálný. Pokud je tomu skutečně tak, otevírá se nám nová kapitola ve snaze o identifikaci produkce této mincovny ve 2. polovině 13. století. Právě tomuto tématu již byla v literatuře věnována značná pozornost (např. *Ječný 1927*; *Ječný 1931*; *Klíma 1983*; *Hus 1991*), avšak dosud nepříliš úspěšná v reálné identifikaci zde ražených typů mincí. Problém spočívá v předpokladu, že plzeňská mincovna produkovala především napodobeniny řezenských feniků, jen obtížně odlišitelné od svých předloh. Tento předpoklad vychází z písemného pramene ve formuláři Zdeňka z Třebíče z doby před rokem 1292, kde je výslovně zmíněna ražba denárů řezenského typu v Plzni: „ *... item si denarii pragenses in Pilsna loco cursum non habuerint, suo iure concessimus ipsi, ut ibidem ratisponenses denarios debeat fabricare ...* “ (*Hus 1991*, 11). U této nedatované zprávy nelze rozhodnout, zda jde o dobu Václava I. (1230–1253) nebo Václava II. (1278–1305); druhá z možností je zřejmě pravděpodobnější (*Hus 1991*, 11). Je tedy zřejmé, že řešení otázky identifikace produkce plzeňské mincovny si vyžádá ještě mnoho času a práce s poněkud nejistým výsledkem. Zdá se však, že zde prezentované

mincovní typy, včetně nového 1/2feniku (č. 2), nastavují nový úhel pohledu na celou problematiku.[5]

Ostatní mince zastoupené v hromadném nálezu ze Starého Plzence jsou importované ražby. Jde o feniky z mincovny Řezno typu Emmerig (*1993*) č. 234 z let asi 1240/1260 (č. 2), č. 236 z let asi 1250/1270 (č. 3–4) a 1/2fenik č. 238H (č. 5). Fenik typu Emmerig (*1993*) č. 234 zde byl zastoupen také jako samostatně nalezená mince (č. 7). Pro západočeskou oblast je výskyt řezenských feniků ze 13. století typický a tyto mince jsou odtud známy z řady hromadných nálezů. Ačkoliv je nález ze Starého Plzence nepočetný, lze jeho řezenskou složku dobře srovnat s obsahem depotů Nehodiv a Stříbro (tab. 1).

Tab. 1. Přehled výskytu řezenských feniků v západočeských nálezech ze 2. poloviny 13. století. Vysvětlivky: E - *Emmerig 1993*; Nálezy – Nehodiv (*Ječný 1927*, 190–194, pozn. 25; *Nálezy II/2*, 88, č. 1805; *Emmerig 1993*, 278, č. 134); Stříbro (*Radoměrský 1955*; *Nálezy II/2*, 84, č. 1777; *Emmerig 1993*, 281–282, č. 146).

Typ feniku: datace	Starý Plzenec	Nehodiv	Stříbro
E 207: 1225	-	1	-
E 223: 1230/40	-	-	5
E 224: 1230/40	-	-	4
E 226: 1230/40	-	-	2
E 228: 1240	-	-	1
E 233: 1240/60	-	13	177
E 234: 1240/60	2	27	378
E 236: 1250/70	2	143	482
E 237: 1250/70	-	99	380
E 238: 1270/90	-	-	13
E 238H: 1270/90	1	-	4
E 239: 1270/90	-	-	17
E M	-	5	44

Řezenské feniky datují ztrátu (či záměrné uložení?) peněžní hotovosti do zásypu zahloubeného objektu č. 230 nejspíše v průběhu poslední čtvrtiny 13. století (*post quem* cca 1270) a zpřesňují tak archeologické datování zániku tohoto zahloubeného suterénu. Nově registrovaný soubor mincí představuje významný příspěvek k poznání měnových poměrů ve 2. polovině 13. století v západních Čechách, který navíc umožnil hypotetickou identifikaci dalšího typu mince ražené patrně přímo ve staré Plzni.

Na závěr je vhodné připomenout, že přes význam, který měla stará Plzeň ve 13. století, zatím z prostoru této sídlištní aglomerace mincovní nálezy 13. století, na rozdíl od mincí 10.–12. století (*Švancar 1976*, 81–84, č. 2–16), téměř neznáme. Doposud jediným registrovaným takto datovaným nálezem byl řezenský fenik z doby okolo roku 1240 typu Emmerig (*1993*) č. 227, který byl údajně objeven v kostrovém hrobě u kostela sv. Vavřince ve Starém Plzenci (*Ječný 1927*, 195; *Nálezy II/2*, 92, č. 1825; *Švancar 1976*, 84, č. 17). Ačkoliv se v literatuře objevuje údaj o hrobovém původu mince, nelze vyloučit, že ve skutečnosti byla nalezena volně mimo hroby (*Švancar 1976*, 86, č. 17) a nejde tedy o tzv. „*obol mrtvých*".

Literatura a prameny

Březinová, H. 2003: Odborný posudek textilního nálezu z archeologického výzkumu ve Starém Plzenci. Nepublikovaný rukopis, archiv ZIP o.p.s.

Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.

Emmerig, H. 1993: Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409. Berliner Numismatische Forschungen. Neue Folge. Band 3. Berlin.

[5] Toto téma si zaslouží samostatné zpracování na jiném místě.

Erlanger, H. J. 1979: Die Reichsmünzstätte in Nürnberg. Nürnberger Forschungen. Band 22. Nürnberg.
Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.
Habich, G. 1910: Fund von Hirschau (Bez. - A. Amberg). Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft 28, 146–161.
Hus, M. 1991: Plzeňská mincovna ve středověku. Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie 6, 5–27.
Ječný, J. 1927: Poznámky k nálezu nehodivskému. Numismatický časopis československý 3, 190–205.
– *1931*: Die Münzstätte in Pilsen. B. Budweis.
Kaiser, L. – Kočár, P. – Postránecká, K. – Široký, R. 2003: Starý Plzenec, Smetanova ul. bývalá čp. 114, 117, 122, 166. Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu, 4. etapa. Nepublikovaný rukopis, archiv ZIP o. p. s., čj. 359/03.
Kaiser, L. – Kočár, P. – Postránecká, K. – Široký, R. 2005: Požárem zaniklý středověký objekt ve Smetanově ulici ve Starém Plzenci. K metodice výzkumu požárových destrukcí. Forum Urbes Medii Aevi 2, 102–117.
Klíma, V. 1983: Plzeňská mincovna ve 13. století. Numismatické listy 38, 1–12.
Militký, J. 2005: Dodatek a poznámky k nálezu brakteátů České Budějovice II. Numismatický sborník 20, 158–161.
– *2006*: Hromadný nález pražských grošů Jana Lucemburského z kostela sv. Vavřince v Praze 1-Starém Městě. Numismatický sborník 21, 245–252.
Nálezy II/2: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 77–111.
Radoměrský, P. 1955: Bavorský fenik na českém jihozápadě ve 13. století. Nález mincí ve Stříbře r. 1953. Numismatický sborník 2, 27–56.
– *1966*: Studie k českému mincovnictví 13. století (I). Nález brakteátů v Českých Budějovicích r. 1936 a otázka budějovické mincovny ve 13. století. Časopis Národního muzea – řada historická 135, 5–24.
Široký, R. – Nováček, K. – Kaiser, L. 2004: Zapomenutá Plzeň. Počátky města v podhradí přemyslovského hradu. Archeologické rozhledy 56, 793–827.
Švancar, V. 1976: Nálezy mincí ve Starém Plzenci. Tisíc let Staré Plzně. Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie. Plzeň, 79–87.

Summary: Ladislav Kaiser – Jiří Militký, A group find of coins struck in the second half of the 13th century found in Starý Plzenec (Pilsen-South district)

A group of coins struck in the second half of the 13th century was found in Starý Plzenec, in a countersunk basement (location no. 230) during archaeological excavations in 2002 (Figs. 1–2). The coins were found in two layers: the specimens nos. 1–6 were discovered in layer no. 204 (Fig. 1:1) and the coin no. 7 was found in layer no. 212 (Fig.1:2). There is no relation of the latter mentioned coin proven to the remaining coins. Also five fragments of a textile were found covering the coins (Fig. 3). The Bohemian *bracteat* (No. 1) struck under Václav (Wenceslas) II, Cach (*1974*) type no. 856 (?), was the only coin of this type present there. The most interesting coin of the find is represented by a ½-*pfennig* (No. 2) of an unknown type, which could be regarded as struck in the mint of Pilsen. Such an attribution comes from its resemblance of a group of other *pfennigs* (Nos. 5–7) also hypothetically struck in the mint of Pilsen. Other coins (*pfennigs*) from the group find of Starý Plzenec belong to the ones struck in Řezno (Regensburg), Emmering (*1993*) type no. 234, dated back about to 1240/1260 (No. 2), no. 236, dated back about to 1250/1270 (Nos. 3–4) and one ½-*pfennig* no. 238H (No. 5). The coin found separately also belongs to the Emmerig (*1993*) type no. 234 (No. 7). The coins from Regensburg point to their accidental loss (or deliberate burial ?) most probably during the last quarter of the 13th century (c. *post quem* 1270). This newly registered group of coins represent an important contribution to studies in the monetary circulation in west Bohemia in the second half of the 13th century.

English by V. Novák

Nález „bronzového" brakteátu z hradu Milštejn (okr. Česká Lípa)

Jiří MILITKÝ

Patrně někdy po roce 2000 byl v areálu hradu Milštejn nalezen mj. jeden „bronzový" brakteát.[1] Údajně byl objeven v „neporušené" vrstvě s dalšími blíže neupřesněnými archeologickými nálezy.[2]

Zřícenina hradu Milštejn se nachází severně od Nového Boru. Z hradu se dochovalo pouze torzo skalního hřebene s částí hradby. O podobě hradu je známo velmi málo, neboť hradní návrší bylo postupně z větší části odtěženo lomem. Pouze se značnou dávkou opatrnosti lze předpokládat, že mohlo jít o hrad bergfritového typu. Za současného stavu poznání jsou počátky hradu archeologicky datovány na počátek 14. století. Poprvé je hrad zmíněn roku 1343 a prvním známým majitelem byl Jindřich Berka z Dubé. V majetku pánů z Dubé hrad zůstal až do jeho zpustnutí na konci 16. století (k lokalitě: *Durdík 2000*, 363; *týž 2002*, 65; *týž 2005*, 63).

„Bronzový" brakteát (2. polovina 13. století)
Av.: stylizovaná helma doleva
Lit.: *Haupt 1935*, 127, Abb. 1; *týž 1954*, 459–460, Taf. 10:112–113; *týž 1976*, 620, Abb. 3 a 623–625, Abb. 5–6; *Sedláčková – Velímský 1993*, 646 (kresba rubu); *Nemeškalová-Jiroudková 1993*; *Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Militký – Mihályiová – Zimola 2006*, 246–247, obr. 46:5 a 47:16–18.
4,2 g; 42 mm (výška okraje nezjištěna)[3]

„Bronzové"[4] brakteáty představují zcela specifickou kategorii numismatických památek. V nedávné době byla problematika těchto ražeb souhrnně shrnuta v rámci zpracování archeologického výzkumu hornického areálu Staré Hory u Jihlavy (*Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Militký – Mihályiová – Zimola 2006*, 221–222, 244–251), proto jsou na tomto místě zmíněna jen základní fakta. V uvedené práci bylo registrováno celkem 23 vesměs nálezově lokalizovaných brakteátů ze střední Evropy (Tab. 1). „Bronzový" brakteát z hradu Milštejn je již pátý exemplář s obrazem helmy. Stejný typ byl objeven v Nymburce a další tři na hornolužických hradech Kirschau a Baruth (*Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Militký – Mihályiová – Zimola 2006*, 245–258, Obr. 46:5 a 47:16–18). Ikonograficky jde o napodobeninu hornolužického

[1] Brakteát, nacházející se v soukromé sbírce, byl autorovi příspěvku k dispozici pouze prostřednictvím fotografie. Za poskytnutí nálezu k publikaci děkuji MUDr. Z. Petráňovi.
[2] Přesné místo nálezu není známo a údaj o „neporušené" vrstvě je nutné vnímat se značnou rezervou.
[3] Údaj o výšce okraje nebyl autorovi k dispozici.
[4] Protože u sledovaného exempláře nebyla provedena analýza složení kovu a nelze vyloučit, že je mosazný či měděný, označení „bronzový" je třeba vnímat jako termín pro blíže nespecifikovanou slitinu mědi.

Tab. 1. Přehled doposud publikovaných „bronzových" brakteátů ze střední Evropy (podle: *Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Militký – Mihályiová – Zimola 2006*, 250, Tab. 20).

	Naleziště	Druh lokality	Předloha	Datace	Hmotnost	Výška okraje
–	**Jihlava**	Hor. sídliště	Čechy	1253–1260	1,278+x g	5 mm
1	**Praha**	Město	Míšeň	1230–1250	6,03 g	nízký
2	**Most**	Město	Čechy	1230–1260	2,605+x g	nízký
3	**Hradišťko u Davle**	Město	Míšeň	13. století	5,03 g	nízký
4	**Hradišťko u Davle**	Město	Míšeň	13. století	4,01 g	nízký
5	**Nymburk**	Město	H. Lužice	okolo 1260	?	nízký
6	**Štěpánov n. Svratkou**	Hor. sídliště	Čechy	1230–1260	4,850 g	5 mm
7	**Štěpánov n. Svratkou**	Hor. sídliště	Míšeň	okolo 1300	3,820 g	6,5 mm
8	**Brno-Obřany**	Hrad	Míšeň	před 1288	13,61 g	vysoký
9	**Rokštejn**	Hrad	?	13./14. stol.	?	?
10	**Budyšín**	Město	Míšeň	1230–1250	4,10 g	nízký
11	**Lipsko** (?)	Město (?)	Míšeň	okolo 1250	2,65 g	8 mm
12	**Oschatz**	Hrad (?)	Míšeň	okolo 1300	4,748 g	9 mm
13	**Zhořelec**	Město	Míšeň	okolo 1300	4,12 g	6 mm
14	**Radeberg**	Hrad	?	13. století	33,59 g	26 mm
15	**Sollnitz**	Město	Míšeň	okolo 1300	6,94 g	nízký?
16	**Kirschau**	Hrad	H. Lužice	okolo 1260	13,7 g	18 mm
17	**Kirschau**	Hrad	H. Lužice	okolo 1260	6,37 g	8 mm
18	**Baruth**	Hrad	H. Lužice	okolo 1260	9,94 g	12 mm
19	**Groitsch**	Hrad	Míšeň	1270–1300	16,75 g	18 mm
20	**?**	?	Míšeň	okolo 1300	?	nízký?
21	**?**	?	Míšeň	13. století	3,811 g	nízký
22	**Nitra**	Město	Míšeň	okolo 1300	3,776 g	10 mm

brakteátu z doby okolo roku 1260 (*Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Militký – Mihályiová – Zimola 2006*, 248), datování je však rámcové a otevřené. Je pravděpodobné, že sledovaný typ, stejně jako většina ostatních „bronzových" brakteátů, vznikl v druhé polovině 13. století. Je pravděpodobné, popisovaný exemplář má nízký okraj – tento fakt je důležitý pro funkční interpretaci artefaktu.

Analýza doposud registrovaných nálezů prokázala (*Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Militký – Mihályiová – Zimola 2006*, 248; Tab. 1), že „bronzové" brakteáty známe zatím z měst (10x), z hradů (8x) a z areálů hornických sídlišť (3x). Nový exemplář z hradu Milštejna do tohoto schématu dobře zapadá.

Největší problém představuje otázka, jakou funkci „bronzové" brakteáty měly (souhrnně: *Haupt 1976*; *Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Militký – Mihályiová – Zimola 2006*, 249–251). Téměř s jistotou lze odmítnout možnost, že šlo o tzv. zkušební odražky mincí, stejně jako vnitřní vložky ražebního pouzdra či ozdoby. Málo pravděpodobné jsou také možnosti, že by šlo o pouzdra pro vážky, dobová platidla či početní peníze. Jedním z reálnějších vysvětlení je, že jde o závaží. Nejčastěji jsou však „bronzové" brakteáty vysvětlovány jako části dvoudílných schránek na brakteáty. Tato teorie je dnes nejrozšířenější (*Haupt 1976*; *Hunka 1998*), avšak při detailnějším pohledu rovněž naráží na řadu nejasností. Princip spočívá v představě, že exempláře s vysokým okrajem sloužily jako pouzdra a ražby s nízkým okrajem (do této skupiny zřejmě patří i exemplář z Milštejna) jako uzávěry na sloupce brakteátů, které se měly vkládat dovnitř. Diskutabilní je totiž samotný princip uzávěru – bronzová víčka vsazovaná do pouzder by asi nebyla příliš funkční (srovnej: *Haupt 1976*, 619, Abb. 2). Lze tedy shrnout, že za současného stavu poznání zatím neumíme tyto zajímavé artefakty 13. století z funkčního hlediska uspokojivě vysvětlit.

Nález „bronzového" brakteátu z hradu Milštejn rozhojňuje stávající nálezový katastr těchto artefaktů na 24 publikovaných exemplářů[5] a zároveň naznačuje, že počátky hradu Milštejna by mohly být starší, než počátek 14. století, jak se dosud předpokládalo (*Durdík 2000*, 363).

Literatura

Durdík, T. 2000: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
– *2002*: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky. Praha.
– *2005*: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2. Praha.
*Haupt, W. 1935:*Kupferbrakteaten. Der Münzensammler 8, 127–133.
– *1954*: Oberlausitzer Brakteatenfunde des 13. Jahrhunderts. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege für 1952. Bd. 4, 505–581.
– *1976*: Brakteatendosen – Brakteatenschalen Kupferbrakteaten. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 20/21, 613–628.
Hrubý, P. – Jaroš, Z. – Kočár, P. – Malý, K. – Militký, J. – Mihályiová, J. – Zimola, D. 2006: Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy. Památky archeologické 97, 171–264.
Hunka, J. 1998: Nález časti brakteátovej schránky z 13. stor. v Nitre. Slovenská numizmatika 15, 234–238.
Nemeškalová-Jiroudková, Z 1993: Nález měděného brakteátu v Nymburce. Archeologické rozhledy 45, 660–661.
Sedláčková, H. – Velímský, T. 1993: Archeologický výzkum v historickém jádru Nymburka v roce 1990. Archeologické rozhledy 45, 644–660.

Summary: Jiří Militký, A "bronze" *bracteat* found at the Milštejn Castle (Česká Lípa district)

Some time after 2000, a "bronze" *bracteat* with helmet image was found at the Milštejn Castle. Such coins represent a very specific numismatic category of the 13th century. They have been documented recently (*Hrubý – Jaroš – Kočár – Malý – Militký – Mihályiová – Zimola 2006*, 221–222, 244–251) – some 23 specimens are registered (Tab. 1). The coin from Milštejn is the fifth specimen with helmet image and it copied those ones struck in Upper Lužice around 1260. Function of these "bronze" *bracteats* is still questionable. Many possibilities exist – the most frequent hypothesis regards them as parts of two-piece boxes for the bracteats (*Haupt 1976*; *Hunka 1998*). However, that interpretation is also not fully satisfying, but actually, we cannot definitely explain the role of these "bronze" *bracteats*.

English by V. Novák

[5] Nezveřejněné zatím zůstávají další exempláře z Hradce Králové, hradu Božanov a ze sídliště Tisová (za upozornění děkuji PhDr. J. Siglovi); z Braňan (za sdělení děkuji J. Sýkorovi) a dosud nepublikovaný „bronzový" brakteát bez obrazu pocházející z Mostu.

Hromadný nález pražských grošů Jana Lucemburského z kostela sv. Vavřince v Praze 1-Starém Městě

Jiří MILITKÝ

Při restaurátorských pracích v interiéru gotického kostela sv. Vavřince (někdy nesprávně označovaném také jako sv. Anny), dnes spravovaném Nadací Dagmar a Václava Havlových Vize 97, byl v roce 2005 objeven hromadný nález středověkých mincí. Způsob odkrytí tohoto nálezu umožnil velmi přesné zdokumentování nálezových okolností.

K objevu mincí došlo náhodně při restaurování fresek na jižní stěně závěru kostela. Mince byly uloženy v malé dutině ve vnitřním líci kostelní zdi, ve výšce asi 4 m od současné úrovně podlahy (obr. 1). Dutina byla objevena při vyndávání dřevěného špalíku ze zdi,[1] který byl do omítky zasekán patrně v 19. století; tehdy však mince ještě nebyly objeveny. Teprve po odborném odstranění této „plomby" ve zdivu, která porušila část renesanční výmalby kostela (obr. 2), objevil v dutině za špalíkem restaurátor Martin Pavela blíže neidentifikovatelný provázkem omotaný balíček (obr. 3a–b). Po jeho otevření se ukázalo, že dovnitř bylo vloženo celkem 17 pražských grošů Jana Lucemburského (obr. 4). Nadace Vize 97 předala celý nálezový soubor do sbírek Muzea hlavního města Prahy (inv. č. 211.717/1–17 + 211.718–211.719).

Mince byly vloženy do organického obalu, který byl tvořen fragmentem kůže (č. 2), omotaným provázkem s fragmentem textilie na konci (č. 1a–c).[2]

1. Fragment tkaniny nepravidelného tvaru s provázkem (obr. 5; inv. č. 211.718)

1a. Pevný kraj tkaniny nezachován, původní celková šíře tkaniny neznámá (délka 14 cm, nejv. výška 3,5 cm). Hustota zákrutu nití v obou směrech stejná, proto není možné tkaninu popisovat ve směru osnovy a útku. Nitě v obou směrech různé tloušťky, nevzorováno. Fragment je znečištěn maltou (?).

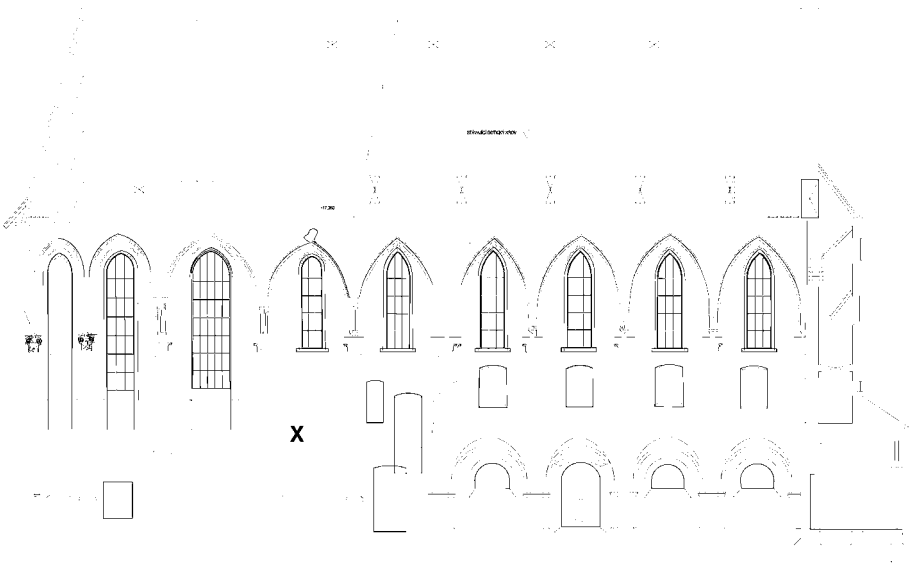

Obr. 1. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Vavřince. Zaměření jižní stěny kostela. Místo nálezu označeno křížkem.

[1] Přesný tvar a rozměry dutiny nebylo možné zdokumentovat, neboť otvor byl otevřen jen v rámci plochy poškozené dřevěným špalíkem. Rozšíření sondy za účelem lepšího zdokumentování dutiny není totiž možné bez zničení renesanční vrstvy freskové výzdoby (obr. 2).

[2] Na tomto místě je nutné poděkovat PhDr. M. Bravermanové, která provedla materiálový a technologický průzkum textilu a koženého fragmentu.

Vazba: plátno; materiál: v obou směrech len, zákrut Z, dnes přírodní barvy; hustota: v obou směrech stejná 12 nití/cm.

1b. Fragment tkaniny je na jednom konci svázán do uzlu, z něhož vychází splétaná šňůrka o délce 92 cm a tloušťce do 1 mm. V délce 47 cm je šňůrka zdvojená, ve vzdálenosti 8 cm od uzlu tkaniny je na zdvojené šňůrce uzel s očkem.
Materiál: len, ze dvou nití se zákrutem mírné Z, montáž nití S.

1c. Další šňůrka v délce 121 cm je volná, je zhotovena ze stejného materiálu a stejným způsobem jako ta, která je ke tkanině připojena.

Obr. 2. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Vavřince. Dutina, ve které byl objeven hromadný nález pražských grošů Jana Lucemburského (foto Martin Pavala).

Obr. 3a–b. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Vavřince. Organický obal s mincemi před rozbalením (foto Martin Pavala).

Obr. 4. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Vavřince. Organický obal s mincemi bezprostředně po rozbalení (foto Martin Pavala).

Obr. 5. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Vavřince. Provázek zakončený tkaninou nepravidelného tvaru (foto Jiří Militký).

Obr. 6. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Vavřince. Fragment kůže trojúhelníkovitého tvaru (foto Jiří Militký).

Obr. 7a–b. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Vavřince. Detaily stehů na koženém fragmentu (foto M. Bravermanová).

2. Fragment kůže trojúhelníkovitého tvaru (obr. 6; inv. č. 211.719)

Fragment (délka 32 cm, max. šířka 10 cm) nepříliš dobře vyčiněné jemnější kůže (jehněčí, kůzlečí, jelení, kozina, ovčina?) žlutavé barvy (zámiš?); na několika místech se nachází zbytek chlupů. Fragment je sestaven z několika menších fragmentů sešitých k sobě obnitkovacím stehem nejméně dvěma různými nitěmi (obr. 7a–b):
a. materiál: len, ze dvou nití se zákrutem mírné Z, montáž nití S, tloušťka do 1 mm
b. materiál: len, zákrut mírné Z, tloušťka do 0,5 mm.

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346)
mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1327–1340
Av.: koruna, + IOhANnES ⚷ PRIMVS; + DEI ⚷ GRATIA trojlístek REX ⚷ BOEMIE
Rv.: český lev doleva, ✶+✶ GROSSI ❖ PRAGENSES
Lit.: *Castelin 1960*, 151, typ V/27; *Hásková 1991*, 30, č. 61, tab. 11:61.
1. 3,729 g; 29,4/29,5 mm; 5 h; 1/1, mírně nedoražený (inv. č. 211.717/1)
RFA: Fe 0,19 %; Ni 0,06 %; Cu 8,40 %; Ag 90,02 %; Pb 1,33 %

AR pražský groš z let asi 1327–1340
Av.: koruna, + IOhANnES ⚷ PRIMVS; + DEI ⚷ GRATIA trojlístek REX ⚷ BOEMIE
Rv.: český lev doleva, u konce ocasu °, ✶+✶ GROSSI lilie PRAGENSES
Lit.: *Castelin 1960*, 152, typ VI/36; *Hásková 1991*, 31, č. 66, tab. 12:66; *Vorlová 2002*, 81, č. 9a; rubní značka: *Hána 1998*, 16, tab. 1:2a (?).
2. 3,762 g; 29,2/29,2 mm; 11,5 h; -1/1-, nedoražený střed (inv. č. 211.717/2)
RFA: Fe 0,15 %; Ni 0,06 %; Cu 8,92 %; Ag 89,66 %; Pb 1,22 %
3. 3,729 g; 29,1/29,1 mm; 7,5 h; 1/1 (inv. č. 211.717/3)
RFA: Ni 0,08 %; Cu 9,42 %; Ag 89,08 %; Pb 1,42 %

-, Av.: koruna, + IOhANnES ⚷ PRIMVS; + DEI ⚷ GRATIA trojlístek REX ⚷ BOEMIE
Rv.: český lev doleva, u konce ocasu ° (?), ✶+✶ GROSSI lilie PRAGENSES
Lit.: *Castelin 1960*, 152, typ VI/36; *Hásková 1991*, 31, č. 66, tab. 12:66; *Vorlová 2002*, 81, č. 9a (?); rubní značka: *Hána 1998*, 16, tab. 1:2a (?).
4. 3,725 g; 28,4/28,6 mm; 10 h; -1/1-, místy nedoražený (inv. č. 211.717/4)
RFA: Fe 0,28 %; Cu 8,47 %; Ag 90,05 %; Pb 1,20 %
5. 3,682 g; 29,1/29,2 mm; 7,5 h; -1/1- (inv. č. 211.717/5)
RFA: Fe 0,29 %; Cu 8,82 %; Ag 89,62 %; Pb 1,28 %
6. 3,636 g; 29,2/29,4 mm; 6,5 h; -1/1-, mírně nedoražený (inv. č. 211.717/6)
RFA: Fe 0,19 %; Ni 0,09 %; Cu 8,42 %; Ag 89,95 %; Pb 1,36 %
7. 3,587 g; 29,0/28,5 mm; 2 h; 2/1-, nedoražený střed (inv. č. 211.717/7)

RFA: Fe 0,26 %; Cu 8,30 %; Ag 90,24 %; Pb 1,20 %

8. 3,579 g; 29,0/28,8 mm; 7,5 h; -1/1-, mírně nedoražený (inv. č. 211.717/8)
RFA: Fe 0,07 %; Cu 8,53 %; Ag 90,10 %; Pb 1,31 %

-, Av.: koruna, + IOhANnES ⚷ PRIMVS; + DEI ⚷ GRATIA trojlístek REX ⚷ BOEMIE
Rv.: český lev doleva, u konce ocasu „prsten", ✶+✶ GROSSI lilie PRAGENSES
Lit.: *Castelin 1960*, 152, typ VI/36; *Hásková 1991*, 31, č. 66, tab. 12:66; *Vorlová 2002*, 81, č. 9a; rubní značka: *Hána 1998*, 16, tab. 1:2c.

9. 3,836 g; 29,0/28,8 mm; 9,5 h; -1/1, av. nedoražený střed (inv. č. 211.717/9)
RFA: Fe 0,28 %; Ni 0,08 %; Cu 8,25 %; Ag 90,18 %; Pb 1,21 %

10. 3,658 g; 28,5/28,2 mm; 3 h; -1/1-, mírně nedoražený (inv. č. 211.717/10)
RFA: Fe 0,18 %; Cu 8,49 %; Ag 90,08 %; Pb 1,26 %

11. 3,532 g; 29,5/29,5 mm; 9,5 h; -1/1- (inv. č. 211.717/11)
RFA: Fe 0,16 %; Ni 0,07 %; Cu 8,43 %; Ag 90,22 %; Pb 1,12 %

12. 3,482 g; 29,4/29,1 mm; 8 h; -1/1-, rv. dvojráz, mírně nedoražený (inv. č. 211.717/12)
RFA: Ni 0,07 %; Cu 8,33 %; Ag 90,13 %; Pb 1,46 %

-, Av.: koruna, + IOhANnES ⚷ PRIMVS; + DEI ⚷ GRATIA trojlístek REX ⚷ BOEMIE
Rv.: český lev doleva, u konce ocasu „prsten", ✶+✶ GROSSI lilie (neobvyklé kresby) PRAGENSES
Lit.: *Castelin 1960*, 152, typ VI/36; *Hásková 1991*, 31, č. 66, tab. 12:66; *Vorlová 2002*, 81, č. 9a; rubní značka: *Hána 1998*, 16, tab. 1:2c.

13. 3,431 g; 29,1/28,1 mm; 0,5 h; -1/1 (inv. č. 211.717/13)
RFA: Fe 0,20 %; Cu 8,18 %; Ag 90,96 %; Pb 0,66 %

-, Av.: koruna, + IOhANnES ⚷ PRIMVS; + DEI ⚷ GRATIA trojlístek REX ⚷ BOEMIE
Rv.: český lev doleva, bez značky u konce ocasu (?), ✶+✶ GROSSI lilie PRAGENSES
Lit.: *Castelin 1960*, 152, typ VI/36; *Hásková 1991*, 31, č. 66, tab. 12:66; *Vorlová 2002*, 81, č. 9c (?).

14. 3,890 g; 29,6/29,0 mm; 11,5 h; 2/1-, nedoražený (inv. č. 211.717/14)
RFA: Fe 0,25 %; Cu 8,60 %; Ag 89,76 %; Pb 1,39 %

15. 3,722 g; 29,0/28,9 mm; 7,5 h; -1/1-, místy nedoražený (inv. č. 211.717/15)
RFA: Fe 0,27 %; Cu 9,14 %; Ag 89,18 %; Pb 1,41 %

-, Av.: koruna, + IOhANnES ⚷ PRIMVS; + DEI ⚷ GRATIA trojlístek REX ⚷ BOEMIE
Rv.: český lev doleva, případná značka u konce ocasu nečitelná, ✶+✶ GROSSI lilie PRAGENSES
Lit.: *Castelin 1960*, 152, typ VI/36; *Hásková 1991*, 31, č. 66, tab. 12:66; *Vorlová 2002*, 81, č. 9a–c.

16. 3,818 g; 29,2/28,8 mm; 5,5 h; -1/1-, místy nedoražený (inv. č. 211.717/16)
RFA: Fe 0,17 %; Ni 0,09 %; Cu 8,33 %; Ag 90,21 %; Pb 1,20 %

17. 3,777 g; 29,4/28,7 mm; 10,5 h; 1/1, místy nedoražený (inv. č. 211.717/17)
RFA: Fe 0,34 %; Cu 7,64 %; Ag 90,96 %; Pb 1,06 %

Díky suchému prostředí a organickému obalu, ve kterém byly mince uloženy, nebyly jednotlivé groše prakticky zoxidovány a nebylo nutné je vůbec chemicky čistit.[3] Ve sledovaném hromadném nálezu byly zastoupeny pražské groše pouze dvou variant – Castelin (*1960*) č. 27 (1 ks) a č. 36 (16 ks). U varianty č. 36 lze rozpoznat dva typy tzv. rubních značek umístěných u zakončení ocasu lva na rubu – kroužek (č. 2–8) a „prsten" (č. 9–13); u mince č. 13 byl navíc zaznamenán neobvyklý tvar lilie mezi GROSSI PRAGENSES (obr 8: 13 detail). Dva exempláře grošů varianty č. 36 jsou patrně bez rubní značky (č. 14–15) a u dvou grošů (č. 16–17) jsou případné rubní značky nečitelné. Význam tzv. rubních značek dosud nebyl uspokojivě vysvětlen (souhrnně: *Hána 1998*). Vzájemná typologická shodnost zastoupených grošů naznačuje, že

[3] Tmavší povrch líce u mince č. 10 a rubu u č. 8 byl způsoben přímým kontaktem plochy mince s koženým obalem.

Obr. 8. Praha 1-Staré Město, kostel sv. Vavřince. Výběr mincí z nálezu (1:1; čísla odpovídají číslování v katalogu).

mince pocházejí z krátkého časového úseku. Také pouze minimální otřelost grošů naznačuje, že mince neobíhaly dlouho. Za současného stavu poznání, podle chronologického schématu K. Castelina (*1960*), lze dobu jejich ražby vymezit léty asi 1327–1340. Je tedy velmi pravděpodobné, že k jejich ukrytí došlo nejspíše ve 30. letech 14. století. S ohledem na místo nálezu v dutině ve vnitřním líci zdiva lze oprávněně předpokládat, že mince byly ukryty v době stavebních prací v kostele – buď v období výstavby závěru kostela či v době vzniku vnitřních omítek. Se značnou mírou pravděpodobnosti lze předpokládat, že v okamžiku jejich ukrytí zde muselo v interiéru stát vnitřní lešení.

U všech mincí byla provedena nedestruktivní analýza složení kovu metodou rentgenové fluorescence – ED XRF (tab. 1).[4] Získané údaje je nutné posuzovat kriticky, neboť použitá meto-

[4] Měření provedl dne 25. 7. 2006 ing. Dušan Perlík ve Středočeském muzeu na přístroji ElvaX Industrial s detektorem s rozlišovací schopností cca 180eV. Charakteristické záření prvků bylo buzeno Ti rentgenkou. Doba měření byla 200 sekund. Stabilizace výkonu rentgenky byla nastavena tak, aby tok do detektoru byl 2000 ± 100 impulsů za sekundu. Byl použit kolimátor 3 mm, přičemž analyzovaná plocha je vždy o něco větší. Při dobách

Tab. 1. Výsledky měření složení kovů na povrchu mincí metodou rentgenové fluorescence – ED XRF.

Číslo	Fe	Ni	Cu	Ag	Pb
1	0,19 %	0,06 %	8,40 %	90,02 %	1,33 %
2	0,15 %	0,06 %	8,92 %	89,66 %	1,22 %
3		0,08 %	9,42 %	89,08 %	1,42 %
4	0,28 %		8,47 %	90,05 %	1,20 %
5	0,29 %		8,82 %	89,62 %	1,28 %
6	0,19 %	0,09 %	8,42 %	89,95 %	1,36 %
7	0,26 %		8,30 %	90,24 %	1,20 %
8	0,07 %		8,53 %	90,10 %	1,31 %
9	0,28 %	0,08 %	8,25 %	90,18 %	1,21 %
10	0,18 %		8,49 %	90,08 %	1,26 %
11	0,16 %	0,07 %	8,43 %	90,22 %	1,12 %
12		0,07 %	8,33 %	90,13 %	1,46 %
13	0,20 %		8,18 %	90,96 %	0,66 %
14	0,25 %		8,60 %	89,76 %	1,39 %
15	0,27 %		9,14 %	89,18 %	1,41 %
16	0,17 %	0,09 %	8,33 %	90,21 %	1,20 %
17	0,34 %		7,64 %	90,96 %	1,06 %

da přináší informaci pouze o malém segmentu na povrchu každé mince, jejichž slitiny mohou být nehomogenní a vrstevnatě různorodé (k metodě: *Hána 2003*, 99–100). Nicméně mince ze sledovaného nálezu jsou dosti vhodné pro ED XRF měření. Díky suchému prostředí je totiž nebylo nutné chemicky čistit a zachovaly se tak v intaktním stavu odpovídajícím době před jejich ukrytím. Jediný doložitelný chemický zásah do povrchu grošů bylo předpokládané bělení mincí v kutnohorské mincovně (*Petráň – Radoměrský 2001*, 32), při kterém se mohl navýšit povrchový obsah stříbra.[5] Nelze však odhadnout, jak tato technologická procedura mohla složení povrchu pozměnit.

Obsahy zastoupených kovů jsou u všech v depotu zastoupených mincí velmi podobné. Obsahy stříbra se pohybují okolo 90 % v rozmezí 89,08–90,96 %, jde tedy o ražby s dosti vysokou ryzostí. Obsahy mědi se pohybují v rozmezí 7,64–9,42 % a olova v rozmezí 0,66–1,46 %. Obsahy železa jsou v mincovních slitinách jen minimální (0,07–0,34 %) a nikl byl zjištěn stopově (0,06–0,09 %) pouze u některých mincí.

Velmi zajímavý je výtečně dochovaný organický obal mincovního nálezu (obr. 3–6). Fragment kůže (obr. 6) je částí kdysi většího kusu dnes neidentifikovatelného tvaru, jehož původní funkce je nejasná. Nápadný je kontrast mezi jemnou kůží, jejím nedokonalým vyčiněním a pracným sešitím z menších kousků. Teoreticky nelze vyloučit, že by se mohlo jednat o část obuvi s dlouhou špičkou od chodidla směrem ke kotníku a nártu. Protože však jde o fragment z jemné kůže, spíše by muselo jít o domácí nebo letní obuv, na níž by bylo při venkovním užití nutné obout ještě např. pantofle nebo alespoň zvláštní podešve. K fragmentu textilu (obr. 5) lze pouze konstatovat, že jde o běžný kus tkaniny domácí provenience, a to jak materiálem, tak způsobem utkání. Fragment byl spíše než látkou oděvní textilií určenou pro technické účely či pracovní oděv. Ve vztahu k nálezu neměl fragment textilu žádný zvláštní význam, sloužil zřejmě

měření od 3 minut je možné stanovovat obsahy prvků od přibližné spodní hranice 0,05 %, přičemž pod 0,4 % může být chyba v závislosti na podmínkách měření až 20–40 % udávané hodnoty. Jedná se o zcela nedestruktivní prvkovou analýzu povrchu, přičemž hloubka penetrace záření do vzorku je velmi malá, a tak výsledek měření vypovídá pouze o složení povrchu. Naměřená spektra byla zpracována programem Elvax a vyhodnocena za použití modulu bezkalibrační analýzy využívajícího metody fundamentálních parametrů.

[5] Mincovní střížky byly ve zvláštní dílně vařeny v roztoku kuchyňské soli a vinného kamene (vínanu sodného), čímž byly chemicky očištěny povrchové vrstvy střížků a mince získaly stříbrný lesk (*Petráň – Radoměrský 2001*, 32).

pouze jako zakončení provázku, kterým byla kůže s mincemi omotána. Bohužel nelze rozhodnout, zda nalezený obal mincí byl užit náhodně pouze za účelem ochrany zazděných mincí, či zda jde o jeden ze způsobů přechovávání osobní hotovosti.

S ohledem na místo nálezu mincí lze oprávněně předpokládat, že jejich majitelem mohl být někdo z okruhu stavebních dělníků pracujících na výstavbě kostela. Nepřímou odpověď na sociální postavení majitele objevených peněz poskytuje nález sám, neboť suma 17 grošů zřejmě není náhodná. Teoreticky může jít o týdenní mzdu některého ze stavebních dělníků – např. zedníka, lokátora (osazovače kamenných prvků) či tesaře. Lze tak soudit na základě údajů o mzdách dělníků při stavbě katedrály sv. Víta na Pražském hradě z let 1373–1378. Zde je doložena kolísavá týdenní mzda 13 až 15 grošů pro zedníky, výjimečně až 20–24 grošů týdně pro lokátory či 16–20 grošů pro tesaře (*Suchý 2003*, 26, 29). Byť jde o údaje zhruba o 40 let mladší, mzdy v groších teoreticky mohou odpovídat i staršímu období. Nález tak lze považovat s vysokou pravděpodobností za osobní peněžní hotovost, patrně týdenní mzdu, ukrytou za blíže neznámých okolností.

Nález mincí má značný význam také pro bližší poznání doby stavby kostela sv. Vavřince. Stojící gotická stavba vznikla na místě kostela sv. Vavřince při dvoře templářů, který byl v roce 1313 prodán jeptiškám sv. Anny řádu sv. Dominika. K vlastní výstavbě kostela došlo zřejmě v průběhu 20. a patrně ještě i 30. let 14. století, přesné datum dokončení není známo (k historii a stavebnímu vývoji např.: *Mencl 1948*, 49–50; *Poche a kol. 1983*, 202–205). S ohledem na předpokládané ukrytí mincí nejspíše v průběhu 30. let 14. století lze tedy tento nález s vysokou pravděpodobností spojit s výstavbou závěru či s následnými interiérovými úpravami tohoto prostoru.

Literatura

Castelin, K. 1960: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 6, 129–163.

Hána, J. 1998: Rubní značky pražských grošů. Domažlice.

– *2003*: Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419. Klatovy.

Hásková, J. 1991: Pražské groše 1300–1526. České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze. „Chaurova sbírka". Svazek III. Praha.

Mencl, V. 1948: Česká architektura doby lucemburské. Praha.

Petráň, Z. – Radoměrský, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha.

Poche, E. a kolektiv 1983: Praha středověká (Čtvero knih o Praze). Praha.

Suchý, M. 2003: Castrum pragense. Sulutio Hebdomadaria Pro structura Templi Pragensis. Stavba Svatovítské katedrály v letech 1372–1378. Díl. I. Praha.

Vorlová, D. 2002: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové. Hradec Králové.

Summary: Jiří Militký, A group find of Prague *grossi* struck under John the Luxembourg found in the St. Lawrence Church in Prague 1-Old Town

A group of Prague *grossi* struck under John the Luxembourg was found in the gothic St. Lawrence Church during restoration works in 2005. The coins, wrapped in a piece of skin looped by a piece of rope with a textile ending (Figs. 3–7), have been discovered in a hole situated in the inner obverse end of the church, about 4 m high above the recent floor level (Fig. 1). There are only two varieties of Prague *grossi* represented in the hoard – Castelin (*1960*) type no. 27 (1 piece) and no. 36 (16 pieces). Their mutual typological similarity points to the short period of production. Taking in mind the current knowledge and the chronological scheme by K. Castelin (*1960*), it is possible to date them to the period between 1327 and 1340. It is clear, that they were hidden there with the highest probability during the 1340s. Regarding the place of finding – in the inner part of the brickwork – it is possible to suppose legitimately, that they have been hidden in the church during the construction works. The find could be satisfactorily taken as a personal cash.

English by V. Novák

Hromadný (?) nález vídeňských feniků ze 14. století z Dívčic (okr. České Budějovice)

Jiří MILITKÝ

V numismatické sbírce Jihočeského muzea v Českých Budějovicích jsou uloženy dva feniky nalezené v Dívčicích.[1] Podle staré inventární knihy (st. inv. č. MV 4.460–4.461) je do muzea daroval 31. 8. 1924 pan Antonín Kučera z Nákří. Jde o tyto ražby:

DOLNÍ RAKOUSY, Fridrich I. Krásný, jako král (1314–1330), mincovna: *Vídeň*, AR fenik se čtyřrázem
Av.: mužská hlava s kadeřemi a kloboukem čelně
Rv.: korunovaná hlava čelně mezi dvěma orli se zatažen ými křídly (zcela nezřetelný)
Lit.: *CNA I*, 85, č. B 222, T. 22: B 222.
1. 0,73 g; 12,9/13,9 mm (inv. č. 34.461)

Albrecht II. (1330–1358), *Vídeň*, AR fenik se čtyřrázem
Av.: věž mezi dvěma rybami
Rv.: znak mincmistra Janse von Tierna *(zcela nezřetelný)*
Lit.: *CNA I*, 87, č. B 245, T. 23: B 245.
2. 0,69 g; 15,1/14,1 mm (inv. č. 34.460)

Žádné další údaje k mincím v muzejní evidenci uvedeny nejsou. Není známo, kde přesně a za jakých okolností byly objeveny a především zda tvořily součást většího nálezového celku, což je však dosti pravděpodobné. Pokud šlo skutečně o depot, tak na základě dochovaných mincí nelze dobu jeho ukrytí datovat přesněji než od 2. čtvrtiny až do konce 14. století.[2] Obě mince jsou dalším dokladem intenzivního importu vídeňských feniků do jihočeské oblasti po celé 14. století, kde téměř vytěsnily oběh české drobné mince, jak to dokládají nálezy (*Militký 2002*; *Militký – Michálek 2002*) i svědectví písemných pramenů (*Castelin 1953*, 96–103).

Literatura

Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské. Praha.
CNA I: Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum. Band I. Mittelalter. Wien.
Militký, J. 2002: K otázce oběhu importované fenikové mince 1. poloviny 14. století v jižních Čechách. In: Šimek, E. (ed.): Dokumentace a prezentace dějin české mince a měny grošové doby v našich muzeích. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků – Pardubice 22.–23. 10. 1998. Praha – Pardubice, 15–50.
Militký, J. – Michálek, J. 2002: Depot středověkých mincí z Útěšova, okr. Strakonice. Časopis Národního muzea – řada historická 176, 1–29.

Summary: Jiří Militký, A group (?) hoard of Vienna *pfennigs* of the 14th century found in Dívčice (České Budějovice district)

There are two coins found in Dívčice in 1924 (or before) deposited in the numismatic collection of the South-Bohemian Museum in České Budějovice. One of them is a Vienna *pfennig* struck under Fridrich I the Handsome ruling as the King (1314–1330), type *CNA I* no. B 222, and Vienna *pfennig* struck under Albrecht II (1330–1358), type *CNA I* no. B 245. It is not known where and under which circumstances these coins were found, and above all, if they were a part of any larger group hoard, which is quite likely. Both coins represent another proof of intensive import of Vienna *pfennigs* to the south Bohemian region during the whole 14th century. At that time, they have almost driven the Bohemian small change out of circulation, which is documented by coins finds (*Militký 2002*; *Militký – Michálek 2002*), as well as by written documents (*Castelin 1953*, 96–103).

English by V. Novák

[1] Za poskytnutí mincí k publikaci děkuji správci numismatické sbírky Jihočeského muzea v Českých Budějovicích PhDr. J. Chvojkovi.

[2] Jako starší intruse se vídeňské feniky 14. století vyskytují i v nálezech ukrytých v průběhu 1. poloviny 15. století. Je však málo pravděpodobné, že z mladšího nálezu by se dochovaly pouze tyto dvě chronologicky blízké mince.

Nález dukátů ze 14. století v Praze

Jiří MILITKÝ

V numismatické sbírce Muzea hlavního města Prahy je mj. uložen dosud neregistrovaný hromadný nález zlatých mincí 14. století. O nálezových okolnostech není známo téměř nic. V původní inventární knize je u inv. č. 17.112 až 17.116 uvedeno pouze „*nález pražský*" a lze předpokládat, že jde o nálezový celek. Těchto 5 mincí bylo zapsáno dne 9. 10. 1908 a před tímto datem musel být depot odkryt. Do dnešní doby se ve sbírce dochovaly pouze 3 dukáty, neboť inv. č. 17.114 (č. 4) a 17.115 (č. 5) byla dne 28. 1. 1914 výměna s R. Mikšem, společně s řadou dalších ražeb,[1] za pražský groš Ladislava Pohrobka.[2]

ČECHY, **Karel IV.** (1346–1378), mincovna: *Praha*, AV dukát, tzv. královský z let 1346/1347–1355/1356
Av.: korunovaná polopostava Karla IV. s žezlem a jablkem čelně, +KAROLVS ⚷ D-EI ⚷ GRACIA
Rv.: korunovaný český lev doleva, +ROMANORVM ⚷ ET ⚷ BOЄMIE ⚷ REX (excentrická ražba)
Lit.: *Castelin 1950*, 62, č. 2.
1. 3,508 g; 20,2/20,2 mm; 7,5 h (inv. č. 17.112) RFA: Ni 0,084 %; Cu 0,081 %; Pd 0,063 %; Ag 1,042 %; Au 98,633 %[3]

UHRY, **Marie z Anjou** (1382–1387), mincovna: *Košice*, AV dukát, po 1385
Av.: znak v šestipásu, +MARIE.D.G.R. VNGARIE:
Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekyrou a jablkem, po stranách 2 lilie, S.LADISL-AVS.RE
Lit.: *Pohl 1974*, T 5:C2-2.
2. 3,521 g; 20,4/20,9 mm; 5,5 h (inv. č. 17.116) RFA: Ni 0,086 %; Cu 0,010 %; Pd 0,077 %; Ag 0,204 %; Au 99,532 %

mincovna: *Buda* (?), AV dukát
Av.: znak v šestipásu, +MARIA.DEI.G.R. VNGARIE
Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekyrou a jablkem, vlevo kruh se 4 propojenými kroužky do kříže, SANTVS LA-DISLAV R
Lit.: *Pohl 1974*, typ T 4:C1-1.
3. 3,537 g; 20,3/20,7 mm; 12 h (inv. č. 17.113) RFA: Ni 0,103 %; Pd 0,046 %; Ag 0,076 %; Cd 0,050 %; Au 99,631 %

Marie z Anjou (1382–1387), AV dukát, blíže nepopsaný (2 ks)
4. (inv. č. 17.114)
5. (inv. č. 17.115)

Obr. 1. Praha, dukáty z hromadného nálezu (1:1; čísla odpovídají číslování v katalogu).

Lze jen litovat, že nevíme kde byl tento významný mincovní poklad objeven. Za nejpravděpobnější nálezovou oblast lze považovat prostor pražského Starého či Nového Města, případně Malou Stranu. Nelze to však již doložit a vyloučit nelze ani možnost, že depot byl ukryt na

[1] Inv. č. 2.892, 9.316, 14.867, 17.247, 17.249, 17.250, 17.258, 17.266, 17.268 a 17.269.
[2] Tato velice vzácná mince bude publikována na jiném místě.

některém z pražských vrcholně středověkých předměstí. Svým složením jej nelze spojit s žádným z dosud registrovaných nálezů zlatých mincí 14. až 15. století na území Prahy (*Nálezy II/3*, č. 2325, 2326 a 2501; *Šimek 1979*). Neznámý je také celkový počet nalezených ražeb. Registrovaných 5 dukátů tak může představovat kompletní nálezový celek, stejně jako jen jeho malou část.

Nálezy dukátů Karla IV. jsou na českém území velice vzácné. Dosud byly registrovány pouze v blíže nepopsaném depotu z Malína (*Nálezy II/3*, č. 2054) a 2 dukáty Karla IV. byly zastoupeny mezi 39 zlatými ražbami z Kytína (*Nálezy II/3*, č. 2071). Rovněž uherské dukáty královny Marie jsou v českých nálezech zcela ojedinělé, jak dokládá jediný doložený exemplář z Jaroměře (*Nálezy II/3*, č. 2069). Dosud také postrádáme společný výskyt dukátů královny Marie s dukáty Zikmunda Lucemburského v českých nálezech, ukrytých vesměs již v průběhu 1. třetiny 15. století (srovnej: *Nohejlová-Prátová 1964*, 260–261). Výskyt čtyř dukátů této panovnice společně s českým dukátem Karla IV. v nově registrovaném depotu tedy naznačuje, že poklad mohl být ukryt snad ještě na konci 14. století, nejdříve však po roce 1385/1387. Pokud je tato spíše hypotetická datace správná, šlo by o nejstarší nálezový doklad oběhu zlatých dukátů v Praze. Jde o období, kdy zřejmě stoupá jejich peněžní význam i v širších vrstvách společnosti. Tuto tendenci potvrzuje nálezový nárůst pokladů s dukáty z 15. století v Praze i na českém území (*Nohejlová-Prátová 1964*, 260–262). Naopak absence dukátových ražeb z průběhu 14. století v domácích nálezech (*Nohejlová-Prátová 1964*, 259–260) naznačuje jejich odlišnou funkci, spočívající v jejich masovém exportu do západní a jižní Evropy. Je také pravděpodobné, že zlaté mince 14. století byly v českém prostředí rozšířeny především v nejbohatších vrstvách společnosti, čímž je možnost jejich nálezového výskytu značně omezena. Nově registrovaný nález z Prahy tak představuje velmi významný pramen k poznání úlohy zlaté mince v Čechách patrně na sklonku 14. století a lze jen litovat, že o něm nemáme více informací.

U všech mincí byly provedeny analýzy složení kovu nedestruktivní metodou rentgenové fluorescence – ED XRF.[3] Z výše prezentovaných dat je zřejmé, že uherské dukáty mají mimořádně vysokou ryzost, zatímco český dukát obsahuje zhruba o 1 % méně zlata. Tento rozdíl není velký, nicméně naznačuje, že uherské dukáty skutečně neměly ve své době konkurenci. Analýzám složení kovu dukátů 14. až 15. století bylo dosud věnováno jen minimum pozornosti a budoucí série analýz zřejmě přinesou řadu nových poznatků.

Literatura

Castelin, K. 1950: O českých dukátech 14. století. Numismatický časopis československý 19, 55–73.

Nálezy II/3: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.

Nohejlová-Prátová, E. 1964: Uherský dukát v nálezech mincí grošového údobí (1300–1547). Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied 14. Sborník k šesťdesiatym narodeninám dr. Ľudmily Kraskovskej, CSc. (II. časť). Nitra, 259–271.

Pohl, A. 1974: Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540). Graz.

Šimek, E. 1979: Nález zlatých mincí z Prahy-Starého Města. Numismatický sborník 15 (1978–1979), 409–410.

Summary: Jiří Militký, A find of the 14th century *ducats* in Prague

There is an unregistered group find of the 14th century gold coins preserved in the numismatic collection of the Municipal Museum in Prague. They are represented by one Bohemian *ducat* struck under Charles IV and four Hungarian *ducats* struck under the Queen Mary (two of them listed in the inventory as nos. 4–5). Nothing is known about circumstances connected with the find. The coins were found somewhere in Prague in 1908 or later, and it is not clear, if it is a complete find or its fragment. Finds of *ducats* struck under Charles IV are very rare in Bohemia and only one Hungarian *ducat* struck under the Queen Mary was found there. Composition of the

[3] Měření složení kovu provedl 25. 7. 2006 ing. Dušan Perlík ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy.

find points to the date of its burial – possibly still at the end of the 14th century. If this more or less hypothetical dating is right, it would be the oldest evidence of circulation of gold coins in Prague proved by a find. It is probably the period when financial importance of these coins was increasing in wider circles of the society. This tendency has been also proved by increasing number of hoards containing the 15th century *ducats* found in Prague and in the Bohemian territory.

English by V. Novák

Depot pražských grošů Václava IV. z Mašova (okr. Příbram)

Jiří HÁNA – Rastislav KORENÝ – Jiří MILITKÝ

V roce 2004 byl v rámci dlouhodobého projektu výstavby skanzenu Muzea lidových staveb na Vysokém Chlumci zahájen transfer obytného stavení čp. 10 v Mašově. Tato akce navázala na předchozí transfery, které byly doprovázeny archeologickými výzkumy, které realizovalo Hornické muzeum Příbram (Obděnice: *Dohnal – Korený – Koucký – Procházka – Šamata 2001*; Arnoštovice: *Korený 2003*; *týž 2004*). Dům čp. 10, situovaný na samém okraji soudobé zástavby obce Mašov, je převážně roubený objekt, datovaný letopočtem na trámu k roku 1739. Také při realizaci jeho transferu byl proveden archeologický výzkum, jehož cílem byla dokumentace případných starších fází objektu. Při tomto výzkumu byl mj. nalezen i depot pražských grošů Václava IV. (*Korený 2005*).

Dům čp. 10 byl situován na jižním okraji vesnice, představující spíše rozptýlený typ zástavby, na pravém svahu nad vodotečí (obr. 1). Obec středověkého založení se v písemných pramenech objevuje až v roce 1488 (*Profous 1951*, 37). Výzkum byl zahájen zjišťovací sondou A nevelkých

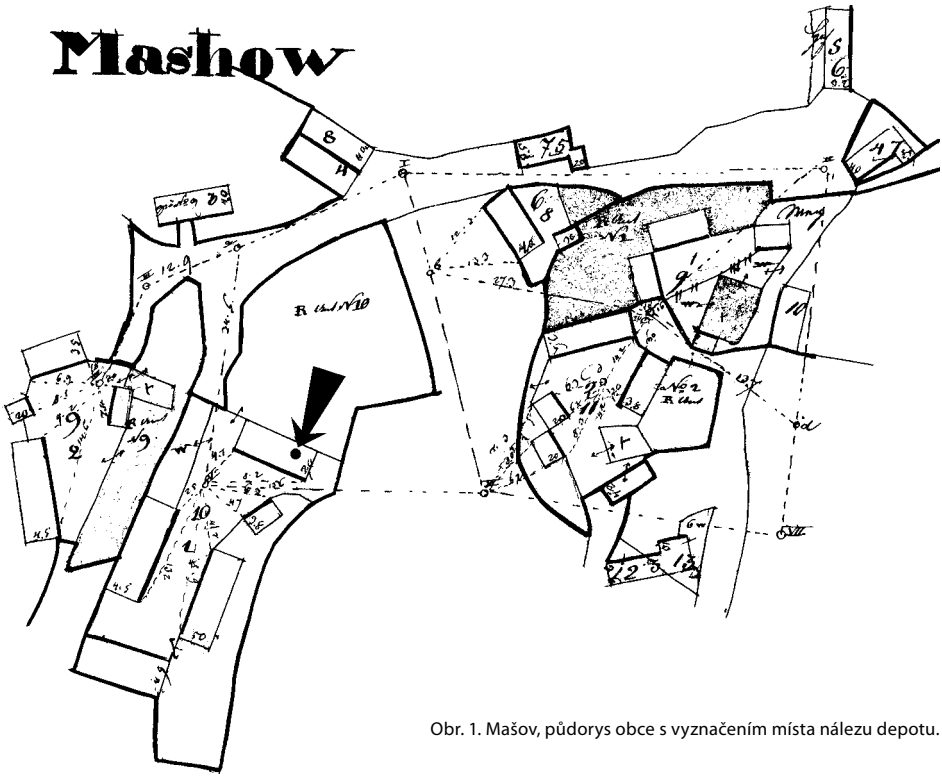

Obr. 1. Mašov, půdorys obce s vyznačením místa nálezu depotu.

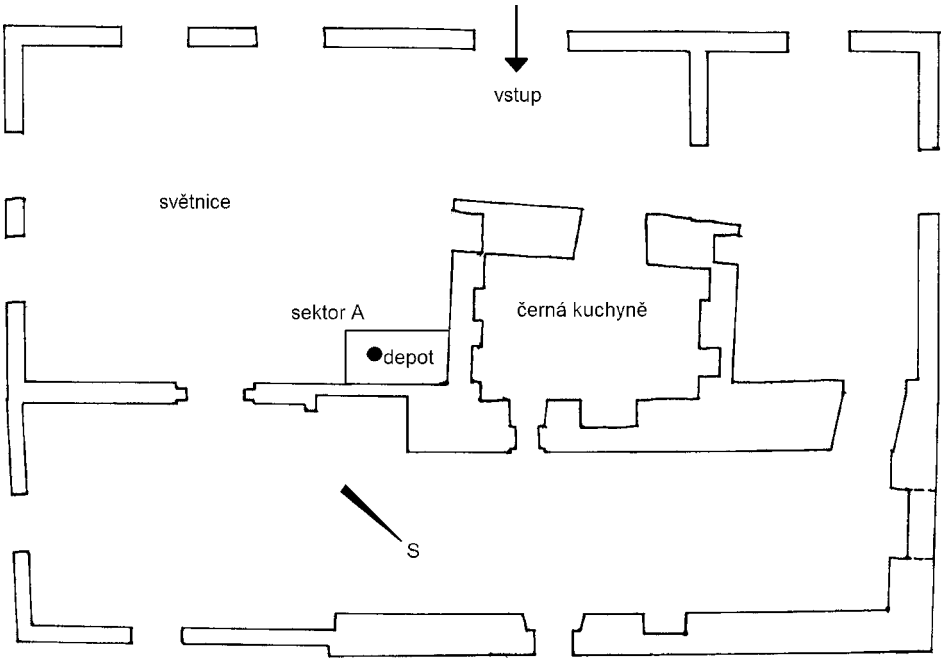

Obr. 2. Mašov, půdorys čp. 10 s označením místa sondy 1 a depotu.

rozměrů ve světnici (obr. 2–4), s cílem zdokumentovat stratigrafii případných starších situací. Kontext 1001 představuje vyrovnávací vrstvu pod podlahou a otopným tělesem stávajícího čp. 10. Kontexty 1002 a 1003 jsou destrukční vrstvy spáleniště a kontext 1004 je požárovou vrstvou související s podlahou objektu 1005. Vrstva 1004 nasedala na písčitý kontext 1005 šedé barvy,

Obr. 3. Mašov, celkový pohled na kamennou pec a umístění sondy 1.

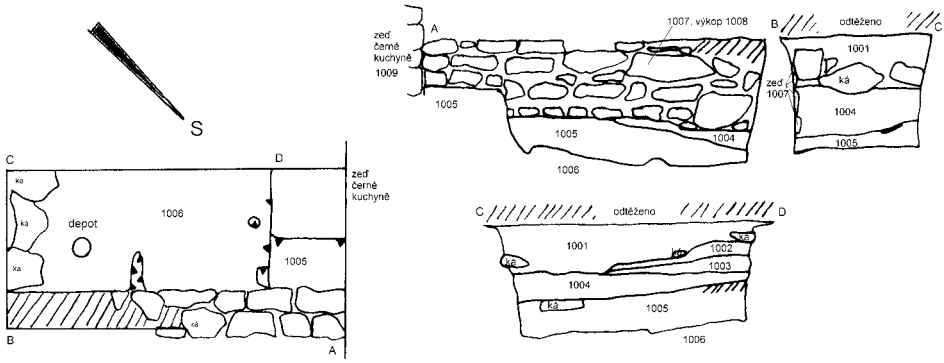

Obr. 4. Mašov, sonda 1 (půdorys a řezy).

s povrchem výrazně tvrdším než její spodní část (kontext 1006 byl již geologické podloží). V této svrchní, tvrdé části se vyskytovaly i střepy, které naopak ve spodní části vrstvy zcela chyběly, proto tento kontext interpretujeme jako podlahu zaniklého objektu. Při odebírání spodní části propálené vrstvy 1004 u jižního okraje sondy byly škrabkou zachyceny čtyři mince, z nichž dvě byly tímto poškozeny (obr. 5). Po preparaci místa bylo zjištěno, že mince se nalézaly v prosté jamce, zahloubené do vrstvy 1005 a nepatrně zasahující až do podloží. Jamka se od úzkého ústí směrem do hloubky rozšiřovala; až nad dnem se opět zužovala a končila v oválné dno. Mince byly hlínou spojené v několika sloupečcích v jednu hromádku a působily dojmem, že původně mohly být vloženy do nějakého obalu z organické hmoty (obr. 6). Vzorek z výplně jamky byl podroben archeobotanické analýze, při které byly identifikovány uhlíky lísky, olše a blíže neurčitelného jehličnanu; z rostlinných makrozbytků pak dvě poškozené obilky pšenice (*Kočárová 2005*), nikoliv však zbytky textilie, případně kůže. Ani při samotné konzervaci mincí nebyly žádné zbytky textilií či kůže zjištěny (*Nacherová – Satrapová – Perlík 2005*). Ačkoliv tedy analýzy žádné stopy obalu nezjistily, nelze vyloučit, že podlehl zkáze. Možnosti jeho existence však nepřímo odporuje dochování četných botanických zbytků v jamce. Lze tedy konstatovat, že mince mohly být vloženy do prosté jamky i bez obalu. Celkem bylo ve skrýši uloženo 34 kusů pražských grošů, které po vyzvednutí nebyly vzájemně slepeny (obr. 7).

Pro keramiku nejstaršího na lokalitě zjištěného horizontu (vrstva 1005) je z hlediska výzdoby charakteristický kapkovitý vryp, kombinovaný také s jednoduchou vlnicí (obr. 8:1–5). Způsob zpracování keramiky je podobný či zcela identický s keramikou staršího horizontu z blízkých Krašovic (*Hejna 1964*), případně i z Obděnic (*Dohnal – Korený – Koucký – Procházka – Šamata 2001*) a na základě těchto analogií lze tedy i soubor z Mašova datovat do průběhu 13. až počátku 14. století.

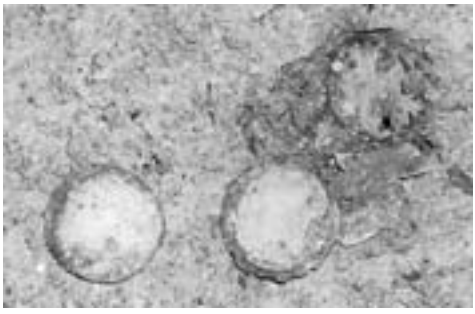

Obr. 5. Mašov, povrch jamky s mincemi.

Obr. 6. Mašov, depot mincí po celkovém vypreparování.

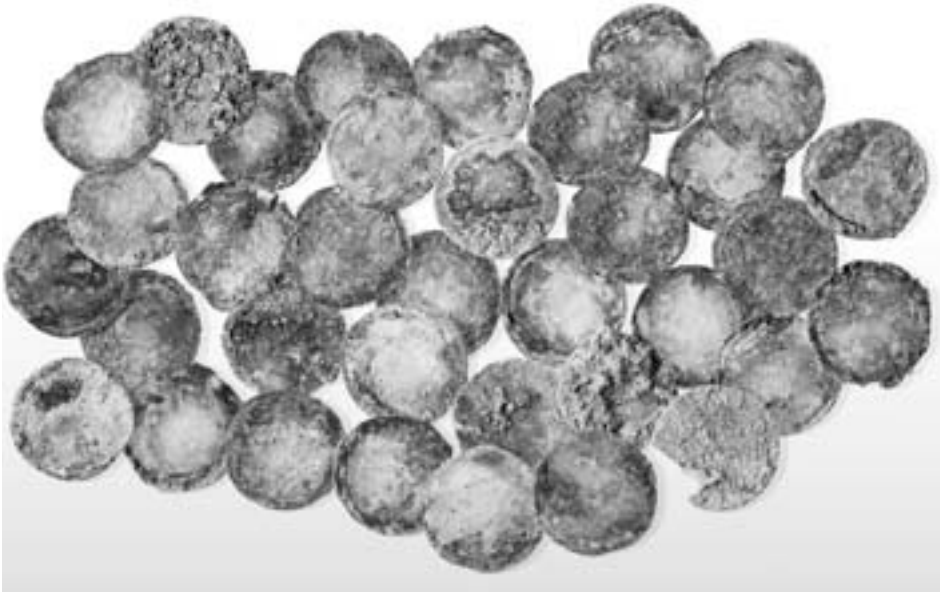

Obr. 7. Mašov, celkový pohled na mince před konzervací.

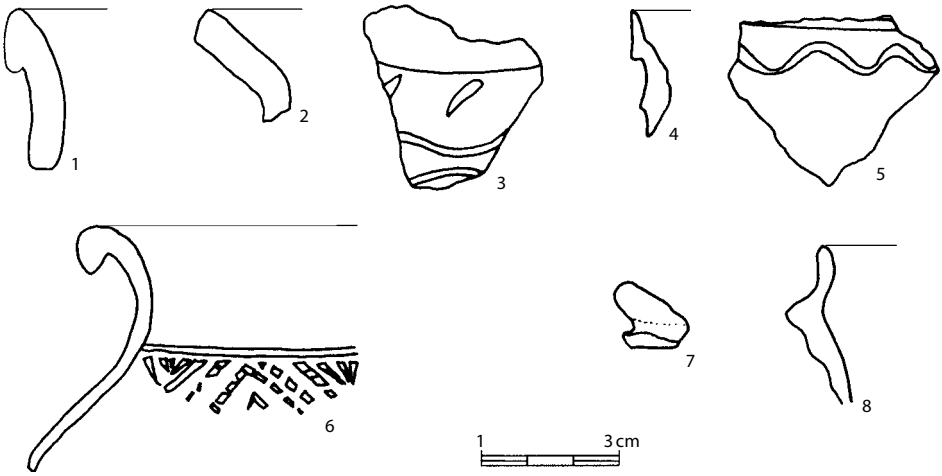

Obr. 8. Mašov, výběr zlomků keramiky typických pro starší (č. 1–5) a mladší (č. 6–8) horizont osídlení.

Mladší horizont (vrstva 1004) keramických nálezů z Mašova je ze sektoru A v sondě 1 zastoupen kuchyňským zbožím (obr. 8:6–8); v dalších sektorech byly zjištěny také zlomky zásobnic. V sektorech B, C a D byly nalezeny druhotně propálené zlomky keramiky, samotná výplň kontextu 1004 byla promíšena četnými uhlíky. Lze tedy shrnout, že starší objekt pocházející ze 13.–14. století zanikl požárem, který lze na základě souboru keramiky jen rámcově datovat do 14. až 15. století. Téměř s jistotou lze předpokládat, že někdy (možná i bezprostředně) před tímto požárem musel být do podlahy zjištěného objektu uložen také depot pražských grošů.

ČECHY, **Václav IV.** (1378–1419), mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš

Lit.: *Hána 2003*, 58, var. II.c/4.

1. 2,5185/2,3886 g[1]; h. z. 0,1299 g (5,16 %)[2]; 27,4/ 28,4 mm; 0,5 h (inv. č. 36.286; ev. č. 26)
RFA: Fe 0,18 %; Cu 8,46 %; Ag 91,08 %; Au 0,02 %; Pb 0,19 %; Bi 0,09 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 59–62, var. IV. nebo V.

2. 2,8476/2,7357 g; h. z. 0,1119 g (3,93 %); 25,8/26,3 mm; 12 h (inv. č. 36.287; ev. č. 13)
RFA: Fe 0,11 %; Cu 16,18 %; Zn 0,03 %; Ag 83,14 %; Au 0,06 %; Pb 0,39 %; Bi 0,09 %

3. 2,7930/2,6266 g; h. z. 0,1664 g (5,96 %); 27,3/27,5 mm; 12 h (inv. č. 36.288; ev. č. 17)
RFA: Fe 0,16 %; Cu 24,37 %; Zn 0,03 %; Ag 74,88 %; Au 0,04 %; Pb 0,41 %; Bi 0,11 %

4. 2,6295/2,5331 g; h. z. 0,0964 g (3,63 %); 27,5/27,6 mm; 7 h (inv. č. 36.289; ev. č. 4)
RFA: Fe 0,05 %; Cu 19,41 %; Zn 0,02 %; Ag 80,22 %; Pb 0,22 %; Bi 0,08 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 62, var. V.k/2.

5. 2,8619/2,7500 g; h. z. 0,1119 g (3,91 %); 27,2/27,8 mm; 6,5 h (inv. č. 36.290; ev. č. 2)
RFA: Fe 0,11 %; Cu 13,35 %; Zn 0,06 %; Ag 85,69 %; Pb 0,56 %; Bi 0,23 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 64, var. VII.a/2–4.

6. 2,2265/2,0619 g; h. z. 0,1646 g (7,39 %); 27,3/27,2 mm; 7 h; lepený (inv. č. 36.291; ev. č. 28)
RFA: Fe 0,11 %; Cu 29,19 %; Zn 0,05 %; Ag 70,26 %; Au 0,03 %; Pb 0,26 %; Bi 0,11 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 64–65, var. VII.b nebo c.

7. 2,7015/2,5972 g; h. z. 0,1043 g (3,86 %); 26,3/27,2 mm; 10,5 h (inv. č. 36.292; ev. č. 14)
RFA: Fe 0,13 %; Cu 19,36 %; Ag 79,76 %; Pb 0,56 %; Bi 0,19 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 65, var. VII.c/3–4.

8. 2,8830/2,7633 g; h. z. 0,1197 g (4,15 %); 26,5/27,0 mm; 9 h (inv. č. 36.293; ev. č. 10)
RFA: Fe 0,17 %; Cu 17,18 %; Ag 82,03 %; Pb 0,51 %; Bi 0,13 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 65, var. VII.d/2–3.

9. 2,9255/2,7748 g; h. z. 0,1507 g (5,15 %); 27,1/26,6 mm; 7 h (inv. č. 36.294; ev. č. 8)
RFA: Fe 0,16 %; Cu 26,79 %; Zn 0,05 %; Ag 72,53 %; Pb 0,36 %; Bi 0,11 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 66, var. VIII.d/1.

10. 2,5819/2,4520 g; h. z. 0,1299 g (5,03 %); 27,0/27,9 mm; 1 h (inv. č. 36.295; ev. č. 6)
RFA: Fe 0,08 %; Cu 29,41 %; Zn 0,06 %; Ag 70,19 %; Pb 0,18 %; Bi 0,08 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 65–66, var. VIII. (?).

11. 2,8171/2,6919 g; h. z. 0,1252 g (4,44 %); 27,0/26,9 mm; 10 h (inv. č. 36.296; ev. č. 16)
RFA: Fe 0,14 %; Cu 18,11 %; Zn 0,04 %; Ag 81,21 %; Pb 0,42 %; Bi 0,08 %

12. 2,7127/2,5738 g; h. z. 0,1389 g (5,12 %); 27,4/26,5 mm; 7 h (inv. č. 36.297; ev. č. 1)
RFA: Fe 0,13 %; Cu 30,08 %; Zn 0,06 %; Ag 69,33 %; Pb 0,37 %; Bi 0,05 %

13. 2,6185/2,5061 g; h. z. 0,1124 g (4,29 %); 27,0/27,1 mm; 10 h (inv. č. 36.298; ev. č. 3)
RFA: Cu 23,58 %; Zn 0,03 %; Ag 76,07 %; Au 0,03 %; Pb 0,22 %; Bi 0,07 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 65–68, var. VIII. nebo IX.

14. 2,5862/2,4091 g; h. z. 0,1771 g (6,85 %); 26,1/26,5 mm; 3 h (inv. č. 36.299; ev. č. 33)
RFA: Fe 0,19 %; Cu 18,02 %; Ag 81,05 %; Pb 0,65 %; Bi 0,10 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 66–68, var. IX. nebo X.

15. 1,8697/1,7720 g; h. z. 0,0977 g (5,22 %); 28,2/27,7 mm; 12 h; vylomený okraj (inv. č. 36.300; ev. č. 29)
RFA: Fe 0,28 %; Cu 23,73 %; Ag 74,92 %; Sb 0,06 %; Pb 0,94 %; Bi 0,08 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 68, var. X.a/1.

16. 2,6968/2,5277 g; h. z. 0,1691 g (6,27 %); 27,8/27,8 mm; 9 h (inv. č. 36.301; ev. č. 24)
RFA: Fe 0,10 %; Cu 23,60 %; Zn 0,04 %; Ag 75,00 %; Pb 1,24 %; Bi 0,03 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 68, var. X.a/1 (?).

17. 2,9260/2,7678 g; h. z. 0,1582 g (5,41 %); 26,8/28,4 mm; 8,5 h (inv. č. 36.302; ev. č. 15)
RFA: Fe 0,42 %; Cu 27,88 %; Zn 0,02 %; Ag 71,15 %; Au 0,02 %; Pb 0,50 %; Bi 0,02 %

[1] Hmotnost před a po konzervaci.

[2] h.z. = hmotnostní ztráta při konzervaci v g a v %.

-, Lit.: *Hána 2003*, 68, var. X.a/3.
18. 2,6681/2,5365 g; h. z. 0,1316 g (4,93 %); 26,8/27,6 mm; 3 h (inv. č. 36.303; ev. č. 21)
RFA: Fe 0,10 %; Cu 34,48 %; Zn 0,04 %; Ag 64,73 %; Pb 0,56 %; Bi 0,08 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 68, var. X.b/1.
19. 2,4757/2,2897 g; h. z. 0,1860 g (7,51 %); 26,2/27,6 mm; 12 h (inv. č. 36.304; ev. č. 31)
RFA: Cu 15,20 %; Ag 83,36 %; Sb 0,08 %; Pb 1,27 %; Bi 0,09 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 68, var. X.b/?.
20. 3,0026/2,8556 g; h. z. 0,1470 g (4,89 %); 16,2/16,7 mm; 1 h (inv. č. 36.305; ev. č. 12)
RFA: Fe 0,10 %; Cu 18,53 %; Ag 80,82 %; Pb 0,47 %; Bi 0,08 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 68, var. X.c/2 (ale obrácená S).
21. 2,8079/2,6818 g; h. z. 0,1261 g (4,49 %); 27,1/26,7 mm; 4 h (inv. č. 36.306; ev. č. 7)
RFA: Fe 0,15 %; Cu 33,24 %; Zn 0,01 %; Ag 66,12 %; Pb 0,38 %; Bi 0,09 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 70, var. XIV.b/1.
22. 2,6523/2,4029 g; h. z. 0,2494 g (9,40 %); 26,8/26,2 mm; 4 h (inv. č. 36.307; ev. č. 27)
RFA: Fe 0,14 %; Cu 16,57 %; Zn 0,04 %; Ag 82,14 %; Pb 1,04 %; Bi 0,08 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 70, var. XIV.c/3.
23. 2,7126/2,4769 g; h. z. 0,2357 g (8,68 %); 28,2/27,9 mm; 9 h (inv. č. 36.308; ev. č. 19)
RFA: Fe 0,14 %; Cu 28,49 %; Zn 0,05 %; Ag 70,65 %; Pb 0,58 %; Bi 0,11 %
24. 2,3431/2,1606 g; h. z. 0,1825 g (7,79 %); 27,2/26,8 mm; 6 h (inv. č. 36.309; ev. č. 34)
RFA: Fe 0,09 %; Cu 21,31 %; Zn 0,04 %; Ag 77,21 %; Sb 0,04 %; Pb 1,30 %; Bi 0,03 %
25. 2,3162/2,0940 g; h. z. 0,2222 g (9,59 %); 26,2/26,5 mm; 3 h (inv. č. 36.310; ev. č. 20)
RFA: Cu 14,30 %; Zn 0,06 %; Ag 84,12 %; Pb 1,34 %; Bi 0,18 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 71, var. XIV.h/1.
26. 2,9337/2,8087 g; h. z. 0,1255 g (4,26 %); 26,6/27,0 mm; 10,5 mm (inv. č. 36.311; ev. č. 22)
RFA: Cu 14,59 %; Zn 0,04 %; Ag 83,88 %; Pb 1,47 %; Bi 0,02 %
27. 2,5438/2,3250 g; h. z. 0,2233 g (8,60 %); 26,9/26,6 mm; 6 h (inv. č. 36.312; ev. č. 11)
RFA: Fe 0,18 %; Cu 11,88 %; Ag 85,23 %; Pb 2,55 %; Bi 0,17 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 71, var. XIV.i/1.
28. 2,7811/2,6215 g; h. z. 0,1596 g (5,74 %); 26,9/26,9 mm; 9 h (inv. č. 36.313; ev. č. 9)
RFA: Cu 16,62 %; Ag 82,05 %; Pb 1,30 %; Bi 0,03 %
29. 2,7736/2,5700 g; h. z. 0,2036 g (7,34 %); 27,0/6,8 mm; 4,5 h (inv. č. 36.314; ev. č. 23)
RFA: Fe 0,15 %; Cu 27,71 %; Ag 71,11 %; Pb 0,94 %; Bi 0,09 %
30. 2,1746/1,9658 g; h. z. 0,2088 g (9,60 %); 25,7/2,2 mm; 3 h (inv. č. 36.315; ev. č. 18)
RFA: Cu 7,48 %; Ag 89,99 %; Pb 2,49 %; Bi 0,04 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 71, var. XIV.i/1 (?).
31. 2,5556/2,4213 g; h. z. 0,1343 g (5,26 %); 27,0/27,0 mm; 6 h (inv. č. 36.316; ev. č. 5)
RFA: Fe 0,05 %; Cu 63,83 %; Zn 0,126 %; As 1,03 %; Ag 33,42 %; Sb 0,06 %; Pb 1,49 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 72, var. XIV.i/9–10.
32. 3,2011/3,0873 g; h. z. 0,1138 g (3,55 %); 28,5/28,3 mm; 1,5 mm (inv. č. 36.317; ev. č. 30)
RFA: Cu 16,98 %; Zn 0,05 %; Ag 82,67 %; Au 0,02 %; Pb 0,18 %; Bi 0,11 %

-, Lit.: *Hána 2003*, 72, var. XIV.l/1.
33. 2,7628/2,5707 g; h. z. 0,1921 g (6,95 %); 26,8/26,4 mm; 10 h (inv. č. 36.318; ev. č. 32)
RFA: Cu 15,79 %; Ag 82,60 %; Pb 1,59 %; Bi 0,03 %

-, Lit.: *Hána 2003*, var. neurčitelná.
34. 2,6898/2,4281 g; h. z. 0,2617 g (9,73 %); 28,0/27,5 mm; 11 h (inv. č. 36.319; ev. č. 25)
RFA: Fe 0,11 %; Cu 38,47 %; Zn 0,01 %; Ag 60,62 %; Sb 0,06 %; Pb 0,67 %; Bi 0,06 %

Depot mincí z obce Mašov je tvořen 34 pražskými groši Václava IV. a reprezentuje záměrně vytříděnou sumu v hrubé minci odpovídající dobové sumě 1/2kopy+4 groše. Nejde tedy o nijak závratně velkou hotovost. Pro svého majitele, nejspíše drobného zemědělce usedlého v místě ukrytí peněz, však mohla znamenat nezanedbatelný majetek.

Obr. 9a. Mašov, výběr mincí z hromadného nálezu (1:1; čísla odpovídají číslování v katalogu).

Obr. 9b. Mašov, výběr mincí z hromadného nálezu (1:1; čísla odpovídají číslování v katalogu).

Pro vyhodnocení hmotností v rámci jednotlivých variant je sledovaný soubor velmi malý a navíc zjištěné hmotnosti jsou značně rozkolísané. Zvláštní pozornost byla věnována procentuálnímu propočtení hmotnostního úbytku u každé mince při konzervaci. Ten se pohybuje přibližně od 4 do 10 %. Jde o nezanedbatelné hodnoty způsobené vlivem působení chemismu okolní zeminy, působící dlouhodobě na mince bez ochranné schránky.

V rámci konzervace byly u všech grošů provedeny také nedestruktivní analýzy složení kovu metodou rentgenové fluorescence – ED XRF[3] (Tab. 1). Dosažené výsledky ve smyslu zjištění ryzosti Ag jsou však velice nepřesné a nelze je prakticky využít pro metrologické bádání. Výrazné nepřesnosti při stanovení ryzosti jsou ovlivněny více faktory. Metoda ED XRF přináší informaci pouze o malém segmentu na povrchu každé mince, jejichž slitiny však mohou být nehomogenní a vrstevnatě různorodé (k metodě: *Hána 2003*, 99–100). Tento problém je zřetelný především u mincí s vyššími obsahy mědi a dalších prvků ve stříbrné slitině, jakými jsou právě pražské groše Václava IV. Navíc povrchová vrstva pražských grošů, jak dokládají písemné prameny, byla změněna již v kutnohorské mincovně při takzvaném bělení (*Petráň – Radoměrský 2001*, 32), při kterém se mohl povrchově navýšit obsah stříbra.[4] K dalšímu výraznému pozměnění prvkového složení povrchové vrstvy došlo u sledovaného souboru při konzervaci, při které byla chemicky odstraněna korozní krusta měďnatých sloučenin (obr. 7). Součet těchto faktorů způsobuje, že zkoumání ryzostí stříbrných mincí grošového období touto metodou nepřináší očekávané výsledky. Tento fakt byl prakticky ověřen v nedávné době již při zpracování depotu z Útěšova (*Militký – Michálek 2002*).

Komentovat výsledky měření jednotlivých mincí z mašovského depotu je tedy velmi obtížné. Obsahy stříbra se pohybují v rozmezí od 60 do 91 %, což vesměs odporuje ryzostem zjištěným jinými metodami (*Hána 2003*, 103–104). Zajímavá je však nápadně nízká ryzost 33,42 % u groše č. 31, kde ve slitině převažuje měď. Nabízí se otázka, zda by se nemohlo jednat o ražbu až z doby po smrti Václava IV., typologicky však mince odpovídá variantě XIV, řazené před rok 1419.

Jedinou významnější příměsí grošů mimo mědi je olovo. Jeho obsah se pohybuje od 0,2 do 1,5 %; vyšší obsah okolo 2,5 % byl zaznamenán pouze u dvou mincí a většina mincí má obsah olova do 1 %. Obsah železa je způsoben uložením v půdě a v původní slitině s největší pravděpodobností vůbec nebylo. Obsah zinku a bismutu je na hranici detekce. Obsah niklu, který není v tabulce uveden, se pohyboval u valné většiny mincí na hranici detekce (*Perlík 2005*).

V mašovském nálezu jsou zastoupeny groše Václava IV. z celého průběhu jeho vlády (1378–1419). Nejmladší složku nálezu reprezentují groše varianty Hána (*2003*) č. XIV. (č. 22–33), tedy mince ze závěrečného období vlády Václava IV. Lze tedy předpokládat, že k uložení nálezu došlo zřejmě až po smrti Václava IV. roku 1419. Přesnější stanovení doby ukrytí hromadného nálezu z Mašova však není jednoduché, neboť datování pokladů s pražskými groši Václava IV. představuje obecně značný problém. Pro husitské období (1420–1436) je na českém území doloženo mnoho depotů tvořených výhradně pražskými groši především Václava IV. Jde o soubory záměrně vytříděné kvalitní mince, které neobsahují další ražby vhodné k upřesnění datování doby jejich ukrytí. Tento jev odráží skutečnost, že pravidelná ražba pražských grošů v Kutné Hoře skončila v roce 1419 a o intenzitě

[3] Měření provedl dne 29. 7. 2005 ing. Dušan Perlík ve Středočeském muzeu na přístroji ElvaX Industrial s detektorem s rozlišovací schopností cca 180eV. Charakteristické záření prvků bylo buzeno Ti rentgenkou. Doba měření byla 200 sekund. Stabilizace výkonu rentgenky byla nastavena tak, aby tok do detektoru byl 2000 ± 100 impulsů za sekundu. Byl použit kolimátor 3 mm, přičemž analyzovaná plocha je vždy o něco větší. Při dobách měření od 3 minut je možné stanovovat obsahy prvků od přibližné spodní hranice 0,05 %, přičemž pod 0,4 % může být chyba v závislosti na podmínkách měření až 20–40 % udávané hodnoty. Jedná se o zcela nedestruktivní prvkovou analýzu povrchu, přičemž hloubka penetrace záření do vzorku je velmi malá a tak výsledek měření vypovídá pouze o složení povrchu. Naměřená spektra byla zpracována programem Elvax a vyhodnocena za použití modulu bezkalibrační analýzy využívajícího metody fundamentálních parametrů (*Perlík 2005*).

[4] Mincovní střížky byly ve zvláštní dílně vařeny v roztoku kuchyňské soli a vinného kamene (vínanu sodného), čímž byly chemicky očištěny povrchové vrstvy střížků a mince získaly stříbrný lesk (*Petráň – Radoměrský 2001*, 32).

Tab. 1. Procentuální zastoupení jednotlivých prvků.

Č.	Fe	Cu	Zn	As	Ag	Au	Sb	Pb	Bi	Varianta
1	0,18	8,46			91,08	0,02		0,19	0,09	II.c/4
2	0,11	16,18	0,03		83,14	0,06		0,39	0,09	IV nebo V
3	0,16	24,37	0,03		74,88	0,04		0,41	0,11	-„-
4	0,05	19,41	0,02		80,22			0,22	0,08	-„-
5	0,11	13,35	0,06		85,69			0,56	0,23	V.k/2
6	0,11	29,19	0,05		70,26	0,03		0,26	0,11	VII.a/2–4
7	0,13	19,36			79,76			0,56	0,19	VII.b nebo c
8	0,17	17,18			82,03			0,51	0,13	VII.c/3–4
9	0,16	26,79	0,05		72,53			0,36	0,11	VII.d/2–3
10	0,08	29,41	0,06		70,19			0,18	0,08	VIII.d/1
11	0,14	18,11	0,04		81,21			0,42	0,08	VIII (?)
12	0,13	30,08	0,06		69,33			0,37	0,05	-„-
13		23,58	0,03		76,07	0,03		0,22	0,07	-„-
14	0,19	18,02			81,05			0,65	0,10	VIII nebo IX
15	0,28	23,73			74,92		0,06	0,94	0,08	IX nebo X
16	0,10	23,60	0,04		75,00			1,24	0,03	X.a/1
17	0,42	27,88	0,02		71,15	0,02		0,50	0,02	X.a/1 (?)
18	0,10	34,48	0,04		64,73			0,56	0,08	X.a/3
19		15,20			83,36		0,08	1,27	0,09	X.b/1
20	0,10	18,53			80,82			0,47	0,08	X.b/?
21	0,15	33,24	0,01		66,12			0,38	0,09	X.c/2
22	0,14	16,57	0,04		82,14			1,04	0,08	XIV.b/1
23	0,14	28,49	0,05		70,65			0,58	0,11	XIV.c/3
24	0,09	21,31	0,04		77,21		0,04	1,30	0,03	-„-
25		14,30	0,06		84,12			1,34	0,18	-„-
26		14,59	0,04		83,88			1,47	0,02	XIV.h/1
27	0,18	11,88			85,23			2,55	0,17	-„-
28		16,62			82,05			1,30	0,03	XIV.i/1
29	0,15	27,71			71,11			0,94	0,09	-„-
30		7,48			89,99			2,49	0,04	-„-
31	0,05	63,83	0,12	1,03	33,42		0,06	1,49		XIV.i/1 (?)
32		16,98	0,05		82,67	0,02		0,18	0,11	XIV.i/9–10
33		15,79			82,60			1,59	0,03	XIV.l/1
34	0,11	38,47	0,01		60,62		0,06	0,67	0,06	?

ražby grošů se jménem Václava IV. v Praze i v Kutné Hoře v letech 1420–1423 víme zatím jen málo, rozhodně však nebyla souměřitelná s předchozím obdobím (*Hána 2003*, 32–35). Lze tedy oprávněně předpokládat, že v průběhu 20. let 15. století grošů postupně ubývalo z oběhu, a tím se stávaly více ceněné a masově tezaurované, což dokládají právě jejich početné hromadné nálezy[5] (srovnej: *Nálezy II/3*, 148–165; *Hána 2003*, 81–86). Úbytek grošů z oběhu potvrzuje také nárůst drobné mince v depotech ze 30. a především 40. let 15. století (srovnej: *Nálezy II/3*, 165–191). Mezi problematicky datovatelné hromadné nálezové celky patří tedy i depot z Mašova. Jako nejpravděpodobnější období jeho ukrytí lze považovat 20. léta, vyloučit však nelze ani 30. léta 15. století. Konkrétní okolnosti ukrytí a především nevyzvednutí nálezu jsou přirozeně nedoložitelné. Archeologicky doložený požárový horizont (vrstva 2004), který uzavřel jamku s mincemi, naznačuje, že tento nález je nejspíše smutným dokladem dopadu neklidných let husitských válek na místní obyvatele. Zřejmě oprávněná obava o majetek donutila majitele peněz k ukrytí peněžní hotovosti a díky doloženému požáru a nevyzvednutí mincí si můžeme jen domýšlet, co se asi v usedlosti na místě pozdějšího čp. 10 v Mašově stalo a jak tento nejspíše tragický příběh dopadl.

[5] Základním kritériem pro dataci ukrytí hromadných nálezů s pražskými groši do období po smrti Václava IV. je výrazné zastoupení nejmladších Václavových emisí. Bohužel jen málo z těchto nálezů bylo zatím podrobně popsáno (např. *Veselý 1964*; *Nemeškal 1980*; *Hána – Hůrková – Hus – Beránek – Hůrka 2004*).

Literatura

Dohnal, M. – Korený, R. – Koucký, K. – Procházka, L. – Šamata, J. 2001: Obděnice, čp. 4 (okr. Příbram). Dějiny usedlosti ve světle etnografických, archeologických, písemných a paleozoologických pramenů. Archeologie ve středních Čechách 5/2, 721–738.

Hána, J. 2003: Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419. Klatovy.

Hána, J. – Hůrková, J. – Hus, M. – Beránek, A. – Hůrka, J. 2004: Mincovní depoty v jihozápadních Čechách. Svazek druhý. Grošové nálezy do poloviny 15. století. Klatovy.

Hejna, A. 1964: Krašovice – příspěvek k výzkumu středověké vesnice v Čechách. Památky archeologické 55, 178–221.

Kočárová, R. 2005: Enviromentální posudek sedimentu z výplně jamky s depotem mincí – lokalita Mašov, čp. 10. ZIP o. p. s., č.j. 261/05. Nepublikovaný rukopis uložený v Hornickém muzeu Příbram.

Korený, R. 2003: Archeologické výzkumy na Příbramsku v roce 2002. Středočeský vlastivědný sborník 21, 197–202.

– *2004*: Archeologické výzkumy na Příbramsku v roce 2003. Středočeský vlastivědný sborník 22, 141–144.

– *2005*: Archeologické výzkumy na Příbramsku v roce 2004. Středočeský vlastivědný sborník 23, 134–138.

Militký, J. – Michálek, J. 2002: Depot středověkých mincí z Útěšova, okr. Strakonice. Časopis Národního muzea – řada historická 176, 1–29.

Nacherová, I. – Satrapová, Z. – Perlík, D. 2005: Restaurátorská zpráva. Středočeské muzeum Roztoky u Prahy, 16. 9. 2005. Nepublikovaný rukopis uložený v Hornickém muzeu Příbram.

Nálezy II/3: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.

Nemeškal, L. 1980: Grošový nález v Českém Dubu, okr. Liberec. Časopis Národního muzea – řada historická 149, 151–169.

Perlík, D. 2005: Zpráva o provedení analýzy. Středočeské muzeum Roztoky u Prahy, 29. 7. 2005. Nepublikovaný rukopis uložený v Hornickém muzeu Příbram.

Petráň, Z. – Radoměrský, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha.

Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl III. M–Ř. Praha.

Veselý, S. 1964: Nález v Jarošově nad Nežárkou. (Příspěvek k chronologii grošů Václava IV.). Numismatický sborník 8 (1963–1964), 19–46.

Summary: Jiří Hána – Rastislav Korený – Jiří Militký, A hoard of Prague *grossi* struck under Václav (Wenceslas) IV found in Mašov (Příbram district)

A hoard of Prague *grossi* struck under Václav IV was found in Mašov during archaeological excavations in 2004 (*Korený 2005*). Probing the locality connected with house no. 10 situated in the southern outskirts of the village revealed this group of coins (Fig.1) as a part of the probe A (Figs. 2–4) in the burnt layer no. 1004 above another layer no. 1005 containing archaeological objects dated back to the 13th and the beginning of the 14th century. After cleaning the coins, the following fact has been proven: the coins were hidden in a small hole (Fig. 6) without any preserved covering. There were 34 Prague *grossi* burried there (Fig. 7). The coins from Mašov are represented by *grossi* struck under Václav IV, Hána type no. XIV. (nos. 22–33), i.e. coins of the final period of the Václav's rule. The exact dating of the moment when Mašov hoard was buried is difficult. The 1420s are the most probable version. The 1430s also cannot be excluded. Archaeologically documented burnt layer (no. 1004) covering the hole points to the hypothesis, that this hoard could be regarded as an illustration of impact of the Hussite Wars on local people.

English by V. Novák

Pozdně středověký depot mincí z Chebu

Jiří MILITKÝ

Úvod

V aukční nabídce firmy Aurea Numismatika Praha (2. aukce, 20. 5. 2001, č. 544) byl nabízen a prodán nálezový celek, resp. jeho část, s dochovanou proveniencí z Chebu. Zde byl uveřejněn také stručný (nikoliv však zcela přesný) popis. Na základě informací od posledního soukromého majitele, nápisu na nádobě a díky konfrontaci s dalšími publikovanými údaji se podařilo prokázat, že jde o část již registrovaného hromadného nálezu mincí z Chebu.[1] Díky laskavosti firmy Aurea Numismatika Praha byl soubor zapůjčen autorovi tohoto příspěvku k popsání.[2] Souběžně se zpracováním této části depotu byly revidovány nálezové okolnosti i celkové složení souboru.

Nálezové okolnosti

Depot byl objeven dne 11. 6. 1873 nejmenovaným dělníkem ve dvoře domu čp. 351 situovaném na nároží bývalé Rahmthürm Gasse [Dobrovského ulice] a bývalé Enten Gasse [Kachní ulice] (obr. 1). K nálezu došlo při planýrování pozemku, „*wenige Fus unter der Oberfläche*" (*Schmid 1874*, 98). Místo nálezu je situováno jižně od hradu při západním okraji historického jádra města.[3] Mince byly uloženy v keramické nádobě kryté poklicí.

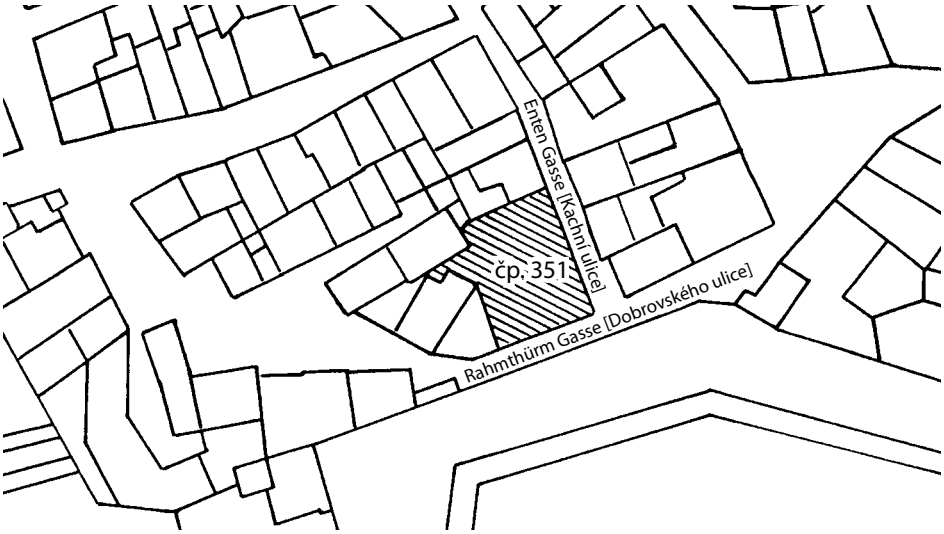

Obr. 1. Cheb, výřez plánu města s označením místa depotu mincí (šrafovaně) z roku 1873.

Obsah nálezu byl nedlouho po odkrytí na svou dobu velice podrobně publikován chebským archivářem Georgem Schmidem (*1874*). V této práci byly jednotlivé typy mincí popsány, avšak bez uvedení počtu jednotlivých typů i celkového množství objevených mincí. Základní charakteristika obsahu nálezu byla uveřejněna ve druhém svazku Nálezů mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (*Nálezy II/3*, 194, č. 2390).

[1] Soubor byl prodán za 30.000,- Kč a dnes se opět nachází v soukromém majetku. Bohužel nelze vyloučit, že následně došlo k jeho rozptýlení. Je velká škoda, že se nález nepodařilo zachránit pro některé muzeum.

[2] Z časových důvodů nemohla být provedena ani výběrová fotografická dokumentace mincí a tak zde zveřejněný popis zůstane zřejmě jediným zdrojem bližšího poznání této části nálezu.

[3] Za upřesnění místa nálezu děkuji PhDr. P. Šebestovi z Chebského muzea v Chebu.

Osud většiny mincí z nálezu není znám. Podrobná prvotní publikace (*Schmid 1874*) umožnila po letech vytvořit částečný rekonstrukční popis nálezu (*Klíma 1961*), zaměřený především na chebské a středoněmecké brakteátové feniky, početně v nálezu zastoupené. Pouze 9 chebských brakteátových feniků se dostalo do Chebského muzea, kde jsou uloženy dodnes;[4] ostatní brakteátové feniky německé i chebské jsou dnes nezvěstné. Ani znovuobjevená grošová složka nálezu také není zřejmě kompletní.

Popis nálezu

Mince uložené v Chebském muzeu

V numismatické sbírce Chebského muzea v Chebu jsou pod inv. č. 432–444 deponovány chebské brakteátové feniky. Podle staré muzejní evidence pocházejí bezpečně z popisovaného nálezu.[5]

Aukčně rozprodaná část nálezu

Keramika

Pohár kónického tvaru s výrazně zúženým oblým podhrdlím a okrajem ve tvaru mírně vně prožlabeného šikmého okruží. Na maximální výduti tři rovnoběžné rýžky. Jemně ostřený materiál, na povrchu šedý, redukčně pálený, s lokálními světle hnědými ploškami. Dno se stopami podsýpky. Na vniřní stěně přibližně do výše 9 cm od dna (místy i výše) plošné zbytky světle zelené práškovité měděnky. Pohár je dochován v celku, pouze na okraji drobná odlomení a na stěně dvě praskliny. Na stěně bíle napsáno *1873 Eger No. 351*. Výška 174 mm; průměr ústí 96 mm; průměr dna 75 mm (obr. 2:1).

Miska (kahánek bez hubičky) s nízkými rozevřenými stěnami a oblým okrajem. Hruběji ostřený materiál s výraznou příměsí slídy, na povrchu hnědo-okrový. Na dně stopy podsýpky. Vylomený okraj. Na vniřní stěně druhotná černá vrstva způsobená užíváním předmětu jako kahanu. Výška 24 mm; průměr ústí 116 mm; průměr dna 87 mm (obr. 2:2).[6]

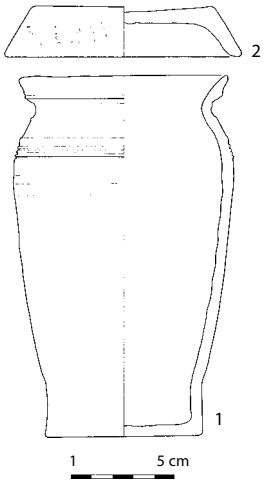

Obr. 2. Cheb, keramický pohár a miska užité jako schránka hromadného nálezu mincí.

Obr. 3. Cheb, celkový pohled na nález.

[4] V. J. Klímovi (*1961*) nebyly známy chebské feniky uložené v Chebském muzeu.

[5] CATALOG des MUSEUMS der Stadt Eger von Georg Schmid 1874: „*432–444: Egerer Brakteaten: Mittelbild: Ganzer rechtsgewandeter Adler. Umschrift: Vier gothische e. (Diese Münzen stammen aus dem Münzfunde vom 11. juni 1873 im Hofraume des Hauses NC. 351 in der Rahmturmgasse).*" Autor neměl tuto část nálezu fyzicky k dispozici.

[6] Vzhledem k odlišnosti materiálu a pravděpodobné starší dataci artefaktu (13.–14. století) nelze společný nálezový původ považovat za zcela ověřený.

Mince

ČECHY, **Václav IV.** (1378–1419), mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš
Lit.: *Veselý 1964*, var. III 2 (?).
1. 2,694 g; 26,5/26,0 mm; 10,5 h

Vladislav II. Jagellonský (1471–1516), mincovna: *Kutná Hora*, řezač kolků Říha zlatník, AR pražský groš z let 1477–1479
Lit.: *Hásková 1968*, 146, č. VIIIa/1 (?).
2. 2,552 g; 26,7/27,0 mm; 2 h

–, Lit.: *Hásková 1968*, 148, č. Xa/1.
3. 2,236 g; 27,1/27,7 mm; 2 h

HESSEN-KASSEL, **Ludvík II.** (1413–1458), AR groš
Lit.: *Radoměrský 1976*, 170, č. XXII:1.
4. 2,141 g; 27,5/27,3 mm; 12 h

–, Lit.: *Radoměrský 1976*, 170, č. XXII:2.
5. 2,231 g; 28,5/28,5 mm; 7 h

–, Av., Rv.: rozdělovací znaménka opisu pětilisté růžice s vyznačenými středy
Lit.: *Radoměrský 1976*, 170, jako č. XXII:3.
6. 2,295 g; 28,4/28,2 mm; 4,5 h

Ludvík III. (1458–1471), AR groš
Lit.: *Radoměrský 1976*, 170, č. XXII:6.
7. 2,443 g; 26,3/26,8 mm; 6,5 h
8. 2,288 g; 27,0/27,0 mm; 10,5 h
9. 2,166 g; 28,6/28,7 mm; 12 h; přehyb
10. 2,163 g; 27,1/26,8 mm; 12 h
11. 2,120 g; 26,1/26,6 mm; 9 h
12. 2,030 g; 27,0/27,0 mm; 7,5 h
13. 2,018 g; 27,0/28,0 mm; 1,5 h
14. 1,986 g; 27,7/28,1 mm; 10,5 h
15. 1,942 g; 27,2/27,2 mm; 5 h
16. 1,931 g; 27,7/27,2 mm; 1,5 h
17. 1,908 g; 27,5/26,8 mm; 1,5 h
18. 1,870 g; 27,6/26,5 mm; 1,5 h
19. 1,633 g; 26,8/26,9 mm; 9 h

SASKO-MÍŠEŇ, **Fridrich IV.**, **Vilém II.** a **Fridrich** (1412–1425), mincovna: *Freiberg*, AR štítový groš z let 1412–1425
Lit.: *Krug 1974*, 140, č. 684/5.
20. 2,284 g; 28,8/28,7 mm; 4 h

mincovna: *neurčitelná*, štítový groš
Av, Rv.: mincovní značky nečitelné
Lit.: *Krug 1974*, 140–141, jako č. 681–708.
21. 2,314 g; 27,7/27,8 mm; 11,5 h

Fridrich II. (1428–1464), mincovna: *Freiberg*, mincmistr Liborius Senftleben (1428–1441), AR štítový groš z let 1437–1440
Lit.: *Krug 1974*, 141, č. 709/9.
22. 2,364 g; 28,4/28,9 mm; 7,5 h
23. 2,329 g; 28,7/27,9 mm; 7,5 h

–, Rv.: mISnEIISIS
Lit.: *Krug 1974*, 141, č. 709/9 var.
24. 2,651 g; 27,0/28,0 mm; 4 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 141, č. 709/13.
25. 2,414 g; 28,0/27,7 mm; 11 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 141, č. 711/9.
26. 2,771 g; 28,3/28,2 mm; 6 h
27. 2,553 g; 27,7/28,1 mm; 3 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 141, č. 715/9.
28. 2,477 g; 28,4/28,4 mm; 2,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 141, č. 717/9.
29. 2,282 g; 28,4/28,2 mm; 9 h

mincovna: *Gotha*, mincmistr Hans Eduard (1437–1456?), AR štítový groš z let 1437–1440
Rv.: mIS<u>n</u><u>E</u>IISIS
Lit.: *Krug 1974*, 142, č. 720/24 var.
30. 2,557 g; 28,0/28,0 mm; 7 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 142, č. 726/9.
31. 2,324 g; 28,7/28,6 mm; 1,5 h

mincovna: *Freiberg*, mincmistr Hans Borner? (1441–1449), AR štítový groš z let 1442–1451
Lit.: *Krug 1974*, 143, č. 736/3.
32. 2,616 g; 28,2/28,0 mm; 12 h
33. 2,515 g; 27,1/27,3 mm; 7,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 143, č. 736/5.
34. 2,674 g; 27,7/27,0 mm; 12 h
35. 2,599 g; 28,3/27,7 mm; 1,5 h
36. 2,401 g; 27,8/27,6 mm; 11 h
37. 2,349 g; 27,3/27,2 mm; 7 h
38. 2,337 g; 26,7/27,9 mm; 11,5 h
39. 2,333 g; 27,4/28,1 mm; 9 h
40. 2,295 g; 27,7/27,9 mm; 1,5 h

41. 2,273 g; 27,2/27,7 mm; 11,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 143, č. 736/8.
42. 2,448 g; 28,1/27,3 mm; 10,5 h
43. 2,063 g; 28,3/28,3 mm; 1 h

–, Rv.: písmeno N nečitelné
Lit.: *Krug 1974*, 143, č. 736/?.
44. 2,536 g; 27,6/27,5 mm; 1,5 h

–, Av.: LAnG
Lit.: *Krug 1974*, 143, č. 736–739/5 var.
45. 2,026 g; 27,6/28,0 mm; 3 h

mincovna: „*Freiberg*" – *neznámá falzátorská dílna*, AE štítový groš z let 1442–1451 – dobové falzum
Rv.: písmeno N nečitelné
Lit.: *Krug 1974*, 143, jako č. 736/?.
Pozn.: Na povrchu zbytky plošného pokrytí šedým kovem.
46. 2,333 g; 28,1/28,5 mm; 10 h; vylomený

mincovna: *Zwickau* (a *Sangerhausen*?), mincmistr Jürge Silberborner (1442–1449), AR štítový groš z let asi 1442–1449
Rv.: slovo mISnENSIs odlomeno
Lit.: *Krug 1974*, 143, č. 741/?.
47. 1,865 g; –/28,2 mm; 5,5 h; vylomen

mincovna: *Freiberg*, mincmistr (?), AR mečový groš z let 1457–1464
Lit.: *Krug 1974*, 149, č. 862/5.
48. 1,802 g; 27,5/28,2 mm; 1,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 149, č. 866/5.
49. 2,351 g; 27,1/26,8 mm; 10 h

mincovna: *Lipsko*, mincmistr Hans Stockart (1454–1462), AR mečový groš z let 1457–1464
Lit.: *Krug 1974*, 149, č. 881/6 nebo 20.
50. 2,252 g; 26,7/27,0 mm; 12 h; ořezán

–, Lit.: *Krug 1974*, 149, č. 883/10.
51. 2,294 g; 27,8/27,2 mm; 8 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 149, č. 883/12.
52. 2,577 g; 28,1/27,5 mm; 12 h
53. 2,358 g; 26,2/25,7 mm; 6 h; ořezán
54. 2,148 g; 27,8/28,4 mm; 6 h
55. 2,143 g; 26,6/27,0 mm; 7,5 h
56. 1,912 g; 27,9/27,9 mm; 3,5 h

–, Av.: LΛII
Lit.: *Krug 1974*, 149, č. 883/12 var.
57. 2,216 g; 27,4/27,5 mm; 7,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 149, č. 883/14.
58. 2,547 g; 28,2/27,8 mm; 3 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 887/15.
59. 2,431 g; 28,2/28,5 mm; 10,5 h; ořezán

–, Rv.: MISnEnSIS
Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 887/10 var.
60. 2,444 g; 28,2/28,5 mm; 10,5 h

–, Rv.: mISIIEIISIS
Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 889/12 var.
61. 2,185 g; 26,6/27,0 mm; 7,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 892/29.
62. 2,123 g; 27,1/26,9 mm; 10,5 h; přehyb

–, Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 894/14.
63. 2,398 g; 28,0/28,2 mm; 12 h

–, Rv.: IIISnEnSIS
Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 897/10 var.
64. 2,225 g; 27,8/28,1 mm; 4 h

–, Rv.: IIISnEnSIS
Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 908/10 var.
65. 2,490 g; 27,8/28,1 mm; 4 h

–, Av.: slovo MARCh částečně nečitelné
Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 908/29 (?).
66. 2,382 g; 27,6/28,1 mm; 10 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 908/?.
67. 1,663 g; 27,0/27,8 mm; 11,5 h

–, Rv.: mISIIEIISIS
Lit.: *Krug 1974*, 150, č. 911/12 var.
68. 1,958 g; 27,4/27,1 mm; 8,5 h

mincovna: *Lipsko*, mincmistr Hans Stockart (1454–1462), AR mečový groš z roku 1462
Lit.: *Krug 1974*, 151, č. 936/1.
69. 2,641 g; 26,7/27,2 mm; 9,5 h
70. 2,038 g; 27,3/26,6 mm; 12 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 151 č. 936/8.

71. 2,083 g; 26,9/27,0 mm; 4 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 151 č. 936/9.
72. 2,123 g; 27,6/27,2 mm; 12 h

mincovna: *Lipsko*, mincmistr Conrad Funcke (1462–1465), AR mečový groš z let 1462/1464
Lit.: *Krug 1974*, 151 č. 943/20.
73. 2,564 g; 27,1/26,4 mm; 6 h
74. 2,019 g; 27,8/28,1 mm; 3 h

–, Rv.: IIISIIEnSS
Lit.: *Krug 1974*, 151 č. 943/17 var.
75. 2,359 g; 27,5/27,5 mm; 2,5 h

–, Rv.: slovo IIISnEnSIS nečitelné
Lit.: *Krug 1974*, 151 č. 945/16–22.
76. 2,027 g; 27,8/27,9 mm; 2 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 151 č. 946/21.
77. 1,936 g; 27,8/28,2 mm; 4 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 151 č. 946/22.
78. 2,217 g; 27,1/26,5 mm; 4 h

–, Rv.: IIISIIEIISS
Lit.: *Krug 1974*, 151 č. 947/17 var.
79. 2,258 g; 27,6/27,0 mm; 8 h

Fridrich II., **Fridrich IV.** a **Zikmund** (1428–1436), mincovna: *Freiberg*, mincmistr Liborius Senftleben (1428–1441), AR štítový groš z let 1431–1436
Lit.: *Krug 1974*, 153, č. 989/1.
80. 2,605 g; 29,3/29,4 mm; 10 h
81. 2,476 g; 27,9/28,6 mm; 6 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 153, č. 991/1.
82. 2,433 g; 29,2/29,0 mm; 12 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 153, č. 991/3.
83. 2,553 g; 28,1/28,2 mm; 7.5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 153, č. 991/?.
84. 1,582 g; 29,4/– mm; 12 h; asi 20% odlomeno

Fridrich II. a **Vilém** (**III.**) (1440–1464), mincovna: *Freiberg*, mincmistr Hans Borner (1441–1449), AR štítový groš z let 1441/1442
Av.: tvar písmen AN nečitelný; – Rv.: tvar písmena N nečitelný
Lit.: *Krug 1974*, 155, jako č. 1024–1026.
85. 2,342 g; 26,3/27,7 mm; 3,5 h

mincmistr (?), AR štítový groš z let 1451/1456
Lit.: *Krug 1974*, 156, č. 1034/5.
86. 2,389 g; 28,0/27,8 mm; 6 h
87. 2,385 g; 28,2/28,3 mm; 9 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 156, č. 1034/9.
88. 2,620 g; 27,7/27,6 mm; 0,5 h
89. 2,616 g; 27,8/27,9 mm; 12 h
90. 2,407 g; 28,0/28,1 mm; 1,5 h
91. 2,346 g; 28,4/28,4 mm; 6 h
92. 2,112 g; 28,0/28,2 mm; 3,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 156, č. 1039/7.
93. 2,020 g; 26,5/27,6 mm; 7,5 h; ořezán

–, Av.: tvar slova LANG nečitelný; – Rv.: tvar písmene N nečitelný
Lit.: *Krug 1974*, 156, jako č. 1034–1041/1–3, 5–11.
94. 2,287 g; 28,2/28,0 mm; 3 h

–, Av.: tvary písmen slova DEI nečitelné
Lit.: *Krug 1974*, 156, jako č. 1034–1041/1–3, 5–11.
95. 2,258 g; 27,7/28,0 mm; 8,5 h

mincovna: *Zwickau* (a *Sangerhausen*?), mincmistr Jürge Silberborner (1442–1449), AR štítový groš z let 1442/1444 (1449?)
Av.: v úhlech ležícího kříže navíc klínky
Lit.: *Krug 1974*, 158, č. 1071/4 var.
96. 2,302 g; 28,7/29,6 mm; 12 h; vylomený

–, Av.: v úhlech ležícího kříže navíc klínky
Lit.: *Krug 1974*, 158, č. 1072/1 var.
97. 2,289 g; 28,9/29,4 mm; 8 h

–, Rv.: střední dřík v písmenu H hrotitě zalomený
Lit.: *Krug 1974*, 158, č. 1072/4.
98. 2,507 g; 28,0/27,8 mm; 8,5 h

–, Rv.: nečitelný tvar písmene N
Lit.: *Krug 1974*, 158, č. 1072/?.
99. 2,393 g; 28,8/28,7 mm; 1,5 h

mincovna: *Freiberg*, mincmistr (?), AR mečový groš z let 1457–1464
Lit.: *Krug 1974*, 158, č. 1079/8.
100. 2,795 g; 27,9/27,7 mm; 3,5 h
101. 2,737 g; 26,8/28,2 mm; 12 h
102. 2,418 g; 28,4/27,6 mm; 11,5 h

mincmistr Paul Borner (1459–1461), AR mečový groš z let 1459–1461
Lit.: *Krug 1974*, 158, č. 1087/4.
103. 2,519 g; 26,5/27,3 mm; 6 h; zprohýbaný
104. 2,298 g; 28,1/27,8 mm; 3,5 h
105. 2,083 g; 27,6/27,9 mm; 7,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 158, č. 1088/12.
106. 2,380 g; 26,9/26,9 mm; 8,5 h

mincmistr (?), AR mečový groš z let 1457–1464
Rv.: E bez vnitřního dříku.
Lit.: *Krug 1974*, 159, č. 1096/2–3 var.
107. 2,066 g; 27,8/27,7 mm; 10 h
108. 1,740 g; 27,6/27,8 mm; 12 h

mincmistr (?), AR mečový groš z let 1457–1464
Av.: mincovní značka nečitelná
Lit.: *Krug 1974*, 158–159, jako č. 1079–1100.
109. 2,123 g; 28,2/27,9 mm; 5 h
110. 2,067 g; 27,7/27,3 mm; 5 h

Fridrich II. a **Markéta** (1456–1464), mincovna: *Kolditz*, mincmistr Peter Schwabe (1456–1465), AR mečový groš z let 1456–1464
Av.: LΛn; – Rv.: [M]ARCh
Lit.: *Krug 1974*, 161, č. 1120/9 var.
111. 2,042 g; 28,5/– mm; 0,5 h

mincmistr (?), AR mečový groš z let 1457–1463
Lit.: *Krug 1974*, 161, č. 1130/15.
112. 2,294 g; 28,3/28,1 mm; 12 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 161, č. 1141/52.
113. 2,468 g; 28,3/28,3 mm; 5 h
114. 2,412 g; 27,9/27,6 mm; 9 h

mincmistr (?), AR mečový groš z let 1456–1464
Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1152/56.
115. 2,440 g; 27,7/28,3 mm; 9,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1152/70.
116. 1,953 g; 27,5/27,8 mm; 3 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1152/74 (?).
117. 2,212 g; 27,5/27,3 mm; 3 h
–, Rv.: případná tečka v ploše nečitelná.
Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1152/74 (?).
118. 2,355 g; 27,0/27,2 mm; 7 h

–, Rv.: mISnEIISISS
Lit.: *Krug 1974*, 162, č. 1166/80 var.
119. 1,912 g; 27,7/27,4 mm; 5,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1185/72.
120. 2,194 g; 26,9/27,6 mm; 7,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1185/77.
121. 2,046 g; 26,1/27,2 mm; 1,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1190/56.
122. 2,111 g; 26,7/27,5 mm; 7 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1192/54
123. 2,017 g; 27,5/27,9 mm; 12 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1192/60 nebo 74
124. 2,074 g; 27,1/27,6 mm; 6,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1192/74.
125. 2,287 g; 27,5/26,6 mm; 9 h
126. 2,150 g; 26,5/26,7 mm; 9 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1193/74.
127. 2,258 g; 27,8/27,3 mm; 5 h
128. 1,831 g; 26,6/27,3 mm; 6,5 h; olámán

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1193/77.
129. 2,387 g; 26,6/27,4 mm; 9,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1193/79.
130. 2,061 g; 27,0/27,4 mm; 6.5 h
131. 2,037 g; 27,3/27,6 mm; 7,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 163, č. 1195/63 nebo 77.
132. 2,032 g; 27,5/27,4 mm; 6 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 162–163, jako č. 1177–1183 nebo 1184–1190.
133. 2,295 g; 27,5/27,1 mm; 12 h

Vilém III. (1445–1482), mincovna: *Gotha*, mincmistr (?), AR štítový groš z let 1445–1465
Lit.: *Krug 1974*, 165, č. 1227/4.
134. 2,310 g; 27,7/28,0 mm; 8.5 h

mincovna: *Saalfeld*, mincmistr (?), AR štítový groš z let 1445–1465
Av.: LAIIG; – Rv.: mISnEИSIS
Lit.: *Krug 1974*, 166, č. 1248/5 var.
135. 2,361 g; 28,4/28,0 mm; 1,5 h

mincovna: *Gotha*, mincmistr (?), AR routový groš z let 1457–1464
Lit.: *Krug 1974*, 169, č. 1314/1.
136. 2,483 g; 28,7/28,1 mm; 6 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 169, č. 1318/1.
137. 2,083 g; 27,7/28,1 mm; 12 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 169, č. 1318/4.
138. 2,993 g; 28,9/28,6 mm; 1,5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 169, č. 1318/10.
139. 2,366 g; 28,0/28,2 mm; 1 h
140. 2,337 g; 28,7/28,4 mm; 5 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 170, č. 1322/3.
141. 2,309 g; 28,4/28,2 mm; 3 h

–, Av.: IIISnEnSIS
Lit.: *Krug 1974*, 170, č. 1322/3 var.
142. 2,217 g; 28,3/28,2 mm; 6 h

–, Rv.: IIISnEnSISS je částečně čitelné
Lit.: *Krug 1974*, 170, č. 1322/4 (?).
143. 2,326 g; 28,2/28,2 mm; 12 h

–, Lit.: *Krug 1974*, 170, č. 1322/6.
144. 2,720 g; 28,1/28,6 mm; 3 h
–, Rv.: IIISnEnSS
Lit.: *Krug 1974*, 170, č. 1322/9 var.
145. 2,505 g; 28,3/28,4 mm; 10,5 h

–, Rv.: nečitelné slovo mISnEnSIS
Lit.: *Krug 1974*, 170, jako č. 1322/?.
146. 2,115 g; 27,6/27,3 mm; 9 h
147. 2,108 g; 27,3/26,8 mm; 6 h

–, Rv.: nečitelné slovo [mISnEnSIS]
Lit.: *Krug 1974*, 169–170, jako č. 1307–1325.
148. 2,070 g; 27,0/27,4 mm; 1 h

Arnošt a **Albrecht** (1464–1465), mincovna: *Freiberg*, mincmistr Stephan Glasberg (1461–1465), AR mečový groš z let 1464–1465
Lit.: *Krug 1974*, 171, jako č. 1337–1342.
149. 2,094 g; 25,3/26,8 mm; 1 h; olámaný

Neurčitelný panovník, mincovna: *neurčitelná*, AR mečový groš, blíže neurčený
150. 1,975 g; 27,5/27,3 mm; 7 h
151. 2,534 g; 26,9/26,9 mm; 11,5 h

AR štítový groš, blíže neurčitelný
152. 2,220 g; 28,5/27,3 mm; 1,5 h
153. 2,489 g; 28,2/27,0 mm; 1,5 h

Nedochovaná část nálezu

Rekonstrukční popis vytvořil V. J. Klíma (*1961*) na základě prvotní publikace (*Schmid 1874*). Na tomto místě je uveden znovu, doplněn drobnými úpravami. Z prvotní publikace nebylo možné zjistit počty kusů jednotlivých typů a metrologické údaje.

1. Čechy, **CHEB**, město, AR brakteátový fenik, okolo poloviny 15. století (mnoho kusů a variant)
Av.: orlice, čtyři gotická písmena E, mezi písmeny kuličky (orlice obrácená vlevo a vpravo)
Lit.: *Castelin 1956*, 80, jako č. 2–4.

2. –, Av.: jako předchozí, ale mezi písmeny E křížky
Lit.: *Castelin 1956* neuvádí.

3. **FULDA**, opatství, AR brakteátový fenik, 15. století
Av.: znak s rovným štítkem, FOLDE

4. **GOTHA**, město, AR brakteátový fenik, 15. století (?)
Av.: dvě proti sobě položené koruny, GOTHA
Lit.: *Mertens 1974*, 50, jako č. 789, Taf. 3:789; *Bonhoff 1977*, č. 1322.

5. **HEILIGENSTADT**, AR brakteátový fenik, 15. století (?) (několik různých variant)
Av.: kolo s šesti loukotěmi, HEIL

6. **JENA**, město, AR brakteátový fenik, po 1448
Av.: dva vinné hrozny, IHENA
Lit.: *Mertens 1974*, 55, č. 853; *Bonhoff 1977*, č. 1283.

7. **MÜHLHAUSEN**, město, AR brakteátový fenik, 15. století
Av.: okřídlená mlýnská hřídel, M.L.
Lit.: *Bonhoff 1977*, patrně jako č. 1225.

8. **NAUMBURG**, biskupství, AR brakteátový fenik, 15. století
Av.: zkřížený klíč a meč, NVCMB
Lit.: *Mertens 1974*, 41, č. 648, Taf. 24:648; *Bonhoff 1977*, č. 943.

9. **SAALFELD**, město, AR brakteátový fenik, po 1448
Av.: ve dvou výřezech gotická písmena S a V
Lit.: *Mertens 1974*, 55, jako č. 858–859, Taf. 36:858–859; *Bonhoff 1977*, jako č. 1160.

10. **ŠMALKALDY** pod vládou hessenských zemských hrabat, AR brakteátový fenik, 2. polovina 15. století (velký počet kusů a variant)
Av.: pod korunou ležící S, SMALD (nebo SMADAL)
Lit.: *Mertens 1974*, 63, č. 959, Taf. 41:959.

11. **VÝMAR** (?), město (?), AR brakteátový fenik, 15. století (?)
Av.: běžící lev se zdviženým ohonem, opis nečitelný
Pozn.: Nelze vyloučit, že jde o ražbu města Braunschweig (srovnej: *Mertens 1974*, asi jako Taf. 9:262–263).

12. **WITTENBERG**, AR brakteátový fenik, 15. století
Av.: dvě k sobě obrácené koruny, WITTENB

13. **WEISSENSEE**, AR brakteátový fenik, 15. století
Av.: dvě křížem položené ryby, WISSEN

14. **HENNEBERG-SCHLEUSINGEN**, hrabství, patrně **Vilém III.** (1426–1444), mincovna: *Schleusingen*, AR brakteátový fenik
Av.: pod korunou položené S, WILHE (nebo WILHEM)
Lit.: *Saurma 1892*, 29, jako č. 1282, Taf. XIX:569.

15. **BAMBERK**, biskupství, AR fenik, blíže neurčený (1 ks)
Av.: erbovní štítek se lvem a příčným břevnem

Zhodnocení nálezu

Celkový přehled dochovaného či doložitelného obsahu nálezu je uveden v tabulce (Tab. 1). Již na prvý pohled je zřejmá pro české území atypická struktura obsahu tohoto depotu. Grošovou složku reprezentují jen ojedinělé pražské groše a zcela převažují groše sasko-míšeňské. Drobnou minci reprezentovaly kromě chebských ražeb především středoněmecké brakteátové feniky, mince v Čechách obíhající jen zcela výjimečně. Běžné feniky zde byly zastoupeny naopak zřejmě jen ojediněle – např. Bamberk.

Dochovaná část depotu je pouze torzem, celkové množství všech mincí není známo a neuvádí je ani prvotní publikace nálezu (*Schmidt 1874*; *Klíma 1961*, 132). Jediným nepřímým vodítkem je keramický pohár, na jehož vnitřní stěně je viditelný zelený oxidační povlak do výšky asi 9 cm, svědčící o zaplnění nádoby zhruba do její poloviny. Z této skutečnosti vyplývá, že dochované mince tvoří zřejmě jen menší část původního celku.

K fyzickému zpracování se dostalo celkem 153 mincí,[7] výhradně grošových ražeb. Mince byly již v čištěném stavu, pouze menší část byla dočištěna autorem příspěvku. Podle této části lze předpokládat, že celek byl původně pokryt intenzívní zelenou oxidační vrstvou. Na některých ražbách byla viditelná poškození povrchu způsobená mechanickým oddělováním mincí před chemickým čištěním.

České ražby jsou v zachované části nálezu zastoupeny jedním pražským grošem Václava IV. (č. 1) a dvěma groši Vladislava II. Jagellonského (č. 2–3) raženými v letech 1477–1479.[8] Celkem

[7] V aukčním katalogu chybně uvedeno celkem 154 mincí.
[8] Pražské groše původní popis nálezu neuvádí (*Klíma 1961*, 132); teoreticky tedy nelze vyloučit, že jde o pozdější příměs s nálezem nesouvisející, avšak žádné konkrétní doklady pro tuto interpretaci neexistují.

Tab. 1. Cheb, přehled obsahu depotu.

Země		Doba vlády	Nominál	Ks
ČECHY	**celkem**			**3**
	Václav IV.	1378–1419	groš	1
	Vladislav II. Jagellonský	1471–1516	groš	2
HESSEN-KASSEL	**celkem**			**16**
	Ludvík II.	1413–1458	groš	3
	Ludvík III.	1458–1471	groš	13
SASKO-MÍŠEŇ	**celkem**			**134**
	Fridrich IV., Vilém II. a Fridrich	1412–1425	groš	2
	Fridrich II.	1428–1464	groš	58
	Fridrich II., Fridrich IV. a Zikmund	1428–1436	groš	5
	Fridrich II. a Vilém (III.)	1440–1464	groš	26
	Fridrich II. a Markéta	1456–1464	groš	23
	Vilém III.	1445–1482	groš	15
	Arnošt a Albrecht	1464–1465	groš	1
	Neurčený panovník	–	groš	4
CHEB	město	15. století	brakteátový fenik	9+?
FULDA	opatství	15. století	brakteátový fenik	?
GOTHA	město	15. století?	brakteátový fenik	?
HEILIGENSTADT		15. století?	brakteátový fenik	?
JENA	město	po 1448	brakteátový fenik	?
MÜHLHAUSEN	město	15. století	brakteátový fenik	?
NAUMBURG	biskupství	15. století	brakteátový fenik	?
SAALFELD	město	po 1448	brakteátový fenik	?
ŠMALKALDY	pod vl. hessen. zemských hrabat	po 1450	brakteátový fenik	mnoho
VÝMAR (?)	město (?)	15. století?	brakteátový fenik	?
WITTENBERG		15. století	brakteátový fenik	?
WEISSENSEE		15. století	brakteátový fenik	?
HENNEBERG-SCHLEUSINGEN	hrab.	1426–1444	brakteátový fenik	?
BAMBERK	biskupství	15. století	fenik	?

16 kusy jsou v souboru zastoupeny hessenské groše Ludvíka II. (č. 4–6) a Ludvíka III. (č. 7–19). Kmen dochované části nálezu tvoří sasko-míšeňské groše zastoupené 134 exempláři (č. 20–153). Přehled podle ražeb jednotlivých panovníků je uveden v tabulce (Tab. 1). Ještě názornější je však zastoupení podle jednotlivých úseků ražby, kde zcela převažuje období 1456–1464 (Graf 1). Je zajímavé, že nejmladší sasko-míšeňské groše pocházejí z let 1464–1465 a mladší ražby zde již nejsou zastoupeny. Z peněžního hlediska není početná přítomnost míšeňských grošů v nálezu překvapivá, neboť zvláště pro 3. čtvrtinu 15. století je jejich početný výskyt v Čechách velmi typický.

U řady sasko-míšeňských grošů byly zjištěny drobné opisové varianty doplňující monografii G. Kruga (*1974*). Zajímavá je také přítomnost dobového měděného raženého falza groše Fridricha II. (č. 46), potaženého šedým zoxidovaným kovem. Není jasné, zda tyto padělky vznikaly na českém či saském území. Jejich výskyt není v depotech na českém území příliš častý, např. Heřmaničky (*Šimek 2000*, 14), objevují se však jako tzv. ztrátové mince v archeologických situacích.[9] V případě chebského nálezu jde o doklad dobově patrně nerozpoznaného exempláře, čemuž odpovídá také kvalitní technické provedení.

Je velká škoda, že se fyzicky nedochovaly středoněmecké brakteátové feniky, jejichž přítomnost je v Čechách opravdu výjimečná (*Klíma 1961*, 132). Jejich početné zastoupení ve sledovaném

[9] Dosud nepublikované exempláře jsou známy např. z náměstí Republiky v Praze či ze Žatce.

Graf 1. Cheb, chronologické rozložení sasko-míšeňských grošů zastoupených v depotu.

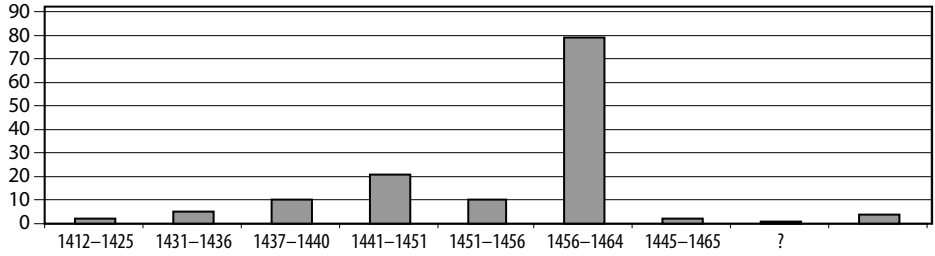

nálezu je výmluvným dokladem odlišné struktury oběživa v Chebu ve 3. čtvrtině 15. století. Německé brakteátové feniky zde nacházely uplatnění především díky skutečnosti, že jejich metrologické obdoby byly v Chebu raženy. Absence chebských feniků z nálezu je velkou ztrátou pro bližší poznání chebského mincovnictví v době okolo poloviny 15. století, neboť to byl právě tento depot, který upřesnil datování brakteátových feniků typu Castelin (*1956*, 80, č. 2–5).[10] K. Castelin (*1956*, 79–81) tyto mince typologicky datoval ještě na sklonek 14. století; teprve analýza fenikové části sledovaného depotu umožnila posun předpokládané doby jejich ražby k polovině 15. století, patrně do doby po roce 1440 (*Klíma 1961*, 134–135).

Pro stanovení doby ukrytí depotu jsou klíčové české pražské groše Vladislava II. Jagellonského, ražené v letech 1477–1479 (č. 2–3). Lze tedy předpokládat, že k zakopání peněz došlo asi okolo roku 1480.[11] Je otázkou, zda nález představuje dobově aktuální sondu do struktury oběživa v Chebu v době ukrytí souboru, či zda jde o peníze akumulované po delší dobu, především v období po polovině 15. století. Spektrum zastoupených míšeňských grošů tuto možnost naznačuje. Také středoněmecké brakteátové feniky jsou zřejmě převahou z doby okolo poloviny 15. století, většina z nich však není přesněji datovatelná. S výhradami, neboť zatím neznáme skutečné měnové poměry v Chebu okolo roku 1480, tedy můžeme předpokládat, že převaha mincí z depotu byla posledním majitelem schraňována delší dobu.

Zajímavé chronologické svědectví poskytují také obě keramické nádoby použité jako schránka depotu (obr. 2:1–2). Mince byly vloženy do redukčně páleného, intaktně dochovaného poháru, který lze obecně datovat do 15. století. Určitou archaičnost technologie jeho výroby dokládají stopy podsýpky na dně. Jako poklice byl použit miskovitý kahánek vyrobený z materiálu hnědookrové barvy na povrchu, s výraznou příměsí slídy ve střepu a stopami podsýpky na dně. Černá vrstva na vniřní stěně dokládá užívání předmětu jako kahanu. Charakterem materiálu je pravděpodobné, že vznikl v období od konce 13. do 14. století. Pokud skutečně k nálezu patří, jde o další příklad užití starší nádoby při ukládání mincovního pokladu (k problematice např.: *Militký 2000*, 693).

Závěrem je vhodné se zmínit o dalších středověkých mincovních nálezech z Chebu. Kromě popisovaného nálezu jde překvapivě zatím o jediný registrovaný hromadný nález z města. Dne 19. 2. 1846 bylo při vyvážení suti z kostela Navštívení P. Marie pod sloupem mezi dvěma opracovanými kameny nalezeno 18 zlatých mincí ze 14.–15. století (*Nálezy II/3*, 194, č. 2389), ze kterých byly popsány: Basilej pod vládou Zikmunda (2); Falc, mincovna Heidelberg (3); Bacharach (1); Frankfurt nad Mohanem (3); Kolín nad Rýnem (1); Mohuč (3); Trevír (2) – šlo tedy zřejmě výhradně o rýnské zlaté, ražené od roku 1386. Tento nález poskytl zajímavé svědectví o orientaci Chebu na západoevropskou zlatou měnu. Z nedostatečného popisu však nelze odvodit, kdy byl ukryt, resp. vložen do zdiva stavby, pouze nepřímou indicii poskytuje vlastní místo nálezu. Kostel Navštívení P. Marie byl zřízen ze synagogy zabavené chebské židovské obci po roce 1429

[10] Chebské feniky tohoto typu se zatím v jiném nálezu nevyskytly (*Klíma 1961*, 133).

[11] Datování vychází z předpokladu autenticity přítomnosti jagellonských grošů (viz pozn. 8); v opačném případě by bylo nutné dobu ukrytí stanovit na základě nejmladšího sasko-míšeňského groše (č. 149) do doby po roce 1464/1465, tedy asi do období okolo roku 1470.

a v roce 1468 byla tato stavba doplněna vížkou a sakristií. V roce 1837 se v kostele zřítila klenba, při jejímž vyvážení byl v roce 1846 mincovní nález objeven. Obvodové zdi svatyně pak byly zbořeny v roce 1856 (*Kuča 1997*, 382–383). Mince, nalezené mezi kameny pod sloupem, byly zřejmě použity jako stavební obětina. Bohužel není známo, zda přeměna synagogy na kostel znamenala i zásadní architektonickou přeměnu stavby, a dnes nelze zjistit, zda sloup byl součástí starší synagogy nebo vznikl až po roce 1429 (asi jen s malou pravděpodobností až v roce 1468). V každém případě jde o dosti ojedinělý doklad manipulace s penězi v sakrálním prostředí.

Literatura

Bonhoff, F. 1977: Sammlung Dr. Med. Friedrich Bonhoff. Hamburg. Teil I: Deutsche Münzen des Mittelalters. Dr. Busso Peus Nachf. Münzhandlung. Katalog 293. Frankfurt a. M.

Castelin, K. 1956: Chebské mincovnictví v době grošové (1305–1520). Numismatický sborník 3, 73–113.

Hásková, J. 1968: Pražské groše z let 1471–1526. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 22, 121–176.

Klíma, V. J. 1961: Chebské brakteátové feniky. Numismatické listy 16, 131–135.

Krug, G. 1974: Die meissnisch-sächsischen Groschen 1338 bis 1500. Berlin.

Kuča, K. 1997: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl. H–Kole. Praha.

Mertens, E. 1974: Sammlung Artur Löbbecke. Deutsche Brakteaten. Münster. [Reprint aukčního katalogu z roku 1925 – Münzhandlung A. Reichmann & Co., Halle (Salle)].

Militký, J. 2000: Dva pozdně středověké depoty mincí z východních Čech. (Nález Kostelecké Horky a Choceň). Archeologické rozhledy 52, 688–697.

Nálezy II/3: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.

Radoměrský, P. 1976: Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. 2. vydání. Praha. (Doplněný reprint 1. vydání – Sborník Národního muzea, Řada A – Historie 21, 1967, 109–189).

Saurma-Jeltsch, H. v. 1892: Die Saurmische Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge. Berlin.

Schmied, G. 1874: Der Münzenfund in Eger am 11. Juni 1873. Egerer Jahrbuch. Kalender für das Egerland 4, 97–100.

Šimek, E: 2000: Die Funde der Meißner Groschen aus der Gebiet unter dem Berg Blaník (Mittelböhmen). Dresdener Kunstblätter 1/2000, 13–16.

Veselý, S. 1964: Nález v Jarošově nad Nežárkou. (Příspěvek k chronologii grošů Václava IV.). Numismatický sborník 8 (1963–1964), 19–45.

Summary: Jiří Militký, A late medieval coin hoard from Cheb (Eger)

The auction house Aurea Numismatika Praha (Auction 2, 20 July 2001, no. 544) has auctioned and sold a coin hoard from Cheb. It was a part of a hoard found in the courtyard of the house no. 351 at the corner of Rahmthürm Gasse (recently Dobrovský St.) and Enten Gasse (recently Kachní St.) in 1873. The hoard has already been published by G. Schmid (1874) and incorporated later into the list of hoards produced by E. Nohejlová-Prátová (*Nálezy II/3*, no. 2390). Nothing is known about the later history of individual coins. The first publication made a partial reconstruction possible (*Klíma 1961*; Chapter 3.3.), but it was mainly focused on *bracteat pfennigs* from Cheb and central Germany. Just only 9 *pfennigs* struck in Cheb became a part of the museum collection in Cheb (Chapter 3.1.). Also newly appeared *grossi* from the hoard are not complete in number (Chapter 3.2.).

List of preserved and documented coins of the hoard is presented in Table 1. It is visible for the first sight, that its structure is untypical for the Bohemian territory (Fig. 3). *Grossi* are represented by isolated Prague issues (3 pieces), Hesse issues (16 pieces), and Saxon-Meissen *grossi* are prevailing (134 pieces). Small change has been represented, with exception for coins from Cheb, by central

German *bracteat pfennigs* in unknown number. Contemporary *pfennigs* appeared evidently only sporadically, e.g. coins from Bamberg. Unfortunatelly, central German *bracteat pfennigs* have not survived, and their appearance in Bohemia is really extraordinary (*Klíma 1961*, 132). Their relatively big number in the hoard clearly shows different structure of coins in circulation in Cheb during the third quarter of the 15th century. The German *bracteat pfennigs* were in use there because of the simple fact, that their copies have been struck in Cheb. Absence of Cheb *pfennigs* in the hoard makes detailed research in the Cheb coinage during the mid-15th century highly difficult, because this hoard has corrected dating of *bracteat pfennigs* of the Castelin type (*1956*, 80, nos. 2–5). K. Castelin (*1956*, 79–81) dated these coins back to the end of the 14th century, and even analysis of this hoard moved the date evidently after 1440 (*Klíma 1961*, 134–135).

The Prague *grossi* struck under Vladislav II between 1477 and 1479 represent the key argument for the date when the hoard has been burried (nos. 2–3). It is possible to assume this to happen around 1480. But it is quationable, if the hoard represents a sampler of coins in circulation in Cheb in time of its burying or if it is a group of coins accumulated for a longer time – in period after the 1450s. Selection of Meissen *grossi* should confirm this possibility, and also the German *bracteat pfennigs* come from the period around 1450, but it is impossible to date the majority of them in detail. We can assume with a reasonable reservation – we do not know real character of circulation in Cheb around 1480 – that the major number of coins in the hoard has been saved by the last former owner for a longer time.

Both ceramic vessels used as protecting boxes (Fig. 2:1–2) offer interesting chronological testimony. It is possible to date the reductively burnt cup back to the 15th century. A concave plate of a burner has been used as a lid, and character of its material points to the period between the end of the 13th and the 14th century, which well documents another use of an "antique" vessel for a coin hoard.

English by V. Novák

Stopa rozchváceného depotu pozdně středověkých mincí z Kunějova (okr. Jindřichův Hradec)

Vladislav BURIAN – Jiří MILITKÝ

Koncem roku 1998 byla zapůjčena do Okresního muzea v Jindřichově Hradci k určení jedna mince. Následně se ukázalo, že původně tvořila součást hromadného nálezu, objeveného za neznámých okolností na blíže neznámém místě v obci Kunějov. Nic dalšího o obsahu depotu, počtu kusů či případné nádobě není známo. V každém případě k odkrytí a rozchvácení souboru došlo v průběhu 90. let 20. století. Šlo o tuto ražbu:

ČECHY, **Vladislav II. Jagellonský** (1471–1516), mincovna: *Kutná Hora*, AR bílý peníz jednostranný z let asi 1509–1516
Av.: český lev doleva, WLADISLAVS SECVNDVS
Rv.: hladký
Lit.: *Castelin 1930*, 79, Tab. 1:11C, tab. II:7.
0,40 g; 14,3/14,1 mm

Na základě dochované mince, uložené v soukromé sbírce, nelze říci více, než že depot mohl být ukryt v průběhu celého 16. století či dokonce ještě i na počátku 17. století, kdy starší jagellonské peníze obíhaly společně s mladšími bílými penězi.

Literatura

Castelin, C. O. 1930: Ke chronologii bílých peněz Vladislava II. Numismatický časopis československý 6, 75–94.

Summary: Vladislav Burian – Jiří Militký, Traces of the disappeared hoard of late medieval coins found in Kunějov (Jindřichův Hradec district)

One coin was lent to the District Museum in Jindřichův Hradec in purpose of determination in 1998 – the *white* coin struck under Vladislav II Jagello of the Castelin *(1930)* type no. 11C. This specimen appeared to be a part of a group hoard found under unknown circumstances in unknown place in Kunějov. No more information on structure of the hoard is available. The hoard was found and coins stolen some time during the 1920s. On the basis of interpretation of the preserved coin, it is impossible to state more than the hoard could be burried during the 16th century or even at the beginning of the 17th century, when older Jagellonian coins circulated together with later *white* coins.

English by V. Novák

Nález mince Ferdinanda I. z Libínského Sedla (okr. Prachatice)

Jiří MILITKÝ – Petr ZAVŘEL

V roce 2001 prováděla firma Antico s. r. o. rekonstrukci gotického kostela sv. Anny v obci Libínské Sedlo, ležící na trase prachatické větve Zlaté stezky. V červenci uvedeného roku byly provedeny odvlhčovací rýhy kolem obvodových stěn kostela a to vně i v jeho interiéru. Výkopové práce byly pravidelně dozorovány archeologickým oddělením Jihočeského muzea v Českých Budějovicích (*Zavřel 2003*). V odvodňovacích rýhách byla registrována poměrně jednoduchá stratigrafie, sestávající pouze z několika recentních navážkových vrstev bez dalších nálezů; výkopy však nedosáhly geologického podloží. V interiéru kostela byly v sekundární pozici nalezeny zlomky keramiky ze 16. století a zde měla být nalezena, dle vyjádření nálezce, i jedna mince, která je dnes uložena v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích (inv. č. A 25.291):

SLEZSKO, **Ferdinand I.** (1526–1564), mincovna: *Vratislav*, AR bílý peníz bez letopočtu z let 1526–1558

Av.: korunovaný český „lezoucí" lev doleva, šestilistá kytička FERDINAND:PRIMV

Rv.: hladký

Lit.: *Castelin – Nohejlová 1936*, 124, jako var. E/i (ale PRIM); *Přichystal 2004*, 77–78, var. 5AIIIi; *Smělý 2005*, 38, jako obr. 7.

0,278 g; 12,8/12,3 mm; dvojráz; prohnutý střížek

Ačkoliv neznáme přesnější nálezové okolnosti, je velmi pravděpodobné, že ražba představuje náhodnou ztrátovou minci z podlahových úrovní kostela. Jde zatím o první registrovaný mincovní nález z obce.

Literatura

Castelin, C. O. – Nohejlová, E. 1936: Nález v Lužanech. Numismatický časopis československý 11–12 (1935–1936), 120–130.

Přichystal, V. 2004: Příspěvek ke třídění peněz Ferdinanda I. (1526–1564). Numismatické listy 59, 77–79.

Zavřel, P. 2003: Fefry, o. Prachatice, okr. Prachatice. Výzkumy v Čechách 2001. Archeologický ústav Praha, 63, č. 259.

Smělý, T. 2005: Ještě k třídění bílých peněz Ferdinanda I. (diskusní poznámka). Numismatické listy 60, 36–40.

Summary: Jiří Militký – Petr Zavřel, A coin struck under Ferdinand I found in Libínské Sedlo (Prachatice district)

A Gothic church in the name of St. Anna was reconstructed in Libínské Sedlo in 2001. The village is located on line of the Prachatice branch of the so called "Golden route". In July of the mentioned year, drainage channels were made along the main walls outside and indside the building. There were fragments of ceramics dated back to the 16th century found in secondary position inside the interior of the church. There was a coin reportedly found there, according to the personal testimony – the "white" coin struck under Ferdinand I, with no date indication of the Castelin – Nohejlová (*1936*) type, var. E/i and Přichystal (*2004*) type, no. 5AIIIi. Not knowing more detailed circumstances of the find, it is very likely, that the coin represents an accidental loss connected with the floor level of the church. It is the first coin find in the village territory.

English by V. Novák

Nález bílého penízu Ferdinanda I. ve Výčapech (okr. Třebíč)

Kamil SMÍŠEK – Milan VOKÁČ

Dne 8. 6. 1997 nalezl Milan Vokáč poblíž obce Štěpánovice, v poloze „*Niva*" či „*Ve výřích*" 700 m severně od obce drobnou stříbrnou minci. Místo nálezu však náleží katastrálnímu území obce Výčapy (jejichž středověké jádro je vzdáleno asi 1,5 km). Mince byla získána přímo v místě orbou porušeného laténského objektu a spolu s ní byla vzápětí objevena i další stříbrná mince (10krejcar Františka Josefa I. z roku 1868). Uvedená lokalita byla osídlena již v pravěku a raném středověku, konkrétně v době laténské a střední době hradištní (*Vokáč 1998*, 56–59*; Vokáč – Obšusta 2002*).

ČECHY, **Ferdinand I.** (1526–1564), mincovna: *Praha*, mincmistr Jan Harder (1561–1577), AR bílý peníz 1563

Av.: ve vnitřním provazcovém kruhu korunovaný dvouocasý český lev doleva, FER♦D♦[……] RO♦[..]♦1563, vnější obvodový kruh rovněž provazcový

Rv.: hladký

Lit.: *Čermák – Skrbek 1891–1913*, tab. V:35; *Halačka 1987*, 47, č. 39.

0,30 g; 12,8/– mm; otřený, vylomený, šedočerná patina

Popsaná mince představuje s největší pravděpodobností pouze ojedinělý ztracený exemplář, nelze však také vyloučit, že do uvedené polohy mohla být zanesena z intravilánu blízkých vsí (Štěpánovice, Výčapy) např. při hnojení polí. Ve vzdálenosti cca 300 m západním směrem od místa nálezu probíhá dodnes významná cesta spojující města Třebíč a Moravské Budějovice, tudíž může popsaná mince souviset i s provozem na této komunikaci. Závěrem podotkněme, že tyto drobné české mince také bohužel patří k té části numismatického fondu, která přes některé nové dílčí studie (např. *Ryant 2001*, 8–11; *Přichystal 2004*, 77–79) doposud stále ještě čeká na komplexní katalogové zpracování.

Literatura

Čermák, K. – Skrbek, B. 1891–1913: Mince Království českého za panování rodu habsburského od roku 1526. Díl III, část obrazová. Pardubice.

Halačka, I. 1987: Mince zemí Koruny české 1526–1856. I. díl. Kroměříž.
Ryant, J. 2001: Příspěvek k třídění bílých peněz Ferdinanda I. (1526–1564). Numismatické listy 56, 8–11.
Přichystal, V. 2004: Příspěvek ke třídění peněz Ferdinanda I. (1526–1564). Numismatické listy 59, 77–79.
Vokáč, M. 1998: Nové archeologické nálezy v širším okolí Jaroměřic nad Rokytnou, okres Třebíč. Informační zpravodaj ČAS pobočky pro severní Moravu a Slezsko 1998, 50–61.
Vokáč, M. – Obšusta, P. 2002: Laténské objekty ze sídliště u Výčap (okres Třebíč). Pravěk, Nová řada 12, 261–269.

Summary: Kamil Smíšek – Milan Vokáč, A white coin struck under Ferdinand I found in Výčapy (Třebíč district)

On June 8, 1997, Milan Vokáč found an one-sided white coin struck under Ferdinand I (1526–1564) in Prague in 1563. The locality is situated near Štěpánovice (Třebíč district), land register Výčapy (Třebíč district), location "Niva" or "Ve výřích", about 700 m to the north of the village. The find is probably connected with an important neighbouring road between Třebíč and Moravské Budějovice.

English by V. Novák

Dodatek a poznámky k raně novověkému depotu mincí z Bukové (okr. České Budějovice)

Jiří MILITKÝ

Dne 30. 10. 1964 nalezla lesní dělnice Květa Chuchlová při přípravě půdy pro výsadbu lesních stromků depot mincí. Místo nálezu bylo podle původních údajů jen rámcově lokalizováno do polesí „*Kapinos*" mezi Novými Hrady a vsí Buková. Z depotu se v numismatické sbírce Jihočeského muzea v Českých Budějovicích dochovalo 2610 mincí. Nález, ukrytý po roce 1608, obsahoval pestrou směs domácích i zahraničních mincí, především drobných a středních hodnot; soubor tedy představuje důležitou sondu do struktury oběživa v jižních Čechách v době těsně před třicetiletou válkou. Depot byl zatím zveřejněn pouze formou stručného přehledu bez detailnějších popisů jednotlivých mincí a odkazů na literaturu (*Chvojka 1993*; *týž 1996*). Lze předpokládat, že se z nálezu dochovala drtivá většina původního celku, patrně jen malá část souboru byla rozebrána (*Chvojka 1993*, 219–220; *týž 1996*, 94).

O nálezových okolnostech, stejně jako konkrétním místě nálezu bylo známo jen málo (*Weiss 1964*). V hloubce asi 40 cm byla nalezena keramická nádoba, která se při nálezu rozbila. Její střepy se do muzea dostaly společně s mincemi a zde byla rekonstruována. Po obtížném pátrání se podařilo prokázat, že byla společně s mincemi zapůjčena do Národního muzea ke zpracování, zpět se však již nevrátila a doposud se ji nepodařilo identifikovat. Její popis ani vyobrazení nejsou známy. V nádobě byly uloženy mince ještě v dalších obalech – tolary v koženém váčku, ostatní ražby v plátěném váčku. Jde o další doklad třídění mincí podle jejich hodnoty.

V průběhu 90. let 20. století bylo skutečné místo nálezu dohledáno v terénu za pomoci místních pamětníků nejmenovaným sběratelem. Dodatečně zde mělo být nalezeno ještě několik dalších mincí, údajně asi okolo 10 kusů (nelze však vyloučit i vyšší počet), které již zůstaly v soukromém majetku a dnes jsou nezvěstné, resp. nedosažitelné pro studium. Na základě těchto informací bylo místo nálezu v terénu ověřeno archeologickým průzkumem provedeným archeologickým oddělením Jihočeského muzea v Českých Budějovicích dne 8. 10. 1998. Depot byl tedy objeven v lese asi 1250 m jihovýchodně od středu obce Buková, ZM 33-131: 235 mm od Z, 236 mm od J s. č. Žádné další mince při tomto průzkumu (s použitím detektoru kovů) objeveny nebyly; nalezena byla pouze menší kolekce drobných pozdně středověkých až raně novověkých zlomků nádob, patrně z více kusů, které s depotem zřejmě nesouvisejí a jsou zřejmě dokladem, že v těchto místech bylo ve středověku až raném novověku pole. Pouze dvě ražby, z oněch deseti nalezených mincí, se podařilo zdokumentovat.

ČECHY, **Vladislav II. Jagellonský** (1471–1516), mincovna: *Kutná Hora*, řezač Hanuš z Řásné, AR pražský groš z let 1502–1509
Lit.: *Hásková 1971*, var. č. XIIIe/2
1. 2,53 g; 27,7/27,5 mm

POLSKO, **Zikmund III. Vasa** (1587–1632), mincovna: *Krakov*, AR 3groš 1602
Av.: poprsí Zikmunda III. doprava, SIGISM. III.D.G štítek REX.PO.M.D.L.
Rv.: III / * orlice – štítek – jezdec * / GROS. ARG. / TRIP.REG. / POLONI. / 16K02 (zrcadlově otočená dvojka v letopočtu)
Lit.: *Kopicki 1976*, 207, č. Z 283:3b
2. 2,21 g; 19,8/19,7 mm

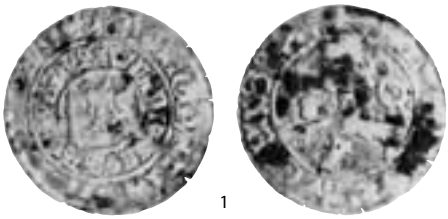
1

2

Obr. 1. Buková, mince z raně novověkého depotu (1:1; čísla odpovídají číslování v katalogu).

Obě mince zapadají do známého spektra početně rozsáhlého nálezu. Jejich význam tkví především v metodické rovině. Ukazuje se, že i po letech je nutné zpětně ověřovat místa již dříve odkrytých nálezů v terénu a získat tak dodatečné informace o nálezových okolnostech i další numismatický materiál. Bohužel smutným faktem zůstává, že dohledávání se odborná pracoviště věnují jen zcela výjimečně a tak i část pramenného fondu postupně nenávratně mizí.

Literatura

Hásková, J. 1971: Pražské groše z let 1471–1526. Vladislav I. až Ludvík I. Hradec Králové.
Chvojka, J. 1993: Nález mincí z Bukové u Nových Hradů. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 30, 215–220.
– *1996*: Nález mincí z Bukové, okr. České Budějovice. Muzejní a vlastivědná práce 34/Časopis společnosti přátel starožitností 104, 89–95.
Kopicki, E. 1976: Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historiczne z Polską związanych. Tom II. Monety ostatnich Jagiellonów, Stefana Batorego i Zikmunda III 1506–1632. Warszawa.
Weiss, O. 1964: K bohatému nálezu starých mincí na Novohradsku. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 1, 61.

Summary: Jiří Militký, Additions and notes to the early modern coin hoard found in Buková (České Budějovice district)

On October 30, 1964, there was a coin hoard found in Buková – 2,610 pieces have been preserved. The hoard, buried after 1608, consisted of a selection of local and foreign coins, mainly of small and middle denominations. It has been published in a form of simple list only (*Chvojka 1993*; *ibidem 1996*). The location and circumstances connected with the find have been known very little (*Weiss 1964*) – a ceramic vessel has been found about 40 cm deep in the ground, unfortunately broken and damaged at that time. The coins have been hidden there covered by other coatings – *thalers* in a skin sack and the remaining coins in a cloth sack. During the 1990s, the real location of the hoard was found in the field by a private collector. Some additional 10 coins were discovered there later, but only one Prague *grossus* struck under Vladislav II Jagello (no. 1) and the Polish 3-*grossus* struck under Sigismund III Vassa (no. 2) happened to be documented. The following professional archaeological examination has ended up with no success.

English by V. Novák

Nález kiprové mince Ferdinanda II. v areálu oppida Třísov (okr. Český Krumlov)

Jiří MILITKÝ

Při dlouhodobém archeologickém výzkumu v areálu keltského oppida Třísov, prováděném Národním muzeem pod vedením PhDr. Jiřího Břeně, byla objevena mj. také jedna raně novověká mince.[1] K jejímu nálezu došlo v roce 1967 při sondáži na vnitřní ploše oppida zaměřené na výzkum terasovitých úprav – mezí. Mince byla objevena na západním konci sondy, jižně od velkých balvanů mezi drobnými kameny.

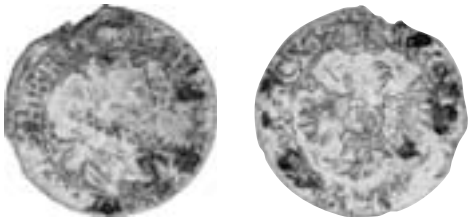

ČECHY, **Ferdinand II.** (1619–1637), mincovna: *Praha*, mincmistr Beneš Hübmer (1620–1623), AR 15krejcar (kiprový) 1622
Av.: poprsí Ferdinanda II. doprava, .FERDINAND.II D.G (15) R.I.S.A.G.H.BO.REX
Rv.: korunovaný dvouhlavý orel se znakem v prsním štítku, ARCHI.AVS.DVX mm. zn. BVR. MA.MO.1622
Lit.: *Halačka 1988*, 372–373, jako č. 705.
1,695 g; 25,4/25,3 mm; 12 h

Ačkoliv nálezové okolnosti kiprového 15krejcaru nejsou příliš podrobné, je téměř jisté, že jde o náhodně ztracený exemplář ve volné krajině. Nejpozději od vrcholného středověku se totiž na ploše keltského oppida nacházely již pouze pole, která jsou zde dodnes. Ražba sama představuje prvý nálezový exemplář tzv. kiprové (či dlouhé) mince z regionu Českokrumlovska (srv. *Militký 2005*).

Literatura

Halačka, I. 1988: Mince zemí Koruny české. 2. díl. Kroměříž.
Militký, J. 2005: Nálezy mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 58, 1–88.

Summary: Jiří Militký, A kipper coin struck under Ferdinand II found at the oppidum area in Třísov (Český Krumlov district)

In 1967, an early modern coin was found during archaeological excavations at the Celtic oppidum in Třísov. The coin was discovered in an excavation area of the internal part of the oppidum in process of examining terrace-like objects there. The exact place, where the coin was located, is situated to the south of big boulders there, among small stones. This Bohemian kipper 15-*kreutzer* was struck under Ferdinand II in the mint of Prague in 1622, listed by Halačka (*1988*) under no. 705. It is almost sure, that the coin could be regarded as an accidental loss in the open air. This theory is also supported by the fact, that only fields (preserved up to date) have spread over the location of the Celtic oppidum since medieval times at the latest.

English by V. Novák

[1] Za upozornění na nález děkuji Mgr. M. Hlavovi, který minci objevil při zpracování archeologického fondu z oppida uloženého v Národním muzeu v roce 2005. Vzhledem k této skutečnosti mince nebyla zahrnuta do katalogu mincovních nálezů z Českokrumlovska (*Militký 2005*).

Nález drobné mince Ferdinanda II. v areálu raně středověkého hradiště Levý Hradec (okr. Praha-západ)

Kamil SMÍŠEK – Kateřina TOMKOVÁ

Během záchranného archeologického výzkumu na akropoli slovanského hradiště Levý Hradec (k. ú. Žalov) vyvolaného rekonstrukcí vodovodní přípojky byla dne 14. 6. 2005 na pozemku domu čp. 1066 v hromadě vybagrované zeminy z výkopu starého vodovodu, nalezena pomocí detektoru kovů, drobná stříbrná mince. Je uložena v Archeologickém ústavu AV ČR, Pražský hrad.

SLEZSKO, **Ferdinand II.** (1619–1637), mincovna: *Vratislav*, mincmistr Jan Riedel (1624–1627), AR grešle 1624
Av.: dvouhlavý nekorunovaný orel zpříma, nad hlavami svatozáře, na prsou štítek španělského typu
Rv.: říšské jablko, uvnitř číslice 3, po stranách oddělená dvojčíslí letopočtu 16-24
Lit.: *Halačka 1988*, 512, jako č. 1057 (s odlišným letopočtem).
0,69 g; 16,7/16,3 mm; otřená a mírně korodovaná, excentrická, částečně ohnutá

Výše popsaná mince patří do kategorie drobného a běžného dobového oběživa (např. *Dohnal – Korený – Militký 1999,* 558, 562). Obdobné ojedinělé nálezy drobných středověkých a novověkých mincí nejsou v kontextu českých raně středověkých hradišť výjimkou, podobná situace byla zjištěna např. při archeologickém výzkumu na akropoli hradiště Budeč (*Váňa 1995*, 136–137). Výskyt popsané mince na uvedené lokalitě lze považovat za doklad bohaté novověké antropogenní aktivity, která v prostoru tohoto významného raně středověkého hradiště trvá s nezměněnou intenzitou a kontinuitou dodnes.

Literatura

Dohnal, M. – Korený, R. – Militký, J. 1999: Soubor mincí z archeologických výzkumů v historickém jádru Sedlčan, okr. Příbram. Archeologie ve středních Čechách 3/2, 557–568.
Halačka, I. 1988: Mince zemí Koruny české 1526–1856. II. díl. Kroměříž.
Váňa, Z. 1995: Přemyslovská Budeč. Archeologický výzkum hradiště v letech 1972–1986.

Summary: Kamil Smíšek – Kateřina Tomková, A small change struck under Ferdinand II found at the early medieval hill fort in Levý Hradec (Prague-West district)

A silver *greschel* struck under Ferdinand II (1619–1637) was found at the Acropolis of the early medieval hill fort in Levý Hradec (Žalov area, actually land belonging to the house no. 1066) during emergency archaeological excavations in 2005. The coin has been discovered by use of a metal detector. It was struck in 1624 in Vratislav (Wroclaw, Breslau). Appearance of such a coin can well document modern antropogenous activities in place of an important former early medieval locality – the process, which can be intensively and continuously monitored up to date.

English by V. Novák

Mincovní nález ze Zdic (okr. Beroun)
Příspěvek k soupisu 15krejcarů Leopolda I.

Eduard ŠIMEK

Dne 30. března 1983 odevzdal pan Jiří Podskalský, bytem Zdice (Na nové čp. 816), správě numismatického oddělení Národního muzea v Praze 212 stříbrných mincí a střepy nádoby, které nalezl v zemině, dovezené začátkem roku 1982 na jeho parcelu z areálu stavby sportovní haly ve Zdicích při silnici na Plzeň. Třebaže jde o nálezový celek, o jehož neporušenosti lze právem pochybovat, a druhotným uložením je přirozeně snižována hodnota jeho pramenné výpovědi, zaslouží si vzhledem ke své skladbě a pravděpodobné době ukrytí více pozornosti než stručné zaznamenání. Představuje totiž jeden z mála našich početnějších nálezových souborů ze 70. let

17. století, tvořený převážně nově zavedenými 15krejcary Leopolda I. (1657–1705) a tolarovými díly (1/3tolaru, 2/3tolaru) Branibor a Saska, vydávanými po mincovní dohodě obou zemí v Zinně 27. srpna 1667. Odráží tak novou peněžně-historickou situaci, vyplývající ze sjednocování mincovní ražby v zemích habsburského soustátí i v říši, které bylo provázeno snižováním zrna velkých i drobných mincovních nominálů se všemi z toho plynoucími důsledky pro vlastní mincovní výrobu i celkový hospodářsko-sociální vývoj. Tento proces nevzbudil zatím u nás větší badatelský zájem,[1] stejně jako chybí práce, věnované detailnímu popisu mincovních ražeb 2. poloviny 17. století. Zpracování nálezu by proto mělo přispět k hlubšímu poznání vnější i vnitřní stránky mincí, uplatňujících se ve směně daného údobí, jejich opisů a metrologie.

Tab. 1. Zdice, celkový přehled obsahu nálezu.

Země	Ks	%
ČECHY	4	1,88
OLOMOUC, biskupství	1	0,47
SLEZSKO, vládní ražby	21	9,90
Slezsko, **LEHNICE-BŘEH**	4	1,88
Slezsko, **WÜRTTEMBERG-OLEŠNICE**	2	0,94
DOLNÍ RAKOUSY	59	27,83
KORUTANY	1	0,47
ŠTÝRSKO	4	1,88
TYROLY	5	2,35
UHRY	28	13,20
ANHALT-ZERBST	1	0,47
BRANIBORY	57	26,88
BRANIBORY-ANSBACH	2	0,94
HANAU-LICHTENBERG	1	0,47
MAGDEBURG, arcibiskupství	1	0,47
MANSFELD-EISLEBEN	2	0,94
POMOŘANSKO (pod Švédskem)	1	0,47
SASKO-VÝMAR	2	0,94
SASKO, Albertinská linie	9	4,24
SASKO-WEISSENFELS	6	2,83
SAYN-WITTGENSTEIN-HOHNSTEIN	1	0,47
Σ	**212**	**100,00**

ČECHY, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *Praha*, mincmistr Kryštof Margalík (1655–1662), AR 15krejcar 1664
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-e-9, jako tab. 10:1.
1. 5,585 g; 27,9/29,4 mm; inv. č. H5-111.363

nájemce Andrea Cetto (1664–1665) a Anton Janinalli (1664–1665), AR 15krejcar 1664
Rv.: koruna bez stuh
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-e-11, jako tab. 10:3 var.; *Čermák – Skrbek 1891-1913*, jako č. 775 (koruna bez stuh).
2. 6,438 g; 28,6/29,7 mm; inv. č. H5-111.364

-, Av.: LEOPOLDVS … A.˙
Rv.: koruna bez stuh
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-e-11, jako tab. 10:3 var.; jako *Čermák – Skrbek 1891-1913*, č. 775 (koruna bez stuh).
3. 6,406 g; 29,0/29,6 mm; inv. č. H5-111.365

-, Av.: +LEOPOLDVS … IM (XV) PER·A …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-e-11, jako tab. 10:3 var.
4. 5,580 g; 27,8/29,5 mm; inv. č. H5-111.366

OLOMOUC, biskupství, **Leopold Vilém** (1637–1662), mincovna: *Vyškov*, minc-

[1] Srov. E. Šimek (*1986*) a práce registrované v bibliografických přehledech mezinárodních numismatických kongresů (A Survey of Numismatic Research) a ve výběrových bibliografiích zveřejňovaných v Numismatických listech případně v jiných periodikách (viz též *Šimek 1981*; *týž 2000*).

mistr Pietro Boncompagni (1660–1664), AR 15krejcar 1662
Lit.: *Mayer 1873*, jako č. 103.
5. 6,430 g; 28,8/30,2 mm; inv. č. H5-111.367

SLEZSKO, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *Vratislav*, nájemce Georg Reichart (1637–1667), vardajn Georg Hübner (1648–1664), AR 15krejcar 1660
Rv.: …& SILES. …
Lit.: typ *CNA V*, č. 11-g-12; jako *Čermák – Skrbek 1891-1913*, č. 920 var.
6. 5,806 g; 30,0/30,0 mm; inv. č. H5-111.368

-, Av.: … REX:
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 417 var.[2]
7. 5,972 g; 30,4/30,0 mm; inv. č. H5-111.369

-, Av.: … REX:
Rv.: … BVRG …
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 417 var.
8. 6,060 g; 30,0/30,0 mm; inv. č. H5-111.370

-, Av.: … I (XV) ·S … BOH … REX:
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 417 var.
9. 6,361 g; 30,0/29,9 mm; inv. č. H5-111.371

AR 15krejcar 1662
Av.: … (XV) S …
Lit.: typ *CNA V*, č. 15-g-10; jako *Čermák – Skrbek 1891–1913*, č. 923 var.[3]
10. 5,519 g; 29,0/29,0 mm; inv. č. H5-111.372

-, Av.: … B REX:
Lit.: typ *CNA V*, č. 15-g-10; jako *Čermák – Skrbek 1891–1913*, č. 992 var.[4]
11. 5,667 g; 28,9/29,0 mm; inv. č. H5-111.373

AR 15krejcar 1662
Lit.: typ *CNA V*, č. 15-g-11; jako *Čermák – Skrbek 1891-1913*, č. 924.
12. 5,985 g; 28,7/29,0 mm; inv. č. H5-111.374

AR 15krejcar 1662
Lit.: typ *CNA V*, č. 15-g-12; jako *Čermák – Skrbek 1891-1913*, č. 926.[5]
13. 5,447 g; 28,6/28,8 mm; inv. č. H5-111.375

-, Lit.: typ *CNA V*, č. 15-g-12; jako *Čermák – Skrbek 1891-1913*, č. 927.
14. 5,630 g; 28,8/28,8 mm; inv. č. H5-111.376

AR 15krejcar 1663
Av.: úzké poprsí - LEOPOLD … G·R·I· (XV) S· …
Rv.: … DUX AUST …
Lit.: typ *CNA V*, č. 17-g-11; jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 427, obr. 424 var.
15. 6,035 g; 29,4/29,4 mm; inv. č. H5-111.377

-, Av.: široké poprsí - LEOPOLD …B.REX·
Rv.: …DUX AUST …
Lit.: typ *CNA V*, č. 17-g-11; jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 427, obr. 424 var.
16. 5,333 g; 29,0/29,5 mm; inv. č. H5-111.378
17. 5,664 g; 29,3/29,0 mm; inv. č. H5-111.379
18. 6,093 g; 29,4/29,2 mm; inv. č. H5-111.380
19. 6,287 g; 29,2/29,1 mm; inv. č. H5-111.381

-, Av.: široké poprsí - LEOPOLD … B·REX·
Rv.: … DUX AUST … ·1663·
Lit.: typ *CNA V*, č. 17-g-11; jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 427, obr. 424 var.
20. 5,943 g; 29,1/29,4 mm; inv. č. H5-111.382

AR 15krejcar 1664
Av.: LEOPOLD … G·R·I· (XV) S …
Rv.: … DUX AUST …
Lit.: typ *CNA V*, č. 19-h-9; jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 434, obr. 424 var.
21. 5,879 g; 29,1/29,1 mm; inv. č. H5-111.383

mincmistr Salomon Hammerschmidt (1664–1691), AR 15krejcar 1664
Lit.: typ *CNA V*, č. 19-h-13; jako *Čermák – Skrbek 1891-1913*, č. 929.
22. 5,959 g; 29,5/29,2 mm; inv. č. H5-111.384
23. 5,974 g; 29,1/29,6 mm; inv. č. H5-111.385

[2] Čermák – Skrbek (*1891-1913*) č. 921 uvádí 15krejcar 1661 s opisem na líci bez EL … EC a s opisem na rubu s AVSTR. … SI. …
[3] Friedensburg – Seger (*1901*) č. 423 s odvoláním na obr. 417 uvádí 15krejcar 1662 s opisem na líci … R. (XV) I … B.EC REX.
[4] Friedensburg – Seger (*1901*) č. 423 s odvoláním na obr. 417 uvádí 15krejcar 1662 s opisem na líci … B.EC REX.
[5] Friedensburg – Seger (*1901*) č. 424 uvádí 15krejcar 1662 s opisem na líci LEOPOLDVS.

24. 6,104 g; 29,5/29,3 mm; inv. č. H5-111.386
25. 6,122 g; 29,1/29,0 mm; inv. č. H5-111.387

-, Rv.: … ·1664
Lit.: typ *CNA V*, č. 19-h-13; jako *Čermák – Skrbek 1891-1913*, č. 929 var.
26. 5,765 g; 29,3/29,4 mm; inv. č. H5-111.388

LEHNICE-BŘEH, **Ludvík** (1654–1663) v Lehnici, mincmistr Christian Pfahler (1651–1664), AR 15krejcar 1663
Av.: D:G·LUDOVIC·DUX· (XV) SIL·L·B·&GOLDB:
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 1887, obr. 1871 var.
27. 6,126 g; 28,4/29,0 mm; inv. č. H5-111.389

-, Av.: D:G·LUDOV·DUX·SIL· (XV) L·B & GOLDB·
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 1887, obr. 1871 var.
28. 6,102 g; 29,0/28,8 mm; inv. č. H5-111.390

Kristian (1654–1673) ve Volově, mincmistr Christian Pfahler (1651–1661), AR 15krejcar 1662
Av.: D:G·CHRISTIAN·DUX· (XV) SIL·L·BREG·&WOL:
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 1910, obr. 1914 var.
29. 6,258 g; 29,8/29,6 mm; inv. č. H5-111.391

AR 15krejcar 1663
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 1914, obr. 1914.[6]
30. 5,748 g; 29,3/29,3 mm; inv. č. H5-111.392

WÜRTTEMBERG-OLEŠNICE, **Sylvius Fridrich** (1668–1697), mincovna: *Olešnice*, mincmistr Samuel Pfahler (1674–1679), AR 15krejcar 1675
Rv.: CO·MONTB·DO·I·HEID·STERN&MED ZIBO·16-75·
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 2302, obr. 2302 var.
31. 6,264 g; 29,9/31,2 mm; inv. č. H5-111.393

-, Av.: … FRID:D:G: … WIRT:T: … S:OLS·
Rv.: CO:MONTB:DO:I:HEID:STERN:&·ME ·16-75:
Lit.: jako *Friedensburg – Seger 1901*, č. 2302, obr. 2302 var.
32. 6,160 g; 31,0/30,0 mm; inv. č. H5-111.394

DOLNÍ RAKOUSY, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *Vídeň*, mincmistr Johann Conrad Richthausen (1648–1659) nebo Franz Faber (1659–1660) nebo Andrea Cetto (1660–1665), AR 15krejcar 1659
Lit.: typ *CNA V*, č. 8-a-10, tab. 2:8.
33. 5,891 g; 29,4/30,5 mm; inv. č. H5-111.395
34. 6,232 g; 29,3/30,5 mm; inv. č. H5-111.396

-, Av.: opis končí R·; - Rv.: … ·S … 1659·
Lit.: typ *CNA V*, č. 8-a-10, tab. 2:8 var.
35. 5,945 g; 29,2/30,0 mm; inv. č. H5-111.397

-, Av.: LEOPOLDUS·D:G: (XV) R·I·S·A·G·H·B·REX růžice
Rv.: ·ARCHID:AVS:DVX·-·B·S:C:C:C: TVR:1659
Lit.: typ *CNA V* neuvádí.
36. 6,212 g; 29,8/29,9 mm; inv. č. H5-111.398
37. 6,483 g; 29,9/29,8 mm; inv. č. H5-111.399

AR 15krejcar 1660
Av.: hvězdička LEOPOLDVS·D:G (XV) R·I·S·A·G·H·B·REX hvězdička
Rv.: hvězdička ARCHI:D.A·DVX·B hvězdička-hvězdička S:C:C:C:TVR·1·6·60 hvězdička
Lit.: typ *CNA V*, č. 10-a-10 s rakousko-burgundským štítkem v opise na rubu.
38. 5,502 g; 28,9/29,6 mm; inv. č. H5-111.400
39. 6,978 g; 30,6/29,9 mm; inv. č. H5-111.401

-, jako č. 38–39, ale:
Av.: … S:A:G·H: …
Rv.: … SC …
Lit.: typ *CNA V*, č. 10-a-10.
40. 5,674 g; 29,6/30,4 mm; inv. č. H5-111.402

-, jako č. 38–39, ale:
Av.: ·LEOPOLDVS·D·G … REX·
Rv.: ARCHID·AVS·DVX·B·- ·S·C·C·COM·TVR·1660
Lit.: typ *CNA V*, č. 10-a-10.
41. 5,966 g; 29,6/29,3 mm; inv. č. H5-111.403

[6] Friedensburg – Seger (*1901*) vyobrazuje pod č. 1914 kus ražený jiným razidlem; poslední U v opise na líci částečně ve vlasech.

mincmistr Andrea Cetto (1660–1665), AR 15krejcar 1660
Av.: +LEOPOLDVS·DG-(XV) R·I·S·A·G·H·B· REX
Rv.: ARCHID·AVS·DVX (mmz) BVR·COM· TIR·1660
Lit.: typ *CNA V*, č. 10-a-11.
42. 7,054 g; 30,2/30,0 mm; inv. č. H5-111.404

-, jako č. 42, ale:
Av.: větší křížek … D:G·R+ (XV) +I …
Rv.: ARCHI·D·A·DVX· (mmz) ·BVR·S·C·C·C· TIR· 16-60·
Lit.: typ *CNA V*, č. 10-a-11.
43. 6,722 g; 31,6/30,0 mm; inv. č. H5-111.405

AR 15krejcar 1661
Av.: ·LEOPOLDVS·D·G- (XV) ·R·I·S·A·G·H·B· REX
Rv.: ARCHI·D·AVS·D· (mmz) ·BVR·COM·TI ·1661
Lit.: typ *CNA V*, č. 12-a-11.
44. 5,615 g; 28,8/30,2 mm; inv. č. H5-111.406

-, jako č. 44, ale:
Av.: … D:G·- …
Rv.: ·ARCHI·D·AVS·DVX· (mmz) ·BVR· COM· TIR.1661·
Lit.: typ *CNA V*, č. 12-a-11.
45. 6,332 g; 29,6/29,9 mm; inv. č. H5-111.407
46. 6,493 g; 29,6/29,9 mm; inv. č. H5-111.408

mincovna: *neznámá falzátorská dílna*, 15krejcar 1661 – falzum
Av.: L·EOPOLDVS DG:. - (XV) R·I·SAC·HD· R·E·X (podtržená písmena ražena obráceně)
Rv.: ·A·RGHI·DAVS DX (mmz) BVR COM T·R 1661· (podtržená písmena ražena jako obrácená A)
47. 5,554 g; 29,0/29,7 mm; inv. č. H5-111.409

-, Av.: ·[...]POL·H·DSAD- (XV) ·R·IGHRH BH·IRX (potržená písmena ražena obráceně)
48. 4,509 g; 30,0/29,8 mm; inv. č. H5-111.410

mincovna: *Vídeň*, mincmistr Andrea Cetto (1660–1665), AR 15krejcar 1662
Av.: ·LEOPOLDVS·D- (XV) G·R·I·S·A·G·H·B· REX, vnitřní kruh perličkový
Rv.: ·ARCHI·D·AVS·DVX· (mmz) ·BVR· COM·TIR ·1662
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
49. 5,918 g; 39,8 mm; inv. č. H5-111.411

-, Av.: ·LEOPOLDVS·D:·R·I· (XV) S·A·G·H·B· REX, vnitřní kruh hladký
Rv.: ·ARCHI·D·AVS (mmz) DVX·B·CO· TYR·16˙-˙62
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
50. 6,226 g; 29,2/29,8 mm; inv. č. H5-111.412

-, jako č. 50, ale:
Av.: na počátku opisu + a rozdělovací znaménka malé křížky, vnitřní kruh hladký
Rv.: jako č. 50, ale … TVR …
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
51. 5,755 g; 28,0/29,6 mm; inv. č. H5-111.413

-, jako č. 50, ale:
Av.: na počátku opisu větší křížek a v opise … (XV)·S …, dvojitý vnitřní kruh: hladký a perličkový
Rv.: ·ARCHI … (mmz) · … TVR·16-62
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
52. 5,890 g; 27,4/29,7 mm; inv. č. H5-111.414

-, jako č. 52, ale:
Rv.: … I·D·AVS· (mmz) … 16·-·62
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
53. 6,578 g; 29,0/29,7 mm; inv. č. H5-111.415

-, jako č. 53, ale:
Rv.: … AVS (mmz) DVX …
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
54. 6,051 g; 28,7/29,8 mm; inv. č. H5-111.416

-, jako č. 54, ale:
Av.: křížek s půlobloučky mezi rameny a v opise … · (XV) S …, ozdobný vnitřní kruh
Rv.: … AVS· (mmz) …
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
55. 5,855 g; 29,2/29,5 mm; inv. č. H5-111.417

-, jako č. 55, ale:
Rv.: … 16-62
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
56. 5,497 g; 29,4/29,6 mm; inv. č. H5-111.418
57. 6,500 g; 29,4/29,6 mm; inv. č. H5-111.419

-, jako č. 56–57, ale:
Av.: ·LEOPOLDVS … (XV) ·S …, ozdobný vnitřní kruh odlišného provedení
Rv.: … (mmz) DVX·B:CO:TŸR …

Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
58. 6,022 g; 29,3/30,2 mm; inv. č. H5-111.420

-, jako č. 58, ale:
Av.: … R· (XV) ·I …
Rv.: ·ARCHID·AVS·DV (mmz) X·BVR·COM· TYR·16˙-˙62
Lit.: typ *CNA V*, č. 14-a-11.
59. 6,297 g; 28,4/29,8 mm; inv. č. H5-111.421

AR 15krejcar 1663
Av.: LEOPODVS·D·G·R·I·S·A (XV) G·H·B· REX·, vnitřní kruh perličkový
Rv.: ·ARCHI·D·AVS· (mmz) DVX·B·CO· TYR·16-63
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-a-11.
60. 6,076 g; 28,9/29,2 mm; inv. č. H5-111.422

-, jako č. 60, ale:
Av.: … S· (XV) ·A … REX
Rv.: … B·C·O·…
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-a-11.
61. 6,906 g; 29,5/29,4 mm; inv. č. H5-111.423

-, jako č. 61, ale:
Av.: růžice ·LEOPOLDVS … REX·, dvojitý vnitřní kruh: hladký a perličkový
Rv.: … B·CO·…
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-a-11.
62. 6,613 g; 28,3/29,5 mm; inv. č. H5-111.424

-, jako č. 62, ale:
Av.: … A· (XV) G·H·E·REX·
Rv.: … D (mmz) VX·BVR·COM·TYR·16˙-˙63
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-a-11.
63. 6,001 g; 28,2/29,6 mm; inv. č. H5-111.425

-, jako č. 62, ale:
Av.: růžice LEOPOLDVS … REX
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-a-11.
64. 5,952 g; 29,3/29,3 mm; inv. č. H5-111.426

-, jako č. 64, ale:
Av.: opis začíná znaménkem kroužek nad obloučkem
Rv.: … A·V·S· (mmz) D·V·X· …
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-a-11.
65. 6,207 g; 29,2/29,6 mm; inv. č. H5-111.427

-, jako č. 65, ale:
Av.: ·LEOPOLDVS … A· (XV) G … REX·
Rv.: jako č. 64
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-a-11.
66. 6,597 g; 30,0/29,7 mm; inv. č. H5-111.428

-, jako č. 66, ale:
Av.: ležatá větvička LEOPOLDVS … (XV) ·G … REX
Rv.: … A·VS … R 1663
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-a-11.
67. 5,796 g; 27,5/29,4 mm; inv. č. H5-111.429

AR 15krejcar 1664
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9.
68. 5,607 g; 28,6/29,5 mm; inv. č. H5-111.430
69. 5,966 g; 28,6/29,8 mm; inv. č. H5-111.431

-, Av.: křížek z kuliček LEOPOLDVS …, dvojitý vnitřní kruh: hladký a perličkový
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
70. 6,063 g; 28,9/29,5 mm; inv. č. H5-111.432

-, Av.: +·LEOPOLDVS … H·E·B·REX·, vnitřní kruh hladký
Rv.: … AVST (mmz) DVX
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
71. 6,874 g; 29,9/29,2 mm; inv. č. H5-111.433

-, Av.: větší křížek LEOPOLDVS … I· (XV) S· …, dvojitý vnitřní kruh: hladký a perličkový
Rv.: … 16-·64
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
72. 5,812 g; 27,6/28,9 mm; inv. č. H5-111.434

-, jako č. 72, ale:
Av.: vnitřní kruh perličkový
Rv.: …AVS (mmz) …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
73. 5,690 g; 28,1/29,1 mm; inv. č. H5-111.435

-, jako č. 73, ale:
Av.: … S· (XV) ·A …
Rv.: …(mmz) ·DVX …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
74. 5,813 g; 28,3/29 mm; inv. č. H5-111.436

-, jako č. 73, ale:
Rv.: … 16-64
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
75. 7,119 g; 28,6/28,8 mm; inv. č. H5-111.437

-, jako č. 73, ale:
Rv.: … AVS· (mmz) …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
76. 5,333 g; 27,7/29,0 mm; inv. č. H5-111.438

-, jako č. 73, ale
Av.: na začátku opisu
Rv.: … AVST· (mmz) ·DVX …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
77. 6,485 g; 28,4/29,2 mm; inv. č. H5-111.439

-, jako č. 77, ale
Rv.: … AVS· (mmz) DVX …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
78. 5,645 g; 28,0/30,0 mm; inv. č. H5-111.440

-, jako č. 77, ale
Av.: … I· (XV) ·S …
Rv.: …AVS (mmz) ·DVX …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
79. 6,011 g; 28,3/29,2 mm; inv. č. H5-111.441

-, Av.: LEOPOLDVS·D·G·R·I·S· (XV) ·A·G·H· B·REX
Rv.: · ARCHI·D·AVS (mmz) DVX·B·CO· TYR·1664
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
80. 5,816 g; 28,9/29,2 mm; inv. č. H5-111.442

-, jako č. 80, ale
Av.: … I· (XV) ·S …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-a-9, jako tab. 2:9 var.
81. 6,215 g; 27,9/28,7 mm; inv. č. H5-111.443

mincmistr Franz Faber (1666–1679), AR 15krejcar 1674
Av.: růžice LEOPOLDVS … E·B·REX
Lit.: typ *CNA V*, č. 38-a-11, jako tab. 2:10 var.
82. 5,799 g; 28,3/29,0 mm; inv. č. H5-111.444

-, Av.: … R+ (XV) +I …
Lit.: typ *CNA V*, č. 38-a-11, jako tab. 2:10 var.
83. 6,159 g; 28,1/29,1 mm; inv. č. H5-111.445

AR 15krejcar 1675
Av.: růžice LEOPOLDVS+D++G+R+ (XV) I+S+A+G+H+B+REX
Rv.: +ARCHID+AVS+ (mmz) +DVX+B+CO +TYR +16-75
Lit.: typ *CNA V*, č. 40-a-11.
84. 6,244 g; 29,3/29,4 mm; inv. č. H5-111.446

AR 15krejcar 1676
jako č. 84, ale:
Av.: … D+G …
Rv.: … 16-76
Lit.: typ *CNA V*, č. 42-a-11.
85. 6,226 g; 29,2/29,3 mm; inv. č. H5-111.447

-, jako č. 84, ale
Av.: …D+G … I (XV) S …
Rv.: …16-76
Lit.: typ *CNA V*, č. 42-a-11.
86. 6,050 g; 28,5/29,0 mm; inv. č. H5-111.448

mincovna: *Neuburg am Inn*, mincmistr Bartholomäus Triangl (1664–1665), AR 15krejcar 1664
Av.: … D·G …
Rv.: ARCHI·AVST … COM·TY·16·-·64, mincmistrovská značka v neuzavřeném půlkruhu
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-b-9, jako tab. 8:9 var.
87. 6,425 g; 29,4/29,2 mm; inv. č. H5-111.449

-, Av.: … D·G … R·
Rv.: ARCHI·AVST … COM·TYR 16-64
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-b-9, jako tab. 8:9 var.
88. 5,907 g; 28,8/29,5 mm; inv. č. H5-111.450

-, Av.: jednoduchý vnitřní kruh: perličkový
Rv.: ARCHI·D·… TYR …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-b-9, jako tab. 8:9 var.
89. 5,926 g; 29,2/29,3 mm; inv. č. H5-111.451

-, Av.: … D:G·R- (XV) I· … REX, jednoduchý vnitřní kruh: perličkový
Rv.: ARCHID·AVST … COM· …
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-b-9, jako tab. 8:9 var.
90. 5,912 g; 29,9/29,3 mm; inv. č. H5-111.452

-, Av.: růžice … D:G·R- (XV) I· … REX, jednoduchý vnitřní kruh: perličkový
Rv.: ARCHID·AVST· … COM·TIR 1664
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-b-9, jako tab. 8:9 var.
91. 5,844 g; 29,1/29,4 mm; inv. č. H5-111.453

KORUTANY, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *Svatý Vít*, AR 15krejcar 1663
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-c-12, jako tab. 5:9.
92. 5,995 g; 30,5/31,6 mm; inv. č. H5-111.454

ŠTÝRSKO, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *Štýrský Hradec*, AR 15krejcar 1661
Av.: růžice LEOPOLDVS·D:G:R·/·XV·/ ·I·S·A·G· H·E·B·REX, vnitřní kruh hladký
Rv.: ·ARCHI·AVS·DVX·-·BVR·STYRIAE·1·6·-61
Lit.: typ *CNA V*, č. 12-b-11.
93. 6,380 g; 29,8/29,8 mm; inv. č. H5-111.455

-, jako č. 93, ale:
Av.: ·LEOPOLDVS·D:G·R·I· (XV) S …, vnitřní kruh ozdobný

Rv.: … ·E·16-61
Lit.: typ *CNA V*, č. 12-b-11.
94. 6,167 g; 29,6/29,3 mm; inv. č. H5-111.456

AR 15krejcar 1663
Av.: … A· (XV) ·G … REX·
Rv.: znak v opise v závorkách
Lit.: typ *CNA V*, č. 16-b-11, jako tab. 4:4 var.
95. 5,518 g; 28,1/29,6 mm; inv. č. H5-111.457

AR 15krejcar 1664
Av.: růžice LEOPOLDVS·D·G·R·I·S (XV) ·A·G·H·B· REX, vnitřní kruh perličkový
Rv.: ·ARCHID·AVS·D-VX·BV·STYRIAE·16-64
Lit.: typ *CNA V*, č. 18-c-11.
96. 5,961 g; 29,5/30,0 mm; inv. č. H5-111.458

TYROLY, **Zikmund František**, arcivévoda (1662–1665), mincovna: *Hall*, AR 15krejcar 1664
Av.: SIGIS·FRANC·D:G (XV) :ARCHIDVX· AVS:
Rv.: ·DVX·BVRGVNDI·COMES·TYRO·1664
Lit.: *MA 1948*, 163.
97. 6,110 g; 29,0/29,0 mm; inv. č. H5-111.459

-, jako č. 97, ale:
Av.: … G· (XV) …
Lit.: *MA 1948*, 163.
98. 6,162 g; 28,6/28,8 mm; inv. č. H5-111.460

-, jako č. 97, ale:
Av.: … G· (XV) … AVST·
Lit.: *MA 1948*, 163.
99. 6,420 g; 29,0/28,8 mm; inv. č. H5-111.461

-, jako č. 99, ale
Av.: … G· (XV) ARCHIDVX· …
Lit.: *MA 1948*, 163.
100. 6,416 g; 28,7/29,0 mm; inv. č. H5-111.462

-, jako č. 99, ale
Av.: … G: (XV) ARCHIDVX·AVST:
Lit.: *MA 1948*, 163.
101. 6,616 g; 29,3/29,2 mm; inv. č. H5-111.463

UHRY, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *Kremnica*, AR 15krejcar 1661
Lit.: typ *CNA V*, č. 13-h-10; *Huszár 1979*, č. 1421 (tj. vyobrazený exemplář, v textu je odvolávka k č.1419, kde opis však končí na rozdíl od vyobrazení u našeho kusu REX·x).
102. 5,457 g; 28,9/30,4 mm; inv. č. H5-111.464

AR 15krejcar 1662
Lit.: typ *CNA V*, č. 15-h-11; *Huszár 1979*, č. 1422 var.
103. 6,591 g; 31,0/31,2 mm; inv. č. H5-111.465

-, Av.: … (XV) ·S …
Lit.: typ *CNA V*, č. 15-h-11; *Huszár 1979*, č. 1422 var.
104. 5,750 g; 31,6/31,2 mm; inv. č. H5-111.466

-, Av.: … D·G … I (XV) … BO·REX
Rv.: … 1.6.62·
Lit.: typ *CNA V*, č. 15-h-11; *Huszár 1979*, č. 1422 var. (jiná kresba).
105. 5,478 g; 29,7/31,3 mm; inv. č. H5-111.467

-, Rv.: … 16.62.
Lit.: typ *CNA V*, č.15-h-11; jako *Huszár 1979*, č. 1423 var.
106. 6,142 g; 31,0/31,4 mm; inv. č. H5-111.468

-, Av.: … REX
Lit.: typ *CNA V*, č.15-h-11; jako *Huszár 1979*, č. 1423 var.
107. 6,272 g; 30,7/31,4 mm; inv. č. H5-111.469

-, Rv.: … .16.62.
Lit.: typ *CNA V*, č.15-h-11; jako *Huszár 1979*, č. 1423 var.
108. 5,740 g; 30,8/31,4 mm; inv. č. H5-111.470

-, Av.: LEOPOLD:D … I·S· (XV) ᴧ …
Lit.: typ *CNA V*, č.15-h-11; jako *Huszár 1979*, č. 1423 var.
109. 5,999 g; 29,9/31,9 mm; inv. č. H5-111.471
110. 6,102 g; 29,8/31,5 mm; inv. č. H5-111.472

AR 15krejcar 1663
Av.: … REX; - Rv.: … /1663., nad letopočtem ✱
Lit.: typ *CNA V*, č. 17-h-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
111. 6,689 g; 32,2/32,0 mm; inv. č. H5-111.473

AR 15krejcar 1664
Rv.: … 1664 – zn. K-B uprostřed, nad letopočtem ⚜
Lit.: typ *CNA V*, č. 19-i-9; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
112. 5,863 g; 30,7/31,7 mm; inv. č. H5-111.474

-, Av.: … I (XV) …
Rv.: … 16.64., zn. K-B po straně hlav, nad letopočtem ❊

Lit.: typ *CNA V*, č. 19-i-9; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
113. 5,567 g; 30,3/31,4 mm; inv. č. H5-111.475

-, Av.: … (XV) S.AV. …
Rv.: … 16.64, nad letopočtem ✱
Lit.: typ *CNA V*, č. 19-i-9; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
114. 5,584 g; 30,2/31,7 mm; inv. č. H5-111.476

-, Av.: … S. (XV) AV …
Rv.: … .16.64., nad letopočtem ❊
Lit.: typ *CNA V*, č. 19-i-9; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
115. 6,020 g; 31,0/31,5 mm; inv. č. H5-111.477

-, Av.: … S. (XV) .AV. … REX
Rv.: … .16.64., nad letopočtem +
Lit.: typ *CNA V*, č. 19-i-9; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
116. 5,752 g; 31,0/31,0 mm; inv. č. H5-111.478

AR 15krejcar 1665
Rv.: … 16.65., úzké poprsí, nad letopočtem ❊
Lit.: typ *CNA V*, č. 21-k-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
117. 6,468 g; 31,0/31,0 mm; inv. č. H5-111.479

-, Av.: … (XV) S.AV. …
Rv.: … 16.65., zn. KB uprostřed, nad letopočtem ❊
Lit.: typ *CNA V*, č. 21-k-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
118. 6,061 g; 30,3/30,9 mm; inv. č. H5-111.480

-, Av.: … S. (XV) AV. …
Rv.: … 16.65., nad letopočtem ✿
Lit.: typ *CNA V*, č. 21-k-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
119. 6,320 g; 31,0/31,5 mm; inv. č. H5-111.481

-, Av.: … S. (XV) AV. …
Rv.: … 16.65., nad letopočtem ❊
Lit.: typ *CNA V*, č. 21-k-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
120. 5,625 g; 31,0/31,0 mm; inv. č. H5-111.482

-, Av.: … S. (XV) AV. … REX
Rv.: … 16.65., nad letopočtem ✿
Lit.: typ *CNA V*, č. 21-k-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
121. 6,345 g; 31,2/30,8 mm; inv. č. H5-111.483

AR 15krejcar 1667
Av.: … REX
Rv.: … 16.67., nad letopočtem ❊
Lit.: typ *CNA V*, č. 25-i-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
122. 6,324 g; 30,6/31,5 mm; inv. č. H5-111.484

-, Av.: … (XV) .S. …
Rv.: … 1667., nad letopočtem ❊
Lit.: typ *CNA V*, č. 25-i-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
123. 5,899 g; 31,0/31,0 mm; inv. č. H5-111.485
124. 6,210 g; 31,2/31,2 mm; inv. č. H5-111.486

AR 15krejcar 1674
Rv.: mezi paprsky ostré výběžky
Lit.: typ *CNA V*, č. 39-i-11, Taf. 17:12 var.; *Huszár 1979*, jako č. 1423.
125. 5,983 g; 31,0/30,5 mm; inv. č. H5-111.487

AR 15krejcar 1675
Av.: … (XV) I.S …, úzké poprsí
Rv.: … 16 75, nad letopočtem křížek
Lit.: typ *CNA V*, č. 41-i-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
126. 6,132 g; 30,5/30,4 mm; inv. č. H5-111.488

AR 15krejcar 1676
Av.: … (XV) I.S …
Rv.: … 16 76, nad letopočtem křížek
Lit.: typ *CNA V*, č. 43-k-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
127. 6,383 g; 30,5/30,8 mm; inv. č. H5-111.489

-, Av.: … (XV) I.S. …
Rv.: … .16 76., nad letopočtem křížek
Lit.: typ *CNA V*, č. 43-k-11; *Huszár 1979*, jako č. 1423 var.
128. 5,707 g; 30,7/30,5 mm; inv. č. H5-111.490

-, mincovna: *Bratislava*, AR 15krejcar 1674
Lit.: typ *CNA V*, č. 39-l-11; *Huszár 1979*, č. 1441.
129. 5,724 g; 28,9/30,7 mm; inv. č. H5-111.491

ANHALT-ZERBST, **Karel Vilém** (1667–1718), AR 2/3tolaru 1676
Lit.: *Schulthess-Rechberg 1840-1862*, č. 5421.
130. 16,511 g; 37,4/37,6 mm; inv. č. H5-111.551

BRANIBORSKO, **Fridrich Vilém** (1640–1688), mincovna: *Berlín*, mincmistr Johann Liebmann (1664–1675), AR 2/3tolaru 1672

Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 241b; *Schrötter 1913*, č. 248.
131. 21,068 g; 37,0/36,5 mm; inv. č. H5-111.492

AR 1/3tolaru 1667
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 209a (líc), č. 209c (rub); *Schrötter 1913*, č. 442.
132. 9,928 g; 33,6/34,2 mm; inv. č. H5-111.493
133. 9,760 g; 34,1/34,6 mm; inv. č. H5-111.494

AR 1/3tolaru 1668
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 213b (líc), č. 213a (rub); *Schrötter 1913*, č. 430.
134. 9,923 g; 34,5/34,0 mm; inv. č. H5-111.495

AR 1/3tolaru 1669
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 216a (líc), č. 216c (rub); *Schrötter 1913*, č. 444.
135. 9,635 g; 33,7/32,5 mm; inv. č. H5-111.496

AR 1/3tolaru 1670
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 260a (líc), č. 260d (rub); *Schrötter 1913*, č. 449.
136. 10,232 g; 32,9/32,6 mm; inv. č. H5-111.497

AR 1/3tolaru 1671
Av., Rv.: v opise na líci oddělovací znaménka (*Bahrfeldt 1913* ani *Schrötter 1913* neuvádějí)
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 261 (líc), č. 261b (rub); *Schrötter 1913*, č. 457 (rub).
137. 8,787 g; 31,3/31,6 mm; inv. č. H5-111.498

AR 1/3tolaru 1672
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 262c (líc), č. 262k (rub); *Schrötter 1913*, č. 462.
138. 9,031 g; 32,4/32,0 mm; inv. č. H5-111.499

-, Lit.: *Bahrfeldt 1913*, jako č. 262 var.; *Schrötter 1913*, neuvádí.
139. 8,857 g; 32,4/32,3 mm; inv. č. H5-111.500

AR 1/3tolaru 1673
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 264i; *Schrötter 1913*, č. 487.
140. 8,667 g; 32,5 mm/32,8 mm; inv. č. H5-111.501

-, Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 264b; *Schrötter 1913*, č. 484.
141. 9,076 g; 32,0 mm/31,9 mm; inv. č. H5-111.502

AR 1/3tolaru 1674
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 265a; *Schrötter 1913*, neuvádí.
142. 9,724 g; 32,3/32,0 mm; inv. č. H5-111.503

-, Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 265c (líc).
143. 9,031 g; 31,6/31,8 mm; inv. č. H5-111.504

-, mincovna: *Krossen*, mincmistr Gottfried Fromholt (1668–1674), AR 1/3tolaru 1668
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 416d - var., ale letopočet 1669; *Schrötter 1913*, neuvádí.
144. 9,802 g; 32,8/33,7 mm; inv. č. H5-111.505

-, Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 410a; *Schrötter 1913*, neuvádí.
145. 9,044 g; 34,0/34,3 mm; inv. č. H5-111.506

AR 1/3tolaru 1669
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 416a; *Schrötter 1913*, č. 580.
146. 8,833 g; 32,7/32,9 mm; inv. č. H5-111.507
147. 9,118 g; 32,5/32,5 mm; inv. č. H5-111.508

-, Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 416g; *Schrötter 1913*, neuvádí.
148. 10,363 g; 32,3/32,7 mm; inv. č. H5-111.509

-, Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 416g var.; *Schrötter 1913*, č. 569.
149. 9,725 g; 32,2/33,0 mm; inv. č. H5-111.510

AR 1/3tolaru 1670
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 423d; *Schrötter 1913*, č. 581.
150. 8,897 g; 32,1/32,3 mm; inv. č. H5-111.511

AR 1/3tolaru 1671
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 425c; *Schrötter 1913*, č. 603.
151. 9,343 g; 32,2/32,2 mm; inv. č. H5-111.512

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 602.
152. 8,657 g; 32,8/32,0 mm; inv. č. H5-111.513
153. 8,833 g; 32,7/32,8 mm; inv. č. H5-111.514
154. 9,333 g; 32,9/33,2 mm; inv. č. H5-111.515

AR 1/3tolaru 1672
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 426c; *Schrötter 1913*, č. 621.
155. 9,636 g; 31,6/31,6 mm; inv. č. H5-111.516

-, Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 426e; *Schrötter 1913*, č. 614.
156. 8,597 g; 32,2/31,5 mm; inv. č. H5-111.517
157. 10,681 g; 31,2/30,9 mm; inv. č. H5-111.518
158. 8,842 g; 31,0/30,9 mm; inv. č. H5-111.519

-, Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 426e (líc), č. 426e var. (rub); *Schrötter 1913*, č. 622.
159. 10,063 g; 31,4/31,4 mm; inv. č. H5-111.520

AR 1/3tolaru 1674
Lit.: *Bahrfeldt 1913*, č. 429b; *Schrötter 1913*, č. 629.
160. 10,005 g; 32,0/32,0 mm; inv. č. H5-111.521

-, mincovna: *Königsberg*, mincmistr Thomas Tympf (1669–1672), AR 1/3tolaru 1670
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 653.
161. 9,367 g; 31,6/31,3 mm; inv. č. H5-111.522

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 653 (líc), č. 654 (rub).
162. 9,258 g; 31,4/31,0 mm; inv. č. H5-111.523

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 656.
163. 9,775 g; 31,2/31,8 mm; inv. č. H5-111.524

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 660.
164. 9,741 g; 31,2/31,7 mm; inv. č. H5-111.525

AR 1/3tolaru 1671
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 663.
165. 9,631 g; 31,2/30,9 mm; inv. č. H5-111.526
166. 9,519 g; 31,6/31,2 mm; inv. č. H5-111.527
167. 9,225 g; 31,1/31,4 mm; inv. č. H5-111.528
168. 8,967 g; 31,6/31,3 mm; inv. č. H5-111.529
169. 9,088 g; 31,5/31,2 mm; inv. č. H5-111.530

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 664.
170. 9,578 g; 31,2/31,2 mm; inv. č. H5-111.531
171. 9,018 g; 31,1/31,0 mm; inv. č. H5-111.532
172. 8,844 g; 31,5/31,1 mm; inv. č. H5-111.533
173. 9,262 g; 31,1/31,3 mm; inv. č. H5-111.534

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 665.
174. 9,494 g; 31,7/31,7 mm; inv. č. H5-111.535

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 667.
175. 9,711 g; 31,5/31,2 mm; inv. č. H5-111.536

AR 1/3tolaru 1672
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 672.
176. 9,199 g; 31,3/31,4 mm; inv. č. H5-111.537

-, mincovna: *Königsberg*, mincmistr Christoph Vahrenhorst (1672–1674), AR 1/3tolaru 1673
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 695 (líc), č. 694 (rub).
177. 8,706 g; 31,3/31,1 mm; inv. č. H5-111.538

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 698 (líc), č. 699 (rub).
178. 9,467 g; 31,3/31,5 mm; inv. č. H5-111.539

-, Av.: FRID.WILH D:G.M.B.S.R.I.ARC&EL.
Rv.: SUPREM.DUX (1/3) IN PRUSSIA.1673.
Lit.: *Schrötter 1913*, neuvádí.
179. 9,236 g; 31,3/31,6 mm; inv. č. H5-111.540

-, mincovna: *Königsberg*, mincmistr Heinrich Sievert (1674–1677), AR 1/3tolaru 1675
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 724.
180. 9,776 g; 31,5/31,0 mm; inv. č. H5-111.541

-, mincovna: *Regenstein*, mincmistr Johann Arendsburg (1674–1677), AR 2/3tolaru 1676
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 352.
181. 18,887 g; 37,0/37,0 mm; inv. č. H5-111.542

-, mincovna: *Minden*, mincmistr Johann Willemsen (1671–1673), AR 1/3tolaru 1671
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 770.
182. 9,484 g; 32,3/32,5 mm; inv. č. H5-111.543

AR 1/3tolaru 1672
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 774.
183. 9,681 g; 32,5/32,4 mm; inv. č. H5-111.544
184. 9,722 g; 33,6/32,9 mm; inv. č. H5-111.545

-, Lit.: *Schrötter 1913*, č. 778 (líc), č. 779 var. (rub).
185. 9,331 g; 33,2/33,1 mm; inv. č. H5-111.546

AR 1/3tolaru 1673
Lit.: *Schrötter 1913*, č. 782.
186. 9,505 g; 32,9/32,9 mm; inv. č. H5-111.547

AR 1/3tolaru 16?? (blíže neurčen)
187. 9,386 g; 32,4/32,5 mm; inv. č. H5-111.548

BRANIBORSKO-ANSBACH, **Jan Fridrich** (1667–1686), AR 2/3tolaru 1676
Lit.: *Schulthess-Rechberg 1840-1862*, č. 6155.
188. 18,889 g; 42,9/39,8 mm; inv. č. H5-111.549

AR 1/6tolaru 1676
Lit.: *KM 2003*, 348, č. 56.
189. 6,092 g; 31,2/31,2 mm; inv. č. H5-111.550

HANAU-LICHTENBERG, **Fridrich Kazimír** (1641–1685), AR 60krejcar 1675
Lit.: *Reimmann 1891-1892*, č. 5073.
190. 19,290 g; 36,5/36,8 mm; inv. č. H5-111.552

MAGDEBURG, arcibiskupství, **August** (1638–1680), AR 1/3tolaru 1669
Lit.: *Reimmann 1891-1892*, jako č. 8495 var.
191. 9,298 g; 32,7/33,0 mm; inv. č. H5-111.553

MANSFELD-EISLEBEN, **Jan Jiří III.** (1663–1710), AR 1/3tolaru 1670
Av.: … COM.-…
Lit.: *Reimmann 1891-1892*, jako č. 5288.
192. 9,612 g; 32,8/32,8 mm; inv. č. H5-111.554

AR 1/3tolaru 1671
Av.: IOHAN … COM. (1/3) IN … NOB, opis nezačíná a nekončí tečkou
Rv.: opis nezačíná a nekončí tečkou
Lit.: *Reimmann 1891-1892*, jako č. 5289.
193. 9,536 g; 32,5/32,7 mm; inv. č. H5-111.555

POMOŘANSKO (pod Švédskem), **Karel XI.** (1660–1697), AR 1/3tolaru 1673
Lit.: *KM 2003*, 673, č. 256.
194. 9,446 g; 30,8/30,0 mm; inv. č. H5-111.556

SASKO-VÝMAR, **Jan Arnošt II.** (1662–1683), mincovna: *Výmar*, mincmistr Georg Friedrich Staude (1673–1676), AR 2/3tolaru 1675
Lit.: *Reimmann 1891-1892*, č. 4553.
195. 19,566 g; 37,5/38,1 mm; inv. č. H5-111.557

AR 1/3tolaru 1674
196. 9,507 g; 31,0/31,1 mm; inv. č. H5-111.558

SASKO, Albertinská linie, **Jan Jiří II.** (1656–1680), mincovna: *Drážďany*, mincmistr Constantin Rothe (1640–1678), AR 1/3tolaru 1668
Lit.: *KM 2003*, 730, č. 522.
197. 9,623 g; 32,6/32,7 mm; inv. č. H5-111.559

AR 1/3tolaru 1669
Lit.: *KM 2003*, 730, č. 522.
198. 9,615 g; 31,6/32,0 mm; inv. č. H5-111.560
199. 9,689 g; 32,4/32,4 mm; inv. č. H5-111.561

AR 1/3tolaru 1672
Lit.: *Haupt 1963*, tab. 31:258 var.; *KM 2003*, 730, č. 547.
200. 9,665 g; 31,6/32,2 mm; inv. č. H5-111.562

AR 1/3tolaru 1673
Lit.: *KM 2003*, 730, č. 547.
201. 9,704 g; 32,1/32,4 mm; inv. č. H5-111.563

AR 1/3tolaru 1674
Lit.: *KM 2003*, 730, č. 547.
202. 9,495 g; 31,7/32,0 mm; inv. č. H5-111.564
203. 9,627 g; 31,8/32,2 mm; inv. č. H5-111.565
204. 9,566 g; 32,4/32,7 mm; inv. č. H5-111.566

AR 1/3tolaru 1675
Lit.: *KM 2003*, 730, č. 547.
205. 9,663 g; 33,0/32,6 mm; inv. č. H5-111.567

SASKO-WEISSENFELS, **August** (1656–1680), mincovna: *Halle*, mincmistr Hans Heinrich Friese, AR 2/3tolaru 1672
206. 19,236 g; 38,4/37,6 mm; inv. č. H5-111.568

AR 2/3tolaru 1674
Lit.: *Sammlung Merseburger 1965*, č. 2303.
207. 18,673 g; 39,2/39,6 mm; inv. č. H5-111.569

AR 2/3tolaru 1676
208. 18,172 g; 37,5 /36,9 mm; inv. č. H5-111.570

AR 1/3tolaru 1669
209. 9,439 g; 32,4 mm/31,9 mm; inv. č. H5-111.571

AR 1/3tolaru 1670
210. 9,461 g; 32,6/32,7 mm; inv. č. H5-111.572

AR 1/3tolaru 1671
211. 9,501 g; 32,0/32,3 mm; inv. č. H5-111.573

SAYN-WITTGENSTEIN-HOHNSTEIN, **Gustav** (1657–1701), AR 2/3tolaru 1675
Lit.: *KM 2003*, 749, č. 53.
212. 19,015 g; 39,9/38,2 mm; inv. č. H5-111.574

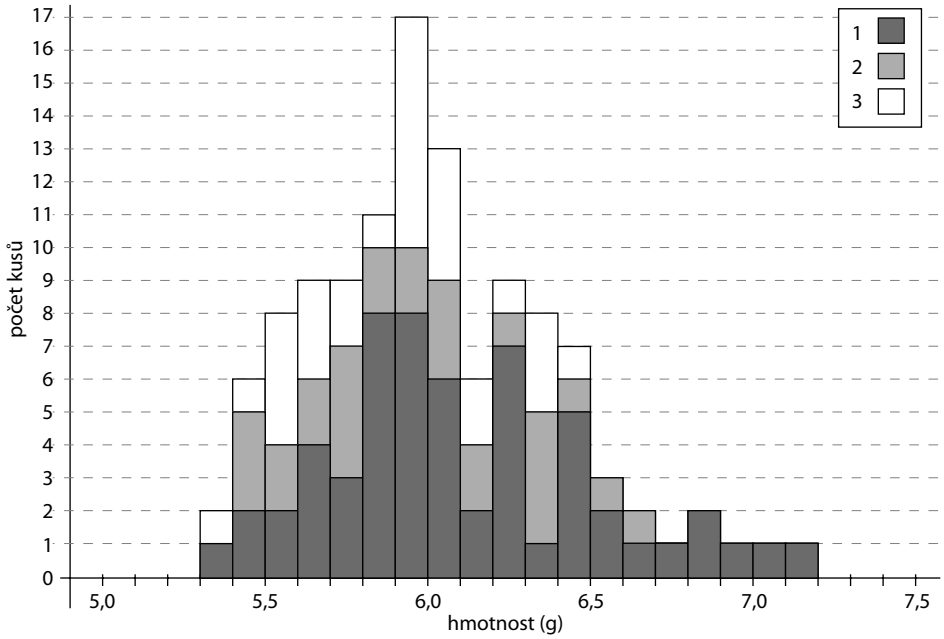

Graf 1. Hmotnost 15krejcarů Leopolda I. (1657–1705). 1. Dolní Rakousy; 2. Uhry; 3. Čechy, Slezsko, Štýrsko, Korutany.

Komentář

Z popisu nálezu je zřejmé, že jeho větší část, přibližně tři pětiny (60,80 %) tvořily mince habsburských zemí, nejčastěji mince Dolních Rakous (27,83 %) a Uher (13,20 %), následované Slezskem (12,72 %, z toho 9,90 % vládních ražeb). Zastoupení Čech, Korutan, Štýrska a Tyrol, reprezentované jen několika jednotlivými kusy, bylo minimální (0,47 %–2,35 %). Zbývající část nálezu, jeho dvě pětiny, byla složena z mincí německých zemí, především Branibor (27,82 %). Tomuto základnímu proveniečnímu rozdělení odpovídá svou strukturou i nominálové složení nálezu, tvořené z větší části (celkem 129 kusů) 15krejcary Leopolda I. (1657–1705), olomouckého biskupa Leopolda Viléma (1637–1662) a lehnicko-březských knížat Ludvíka (1653–1663) a Kristiána (1639–1673) a württembersko-olešnického knížete Sylvia Fridricha (1664–1697), z menší části (celkem 83 kusy) díly velkých stříbrných tolarových ražeb německých (1x 60krejcar, 1x 1/6tolaru, 73x 1/3tolaru, 8x 2/3tolaru). Časové rozpětí nálezu není velké. Ražby jsou datovány do let 1659–1676. Jejich kvantitativně-chronologická křivka je dvouvrcholová. Ve starším období vrcholí v roce 1664 (40 kusů 15krejcarů), v mladším období v roce 1671 (19 kusů tolarových dílů). Početněji jsou zastoupeny též ročníky 15krejcarů 1662 (26 kusů), 1663 (22 kusů), 1661 (11 kusů) a díly tolarů z let 1672 (14 kusů) a 1674 (12 kusů). V řadě 15krejcarů chybí ročníky 1666 a 1668–1673. Rok 1666 tvoří předěl mezi starší a mladší částí nálezu. Podle nejmladší mince – 2/3tolaru 1676 Sasko-Weissenfels z mincovny v Halle kurfiřta Augusta (1656–1680) lze ukrytí nalezenými mincemi dokumentované původní peněžní hotovosti klást do začátku poslední čtvrtiny 17. století.

Literatura

Bahrfeldt, E. 1913: Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich III. Halle a. S.

CNA V: Jungwirth, H. 1975: Corpus Numorum Austriacorum. Band V. Leopold I.–Karl VI. (1657–1740). Kunsthistorisches Museum Wien.

Čermák, K. – Skrbek, B. 1891–1913: Mince Království českého za panování rodu habsburského od roku 1526. Díl. II a III. Pardubice.
Friedensburg, F. – Seger, H. 1901: Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit. Breslau.
Haupt, W. 1963: Tabellen zur Sächsischen Münzkunde.
Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. Budapest.
KM 2003: Krause, CH. L. – Mishler, C.: Standard Catalog of World Coins. World coins listings by date and mint 1601–1700. 3rd Edition. Iola.
Mayer, E. 1873: Des fürstlichen Hochstiftes Olmütz Münzen und Medaillen nach der zu Kremsier befindlichen Sammlung verzeichnet und beschrieben. Wien 1873.
MA 1948: Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien.
Nohejlová-Prátová, E. 1986: Základy numismatiky. Praha.
Reimmann 1891–1892: Münzen- und Medaillen-Cabinet des Justizraths Reimmann in Hannover. Frankfurt a. M.
Sammlung Merseburger 1965: Münzen und Medailen von Sachsen. Nachdruck 1965.
Schrötter, F. 1913: Die Münzen Friedrich Wilhelms, des grossen Kurfürsten, und Friedrichs III. von Brandenburg. Berlin.
Schulthess-Rechberg, K. G. 1840–1862: Thaler-Cabinet. Wien 1840, 1845, München 1862.
Šimek, E. 1986: Bibliografický přehled československé numismatické literatury 1771–1980. Výběr knižních publikací, studií a článků. In: Nohejlová-Prátová, E.: Základy numismatiky, Praha, 215–280.
– *1981*: Numismatické listy I–XXX, 1945–1975. Rejstřík. Praha.
– *2000*: Numismatické listy XXXI–L, 1976–1995. Rejstřík. Praha.

Summary: Eduard Šimek, A coin hoard found in Zdice (Beroun district). Contribution to the list of 15-*kreutzer* pieces struck under Leopold I

A group of 212 coins with pieces of a vessel were transferred to the National Museum in Prague on 30 March, 1983. The hoard was found in soil transported to the finding place from the construction site of a stadium in Zdice, near the road to Pilsen, at the beginning of 1982 – i.e. it is a hoard found in the secondary position. It represents one of the rare group finds of the 1670s consisting of the newly introduced 15-*kreutzer* pieces struck under Leopold I (1657–1705) and fractions of *thalers* (thirds of *thalers*, two thirds of *thalers*) struck in Brandenburg and Saxony. Deducing from the catalogue above, the majority of the hoard (60.80 %) is represented by coins struck in the territory of the Habsburg lands – Lower Austria (27.83 %), Hungary (13.20 %), Silesia (12.72 %; 9.90 % of which struck as governmental coins). Bohemia, Carinthia, Styria and Tyrolia were represented in small number (0.47 %–2.35 %). The remaining part of the hoard consisted of German coins (one 60-*kreutzer*, one 1/6-*thaler*, seventy three 1/3-*thalers*, eight 2/3-*thalers*), struck mainly in Brandenburg (27.82 %). The latest coin, the 2/3-*thaler* of 1676 struck in Halle (Saxony-Weissenfels) under the Elector Augustus (1656–1680), points to the most probable burial period of this documented cash – to the last quarter of the 17th century.

English by V. Novák

Nález mince Leopolda I. z Křišťanovic – Zbytin (okr. Prachatice)

Jiří MILITKÝ – Marek PARKMAN

V roce 2004 byl Prachatickým muzeem prováděn záchranný archeologický výzkum na stavbě nového mostu (ev. č. 141-021) přes řeku Blanici u Blažejovic. Místo nálezu leží na rozhraní katastrů obcí Křišťanovice a Zbytiny. Původní most, který se nacházel asi 110 m severozápadně byl zničen při povodních v roce 2002. Nevelký prostor na terase nad levým břehem Blanice poskytl malý soubor štípané industrie z období pozdního paleolitu až mezolitu a dále několik nálezů z období pozdního středověku až raného novověku. Jedná se o menší soubor kovových předmětů nalezených za pomoci detektoru kovů, mezi kterými převažují zlomky železných podkov a hřeby podkováky. Zde byla nalezena také jedna mince. Všechny nálezy jsou uloženy v Prachatickém muzeu.

ŠTÝRSKO, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *Štýrský Hradec*, mincmistr J. A. Nowak (1670–1692), AR 6krejcar 1674

Av.: ·šestilistá růžice·LEOPOLDVS·D·G·R·I·S· (VI) ·Λ·G·H·B·REX, oděné poprsí Leopolda I. doprava

Rv.: A[RCHID]·A·DVX (IAN) BVR·STYRIÆ·16-74, korunovaný dvouhlavý orel držící meč a žezlo se lvem v oválném prsním štítku

Lit.: *Nechanický 1991*, 148, č. 2176.

1,703 g; 25,7/25,4 mm; 11,5 h; 2/2

Kovové archeologické nálezy jsou hmotným dokladem o využívání tranzitní historické komunikace prachatické větve Zlaté stezky, směřující z Prachatic do Pasova (např. *Kubů – Zavřel 2001*), v pozdním středověku až raném novověku. Tato cesta právě v místech nálezu mince překračovala řeku Blanici. Nález štýrského 6krejcaru Leopolda I., spadající do kategorie ztrátové mince, se vztahuje k době, kdy byl již provoz na této komunikaci silně omezený (*Praxl 1995*, 115; *Kubů – Zavřel 2001*, 32–33),[1] a proto nelze vyloučit, že mince může souviset s aktivitami místního obyvatelstva a nikoliv již s provozem Zlaté stezky.

Literatura

Kubů, F. – Zavřel, P. 2001: Der Goldene Steig. Historische und archäologische Erforschung eines bedeutenden mittelalterlichen Handelsweges 1. Die Strecke Prachatitz – Staatsgrenze. Passau 2001.

Moravec, J. 1992: Mince Františka Josefa I. a Karla I. (1848–1918). 2. doplněné vydání. Praha.

Nechanický, Z. 1991: Mincovnictví Leopolda I. 1657–1705. Hradec Králové.

Praxl, P. 1995: „Zlatá stezka". Od soumarské stezky k regionu. In: Kulturregion Goldener Steig. Aufsätze zur Ausstellung / Kulturní oblast Zlatá stezka. Příspěvky k výstavě. München, 113–118.

Summary: Jiří Militký – Marek Parkman, A coin struck under Leopold I found in Křišťanovice – Zbytiny (Prachatice district)

In 2004, a Styrian VI-*kreutzer* struck under Leopold I was found during emergency archaeological excavations on the edge of two land registers – Křišťanovice and Zbytiny – near the ford crossing the local River Blanice. The location is situated on the historical transit route – the Prachatice section of the Gold Route from Prachatice to Passau. The coin belongs to the category of lost coins, and it is connected with the period when the operation there was very limited (*Praxl 1995*, 115; *Kubů – Zavřel 2001*, 32–33). Beside the traffic on the Gold Route, also activities of the local people must be considered.

English by V. Novák

[1] Kromě 6krejcaru Leopolda I. zde byla objevena také jedna recentní mince: RAKOUSKO-UHERSKO, František Josef I. (1848–1916), mincovna: *Vídeň*, AE 2haléř 189? (*Moravec 1992*, 94–95, č. 97). Tato mince však již s provozem Zlaté stezky nesouvisí.

Nález drobné mince Leopolda I. z Kralovic (okr. Plzeň–sever)

Rastislav KORENÝ – Jiří MILITKÝ

V rozmezí let 1970 až 1972 byla na zahradě domu čp. 86 na náměstí v Kralovicích náhodně objevena ve vrstvě ornice (do hlouky 20 cm) jedna mince, která je v majetku nejmenovaného nálezce:

DOLNÍ RAKOUSY, **Leopold I.** (1657–1705), mincovna: *Vídeň*, mincmistr Franz Faber (1666–1679), AR 1/2krejcar 1676
Av.: tři oválné erbovní štítky v kartuších do trojlistu, mezi štítky tečka, dole hlavička anděla, nahoře 16-76
Rv.: hladký
Lit.: *Nechanický 1991*, 140, č. 2012, Tab. XL:2012.
14,6/14,5 mm

Nález reprezentuje příklad tzv. ztrátové mince, jejíž ztrátu lze předpokládat od konce 17. do poloviny 18. století. U nálezů ze zahrad nelze nikdy zcela vyloučit, že se na místo objevení mohly dostat s návozem ornice odjinud, jen vzácně to však lze prokázat.

Literatura

Nechanický, Z. 1991: Mincovnictví Leopolda I. 1657–1705. Hradec Králové

Summary: Rastislav Korený – Jiří Militký, A small change struck under Leopold I found in Kralovice (Pilsen-North district)

Some time between 1970 and 1972, a half-*kreutzer* struck under Leopold I in the mint of Vienna in 1676 was found by chance in the garden belonging to the house no. 86 in the Kralovice Square, in the top soil about 20 cm deep. The coin represents the category of lost coins and it was supposedly lost some time between the end of the 17th century and the mid-18th century in this occurance. In case of the garden finds, the fact, that such coins could be transferred with soil from a different place, must be considered. Proofs of similar transferring activities are rare.

English by V. Novák

Nález mince Leopolda I. ve Vacenovicích (okr. Třebíč)

Kamil SMÍŠEK – Milan VOKÁČ

Dne 30. 5. 1999 nalezl František Vokáč při povrchovém průzkumu okolí obce, 100 m od jejího západního okraje v trati „*U zabitého*", vlevo silnice do Horního Újezda a severně od drobné vodoteče, stříbrnou minci:

KORUTANY, Leopold I. (1657–1705), mincovna: *Svatý Vít*, AR 6krejcar 1686
Av.: v hladkém kruhu portrét panovníka doprava, LEOPOLDVS.D.G.R.I v oválu číslice VI S.A.G.H.B.REX
Rv.: dvouhlavý korunovaný rakouský orel zpříma, 86.ARCHI.DVX.AVS.E.CARIN.D.B.16
Lit.: *CNA V*, č. 60-c-11.
2,41 g; 25,9/25,7 mm; otřený, 2x mírně vylomený, excentrický, střížek nepravidelného oválného tvaru

Nalezená mince patrně přímo souvisí s existencí jmenované osady, neboť ta v polovině 15. století zpustla a byla obnovena právě na konci 17. století (po roce 1679) na zčásti původním místě (*Nekuda 1961*, 86). V místě nálezu jsou prováděny asi 8 let intenzivní povrchové sběry, ale další mince se již nepodařilo nalézt.

Literatura

CNA V: Jungwirth, H. 1975: Corpus Numorum Austriacorum. Band V. Leopold I.–Karl VI. (1657–1740). Kunsthistorisches Museum Wien.

Nekuda, V. 1961: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu. Brno.

Summary: Kamil Smíšek – Milan Vokáč, A coin struck under Leopold I found in Vacenovice (Třebíč district)

On May 30, 1999, František Vokáč found a silver 6-*kreutzer* struck under Leopold I (1657–1705) in Svatý Vít (St. Vitus) in 1686 during archaeological surface examination in Vacenovice, location "U zabitého", about 100 m to the west of the outskirts of the village. The coin could be possibly connected with existence of the village, which was abandonned in the middle of the 15th century, and later – at the end of the 17th century, after 1679 respectively – resettled, partly at the same territory.

English by V. Novák

Nález krejcaru Leopolda I. z Rouchovan (okr. Třebíč)

Kamil SMÍŠEK – Milan VOKÁČ

Dne 18. 10. 1997 nalezl Milan Vokáč při archeologickém povrchovém průzkumu v poloze „*Heřmanická*" (dříve „*Farské*") na katastrálním území Rouchovan, cca 800 m severovýchodně od středověkého jádra městečka Rouchovan, krejcar Leopolda I.:

DOLNÍ RAKOUSY, Leopold I. (1657–1705), mincovna: *Vídeň*, AR krejcar 1696
Av.: v perličkovém kruhu portrét panovníka doprava, [...]OPOLDVS.D:G:R.I:S:A (v neuzavřeném oválu číslice 1) GE.H.BO.REX
Rv.: v perličkovém kruhu dvouhlavý korunovaný rakouský orel zpříma, 96.ARCHIDVX. AVST:DVX BVR CO.TYR:16
Lit.: *CNA V*, č. 88-a-14.
0,59 g; 16,3/16,2 mm; otřený, excentrický a vylomený, střížek nepravidelného oválného tvaru

Uvedená poloha byla povrchovou prospekcí prozkoumána pouze jedenkrát a byl zjištěn jen nepočetný materiál (zejména fragmenty keramiky, železné předměty – hřebíky a zlomky skla) z období od 14. století do současnosti s maximem v 16.–19. století. Místo nálezu se nachází ve vzdálenosti pouhých 100 m od dnešní silnice k obcím Heřmanice a Dukovany. Nález je patrně možné spojovat s intenzivní zemědělskou činností v uvedeném prostoru nebo také s eventuální funkcí regionální komunikace již v období raného novověku.

Literatura

CNA V: Jungwirth, H. 1975: Corpus Numorum Austriacorum. Band V. Leopold I.–Karl VI. (1657–1740). Kunsthistorisches Museum Wien.

Summary: Kamil Smíšek – Milan Vokáč, A *kreutzer* struck under Leopold I found in Rouchovany (Třebíč district)

On October 18, 1997, Milan Vokáč found a *kreutzer* struck under Leopold I (1657–1705) in Vienna in 1696 during archaeological surface examination in Rouchovany, location "Heřmanická" (earlier "Farské"), about 800 m north-west of the medieval centre of the village.

English by V. Novák

Nález drobné stříbrné mince z počáku 18. století ve Velkých Přílepech (okr. Praha-západ)

Kamil SMÍŠEK

Při archeologickém povrchovém průzkumu bezejmenné polní polohy ohraničené úpatím návrší Hajnice, ulicí Pod Lomem a úvozovou polní cestou, náležející do katastru obce Velké Přílepy, místní části Kamýk, byla dne 2. 4. 2005 autorem nalezena v hloubce cca 3 cm pod povrchem drobná stříbrná mince:

BRANIBORY-BAYREUTH, Georg Wilhelm (1712–1726), AR krejcar 1717
Av.: portrét panovníka doprava, GEORGI,GUILIELM.D.G.M.B
Rv.: jednohlavá orlice zpříma, po stranách oddělené zkratky I-A P, na prsou ve štítu 1, PR.M.S.C.W.M.S.C. B.N.PR.H.M.C 1717.
Lit.: *KM 2002*, 259, č. 123.
0,52 g; 16,6/16,2 mm; prohnutý střížek, mírně excentrická

Drobné krejcarové ražby této provenience se na českém území ojediněle vyskytují např. jako zcela nepočetná součást depotů mincí ukrytých během 1. poloviny 18. století (např. *Sejbal 1955*, 182–184; *Šůla 1964*, 273–274; *Šůla 1976*, 217–227; *Vágner 1956*, 231–232). Na uvedené lokalitě se také vyskytují drobné zlomky novověké keramiky (16.–20. století) a ojediněle také recentní numismatický materiál. Tento materiál spolu s výše popsaným nálezem starší mince pravděpodobně souvisí s intenzivní zemědělskou činností v bezprostředním okolí obce. Na dnes již zcela zastavěných pozemcích pod svahem uvedené lokality se až do přelomu 80. a 90. let 20. století nacházely zahrady a malé polnosti, přičemž samotná lokalita byla dříve pravděpodobně využívána obdobným způsobem. V současné době je poloha intenzivně zemědělsky obdělávána a během krátké doby bude také zcela zastavěna.

Literatura

KM 2002: Krause, CH. L. – Mishler, C.: Standard Catalog of World Coins. Eighteenth century. 1701–1800. Third edition. Iola.
Sejbal, J. 1955: Nález u Prostějovičeek. Numismatický sborník 2, 182–184.
Šůla, J. 1964: Nález mincí u Štěnkova, okres Hradec Králové. Numismatický sborník 8 (1963–1964), 273–274.
– *1976*: Nález drobných slezských mincí na katastru obce Podkost, okr. Jičín. Numismatický sborník 14 (1975–1976), 217–227.
Vágner, V. 1956: Nález drobných mincí v Semaníně, okres Litomyšl. Numismatický sborník 3, 231–232.

Summary: Kamil Smíšek, A small silver coin of the beginning of the 18th century found in Velké Přílepy (Prague-West district)

On April 2, 2005, the author found a small silver *kreutzer* struck under Georg Wilhelm (1712–1726) in Brandenburg-Bayreuth in 1717 during archaeological surface examination in Velké Přílepy, location Kamýk, in field, about 3 cm deep in ground. Coins of this provenance appear rarely in the Bohemian territory as minor parts of hoards buried some time during the first half of the 18th century.

English by V. Novák

Nález drobné měděné mince Marie Terezie z Jezeřan-Maršovic (okr. Znojmo)

Martin KUČA – Kamil SMÍŠEK – Milan VOKÁČ

Při archeologickém povrchovém průzkumu polohy „*Jalová hora*" na katastru obce Jezeřany provedeném na podzim 2001 byla nalezena drobná měděná mince pokrytá odlupující se tmavozelenou patinou:

DOLNÍ RAKOUSY, Marie Terezie (1740–1780), mincovna: *Vídeň*, AE fenik 1765
Av.: portrét panovnice doprava, M.THERES.D.G.RO.I.G.HU.BO.REG.
Rv.: v ozdobné kartuši korunovaný rakouský znak, pod ním v srdcovitém štítku číslice 1, po stranách oddělená dvojčíslí letopočtu .17 65.
Lit.: *MA 1948*, 226.
1,45 g; 20,6/20,5 mm; otřený a korodovaný, mírně ohnutý okraj

Uvedená poloha patří k významným pravěkým lokalitám ze starší doby kamenné (mladý paleolit – szeletien) a ojediněle zde byly rovněž zjištěny stopy osídlení z mladší doby kamenné (neolit – mladší stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou; *Oliva 1979*, 45–78; *Kuča – Vokáč – Smíšek 2002*, 156). Popsaná mince mohla být do výše uvedené polohy zanesena (podobně jako místy nalézané zlomky novověké keramiky, porcelánu a skla) pravděpodobně při hnojení polí a lze ji proto považovat za doklad mnohaleté a intenzivní zemědělské činnosti.

Literatura

MA 1948: Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien.
Oliva, M. 1979: Die Herkunft des Szeletien im Lichte neuer Funde von Jezeřany. Časopis Moravského muzea 64, vědy společenské, 45–78.
Kuča, M. – Vokáč, M. – Smíšek, K. 2002: Jezeřany-Maršovice (k. ú. Jezeřany, okr. Znojmo). Přehled výzkumů 43, Brno, 156.

Summary: Martin Kuča – Kamil Smíšek – Milan Vokáč, A small copper coin struck under Maria Theresia found in Jezeřany-Maršovice (Znojmo district)

In Autumn 2001, the authors found a copper *pfennig* struck under Maria Theresia (1740–1780) in Vienna in 1765 during archaeological surface examination in Jezeřany, location "Jalová hora".

English by V. Novák

Nález drobné měděné mince Marie Terezie z Brna-Žebětína

Martin KUČA – Kamil SMÍŠEK

V srpnu roku 2002 nalezl Martin Kuča při povrchovém archeologickém průzkumu v Brně-Žebětíně, v poloze „*U křivé borovice*" drobnou měděnou minci, pokrytou tmavozelenou patinou. Po očištění bylo možné minci blíže určit:

DOLNÍ RAKOUSY, **Marie Terezie** (1740–1780), mincovna: *Vídeň*, AE 1/2krejcar b.l.
Av.: portrét panovnice doprava, […].THERES.D[……]
Rv.: v ozdobné kartuši číslice 1/2, zkratka hodnoty mince K
Lit.: *MA 1948*, 241.
4,46 g; 21,3 /21,2 mm; otřený a korodovaný, zbytky zelené patiny

Uvedená poloha patří k významným pravěkým lokalitám na Brněnsku (např. *Kazdová 1977–1978*, 27–65; *Kuča – Kazdová – Přichystal 2005*, 37–89). V uvedené poloze byly zjištěny ojedinělé stopy osídlení již ze starší doby kamenné (mladého paleolitu) a zejména z mladší doby kamenné (neolitu), konkrétně kultury s moravskou malovanou keramikou stupně Ib). Popsaná mince

se do uvedené polohy mohla dostat patrně při hnojení polí, podobně jako zlomky novověké keramiky, porcelánu a skla ojediněle registrované při opakovaných povrchových průzkumech. Nález lze proto pravděpodobně považovat za doklad mnohaleté a intenzivní zemědělské činnosti v blízkém okolí uvedené obce.

Literatura

Kazdová, E. 1977–1978: Nové lokality s moravskou malovanou keramikou staršího stupně na Brněnsku. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity E 22–23, 27–65.

Kuča, M. – Kazdová, E. – Přichystal, A. 2005: Sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou staršího stupně v Brně-Žebětíně. Poznámky k fázi Ib kultury s MMK v brněnské kotlině. Pravěk NŘ 13, 37–89.

MA 1948: Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien.

Summary: Martin Kuča – Kamil Smíšek, A small copper change struck under Maria Theresia found in Brno-Žebětín

In August 2002, Martin Kuča found a copper ½-*kreutzer* struck under Maria Theresia (1740–1780) in Vienna during archaeological surface examination in Brno-Žebětín, location "U křivé borovice".

English by V. Novák

Nález moderních mincí z Prahy 2-Nuslí

Jiří MILITKÝ

Při rekonstrukci interiéru bytu č. 16 v Praze 2-Nuslích ve Slavojově ulici čp. 10/501 byl v roce 2004 nalezen drobný hromadný nález moderních mincí.[1] Soubor byl objeven při výměně vnitřního okenního dřevěného parapetu ve východní místnosti situované do ulice:

ČESKOSLOVENSKO, mincovna: *Kremnica*, koruna 1923, *KM 2001*, 595, č. 4 (1); 20haléř 1926, *KM 2001*, 595, č. 1 (1); 5haléř 1929, *KM 2001*, 594, č. 6 (1).

ITÁLIE, **Viktor Emanuel III.** (1900–1946), mincovna: *Roma*, 10centesimi 1927, *KM 2001*, 1125, č. 60 (2).

PORTUGALSKO, **Republika**, 50centavos 1926, *KM 2001*, 1558, č. 575 (2).

Celkem 7 drobných oběžných mincí z let 1923 až 1929 představuje příklad drobné peněžní hotovosti ukryté „na památku". Dům čp. 10/501 byl postaven v roce 1924 a nejmladší nalezená mince dokládá úpravu interiéru bytu č. 16 pro rok 1929 nebo nedlouho po tomto datu. Je zajímavé, že do tohoto „pamětního" depozitu byly kromě československých mincí použity také ražby italské a portugalské. Nálezy tohoto charakteru jsou zřejmě zcela běžné, avšak jen výjimečně jsou registrovány. Soubor je dokladem přežívání tradice stavebních obětin do moderní doby.

Literatura

KM 2001: Krause, Ch. L. – Mishler, C.: 2002 Standard Catalog of World Coins. 29th Edition. Komplete listing by date and mint since 1901. Iola.

Summary: Jiří Militký, Modern coins found in Prague 2-Nusle

In 2004, a small group of modern coins was found under a window-sill during reconstruction of the flat no. 16, Slavojova st. no. 10/501, Prague 2-Nusle. Some 7 coins circulating between 1923 and 1929 represent an example of small change hidden "in memory". It is interesting, that this commemorative selection of Czechoslovak coins has been also added by Italian and Portuguese specimens. The group shows a continuous tradition of depositing oblations in buildings up to modern times.

English by V. Novák

[1] Mince jsou uloženy v numismatické sbírce Muzea hlavního města Prahy (inv. č. 113.754–113.760).

Hrobový nález denáru Oldřicha I. (1012–1033, 1034) v Kostoľanoch pod Tribečom (Slovensko)

Příspěvek k česko-uherským kontaktům na přelomu 10. a 11. století

Peter BAXA – Luboš POLANSKÝ – Peter BISTÁK

Kostel sv. Jiří v Kostoľanoch pod Tribečom na Slovensku se známými nástěnnými malbami patří k nejstarším stojícím předrománským stavbám středoevropské oblasti. Památkový úřad Slovenské republiky Bratislava ve spolupráci s Archeologickým ústavem Akademie věd České republiky Praha začal v roce 2006 komplexní revizní výzkum kostela a přilehlého hřbitova. Impulzem k výzkumu byla příprava restaurování nástěnných maleb datovaných do 11. století a současně nedostatečné informace o stavebním vývoji kostela získané při stavebně-historickém, uměleckohistorickém a archeologickém průzkumu v 60. letech 20. století (*Monumentorum tutela 1968*).

První výsledky výzkumu nástěnných maleb realizovaného Archeologickým ústavem AV ČR Praha byly nedávno publikovány (*Maříková-Kubková 2006*). Úkolem archeologického průzkumu hřbitova rozvrženého na 3 roky je revize nálezové situace v sondách A. Habovštiaka z let 1964 a 1965 (*Habovštiak 1968*) s cílem určit rozsah hřbitova a nejstarší horizont pohřbívání. V roce 2006 se zkoumal prostor původní sondy III severně od kostela. Na východním okraji sondy byla zachycena část hrobu č. 78, který obsahoval doposud nejbohatší výbavu na hřbitově vůbec.

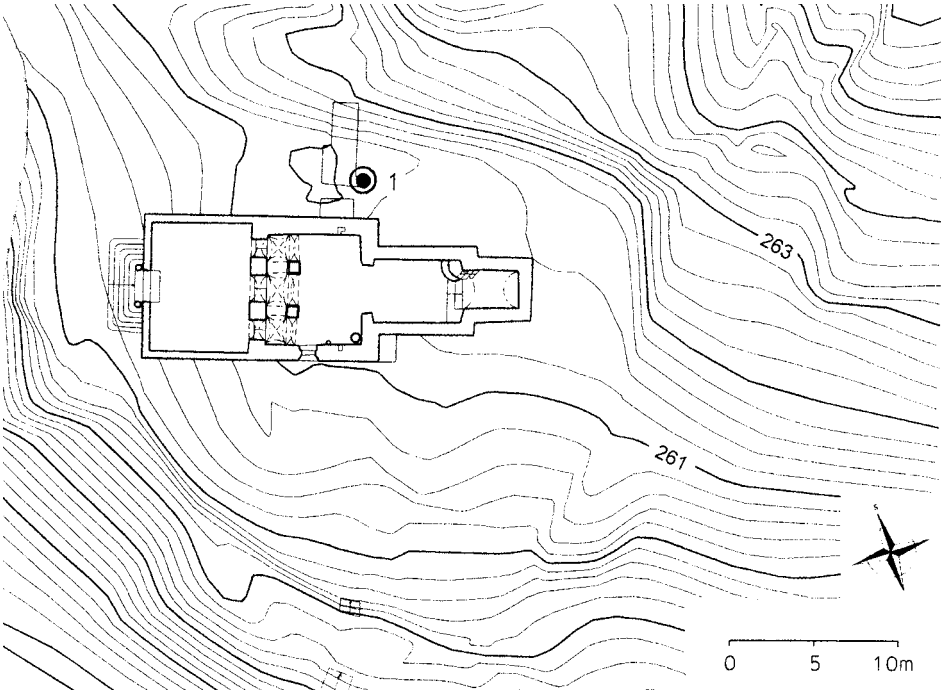

Obr. 1. Kostoľany pod Tribečom, půdorys kostela sv. Jiří. 1 a jeho okolí s označením místa nálezu hrobu č. 78.

V hrobové jámě, jejíž tvar nebylo možné zatím určit, byl nalezen lomový kámen a hrudky vápenné malty. Pochovaný jedinec ležel v natažené poloze na zádech s rukama podél těla v orientaci Z–V. Lebku měl rozdrcenou velkým tlakem, předloktí pravé ruky v neanatomické poloze. Část obou dolních končetin odstranil mladší hrob č. 80. Podle osteologické a molekulárně-biologické analýzy byly lebka (fragmenty kalvy, poškozená mandibula a maxilla) i postkraniální skelet značně rozrušeny vlivem dekompozičních a exhumačních faktorů. Pozůstatky patří jedinci gracilnější stavby s gracilním reliéfem svalových úponů pravděpodobně ženského pohlaví spadajícího do věkové kategorie Infans II (do 14 let) (*Kolena – Luptáková 2006*). V hrobě byly nalezeny jako součást posmrtné výbavy šperky a mince.

Šperky

Soubor šperků představuje náhrdelník (obr. 2:1–6), esovité záušnice (obr. 2:8–9) a prsten (obr. 2:7). Náhrdelník se skládá podle předběžné analýzy z 36 kusů perel ze skla, z glazovaných exemplářů s keramickým jádrem (?), z karneolu a ze stříbra. Největší skupinu tvoří drobné korálky zhotovené jednoduchým stočením pravděpodobně skleněného vlákna a příčně členěné perly (2 segmenty). K výrazným exemplářům patří svisle žebrované korálky, dále nepravidelné válcovité či hranolovité tvary s ornamentem. Několik korálků kulovitého až bochníčkovitého tvaru je z karneolu. Z hlediska typologické a materiálové skladby korálků v náhrdelníku překvapuje přítomnost příčně členěných korálků, které v hrobových nálezech na Slovensku doprovází spíše nálezy z 10. než z 11. století (*Staššíková-Štukovská – Plško 1997*, tab. 2; tab. 21). Do 11. století, snad do jeho první třetiny, by datovaly náhrdelník korálky z karneolu, jejichž největší výskyt je v Karpatské kotlině kladen mezi 30. a 90. léta 11. století.

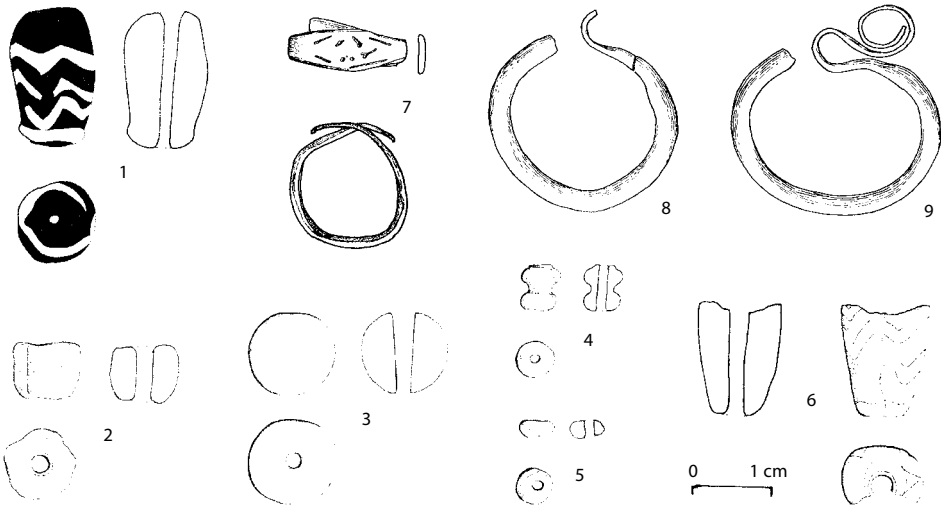

Obr. 2. Kostoľany pod Tribečom, výběr jednotlivých typů perel, záušnice a prsten z výbavy hrobu 78.

Uvedené nálezy jsou dávány do souvislosti s výrobou v oblasti Kyjeva, odkud se obchodními cestami dostávaly také do střední Evropy (*Bach – Dušek 1971*, 34; *Kiss 1983*, 172). Za starší exempláře jsou považovány hranolovité tvary (*Szöke – Vándor 1987*, 61, 134). Krátkou dobu výskytu mají i zdobené válcovité korálky s keramickým jádrem a glazurou, které se také objevují spíše s nálezy 10. století.[1] Uprostřed náhrdelníku se nachází stříbrná filigránová perla, jejíž

[1] Za odbornou konzultaci a informace děkujeme D. Staššíkové-Štukovské.

Obr. 3. Kostoľany pod Tribečom, části náhrdelníku s filigránovou perlou ze stříbrného drátu.

jednoznačné klasifikaci zatím brání druhotná deformace. Analogické tvary se objevují v slovenských nálezech z 11. století, např. z Úľan nad Žitavou (*Hanuliak 1992*, tab. XIV:6) či z Ducového (*Ruttkay 1985*, tab. II).

Dvojice esovitých záušnic (obr. 2:8–9) patří do skupiny vyrobené z hrubšího bronzového drátu se širší esovitou kličkou blízkou typu II/2–3 J. Gieslera, který se vyskytuje především v druhé polovině 10. a v 11. století (*Giesler 1981*, 40–42; *Hanuliak – Rejholcová 1995*, 57).

Stříbrný štítkový prsten z hrubšího pásu s otevřenými konci a rytou výzdobou štítku (obr. 2:7) může patřit k nejmladším prvkům hrobové výbavy (např. *Hanuliak 1997*, 277, obr. 3:26).

Popisovaný hrob se svým obsahem řadí k nejbohatším hrobům pocházejícím z kostelních hřbitovů na Slovensku. Pochovaná osoba patřila k nejvyšší sociální vrstvě. Bohužel stav bádání nám ji v současnosti nedovoluje blíže ani historicky ani archeologicky identifikovat. Z výše uvedeného rámcového přehledu je zřejmé, že ve výbavě hrobu č. 78 nacházíme šperky, které se podle citovaných studií vyskytují od druhé poloviny 10. století až po 12. století. Technologická a materiálová analýza, kterým budou podrobeny všechny nálezy z hrobu č. 78, nám snad umožní dobu jeho uložení ještě zpřesnit. Druhou možnost nám však nabízí nález mince.

Mince*

Mince byla nalezena při vnitřní straně dolní čelisti jedince. Původně se mohla nacházet v ústní dutině, vzhledem k úplné destrukci lebky a částečnému posunu její části pod tlakem zeminy to však není možné vyslovit s jistotou. V úvahu přichází i poloha na levé straně lebky.

ČECHY, Oldřich I. (1012–1033, 1034), mincovna: *Praha*, AR denár z počátku první vlády, typ poprsí zprava / kříž s o-3body-o-3hřeby z oblouku

Av.: v neohraničeném poli poprsí zprava sahající svou dolní částí až k zevnímu vroubkovanému obvodku, ODALRICVS:DVX•

Rv.: ve vroubkovaném kruhu kříž, v jehož 1. a 3. úhlu kroužek, ve 2. tři body a ve 4. z oblouku vystupující tři hřeby, zevní obvodek vroubkovaný, +ODALRICVS:DV

Lit.: *Cach 1970*, č. 284; *Šmerda 1996*, č. 129a; *Polanský 2004*, typ II.b.

0,845 g (před čištěním); 0,769 g (po čištění); 20,5/20,9 mm; 6 h; nastřižený (12 h) a nepatrně vylomený (5 h).

Mince je uložena v depozitáři Památkového úřadu Slovenské republiky Bratislava.

Charakteristika popsané mince jako *nastřižený český denár Oldřicha I. nalezený jako obol mrtvých na Slovensku* představuje naprosto výjimečnou kombinaci jinak běžných informací.

Nastřižené mince známe v českém prostředí až z mladšího období denárů především u tzv. malého střížku. Oldřichův denár je mezi ražbami tzv. velkého střížku jedním z nejstarších, ne-li vůbec nejstarším typem, který byl takto záměrně nastřižen. Nejčastěji se objevují zdůvodnění jako ověření kvality kovu, označení mincí vzatých z oběhu či usnadnění případného půlení denáru (*Fiala 1895*, 118; *Petráň – Radoměrský 2006*, 148–149). V této souvislosti lze poukázat na skutečnost, že mince byla nastřižena přesně v ose, z horní části líce (na 12 hodině) směrem ke středu, tedy zcela pravidelně. Lze proto vyslovit domněnku, že směr nastřižení byl vybrán záměrně. V tomto případě, vzhledem k dobré kvalitě mince i jejímu evidentnímu nestažení z oběhu, bychom tak mohli uvažovat o nastřižení k usnadnění rozpůlení denáru.

Druhou skutečností řadící tento nález mezi ne zcela obvyklé nálezy je fakt, že mince uložená do hrobu jako tzv. „*obol mrtvých*" patřila Oldřichovi. Jedná se totiž z chronologického hlediska o druhou jednoznačně doložitelnou českou ražbu uloženou do hrobu jako „*obol mrtvých*" (*Klápště 1999*, 775–776). První je denár Jaromíra I. z pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě (*Cach 1970*, č. 244; *Smetánka 1995*, 109–110). Následné dvě jsou taktéž Oldřicha I. nalezené na nekostelních pohřebištích v Malém Březně na Mostecku (*Cach 1970*, č. 287; *Klápště 1994*, 66) a v Lochenicích u Hradce Králové (*Cach 1970*, č. 296; *Sláma 1990*, 113; *Sláma 1995*, 110–111). Zajímavé je rovněž, že se jedná o nejstarší jednoznačně doložené uložení české mince jako tzv. „*obol mrtvých*" na kostelním pohřebišti z oblasti Českých zemí a Slovenska.

* Numismatická část článku vznikla v rámci řešení grantového projektu „Nejstarší přemyslovské mince 10. století a jejich nálezy v českých zemích", reg. č. 404/05/2134. Projekt je realizován za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím GAČR.

Nejpřekvapivějším faktem je však samotné místo nálezu, kterým je hřbitov u kostela sv. Jiří v Kostoľanoch pod Tribečom nedaleko Nitry na Slovensku. Nejstarší hrobové nálezy českých mincí v uherské kotlině máme doloženy již z poslední čtvrtiny 10. století. Jedná se o pět denárů Boleslava II., jejichž nálezové okolnosti a stav dochování (byly nalezeny v oblasti krku a provrtané dvěma dírkami) zřetelně ukazují, že se jedná o přívěšky na krk a nedovolují jejich interpretaci jako tzv. „*obol mrtvých*" (*Ruttkay 2000*, 239–246). Oldřichův denár je tak jediným prokazatelným „českým *obolem mrtvých*" v Karpatské kotlině. Jeho existence je překvapivá především ve srovnání se situací na Moravě. Zde bylo v období do roku 1060 v hrobech uloženo 50 mincí, 16 českých (z toho 8 denárů velkého střížku, a to pouze Břetislava I.) a 34 uherských (Štěpána, Petra, Aby Samuela a Ondřeje; *Radoměrský 1955*, 46–49). Tedy poměr 32 % domácích ku 68 % zahraničních. Oldřichův denár se tak nejen chronologicky, byl vyražen brzy po roce 1012, ale také geograficky – nalezením mimo území české kotliny, zcela vymyká z celého souboru nálezů tzv. „*obolů mrtvých*" . Ačkoli dobrý stav mince svědčí o nepříliš dlouhé účasti mince v běžném oběhu, mohl být tento Oldřichův denár použit jako „*obol mrtvých*" později. I přesto má však nález českého denáru v hrobě č. 78 mimořádný význam pro datování kostela sv. Jiří. Hrob umístěný asi tři metry severozápadně od kostela totiž dle nálezových okolností vznikl až po jeho postavení. Mince tedy významně přispívá k dataci hrobu č. 78, analýza archeologického materiálu z tohoto hrobu však dosud nebyla dokončena.

Literatura

Bach, H. – Dušek, S. 1971: Slawen in Thüringen. Weimar.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.

Giesler, J. 1981: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur. Ein Beitrag zur Achäologie des 10. und 11. Jahrhundert in Karpatenbeckens. Praehistorische Zeitschrift 56/1. (Berlin – New York).

Habovštiak, A. 1968: Archeologický výskum v Kostoľanoch pod Tribečom. In: Monumentorum tutela 2. Zborník SPÚ Bratislava, 43–73.

Hanuliak, M. 1992: Gräberfelder der slawischen Population im 10. Jahrhundert im Gebiet Westslowakei. Slovenská archeológia 40/2, 243–290.

– *1997*: Možnosti a problémy výskumu šperkov z 10.–13. storočia. Archaeologia historica 22, 275–286.

Hanuliak, M. – Rejholcová, M. 1999: Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie). Vyhodnotenie. Nitra.

Kiss, A. 1983: Baranya-megye X–XI. századi sírleletei. Budapest.

Klápště, J. 1994: Paměť krajiny středověkého Mostecka. Most.

– *1999*: Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách, Archeologické rozhledy 51, 774–808.

Kolena, B. – Luptáková, L. 2006: Hrob č. 78 z cintorína pri kostole sv. Juraja v Kostolanoch pod Tribečom. Predbežný odborný posudok na osteologickú a molekulárno-biologickú analýzu. Katedra zoológie a antropológie a Katedra botaniky a genetiky FPV UKF v Nitre. Nitra.

Maříková-Kubková, J. 2006: Nástěnné malby kostele sv. Juraja v Kostolanech pod Tribečom. Technologia artis, 85–92.

Monumentorum tutela 1968: Zborník SPÚ Bratislava 2.

Petráň, Z. – Radoměrský, P. 2006: Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha, 2. vydání.

Polanský, L. 2004: Mince, mincovny a kníže Oldřich. Peruc v mýtech a dějinách. Sborník příspěvků k mileniu setkání Oldřicha s Boženou, 126–149.

Radoměrský, P. 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní. Sborník Národního muzea, řada A – Historie 9, 1–81.

Rejholcová, M. 1995: Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie). Analýza. Nitra.

Ruttkay, A. 1985 : Problematika historického vývoja na území Slovenska v 10.–13. storočí z hľadiska archeologického bádania. In: Velká Morava a počátky československé státnosti, 141–185.

Ruttkay, A. 2000: O nálezech mincí českého knížete Boleslava II. východně od řeky Moravy. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (ed.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Praha, 239–246.
Sláma, J. 1990: Slovanské pohřebiště. In: Lochenice. Z archeologických výzkumů na katastru obce. Praehistorica XVI. Praha, 103–134.
Sláma, J. 1995: Denár knížete Oldřicha z pohřebiště u Lochenic, o. Hradec Králové. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1 (1993). Z pomocných věd historických XI-Numismatica. Praha, 110–111.
Smetánka, Z. 1995: Nález denáru knížete Jaromíra na pohřebišti v Lumbeho zahradě Pražského hradu. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1 (1993). Z pomocných věd historických XI-Numismatica. Praha, 109–110
Staššíková-Štukovská, D. – Plško, A. 1997: Typologische und technologische Aspekte der Perlen aus dem frühmittelalterlichen Gräberfeld in Borovce. In: Freeden, U. v. – Wieczorek, A. (Hrsg.): Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Bonn, 259–274, Taf. 21–24.
Szöke, B. M. – Vándor, L. 1987: Puszta-Szentlászuló Árpád-kori temetöje. Budapest.
Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.

Summary: Peter Baxa – Luboš Polanský – Peter Bisták, A contribution to the Bohemian-Hungarian contacts on the break of the 10th and the 11th century. A *denarius* struck under Oldřich I (1012–1033, 1034) found in a grave in Kostoľany pod Tribečom

In 2006, the Institute for Historical Monuments of the Slovak Republic based in Bratislava in cooperation with the Archaeological Isntitute of the Czech Academy of Sciences based in Prague started a complex revisional archaeological activities in the St. George Church in Kostoľany pod Tribečom, including the near located cemetery previously examined in 1964–1965 by A. Habovštiak (*Habovštiak 1968*). Among many others, a grave has been discovered near the church and it has been registered under no. 78 (Fig. 1). According to the osteological and molecular-biological analysis, the remains found there belong to a female individual classified by age as *Infans II* (*Kolena – Luptáková 2006*).

A coin and some jewelry have been found in the grave. The jewelry was represented by a necklace consisting of 36 beads made of glass, glazed ceramics (?), carneol and silver, plus a pair of bronze S-shaped earrings and a silver ring. These pieces could be preliminarily dated back to the period between the second half of the 10th century and the 12th century. This dating will be precised after relevant analysis of the used material and technology. The coin discovered in the grave could be regarded as extraordinary because of the following reasons: it is a half-cut *denarius* struck under Oldřich I found in Slovakia in position called *obolus mortuorum*. The coin bears the bust of Oldřich I to right on its obverse and a cross with three points and three nails on its reverse (*Polanský 2004*, type II.b; *Šmerda 1996*, no. 129a; *Cach 1970*, no. 284). It is the only oldest half-cut coin and the only *denarius* of the large flan modified in that way (*Fiala 1895*, 118; *Petráň – Radoměrský 2006*, 148–149). From the chronological point of view, this coin represents the second documented Bohemian specimen used as *obolus mortuorum*. Accepting the fact of its burial outside the Bohemian territory, it is the oldest case of using Bohemian coins as *oboli mortuorum* in a church cemetery (*Klápště 1999*, 775–776). This *denarius* struck under Oldřich I is the only documented Bohemian *obolus mortuorum* in the Carpathian Basin (*Ruttkay 2000*, 239–246), which is surprising especially in comparison with the situation in neighbouring Moravia, where up to 1060, some 50 coins are documented in graves – 16 of them of the Bohemian provenance (only 8 *denarii* of the large flan issued under Břetislav I) and 34 Hungarian coins struck under Stephen, Peter, Aba Samuel and Andrew (*Radoměrský 1955*, 46–49). The coin struck under Oldřich I seems to be very extraordinary in many ways among coins found as *oboli mortuorum*.

English by V. Novák

Nález českých a moravských mincí 13. století z přístavního města Cesarea [Kaisareia] (Izrael)

Roman ZAORAL

Zajímavý a z pohledu české numismatiky zcela ojedinělý nález učinil koncem devadesátých let 20. století místní kibucník v palestinském přístavu Cesarea [Kaisareia] v Izraeli, který při náhodném povrchovém sběru objevil pět silně zkorodovaných mincí, jež odevzdal do místního muzea.[1] Po vyčištění je bylo možno identifikovat jako nominály české a moravské provenience. Jedná se o následující dvoustranné denáry fenikového typu z druhé poloviny čtyřicátých let 13. století (obr. 1), které byly dosud zveřejněny jen stručnou formou (*Zaoral – Lampinen 2002*):

1. **ČECHY**, **Přemysl (II.) Otakar** jako markrabě moravský (1247–1253) (?) v období odboje proti otci Václavu I. (1247–1249) (?), mincovna: *Praha* (?), AR denár fenikového typu (1 ks; obr. 1:1)
Lit.: *Cach 1974*, č. 701.[2]

2. **ČECHY, Přemysl (II.) Otakar** jako markrabě moravský (1247–1253) (?) v období odboje proti otci Václavu I. (1247–1249) (?), mincovna: *Praha* (?), AR půldenár/obol fenikového typu (1 ks; obr. 1:2)
Av.: korunovaná postava, sedící na širokém trůnu a držící meč (ratolest?) v pravici a kříž v levici
Rv.: korunovaný český lev
Lit.: neznámý typ.

3. **MORAVA, Přemysl (II.) Otakar** jako markrabě moravský (1247–1253), mincovna: *Jihlava* (?), AR denár fenikového typu (3 ks; obr. 1:3a–c)
Lit.: *Cach 1974*, č. 901.[3]

Obr. 1. Cesarea [Kaisareia] (Izrael), hromadný nález českých a moravských mincí 13. století (přibližná velikost).

Nálezový soubor z přístavu Cesarea přinesl kromě dvou již registrovaných typů mincí (č. 1 a 3) také doposud neznámý půldenár/obol (č. 2), ražený v Čechách nejspíše Přemyslem (II.) Otakarem. Toto přiřazení vychází ze shodné ikonografie mezi její rubní stranou a rubem Přemyslova markrabského denáru Cach (*1974*) č. 899 s nejstarším známým vyobrazením české-

[1] Za informaci o nálezu děkuji americkému archeologovi a numismatikovi Peteru Lampinenovi (Bausmann, Pennsylvania). Mince byly určeny pouze na základě fotografie a jejich metrologie nebyla autorovi tohoto příspěvku k dispozici.

[2] F. Cach (*1974*, 32) považuje tento typ za společnou ražbu Přemysla I. Otakara a jeho syna Václava I. z let 1228–1230. Nicméně struktura nálezu Cesarea ukazuje, že by mohl být datován do let 1247–1249, jak to předpokládal již G. Skalský (*1939*).

[3] F. Dworschak (*1923*) považoval tento nominál za plzeňskou vévodskou ražbu Václava I. z let 1224–1228.

Obr. 2. Praha 1-Staré Město, Celetná ulice čp. 553, dům U Sixtů. Denár fenikového typu z archeologického výzkumu provedeného společností Archaia v roce 1997 (zvětšeno).

ho dvouocasého lva. Je-li toto určení správné, obraz na líci nejspíš odráží Přemyslův uzurpovaný nárok na vládu v Čechách. Předpokládaný pražský původ mince č. 2 lze patrně nepřímo odvodit ze skutečnosti, že druhý exemplář se shodnými ikonografickými motivy, avšak v nominálové hodnotě denáru (0,550 g /hmotnost po čištění/; 16,6/17,1 mm; 9 h), byl objeven během archeologického výzkumu, provedeného v roce 1997 společností Archaia v domě U Sixtů (čp. 553) v Celetné ulici na Starém Městě (obr. 2).[4]

Máme tedy zřejmě před sebou první doklad o ražbě moravského markraběte Přemysla (II.) Otakara v Praze v letech 1247–1249. Jeho otec Václav I., který přišel na přechodnou dobu o pražskou mincovnu, razil v té době brakteáty na základě mincovní unie, uzavřené s míšeňským markrabětem Jindřichem Osvíceným (1222/1230–1288), a to nejspíš v centrální markraběcí mincovně ve Freiberku (*Zaoral 2000*). Nález zároveň představuje nové důležité svědectví o přítomnosti českých poutníků v Palestině. I když bližší nálezové okolnosti nejsou bohužel známy, je možné tuto relativně homogenní skupinu ražeb malého časového rozptylu považovat za bezprostřední výřez dobového oběživa, nejspíš poztrácený v palestinském přístavu Cesarea někdy na počátku padesátých let 13. století.

Nález zřejmě souvisí se závěrečnou etapou křížových výprav do Svaté země, které si i v této pokročilé době udržely pro poutníky a rytíře přitažlivost, i když jejich frekvence nebyla tak vysoká jako ve 12. století.[5] Mince se do Palestiny pravděpodobně dostaly v souvislosti s poslední evropskou invazí do východního Středomoří, vedenou francouzským králem Ludvíkem IX. v letech 1248–1254 (*Hrochová 1982*). Jejich datování do konce čtyřicátých let 13. století se překvapivě shoduje s jedinou dochovanou písemnou zprávou o české účasti na tehdejším tažení. Jedná se o žádost ze dne 30. července 1250, kterou Vivaldus de Bona Morte, bailli v Mesině na Sicílii, a městští konšelé adresovali Vilému Mayovi a Petru Konstantinovi, majitelům lodi sv. Viktora, aby dostáli smlouvě o přepravu. V této zprávě je citován jistý *Markvaldus suppanus de Boemia*, který se pokusil spolu s 36 dalšími druhy přepravit z Mesiny do Akonu a spojit se tam s francouzským králem Ludvíkem IX. (*Huillard-Bréholles /ed./ 1858*, 784–790; *Novotný 1928*, 955). Jeho identifikace není dodnes jistá, ale podle početného doprovodu lze soudit, že se jedná o člena předního českého šlechtického rodu Markvarticů. Zda do Akonu skutečně dorazili, prameny už bohužel neuvádějí.

Po propuštění z egyptského zajetí připlul Ludvík IX. v roce 1250 do Akonu jen s malou částí své kdysi skvělé armády, která nečítala více než asi 1500 vojáků. Zbytek byl po porážce u Damietty pobit nebo zůstal v egyptském zajetí jako zástava za výkupné, které král za sebe slíbil. Navzdory všem překážkám se podařilo královu pokladnu zachránit před muslimy. Peníze,

[4] Za poskytnutí mince ke studiu a její vyobrazení děkuji PhDr. J. Militkému, který celou kolekci jednotlivě nalezených mincí z domu U Sixtů připravuje k publikaci.

[5] J. Bobek (*1997*) interpretuje některé obrazové motivy na českých a moravských denárech 12. století jako doklad o české účasti v druhé křížové výpravě.

které během pobytu Ludvíka IX. v letech 1250–1254 plynuly do Jeruzalémského království, byly použity při modernizaci opevnění křižáckých měst a hradů, včetně přístavu Cesarea. Doklady z pozdějšího období o pronikání Čechů do této oblasti zcela mizí.

V souvislosti s odkryvem bohatých ložisek stříbrné rudy na Českomoravské vysočině došlo sice k rozšíření mincovní produkce, jež přimělo papežskou kurii k zesílenému naléhání na finanční podporu k vedení nových kruciát, Přemysl II. Otakar (jako český král 1253–1278) však byl již zřejmě rozhodnut jinak. Závažným faktorem byla zejména ta okolnost, že válečné výpravy se značně prodražily a nikdo z křesťanských panovníků nebyl ochoten nést tak vysoké náklady na tažení, které slibovalo tak málo materiálních i prestižních zisků.

Nález mincí z přístavního palestinského města Cesarea je o to překvapivější, uvážíme-li, že v polovině 13. století byla kvalita českých a moravských ražeb ještě dosti nízká. Svědectví o tom přináší listina vratislavského biskupa Tomáše, pověřeného papežem Inocencem IV. výběrem daně z přiznaného církevního majetku, která je datována 5. března 1253 a v níž se uvádí, že platba je v Českém království prováděna v bezcenné minci (*Šebánek – Dušková /ed./ 1962*, 449–451, č. 264).

Navzdory nemožnosti spojit nález z Cesarey s jeho konkrétním sociálním nositelem nelze bez dalších úvah odmítnout lákavou představu o ztracených penězích jako části finanční hotovosti, náležející některému ze členů Markvaldova doprovodu, zvlášť je-li možné ji podepřít několika fakty, vyplývajícími z jiného nálezu té doby. Jedná se o pozoruhodný poklad z Fuchsenhofu, ukrytý do země v sedmdesátých letech 13. století (*Prokisch – Kühtreiber /ed./ 2004*; *Zaoral 2005*). Jeho součástí je také dirham Jeruzalémského království, ražený v mincovně v Akonu někdy po roce 1253. Protože tento poklad vykazuje těsné vazby na české země, nabízí se jako jedno z více vysvětlení hypotéza, podle níž byl zmiňovaný nominál přinesen do Čech některým z českých šlechticů při zpáteční cestě z Palestiny, k níž nejspíš došlo v souvislosti s návratem francouzského krále v roce 1254, nejpozději však v šedesátých letech 13. století. Díky této poněkud smělé interpretaci je možné hledat mezi oběma nálezy jistou souvislost.

Literatura

Bobek, J. 1997: Svědectví mincí o české účasti na druhé křížové výpravě. Numismatické listy 52, 1997, 65–76.

Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.

Dworschak, F. 1923: Der Münzfund von St. Pölten. Mitteilungen der Numismatischen Gesellschaft in Wien 15, No. 59–60.

Hrochová, V. 1982: Křížové výpravy ve světle soudobých kronik. Praha, 196–236.

Huillard-Bréholles, J. L. A. (ed.) 1858: Historia diplomatica Friderici secundi. VI/2. Paris.

Novotný, V. 1928: České dějiny. Díl I/3. Praha.

Prokisch, B. – Kühtreiber, T. (ed.) 2004: Der Schatzfund von Fuchsenhof / The Fuchsenhof Hoard / Poklad Fuchsenhof. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich. Folge 15. Linz.

Skalský, G. 1939: Ražba dvoustranných denárů v Čechách v době brakteátové. Numismatický časopis československý 15, 23–40.

Šebánek, J. – Dušková, S. (ed.) 1962: Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae IV/1. Praha, 449–451, č. 264.

Zaoral, R. 2000: Česko-míšeňská měnová unie v historických souvislostech. Peníze v proměnách času II. Ostrava, 85–88.

Zaoral, R. 2005: České a moravské ražby v pokladu Fuchsenhof. Numismatický sborník 20, 61–108.

Zaoral, R. – Lampinen, P. 2002: Unikátní nález českých a moravských ražeb 13. století ve středověké Palestině. Peníze v proměnách času III. Ostrava, 207–209.

Summary: Roman Zaoral, Find of Bohemian and Moravian coins of the 13th century from the port of Cesarea [Kaisareia] (Israel)

In the late 1990s a local kibbutznik made a unique find at the port of Cesarea (Israel). At issue are the first known medieval coins from Bohemia and Moravia which have ever been found

in the East Mediterranean. This stray find consists altogether of five two-sides denars of the Pfennig type which are dated back to the late 1240s. The smallest one (a half-denar) has not been published yet. The same type (denar) was surprisingly found in 1997 at Celená street in the Old Town of Prague. Regardless of its size the find is of considerable value of notice for both numismatics and history. It gives the first evidence on the coinage of Přemysl (II.) Otokar as margrave of Moravia (1247–1253) in occupied Prague in 1247–1249. It is at the same time a new important historical source bearing witness of the Czech presence in mid-13th century Palestine. It is no doubt that this petty group of small cash originated in a short space of time represents an immediate sample of money in circulation which have rather been lost than concealed at the port of Caesarea in the early 1250s.

Coins presumably reached Palestine in connexion with the last in the ranks of European invasions to East Mediterranean led by Louis IX., king of France, in 1248–1254. Their dating to the late 1240s is in surprising accordance with the only written report on the Czechs participating in the crusade of that time. At issue is a request of Vivaldus de Bona Morte, bailli of Messina in Sicily, and town councillors, addressed to Wilhelm Mayus and Peter Konstantinus, holders of St. Victor´s ship, for observance of the treaty on transport from 30 July 1250. We gather from this record of a certain *Markvaldus suppanus de Boemia* who tried to get with 36 other followers from Messina to Akko and to join Louis IX. there. His identification has not been evidenced for sure so far but by his numerous retinue it is possible to judge about a member of a prominent Bohemian nobel house of Markvartic. Despite of the impossibility to identify the find of Caesarea with its concrete social bearer, the alluring idea of discovered coins as a part of cash having belonged to somebody of the members of Markvaldus´s retinue cannot be denied without further reflections, particularly if it is possible to bolster it up with some facts resulting from another find of that time. At issue is a remarkable hoard of Fuchsenhof near Freistadt in Upper Austria situated about 15 km from the Czech-Austrian border. It contains among others a dirham from the Kingdom of Jerusalem having coined in the mint of Akko sometimes after 1253. As the hoard of Fuchsenhof shows close relations to the Czech Lands, it is not possible to exclude an idea that just this piece could be brought to Bohemia by somebody from Markvaldus´s retinue on his journey back in the 1250s or 1260s. This somewhat bold interpretation makes possible to find out a surprising connexion of both mentioned finds.

English by R. Zaoral

OBSAH

Eva Kolníková: Význam mincí z moravského laténského centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku / *Importance of coins from the Moravian late Iron Age centre Němčice nad Hanou for the Celtic numismatics* 3

Zdeněk Petráň: Mincovnictví Slavníkovce Soběslava. Geneze jednoho numismatického omylu / *A contribution to the coinage of Soběslav, the Slavnikid. History of a numismatic error* 57

Luboš Polanský – Kateřina Tomková: Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsi. Revize popisu a dochované části depotu / *A group find of denarii and jewelry from Čistěves. Description revised, preserved parts of the group find presented.* 83

Jiří Militký: Nový pohled na zlatou byzantskou minci z Libice nad Cidlinou. Příspěvek k problematice nálezů byzantských mincí 9.–11. století v českých zemích / *A new interpretation of the gold Byzantine coin from Libice nad Cidlinou. (Problems of finds of Byzantine coins dated back to the period between the 9th and the 11th century in the territory Bohemia and Moravia)* 125

Roman Zaoral: Obchodní styky mezi Prahou, Řeznem a Benátkami ve 13. století / *Trade relations Prague – Regensburg – Venice in the 13th century* 137

Marek Budaj: Dva zaujímavé parvy Václava II. zo Slovenska / *Two interesting parvi struck under Václav (Wenceslas) II, found in Slovakia.* 151

Ján Hunka: Výskyt poľských mincí zo 14. až začiatku 16. storočia na Slovensku - ich prínos k sledovaniu uhorsko-poľského obchodu počas stredoveku / *Appearance of Polish coins of the period between the 14th and the beginning of the 16th century in Slovakia – their contribution to the study in medieval Hungarian-Polish trade.* 157

Eduard Šimek: Jáchymovská produkce drobné mince a peněžní oběh 16. a 17. století. Rozbor mincovních nálezů / *Production of small change in Jáchymov and monetary circulation in the 16th and the 17th century. Analysis of coin hoards* 165

Vlastimil Novák: Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu / *Structure of finds of Ottoman coins registered in the territory of Bohemia, Moravia, Silesia and Slovakia and their interpretation in light of the newly published material* 181

Materialia

Jiří Hána: Několik neznámých variant pražských grošů jagellonského období / *Several unknown varieties of Prague grossi from the Jagellonian period* 191

Jiří Hána: Opisová varianta krejcaru Maxmiliána II. z pražské mincovny / *A variety of margin in case of kreutzer struck under Maximilian II in the mint Prague* 196

Jiří Hána: Unikátní bílý peníz Rudolfa II. z roku 1612 / *An unique white coin struck under Rudolph II in 1612.* 198

Kamil Smíšek: Zajímavé dobové falzum slezské grešle Leopolda I. / *An interesting contemporary forgery of a Silesian greschel struck under Leopold I* 202

Nálezy mincí na území České republiky

Petr Kubín – Jiří Militký: Starší nález římské mince v areálu římské vojenské stanice v Mušově (okr. Břeclav) / *A Roman coin found in the territory of the Roman military quarters in Mušov (Břeclav district).* 204

Marek Cajthaml – Jiří Militký: Nález římské mince v obci Okořín (okr. Chomutov) / *A Roman coin found in Okořín (Chomutov district)* 205

Michal Kostka – Jiří Militký: Nález římské mince v Praze 8-Dolních Chabrech / *A Roman coin found in Prague 8-Dolní Chabry* 206

Michal Mašek: Nález denáru Vratislava II. z hradiště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí) / *A denarius struck under Vratislav II found at the fortified settlement in Vraclav (Ústí nad Orlicí district)* 208

Jiří Militký – Luboš Polanský – Ivo Štefan – Ladislav Varadzin: Nálezy mincí na raně až vrcholně středověkém pohřebišti u kostela Povýšení sv. Kříže ve Vrbně (okr. Mělník) / *Coin finds from the early medieval and late medieval burial site near the Elevation of St. Cross Church in Vrbno (Mělník district)* 209

Josef Paukert: Raně středověké denáry z kostrového pohřebiště v Holubicích (okr. Vyškov) / *Early medieval denarii found in the skeleton burial place in Holubice (Vyškov district)* 214

Luboš Polanský: Nález denáru Soběslava I. v obci Velběhy (obec Osečany, ok. Příbram) / *A denarius struck under Soběslav I found in Velběhy (location Osečany, Příbram district)* 216

Luboš Polanský: Nález denáru z 20.–30. let 12. století v Třebusicích (okr. Kladno) / *A denarius struck between the 1120s and the 1130s found in Třebusice (Kladno district)* 217

Jiří Militký: Neregistrovaný depot českých denárů 12. století z Prahy 6-Střešovic / *An unregistered hoard of the 12th century denarii found in Prague 6-Střešovice* 218

Jiří Militký: Nález pasovských feniků z přelomu 12. a 13. století z Radčic (okr. Strakonice) / *The Passau-struck pfennigs of the break of the 12th and the 13th century found in Radčice (Strakonice district)* 220

Jiří Militký: Depot velkých brakteátů z Prahy 2-Nového Města od kaple sv. Lazara / *A Group of large bracteats found in Prague 2-The New Town, the St. Lazar Chapel* . . 222

Jiří Militký: Depot středních brakteátů z 2. poloviny 13. století z Písku / *A Group of mid-size bracteats of the second half of the 13th century found in Písek* 228

Ladislav Kaiser – Jiří Militký: Hromadný nález mincí 2. poloviny 13. století ze Starého Plzence (okr. Plzeň-jih) / *A group find of coins struck in the second half of the 13th century found in Starý Plzenec (Pilsen-South district)*. 234

Jiří Militký: Nález „bronzového" brakteátu z hradu Milštejn (okr. Česká Lípa) / *A „bronze" bracteat found at the Milštejn Castle (Česká Lípa district)* 242

Jiří Militký: Hromadný nález pražských grošů Jana Lucemburského z kostela sv. Vavřince v Praze 1-Starém Městě / *A group find of Prague grossi struck under John the Luxembourg found in the St. Lawrence Church in Prague 1-Old Town* 245

Jiří Militký: Hromadný (?) nález vídeňských feniků ze 14. století z Dívčic (okr. České Budějovice) / *A group (?) hoard of Vienna pfennigs of the 14th century found in Dívčice (České Budějovice district)* 253

Jiří Militký: Nález dukátů ze 14. století v Praze / *A find of the 14th century ducats in Prague* . . 254

Jiří Hána – Rastislav Korený – Jiří Militký: Depot pražských grošů Václava IV. z Mašova (okr. Příbram) / *A hoard of Prague grossi struck under Václav (Wenceslas) IV found in Mašov (Příbram district)*. 256

Jiří Militký: Pozdně středověký depot mincí z Chebu / *A late medieval coin hoard from Cheb [Eger]* 267

Vladislav Burian – Jiří Militký: Stopa rozchváceného depotu pozdně středověkých mincí z Kunějova (okr. Jindřichův Hradec) / *Traces of the disappeared hoard of late medieval coins found in Kunějov (Jindřichův Hradec district)* 278

Jiří Militký – Petr Zavřel: Nález mince Ferdinanda I. z Libínského Sedla (okr. Prachatice) / *A coin struck under Ferdinand I found in Libínské Sedlo (Prachatice district)* 279

Kamil Smíšek – Milan Vokáč: Nález bílého penízu Ferdinanda I. ve Výčapech (okr. Třebíč) / *A white coin struck under Ferdinand I found in Výčapy (Třebíč district)* 280

Jiří Militký: Dodatek a poznámky k raně novověkému depotu mincí z Bukové (okr. České Budějovice) / *Additions and notes to the early modern coin hoard found in Buková (České Budějovice district)* 281

Jiří Militký: Nález kiprové mince Ferdinanda II. v areálu oppida Třísov (okr. Český Krumlov) / *A kipper coin struck under Ferdinand II found at the oppidum area in Třísov (Český Krumlov district)* 283

Kamil Smíšek – Kateřina Tomková: Nález drobné mince Ferdinanda II. v areálu raně středověkého hradiště Levý Hradec (okr. Praha-západ) / *A small change struck under Ferdinand II found at the early medieval hill fort in Levý Hradec (Prague-West district)* 284

Eduard Šimek: Mincovní nález ze Zdic (okr. Beroun). Příspěvek k soupisu 15krejcarů Leopolda I. / *A coin hoard found in Zdice (Beroun district). Contribution to the list of 15-kreutzer pieces struck under Leopoldus I* 284

Jiří Militký – Marek Parkman: Nález mince Leopolda I. z Křišťanovic – Zbytin (okr. Prachatice) / *A coin struck under Leopoldus I found in Křišťanovice – Zbytiny (Prachatice district)* 298

Rastislav Korený – Jiří Militký: Nález drobné mince Leopolda I. z Kralovic (okr. Plzeň-sever) / *A small change struck under Leopoldus I foun in Kralovice (Pilsen-North district)* 299

Kamil Smíšek – Milan Vokáč: Nález mince Leopolda I. ve Vacenovicích (okr. Třebíč) / *A coin struck under Leopold I found in Vacenovice (Třebíč district)* 299

Kamil Smíšek – Milan Vokáč: Nález krejcaru Leopolda I. z Rouchovan (okr. Třebíč) / *A kreutzer struck under Leopold I found in Rouchovany (Třebíč district)* 300

Kamil Smíšek – Milan Vokáč: Nález drobné stříbrné mince z počátku 18. století ve Velkých Přílepech (okr. Praha-západ) / *A small silver coin of the beginning of the 18th century found in Velké Přílepy (Prague-West district)* 301

Martin Kuča – Kamil Smíšek – Milan Vokáč: Nález drobné měděné mince Marie Terezie z Jezeřan-Maršovic (okr. Znojmo) / *A small copper coin struck under Maria Theresia found in Jezeřany-Maršovice (Znojmo district)* 302

Martin Kuča – Kamil Smíšek: Nález drobné měděné mince Marie Terezie z Brna-Žebětína / *A small copper change struck under Maria Theresia found in Brno-Žebětín* 302

Jiří Militký: Nález moderních mincí z Prahy 2-Nuslí / *Modern coins found in Prague 2-Nusle* 303

Zahraniční nálezy mincí z českých zemí

Peter Baxa – Luboš Polanský – Peter Bisták: Hrobový nález denáru Oldřicha I. (1012–1033, 1034) v Kostoľanoch pod Tribečom (Slovensko). Příspěvek k česko-uherským kontaktům na přelomu 10. a 11. století / *A contribution to the Bohemian-Hungarian contacts on the break of the 10th and the 11th century. A denarius struck under Oldřich I (1012–1033, 1034) found in a grave in Kostoľany pod Tribečom* 304

Roman Zaoral: Nález českých a moravských mincí 13. století z přístavního města Cesarea [Kaisareia] (Israel) / *Find of Bohemian and Moravian coins of the 13th century from the port of Cesarea [Kaisareia] (Israel)* 310

SEZNAM AUTORŮ

PhDr. Peter BAXA: Krajský pamiatkový úrad Bratislava, Leškova 17, 811 04 Bratislava, Slovensko

Mgr. Peter BISTÁK: Krajský pamiatkový úrad Nitra, Hradné námestí 8, 949 01 Nitra, Slovensko

Mgr. Marek BUDAJ: Slovenské národné múzeum, Historické múzeum, Kabinet numizmatiky, Vajanského nábrežie 2, 810 06 Bratislava 16, Slovensko

Mgr. Vladislav BURIAN: Muzeum Jindřichohradecka, Balbínovo náměstí 19/I, 377 01 Jindřichův Hradec

Marek CAJTHAML: Sukova 1616, 432 01 Kadaň

Ing. Marek FIKRLE: Ústav jaderné fyziky AV ČR, v.v.i., 250 68 Řež u Prahy

RNDr. Jaroslav FRÁNA, CSc.: Ústav jaderné fyziky AV ČR, v.v.i., 250 68 Řež u Prahy

Ing. Jiří HÁNA: Pivovarské muzeum, Veleslavínova 6, 301 14 Plzeň

PhDr. Ján HUNKA, CSc.: Slovenská akadémia vied, Archeologický ústav, Akademická 2, 949 21 Nitra, Slovensko

Mgr. Ladislav KAISER: Národní památkový ústav, územní pracoviště v Olomouci, Horní náměstí 410/25, 779 00 Olomouc

PhDr. Eva KOLNÍKOVÁ, CSc.: Slovenská akadémia vied, Archeologický ústav, Akademická 2, 949 21 Nitra, Slovensko

Mgr. Rastislav KORENÝ: Hornické muzeum Příbram, náměstí H. Kličky 293, 261 02 Příbram

Mgr. Michal KOSTKA: Muzeum hlavního města Prahy, Pod viaduktem 531, 150 00 Praha5-Stodůlky

Mgr. Petr KUBÍN: Regionální muzeum, Zámek, 692 15 Mikulov

Mgr. Martin KUČA: Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy university, Arne Nováka 1, 602 00 Brno

MUDr. Michal MAŠEK: Fuchsova 127, 156 00 Praha 5-Zbraslav

PhDr. Jiří MILITKÝ: Filosofický ústav AVČR, v.v.i./Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze, Jilská 1, 110 00 Praha 1-Staré Město

PhDr. Vlastimil NOVÁK, PhD.: Národní muzeum-Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Oddělení mimoevropské numismatiky, Betlémské náměstí 1, 110 00 Praha 1

Ing. Marek PARKMAN: Prachatické muzeum, Neumannova 13, 383 01 Prachatice

Doc. Ing. Josef PAUKERT, DrSc.: Kroftova 86, 616 01 Brno

Mgr. Luboš POLANSKÝ: Národní muzeum-Historické muzeum, Numismatické oddělení, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1

Mgr. Kamil SMÍŠEK: Středočeské muzeum, zámek 1, 252 63 Roztoky Prahy

PhDr. Eduard ŠIMEK, CSc.: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, Valdštejnská 20, 110 00 Praha 1

Mgr. Ivo ŠTEFAN: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, Celetná 20, 116 36 Praha 1

PhDr. Kateřina TOMKOVÁ: Archeologický ústav AV ČR v.v.i., pracoviště Pražský hrad, Jiřská 1, 110 00 Praha 1

Mgr. Ladislav VARADZIN: Archeologický ústav AV ČR v.v.i., Letenská 4, 118 01 Praha 1

Mgr. Milan VOKÁČ: Muzeum Vysočiny, Masarykovo náměstí 55, 686 01 Jihlava

PhDr. Roman ZAORAL, PhD.: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, U Kříže 8, 156 00 Praha 5

PhDr. Petr ZAVŘEL: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Dukelská 1, 370 51 České Budějovice